KADİR MISIROĞLU

MUHTASAR

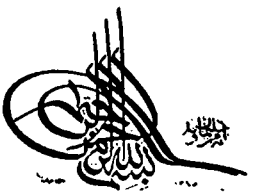
İSLÂM TARİHİ

CİLD
I

THG
007092
GAV

BU BİR SEBİL YAYINIDIR

4. BASKI

-MUHTASAR İSLÂM TÂRİHİ-

SEBİL YAYINLARI Nu: 271
DİZGİ: **M. Yetim - Mus'ab CAN**
BASKI-CİLD: **İHLAS GAZETECİLİK A.Ş.**
Tel: 0212 454 30 00
KAPAK: **Tuncay BAHADIR**
YAYINA HAZIRLAYAN: **Ali İhsan BAHADIR**

©Copyright **SEBİL YAYINEVİ**
ISBN 978-975-580-047-9

BİRİNCİ BASKI: **2009**

İSTANBUL
2017

KADİR MISIROĞLU

MUHTASAR İSLÂM TÂRİHİ

CİLD I

-BAŞLANGIÇTAN ABBÂSÎLER'E KADAR-

DÖRDÜNCÜ BASIM

SEBİL YAYINEVİ
Tunusbağı cad. Nu: 16 Doğancılar
ÜSKÜDAR-İSTANBUL
Tel: 0216 553 51 51
www.sebilyayinevi.com

MÜELLİF
-2009, İstanbul-

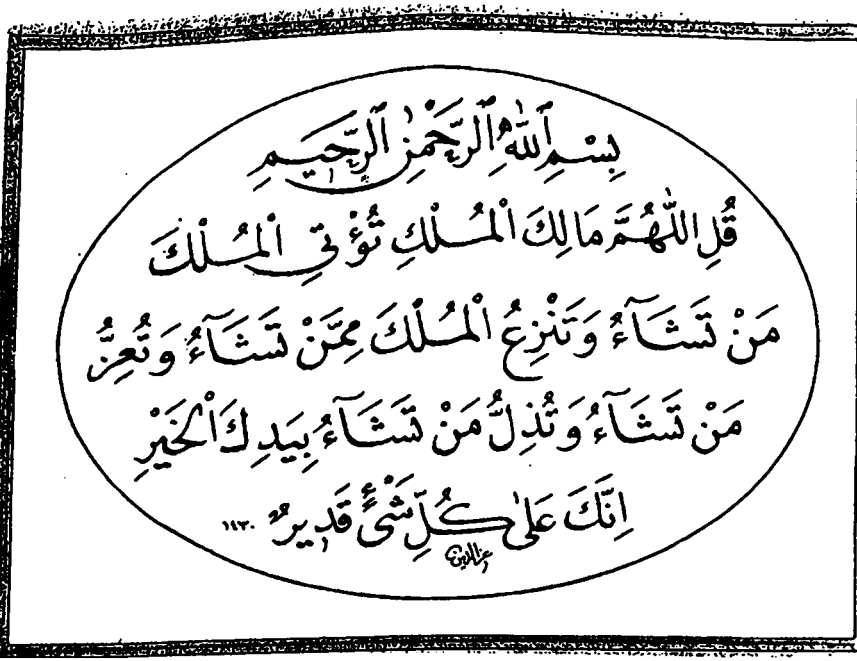
MÜELLİFİN (YAZARIN) YAYINLANMIŞ ESERLERİ

- OSMANLI TÂRİHİ c.III (2017)
- BENDEN TARİHE HABERLER (2016)
- ÖZLÜ SÖZLER (2016)
- CHP'NİN GÜNAH GALERİSİNDEN SAYFALAR (2015)
- ERMENİ MESELESİ VE ZULÜMLER (2015)
- OSMANLI TÂRİHİ c.II (2013)
- OSMANLI TÂRİHİ c.I (2013)
- PÎRÎ REİS (Târihî Roman) (2012)
- TARİHTEN GÜNÜMÜZE TAHRİF HAREKETLERİ, C.III (2012)
- ZORAKİ ÂSİ, ŞEHZÂDE BÂYEZİD (Târihî Roman) (2012)
- TARİHTEN GÜNÜMÜZE TAHRİF HAREKETLERİ, C. II (2011)
- MİMAR SİNAN (Târihî Roman) (2011)
- MUHTASAR İSLÂM TARİHİ, C. II (2010)
- TARİHTEN GÜNÜMÜZE TAHRİF HAREKETLERİ, C. I (2010)
- MUHTASAR İSLÂM TARİHİ, C. I (2009)
- SOKOLLU MEHMED PAŞA (Târihî Roman) (2009)
- BARBAROS HAYREDDİN PAŞA (Târihî Roman) (2009)
- İSLÂM DÜNYA GÖRÜŞÜ (2008)
- MAKBUL VE MAKTUL İBRAHİM PAŞA (Târihî Roman) (2008)
- VELİ BÂYEZİD'İN BEDDUÂSI (Târihî Roman) (2008)
- BİR MAZLÛM PADİŞAH SULTAN ABDÜLHAMİD (2007)
- MALKOÇOĞLU KARDEŞLER (Târihî Roman) (2007)
- CEM SULTAN'IN PAPAĞANI (Târihî Roman) (2006)
- BİR MAZLÛM PADİŞAH SULTAN ABDÜLAZİZ (2006)
- ZAĞANOS PAŞA (Târihî Roman) (2006)
- BİR MAZLÛM PADİŞAH SULTAN VAHİDEDDİN (2005)
- HAYAT FELSEFESİ YAHUD YAŞAMAK SANATI (2005)
- DÜZMECE MUSTAFA (Târihî Roman) (2005)
- KAVUKLU İHTİLÂLCİ (Târihî Roman) (2005)
- İTHAFLI FIKRALAR (2005)
- FİLİSTİN DRAMI'NIN DÜŞÜNDÜRDÜKLERİ (2004)
- GURBET İÇİNDE GURBET (2004)
- ÜÇ HİLÂFETÇİ ŞAHSİYET (1995)
- ÂŞIKLAR ÖLMEZ!.. (1994)

- GEÇMİŞ GÜNÜ ELERKEN C. I (Hâtırât) (1993)
- GEÇMİŞ GÜNÜ ELERKEN C. II (Hâtırât) (1995)
- BİN UYDURMA KELİMEYİ BOYKOT (1993)
- İSLÂM YAZISINA DÂİR (1993)
- ÜSTÂD NECİP FÂZIL'A DÂİR (1993)
- GEÇMİŞİ VE GELECEĞİ İLE HILÂFET (1993)
- CEMRE (Şiir) (1992)
- HİCRET (Hâtırât) (1990)
- İSLÂMCI GENÇLİĞİN EL KİTABI (1981)
- KANLI DÜĞÜN (Târihî Roman) (1972)
- UZUNCA SEVİNDİK (Târihî Roman) (1973)
- KIRIK KILIÇ (Târihî Roman) (1973)
- ALİ ŞÜKRÜ BEY (1978)
- LOZAN ZAFER Mİ, HEZİMET Mİ? C. I (1965)
- LOZAN ZAFER Mİ, HEZİMET Mİ? C. II (1974)
- LOZAN ZAFER Mİ, HEZİMET Mİ? C. III (1977)
- OSMANOĞULLARI'NIN DRAMI (1974)
- MUSUL MES'ELESİ ve IRAK TÜRKLERİ (1972)
- PERİLİ KÖŞK (Masal) (1972)
- OF LALA (Masal) (1972)
- MOSKOF MEZÂLİMİ (1970)
- AMERİKA'DA ZENCİ MÜSLÜMANLIK HAREKETİ (1967)
- KURTULUŞ SAVAŞI'NDA SARIKLI MÜCÂHİDLER (1967)
- YUNAN MEZÂLİMİ (TÜRK'ÜN SİYAH KİTABI) (1966)
- MACAR İHTİLÂLİ (1966)

CÜNEYD EMİROĞLU TAKMA ADI İLE
- YAHUDİ (İngilizce'den Terc.) (1974)

CIKACAK OLANLAR
- OSMANLI TARİHİ c.III - IV
- DEVLET-İ EBED MÜDDET
- MUHTASAR İSLÂM TARİHİ c.IV
- TARİHTEN GÜNÜMÜZE TAHRİF HAREKETLERİ, c.IV
- TANIDIKLARIM (Hâtırât)
- BİR DEMET KARDELEN
- GÜNEŞ BATIDAN DOĞARKEN!..
- KANLI NEY (Târihî Roman)
- TİRYAKİ HASAN PAŞA (Târihî Roman)
- ESRARENGİZ PORTRELER

MEÂL-İ KERİMİ

"Ya Muhammed, de ki: Ey mülkün sahibi olan Allah'ım!.. Sen, mülkü dilediğine verirsin; Sen dilediğini aziz edersin; Sen dilediğini zelil edersin, hayır yalnız Sen'in elindedir. Sen, hiç şüphe yoktur ki, her şeye kâdirsin."

(Kur'ân-ı Kerim, Âl-i İmran Sûresi, 26. âyet-i kerime)

KISALTMALAR

a.g.e.	: adı geçen eser
a.g.m.	: adı geçen makale
a.g.t.	: adı geçen tefrika
a.y	: aynı yerde
bkz.	: bakınız
c.	: cild
h.	: hicrî
Hz.	: Hazret
ilh.	: ilâ âhır
k.s.	: kaddese sırrahu'l-aziz
k.v.	: kerremallâhu vecheh
m.	: milâdî
müt.	: müteâkip
TDK	: Türk Dili Kurumu
terc.	: tercüme
TTEM	: Türk Tarih Encümeni Mecmuâsı
r.a.	: radıyallâhu anh
s.	: sayı
s.a.v.	: (s.a.v.)
sh.	: sahife
v.	: vefâtı
vd.	: ve devamı
b.	: bin(oğlu)

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ 15

BİRİNCİ BÖLÜM

TARİH İLMİ VE İSLÂM ÖNCESİ TARİHİNE KISA BİR BAKIŞ

I-TARİH İLMİ 21

A-Tarih İlmi ve Tarihin Kaynakları 21

a-Tarih İlmi 21

b-Tarihin Kaynakları 32

B-Tarih Felsefesi 35

a-Materyalist Tarih Telâkkisi 35

b-İdealist Tarih Telâkkisi 39

c-Hümanist Tarih Telâkkisi 40

d-İndividualist Tarih Telâkkisi 41

e-Sivilizasyonist Tarih Telâkkisi 42

f-Biyolojik (Uzviyetçi) Tarih Telâkkisi 46

g-İslâmî Tarih Anlayışı 49

aa-İbret ve İkaz 84

bb-Mânevî Müessirlerin Ehemmiyeti 89

II-İSLÂM'DAN ÖNCESİ TARİHİNE KISA BİR BAKIŞ 94

A-İslâm'dan Önce Dünya Ahvâli 94

a-Hz. İbrahim ve Haniflik 95

b-Hz. Mûsâ ve Yahudilik 113

aa-Tarihçe 124

bb-İnanç Muhtevâsı 127

c-Hz. Îsâ ve Hıristiyanlık 132

aa-Tarihçe 132

bb-İnanç Muhtevâsı 139

B-İslâm Peygamberi Gelmeden Önce Arabistan ve Araplar'ın Ahvâli 148

a-Arabistan 148

b-Araplar 150

İKİNCİ BÖLÜM

İSLÂMİYET'İN ZUHÛRU VE ASR-I SAÂDET

I-RASÛLULLÂH'IN DOĞUMU VE PEYGAMBER OLMADAN ÖNCEKİ HAYATI 157
A-Rasûlullâh'ın Doğumu 157
B-Vahiy Gelmeden Önceki Hayatı 166
II-RİSÂLET VAZİFESİNİN İFÂSI 183
A-MEKKE DEVRİ 183
a-İlk Vahiy Gelişi 183
b-İkinci Vahiy Gelişi 188
c-İlkler ve Sâbikûn 189
ç-Dâru'l-Erkam 192
d-Üç Yıl Süren Boykot ve İktisâdî Ambargo 211
e-Hüzün Yılı 214
f-Tâif Seferi 216
g-Akabe Biatları 220
h-Mîraç Mûcizesi 222
i-Hicret 226
B-MEDİNE DEVRİ 240
a-Heyecanlı Karşılayış 240
b-Birinci Hicret Senesi Vak'aları 243
1-Muâhât 243
2-Medîne Andlaşması veya Yeryüzü'nün İlk Anayasası 247
3-Birinci Hicret Senesinde Vâkî Olan Diğer Bazı Hâdiseler 258
aa-Medîne'nin Harem İlân Edilmesi 258
bb-İlk Ezân-ı Muhammedî 259
cc-Hz. Peygamber'in Hz. Âişe ile Evlenmesi 261
dd-Cihad İzni ve Seriyyeler 262
c-İkinci Hicret Senesi Vak'aları 271
1-Seriyye ve Gazvelere Devam Edilmesi ..271
2-Kıblenin Değişmesi 273
3-Oruç, Zekât ve Fıtrın Emredilmesi .274
4-Bedir Gazvesi 278

5-Benî Kaynuka ve Sevik Gazveleri ...295
6-Hz. Ali ve Hz. Fâtıma'nın İzdivaçları ..299
ç-Üçüncü Hicret Senesi Vak'aları 301
1-Uhud Gazvesi 301
2-Hamrâu'l-Esed Seferi 313
d-Dördüncü Hicret Senesi Vak'aları 315
1-Recî Vak'ası 315
2-Bi'r-i Mâûne Vak'ası 316
3-Benî Nâdir Gazvesi 318
4-İçki ve Kumarın Yasaklanması 321
5-Bedr-i Suğrâ 322
e-Beşinci Hicret Senesi Vak'aları 324
1-Müreysî Gazvesi 324
2-İfk (İftirâ) Hâdisesi 326
3-Hendek Gazvesi 329
4-Benî Kurayza Gazvesi 336
f-Altıncı Hicret Senesi Vak'aları 339
1-Hudeybiye Musâlahası 339
2-Rıdvan Biatı ve Hudeybiye Musâlahasının Tatbîkâtı 344
g-Yedinci Hicret Senesi Vak'aları 347
1-Yahudiler'in Hz. Peygamber'e Sihir Yapmaları 347
2-Hayber Gazvesi 348
3-Umretu'l-Kazâ, yani Kazâ Umresi ..353
4-Belli Başlı Hükümdarların İslâm'a Dâvet Edilmesi 354
ğ-Sekizinci Hicret Senesi Vak'aları 363
1-Mûte Seferi 363
2-Mekke'nin Fethi 367
3-Huneyn Gazvesi ve Tâif Muhâsarası .373
ı-Dokuzuncu Hicret Senesi Vak'aları 378
1-Tebük Seferi 378
2-Mescid-i Dırâr 384
i-Onuncu Hicret Senesi Vak'aları 385
1-Vedâ Haccı 385
2-Elçilerin Gelişi 390

j-Onbirinci Hicret Senesi Vak'aları 391
1-Büyük Vedâ: Hz. Peygamber'in İrtihâlleri 391
2-Hz. Peygamber'in Techiz ve Tekfîni 396

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
HULEFÂ-YI RÂŞİDÎN DEVRİ
I-HAZRET-İ EBU BEKİR'İN HİLÂFETİ 399
A-Hilâfet'in Şer'î Mâhiyeti 399
B-Hz. Ebu Bekir'in Seçimi ve Devrinin Belli Başlı Vak'aları 415
a-Hz. Ebu Bekir'in Seçimi 415
b-Hz. Ebu Bekir'in Hilâfeti Zamanı Vak'aları 424
II-HAZRET-İ ÖMER'İN HİLÂFETİ 433
A-Seçilişi 433
B-Devrinin Vak'aları 436
a-Fedek Bahçesi Meselesi 436
b-Hâlid Bin Velid'in Azledilmesi 436
c-Köprü Vak'ası 440
ç-Kadisiye Meydan Muharebesi 441
d-Celula ve Nihavend Savaşları ile İran Fethinin Sonrası 445
e-Bizans'la Savaşlar 447
f-Hazret-i Ömer'in Şehâdeti 453
III-HAZRET-İ OSMAN'IN HİLÂFETİ 458
A-SEÇİLİŞİ 458
B-DEVRİNİN VAK'ALARI 465
a-Kuzey Afrika'nın Fethi 465
b-Kıbrıs'ın Fethi 468
c-Yelkenler Savaşı 469
ç-Bazı İsyan Hareketleri ve Kuzeydeki Fetihler 470
d-Kur'an-ı Kerim'in Yeniden Yazılıp Çoğaltılması 471
C-FİTNE ZUHÛRU VE HZ. OSMAN'IN ŞEHÂDETİ 474

a-Fitne Zamanı 474
b-Hazret-i Osman'ın Şehâdeti 478
IV-HAZRET-İ ALİ'NİN HİLÂFETİ 485
A-SEÇİLİŞİ 485
a-Hz. Muâviye'nin Şahsiyeti 486
b-Hz. Ali ile Hz. Muâviye Arasındaki İhtilâfa Kısa Bir Bakış 495
B-HAZRET-İ ALİ DEVRİNİN VAK'ALARI ..499
a-Cemel Vak'ası 499
b-Sıffin Savaşı 504
C-HAZRET-İ ALİ'NİN ŞEHÂDETİ 508

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
EMEVİLER
I-UMÛMÎ BİR DEĞERLENDİRME VE SALTANAT MESELESİ 511
A-Umûmî Bie Değerlendirme 511
B-Saltanat Meselesi 515
II-EMEVİ HALİFELERİ 523
1-MUÂVİYE BİN EBU SÜFYAN 523
a-Şahsiyyeti 523
b-Devrindeki Fütühat 534
c-Yezid'in Veliahdliği 537
ç-Hazret-i Muâviye'nin Vefatı 545
2-YEZİD BİN MUÂVİYE 547
a-Şahsiyyeti 547
b-Yezid Devrinin Vak'aları 551
aa-Kerbelâ Vak'ası 551
bb-Medine Mekke İsyanları ve Harre Savaşı 567
cc-Yezid Zamanındaki Fetihler 570
c-Yezid'in Vefatı 571
3-MUÂVİYE BİN YEZİD 573
4-MERVAN BİN HAKEM 575
5-ABDÜLMELİK BİN MERVAN 577
a-Hilâfet Tarihinde İlk Fetret 577
b-Haccac'ın Şahsiyyeti ve Kûfe Valiliği ..581

c-Kuzey Afrika Hâdiseleri 583
ç-Bizans'la Münasebetler 585
d-Doğudaki Fetihler 587
e-Abdülmelik'in Şahsiyyeti 589
6-VELİD BİN ABDÜLMELİK 590
A-VELİD ZAMANI FETİHLERİ 590
a-Doğu Cephesi Fetihleri 590
b-Hindistan Fetihleri 593
c-Anadolu Seferleri 594
ç-İspanya'nın Fethi 595
B-VELİD'İN VEFATI 602
7-SÜLEYMAN BİN ABDÜLMELİK 602
a-Şahsiyyeti 602
b-İstanbul Kuşatması 606
8-ÖMER BİN ABDÜLAZİZ 607
a-Şahsiyyeti 607
b-Devrinin Vak'aları 611
9-YEZİD BİN ABDÜLMELİK 613
a-Şahsiyyeti 613
b-Muhalleb'in İsyanı 613
c-Devrindeki Fetihler 614
10-HİŞAM BİN ABDÜLMELİK 616
a-Şahsiyyeti 616
b-Devrinin Vak'aları 617
aa-Irak İsyanı 617
bb-Mâveraünnehir'deki İsyan ve Fetihler 618
cc-Hazarlarla Mücadeleler 620
çç-Anadolu Gazaları 621
dd-İspanya'daki Hâdiseler 622
11-II.VELİD BİN II.YEZİD 625
12-III.YEZİD BİN I.VELİD 626
13-İBRAHİM BİN I.VELİD 627
14-II.MERVAN BİN MUHAMMED 628

ÖNSÖZ

"Tarih, bir fenn-i celili'l-menâkıb"dır.
Ahmed Cevded Paşa

Tarih, irâde ve ihtiyar sahibi insanoğlunun geçmişte âmil olmuş bulunduğu içtimâî vak'aları tespit ve tahlil eden bir ilimdir. Yâni o, bütün insanlığın bir nevî hal tercemesidir. Her beşerî fiilin, evveliyetle fâilin husûsiyetlerine göre bir muhtevâ ile tezâhür etmesi ise, münâkaşa edilmez bir gerçektir. İnsanların şahsiyet ve temâyülleri de -belli başlı müessirler olarak- **"iklim"**, **"beslenme"** ve **"verâset"**in eseridir. Verâset ise, biri **"fıtrî"** veya biyolojik, diğeri ise **"mâşerî"** (toplumsal) olmak üzere iki kategoridir.

İşte bu mâşerî verâset, beşerî toplulukların yaşadıkları ve **"târihî"** olarak vasıflandırılan geçmiş hâdiseler yekûnunun zaman içinden süzülüp gelen tortularının fert ve toplumların vicdan ve idrâklerinde husûle getirdiği te-

sirleri ifâde eder. Öyle ki; yaratılış itibariyle içtimâîlik vasfını hâiz bulunan insanlığın hiçbir ferdi, bu tesirlere mâruz kalmaktan âzâde olamaz!.. Tıpkı her ferdin yaşadığı hâdiselerden edindiği tecrübelerin, bu tecrübelerden sonra vâkî olan hâdiselerdeki müessiriyeti gibi toplumlar da tefekkür, tahassüs ve irâde izhârında, târihî hâdiselerin kendilerini -belli ölçüde- yönlendirmesine tâbîdirler. Hâfızasını kaybeden bir insan, evinin yolunu bulmakta güçlük çekeceği gibi, tarih şuurundan mahrum topluluklar da hâl ve istikbâli doğru olarak şekillendirmek hususunda dümensiz bir gemi durumuna sürüklenmekten kurtulamazlar!..

Bundan dolayıdır ki, bütün insanlığı kendi habîs emellerine râm etmeyi îmânî bir esas olarak benimsemiş bulunan Yahudiler, Birleşmiş Milletler Teşkîlâtı'nın bir kültür kuruluşu olan **"UNESCO"**yu ellerine geçirerek bu vâsıta ile ikide bir **"Tarih Tedrîsâtının Âhenkleştirilmesi"** adıyla milletlerarası konferanslar tertip etmektedirler. Milletlerin tarih şuurunu zaafa uğratarak onları köleleştirmek ve bilhassa iktisâdî bakımdan Cihan Siyonizmi'nin hegemonyası altına sokmak gâyesi ile toplanan bu konferansların bahânesi de, millî tarihlerin rakip topluluklara karşı tarihî husûmetleri tahrik etmekte olduğu hususudur.

Onların takrîben ikiyüz senelik amansız ifsad ve ihânetleri ile -büyük ölçüde- zaafa uğramış bulunan **"islâmî ümmet şuuru"**nun yeniden ihyâ edilmek mecbûriyetinin en şiddetli bir zamanında bulunduğumuz muhakkaktır. İşte bu eser, böyle bir zamanda ve böyle bir lâzıme ile kaleme alınmıştır. Bu lâzıme ise, onun geniş halk kitlelerine intikâlini sağlamak üzere **"muhtasar"** (kısaltılmış, özetlenmiş) olarak yazılmasını îcâb ettirmiştir.

Bu düşünce iledir ki, dipnotlarla çokça kaynak göstermek yerine, ekseriyetle bazı didaktik (bilgi verici) alt yapı

bilgileri sunmakla iktifâ ettik. Kaynak zikrine daha ziyâde bâzı **"ezber bozan"** meselelerde riâyet etmek yoluna gittik.

Okuyucuyu, geniş bir mâlumât yığını ile usandırmamak maksadıyla tercih edilmiş olan bu ihtisâra (kısaltmaya) rağmen, menfî bir propaganda ile yaygınlaştırılmış bulunan bazı yanlış görüşler anlatılırken -eserimiz iddiasız olduğu hâlde- bir metod değişikliği ile oldukça tafsîlât vermeyi tercih etmiş olduğumuz görülecektir. Bunlar, **"Hz. Ali ile Hz. Muâviye"** arasındaki ihtilâf, **"siyâseten katl"**, yani **"evlâd, kardeş ve vezir katli"** ile devlet reisliğinin bir hânedâna hasredilmesi demek olan **"saltanat"** ve bunlar gibi -çoğu kere- yanlış değerlendirilmekte olan meselelerdir.

Böyle mes'eleleri anlatırken, ilâhî mes'ûliyet duygusu ile hareket etmiş ve müteaddî (reaksiyoner) bir hâlet-i rûhiyye ile aşırılığa kaçıp tenkid edilen şahıslar hakkında müfrit veya hakaretâmiz ifâdeler kullanmaktan içtinâb etmiş olduğumuz görülecektir. Dînî bir hassâsiyetle, ölülerin de diriler gibi mahfuz hakları olduğu, ancak kârı-zararı umûma şâmil olan hataların söylenebileceği ve üstelik bu takdirde söylenenlerin **"gıybet"** sayılmayacağı düşüncesine itibar ettik. Zira kâr ve zararı umûma âid olan kusurların zikir ve îlânı, -gündelik hayatta bile- **"emr-i bi'l-mâruf ve nehy-i ani'l-münker"** adıyla bilinen meşhur bir islâmî kâidedir.

Diğer taraftan bu eserde kronolojik târihî vekâyiden ziyâde, onların mânevî müessirlerine ağırlık verildiği, sosyal yükseliş ve alçalışlarda başta ahlâk olmak üzere bu mânevî müessirlerin rolünün ehemmiyet ve evveliyetle belirtilmiş bulunduğu görülecektir.

Bu eserde -muhtasar olarak plânlanmış bulunmamasına rağmen- bilhassa tarih ilmi hakkında oldukça umûmî bir

sûrette bilgi vermek ve bu arada **"islâmî tarih telâkkisi"**ni izah etmek ihtiyacını hissettik. Zira bu mevzûda da bugüne kadar umûmî efkâra arz edilmiş ciddî bir eser mevcud değildir. Hatta denilebilir ki, **"islâmî tarih telâkkisi"** hakkında hemen hemen hiçbir şey yazılmamış[1] olduğu cihetle bu bahsi –eserin hacmine nazaran- biraz uzunca anlatmak ihtiyacını hissetmiş olduğumuz görülecektir.

Herhangi bir meseleyi doğru değerlendirmek için her şeyden önce onun ruhu mesâbesindeki **"öz"**ün kavranması gerekir. Bu gerçek, târihî hâdiselerde de aynen geçerlidir. Tafsîlât, bu özü besleyip gerekçelendiren bir malzeme mesâbesindedir. Bu malzemeden öze intikal ile birtakım kıymet hükümlerine ulaşmak, her şeyden önce metodik ve ilmî bir çalışmayı gerektirir. Bunu ise, geniş halk kitlelerinden beklemek beyhûdedir!.. Üstelik tarih âlimlerinin birçoğu bile araştırmalarında birtakım apriori (önceden kabullenilmiş) umdelerin (prensiplerin) tesiriyle hareket ettiklerinden vâsıl oldukları kıymet hükümlerinde yanılmaktan kurtulamamaktadırlar. Çünkü doğruya, ancak temel kıstas ve vâhid-i kıyâsîlerin isâbetle tercihi sâyesinde ulaşılabilir. Bu ise, **"insan"** vâkıasını doğru olarak kavrayabilmek ile mümkündür. Bu sebepledir ki, eserimizde târihî hâdiselerin yanlış ve eksik kıstasla değerlendirilmelerine âid belli başlı sakat telâkkîlere **"Tarih Felsefesi"** başlığı altında kısaca

1 Son zamanlarda Arapça'dan tercüme edilen **İmâdüddin Halil**'in **"İslâm'ın Tarih Yorumu"** isimli eseri (İstanbul, 1985) ile yine aynı müellifin **"İslâm Tarihi -Bir Yöntem Araştırması-"**, **Mazharuddin Sıddîkî**'nin **"Kur'ân'da Tarih Kavramı"** (İstanbul, 1982) ve **Muhammed Kutub**'un **"İslâmî Açıdan Tarihe Bakışımız"** (İstanbul, 1990) isimli eserleri birer istisnâ ise de, pek fazla akademik ve felsefî olmaları sebebiyle geniş halk kitlelerine hitab etmemektedirler.

Bizim, **"Bir Mazlûm Padişah: Sultan Abdülaziz"** isimli nâciz eserimizdeki bu bahse âid mufassal bilgi (a.g.e, sh: 181 vd.) belki de bu sahada yapılmış bir ilk **"tecrübe-i kalemiyye"**dir.

temas etmek ihtiyacını hissettik.

Kadîm kaynakların hepsi de **Hz. Âdem**'le başlayarak bütün nebîler silsilesinin mücâdele ve mâceralarını İslâm tarihinin evveliyâtı olarak naklederler. Aslında bu doğru bir harekettir. Zira ilâhî vahye mazhar olmuş bütün peygamberlerin teblîgâtı muhtevâ itibariyle bir ve aynıdır. Beşerî tekâmüle muvâzî olarak içtimâî hükümlerde bir değişiklik mevzubahis olmakla beraber akaid (inanış)e âid muhtevâda bunlar arasında kıl kadar bir fark bile mevcud değildir. Bundan dolayıdır ki, Allâhu Azîmüşşan onların hepsini müslüman ve teblîğâtlarını da İslâm olarak ifade buyurmuştur.[2]

Muahhar, yani yakın zamanlarda yazılan tarihler ise Hz. Peygamber'den başlar ve bundan öncesi için ancak O'nun doğumu esnasındaki Araplar'ın ahvâliyle Cezîretü'l-Arab'ın coğrâfî şartlarını naklederler.

Bizse, eserimizi ihtisar (kısaltma) üzere kaleme aldığımızdan orta bir yol bularak bütün enbiyâ yerine **Hz. İbrahim, Hz. Mûsâ** ve **Hz. İsâ** hakkında kısaca bir bilgi vermekle iktifa ettik. Tâ ki, İslâm'ın zuhûr şart ve îcâbı anlaşılabilsin!..

Diğer taraftan eseri, 1924 yılında vâkî olan **"Hilâfet'in İlgâsı"** hâdisesi ile nihâyetlendirdik. Bu tarihten sonrası içinse, **"Bugünkü İslâm Âlemi'ne Kısa Bir Bakış"** serlevhası ile muhtasar bir mâlûmât arzı ile iktifâ ettik.

Ayrıca şunu da ifâde edelim ki, bu eser, başlangıçta **"tek cild"** olarak plânlanmış bulunduğu hâlde yazdıkça, daha fazla ihtisârı (kısaltması) mümkün ve hatta doğru bulmadığımız için bilâhare **"üç cild"** hâlinde tertip ve neşrini uygun bulduk ve onun birinci cildini Emevîler'le nihâyetlendirdik. Buna rağmen de ünvânındaki "muhtasar"

---

2 "Allah katında din, ancak İslâm'dır." (Âl-i İmrân Sûresi, âyet: 19)

kelimesini kaldırmadık. Zira sırf "**Asr-ı Saâdet**"i bile beş-on cildde anlatan eserlere kıyâsen bu çalışmanın yine de muhtasar olduğunu düşünmekte bir beis görmedik.

Kadîm dostum, değerli müellif **Osman Nûri Topbaş**'ın birçok dile çevirttirip yayınlatmak vaadi üzerine kaleme alınmış olan bu eserin, başta Türkiye Müslümanları olmak üzere yeni bir uyanış ve dirilişin arifesinde bulunan **"bütün İslâm ümmeti"**nde tarih şuurunu takviyesine medâr olmasını Cenâb-ı Hakk'ın kerem ve inâyetinden tazarrû ve niyaz etmekteyiz!..

Ve minallâhittevfîk...

12 Mart 2009/15 Rabîülevvel 1430
Çengelköy/ÜSKÜDAR

Kadir Mısıroğlu

BİRİNCİ BÖLÜM
TARİH İLMİ VE İSLÂM ÖNCESİ TARİHİNE KISA BİR BAKIŞ

I-TARİH İLMİ

A- Tarih İlmi ve Tarihin Kaynakları

a- Tarih İlmi

Arapça asıllı bir kelime olan **"tarih"**, lügat mânâsı itibariyle **"vakit tayini"** demektir.[3] Bunun da İbrânice **"ay"** mânâsındaki **"yarex"**ten geldiği iddia olunmaktadır.[4]

Istılah (terim) olarak tarihin pek çok tarifi yapılmıştır. Bunların her biri, târihî hadiseleri yorumlama hususundaki farklılıklardan kaynaklanmış bulunmaktadır. Umûmî kabule göre tarih, **"insan topluluklarının geçmişteki mâceralarını yer ve zaman göstererek ve doğru olarak (!) anlatan bir ilim şûbesidir."**

Mâlûm olduğu üzere bir oluşun sebep-neti-

---

3 **Kâtip Çelebi**- Keşfü'z-Zunûn an Esâmiü'l-Kütüb ve'l-Fünûn, İstanbul, 1971, (M.E.B.), İkinci Basım, c. I, sh. 271.

4 **Prof. Dr. A. Zeki Velidi Togan**- Tarihte Usûl, İstanbul, 1950, sh. 2.

ce münâsebeti ile kavranması, onun hakkındaki bilgiyi **"âmiyâne"**likten ilmîliğe yükseltir.

Bu tarifteki **"doğru olarak"** ibâresi, tarih ilmi için mutlak bir şart ve ideal bir düstur olduğu hâlde buna her zaman riâyet olunduğunu söyleyebilmek -maâlesef- mümkün değildir.

Eski Yunanca'dan Lâtince'ye geçmiş ve oradan da Batı dillerine intikal edip yaygınlaşmış olan **"historia"** kelimesi, Arapçada **"efsâne"** veya **"mitoloji"** mânâsına **"üstûre"** olarak ifade edilmiştir. Bunun sebebi de kadîm tarihî bilgilerin hayal mahsûlü uydurmalarla -kolay kolay ayıklanamayacak bir sûrette- karma karışık olmasıdır.

Üstûre kelimesinin çoğulu, **"esâtir"**dir ki, bu tâbir, **"esâtîrü'l-evvelîn"** (geçmiş zaman masalları veya mitolojik bilgiler) sûretinde Kur'ân-ı Kerîm'de tam dokuz kere zikredilmiş bulunmaktadır.[5]

Tarih ilmi için yazının îcadı bir başlangıç, yâni **"milât"**tır. Çünkü doğru bilgi, ancak yazılı kaynaklardan elde edilebilir.

Yazının menşei ise, hiç şüphesiz resimdir. Zamanla çizgi ile meydana getirilen resimler (pigtograf), temsil etmekte oldukları varlığı ifade etmek yerine o varlığın fonksiyonunu anlatmak istikametinde bir gelişme kaydetmiştir. Meselâ Güneş'in resmi, önce O'nun kendisini ifade ediyordu. Sonra **"gündüz"** ve hattâ **"akıl"**ı ifade eder oldu. Ayak resmi de başlangıçta ayağın kendisini ifade ediyordu. Sonraları **"yürüme"**yi anlatır oldu. Mısır hiyeroglifilerinde görüldüğü gibi resimlerin bu sûretle geliştirilmesi sonucunda

5 En'âm Sûresi, âyet 5; Enfâl Sûresi, âyet 31; Nahl Sûresi, âyet 24; Mü'minûn Sûresi, âyet 83; Furkan Sûresi, âyet 5; Neml Sûresi, âyet 68; Ahkaf Sûresi, âyet 17; Kalem Sûresi, âyet 15; Mutaffifîn Sûresi, âyet 13.

"ideografik yazı" denilen yazı tarihinin ilk safhası ortaya çıkmış oldu. Buradan, her sesi, **"harf"** denen bir işaretle ifade etmek demek olan **"fonetik yazı"**ya geçmek uzun asırlar sonunda gerçekleşebilmiştir.

Bununla beraber 80.000 şekil ihtivâ eden Çin yazısı gibi hâlâ ideografik yazı safhasında[6] kalmış olan yazılar da vardır.

Tarih ilminin şümûlüne aldığı zaman parçası, elimizde bulunan örnekleri milâttan dört bin yıl evveline âid olan bu **"ideografik yazı"** ile başlar. Ondan evveli pirehistorik (prehistorie) yani **"tarih öncesi"** olarak anılır.

Tarih öncesini aydınlatmak için kullanılabilecek olan malzeme gayet kıttır. Bunlar mağaraların duvarlarına çizilmiş birtakım resimlerle arkeolojik kazılar sonunda bulunmuş olan bâzı âlet ve edevâttır. Bu yüzden tarih öncesine âid bilgiler, kaahir ekseriyeti ile -hâlâ- nazarî (ütopik) olmaktan kurtulamamıştır.

İleride **"islâmî tarih anlayışı"**nın anlatıldığı bahiste görüleceği üzere insanlık tarihinin bu ilk devirleri için yegâne doğru kaynak, **"Kur'ân-ı Kerîm"**dir.[7] Zira O, beşerin mâcerasını ilk insan olan **Hz. Âdem** ile başlatarak ders ve ibret alınacak ehemmiyetli hadiselere temas etmektedir.

---

6 Yazı değiştirmeyi idareleri altındaki -bilhassa Türk toplulukları- için bir silâh gibi kullanmış olan Ruslar, 1950'de Çin Komünist Partisi'ne **"komiser"** sıfatıyla dâhil olmuşlardı. Çin yazısı yerine Kril alfabesini ikame etmek istedilerse de Çinliler bu teklifin Çin'in birçok parçaya bölünmesine müncer olacağını fark ederek bu oyuna gelmediler. Zira Çinliler, bir kelimeyi birbirlerinden farklı pek çok şekilde telâffuz ettikleri hâlde onu ifade eden yazı veyahud da şekil müşterekliği sayesinde anlaşabilmektedirler.

7 "(Rasûlüm!) **Biz, bu Kur'ân'ı Sana vahyetmekle, geçmiş ümmetlerin birtakım haberlerini en güzel şekilde beyân ediyoruz. Şu bir gerçek ki, daha önce Sen'in bundan hiç haberin yoktu."** (Yûsuf Sûresi, âyet: 3)

Ancak o ulvî kaynağa ittibâ sayesindedir ki, tarih öncesine âid olmak üzere serdedilmiş fikirlerin en sapığı olan Yahudi **Charles Darwin** (1809-1882)'in[8] ortaya attığı ve insanın maymunların tekâmülü (?) ile meydana geldiği tarzında

---

8 Gariptir ki, **"insan"** mefhumunu alçaltmakta zirve teşkil eden **Darwin**, **Freud** ve **Marx** gibi üç filozofun hepsi de Yahudî asıllıdır. Cenâb-ı Hak, Kur'ân-ı Kerîm'de insanı yeryüzünde kendi **"halife"**si olarak (Bakara Sûresi, âyet 30) ve **"en mükemmel bir sûrette"** (Tîn Sûresi, âyet 4) yaratmış olduğunu beyân ederken bu sapık filozoflardan her biri ayrı bir cihetten onu aşağılatmaktadır.

Bunlardan **"Darwin"**, insanların menşeinin maymun olduğunu (!) iddia ederek **Freud** ise, bütün beşerî fiilleri cinsî tatmin sevk-i tabiîsi (Libido)nin eseri olarak göstermek sûretiyle insan denilen varlığı aşağılattığı gibi **Karl Marx** da onu, sırf biyolojik bir varlık telâkki ederek metafizik vechesini inkârla insan mefhumunu aşağılatmış ve bütün beşerî fiilleri tamamen maddî îcab ve ihtiyaçların eseri olarak göstermiştir.

1789 Fransız İhtilâli'nden sonra, Kilise'nin sapık ve akıl dışı tatbikatına bir aksülamel (reaksiyon) olarak ortaya çıkmış bulunan, ancak kısa bir zaman sonra -vahîm bir sûrette- insanlığa vahiy yoluyla bildirilen gerçeklere karşı bir **"ilân-ı harb"** modasına dönüşen bu sapık görüşlerin, daha eski mümessilleri de vardır. Meselâ **Darwin**'den takrîben bin yıl evvel yaşamış olan bazı Şark filozoflarının aynı fikirleri müdafaa ettiği ileri sürülmüş olmakla beraber aslında bunların tekâmül ve çevreye uyum için söylediklerinin **Darwin**'in fikirleri ile pek de alâkası yoktur. Bu husus, ileride başka bir vesîle ile daha geniş bir sûrette izah edilecektir.

Şeyh Bedreddin'in ise **Karl Marx**'ın mübeşşiri olduğu çok bilinen bir gerçektir. Söylemeye hâcet yoktur ki, bu keyfiyet, onları doğru kabul etmek veya nakzetmekten istinkâf için bir sebep teşkil etmez.

Kur'ân-ı Kerîm'e nazaran, bazı sakat tefsirlere kadar intikal etmiş olan (bkz. **Süleyman Ateş**- Kur'ân'a Göre Evrim Teorisi, A.Ü. İlâhiyat Fakültesi Dergisi, s: 5, Ankara, 1975, sh: 127-146) **Darwin**'in teorisinin aksi doğrudur. Yani insanlar tekâmül etmiş maymunlar olmayıp, bilâkis maymunlar, cezalandırılmış bir kısım insanlardır. (Bkz. Bakara Sûresi, âyet 65) Ancak bazı insanların maymunlaşmış bulunmasının sûreten mi, sîreten mi olduğu hususu da ihtilâflıdır.

Bunların sakat görüşlerini benimsemiş olanların tarihi telâkki tarzları **"Materyalist Tarih Telâkkisi"** olup ileride izah edilmiş bulunmaktadır.

şöhret bulmuş olan **"Evrim Teorisi"** ve benzeri bâtıl görüşlere kapılmaktan kurtulmak imkânı elde edilebilir.

Bugün bilinen en eski yazı, Orta Doğu'da yaşamış olan **"Sümerler"** ve **"Akadlar"**a[9] âid **"çivi yazısı"**dır.[10] Milâttan önce dört bin yıllarına kadar eskiye giden bu yazının Alman asıllı şarkiyatçı **George Friedrich Grotefend** tarafından 1802 yılında çözülüp okunmasıyla tarih ilminin meşgûliyet sahası ve zamanı genişleyip altı bin yıla şâmil bir hâle gelmiştir.

Daha sonra, yine M.Ö. 4.000 yıllarına kadar uzanan Mısır'daki **"hiyeroglif yazısı"**[11] ve M.S. V ilâ VIII. yüzyıllara ait **"Orhun Kitabeleri"**nin[12] keşfedilip okunması

---

9 **Sümerler**, Mezopotamya'nın güneyinde M.Ö. 4.500 yıllarında gözükmüşler ve bilâhare **"Babil"** adını alan bir krallık kurmuşlardır. Bilinen en eski medeniyeti bunlar tesis etmişlerdir.

Akadlar ise, M. Ö. üçüncü binin ortalarında Orta Mezopotamya'da **Kral Sargon** tarafından bir devlet hâlinde ortaya çıkarılmışlardır. Bilâhare Sümerlileri hâkimiyetleri altına alarak birleşik krallık hâline geldilerse de M.Ö. 1900'lerde ortadan kalkmışlardır.

10 Çivi yazısı, **Sümerler** ve **Akadlar** yahud **Babilliler** tarafından kullanılan, şu anki mâlumatla bilinen en eski yazıdır. Bu yazı, bölgede üç bin yıl kullanılmıştır. Yumuşak kil ve tabletler üzerine sivri uçlu bir vasıta ile çiviye benzer şekiller çizilmek sûretiyle yazıldığı için **"Çivi Yazısı"** olarak adlandırılmıştır. Bilinen en eski hukûkî metin olan **"Hamurabi Kanunları"** (M. Ö. 1758) bu yazı ile yazılmış olarak 1901 yılında bulunmuştur. (Tafsîlât için bkz: **Avram Galanti**- "Üç Sâmi Vâzı-ı Kanun", İstanbul, 1927)

11 **Hiyeroglif**, eski Mısırlıların birtakım resim ve sembollerle meydana getirdikleri bir yazı sistemidir. Mısır'dan başka **"Hitit"**, **"Meksika"** ve **"Maya"** hiyeroglifleri de vardır. Bu yazı, M.Ö. IV. binden III. bine kadar takrîben bin yıla yakın bir müddetle Mısır'da kullanılmıştır.

1822 yılında Fransız müsteşriki **"Champlollion"** (**Şampolyon**) tarafından okunması gerçekleştirilmiş olan bu yazı, aynen Çin yazısında olduğu gibi yukarıdan aşağıya doğru yazılır. (Fazla bilgi için bkz. **Mehmed Muhsin**- Hiyeroglif, Kahire, 1311, -Türkçe-)

12 Bugünkü Moğolistan'da Orhun (Orhon) ve Yenisey Irmakları

ile bu sahadaki bilgiler oldukça genişlemiş olmakla birlikte hâlâ pek ibtidâî bir durumdadır.

Tarih ilminin meşgûliyet sahası olan bu altı bin yıllık zaman parçasını muayyen devirlere ayırmak, artık klâsikleşmiş bir âdettir. Buna göre Batı Roma İmparatorluğu'nun M.S. 476 yılında ortadan kalkmasına kadar olan devre **"Eski Çağ"** denilir. Bu tarihten İstanbul'un Türkler tarafından fethi tarihi olan M.S. 1453 yılına kadarki devre de **"Orta Çağ"** olarak anılır. Bazı tarihçiler, Orta Çağ'ın Amerika'nın keşif yılı olan 1492 yılında bittiğini kabul ederler. Bundan sonrası ise, **"Yeni Çağ"**dır.

Bu taksimat, sırf Avrupa tarihini esas alan Batılı tarihçiler tarafından yapılmıştır. Bunlar 1789 Fransız İhtilâli'nden sonrasını ise **"Yakın Çağ"** olarak adlandırmaktadırlar.

Buna ilâveten şunu da söyleyelim ki, târihî eserler muhtevaları itibariyle ikiye ayrılırlar. Bunlardan biri **"Umumî Tarih"**tir ki, böyleleri insanlığın geçmiş mâcerasının tamamını anlatmak iddiası ile yazılırlar. Eski tarih-

---

arasındaki bölgede bulunmuş olan **"Orhun Âbideleri"**, **"Orhun Alfabesi"** ile yazılmışlardır. Bu kitabeler aslında pek çokturlar. V ilâ VI. yüzyıla âid olan **"Orhun Kitâbeleri"**, bunların en meşhurları olduğundan Orhun Kitâbeleri sözü ile bunların tamamı anlaşılır.

Orhun Alfabesi veya **"Göktürk Yazısı"** ile büyük taş kütlelerine hâkkedilmiş olan bu kitâbeler, ilk defa 1893 yılında **Wilhelm Thomsen** tarafından okunmuştur.

Orhun Alfabesinde otuz sekiz harf vardır. Bunlar birbirleri ile bitişmezler. Bu otuz sekiz harf içinde sadece dört sesli harf vardır.

Göktürk veya Orhun Alfabesi'nin menşei hakkında pek çok iddiâ ve rivayet varsa da en kuvvetli ihtimal, bunların eski Türklerin kap kacak gibi eşyalarına hâkkettirdikleri damgaların geliştirilmesi ile husûle gelmiş olması ihtimalidir. (Fazla bilgi için bkz: **Hüseyin Namık Orkun**- Eski Türk Yazıtları, TDK, İstanbul, 1936-1940; **Muharrem Ergin**- Orhun Âbideleri, İstanbul, 1969; **Necip Âsım**, Pek Eski Türk Yazısı, İstanbul, 1328)

çilerin çoğu, eserlerini bu tarzda kaleme almışlardır. Diğeri ise, **"husûsî tarih"** olup, bunlar, bütün insanlığın değil, sadece muayyen bir topluluğun mâcerasını naklederler. **"Türk Tarihi"** veya **"İslâm Tarihi"** gibi...[13]

Tarih ilmi için **"zaman"** son derecede ehemmiyetlidir. O ise, dâimî bir akış hâlindedir. Târihî hadiselerde zaman tayini için bir vâhid-i kıyâsiye, yani ölçü olacak bir birime ihtiyaç âşikârdır. Bunun için tabiî ve değişmez bir esas olarak Güneş ve O'nun etrafında Dünyamız'ın dönüşü esas alınarak **"sene, ay ve gün tesbiti"** yapılmış, başlangıç olarak da –en evvel- her yıl kutlanmakta olan **"Roma'nın Kuruluşu"** esas alınmıştı. Bu sûretle, 753. yıla ulaşıldığında **Hz. Îsâ**'nın velâdeti (doğumu) vâki olmuşsa da bu takvimin kullanılmasına devam edilmiştir.

Hz. İsa'nın doğumundan 532 sene sonra, yani Roma takvimine göre 1285'inci senede **Diyonisyos Eksipos** adındaki bir râhip, **"Ruhânîler Meclisi"**ne bir teklif sunmuş ve bunun kabûlü ile **"Milâdî Takvim"** başlatılmıştır. Onun yaptığı hesaba göre, **Hz. Îsâ** Roma takviminin 753. yılının Aralık ayının 25'inde doğmuştur. Roma Takvimi'nde yılbaşı, 1 Ocak'tı. Buna uyularak Milâdî sene de eski takvimin 754. senesi başlangıcı ile birleştirilmiş ve birinci senenin birinci günü olarak 1 Ocak kabul edilmiştir. Buna göre bir sene 365 gün, o da 12 ay kabul edilmiştir ki, buna **"Şemsî"** veya **"Milâdî"** takvim denilmiştir.

---

13 Umûmî tarihler, **Hz. Âdem**'den başlayarak bütün insanlık tarihini veya en azından Müslüman devlet ve milletlerin tarihini naklederler ki, eski tarihçilerden **Taberî, Mes'ûdî, İbnu'l-Esîr** ve emsâli müelliflerin eserleri böyledir.

Husûsî tarihler ise bir hükümdarın veya beldenin tarihini ihtivâ eder. Vâkidî'nin **"Fütûhu'ş-Şâm"** veya **İbn-i Asâkirî**'nin seksen cildden ibaret olan **"Tarih-i Dımaşk"** isimli eserleri husûsî tarihlerin en meşhur örnekleridir.

Ancak Dünya'nın Güneş etrafındaki bir devri, 365 gün olarak kabul edildiği hâlde aslında bu 365 gün altı saat olduğundan, bu durum, **Jül Sezar** (M.Ö. 100-44) zamanında İskenderiye'den getirilen **Suzijen** tarafından düzeltilerek artan altı saatler, dört senede bir, **"bir gün"** itibar olunarak Şubat ayının 29 çekmesi kabul olunmuştu. Şubat'ın 29 çektiği bu senelere **"sene-i kebîse"** (tamamlanmış sene) denildi. Ancak Roma takviminden Milâdî takvime intikal eden bu tatbikatta da küçük bir yanlışlık vardı. Zira buradaki fazlalık, tamı tamına altı saat değildir. Küçük bir küsûrat ihmal olunarak altı saat kabul edilmişti. Buna göre 400 senede tam 100 sene-i kebîse tatbikatı olduğu hâlde bu, gerçekte 97 idi.

Bu takvimin, 128 senede bir günlük hatası vardı ki, bu da M.S. 1582 senesinde **Papa 13. Gregoyar** tarafından düzeltilmiştir. O tarihe kadar on günlük bir yanlışlık husûle gelmişti. **Gregoyar**, o senenin 5'inci gününü, 15'inci gün ilân ederek bu takvimde on günlük bir atlama yaptırdı. Bu sebeple milâdî takvime **"Gregoryen Takvim"** de denilir.

Müslümanlıkta zaman tayini, sadece tarihî vak'alar için değil, aynı zamanda namaz, oruç, hac ve zekât gibi periyodik ibâdetlerin îfâsı için de fevkalâde ehemmiyeti hâizdir.[14] Namaz ve oruç için Güneş esas alındığı hâlde, sene ve aylar Kamer'e göre hesap edilmiştir. Ay ve sene için Kamer'e itibar olunması, Araplar arasında İslâm'dan önce de cârî olan bir keyfiyetti. Bu durum, İslâm'dan sonra da devam ettirilmiştir.

Hz. Ömer'in hilâfeti zamanında Hz. Peygamber'in

14 Bütün ibâdetler için vakit tayininin ehemmiyeti şununla da sabittir ki, farz olarak bunlara âid mükellefiyet şer'an sâbit olan vakitlerinin hulûlü ile gerçekleşir. Vaktinden evvel îfâları **"nâfile"**; vaktinden sonra îfâları ise yine nâfile veya **"kaza"**dır. Ne nâfile ve ne de kaza, farz vasfındaki **"edâ"**nın aynı değeri aslâ hâiz değildir.

Mekke'den Medîne'ye hicreti başlangıç kabul olunması ile **"Hicrî Takvim"** başlamış oldu. Hicret-i Nebeviye milâdın 622. Senesinin 16 Temmuzu'nda vâki olmuş bulunduğuna nazaran, o sene hicretin 17. senesinde bulunuluyordu. O seneye 17'inci hicrî yıl denilerek devam edilmiştir.

Fezâdaki bir devrini 355 günde tamamlayan Kamer'in hareketi esas alındığından buna **"Kamerî Takvim"** de denilir. Bunda artık bir zaman olmadığından **"sene-i kebîse"**si de yoktur. Arabî aylar, eskiden olduğu gibi devam ettirilmiş ve yine 1 Muharrem, yılbaşı kabul edilmiştir.

Osmanlılar, asırlarca hicrî (kamerî) takvimi kullandıkları hâlde, çok sonraları (19. asrın başlarında) mevsimlerin Güneş'e göre teşekkül etmesi sebebiyle bilhassa zirâî vergilerin toplanmasında ortaya çıkan mahzûru bertaraf etmek için **"Rûmî"** veya **"Hicrî-şemsî"** denilen yeni bir takvim kabul etmişlerdir. Bunda sene 365 gün olduğundan maaşların ödenmesinde devlet lehine on günlük bir kazanç da hâsıl olmuştur. Zira bu yeni takvimde başlangıç için yine hicrete itibar olunmakla beraber sene 365 gün kabul olunmuştur. Zirâî vergilerin hep aynı mevsimde toplanmasını sağlayan bu yeni takvime **"mâlî takvim"** de denilir.

Ayrıca bu vesîle ile şu hususu da kısaca belirtelim ki, bu **"hicrî-şemsî"** takvime ekseriyetle **"Rûmî takvim"** denilmesi târihî bir galatın eseridir. Şöyle ki:

Arablar, Romalıları önceleri **"Benû'l-Asfar"**, yani **"Asfar oğulları"** (Sarılar) diye anarlardı. Sonradan **"Roma"** kelimesinden galat olarak **"Rum"** (er-Rûm) kelimesini kullanmaya başladılar. Kur'ân-ı Kerîm'de bir sûrenin **"Rûm Sûresi"** sûretinde adlandırılması da bu sebeple vârid olmuştur. Bundan dolayı Doğu Roma ülkesine de **"Bilâdü'r-Rûm"** (Rum beldeleri) veya **"Arzu'r-Rûm"** diyorlardı.

"Rûmî" kelimesi ise, başta Doğu Roma'nın bir imparatorluk olması itibariyle çeşitli kavimlerden ibâret olan teb'asını ve ona kaabil-i izâfe her şeyi ifade etmek üzere kullanılmaktaydı. Bu çeşitli kavim ve kabileler arasında pek tabiî olarak **"Grek"** yani Yunanlılar ve hattâ bir kısım Türkler bile vardı.[15]

"Rûmî" kelimesi zamanla **"Anadolulu"** veya **"Anadolu'ya âid"** mânâsında kullanılmıştır. Çünkü Anadolu'ya **"Diyar-ı Rûm"** deniliyordu. Bu yüzden Anadolu Selçuklu Devleti'ne tarihte **"Rum Selçuklu Devleti"**, **Anadolulu Mevlânâ Celâleddin** yerine **Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî** denilmiştir. Bunun başka pek çok misâli daha vardır.

Hıristiyanlığı kabul etmiş olan **I. Kostantinos** (324-337), Sarayburnu'ndaki kadîm **"Byzantion"** kasabasını 330 tarihinde yeni baştan imar edip başşehir ilân etmiş olmasından dolayı buraya kurucusuna izâfeten **"Kostantiniyye"**[16] denilmiş olduğu gibi çok sonraları Doğu Roma da bu şehrin kadîm ismine izâfeten **"Bizans"** olarak adlandırılmıştır.

Biz Türklerin **"Rum"** kelimesini, Yunanlılara münhasır olarak kullanmamız, tarihî bir yanlıştır. Bu ise, Doğu Roma ile Yunanlılar arasında fiilî bir beraberliğin (!) mevcudiyetine âid tamamen zannî ve propaganda eseri olarak yaygınlaşmıştır. Bu da 476 yılında Batı Roma'nın tamamen ortadan kalkmasından sonra artık **"İkinci Roma"** olarak anılmaya başlanan Doğu Roma'da VII. asırdan itibaren Grek kültürünün hâkim olmaya başlamasından doğmuştur.

Doğu Roma, mutlak olarak Lâtin asıllıdır ve hiçbir zaman da Yunanlı olmamıştır. Halk, muhtelifü'l-ecnas (çok

---

15 Bkz. **Câmi**- Hıristiyan Türkler- Bizans İmparatorluğuna Dâhil Olan Turanî Akvâm, İstanbul, 1338.

16 **Câsim Avcı**- İslâm-Bizans İlişkileri, İstanbul, 2003, sh. 15.

uluslu) olduğu gibi tek bir hânedanın kesintisiz hâkimiyeti de görülmemiştir.[17] Her ihtilâl yapan general, kendisini kral ilân etmiş ve hânedânını kurmuştur. Bizans tarihinde bu sûretle kral olmuş Arap ve Ermeni krallar bile vardır.[18]

Zira Bizans, bir imparatorluk olması sebebiyle aynen Osmanlı'da olduğu gibi çok geniş bir coğrafyada birçok kavmi idâreleri altında bulundurmuş, bu kavimlerden bazı insanlar da pek tabiî bir şekilde devlet kademelerinde bulunarak yükselmek imkânını elde etmişler ve bu arada kral olmayı başararak kendi hânedanlarını kurabilmişlerdir. Bunların bazıları, **Kommenos** ve **Paleologas** hânedanları gibi uzun sürmüş, bazıları bir veya iki mümessil idrâkinden sonra ortadan kalkmıştır.

Takvim meselesine gelince, Osmanlılar, 1922 yılındaki yıkılışlarına kadar hicrî takvimle birlikte **"Rûmî"** veya **"Mâlî"** takvimi de kullanmışlardır. Hattâ bugünkü milâdî takvimi bile **"efrenci"**[19] adıyla kullanmakta bir beis

---

17 Bizans tarihinde dokuz hânedân hüküm sürmüştür. Bunlar:
1-**Heraklios** Hânedanı (610 - 611)
2-**Suriye** Hânedanı (717 - 802)
3-**Amorion** Hânedanı (820 - 867)
4-**Makedonya** Hânedanı (867 - 1056)
5-**Dukas** Hânedanı (1059 - 1078)
6-**Kommenos** Hânedanı (1081 - 1185)
7-**Angelos** Hânedanı (1185 - 1204)
8-**Laskaris** Hânedanı (1204 - 1261)
9-**Palailogos** Hânedanı (1261 - 1453)
(Daha geniş tafsîlât için bkz: **Georg Ostrogorsky** (terc: Prof. **Dr. Fikret Işıltan**)- Bizans Devleti Tarihi, Ankara 1991.

18 **Reşad Ekrem**- Bizans Tarihi, İstanbul, 1934. **Nikefores** (802-811) Silifkeli hıristiyan bir arabdı. (a.g.e., sh: 47) **Beşinci Leon** (813-820) ise, Ermeni asıllı idi. (a.g.e., sh: 48)

19 Osmanlılar, Batı'da ilk olarak Fransızlar ile diplomatik alâka tesis etmiş olduklarından batılı olan her şeyi onlara izâfeten isimlendirmişlerdir. Frenk ve Efrence kelimelerini **"batılı"** mânâsında kullanmışlardır.

görmemişlerdir.

Tarih boyunca başka milletlerin mevziî veya mahallî kalmış takvimlerinin mevcud olduğu da görülmüştür. Bunlar arasında Çinliler, Yahudiler ve hattâ Türkleri bile zikredebiliriz. Gerçekten kadîm bir Türk takvimi olan **"On İki Hayvanlı Türk Takvimi"** meşhurdur.[20]

b- Tarihin Kaynakları

Tarihin bir kısım kaynakları şifâhîdir. Bunlar, halk arasında söylenegelen manzum veya mensur destanlar, târihî bir hâtırayı yaşatan atasözleri, fıkralar ve menkıbeler gibi fazlaca îtimada şâyân olmayan şeylerdir. Bununla beraber bu güvenilmez malzeme bile, en azından bir topluluğun geçmişteki tefekkür ve tahassüs tarz ve seviyesini göstermek bakımından yine de -az veya çok- bir kıymeti hâizdir. Fakat tarihin asıl kaynakları yazılı vesîkalardır.

Bunlar, mezartaşları, her nevî kitâbeler, şecere veya ensâb denilen siciller, vak'aları yazmaya me'mur edilmiş vak'anüvistlerin eserleri ile görgü şâhidlerinin hâtıraları gibi, çok çeşitlidir. Bunlara **"Seyahatnâmeler"**i ve son devirler için yazılı basınla birlikte eski resimler, sikkeler (mâdenî paralar) ve haritaları da ilâve etmek gerektir.

Bütün bu vasıtaların değerlendirilmesi, tarih için birtakım yardımcı ilimlerin teessüsünü îcab ettirmiştir. Bunlar filoloji (linguistik), folklör (halkiyat), paleografi (eski yazıların okunması ilmi), arkeoloji ve nümizmatik (sikkelerin okunması) gibi pek çoktur. Bu yardımcı ilim bolluğuna rağmen tarih ilmini yanlışa sürüklenmekten koruyacak sağlam bir düstur henüz ortaya konulamamıştır. Hâlbuki İslâm

---

Frenk usûlü, Frenk gömleği (yakalı gömlek) veya frengi hastalığı gibi...

20 Bkz. **Prof. Dr. Osman Turan** - On İki Hayvanlı Türk Takvimi, İstanbul, 1941.

âlimleri, **"Hadis İlmi"** için yardımcı bir ilim şûbesi tesis etmişlerdir. **"Nakdu'r-Ricâl"** veya **"İlmu'r-Ricâl"** adındaki bu ilim, hadis râvilerini şahıs be şahıs rivayetleri dışında akıl, zekâ ve ahlâk itibariyle inceleyip sınıflandırmışlar ve onları güvenirlilikleri itibariyle derecelendirmişlerdir. Tarih ilmi ise, henüz bu mükemmelliğe ulaşamamıştır.

Tarihin, hâssaten İslâm Tarihi'nin yazılı kaynakları pek çoktur. Biz bunların tam bir listesini sunmaktan, bunu, eserimizin hacmi ile kabil-i te'lif görmediğimizden sarf-ı nazar ediyoruz.[21]

---

21 İslâm Tarihi için kaynak mâhiyetindeki müellfiler ve onların muhalled (klasik) eserleri pek çoktur. Bunlar, siyer ve meğâzî yazımı ile başlamıştır. Biz bunlardan belli başlı bir kaçını, birer-ikişer cümle ile tanıtmaya çalışalım:

1-İBN-İ İSHÂK (? - 767): Hz. Peygamber'in hayâtına dair bilgileri îtinâ ile toplamış bulunan bu Medîne doğumlu müellif, iki eser telif etmiştir. Bunlardan biri **"Kitâbu'l-Mübtedâ"**, diğeri ise **"Kitâbu'l-Meğâzî"**dir. Bu ikinci eser, ancak **İbn-i Hişam**'ın rivâyetleri ile günümüze kadar intikal edebilmiştir.

2-VÂKIDÎ (h. 130-207; m. 747-823): Hz. Peygamber'den sonraki devre hakkında ilk ve en ciddî bir kaynak olan eserinin adı, **"Kitâbu'l-Meğâzî"**dir. Ayrıca **"Fütûhu'ş-Şam"** ve **"Kitâbu'l-Ridde"** isimli eserleri de vardır.

3-İBN-İ HİŞÂM (? - 834): Basra doğumlu olan **İbn-i Hişâm**, siyeri esas alarak kendi eserini meydana getirmiştir. Ayrıca İncil'deki hikâyelerle Arabistan'ın eski efsânelerini birleştirerek **"Kitâbu'l-Tîcan"** adlı bir eseri daha vardır.

4-BELÂZÛRÎ (? – 284): Aslen İranlı olan bu müellifin eserinin adı **"Fütûhu'l-Büldân"**dır. Hicrî ikinci yüzyılın vak'alarını anlatır. Kısmen kendisinden önceki eserlerden faydalanmış, kısmen de kendi müşâhedelerini nakletmiştir.

5-YA'KÛBÎ (? – 897) Aslen şiî olduğundan eserlerinde tarafgir olan bu müellifin iki eseri zamanımıza kadar gelebilmiştir. Bunlardan biri **"Tarih"** olarak bilinmektedir. İkincisi ise, **"Kitâbu'l-Büldân"** yani beldelerin kitabı adıyla yine tarih ve coğrafyaya dâir bir eserdir.

6-TABERÎ (h. 224-311): Taberistan doğumlu olan müellifin çok meşhur olan eserinin adı **"Târihu'l-Ümem ve'l-Mülûk"** olup kısa-

Tarihçi, elindeki kaynakları, o kaynakların âmil ve fâillerinden mücerred olarak değerlendirmek mecbûriyetindedir. Bu değerlendirme, ulaşılan hâdisenin bir kıymet hükmüne medâr olması keyfiyetini de îcâb ettirir ki, bu hu-

---

ca **"Tarih-i Taberî"** diye bilinir. Bu eser, **Hz. Âdem**'den başlayan bir umûmî tarihtir. İslâm'a kadar olan kısımda pek çok hurâfe mevcud olmakla beraber, Türklerin İslâmlaşması hâdisesinden pek geniş olarak bahsettiğinden millî tarihimiz bakımından ehemmiyetlidir.

7-MES'ÛDÎ (? – 346): Bağdat'ta doğmuş ve pek çok seyahatler yapmış olan bu müellefin eserinin adı **"Mürûcu'z-Zeheb ve Meâdini'l-Cevâhir"**dir. Bu eserin ikinci kısmı, İslâm Tarihi olup mîlâdî dokuzuncu yüzyılın sonuna kadar olan vak'aları anlatır.

8-BÎRÛNÎ (m. 973-1051): Gazneliler döneminde yaşayan Bîrûnî, çok yönlü bir âlimdir. Tarih kadar coğrafya, arkeoloji, jeoloji ve iktisad gibi diğer bütün ilimlerle meşgul olmuş, tarih felsefe ve metodolojisi üzerinde kendine has görüşler ortaya koymuştur. Tarihe dâir yazdığı **"Kitâbu mâ li'l-Hind"** adlı eserde, Hind Medeniyeti'ni anlatmış ve tarih metodolojisine dair fikirler serdetmiştir. Ayrıca **"el-Cemâhir fi'l-Cevâhir"** ve **"Tahdîdu Nihâyeti'l-Amâkin"** gibi başka eserleri de vardır.

Zeki Velidi Togan'a göre **Bîrûnî**, *"muâsır pozitivist ve materyalistlerin mübeşşiri"* sayılabilir. (**A. Zeki Velidi Togan**- a.g.e., sh.163)

9-İBNÜ'L-ESÎR (h. 555-630): İslâm Âlemi'nin yetiştirdiği en büyük âlimlerden biridir. Üç muhalled (klasik) eser yazmıştır. Bunlar:

"Kitâbu'l-Ennab", **"Usdu'l-Gâbe fî Ma'rifeti's-Sahâbe"** ile **"el-Kâmil fi't-Tarih"**tir.

Ayrıca Mısır Atabegleri hakkında **"Târihu'd-Devleti'l-Atabekıyye"** adıyla diğer bir eseri daha vardır.

10-REŞÎDÜDDÎN (?- m. 1318): Hemedan doğumlu olan Reşîdüddin, İran'da hâkim olan Moğollar'a vezirlik etmiş ve Gazan Han'ın isteği üzerine **"Moğolların Tarihi"** isimli bir eser yazmıştır. Fakat O'nun asıl eseri, **"Câmiü't-Tevârih"** adlı umûmî tarihidir. Birçok dil bilen Reşîdüddin, eserlerini yazarken bugünkü modern tarihçiliğe benzer bir sûrette devlet arşivlerinden oldukça istifâde etmiştir.

Prof. Dr. Osman Turan'a göre, *"**Reşîdüddin**, Dünya Tarihinde emsalsiz bir görüş ve eserin sahibi olarak müstesnâ bir sîmâdır."* (**Prof. Dr. Osman Turan**- Selçuklular ve İslâmiyet, İstanbul, 1999, sh: 196) Çünkü O, bir Cihan Tarihi yazmıştır.

11-İBN-İ BÎBÎ (? – h. 684/m. 1285): Eserleri Selçuklu tarihi için kaynak olan müelliflerden biridir. Eserinin adı, **"el-Evâmiru'l-Alâiyye**

sus, -hem nâkil ve hem de tarihçi için- enfüsî (subjektif) olmaktan kurtulamaz. Zira nâkil gibi, tarihçinin de kablî (a priori) birtakım kabulleri mevcuddur. Tahlil ve yorumlarında müessiriyetleri önlenemez olan bu kablî kabullerin mücerredleri, onu binnetice felsefe sahasına sürükler ki, bu keyfiyet **"Tarih Felsefesi"**ni doğurur. Bununsa pek çok çeşidi olmakla beraber biz burada belli başlı birkaçını dikkatlerinize sunalım:

B- Tarih Felsefesi

a- Materyalist Tarih Telâkkisi

Tarih felsefesi, tarihî hâdiselerin birtakım umûmî ve felsefî prensiplerin mi'yar ittihaz edilmesiyle nakledilmesi demektir. Bu da daha ziyâde târihî hâdiselerin âmili olan **"insan"** hakkındaki temel telâkkinin müessiriyeti ile ortaya çıkmaktadır. Buna göre **"Materyalist Tarih Felsefesi"** veya telâkkisi, **"monist"** ve **"materyalist"** felsefî görüşlerin, tarihî hadiseleri değerlendirmekte esas alınması veya bu görüşlerin tarihe in'ikâsı demektir.

Aslında insanoğlu **"ruh"** ve **"beden"**den mürekkeb olmak itibariyle **"iki vecheli"** bir varlıktır. Hayra da, şerre de meyyaldir. Üstelik hayrı da, şerri de işlemeye muktedir bir irâde ile mücehhezdir. Hâl böyleyken onun mânevî vechesi ve bunun neticesi olan îcâb ve ihtiyaçlarını inkârla,

---

fi'l-Umûri'l-Alâiyye"dir. Bu farsça yazılmış eserin bir de hülâsâsı mevcuddur ki, **"Selçuknâme"** olarak meşhurdur.

12-İBN-İ HALDUN (m.1332-1406): Tarih felsefesi ve hatta sosyolojisinde ilk ve mûtenâ bir âlim olan **İbn-i Haldun**'un eseri, yedi cildlik **"Kitâbu'l-İber"** isimli bir umûmî tarihtir. Bu eserin, müellifin görüşlerini aksettiren mukaddimesi, **"Mukaddime-i İbn-i Haldun"** adıyla mâruf ve meşhurdur.

13-VAK'ANÜVİSTLER: Osmanlı tarihi içinse, devletin resmî tarih yazıcıları demek olan Âşıkpaşazâde'den başlamak üzere bütün vak'anüvist tarihleri temel kaynaktır ki, bunların sayısı pek çoktur.

sırf biyolojik yapısını ve bu yapının îcâb ve ihtiyaçlarını kaale alarak değerlendiren materyalist görüşlerin tarihi pek eskidir.

Gerçekten kadîm Yunan filozofu **"Demokrit"** (M.Ö 460-370)'ten itibaren birçok materyalist filozof zuhûr etmiştir. Meselâ, M.Ö. 435 yılında doğmuş bulunan Yunan filozofu **Aristib**, insan saâdetini, onun biyolojik yapısının bir îcâbı olan zevk ve lezzetle kâim görmüş, lezzet ve haz veren her şeyin hak (doğru), hayır ve meşrû olduğunu iddia etmiştir. **Aristo**'dan okumuş, fakat bilâhare üstadından öğrendiği ahlâk kaidelerini değiştirmiştir.

Daha sonra M.Ö. 340 yılında Sisam Adası'nda doğmuş bulunan **Epikür** de haz ve lezzete müstenid ahlâkı menfaate tahvil ederek benimsemiştir. Ona göre de, **"lezzet"** hayr-ı a'lâ, yani en üstün bir hayırdır.

Bu görüşün daha sonraki asırlarda da İngiliz filozofu **Bentom** (1748-1832) ve **Stuart Mill** (1806-1873) gibi başka mümesilleri de zuhûr etmiştir. Bunlara göre saâdet, şahsî menfaati teminle kâimdir. Başka birinin veya umûmun menfaati nâmına fedakârlık etmek, yani diğergâmlık hatadır.

Bununla birlikte, beşerî fiillerin yegâne âmili olarak insanın biyolojik yapısı ve binnetice onun talep ve ihtiyaçlarını kabul eden daha pek çok filozof vardır. Fakat bunların en ön plâna çıkanları **Holbach** (1723-1789) ve **Karl Marks** (1818-1882)'tır. Bunlara belki yaratıcı olarak Allâh'ın yerine tabiatı koymuş olan Hollanda Yahudisi **Spinoza** (1632-1677) da ilâve olunabilir. Bunların hepsi de ateisttirler.

Bununla beraber materyalist telâkkinin asıl kaynağı, Fransız filozofu **Auguste Comte** (1798-1857)'un kurduğu **"Pozitivizm"**dir. Zira bu felsefî görüşte bütün metafizik gerçekler mutlak sûrette reddedilmektedir. Bu vesîle ile po-

zitivist görüşü sosyolojiye tatbik eden Yahudi asıllı Alman filozofu **Emile Durkheim** (1858-1917)'in fikirleri meşhur **Ziya Gökalp**'in gayretiyle bir kısım münevverlerimizin ifsâdında azîm bir rol oynamış bulunduğuna da işâret etmek isteriz.

Gerçekten Pozitivizme göre, duyu organları (havas-ı hamse) ile kaabil-i kontrol olmayan hiçbir şeyin hakikîliği (veritesi) kabul edilmez. Bu temel görüşü, tarihe tatbik eden **Auguste Comte**, insanlığın fikrî gelişimini:

a-Teolojik Devir
b-Metafizik Devir
c-Pozitif Devir

sûretinde üç safha addederek buna **"Üç Hâl Kanunu"** adını vermiştir ki, bu îzah, tarihî gerçekler önünde tamamen yanlıştır.

İnsanı putlaştırarak ona **"büyük varlık"** (Grand Etre) diyen **Auguste Comte**, sonradan Hıristiyanlığa karşı yeni bir din kurmaya kalkışmıştır ki, kocası hapiste olan bir kadına âşık olduğundan, bu sapık dinde kadınlar âdeta ilâhlaştırılmıştır.

Bu kadının adı **Clotil de Vaux**'tur. **Auguste Comte** bu kadını kaybettikten sonra tecennün etmiş ve kendisini Sein Nehri'ne atmış, kurtarılıp tımarhâneye yatırılmıştır.

"İnsanlık Dini" veya **"Pozitif Din"** adıyla kurmaya çalıştığı dinin, bir de ilmihâlini yazmıştır ki, bu eser **"Pozitivizmin İlmihâli"** ünvanıyla **Dr. Gâlip Ataç** tarafından dilimize de çevrilmiş ve Millî Eğitim Bakanlığı'nca matah bir şeymiş gibi yayınlanmıştır.[22]

Comte'un kurduğu bu din (!) revaç bulmadıysa da, fikirlerinin 19. asır Rönesans'ında bir hayli taraftarı zuhur etmiştir.

---

22 **Dr. Galip Ataç** - Pozitivizmin İlmihâli, Ankara, 1934.

İşte yukarıda zikrettiğimiz ateist ve materyalist filozofların ilham kaynağı budur. Bunlardan **Karl Marks**, alman filozofu **Hegel** (1770-1831)'in **"tez, antitez ve sentez"** sûretinde özetlenebilecek olan diyalektiğini tepetaklak ederek insanlık tarihini bir **"sınıflararası çatışma"** sûretinde îzah etmiştir. Bütün ferdî ve ictimâî hadiselerin yegâne müessirinin **"madde"** olduğunu iddia eden **Karl Marks**'a göre, din, ahlâk, ideal düşünceler gibi bütün metafizik olgular, temel sâik olan maddenin bir yansımasından ibârettir.

Bu temel görüşle **Marks**, insanlık tarihini:

1-İbtidaî Komünal Toplum

2- Feodal Toplum

3- Kapitalist Toplum

4- Sosyalist-Komünist Toplum

olarak izah etmiştir ki, bu tasnif de aynen **Auguste Comte**'ninki gibi tarihî gerçeklerle te'yid olunamamıştır. **Marks**'ın ideal edindiği toplum, emeğin istismarı neticesinde vâki olacak bir ihtilâl ile işçi sınıfının hâkim olacağı, başta üretim vâsıtaları olmak üzere bütün malların güyâ herkese -eşit miktarda- âid olacağı bir toplumdur. Zira pek çok çeşidi bulunan sosyalist sistemler arasında Komünizm, iktidarın mutlaka ihtilâl yoluyla elde edilmesi fârik vasfıyla tanımlanmaktadır.

İnsan tabiatındaki en müessir meyillerden biri olan **"egoizm"**i kaale almayan bu bâtıl görüş, önce Rusya'da, sonra da Çin'de tatbik sahasına intikal etmişse de bir nevî **"erken bunama"**ya mâruz kalarak artık ortadan kalkmış bulunmaktadır.[23]

---

23 Bu görüşün butlânını anlamak için iki tarihî vak'a zikredelim:

Rusya'da ilk Komünist İhtilâli teşebbüsü 1905 yılında Moskova'da gerçekleştirilmiştir. Çar'ın askerleri bu teşebbüsü kanla bastırdığından o güne **"Kanlı Pazar"** denilmiştir. Bu ihtilâli tertipleyen **Lenin** kaçıp bir samanlığa gizlenmişti. Orada aç, susuz bir köylü vardı. Bu köylü:

b- İdealist Tarih Felsefesi:

Bu görüş Alman filozofu **Kant** (1724-1804)'ın ortaya koyduğu düşüncelerle başlamış, daha sonra **Fichte** (1782-1805) tarafından sistemleştirilmiştir.

Bu görüşe göre, gerek ferdî ve gerekse ictimâî hâdiselerin temel sâiki beşerî ideallerdir. Sosyal bir varlık olan insanlar, cemiyet hâlinde yaşayabilmek için ferdî hürriyetlerinin bir kısmından vazgeçerler. Bu bir idealdir. Bunun gibi bütün beşerî fiillerin temel sâiki ideallerdir. Madde, ruhun emrinde kullanılan bir âletten başka bir şey değildir. Daimî olan, ideallerdir.

"-Ey Allâh'ım! Açlıktan öleceğim. Bir dilim ekmek olsa da yesem!.." diye söylenince **Lenin**:

"-Aptal herif! Hâlâ Allah'tan mı istiyorsun? Bak sokakta birçok insan, senin gibilerin karnını doyurmak için kıyâm etmiş oldukları hâlde öldürülüyorlar. Onların başarısını temenni et. Ben sana bir dilim ekmek vereyim." deyince köylü sordu:

"-Sen de kimsin?"

Lenin cevap verdi:

"-Ben de onlardan biriyim: **Lenin**..."

Köylünün meydanda olup bitenlerden haberi yoktu. **Lenin**'se sokağa tedbirli çıkmıştı. Çantasında ekmek, matarasında su vardı.

Lenin, talebini yerine getiren köylüye bir dilim ekmek verdi. Bunu iştahla yiyen köylü, başını semaya kaldırarak:

"-Ey Allâh'ım! Sen ne büyüksün!.. Bazen **İsâ** kulunu, bazen de böyle **Lenin** denen bir kulunu gönderip fakir fukarânın karnını doyurursun!" dedi.

Rusya'da 1917 İhtilâli'nden sonra şahsî mülkiyet lâğvolunmuş, toprak **"kolhoz"** denilen devlet çiftlikleri hâline getirilmişti. Lâkin rençberlerin az veya çok çalışmaları, kendileri için fark etmediğinden, ancak kendilerine yetecek kadar üretim yapıyorlardı. Bu durumda sistem revize edilerek her âileye kendi geçimi için küçük bir toprak parçası verilerek onların kolhozdaki üretimden pay almaları yasaklandı. Kısa bir müddet sonra bu âilelere ayrılan küçük toprak parçasında kolhozdaki üretime kıyasen on kat fazla mahsul alındığı görüldü.

İdealist tarih telâkkisi taraftarları, insanı biyolojik ve ideolojik olarak iki vecheli bir sûrette tanımlamış olmaları dolayısıyla islâmî tarih telâkkisine yakın bir görüş ortaya koymuşlardır. Zira maddî veya mânevî bütün beşerî tavırları insanların inanıp kabul ettikleri değer hükümlere ma'kes kabul ederler. Buna göre insanlar, idealleri ve bunları besleyen kıymet hükümlerine müvâzî bir toplum seviyesi arz ederler. Bu ise İslâm'daki, *"Nasılsanız öyle idare olunursunuz."*[24] hükmüne yakın bir görüştür. Bu sebeple materyalist tarih telâkkisinin tam karşıtı olan bir görüştür. Materyalizmin Rusya'da revaç bulmasına mukabil bu görüş de daha çok Almanya'da yaygınlaşmıştır.

c- Hümanist Tarih Telâkkisi

Alman filozofu **Herder** (1744-1803)'in ortaya attığı ve **Hermann Lotze** (1817-1881)'nin geliştirdiği bu fikre göre, tarihî hadiselerin husûle gelmesinde asıl âmil insanların kavim, kabile ve ictimâî muhît itibariyle hâiz oldukları farklılıkların üstündeki müşterek insanlık (hümanite) husûsiyetleridir. Bu filozoflar şu görüşlerini yalnız tarihî hâdiseler için değil, aynı zamanda çeşitli güzel sanatlar ve hatta edebiyata bile şâmil bir sûrette izah etmişlerdir.

Bunlara göre, bütün beşerî fiil ve eserlerde bilumum insanların müşterek bir ideali tezâhür etmektedir. Bu, Rönesans'la başlatılan cihanşümûl bir ahlâk ve fikir sistemi olan **"hümanizm"** değildir. Hümanist tarih telâkkisi, insan iradesine hâricî ve tabiî şartların tesiri gibi ve hattâ ondan daha da müessir olmak üzere insanın fıtrî ve müşterek hususiyetlerinin bir temel sâik olarak kaale alınmasıdır. Buna göre, hümanist tarih telâkkisi, beşerî fiilleri izah hususunda materyalist ve idealist görüşlerden daha sağlam ve şümullü

24 Hadîs-i Şerîf

bir mâhiyet arz etmektedir.

Zira tabiat şart ve kanunlarını, varlıkların derûnî (iç) müessirlerini fizîkî, kimyevî ve biyolojik âmilleri ve bunların mütekâbil tesirlerini birlikte dikkate almaktadır. Bütün bu müessirlerin insan denilen her varlıkta mevcud ve müşterek olan tabiî temâyüller üzerindeki müessiriyetinin kabûlü ile bu görüş, İslâmî tarih telâkkisine oldukça yaklaşmıştır. Şâyet beşerî tabiî temâyüller için islâmî beyânlara vâkıf ve onları kabulden hareket etselerdi, -aşağı yukarı- arada bir fark kalmazdı. Hâlbuki bunlar **"insan"** vak'asının tek vechesini görmüş ve onu sırf müspet yönüyle dikkate almışlardır. İleride tafsilâtı ile izah edileceği üzere İslâm'a göre insan, hayra da, şerre de mütemâyil bir sûrette yaratılmıştır ki, imtihan olunmak üzere Dünya hayatına me'mur edilmiş olması bunu gerekli kılmıştır.

d- İndividualist (Ferdiyetçi) Tarih Telâkkisi

Tarihî hâdiselerin husûle gelmesinde en müessir âmil olarak kuvvet ve kudret sahibi lider şahsiyetleri kabul eden bir görüştür. Bu görüşte olanlara göre, büyük sosyal, siyâsî ve târihî hadiseler, tamamen lider durumundaki şahsiyetlerin eseridir. Bunlar, tarih boyunca vâki olmuş meşhur inkılâb ve ihtilâllerde, büyük muharebelerde, devletlerin kuruluş veya batışlarında mühim rol oynamış olan şahsiyetlerle görüşlerini te'yid ve ispat etmeye çalışmışlardır.

Meşhur **Carlyle**, **"Kahramanlar"** isimli eserine şu cümle ile başlar:

"Kahramanlar!.. Kâinât tarihi, onların bir araya toplanmış biyografilerinden ibârettir!.."[25]

Hâlbuki bu gibi lider şahsiyetler, zikredilen hadiselerde mühim bir rol üstlenmiş olmakla beraber onlar da ni-

25 **Reşad Nûri Güntekin** Tercümesi, İstanbul, 1943, sh: 1.

hayet bir insan olmaları îtibariyle, diğer insanlar gibi -hiç şüphesiz- fıtrî temâyül ve hâricî şartların tesiri altındadır. Başarıları da bu şartlar muvâcehesinde izâfîdir. Meselâ bir muhârebede gâlip gelen bir kumandanın karşısındaki ordu değiştiği takdirde o pekâlâ gâlip gelmek yerine mağlûp olabilir.

Meselâ **M. Kemal Paşa, Mustafa Reşid Paşa**'nın zamanında yaşasaydı, belki O'nun yaptığını bile yapamazdı!..

Belki bazı hâdiselerde liderin kudretli şahsiyeti, hakikaten temel bir müessir olarak rol oynayabilir. Fakat bütün tarihî hadiseleri, sadece bir müessirin eseri olarak böyle telâkki etmek hiç şüphesiz doğru değildir.

e- Sivilizasyonist (Medeniyetçi) Tarih Telâkkisi

İnsanlık tarihini bir **"medeniyetler tarihi"** olarak telâkki eden bu görüş, İngiliz tarihçisi **Arnold Toynbee** (1889-1975) tarafından ortaya konulmuştur.

Bu görüşe göre, târihî hadiselerin değerlendirilmesinde siyâsî oluşumlar, yani devletler değil; bir çok siyâsî oluşumun müşterek olduğu medeniyetler esas alınmalıdır.

Arnold Toynbee, tarih felsefesinin kurucusu olan **İbn-i Haldun** (1332-1406)'un siyâsî vâkıalar olan devletler için ileri sürdüğü **"biyolojik görüşü"** aynen medeniyetler için kabul eder. Ona göre medeniyetler, biyolojik bir vâkıa gibi doğar, gelişir ve nihayet ölür yani ortadan kalkarlar. Tarihte bu sûretle var olmuş 26 medeniyet olduğunu söyler. Bu medeniyetlerin ortadan kalkışının **"çöküş"**, **"parçalanma"** ve **"çözülme"** olarak üç safhada gerçekleştiğini kabul eder. Tarihteki birçok medeniyetin artık ortadan kalktığını, henüz devam etmekte olanların da Batı Medeniyeti tarafından parçalanmakta ve temessül edilmekte (özümsenmekte)

olduğunu iddia eder.

Arnold Toynbee'ye göre, medeniyetler yaratıcı ve dinamik bir azınlık tarafından kurulur. Çoğunluk ise, bu azınlığı taklid eder. Tabiat şartları veya ırkî hususiyetlerin tek başına medeniyetlerin doğumuna âmil olmuş bulunduğu iddiasını kabul etmez. Bu hususta bir çok âmilin rol oynadığını söyler.

Böylece ortaya çıkan medeniyetler, iç dinamizmini koruyabildiği müddetçe yükselir. Fakat bir gün gelir ki, bu dinamizm, korunamaz hâle gelir. O zaman azınlığın câzibesi kaybolur ve çözülme başlar. O zaman medeniyetin dinamizmini temsil eden azınlık, kendi medeniyetini ayakta tutabilmek için savaşlara girişir ve âlemşümûl (evrensel) bir devlet hâline gelir. O'na göre, Helen asıllı bir azınlığın, Roma İmparatorluğu'nu kurması (!) böyle gerçekleşmiştir.

Batı medeniyetinin de çöküş safhasında olduğunu söyleyen **Arnold Toynbee**'ye göre, medeniyetler, **"devrî"** olarak, yani birbirlerini takip ederek doğar, yaşar ve ölürler. Devam eden ise, dindir. Medeniyetin çöküşü esnasında, **"küskün çoğunluk"** dine sığınır ve bir müddet sonra din yeni bir medeniyet için bir **"köprü"** vazifesini görmeye başlar. **Toynbee**'ye göre, medeniyetlerin doğuş ve batışları -âdeta- dinin yükselmesine hizmet eder. Onun dinden anladığı ise, insanlığın yeryüzünde sahip olabildiği en yüce gâye ve en büyük hayır ve iyilik kabul ettiği **"Hıristiyanlık"**tır.

Çöküş devirlerinde insanların zihniyet ve davranışlarında köklü değişiklikler olur. Sonunda, yeni bir medeniyet yeşermeye başlar. Bu gelişme ve yenilenmenin sonunda insanlık **"üstün insan"**a ve **"üstün ilâhî toplum"**a ulaşacaktır. Tarihî gelişme seyri bunu îcâb ettirmektedir.

Arnold Toynbee'nin bu fikirlerini ileri sürdüğü eseri, 12 ciltlik **"A Study of History"** (Bir Tarih İncelemesi)

isimli eser (1934-1961)'dir.[26]

Medeniyetlerin doğuş ve batışlarında coğrafî âmilleri dikkate alması itibariyle **İbn-i Haldun**'un fikirlerine yaklaşan **Toynbee**'ye göre, bir yerdeki tabiat şartlarının aşırı müsâidliği kitlelere rehâvet verir. Böyle yerler, medeniyetlerin batış yerleridir. Çetin tabiat şartları ile mücâdele sonunda vücud bulan medeniyetler, böyle münbit ve müsâid yerlerde başlayan rehâvet sonucu yıkılırlar. Tek başına müsaid coğrâfî şartlar, medeniyetlerin ortaya çıkmasına kâfi gelseydi, Yeni Zelanda ve benzeri Ekvator bölgelerinde yaşayan pek çok insan, hâlâ iptidaî bir durumda bulunmazdı.

Toynbee'nin bu görüşleri, birçok Batılı fikir adamınca tenkit edilmiş ve çürütülmüştür. Bu tenkitlerin özü şudur:

1- **Toynbee**'nin medeniyetleri bir **"küll"** hâlinde telâkki edişi yanlıştır. Hiçbir medeniyette böyle bir yeknesaklık görülmemektedir. Bu, olsa olsa kültür sahasında görülebilmektedir. Aynı medeniyet çerçevesine dâhil olan topluluklarda görülen farklılıklar önünde böyle bir birliktelikten bahsedilemez.

2- **Toynbee**'nin medeniyetin ilk oluşum ve ortaya çıkış dönemini sürekli bir barış ve emniyet dönemi olarak kabul etmesini tarihî hâdiseler aslâ desteklememektedir. Bu görüşün birçok örnek hâdiseye bakıldığı takdirde geçerli olmadığı görülecektir. Meselâ, Batı Medeniyeti, bizzat **Toynbee**'nin görüşüne göre, onbeşinci yüzyılın ilk arefesinde tam bir gelişme dönemine girmiş olduğu bilinen bir husus olmakla birlikte bundan önceki onüç ve ondördüncü yüzyıllarda bütün Avrupa tarihinde en büyük ıztırap, karışıklık ve endişelerin yaşandığı da bilinmektedir. Hatta buna ilâve olarak şunu söyleyebiliriz ki, birçok medeniyetin yı-

26 **Arnold Toynbee** - A Study of History, Oxford 1948.

kılış dönemlerindeki barış ve emniyet, başlangıç ve ilk ortaya çıkış dönemlerinde görülmemiştir.[27]

3- **Toynbee**'nin asıl yanlışı medenî tekâmülün nihayetinde Hıristiyanlığın inanış ve anlayışı çerçevesinde ideal veya ilâhî topluma ulaşılacağı istikametindeki kehânet(!)'tir. Onun mutaassıp bir Hıristiyan olarak ileri sürdüğü bu fikir, bir ütopyadan başka bir şey değildir. Zira Hıristiyanî görüşlerin kaynağı olan İncil'in, ahlâk kaideleri dışında hiçbir sosyal hüküm ihtiva etmediği, herkesin bildiği bir gerçektir.

Üstelik bugünkü Batı Medeniyeti'nin ortaya çıkışında kilisenin çıkardığı engeller bilinmekte iken medenî gelişmede nihâî zirve olarak Hıristiyanlığı görmek, bütün Orta Çağ boyunca devam etmiş olan **"ilim-din çatışması"**nı[28] görmezlikten gelmekten başka nedir?

Bütün Ortaçağ boyunca ortalığı kasıp kavuran **"Engizisyon Mezâlimi"**ni, **"Sen Bartelemi Katliâmı"**nı, **Galile**'nin muhâkeme edilişini ve **Buruno**'nun ateşte yakılışını görmemezlikten gelmek hangi insaf ve vicdana sığar!..[29]

---

27 **İmâdüddin Halil** - İslâm'ın Tarih Yorumu, İstanbul, 1988, sh: 85.

28 Fazla bilgi için bkz: **Ahmed Midhad**- "Nizâ-ı Ilm u Din", İstanbul, 1313; **Adnan Adıvar**- Tarih Boyunca İlim ve Din, c. I ve II, İstanbul, 1944; **Emile Boutroux**- İlim ve Din, Paris, 1932, **Hüseyin Câhid** Tercümesi, İstanbul, 1927.

29 **Dr. Adnan Adıvar, Copernic**, Dünya'yı sâbit ve diğer seyyârelerin O'nun etrafında dönmekte olduğunu kabul eden **Batlamyus** ve **Aristo**'yu nakzeden teorisini ortaya atınca başına gelenleri şöyle anlatmaktadır:

"Diğer taraftan otuz üç sene bir köşeye çekilerek Dünya'yı mânen ve maddeten harekete getirecek bir büyük sistemi ikmal ile uğraşmak gibi çok ulvî bir manzara karşısında, sistem taraftarlarının hissettikleri heyecan derecesinde, aleyhtarlarının da hayret duymaları ve eserin neş-

Ayrıca şunu da söyleyelim ki, Hıristiyanlık bir medeniyet âmili olsaydı, en eski Hıristiyan bir topluluk olan Habeşistan halkı, bugünkü iptidâî vaziyette bulunur muydu?!.

f- Biyolojik (Uzviyetçi) Tarih Telâkkisi

Şark Dünyası'nda daha önce **el-Bîrûnî** (v. 1050'lerde), **İbn-i Miskeveyh** (v. 1029), **Reşîdüddin Tabîb** (v. 1318) ve **el-Sübkî** (v. 1370) gibi bir çok âlim, tarih ve tarih felsefesi bahisleri üzerinde fikirler serd etmişlerse de bu meseleyi ciddî bir nazariye hâline getiren, 1332 yılında Tunus'ta doğup 1406'da Kahire'de vefat etmiş olan **İbn-i Haldun**'dur. Endülüs'te devlet memurluğu, Mısır'da kadılık yapmak gibi birçok memuriyetlerde bulunmuş ve Şark Dünyası'nda yaptığı uzun seyahatlerde **Timur** (1336-1405) ile de görüşmüş olan **İbn-i Haldun**, mâceralı bir hayat yaşayarak geniş bir tecrübe sahibi olmuştur.[30]

---

*rini deruhte eden ilâhiyatçı profesör **Osiander**'in yazdığı mukaddimede yeni sistemi bir hakikat değil, yalnız bir faraziye olarak takdim etmesi, kilisenin esere karşı aldığı müsâmahalı ve ihtiyatlı tavrı bir dereceye kadar izah edebilir. Fakat çok yazık ki, bu müsâmahakâr tavır çok devam etmedi. Sistemin taraftarlarından **Giordano Bruno** (1550-1600) taraftarlığının cezâsını kitabın neşrinden tam 57 sene sonra canı ile ödediği gibi büyük **Galile** de uzun hapisler, hakaretler, işkenceler ile ödemişti.*

*__Copernic__'in kitabının müsâmaha ile telâkki olunmasından itibaren altmış-yetmiş senelik bir fâsıladan sonra, din ile ilim arasındaki nizaın cana kasta varacak kadar şiddetlenmesini bazı müverrihler, **Copernic**'in sistemini koyarken yalnız riyâzî tecridlerden bahsettiği hâlde büyük muakkibi **Galile**'nin nazariyelerinden ziyâde müşâhede ve tecrübeye müracaat ederek iddialarda bulunmasına atfederler.* " (a.g.e., c: I, sh: 150)

Bu bir tek misâl bile, **Arnold Toynbee**'nin ümid ettiği gibi Hıristiyanlığın bir medeniyet âmili olamayacağını göstermeye kâfidir.

30 **İbn-i Haldun**'un seyahatnâmesinin orijinal yazma nüshaları, **Ayasofya** ve **Esad Efendi Kütüphaneleri**'nde mevcuddur.

"Er-Rıhle" (Seyahat) adlı bu eserden, müellifin terceme-i hâline ait kısım, **Sultan Bâyezid** Kütüphânesi hâfız-ı kütübü **İsmail Sâib Sencer**

İbn-i Haldun, önce Berberîlerin tarihini yazmış, sonra bunu genişleterek umûmî bir tarih hâline getirmiştir. **"el-İber"** (İbretler) veya **"Kitâbu'l-İber"** isimli yedi ciltlik bu eserin bir cildlik bir **"Mukaddime"**si vardır ki, tarih telâkkisini anlattığı bu kısım, **"İbn-i Haldun Mukaddimesi"** olarak meşhurdur.

O'nun, bu Mukaddime'de ortaya koymuş olduğu tarih telâkkisi, **"biyolojik"** (uzviyetçi) bir görüştür. Zîrâ ona göre, devletler ve medeniyetler de aynen canlı bir uzviyet gibidirler: Doğar, yaşar ve nihayet ölürler. Zira bu âlemde her şey zevâle mahkûmdur. Bekaa, Kâinat'ın yaratıcısına âid ve O'na münhasırdır.

Tamamen İslâmî olan bu görüşe göre, her oluş, bir sebeple zuhura geleceğinden devlet ve medeniyetlerin doğuş ve ortadan kalkışları da böyledir. **İbn-i Haldun**'a göre devletler, sâfiyet ve dinamizm sahibi olan göçebeler tarafından kurulur. Onlardaki bu dinamik güce o **"asabiyet"** adını vermektedir. Bu asabiyet de, kavmî tesânüd, ideoloji ve dînî birliktelikte tezâhür eder.

Bu görüş, **İbn-i Haldun**'un fazlaca tesirinde kaldığı anlaşılan **Arnold Toynbee**'nin işaret ettiği **"kurucu dinamik güç"**ün aynısıdır.

Târihî hâdiselerin vukûunda coğrâfî ve iktisâdî âmillerin ve hayat tarzının rolünü uzun uzadıya izah eden **İbn-i Haldun**, saf, cevval ve dinamik göçebe bir topluluk tarafından kurulan devletlerin yıkılışını da başlıca şu sebeplerle izah eder:

1- Devletin hududlarının bir merkezden idâre edile-

---

tarafından tercüme edilip **"İrtika"** isimli dergide yayınlanmıştır. (**Hilmi Ziya, Ziyaeddin Fahri- İbn-i Haldun**, İstanbul, 1940, sh. 12)

Bu eser yakın zamanda **"Hâtıralar"** adı ile **Vecdi Akyüz** tarafından tercüme ve neşredilmiştir. (İstanbul, 2004)

meyecek kadar genişlemesi,

2- Medenîleşme sonucunda cengâverlik vasfının zaafa uğraması,

3- Hududların genişlemesi sonucunda devleti parçalamaya müncer olacak feodal sisteme geçilmesi,

4- Hâkim sülâlenin, kendi kavminden yüz çevirerek devşirme bir askerî sınıf oluşturmaya ve ona dayanmaya başlaması,

5- Hâkim sülâlenin medenîleşmesi neticesinde askerî ruhun sönmesi ve nihâyet,

6- Hâkim zümrenin israfa alışıp daha fazla vergi koyarak halkı ayaklandırması gibi durumlar sonunda devletler yıkılmaktadır.

İbn-i Haldun, bu safhaları **"tavır"** (çoğulu etvâr) olarak adlandırmakta ve bunları beşe ircâ etmektedir. Bunlar:

1- Başlangıçtaki zafer safhası

2- İstibdad safhası

3- Huzur, âsâyiş, sükûnet ve îmâr devri safhası,

4- Gevşeme safhası ve

5- İsraf safhasıdır.

Bu sonuncu safhada, devlet batar. Buna engel olunamaz. Çünkü bu durum, Kâinâtın en temel bir kanunu îcâbıdır.

Batı Âlemi, **İbn-i Haldun**'u tanımakta geç kalmıştır. Bu tanıma, ancak Osmanlı tarihi müellifi **Hammer** (1774-1856)'in **"Arab Monteskiyosu"**[31] **(Montesquieu)** (1689-1755) diye adlandırdığı **İbn-i Haldun** hakkında, 1822 yılında Journal Asistique Dergisi'nde yayınladığı 12 sahifelik makale ile gerçekleşmiştir.

Hâlbuki O, târihî hâdiselerin oluşumunda coğrâfî

31 **A. Zeki Velidi Togan**- a.g.e., sh. 171.

âmiller ve iklim şartlarını ele alışıyla ünlü Fransız filozofu **Monteskiyo**'ya, Batı'da tarih felsefesinin kurucusu kabul edilen İtalyan **Vico** (1667-1744)'ya Alman filozofu **Oswald Spengler** (1860-1936) ile İngiliz medeniyet tarihçisi **Arnold Toynbee** ve hattâ iktisâdî âmillerin ehemmiyetini belirtmiş olmasıyla da muâsır materyalist filozoflara, tam altı asır tekaddüm etmiş olan bir büyük sîmâdır.

Osmanlı'da büyük âlim **Ahmed Cevded Paşa**'nın Mukaddime'yi tercüme ettiği ve **İbn-i Haldun**'un tesirinde kaldığı bilinmektedir.

İbn-i Haldun'un fikirleri kendine hastır. O, eski Yunan kültüründen müessir olmamıştır. Çünkü O'nun zamanında kadîm Yunun kültürünün tarihe âid eserleri, henüz Arapça'ya tercüme edilmemişti.

Ona göre tarih, geçmiş insanların sosyal faaliyetlerinden haber veren bir ilim olmakla beraber aynı zamanda bir tefekkür meydanıdır. Târihî hadiselerin sebep-netice münâsebetleri itibariyle değerlendirilmesi usûlünü geliştirip sistemleştiren **İbn-i Haldun**, hem tarih felsefesi ve hem de sosyoloji ilminin bütün Dünya'daki ilk ciddî mümessili ve hatta kurucusu olarak kabul edilebilecek vasıfta bir âlimdir.

g- İslâmî Tarih Telâkkisi

İslâmî tarih telâkkisine göre, bütün beşerî fiillerin doğru olarak değerlendirilmesi, üç temel esasla gerçekleşebilir. Bunlar, fâil olan **"insan"** ve onu ihata eden **"zaman ve mekân şartları"** ile umûmî ve husûsî olan -yani mutlak ve muallak- **"kader"**in mâhiyetine tam ve doğru bir vukûftur. Çünkü beşerî hâdiseleri şekillendiren bu üç müessirdir.

Bunların gerçek mâhiyetlerine vukûf içinse, -evveliyetle- İslâm'ı bir **"Dünya Görüşü"** olarak kavramak ge-

rektir. Zira islâmî tarih telâkkisi, hiç şüphesiz bu görüşün alâkalı temel umdelerinin târihî hâdiselere in'ikâsı ve tatbîkinden ibâret olmak mecburiyetindedir.

Bu ölçüyle bakıldığında derhal kavranır ki, İslâm Dünya Görüşü'nde, insan, **"ruh"** ve **"beden"** olmak üzere iki vechelidir. Bu iki vechelilik, onu hem hayra ve hem de şerre mütemâyil ve müstaid kılmıştır. Bu hâliyle o, ne **"melek"**tir ve ne de **"şeytan"**!.. Fakat kendisine bahşedilmiş olan cüz'î iradeyi kullanışına bağlı olarak bunlardan birinin vasıfları ile muttasıf olabilir veya ikisi arasında bir yerde karar kılabilir. İmtihan olunmak üzere Dünya hayatına me'mur edilmiş olmasından dolayı bir irâde ile teçhiz olunmuştur. Fakat bütün varlıklarla birlikte insanoğlunu da ihâta eden bir başka irâde vardır: Yaratıcıya âid olan **"küllî"** ve **"mutlak irade"**!..

Bu küllî irade, bütün mükevvenâtı dilediği şekil ve vasıfta halk etmiştir. Bu belli vasıflarla halk edilmiş olmak keyfiyeti, eşyâ-yı tabiiyyenin tâbî olduğu fıtrî kanunları ifade eder ki, dinde buna **"âdetullâh"** ve **"sünnetullâh"** denir. Sünnetullâhta hiçbir değişiklik, kaabil-i tasavvur değildir.[32] Meselâ bütün maddî varlıklar ısınınca genişlediği, soğudukça hacmen küçüldüğü hâlde **"su"** bunun aksi bir tabiattadır. Suyu, öteki maddî varlıklara uydurmak aslâ kaabil değildir!..

Bu keyfiyet, bir bakıma eşyâ ve hâdiselerin kaderidir. Müsbet ilimler eşyada, sosyal ilimler ise beşerî hâdiselerde bu kaderi keşfetmeye çalışırlar.

İşte târihî hâdiseleri, felsefî ve a priori (önceden kabullenilmiş) birtakım prensiplerin ışığı altında tahlil etmek, -aynı zamanda- toplumun kaderinde hâkim olan kanunları veya âdetullahı keşif gayreti demektir.

32 Fâtır Sûresi, âyet 43; Ahzâb Sûresi, âyet 62.

Yukarıdan beri söylediklerimiz dikkate alınırsa, derhal kavranacaktır ki, islâmî tarih telâkkisinin muhtevasına damgasını vuran üç temel esas veya apriori prensip vardır. Bunlar:

1-Tevhid inancı,
2-İnsanın mâhiyeti,
3-Kader'dir.

Şimdi bunları kısaca izah ederek tarihî hadiseler üzerindeki rollerini tespit edelim:

1- Tevhid İnancı

İnsanoğlunun âmil olduğu târihî hadiseler de dâhil olmak üzere Kâinat'taki bütün oluşları -zaman ve mekân şartları ile birlikte- doğru değerlendirmenin birinci şartı, yaratıcı kudreti, zât ve sıfat hakikatlerine mutâbık bir sûrette tanımaktır. Zira eser, müessirden haber verici olduğu gibi onun mükemmelliği de müessirin kudretine mâkestir.

Sebep-netice münâsebeti ile sonsuz bir teselsül hâlinde bulunan varlıkların başlangıcı için varlığı kendinden kaaim, yani bir var ediciye muhtaç olmaksızın var olan bir **"ilk sebeb"**in varlığını kabul, aklî ve vicdanî bir mecbûriyettir.

Kâinat'taki nizam ve intizam ise, bu **"ilk sebeb"**in (illet-i ûlâ) mükemmelliğini, dînî tâbirle söylemek gerekirse, **"müteal"** olduğunu gösterir. Onun **"tek"**liği ise, bu âleme hâkim olan ebedî âhenk ve nizam ile sâbittir. Yaratıcı irâde, -hâşâ- birden fazla olsa, irâde çatışması ve bunun neticesi olarak da kargaşa, yani âhenksizlik zuhura gelirdi. O hâlde hayat ve Kâinat'ın mevcûdiyet ve işleyişinden istidlâl olunan en tabiî netice, yaratıcı kudretin varlığının **"tek"**, irâde ve hâkimiyetinin **"mutlak"**, tasarruf yani irâde izhârınınsa **"müteal"** olduğu gerçeğidir. Buradaki **"teklik"** dînî ıstı-

lahta **"vâhid"** yani **"bir"** demek olmayıp **"ehad"** (ikincisi olmayan)'dır. Bu mantığın teselsülü ile Cenâb-ı Hakk'ın diğer bütün esmâ (isimler) ve sıfatlarına ulaşılır.

Bütün bu tafsilâttan kat'an-nazar şunu söyleyelim ki, müteâl olan Allâh'ın yarattığı Kâinat da, bir eser olarak müessirin sonsuz kudret ve hikmet tezâhürlerine mâkestir. O derecede ki, milyonlarca zekâ, asırlardan beri varlıkların mâhiyet ve faaliyetlerini araştırmakta olduğu hâlde henüz bir arpa boyu ilerleyebilmiş sayılmaz.

Gerçekten bu âlemde abes yoktur.[33] Onun her zerresi, bir hikmete mebnî yaratılmış ve yaratılış gâyesini gerçekleştirecek vasıflarla techiz olunmuştur.

Allâh'ın halk ve icad eylediği varlıkların teşkil eylediği mâsivâullâh[34] veya Kâinât, ilâhî tâyine dayanan birtakım kanun ve kâidelere tâbîdir. Evvelce izah etmiş olduğumuz üzere, dinde **"âdetullâh"** veya **"sünnetullâh"** denilen bu kaideler değişmez ve değiştirilemez[35] oldukları gibi beşerî irâdeleri de bertaraf edilemeyecek bir sûrette ihata ederler.

Bunlardan biri de, âlemin, ihtilâf, yani zıtlıklar veya farklılıklar üzere te'sis edilmiş bulunmasıdır. Zîrâ bu Âlemde bilfarz iki şey birbirinin aynı olsaydı, birinin varlığı hikmetsiz ve abes olurdu. Bu ise, Allâh'ın müteâl sıfatına aykırı düşerdi. Üstelik mâsivâullâh, Allâh'ın **"lâtif"** sıfatının eseridir. Lütufta eşitlik gerekli veya aklen ve vicdânen zarûrî değildir. Adâlet îcâbı olan eşitliğin sebebi ise, eşit istihkaktır. Varlıklar, istihkak ile var olmuş değillerdir.

---

33 Mülk Sûresi, âyet 4.

34 **"Mâsivâullâh"**, Allah'tan gayri bütün varlıkların teşkil eyledikleri âlem demektir.

35 Kur'ân-ı Kerim'de meâlen:

"Allah'ın öteden beri gelen kanunu budur. Allah'ın kanununda asla bir değişiklik bulamazsın." (Fetih Sûresi, 23) buyurulmaktadır.

Ayrıca bu zıtlıklar, birbirlerini yok edemezler. Ancak aralarında **"ebedî bir galebe nöbetleşmesi"** mevcuddur. Bu temel vasıf, Allah'ın **"câmiu'l-ezdâd"** olması, yani zıd sıfatları hâiz bulunmasının bir neticesidir. Bununla beraber zıtlardan birinin galebesi zamanında öteki de dâima mevcud bulunur; lâkin mağlub olarak!.. Her zıtlık için vârid olan bu gerçek, iman ve küfür, yani hak ve bâtıl için de geçerlidir.

Gerçekten **"Hâdî"** (hidâyet veren) de O'nun sıfatıdır, **"Mudill"** (dalâlete götüren) de... **"Hayy"** (hayat veren) de O'nun sıfatıdır, **"Mümît"** (öldüren) de... ilh.

Beşerî müşâhede sahasında zıt tecellîlere medâr olmak üzere, Cenâb-ı Hak'taki bu sıfatlar, âlemimizdeki elektrik gücü ile kâbil-i izahtır. Gerçekten, o, elektrik sobasında ısıtmaya, buzdolabında ise, soğutmaya âmil olabilmektedir. Üstelik aynı noktadan bunların herbirine çekilen kablolarla!.. Bunlar aynı mekânda faaliyete geçirilseler birbirlerine teâruz hâlinde bulunurlar ve o mekânda suhûnet aralarındaki farka göre tahassül eder. Halbuki onların kaynakta, yani elektriğin alındığı noktada bu birbirini ifnâ etme keyfiyeti mevzuubahis değildir. Tecellî mekânındaki farklılık alıcının istîdâdına veya husûsiyetine bağlıdır ki, bu, ilâhî sıfat tecellîleri ile ortaya çıkmış olan âlemimizde de –lâ teşbih velâ temsil- aynen bu sûretle vâkî olmaktadır.

Kâinâtın ilâhî takdirle tâbî bulunduğu ikinci bir esas kaide de, her varlığın **"fânilikle mahkûm"** bulunmasıdır. Bu da Cenâb-ı Hakk'ın **"Bekâ"** sıfât-ı ilâhiyyesini, Zât-ı Ulûhiyetine tahsis buyurarak, ondan hiçbir varlığa nasib vermemiş olmasının neticesidir.

Bu ise, mâsivâullâhın ebedî bir değişikliğe mâruz ve tâbi olmasını gerektirmiştir. Gerçekten bütün varlıklar, kemâlden zevâle veya zevâlden kemâle doğru dâimî bir

değişme hâlindedirler.[36] Buna göre hiçbir varlık, ne hayır veya şer veyahud da ne kemal ve ne de zevâl üzere sâbit ve bâkî kalabilir. Bu ilâhî kaidenin hiçbir istisnâsı yoktur. Olsaydı, o, her hâlükârda, İslâm olurdu. Çünkü Cenâb-ı Hakk'ın bu âlemi yaratmaktan murâd-ı ilâhiyyesi, insanlar ve cinlerin idrâk ve iktidarları seviyesinde bilinmek ve bu bilişin vicdânî bir neticesi olarak ibâdetlerle tekrîm olunmaktır.[37] Bunun ise, Allah nezdindeki makbul olan şekil ve muhtevâsı ancak İslâm ile kaimdir. Böyle olduğu hâlde Hz. Peygamber (a.s.) **"Bu din garîb başladı, garîb bitecektir!"** buyurmuştur.

Diğer taraftan âlemimizdeki zıtlıkların galebe nöbetleşmesi de ânî olmayıp bir tedrîc kanununa tâbî kılınmıştır. Müşâhede olunan bazı ânî oluşlar dahî yine bu kanuna tâbî olan bir hazırlık safhasının neticesidir. Meselâ zelzele (deprem) gibi hâdiseler, tedrîcî bir oluşun müşâhede sahamıza giren bir patlama, taşma veya zirveleşme safhasından ibârettir.

Şunu da ilâve etmeliyiz ki, zıtlar arasındaki bu nöbetleşme, her varlık için ayrı bir periyoda (zaman parçasına) tâbî kılınmış ve o sûretle takdir buyurulmuştur. Karanlıkla aydınlık arasında bu nöbetleşme, her yirmidört saat içinde bir kere gerçekleşmekte bulunduğu hâlde yazla kış arasın-

---

36 Âl-i İmrân sûresi, 140. âyet-i kerimede meâlen:

"Eğer size (Uhud savaşında) **bir yara değmişse,** (Bedir Harbi'nde) **o topluma da benzeri bir yara dokunmuştu. O günler ki, biz onları insanlar arasında döndürür dururuz.** (Bu da) **Allah'ın sizden iman edenleri ayırt etmesi ve sizden şâhidler edinmesi içindir. Allah zâlimleri sevmez."** buyurulmuştur.

37 Zâriyât sûresinin 56. âyet-i kerimesinde de şöyle buyurulmaktadır:

"Ben cinleri ve insanları ancak bana ibâdet (kulluk) **etsinler diye yarattım."**

da bu müddet bir yıldır. Bununla beraber her değişikliğin periyodu, böyle muayyen ve muntazam değildir. Bunun en bâriz misâli de, iman ve küfür arasındaki galebe nöbetleşmesidir.

İlâhî tâyine dayanan bu farklılıkların ve onlar arasındaki ebedî değişiklik ve galebe nöbetleşmesinin bertaraf edilememesinin sebebi, ilâhî sıfatların da Zât hakîkati gibi ebedî ve ezelî oluşudur. Gerçekten yaratıcıdan başka hiçbir güç, ilâhî tâyine müdâhale edemez. Mahlûk her ne yaparsa, onu kabulden hareket ederek ve ona tâbî olarak yapabilir. Meselâ yaratıcı, kaplumbağaya takrîben üçyüz sene ömür vermiştir. Şu güzel kelebekler ise, ancak on-onbeş gün yaşarlar!.. Bunların ömürlerini değiş-tokuş etmek hangi mahlûk irâdesi ile mümkün olabilir?! Nebâtlara bakalım: Çınar bin, zeytin ağacı ise üç bin sene yaşayabilirken, onlar gibi birer nebât olan bütün sebzelerin ve hatta pek çok çiçeğin ömrü sadece bir mevsimliktir. Bu durumda zikredilmesi mümkün olan misaller sonsuzdur. Beşerî irâde, bu ilâhî tâyinlere, ancak tebean (uyarak) izhar olunabilir ve netice elde edebilir!..

Bu hususta işâret edilmesi gerekli diğer bir keyfiyet de şudur:

Zıtlıklar arasındaki galebe nöbetleşmesinin icabı olan ebedî değişiklikler –ister yükselişte, isterse de alçalışta olsun- mütemâdî ve muntazam bir iniş veya çıkış seyri tâkip etmezler. Tıpkı istatistik krokilerinde olduğu gibi zikzaklar arz ederler. Kıştan yaza veya yazdan kışa geçilirken olduğu gibi!.. Bu durum her türlü galebe nöbetleşmesinde ve bu arada hayır veya şer istikametindeki değişmelerde de aynen vâkîdir. Umûmî gelişmeye ters düşen bir nevî geri adım atmak tarzındaki oluşlar, aldatıcı olup bunların temâdî şansı yoktur. Bunun misâli, meselâ nisan ayı sonlarında veya ma-

yıs başlarında –mevsim icabına ters olarak- yağan kardır. Bu gibi hâller, bir kısım ârızî sebeplerin eseri olarak istisnâîdir ve fazla bir müessiriyeti hâiz değillerdir.

Zıtlıklar arasındaki diğer bir husûsiyet de, onların mâkûsen mütenâsib, yani ters orantılı oluşlarıdır. Şöyle ki, birinin çıkışı, diğerinin inişi veya birinin yükselişi, diğerinin alçalışıdır. Tıpkı bir terazinin iki kefesi gibi...

Bu temel görüşlerin ışığı altında içtimâî ve târihî vak'alara baktığımızda, onların da bu zikri geçen ilâhî kanunlara tâbî olarak vâkî olabildiklerini görürüz. Ancak gerek fizîkî ve gerekse beşerî âlemde bu ilâhî kanunların cereyân ve hâkimiyeti, **"esbâb"** (sebepler) ile vâkî olmaktadır. Cenâb-ı Hak, beşerî idrâkin tahammül derecesine tenzil ve âlemin -ins ü cin için- **"imtihan"** vasfını korumak maksadıyla Kâinât'ta cârî irâdesini **"esbâb"** ile setreder, yani örter.

Bu sebepledir ki, **"hayrihî ve şerrihî minallâhi teâlâ"** diyerek bu gerçeği bir iman umdesi olarak benimsediğimiz hâlde, her oluşta ilâhî iradenin varlığını –net olarak- kavrayıp da bilgilerimizi **"mârifet"** hâline ifrağ etmekte güçlük çekeriz.[38] Bunun sebebi ise, **"hâlık"** sıfât-ı ilâhiyyesinin tecellisinden mâsivâullâhın bir nasibi olmadığı gerçeğini, bir varlık vehmi yaratan **"benlik"** sebebiyle kavramaktaki güçlüktür.

İşte Allâh'ı **"tevhid inancı"** ile tanımanın sonucu olan hayat ve Kâinât yahud da zaman ve mekân telâkkîlerinin özü budur. Şimdi biraz da târihî hâdiselerin âmili olan **"insan"** vâkıasının islâmî muhtevâsına göz atalım.

---

38 **Mârifet**; her oluşta, mâhlûkun fâiliyet için şart olan irâdesi yanında Allah'ın **"Hâlık"** sıfatı ile tecellîsini idrak edenin bilgisine denir. Bunun çoğulu **"maârif"**tir. Bu vasıftaki bilgide kemâl, murâd-ı ilâhînin kavranması ile gerçekleşir.

2-İnsanın Mâhiyeti

Evvelce zikretmiş olduğumuz gibi Kâinât'ta abes yoktur. Olsaydı, bu yaratıcının **"müteâl"** sıfatına mugâyir olurdu. Kâinât'ın her zerresi bir hikmete mebnî yaratılmış ve bu yaratılış gâyesini gerçekleştirebilecek vasıflarla techiz olunmuştur. Bu cihazlanma sebebiyle varlıklar basitten mükemmele doğru bir kademeleşme (hiyerarşi) teşkil ederler. **"İnsanoğlu"**, bu hiyerarşinin zirve noktasındadır. Çünkü O, Kâinât'ın yegâne hükümrânı[39] olan Yaratıcı'nın Yeryüzü'nde vekîli veya kur'ânî ifadeyle söylemek gerekirse **"halîfesi"** olmak üzere[40] en mükemmel bir sûrette[41] yaratılmıştır.

Bu murâd-ı ilâhî îcâbı olarak Âlem, insanoğluna musahhar kılınmış[42], yani onun istifadesine sunulmuştur. Lâkin cennette yaratılmışken imtihan olunmak üzere[43] Dünya'ya gönderilmiştir. Bu imtihan olunma keyfiyeti ise, onun hayra da, şerre de mütemâyil olmasını icab ettirmiştir.[44] Bu sebepledir ki, insanoğlu birçok mümtaz sıfatın yanı sıra pek çok zaafla da ma'lûl kılınmıştır.

---

39 A'raf Sûresi, âyet 185.

40 Bakara Sûresi, âyet 30.

41 **"Biz hakîkaten insanı «ahsen-i takvim» üzere (en güzel bir sûrette) yarattık."** (Tîn Sûresi, âyet 4)

42 **"Hem göklerde ne var, yerde ne varsa** (Allah) **hepsini kendinden** (bir lutuf) **olarak sizin için musahhar kıldı."** (Câsiye Sûresi, âyet 13)

43 **"(Allah), sizi imtihana çekip amel bakımından hanginizin daha güzel olduğunu ortaya koymak için ölümü ve hayatı yarattı"** (Mülk Sûresi, âyet 2)

44 **"Biz hakîkaten insanı «ahsen-i takvim» üzere** (en güzel bir sûrette) **yarattık. Sonra da onu «esfel-i sâfilîn»e (aşağıların aşağısına) çevirdik."** (Tîn Suresi, âyet 4-5)

Ezcümle **"bir damla sudan yaratıldığı"** hâlde, Allah'a **"apaçık hasım kesildiği"**[45], **"pek aceleci olduğu"**[46], **"başıboş bırakılacağını sandığı"**[47], **"pek zâlim ve pek câhil bulunduğu"**[48], **"nîmetler karşısında şımardığı ve nankörlük ettiği"**[49], zira **"zayıf yaratılmış olduğu"**[50] gibi birçok beşerî zaaf, yaratıcının beyânları ile sâbit bulunmaktadır. İnsanların çoğu bir imtihan Âlemi olan Dünya'da bu ve benzeri zaafların müşterek adı olan **"nefs"**in hâkimiyeti altında bir ömür sürerler. Bu sebepledir ki Cenâb-ı Hak:

"Celâlim hakkı için, cinn u ins'ten birçoğunu cehennem için yarattık; onların öyle kalpleri vardır ki, onlarla duymazlar (anlamazlar) **ve öyle gözleri vardır ki, onlarla görmezler ve öyle kulakları vardır ki, onlarla işitmezler. İşe bunlar behâim** (hayvan sürüleri) **gibi, hatta daha şaşkındırlar. İşte bunlar, hep o gâfiller!.."** buyurmaktadır.[51]

Demek oluyor ki, **"insan gerçeği"** iki vechelidir. O,

---

45 **"İnsanı bir nutfeden yarattı. Bir de bakarsın o, natuk bir muhâsım** (çenebaz bir tartışmacı) **kesilmiştir."** (Nahl Sûresi, âyet 4)

46 **"İnsan hayra duâ eder gibi şerre de dua eder ve insan pek aceleci olmuştur."** (İsrâ Sûresi, âyet 11)

47 **"İnsan mühmel** (başıboş) **bırakılacağını mı zannediyor!.."** (Kıyâme Sûresi, âyet 36)

48 **"Evet, biz o emâneti göklere, yere ve dağlara arz ettik. Onlar onu yüklenmeye yanaşmadılar, ondan korktular da onu insan yüklendi. O cidden çok zâlim, çok câhil bulunuyor."** (Ahzâb Sûresi, âyet 36)

49 **"Ve şâyed insana tarafımızdan bir rahmet** (nîmet) **tattırır, sonra da onu ondan alıverirsek, şüphesiz ki o, tamamen ümitsiz ve nankör kesilir..."** (Hûd Sûresi, âyet 9)

50 **"Allah sizden teklifleri hafifletmek istiyor, öyle ya insan zayıf yaratılmıştır."** (Nisâ Sûresi, âyet 28)

51 A'raf Sûresi, âyet 179.

hayvandan daha aşağı düşebileceği gibi melekten üstün bir mevkie de yükselebilir. Bu, hayvandan aşağı düşmek, yani Kur'ânî tâbirle **"belhum edall"** olmak, nefs hâkimiyetinde yaşamanın bir sonucu olduğu gibi[52] meleklerden daha üstün bir mevkî ihrâz etmekte ona (nefse) hâkimiyet sûretiyle elde edilebilir. Bu iki, sukût ve îtilâ noktası arasındaki azîm fark, **"nefs"** denilen canavarın ne müthiş bir düşman olduğunu göstermektedir. Öyle olmasa nefse gâlibiyet **"melekten üstün bir derece ile taltîfi"** gerektirmezdi.[53]

Bununla beraber bütün bu zaaf ve kusurlara rağmen insanoğlu -zikretmiş olduğumuz üzere- varlıklar hiyerarşisinin zirvesinde yer almaktadır. Zira murâd-ı ilâhî icabı olarak bir imtihana tâbî olması, onun hayra da, şerre de meyyal ve muktedir olmasını gerektirmiştir.

Cenâb-ı Hak, halk etmiş olduğu meleklerin sadece hayra meyyal ve muktedir olmalarına mukabil, bir de böyle iki vecheli varlıklar murad etmiş ve bu maksadla insanlar ve cinleri yaratmıştır. İnsanlar, Cenâb-ı Hakk'ın **"beka"** ve **"hâlik"** sıfat-ı ilâhiyeleri hâriç olmak üzere bütün ilâhî sıfatlardan -az veya çok- mutlaka bir tecellî ve nasîbe mazhar oldukları için **"eşref-i mahlûkât"**[54], yani mahlûkların en şereflisi olarak yâd olunurlar. Unutmamak gerektir ki,

---

52 **"Ben nefsimi tebrie etmem** (temize çıkarmam). **Çünkü nefs, daima ve şiddetle kötülüğü emreder. Rabbimin rahmet edip koruduğu başka!.."** (Yusuf Sûresi, âyet 53)

53 Nefsin, sahibini kötülüğe sevk etmekteki şiddetini anlamak için târihî bir vak'a nakledelim: Kur'ân-ı Kerim'de geçen **Hârut** ve **Mârut** isimli iki melek (Bakara Sûresi, âyet 96), insan sûretinde Babil'e indirildiler ve gâyet süflî işler yaparak aşağıların aşağısı bir derekeye düştüler. Bazı âlimler bunlara âid kıssanın İsrâiliyyât cümlesinden olduğunu iddia etmekle beraber, biz vak'anın doğru olup olmamasından ziyâde vermek istediği ders sebebiyle bu kıssayı hatırlatmak istedik.

54 İsrâ Sûresi, âyet 73.

bu iki sıfatı (bekâ ve hâlik), Cenâb-ı Hak, zât-ı ulûhiyetine hasretmiş, onlardan mâsivâullâhtan hiçbir varlığa bir nasîb takdir etmemiştir. Fakat cinler bir de **"vücud"** sıfat-ı ilâhiyyesinin tecellîsinden mahrumdurlar. Bu sebeple insanın dûnunda bir mevkîleri vardır. Onlar ışık sür'atinde hareket edebilen -belki- sırf bir enerjiden ibârettirler.[55] İnsanlardan daha kalabalık oldukları için Kur'ân-ı Kerim ins u cinin hep birlikte zikredilişinde cinler önce anılmışlardır.[56] Bu durum, hiç şüphesiz, onların kemmiyetçe çok olmalarındandır.

Böyle herhangi bir hususta harika bir meziyet sahibi olmak, bir varlığın insandan üstün sayılmasını icab ettirmez. Zira insanların muktedir olamayacağı bazı fevkalâde işler birçok hayvanlarda bile mevcuddur. Bu durum, onların yaratılış gâyelerinin bir îcâbıdır. Meselâ hiçbir kimyager ottan süt elde edemezken, bunu inekler kolaylıkla yapabilmektedirler. Arıların çiçek tozlarından (polen) bal imal etmesi de böyledir.[57] Küçücük bir kurtçuğun dut yaprağını ipek hâline getirmesi de böyle değil mi?! Böyle olmakla be-

---

55 Meşhur Müfessir **Elmalılı Muhammed Hamdi Efendi**, -indî bir beyânla- melekleri de **"kuvvet"** yani **"enerji"** olarak ifade etmektedir: *"...melek, yani müdrik ve muharrik bir kuvvet..."* **(Elmalılı M. Hamdi-** a.g.e., sh: 252)

56 Rahman Sûresi, âyet 33; Zâriyât Sûresi, âyet 56; Nas Sûresi, âyet 6.

57 Yalnız hayvanlarda değil, bitkilerde ve hatta cemâdât denilen cansızlarda bile öyle hârikulâde husûsiyetler vardır ki, Allah yaratışındaki üstün sanat kudretinin birer tezâhürü olan bu keyfiyetler, Kur'ânî ifâdeyle birer **"âyet"** yani kudretullah delilidirler. Burada, bunlardan tespit edilebilenlerinin bile sayılıp dökülmesi imkânsızdır. **Ziya Paşa** ile birlikte:

"Subhâne men tahayyere fî sun'ihil-ukûl

Subhâne men bi kudretihî ya'cüzü'l-fühûl" deyip susmak gerekir.

Bu, *"Akılları yaratışındaki hârikulâdeliklerle hayrette bırakanı (Allah'ı) tesbih ederim. İdrâkleri kudretinin îcâzı ile âciz bırakanı (Allah'ı) tesbih ederim."* demektir.

raber **"insan"** denilen varlık, güç ve meziyet yekûnu itibariyle hiçbir varlıkla kıyaslanamayacak derecede üstündür.

Bu sebepledir ki, Dünya'nın hâkimi ve gâlibi odur. Bütün sistemler onun için va'z olunmuştur. İlâhî bir sistem olan **"İslâm"**da da nihâî gâye, onun saadet ve selâmetini temindir. Hem de ruh ve beden olarak!.. Üstelik Dünya ve Ukbâ hayatı itibariyle!..

Daha önce izah edilmiş olduğu üzere, Cenâb-ı Hak lâyıkıyla idrâk edilemeyecek bir mükemmelliğin sahibidir. Bunu ifade etmek üzere sıfatlarından biri de **"müteal"**dir. İnsanoğlu, Yeryüzü'nde bu mükemmelliğe vâris olmak üzere, Allah'ın **"halife"**si olarak yaratılmıştır. Bu keyfiyet, **"insan"**a atfedilecek şereflerin en büyüğüdür. Zira bu tevcih, yaratıcıya âiddir. O'nun takdiridir. Hayret verici bir husustur ki, İslâm Dünya Görüşü'nde insana atfedilmiş olan değer ve şeref beşerî dinlerdeki **"ilâh"** mefhumuna atfedilen şereften bile kat be kat fazladır.

Bunun anlaşılabilmesi için önce bu hususta Kur'ânî beyânı -meâlen- arz edelim:

"Ve düşün ki, Rabbin melâikeye (meleklere):

«Ben yerde muhakkak bir halife yaratacağım» dediği vakit:

«Â!.. Orada fesad edecek ve kanlar dökecek bir mahlûk mu yaratacaksın, biz hamdinle tesbih ve seni takdîs edip dururken?» dediler.

*«Her hâlde ben sizin bilemeyeceğiniz şeyler bilirim!..» buyurdu ve **Âdem**'e bütün esmâyı (isimleri) tâlim eyledi; sonra o âlemîni melâikeye gösterip:*

«Haydin dâvânızda sâdıksanız, bana şunları isimleriyle beraber haber verin!..» buyurdu.

«Sübhânsın yâ Rab!.. Bizim için senin bize bildirdiğinden başka ilim ne mümkün!.. O alîm-hakîm (olan) sen,

şüphesiz sensin!..» dediler.

*«Ey **Âdem**!.. Bunlara onları isimleriyle haber ver!.» buyurdu. Bu emir üzerine **Âdem** onlara isimleriyle onları haber veriverince de buyurdu ki: «Demedim mi ben size, ben her hâlde semâvât u arzın (göklerin ve yerin) gaybını bilirim ve biliyorum, ne izhâr ediyorsunuz (açığa vuruyorsunuz) da ketmeyliyordunuz (gizliyordunuz)?!»*

*Ve o vakit melâikeye: «**Âdem** için secde edin!» dedik, derhal secde ettiler. Ancak İblis dayattı, kibrine yediremedi, zâten kâfirlerden idi.*

*Ve dedik ki: «Yâ **Âdem**!.. Sen ve zevcen, cenneti mesken edinin, ikiniz de ondan dilediğiniz yerde bol bol yeyin, fakat şu ağaca yaklaşmayın ki, haddi aşan zâlimlerden olmayasınız!..»*

Bunun üzerine şeytan onları oradan kaydırdı, ikisini de bulundukları nâz u naîm'den çıkardı. Biz de:

«Haydi» dedik, «Bazınız bazınıza düşman olarak inin ve size yer'de bir zamana (ölünceye) kadar bir karar ve bir nasip alma var!..»

*Derken **Âdem**, Rabbinden birtakım kelimeler telâkkî etti, yalvardı; O da tevbesini kabul buyurup, ona yine baktı. Filhakîka O'dur ancak öyle tevvâb, öyle rahîm!..»*[58]

Şimdi de bu ilâhî beyândan çıkabilecek birkaç ehemmiyetli noktayı dikkatlerinize arz edelim:

1-İnsanoğlu'nun Yeryüzü'nde, mükemmelliğinin lâyıkıyla kavranması imkânsız olan Cenâb-ı Hak tarafından kendisine **"halîfe"**[59] ilân olunması, O'nun eşref-i mahlûkât

---

58 Bakara Sûresi, âyet 30-37. (Meâl ve tefsiri için bkz: **Elmalılı** a.g.e., sh: 295 vd.)

59 Naklettiğimiz âyet-i kerîme meâllerinden maadâ En'âm Sûresi, 165. âyet-i kerîmede de: **"O, sizi yeryüzünde halifeler kılan** (Allah)**'dır."** buyrulmaktadır.

olmasının mutlak bir delilidir. Esâsan Dünya kuruldu kurulalı vâkî olan hâdiseler de bu gerçeğin fiilî birer ispatıdır. Bu sebeple bu hususta fazla söz söylemeye hâcet yoktur.

2-İnsanoğlu'na atfedilen büyük şerefin bir te'yidi de meleklerin **Âdem**'e (a.s.) secde etmelerinin emredilmiş olmasıdır. Bu secdenin taabbüd mâhiyetinde olmadığını, sanırım hatırlatmaya lüzum yoktur. Zira aksi hâlde bu **"şirk"** olurdu ki, Cenâb-ı Hakk'ın bu hususdaki hassâsiyeti, bu meş'um fiili, engin afv ve merhametinin şümûlü dışında tutmasıyla sâbittir.[60]

Biz, bir insanı pek çok beğenirsek, onun için **"melek gibi"** deriz. Yani ancak bazı müstesnâ insanları, meleklerin husûsiyetlerine yaklaşmış kabul ederek **"gibi"** kelimesini kullanırız. Hâlbuki Cenâb-ı Hak, meleklere toptan **Hz. Âdem**'e secde etmelerini emretmiştir. Bu, insanın cevher itibariyle melekten üstün olduğunu gösterir.

3-Görülüyor ki, insanın imtihanı daha ilk yaratılışında başlamıştır. Çünkü Cenâb-ı Hak, **Hz. Âdem**'e:

"–Yâ Âdem!.. Sen ve zevcen, cenneti mesken edinin!.. İkiniz de ondan dilediğiniz yerde bol bol yeyin, fakat şu ağaca yaklaşmayın ki, haddi aşan zâlimlerden olmayasınız!.."[61] buyurmuştur.

Kanaat-i âcizânemize göre, bir imtihan şartı olan şu yasak da, insana atfedilen o yüksek şeref sebebiyle vârid olmuştur. Çünkü Cenâb-ı Hak, insanoğlunun böyle bir ilâhî lütuf eseri olarak cennette bulunmasındansa, oraya istihkak ile gelmesini arzu etmiş ve bu murâd-ı ilâhî sebebiyle **Âdem** (a.s.), mâhud zelleye sürüklenip Dünya'ya tard olunmuştur.

Babadan kalan bir mîrasla zengin olan birisi, hiç

60 Nisâ Sûresi, âyet 48.

61 Bakara Sûresi, âyet 35.

kimse tarafından takdir edilmezken, o servet, kendi çalışmasının eseri olan bir kimseyi takdir etmeyen bulunmaz!.. Buna göre hak etmiş olarak cennette bulunmak, elbette daha ziyâde takdire değer olduğu gibi Allah'ın bunu böyle murâd edip halk etmesi de insana atfettiği değer ve şerefin bir neticesidir. Allahu ya'lemu bissavâb (Doğrusunu ancak Allah bilir).

4-Cenâb-ı Hak, yukarıda beyân edilmiş olduğu üzere:

"...ve Âdem'e bütün esmâyı (isimleri) **tâlim eyledi; sonra o âlemîni melâikeye gösterip:**

«Haydin dâvânızda sâdıksanız, bana şunları isimleriyle beraber haber verin!..» buyurdu.

«Sübhânsın yâ Rab!.. Bizim için senin bize bildirdiğinden başka ilim ne mümkün!.. O alîm-hakîm (olan) **sen, şüphesiz sensin!..» dediler.**

«Ey Âdem!.. Bunlara onları isimleriyle haber ver!.» buyurdu. Bu emir üzerine Âdem onlara isimleriyle onları haber veriverince de buyurdu ki: «Demedim mi ben size, ben her hâlde semâvât u arzın (göklerin ve yerin) **gaybını bilirim ve biliyorum, ne izhâr ediyorsunuz** (açığa vuruyorsunuz) **da ketmeyliyordunuz** (gizliyordunuz)?!»" buyurmuştur.[62]

Bu âyet-i kerîmelerden âşikâr bir sûrette anlaşılmak-

---

62 Bakara Sûresi, âyet 31-33.

"İnsanların ilk zamanları mutlak bir vahşet değil, ilk medeniyettir. İnsanlara bu ilk medeniyet dersini veren de Peygamberler (Tanrı elçileri) olmuştur. Ancak insanlar bu medeniyeti muhafaza etmemiş, zamanlar geçtikçe, mekânlar değiştikçe insan oğulları, aldıkları bu ilk dersi unutarak vahşî olmuştur. Medeniyet kaynağından uzaklaşan insanların vahşî görünmelerinden ilk insanların da mutlak vahşî olması îcâb edeceği neticesi çıkarılamaz." (Târih-i Edyân, sh: 22, 27'dan naklen **Zekâî Konrapa**- Bolu Tarihi, Bolu Vilâyeti Matbaası, tarihsiz, sh: 9)

tadır ki, Dünya'mızdaki canlı varlıklar tek hücreli canlılardan başlayarak tabiî bir gelişme (evrim) ve ıstıfâ kanunu ile ortaya çıkmış değildir.

Yahudi filozof **Darwin**'le meşhur olmuş bulunan bu görüş, bâtıl olup üstelik aslında pek de eskidir. Bir kısım filozoflar, bu Âlem'de her şeyin tabiî illetlerin (sebeplerin) tesisiyle kendi kendine var olduklarını iddia ediyorlardı. Tekâmül nazariyesi, tabiatta her şeyin en basit ve ibtidâî bir hâlden başlayıp tedrîcen terakkî ederek kemâle ulaştığını, sonra da tekrar aynı tedrîc kanununa tâbî olarak inhilâl ettiğini iddia ederek bu eski görüşü te'yid ve takviye etmiştir.

Fransız âlimlerden **Lamarck**, 1809 yılında yayınladığı **"Hayat İlminin Felsefesi"** isimli eseriyle tekâmül nazariyesini hayvanların çeşitlenmesi (transformisme) mevzuunda ortaya atmış, daha sonra **Darwin**, **"Türlerin Menşei"** (1859) adındaki kitabıyla bu görüşü şümullendirmiştir. İngiliz filozofu **Herbert Spencer** ise, 1862'den 1905 yılına kadar yayınladığı muhtelif eserlerle **"Tabiî İstihâle"** (Evrim) nazariyesini Kâinât'taki her varlığa teşmil etmiştir.

Bugün Batı Âlemi'nde tamamen çöpe atılmış olan bu nazariye, ülkemizde bazı **"din karşıtı"** yarı münevverlerce matah bir şeymiş gibi harâretle tervîc olunmaktadır.[63]

---

63 Bunlara tek bir misal vermek gerekirse, **"Başörtüsü"** yasağının kaldırılmak istenmesi dolayısıyla **"lâikçilik dini"** taraftarlarının feryâd u figan hâlinde başlattıkları tenkid ve tel'in kampanyasında **Prof. Dr. Celâl Şengör**'ün şu sözlerini hatırlatalım:

"Öğrenci Karşımızda Dinini Şakırdatacak:

***Prof. Dr. Celâl Şengör**, başörtüsüne serbestlik getirilmesi durumunda üniversite hocaları olarak buna tepki göstereceklerini söyledi. **Şengör**, «-Karşımıza gelen öğrencilere din kitaplarında yazamayan şeyleri öğretiyoruz. Bunları öğrenmesini istiyoruz. **Nuh** Tufanı'nın olmadığını, insanların **Âdem**'le **Havva**'dan gelmediğini öğretiyoruz. Bunları sadece not alması için değil, hayatına da yansıtması için öğretiyoruz. Ancak şimdi durum böyle değil. Türbanını takan öğrenci, karşımıza dinini şa-*

İnsanların, maymunların istihâlesi sonucu ortaya çıkmış olması gibi[64] bir garâbet iddiası yüzünden **Darwin**'e münhasırmış gibi meşhur olmuş bu nazariyenin aslında müsbet hiçbir ciheti yoktur.

Bir kere fosiller üzerinde araştırma yapan tabiat âlimlerinin bütün buluşları bu nazariyeyi dâvâ edenleri tekzib etmiştir. **"Maymun adam"** hikâyelerinin hiçbir ilmî delile dayanmadığı isbat edilmiştir. Zira insanlardaki 30.000 genin maymunlarla sadece 97'si, yani binde üçü karşılaştırılmıştır. Cansız hücrelerin bir araya gelmesi ile hayatın (canlılığın) tesâdüfen başladığı isbat edilememiş bir ham hayaldir.

Son söz olarak diyebiliriz ki, tekâmül nazariyesine inanan pozitivist filozoflar, sadece duyu organlarına ve tecrübeye itibar ederler. Lâkin Kâinât'ta aklı aşan ve onu hayrette bırakan mükemmellikten, eserinden daha mükemmel olan bir yaratıcının varlığına ulaşan mü'minler, aklî istidlâli sırf duyu organları ve tecrübeye hasretmezler. Çünkü ilâhî kudretin eserlerini kavramakla mükellef olduklarını düşünür ve hakikatin künhüne vâkıf olamayacakları gerçeğinin idrâki ile naklî ilmin, yani vahyin rehberliğini kabul ile ona ittibâ ederler.

Âcizâne kanaatimizce **Âdem** (a.s.)'ın mükerrem olu-

---

kırdatarak gelecek.» şeklinde konuştu."

64 Hâlbuki insanlar maymundan türemiş olmayıp aksine maymunlar, cezalandırılmış insanlardır. Bu hususu beyân eden âyet-i kerimenin meâli şöyledir:

"Vaktâ ki, artık o nehyedildikleri şeylerden dolayı kızıp tecâvüz etmeye de başladılar (isyana koyuldular), **biz de onlara «Maymun olun keretalar!..» dedik ve o vakit Rabbin şu ahdi îlâm buyurdu: «Lâbüdd** (mutlaka) **kıyamet gününe kadar üzerlerine hep o kötü azabı peyleyecek kimse gönderecek!.. Şüphe yok ki, Rabbin çok serî ikablı, yine şüphe yok ki, O çok gafûr, çok rahîmdir."** (A'râf Sûresi, âyet 166-167)

şu iki sebebe mebnîdir. Bunlar:

a-Ümmü'l-mahlûkât olan **"Nûr-i Muhammedî"**yi hâmil bulunması,

b-Cenâb-ı Hakk'ın O'na kendi ruhundan bir nefha üfürmüş olmasıdır.[65]

İnsanoğluna şu iki sebeple muzaf olan (izâfe edilmiş bulunan) büyük şeref ve itibar dînî hükümlerde birkaç sûrette tezâhür eder. Kısaca söylemek gerekirse:

1-Allah, insana o ölçüde bir kıymet ve şeref izafe etmiştir ki; her türlü imkân ve iktidara sahip olunsa bile, bir mü'minin, O'nu inkâr eden kâfire cebir kullanmak sûretiyle iman dâiresine getirmesine cevaz vermemiştir.[66]

2-En günahkâr bir ferdin dahî günahkârlığının zikr ve

---

65 **"Ben, O'na kendi ruhumdan nefhettim."** (Hicr Sûresi, âyet 29)

Bu ilâhî nefhaya **"ruh-i sultânî"** denir ki, bilcümle insânî melekeler bununla faaliyette bulunurlar. Ruh-i Sultânî, uyku hâlinde bedeni terk eder. Bu sebeple uyuyan insanda melekeler gayr-i faaldir. Uyanma ânında avdet eder. İnsanda bir de **"ruh-i hayvânî"** vardır ki; o da uzviyetin faaliyet sebebidir. Bu, ölüm ânına kadar bedenle hep beraber olur. Onu hiç terk etmez.

Ana rahmindeki cenin yüzyirmi günü tamamlayınca ruhlar Âlemi'nden bir ruh, melek refâkatinde gönderilerek bir nevî radyasyon gibi bedene hulûl eder. Hâmile kadın o anda bir ürperti geçirir.

Yahudi inancında ruhun bedene hulûlü, doğum ânında, Hıristiyanlıkta ise yumurtanın döllenmesi esnasında (zigot) olduğu kabul olunur. Bu sebeple Yahudilerce ıskât-ı cenin (çocuk aldırma) câiz, hıristiyanlıkta ise aslâ câiz olmayıp cinâyet sayılır.

Ruhun cenine hulûlü esnasında refakatçi melek O'nun rızkı, eceli, said veya şakî olduğu gibi mutlak kader îcâbı olan keyfiyetleri alnına yazar ki, halk arasında **"alın yazısı"** denilen budur.

66 **"Dinde ikrah** (zorlama) **yok!.."** (Bakara Sûresi, âyet 256)

Şüphe yok ki, bu zorlama, İslâm'a girip girmeme hususundadır. Yoksa bir müslümanın hür irâdesi ile müslüman olduktan sonra kâfir gibi yaşama hürriyeti yoktur. Fıkıhta **"Ukûbât"** müslümanların islâmî kaideleri ihlâl eden fiilleri hakkındaki cezâlara âit bölümün adıdır.

ilânını **"gıybet"** nâmıyla günâh-ı kebâir'den (büyük günahlardan) saymıştır.[67]

3-Şahs-ı muayyenin taklidi sûretiyle alaya alınması men edilmiştir.[68]

4-Beşerî münâsebetlerde adâletle muâmele sıkı sıkıya emredilmiş, her türlü zulüm ve kötü muâmele şiddetle men edilmiştir.

5-Bütün mü'minleri Kâbe-i Muazzama'nın maddî ve mânevî varlığına tevcih sûretiyle edâsına memur kıldığı namazın sonunda duâ edilirken imamın Kâbe'ye arkasını, cemaate yüzünü dönmesi emir buyrulmuştur.

6-Kul hakkı, Allah'ın kendi hakkından üstün tutularak afv şümulü dışında bırakılmıştır.[69]

7-*"Nefsini bilen Rabbini bilir."* hadîs-i şerifi ile Rabb'in mutlak varlığına intikal için gidilen yolda önce ferdî varlık üzerine eğilmenin lüzumu da hep insanın şu ekremiyeti sebebiyle vârid olmuştur. Zira *"Kâinât'ı bilen kendini bilir."* denilmeyip, bu beyân, onun zübdesi (özü) olan insan hakkında vârid olmuştur.

8-İntihar şiddetle tahrim edilmiş, yani haram kılınmıştır.

Bu şeref ve mümtaz sıfatlarla techiz edilmiş olmanın bir neticesidir ki, **Âdem** (a.s.)'in mâhud zelleye sürüklenişi dolayısıyla şeytan **"Benî azdırışın hakkı için..."**[70] diyerek

---

67 **"Ey iman edenler!.. Zannın birçoğundan çekinin; çünkü zannın bazısı vebaldir! Tecessüs de etmeyin, bazınız bazınızı gıybet de etmesin!.. Hiç arzu eder mi ki, biriniz kardeşinin ölü hâlinde etini yesin? Demek tiksindiniz!.. O hâlde Allah'tan korkun, çünkü Allah tevvâb** (tevbeleri çokça kabul eden)**'dır, rahîm** (çok merhametli)**'dir."** (Hucurât sûresi, âyet 12)

68 Hümeze Sûresi, âyet 1.

69 Nisa Sûresi, âyet 168.

70 **"«Rabbim!» dedi, «Beni azdırmana** (karşılık) **kasem ederim**

hatasını Cenâb-ı Hakk'a izâfe ettiği hâlde, **Âdem** (a.s.) ve **Havvâ** Anamız:

"«Rabbenâ!» dediler, «nefislerimize zulmettik; eğer sen bize mağfiret etmez, merhamet buyurmazsan, şüphe yok ki, hüsrâna düşenlerden oluruz!..»"[71] diyerek kusuru nefislerine izâfe ettiler.

Bunun üzerine Cenâb-ı Hak da:

"Buyurdu ki: «İniniz bazınız bazınıza düşman olarak!.. Size bir zamana kadar Arz'da bir karargâh tutmak ve bir nasip almak mukadder!..»

Buyurdu ki: «Onda yaşayacaksınız ve onda öleceksiniz ve ondan çıkarılacaksınız!..»"[72]

9-İnsanoğluna atfedilen şeref ve ehemmiyetin bir göstergesi de her ferde onun günahlarını ve sevaplarını yazmak üzere iki meleğin (kirâmen kâtibîn) tahsis edilmiş olmasıdır. Hayatı boyunca insanla beraber olan bu meleklere ilâveten bir de **"hafaza melekleri"** (koruyucu melekler) mevcuddur.

10-İslâm nazarında insan o kadar değerlidir ki, Kur'ân-ı Kerim *"nâhak yere bir insanı öldürenin bütün insanları öldürmüş, bir tek hayatı kurtaranın da bütün insanları kurtarmak gibi olduğunu"* beyân buyurmaktadır.[73]

İşte târihî hâdiselerin âmili olan insanoğlunun islâmî gerçeği, hülâsaten bu anlattıklarımızdan ibârettir. Şimdi biraz da Kâinât'taki her varlık gibi onu da ihâta etmiş (kuşatmış) olan **"Kader"** hakkında kısa bir izahatta bulunalım:

---

ki, her hâlde ben onlar için Arz'da (günahları) **süslü göstereceğim ve hepsini azdıracağım; ancak içlerinden ihlâs verilen kulların müstesnâ!..»"** (Hicr Sûresi, âyet 39-40)

71 A'râf Sûresi, âyet 23.

72 A'râf Sûresi, âyet 24-25.

73 Mâide Sûresi, âyet 32.

3-Kader:

Beşerî hâdiseleri değerlendirmede, onların oluşumunda rol oynayan müessirlerden biri olan kaderin de doğru olarak bilinmesi gerektir.

İslâm'ın temel esâsı olan altı îman umdesinden biri olan **"kader"**, biri **"mutlak"**, diğeri **"muallak"** veya **"mukayyed"** olmak üzere ikiye ayrılır.

Mutlak kader, Cenâb-ı Hakk'ın bizzat dilemesi ile husûle gelen oluşlardır. Muallak kader ise, irâde ve ihtiyar sahibi olan kulun dilemesi üzerine Allâh'ın **"hâlık"** sıfatını tecellî ettirmesi ile gerçekleşir. Dilemek ve takdir etmek **"kader"**, onun gerçekleşmesi ise **"kazâ"**dır.

Mâlum olduğu üzere, Allâhu Azîmuşşân Kâinât'ta yegâne fâil-i muhtardır. Ezelde yalnız kendisi vardı. Sonra, böyle bir Âlem murâd edip bütün varlıklara ilâhî sıfatlarının tecellisi ile vücûd vermiştir. Bütün sonradan ve mükemmellik itibariyle kademeli olarak yaradılmış olanların teşkîl ettiği Âlemin zirvesine de -evvelce ifâde etmiş olduğumuz gibi- mükerrem bir varlık olarak insanı oturtmuştur. Bu keyfiyet, insanın eşref-i mahlûkât olması kadar aynı zamanda Âlemin ona müsahhar, yani emrine âmâde kılınmasını da ifâde eder.[74]

---

74 **"O, yerde ne varsa hepsini sizin için yarattı. Sonra (kendine has bir şekilde) semaya yöneldi, onu yedi gök olarak yaratıp düzenledi (tanzim etti). O, her şeyi hakkıyla bilendir."** (Bakara Sûresi, âyet 29)

"Allah, o Allâh'dır ki, gökleri ve yeri yaratmıştır. Gökten su indirerek onunla size rızık olmak üzere çeşitli mahsuller çıkarmış ve emri ile denizde yüzmek için gemileri sizin buyruğunuza vermiştir. Nehirleri de size musahhar kılmıştır.

Yörüngelerinde yürüyüp giden Güneş'i ve ayı, size musahhar kılmış; geceyle gündüzü de, yine sizin için musahhar kılmıştır." (İbrahim Sûresi, âyet 32-33)

Fâil-i muhtâr olan Allâhu Azîmuşşân, her varlığı ve onun bünyesindeki unsurları belli bir maksad için yaratmış ve onlara o maksadı gerçekleştirmeye sâlih (müsâid, uygun) bir yapı ve iktidâr lütfetmiştir. Bütün mahlûkatta mevcûd ve ilâhî tâyine dayanan bu umûmî husûsiyetlere dinde **"âdetullâh"** veyâ **"sünnetullâh"** adı verildiğini de evvelce arz etmiştik. Bunlar değişmez ve değiştirilemezler.[75] Beşerî ilmin -bilhassa materyalist ağırlıklı olan kısmında- murâd-ı ilâhîye dayanan ve bütün Âlemde ebediyyen cârî olan bu temel prensipler **"tabiat kânunları"** olarak adlandırılır. Cenâb-ı Hak, insan idrâkine sığabilen Âlem'de cârî olan murâd-ı ilâhiyesini sebeplere rabt etmiş ve insan idrâkini de gerçeklere sebep-netîce münâsebeti içinde intikâl edebilecek bir iktidâr ile techîz etmiştir. Olgun mü'minler, ön plândaki sebep ve netîceler üzerinde îmâl-i fikrederken bile sebepler zincirinin nihâyetinde murâd-ı ilâhînin mevcûd olduğunu aslâ hatırdan çıkarmazlar. Nitekim Peygamber -aleyhissalâtu vesselâm-:

"Allâh bir şeyi murâd ettiği zaman esbâbını halkeder." buyurmuştur.

Müsbet ilimlerse, tevâlî eden araştırmalar netîcesinde eşyâda meknûz ve murâd-ı ilâhîye dayanan husûsiyetleri keşfede keşfede bir terakkîye âmil olsalar da onların vâsıl olduğu netîce -bugün bile- bu husûsiyetlerin ancak Allâh'a mâlum olan vüs'ati yanında yine de çok cüz'î kalmaktadır.[76] Meselâ daha düne kadar her ferdin âdetâ bir nüfus

---

75 Bu hakîkatin Kur'ânî mesnedini ihtivâ eden âyetlerden biri şudur:

"Allâh'ın, ötedenberi süregelen kânunu budur. Allâh'ın kânununda asla bir değişiklik bulamazsın." (Fetih Sûresi, âyet 23)

76 **Habîbim; söyle: «Bütün denizler, bütün bahr-i muhîtler (bilfarz) mürekkeb olsa ve onlara bir mislini de ilâve etsek; Rabbimin kelimeleri hitâm bulmadan evvel o denizden mürekkeb biterdi."**

kağıdı gibi şahsî ve münhasır husûsiyetlerinin -parmak izine- mahsûs olduğu sanılırdı. Bugün ise DNA moleküllerinin sırrı çözülmüş ve bunlardan parmak izlerine nazaran daha ileri derecede ferde âid inhisârî husûsiyetlerin tesbîti imkân dâhiline girmiştir. Acabâ bu **"mâlum"**un arkasında da başka hangi **"meçhûl"**ler vardır!?. Zîrâ ilmî çalışmalar göstermiştir ki eşyâ-yı tabîiyyenin husûsiyetlerine âid her yeni keşif -âdetâ- birçok başka mechûllere kapı açmaktadır. Nitekim âyet-i kerîmede:

"İnsanlara ufuklarda ve kendi nefislerinde âyetlerimizi göstereceğiz ki; onun (Kur'an'ın) **gerçek olduğu, onlara iyice açıklanmış olsun. Rabb'inin her şeye şâhid olması, yetmez mi?"**[77] buyrulmuştur.[78]

Bu demektir ki, ilmî keşifler arttıkça, Kur'ân-ı Kerîm'den vâkıf olabildiğimiz mûcizeler dè çoğalacaktır!

Müsbet ilimlerin bu gelişmesi, kıyâmet kopmasından az önce mûcizât-ı enbiyâ seviyesine yakın bir noktaya kadar yükselecek ve bu noktada îmânî esasların bir **"teklîf"** olma keyfiyeti âdetâ ortadan kalkacağından hayat ve Kâinât yeniden nizâmlanmak üzere nihâyete erecektir!

Meselâ Hz. **Îsâ** (a.s.) ölüyü diriltmişse bu -velev muvakkat bir zaman için bile olsa- kıyâmet kopmasından az önce bu, tıbben mümkün hâle gelecektir. Böyle bir keyfiyet

---

(Kehf Sûresi, âyet 109)

Aynı hususta başka bir âyet-i kerimede de şöyle buyrulur:

"Yeryüzündeki bütün ağaçlar kalem, denizler mürekkep olsa, o mürekkep bittikten sonra yedi deniz imdada gelse, yine kelimât-ı ilâhiye yazılıp tükenmezdi." (Lokman Sûresi, âyet 27)

77 Fussilet Sûresi, âyet 53.

78 Bin dört yüz yıl evvel nâzil olmuş bulunan Kur'ân-ı Kerîm, kendi tâbiri ve Levh-i Mahfuz'daki muhtevâsıyla **"Yaş ve kuru bu âlemde gerçek nâmına ne varsa hepsini muhtevîdir."** (Bkz: En'am Sûresi, âyet 59)

"îmân"ı aklen ve mantıken mecbûrî hâle getireceğinden mükâfat veyâ mücâzâtın gereği -belli ölçüde- bertaraf olmuş bulunacaktır.

Diğer taraftan Cenâb-ı Hakk'ın -velev esbâbda tecellî ettirmek sûretiyle de olsa- kendi mutlak irâdesiyle bizzat tâyin ettiği hususlar ins ü cin için mes'ûliyet zemîninde bir rol oynamaz. Yâni mükâfât veya mücâzâtı gerektirmez. Bunlar Allâh'ın -daha ziyâde Âhirette- tecellî edecek olan **"âdil"** sıfatının îcâbı olarak ancak kulun mes'ûliyet hududlarının tâyininde mîzâna girecektir. Çünkü Cenâb-ı Hak, Kur'ânî bir beyân ile sâbit olduğu üzere ins ü cinni tâkatinden fazlası için mes'ûl tutmaz.[79] Tâkatin oluşmasında -müsbet veya menfî- rol oynayan ilâhî tâyinler mes'ûliyetin derecesinde -muhakkak ki- bir nisbete ulaşmak için mîzâna dâhil olacaktır. Çünkü Cenâb-ı Hak münâsebât-ı ictimâiyyenin vâkî olabilmesi için insanlara **"lâtîf"** sıfatının eseri olan mevhibeleri aynı miktarda vermemiştir. Adâlet-i ilâhiye icabı olarak beşerî mes'ûliyette fıtrî ve fiilî iktidâr kıstastır. Yani mes'ûliyetin bu mevhibelere nisbeti, ilâhî adâlet îcâbıdır.

Meselâ merkezî Afrika'da Dünyâ'ya gelmiş ibtidâî kavimlere mensûb bir insanın dînî hakîkatleri kabul husûsundaki mes'ûliyyeti, şartları onunla mukâyese edilemeyecek derecede müsâid bir başka medenî ülkedeki insanla bir ve aynı olamaz!..

Âlemdeki bu farklılık, sadece benî beşer efrâdı arasında olmayıp bütün varlıklara şâmildir ve Kâinât'ı bilebildiğimiz husûsiyetleriyle mümkün kılan temel sâiklerden biri de bu ihtilâftır. Gerçekten sahib olduğu vasıflar itibâriyle varlıklar cemâdâttan insana kadar birbirinden farklı kategoriler teşkîl ettikleri gibi[80] bunların her biri kendi içinde de

79 Bakara Sûresi, âyet 286.

80 Bunlardan **"insan"**a kadar olan üç kategorisine **"mevâlid-i selâ-**

kademeler hâlinde silsilelenirler. Belki bir kategorinin en alt kademesinde bulunanla en üst kademesindekiler arasındaki fark, iki kategori arasındaki farktan büyüktür. Meselâ insan en alt kademede **"Belhüm adall"** (hayvandan aşağı) sıfatını müstehak bir derekeden, **"fenâfillâh"** ve **"bekâbillâh"** derecelerine kadar uzanan bir teselsül ve kademeleniş arz eder.

Mü'minler bütün varlıklara şâmil olan bu farklılıkların giderilemeyeceğine îtikâdî bir esas olarak vâkıftırlar. Çünkü ihtilâf (farklı olma) Âlem'in temel varlık sebeplerinden biri ve O'nun düzen ve işleyişini temin eden asıl müessirdir.

Cenâb-ı Hakk'ın rûhlara onların yaratılışı ânında:

"–**Elestü birabbiküm?**"[81] Yâni "Ben sizin Rabbiniz değil miyim?" diye sorduğu ve rûhların da:

"–**Belâ!**" yâni "Evet" cevâbını vermiş bulundukları îtikâdî bir esastır. Bundan dolayıdır ki mü'minler:

"Ne zamandan beri müslümansın?" suâline:

"–**Kaalû belâ**'dan beri." diyerek cevap verirler.

"Bezm-i elest" de denilen bu hâdisenin oluş ânı, Allâh ile rûhlar arasında gerçekleşen bir **"ahid"** demektir. Ahid içinse iki taraf şart olduğu gibi bir taahhüd altına girmek husûsunda bunların aynı zamanda irâde sahibi de bulunmaları gerekir. Allâh'ın fâil-i muhtar bir sûrette Âlem'i yaratmasıyla sâbit olan irâdesine mukâbeleten kulda bir irâde olmasaydı onun tarafından akde ehil kabul olunarak kendisine böyle bir suâl tevcih olmazdı.

Diğer taraftan Şeytan da **Âdem**'e beden elbisesi giydirildikten sonra ona secde etmesi husûsundaki rabbânî emre, fâsid bir kıyasla inkıyâd etmeyerek irâde ve ihtiyâr sâhibi

---

se" denir ki, bunlar cemâdât (cansızlar), nebâtât ve hayvanâttır.

81 Bkz. Âraf Sûresi, âyet 172.

olduğunu göstermiştir.[82] Şeytan, meleklerin hocası olmasına rağmen melek değil, cin soyundandır. İşte bu îtikâdî esas cinlerin de insanlar gibi ezelde -diğer pek çok mevhibe-i ilâhiye yanında- irâde ile de techîz edilmiş bulundukları gerçeğini ortaya koyar. Bundan dolayıdır ki; mâsivâullâh içinde iki mümtaz kategori teşkîl eden ins ü cinden başkaları için mes'ûliyet mevzu-i bahs değildir.

Allah, ilm-i küll sahibidir. Bu, O'nun olmuş ve olacak her şeyi bilmesi demektir. Bu îtikâdî gerçeğin zaman ve mekânla mukayyed olan insan idrâkine sığması imkânsızdır. Zîrâ bir şeyin olmadan evvel bilinmesi onun sâbit ve takdîr edilmiş bulunduğunu zannettirir. Hâlbuki gerçek böyle değildir.

Allâhu Azîmuşşân, bâzı oluşlara kendi mutlak irâdesiyle âmil olduğu halde diğer bâzılarını kulun istemesine havâle etmiş ve kula verdiği cüz'î irâde ile bunları -hayır veyâ şer- gerçekleştirmesini murâd etmiştir. Bu demektir ki kul, sahib olduğu irâde sebebiyle belli bir hareket sahası içinde muhtardır. Dilediğini yapabilir. Ancak kulun irâdesi mahsûlü olarak ortaya çıkan her fiil de **"mahlûk"** olduğu ve kulda **"hâlık"** sıfatı bulunmadığından Mevlâ-yı Müteâl, kulun irâde ve ihtiyâr ile tercih ettiğini halk eder. Yâni beşerî fiillerde **"fâiliyyet"** ve **"hâlikıyyet"** gibi iki sıfat cem olmuş olur. Lâkin Cenâb-ı Hakk'ın ilm-i küll ile bunları bilmesi bizzat takdîr ve tâyin etmiş olması mânâsında değildir. O, kulun ne yapacağını bilir. Bu biliş, Allâh katında zaman ve mekân olmadığından dolayı pek tabiîdir. Bu, tıpkı bir kulun fiili zaman içinde gerçekleştikten sonra bilmesi derecesinde kolaydır.

---

82 Şeytanın itirazının özü şuydu: Kendisinin dumansız ateşten, **Hz. Âdem**'in ise topraktan yaratılmış olduğunu ileri sürerek ateşin toprağa fâikiyyeti sebebiyle emredilen secdeyi yapmaktan istinkâf etmiştir.

Diğer taraftan kul, her istediği fiili -o fiil iktidârı dâhilinde görülse bile- bâzen gerçekleştiremeyebilir. Bu, beşerî irâdeye ilâhî irâdenin **"hâlikıyyet"** sıfatıyla inzimâm etmemesinin bir netîcesidir. Kul için kader, yâni olacakların mutlak irâde ile ezelde takdîr olunması keyfiyeti bilinemez. Ancak zaman içinde kaderin gerçekleşmesi yâni **"kazâ"** hâline gelmesiyle anlaşılır. Bu, insanın zamanlı bir Âlemde yaşamasından ve idrâkinin zaman ve mekân kaydı dışında sıfırlanmasından doğan bir keyfiyettir. Ayrıca bu keyfiyet aynı zamanda ilâhî bir merhametin de îcabıdır. Zîrâ insanlar olacakları evvelden bilselerdi bahtiyâr olabilmelerine ve hayâtın çeşitli cilveleriyle avunup huzur bulmalarına imkân olmazdı. Bu, o derecededir ki; meselâ bir trafik kazasında can verecek olan kimsenin o vâkıânın gerçekleşeceği âna kadar endişeden sâlim olabilmesi kaderin bu mechûliyyeti sâyesindedir. Buna ilâveten şunu da söyleyelim ki, kader önceden bilinebilseydi, fiiller o bilginin ışığı altında şekil ve mâhiyet değiştirir ve bu da kul için Dünyâ hayâtını bir **"imtihân âlemi"** olmaktan çıkarır ve nizam altüst olurdu. Meselâ bir adam öleceği zamânı daha önceden bilebilseydi ölmeden az evvel ne kadar hasmı varsa hepsini öldürmeye kalkışabilir veyâ yapmayacağı birçok işleri gerçekleştirmeye teşebbüs ederdi.

Bütün bu söylediklerimizi misâllendirerek daha vâzıh bir hâle getirmek istersek diyebiliriz ki, küllî irâde -lâ teşbih velâ temsil- meselâ şehir cereyânına benzer. O merkezden kesik olsa, kulun odasındaki lâmbayı yakmak için düğmeye basması hiçbir netîce hâsıl etmez. Beşerî irâdenin talebinin gerçekleşebilmesi için ilâhî irâdenin o fiile mutlâk bir sûrette ve evveliyetle inzimâm etmesi gerekir. Bu sebepledir ki, hayır ve şer bütün fiillerde ilâhî irâde mutlakâ mevcûddur. Kur'ân-ı Kerîm'de Allâh'ın müsâadesi olmadan her hangi

bir ağaçtan her hangi bir yaprağın düşmeyeceği yolundaki ilâhî beyân[83] da bu gerçeği te'yîd eder. Bu, öyle bir umûmî kaanundur ki, istisnâsı yoktur. Yani kaçmak bile kader üzerine koşmaktır!..

İns ü cinnin âmil olabildiği bütün vukuât ve şuûnât (realiteler)'ta ilâhî irâdenin mevcûd olduğunun söylenmesi bütün bu fiillere Allâh'ın râzı olduğu şeklinde anlaşılmamalıdır. Bu, belki **"müsâade"** veya **"ruhsat"** kelimesiyle îzâh olunabilir. Zîrâ Cenâb-ı Hakk'ın irâdesi her şeyde mevcûd olduğu halde rızâsı sadece ve sadece hayırdadır. Böyleyken îcâbında kulun şerri murâd edip irâdesini o yolda kullanmasına müsâade etmesi Dünya hayâtının bir imtihân Âlemi olmasının ve netîceten mükâfât ve mücâzâtın mantıkî bir îcâbıdır. Aksi hâlde cennet ve cehennemi yaratmak abes olurdu. Abesle iştigâlin ise, Cenâb-ı Hak hakkında câiz olmayacağı âşikârdır. Çünkü O'nun sıfatlarından biri de **"müteal"** yâni idrâk ve ihâtâsı imkânsız bir mükemmelliktir. Kul âmil olmak istediği halde ilâhî irâdenin adem-i inzimâmı sebebiyle gerçekleşmemiş olan fiilden dolayı tecziye edilse isyân ve îtirâzı mantıklı olurdu. Bu nükte şu misâlle daha anlaşılır bir hâle gelir sanırız:

Bir babanın çocuğunu "oynasın eğlensin" diye bir oyuncak almak üzere bunları satan bir yere götürdüğünü düşünelim. Evlâdına -hiç şüphesiz- merhamet ve muhabbeti olan o baba, çocuğun bir tercih yapmasından önce ona dükkândaki bütün oyuncakların menfaat ve mazarratlarını anlatmak ister. "Şu, hiçbir riski olmadan güzelce oynayıp neşeleneceğin bir oyuncaktır, bunun elini kesmek, ötekinin

83 **"Gaybın anahtarları Allâh'ın yanındadır; onları O'ndan başkası bilmez. O, karada ve denizde ne varsa bilir; O'nun ilmi dışında bir yaprak bile düşmez. O yerin karanlıkları içindeki tek bir tâneyi dahî bilir. Yaş ve kuru ne varsa hepsi apaçık bir kitaptadır."** (En'am Sûresi, âyet 59)

arkadaşlarının gözünü çıkarmak ihtimâli vardır." gibi her oyuncağın husûsiyetini çocuğuna gereği kadar anlatır. Ondan sonra da kendisine dükkânın hududları içinde bir tercih hakkı tanır. Çocuk, bütün bu îkâz ve irşâdlara rağmen mazarratlı bir oyuncak seçtiği takdîrde dilerse parasını vererek çocuğun irâdesinin yöneldiği gâyeyi gerçekleştirmesine imkân verir, dilemezse parayı vermeyerek onun irâdesini akîm bırakır.

İşte küllî irâde sahibi olan Cenâb-ı Hak karşısında bütün mahlûkat ve bu arada hassaten Âdemoğlu, misâlimizdeki çocuğa benzer. Dikkat edilirse murâdını gerçekleştirmek husûsunda sâhib olduğu zâtî irâde tek başına kâfî gelmediği gibi o irâdenin gerçekleşebileceği saha da mahduddur.

Park kenarlarında köpeklerini gezdiren insanlar vardır. Bu köpeklerin, ucu sahibinin elinde olan bir ipi olur. Sahibi, dilerse bu ipi bir-iki metre, dilerse beş-altı metre olarak tâyin ve tesbît eder. Köpeğin bu ipi uzatıp-kısaltmak husûsunda bir iktidârı olmadığı gibi o, bundan dolayı muâheze de edilemez. Ancak sahibiyle arasındaki mesâfeyi onun önünde, arkasında veya sağında, solunda kullanabilmek gibi bir ihtiyâra mâliktir. Sâhibi, köpeğin bu ihtiyârı kullanışına nâdiren müdâhale eder. İşte kuldaki cüz'î irâde bu kabilden ve fakat hududları kat'î ve nazarî olarak önceden bilinemeyen, sırf vukuâtın gerçekleşmesiyle anlaşılabilen bir tahdîde tâbîdir. Bu da ilâhî takdîre dayandığından değişmez ve değiştirilemez.

Bununla beraber değişmez ve değiştirilemez olan takdîrâta rağmen şu cüzî irâde üzerinde de bilinebilen ve bilinemeyen pek çok müessirin mevcûd olduğu muhakkaktır. Bu müessirlerin irâdenin artıp eksilmesinde ve yönlendirilmesinde oynadığı -çok kere keşfi imkânsız- rollere de temâs etmeden beşerî vukuâtı değerlendirmek yanlış olur.

İnsan fıtratı zamana ve mekâna âid şartlar yanında hele hele kaderi görmemezlikten gelmek, târihî değerlendirmelerde azîm hatalara sürüklenmekten korunmayı imkânsız kılar. Bunun anlaşılabilmesi için **"Mesnevî"**den ibretli bir hikâyeyi dikkatlerinize sunalım:

*"Vaktâ ki, **Süleyman** Peygamberin otağını, dîvân çadırını kurdular. Bütün kuşlar, O'na hizmet etmeye geldiler.*

*Bir bir **Süleyman**'a söylüyor, kendilerini bildirmek ve tanıtmak için öğünüyorlardı.*

*Kuşların bu öğünmeleri, kibirlerinden, kendilerini göstermek istediklerinden ötürü değildi. Sadece **Süleyman** (a.s.)'ın huzurunda, kendilerine mevkî verilmesi ve O'nun yakîninden olmayı arzu ettikleri içindi.*

Hüdhüd'e (Çavuşkuşu'na) sıra geldi. Sıfatını, düşüncesini bildirme vazifesi ona düştü.

Dedi ki:

«-Padişahım, en küçük hünerimi kısaca arz edeyim; çünkü kısa söylemek daha iyidir.»

***Hz. Süleyman**:*

«-Söyle bakalım, o hünerin nedir?» diye sordu.

Hüdhüd dedi ki:

«-Ben havada, çok yükseklerde uçarken, yukarılardan, şaşmayan bir gözle, yakîn gözü ile bakınca, yerin derinlerindeki suyu gördüm. O su nerededir? Derinliği ne kadardır? Ne renktedir? Nereden coşup gelir? Topraktan mı, yoksa taştan mı? Hepsini görür, bilirim.

*Ey **Süleyman**! Ordunun konacağı yeri, belirlemen için, bu bilen, anlayan kulunu seferlere beraber götür!»*

*Bunun üzerine **Süleyman** Peygamber:*

«-Susuz, uçsuz bucaksız çöllerde sen bize arkadaş ol, bizimle beraber bulun!» dedi.

*Karga bu sözleri duyunca, hasedinden **Süleyman**'ın huzuruna geldi de:*

«-O...» dedi, «Yalan söyledi, kötü söyledi. Padişah'a karşı (kötü) söz söylemek edebe aykırıdır. Hele o söz, yalan olursa, olmayacak bir söz olursa!.. Eğer Hüdhüd'de bu görüş olsa idi, bir avuç toprak altındaki tuzağı nasıl olur da göremezdi? Nasıl olur da tuzağa tutulurdu? Nasıl olur da muradına ermez, kafese girerdi?!»

*Bunun üzerine **Süleyman** dedi ki:*

«-Ey Hüdhüd, ilk iddianın yalan çıkması sana yakışır mı?»

Hüdhüd dedi ki:

«-Ey Padişahım!.. Benim gibi çıplak, yoksul bir zavallı aleyhinde düşmanımın söylediği sözleri, Allah için olsun, dinleme!.. Bu iddiamın aslı yoksa, işte, yere başımı koydum, boynumu vur! İlâhî kazayı inkâr eden karganın binlerce aklı bile olsa kâfirdir. Eğer ilâhî kazâ, aklımın gözünü kapatmasa, ben tuzağı havadan görürdüm. Fakat kaza gelir çatarsa, bilgi uykuya dalar, Ay kararır, Güneş tutulur.[84] *Hakk'ın kazâsının insanı şaşırtan bu çeşit tertiplerinin zuhûru nâdir değildir. Kazayı ve kaderi inkâr edenin inkârını kazadan ve kaderden bilmelidir.»* "[85]

İşte kader, beşerî fiillerde böyle müthiş bir müessirdir. Bununla beraber şeriatta hayrı Cenâb-ı Hak'tan, şerri ise nefsimizden bilmek temel bir itikâdî esastır. Fakat bu görüş, **"kader-i muallak"** olan fiillerde, onların, fâilin istemesi neticesinde halkolunduğunu bilmek zemininde doğrudur. Bir de Allah'ın **"rızâ"**sı ile **"irade"**sini birbirine karıştırılmamalıdır. Çok bilinen bir gerçektir ki, Allah'ın rızâsı

---

84 *"Kazâ gelip çattığı zaman, göz kör olur, görmez."* (Hadîs-i Şerîf)

85 **Şefik Can**- Mesnevî Tercümesi, İstanbul, 2006, c: I, sh: 97 vd.

yalnız hayırda, iradesi ise her oluşta mutlaka mevcuddur.

Burada **"kader-i mutlak"** olan işler için durumun değişik olduğunu da söylemeliyiz. Kader-i mutlakta, Allah'ın dilemesi, mahlûkun irâde izhârından evveldir. Bu sebepledir ki, kader-i mutlak icabı olan hiç bir şey, -kul için- mükâfât veya mücâzâtı gerektirmez. Bunlar, sadece Allah tarafından hesâba çekilişte bir **"nisab"** teşkil etmek üzere rol oynarlar. Buna göre, beşerî irâdeyi kuşatan sonsuz sebep ve şart vardır ki, onlar, ister lehte, ister aleyhte olsunlar, ilâhî mîzanda hesaba katılırlar. Bu keyfiyet, Cenâb-ı Hakk'ın **"âdil"** sıfat-ı ilâhiyyesinin tabiî bir neticesidir.

Kader-i muallak olan her şeyin, Allah tarafından halkedilmesi, mahlûkun dilemesi sebebiyle vâkî olduğu içindir ki, mükâfât veya mücâzâtı gerektirmektedir. Bununla beraber ilmi, mutlak ve sonsuz olan Allah, yarattığı her mahlûkun ne yapacağını, o, fiilini henüz gerçekleştirmeden evvel de bilir. Bu görüş, cebriye sûretinde anlaşılmamalıdır. Zira Allah tarafından olmamış bir şeyin, olmuş olan kadar kolaylıkla bilinmesinin sebebi, o yüce varlığın katında zamanın mevcud olmamasındandır.

Diğer taraftan Cenâb-ı Hak, kullarına -velev kendinden tefrik sûretiyle de olsa- bir irâde-i cüziye bahşetmiştir. Bu, bir imtihan âlemi olan Dünya hayatında, irâdenin nasıl kullanılacağının ortaya çıkması ve binnetice mükâfât veya mücâzâta istihkakın taayyünü içindir. Ancak âdil-i mutlak olan Allah, varlıklar içinde mes'ûl mevkide bulunan insanlar ve cinleri muhâkeme ederken onların tâkat nisablarını ölçü ittihaz edeceğini beyân buyurmuştur.

İşte tarih yazmak da -ilâhî mîzândaki gibi- bir nevî muhâkeme icrâsıdır ki, bir vak'ayı veya şahsı değerlendirirken beşerî irâdeyi kuşatıp ona yön veren bütün âmillerin hesâba katılması mecbûriyeti vardır. Bu da adâlet ve hakkâ-

niyet icabıdır. Tarihçi de hâdiselerin neden ve nasıl vukûa geldiklerini araştırırken, bütün imkân ve müessirleri hesâba katmak mecbûriyetindedir. Yoksa ilâhî irâde ve takdir -ki, buna umûmî mânâsıyla kader de diyebiliriz- gibi önceden bilinmesi imkânsız bir mîyârı kullanamaz. Lâkin kaderin her oluş ve varlığı ihâta etmiş olduğu gerçeğini göz ardı etmez.

Bütün ferdî ve içtimâî hâdiselerde "kader" belli başlı bir müessir olduğu hâlde onun oynadığı rol her zaman sarîh ve âşikâr bir sûrette görülemez. Çünkü esbâb ile setredilmiştir. Esbâbsa teselsül eder ve başlangıçta fark edilmeyecek derecede küçük bir müessirle başlar. Halk, *"Bir mıh bir nalı, bir nal bir atı, bir at bir kahramanı ve bir kahraman ise bir ülkeyi kurtarır!.."* derken bu gerçeği ifade eder. Bu daha sarîh bir sûrette anlamak için *"bir insanın istediğini yapmakta tamamen hür olduğu kabul edilse bile -ki değildir!- istediğini istemekte hür olmadığı gerçeğini"* düşünmeli ve fâilin his ve irâdesi üzerindeki –belli belirsiz- sonsuz müessirin varlığını hatırlamalıdır. O takdirde görülür ki, her oluş, zâhirî ve irâdî birkaç sebeple birlikte derûnî ve mestur pek çok sebebin netice-i muhassalarıdır. Bu gerçeğin tarihte sonsuz misali vardır. Nice büyük büyük hâdiselerin bidâyetteki sebebinin bir çöp kadar basit olduğu, bunun da nihayetteki fâilin irâdesi dışında zuhûra gelmiş bulunduğu, ancak derin tahliller sonunda kavranabilir veya hiç kavranamaz. Tarihteki yükseliş ve alçalışlar, mağlubiyet veya gâlibiyetler hep böyledir.

Zira takdir veya murâd-ı ilâhî, esbâb ile setredilmiş bulunduğundan ona, belki ve ancak sebep tahlîli ile ulaşılması mümkün olabilir. Lâkin tarihin asıl mevzû ve maksadı, murâd-ı ilâhî araştırması olmayıp ancak o zeminde vak'aların zahirî sebep ve neticelerini keşfedip ortaya koy-

maktır.

Burada işâret edilmesi gerekli diğer bir husus da şudur:

Beşerî irâdenin eseri olan bütün tedbirler, ilâhî takdire muvâfık düştükleri nispette netice hâsıl ederler. Buna göre, **"bereket"** tedbirin takdire tevâfukunun neticesidir. Bir tedbirden aklen ve mantıken mümkün ve muhtemel olandan çok daha fazla bir netice elde edilmesi bu, tevâfukun tam ve mükemmel bulunduğunu gösterir. Halk böyle tecellîler karşısında, **"Fare, dağ doğurdu."** der. Tedbirin takdir-i ilâhîye ters düşmesi hâlinde ise, ortaya çıkan kısır neticeyi de **"Dağ, fare doğurdu."** diyerek kendince değerlendirir.

Halk, kaderin bu beşerî fiillerin sonucu olan başarı veya başarısızlıkları **"baht"** ile izah eder. Bir kimseye kaderin yâr ve yâver olmasını **"ikbal-i baht"** (baht açıklığı), yâr ve yâver olmamasını ise **"idbâr-ı baht"** (baht kapalılığı) olarak ifade eder. Şu beyit de bu gerçeği ifade etmektedir.

İdbâr-ı baht, âkıli dîvâne gösterir
İkbâl-i baht mecnûnu ferzâne (dâhî) gösterir

Kader veya bahtın, başarı veya başarısızlık üzerindeki rolüne dâir sadece iki târihî misâl zikredelim:

1-**Yıldırım Beyazıd Han**, İstanbul'u kuşatmış ve fethetmesine ramak kalmışken mel'ûn **Timur**'un Anadolu'ya saldırıp Sivas Kalesi'ni zaptı ve binlerce idâreci ile **Şehzâde Ertuğrul**'u da katletmesi üzerine bu muhâsara kaldırılmış ve böylece köhne Bizans, elli yıl daha ayakta kalabilmişti. Bu hâdise, Bizans için bir tâlih veya baht açıklığı, **Yıldırım Han** içinse, bir tâihsizlikti.

2-**Kânûnî**'nin sadrazamlarından **Rüstem Paşa**,

Padişah'ın kızı **Mihrimah Sultan**'la evlenmek üzereyken, O'nun vebâlı olduğuna dâir ortaya bir söylenti çıkmıştı. Padişah, bu söylentinin aslı olup olmadığını nasıl öğrenilebileceğini, hekimbaşı ile konuşurken Harem'den **Rüstem Paşa**'nın gelin adayı için gönderdiği elbiselerde bit bulunduğuna dâir bir haber gelmesi üzerine hekimbaşı:

"–Padişah'ım!" dedi. "Bu haber doğru ise, **Rüstem Paşa** hakkındaki isnad yalandır. Zira vebâlılarda bit bulunmaz!..."

Bu sûretle **Rüstem Paşa**'nın nişanı bozulmadı ve O, Padişah damadı olabildi. Bu sebeple kendisine **"Kehle-i İkbal Rüstem Paşa"** denildi. Kehle, Farsça **"bit"** demektir.

Devrin bir şâiri de O'nun hakkında şu beyti söyledi:

"Olucak bir kimsenin bahtı kavî (kuvvetli), tâlihi yar,
Kehlesi dahî ânın (onun) vakt olur işe yarar!"

Bu da baht açıklığına tipik bir târihî misâldir.

Zaman ve mekân şartları izhar edilen irâdenin zemini olan hise ve düşüncelerin mâhiyeti üzerinde müessir olduğu gibi, sunduğu "imkân" veya "imkânsızlık" sebebiyle de tâkip edilen maksadın husûl bulması veya bulmaması cihetiyle de çok önemli bir rol oynarlar.

Kur'ân-ı Kerîm, ihtiva ettiği kıssalarla bize ilk insan olan **Hz. Âdem**'in yaratılışından başlayarak insanlık tarihinin -âdeta- bir hülâsasını sunmaktadır. Bu sunuşun birçok hikmetle (sebeple) vârid olduğu muhakkaktır. Bunları şöyle sıralayabiliriz:

aa- İbret ve İkaz

Kur'ân-ı Kerîm, geçmiş insan topluluklarını saâdet ve felâket; izzet ve zillet; zulüm ve adâletlerine, bunların

iyi veya kötü neticelerine âid pek çok kıssa nakleder. Bu nakillerde birinci gâye, **"ibret"** ve **"ikaz"**dır. Zira bu âyet-i kerîmelerin vârid oluş sebebi beşerin hakka ve hayra yönlendirilmesi, yani terbiye (eğitim)dir. Bunu tebârüz ettiren pek çok âyet-i kerîmeden bir kaçını dikkatlerinize sunalım:

"Gerçek, sizden evvel birçok vak'alar, şerîatler gelip geçmiştir. Onun için yeryüzünde gezin, dolaşın da (peygamberleri) **yalan sayanların âkıbeti nice oldu görün."**[86]

"Onlar, kendilerinden evvelkilerin sonuçlarının nice olduğuna bakmaları için yer(yüzün)**de gezip dolaşmadılar mı? Allah, onların kökünü kırmıştır. O kâfirlerin hakkı da bunun benzerleridir."**[87]

"De ki: «Arzda gezip dolaşın da daha evvel (geçen)**lerin âkıbeti nice oldu, görün. Onların çoğu müşriklerdi.»"**[88]

"Biz, onlardan evvel nice nesiller helâk ettik. Yurtlarında kendileri de gezip duruyorlar. (Bu), **onları hidâyete sevk etmedi mi? Bunlarda elbette ibretler vardır. Hâlâ dinlemeyecekler mi?"**[89]

"Sonra biz diğerlerini kökünden helâk ettik. Elbet siz de sabah ve akşam onlar(ın yurdların)**a uğruyorsunuz. Hâlâ akıllanmayacak mısınız?"**[90]

"... (Acaba müşrikler) **kendilerinden evvelkilerin âkıbeti nice olduğunu görmeleri için hiç de yeryüzünde**

---

86 Âl-i İmran Sûresi, âyet 137

87 Muhammed Sûresi, âyet 10

88 Rûm Sûresi, âyet 42

89 Secde Sûresi, âyet 26

90 Sâffât Sûresi, âyet 136-138

gezip dolaşmadılar mı? ...»[91]

"Andolsun ki, biz her ümmete: «Allâh'a kulluk edin, putlar(a tapmak)**dan kaçının!» diye** (tebliğât yapması için) **bir peygamber göndermişizdir. Sonra Allah içlerinden kimine hidâyet vermiş, kiminin üzerine de sapıklık hak olmuştur. Şimdi yeryüzünde gezinin de** (peygamberlerini) **tekzîb edenlerin sonu nice oldu, görün.»**[92]

"(Müşrikler), **senden iyilikten önce çarçabuk kötülük isterler. Hâlbuki onlardan önce benzerlerine** (nice cezâlar) **gelip geçti. Hakîkat, Rabbin, zulümlerine rağmen, insanlar için mağfiret sahibidir.** (Bununla beraber) **Rabb'inin azâbı da cidden çetindir.»**[93]

"(Kendilerinden) **evvelkilerin** (îmansızlıkları ve istihzâları yüzünden mâ'ruz kaldıkları felâketler ma'lûm iken ve o gibiler hakkında ilâhî bir) **sünnet** (ve kanun) **da geçmişken yine onlar buna** (bu Kur'ân'a, bu peygambere) **inanmazlar.»**[94]

"İşte zulmetmeleri dolayısıyla enkaza dönüşmüş ıpıssız evleri. Şüphesiz, bilen bir kavim için bunda bir âyet vardır.»[95]

"Andolsun ki, onlar (Mekkeliler) **belâ** (ve felâket) **yağmuruna tutulan o beldeye uğramışlardır.** (Peki), **onu da görmüyorlar mıydı? Hayır, onlar** (öldükten sonra tekrar) **dirilmeyi ummazlar.»**[96]

"Andolsun ki, biz (dîn hükümlerini) **açık açık bil-**

---

91 Yûsuf Sûresi, âyet 109

92 Nahl Sûresi, âyet 36

93 Ra'd Sûresi, âyet 6

94 Hicr Sûresi, âyet 13

95 Neml Sûresi, âyet 52

96 Furkan Sûresi, âyet 40.

diren âyetler, sizden evvel gelip geçmiş olanlardan misâl(ler), takvâya erenler için de öğüd(ler) indirdik."[97]

"Muhakkak bu memleket ahâlîsinin üstüne, yapmakta oldukları fâsıklık yüzünden, gökten (fecî) **bir azâb indireceğiz. Andolsun, aklını kullanacak bir kavm için biz oradan apaçık bir nişâne** (bir ibret) **bırakmışızdır."[98]**

"Andolsun ki onlara (kendilerini küfür ve inâddan şiddetle) **vazgeçirecek nice mühim haberler gelmiştir. Ki** (her biri) **gayesine ermiş bir hikmet** (ve ibret)**dir. Fakat** (onları) **tehdîd eden** (bütün bu hâdise)**ler aslâ fâide vermiyor."[99]**

"Hakikat, (her yanı) **su bastığı** (mu'tâd haddini aştığı) **zaman sizi gemide biz taşıdık. Onu, sizin için bir öğüt ve ibret yapalım, onu belleyen kulaklar da bellesin diye."[100]**

"Bunun üzerine Allah, onu hem Âhiret, hem Dünyâ azâbiyle yakaladı. Şüphe yok ki, (Allah'dan) **korkacak kimse**(ler) **için bunda kat'î bir ibret vardır."[101]**

"Onlar yer(yüzün)**de gezip dolaşmadılar mı ki kendilerinden evvelkilerin âkıbetinin nice olduğuna baksınlar? Onlar kuvvet ve yer**(yüzün)**deki eserleri i'tibariyle bunlardan daha üstündü. Böyle iken Allah onları günâhları yüzünden yakaladı. Onları Allâh'**(ın azabın)**dan bir koruyan da olmadı. Bunun sebebi şu idi:** (Çünkü) **peygamberleri kendilerine apaçık mu'cizeler getire dursun, onlar küfrettiler. Allah da kendilerini tu-**

---

97 Nûr Sûresi, âyet 34.

98 Ankebût Sûresi, âyet 34-35.

99 Kamer Sûresi, âyet 4-5.

100 Hâkka Sûresi, âyet 11-12.

101 Nâziat Sûresi, âyet 25-26.

tup yakalayıverdi. Çünkü O, her şeye kaadirdir, azâbı pek çetindir."[102]

"Onlar yer(yüzün)**de gezip de kendilerinden evvelkilerin âkıbetinin nice olduğuna bakmadılar mı? Onlar kuvvetçe kendilerinden daha şiddetli idiler. Toprağı ekmişler, alt-üst etmişler, onu bunların i'mar ettiklerinden daha çok i'mar eylemişlerdi. Peygamberleri, onlara da nice açık hüccetler getirmişlerdi. Demek, onlara Allah zulmetmiyordu, fakat kendilerine bizzat kendileri zulmediyorlardı."**[103]

"(Kaarun) **dedi ki: «Bu** (servet), **bana ancak bende olan ilimle** (ilim sayesinde) **verilmiştir».** (O, mâdem ki âlimdi) **kendisinden evvelki nesillerden kuvvetçe ondan daha üstün, Cem'iyyetce daha kalabalık kimseleri Allâh'ın hakîkaten helâk etmiş olduğunu bilmedi mi? Mücrimlerden günâhları sorulmaz."**[104]

"Biz onlardan evvel nice asır(lar halkını) **helâk ettik ki, onlar mal ve eşya bakımından da, gösterişce de daha güzeldiler."**[105]

"Bunlar kendilerinden öncekilerin âkıbeti nice olmuştur, görmeleri için yer(yüzün)**de gezip dolaşmadılar mı? Hâlbuki** (o öncekiler) **kuvvetçe bunlardan daha şiddetli idiler. Ne göklerde, ne yerde hiçbir şey Allâh'ı âciz bırakamaz. Şüphesiz ki O, hakkıyle bilendir,** (her şeye) **hakkıyle kaadirdir."**[106]

Böyle âyet-i kerîmeler daha pek çoktur. Bunların hepsi de insanları geçmişte olanlardan ders ve ibret almak

---

102 Mü'min Sûresi, âyet 21-22.

103 Rûm Sûresi, âyet 9.

104 Kasas Sûresi, âyet 78.

105 Meryem Sûresi, âyet 74.

106 Fâtır Sûresi, âyet 44.

hususunda bir îkaz ihtiva etmektedir. Bu beyânlardan anlaşılan şudur ki, tarih ilminin en belli başlı faydası ve vazifesi bu olmalıdır.

bb- Mânevî Müessirlerin Ehemmiyeti

Kur'ân-ı Kerîm, târihî hâdiselere temas edişinde toplulukların saâdete nâil ve felâkete mâruz kalışlarındaki asıl sâiklerin **"îman"**, **"ahlâk"** ve **"amel-i sâlih"** gibi mânevî müessirlerle bunun zıddı olan davranışlar olduğunu ehemmiyetle belirtir. Meselâ Kur'ân-ı Kerîm'de şöyle buyrulmaktadır:

"Allah, içinizden iman edip sâlih amel işleyenlere kesinlikle vaad etmiştir ki, mutlaka kendilerinden öncekileri kâfirlerin yerine getirdiği gibi, kendilerini de yeryüzünde mirasçı kılacak, kendileri için râzı olup seçtiği dinlerini iyice yerleştirecek ve kendilerini korkularından sonra emniyete kavuşturacaklardır."[107]

"Yemin olsun ki Biz, Tevrat'tan sonra Zebur'da da: «Yeryüzünde mutlaka sâlih kulların vâris olur.» hükmünü koymuştuk."[108]

Bu âyet-i kerîmeler gösteriyor ki, îmân, ahlâk ve amel-i sâlih sadece Âhirette değil, aynı zamanda Dünya hayatında da mükâfatlandırılmaktadır. Bu vasıflar, iktisâbî, yani irâde ve ihtiyar eseri olmaları itibariyle mükâfatı gerektirmekle beraber Allâh'ın mutlak olan takdirinin fâile - müspet olarak- teveccühü neticesini hâsıl etmektedir. Zira Kur'ân-ı Kerîm'de:

"Şüphesiz Allah, takvâ sâhipleri ve onlardan iyilik yapanlardan yanadır."[109] buyrulmaktadır.

---

107 Nûr Sûresi, âyet 55.

108 Enbiyâ Sûresi, âyet 105.

109 Nahl Sûresi, âyet 128.

Demek oluyor ki, Allâh'ın **"takvâ"** kelimesi ile ifade buyurduğu, zikrettiğimiz mânevî müessirler, hakkıyla sahip olanlara onların istihkaklarına munzam bir büyük lütufta bulunmaktadır. Takva sebebiyle ilâhî bir destek ve te'yide mazhar olmaktadırlar. Zira beşerî temâyüzde asıl olan, takvâdır. Kur'ân-ı Kerîm, onun sâir vasıflara üstünlüğünü şöyle ifade buyurmaktadır:

"Ey insanlar!.. Şüphesiz biz sizi bir erkek ve dişiden yarattık ve birbirinizle bilişesiniz diye milletler ve kabileler yaptık. Şüphesiz sizin Allah katında en şerefli olanınız, sizin en muttakî (takvâ sahibi) **olanınızdır."**[110]

Buradaki **"takvâ"** kelimesi **"Allah'tan korkmak"** demek olmakla beraber O'nun bütün fazîletlerin temel sâiki olması sebebiyle her türlü beşerî unsurlarını ifâde ve ihtivâ etmektedir.

Burada hatıra gelen bir suâli de cevaplamak gerektir. **"Dünyaya sâlih kulların vâris olacağı"** beyân buyrulmuş olduğu hâlde, bugün İslâm Âlemi'nde görülen zillet nasıl izah olunacaktır?

1- Şu islâmî bir gerçektir ki, Kâinat'ta her varlığın fânilikle mahkûm olması sebebiyle, değişme ebedîdir. Bu, ya kemâlden zevâle veyahut da zevâlden kemâle doğrudur. Ancak hayır-şer, her zıtlık arasındaki galebe değişikliğinin gerçekleşmesi tedrîcendir. Bu yüzdendir ki, **"Allah imhal eder, yani mühlet verir, fakat ihmal etmez."** denilmektedir. Kur'ân-ı Kerîm'de şöyle buyrulmaktadır:

"Onlar, senden azâbın hemen indirilmesini isterler. Allah, vaadinden aslâ caymaz. Şüphesiz Rabb'inin nezdindeki bir gün, sizin hesâbınızdaki bin yıl gibidir. Nice zâlim ülkelere, önce mühlet verdim, sonra da aza-

110 Hucurât Sûresi, âyet 13.

bımla yakalayıverdim. Dönüş, ancak Bana'dır."[111]

Diğer bir âyet-i kerîmede de şöyle buyrulmaktadır:

"Bununla beraber Rabb'in afvedicidir; tevbe eden kullarına rahmeti boldur. Eğer Allah, onları işledikleri yüzünden cezalandırmak isteseydi, hemen azabını indiriverirdi. Fakat onlar için vaad edilen bir zaman vardır ki, ondan kaçıp kurtulacak bir yer bulamayacaklardır. İşte zulmettikleri için helâk ettiğimiz şehirler!.. Biz, onların helâki için de belli bir zaman tâyin etmiştik."[112]

2- Hiç şüphesiz bunun diğer bir sebebi de bugünkü Müslümanların -kaahir ekseriyetle- lâyıkı veçhile Müslüman olamamasıdır.[113] Yoksa 1400 seneden beri Cenâb-ı Hakk'ın hangi vaadi gerçekleşmedi ki, başka türlü düşünmek kaabil olsun!

Milâdî 614 yılında İranlılar Bizans'la harb etmiş ve gâlip gelmişlerdi. Ehl-i kitap bir devletin, ateşperest İranlılara karşı uğradığı bu mağlûbiyet üzerine Cenâb-ı Hak mahzun olan Peygamber (s.a.v.)'i tesellî için şu âyet-i kerîmeleri inzal buyurdu:

"Rumlar (Bizanslılar), **mağlûp oldular** (İranlılara), **en yakın yerde ve hâlbuki onlar bu mağlûbiyetten sonra yakında gâlip olacaklardır. Birkaç yıl içinde** (3-9 yıl arasında) **eninde sonunda emir** (hüküm) **Allâh'ındır! Ve o gün mü'minler sevineceklerdir."**[114]

Bu va'd-i ilâhî aynen gerçekleşmiş ve gerçekten mü'minler sevinmişlerdir. Kur'ân-ı Kerîm'de böyle teb-

---

111 Hac Sûresi, âyet 47-48.

112 Kehf Sûresi, âyet 58-59.

113 Bu gerçeği kavramak için **Muhammed Kutub**'un bir eserine koyduğu ismi hatırlatalım: **"Hel Nahnu Müslimûn?"** yani "Biz Müslüman mıyız?"

114 Rûm Sûresi, âyet 2-4.

şirâtlar pek çoktur ve bunların hepsi de gerçekleşmiştir.

Allâh'ın rahmeti gazabına gâlip olduğundan Kâinat'ta âhenk ve nizam hâkimiyeti vardır. Bu sebepledir ki, ilâhî tayinle, yani âdetullah îcâbı olarak **"bâtıl"** eninde sonunda mağlûbiyete mahkûmdur. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de şöyle buyrulmaktadır:

"Ve de ki: Hak geldi, bâtil zâil oldu. Şüphesiz bâtıl, yok olmaya mahkûmdur."[115]

Fakat insanlar, ruhlar âlemindeki taahhüdlerini unutup da zulüm, fuhuş ve çeşitli haksızlıklar gibi fâsid amellerde bulunurlarsa -ki bu hep olmuş ve olmaktadır- o zaman daha Dünya'da iken yani Âhirete kalmadan müstehak oldukları cezaya çarptırılırlar. Bu hususta daha önce vâki olmuş bulunanlara dâir Kur'ânî beyânlar, hep insanlığın geleceğini yönlendirmek maksadıyla vârid olmuştur. Buna dâir de birkaç misal verelim:

"Bunun üzerine onu yalanladılar. Biz de onu ve beraberinde gemide bulunanları kurtardık. Âyetlerimizi yalanlayanları (tûfân ile) **boğduk. Çünkü onlar** (kalb gözleri) **kör olan bir kavim idiler."**[116]

"Andolsun ki, Biz Firavun hanedanını düşünüp ibret alsınlar diye yıllarca kuraklıkla, mahsullerin kıtlığıyla tutup sıktık."[117]

"Bunun üzerine Biz de ayrı ayrı alâmetler olmak üzere başlarına tûfan, çekirge, haşerât, kurbağalar ve kan gönderdik. Böyle iken yine (îman etmeyi) **kibirlerine yediremediler. Ve günahkâr bir topluluk oldular."**[118]

"Bunun üzerine onları şiddetli bir sarsıntı yaka-

115 İsrâ Sûresi, âyet 81.

116 A'râf Sûresi, âyet 64.

117 A'râf Sûresi, âyet 130.

118 A'râf Sûresi, âyet 133.

ladı ve yurtlarında diz üstü çökekaldılar (helâke uğradılar)."[119]

"Andolsun ki, sizi biraz korku, biraz açlık, (biraz da) **mallardan, canlardan ve mahsullerden yana bir eksiltme ile imtihan edeceğiz."**[120]

"Biz de onlara bundan dolayı Dünya hayatında rezillik azâbını tattırmak için o uğursuz günlerde üzerlerine dondurucu bir rüzgâr gönderdik. Âhiret azabı ise daha da bir kepazeliktir (onlar için)... **Ve onlara hiç yardım edilmez.**

Semûd (Kavmi)**'a gelince, onlara yol gösterdik. Onlar körlüğü, doğru yolu bulmaya üstün tuttular. Böylece yaptıkları yüzünden horlayıcı bir azap durumu onları yakalayıverdi.**

İçlerinden îman edip de (Allah'tan) **korkanları ise kurtardık."**[121]

Böyle âyetler pek çoktur. Fakat biz bu kadar misalle iktifâ ediyoruz.

Bu bahsi bitirirken şunu da söyleyelim ki, mânevî müessirlere hakkıyla sahip olmanın **"izzet"** ve **"şeref"**, onlardan uzaklaşmanın ise **"zillet"** âmili olduğuna en iyi örnek, biz Türkler'in târihî mâcerâlarıdır. Gerçekten biz -geniş kitleler ve idâre itibariyle- hakkıyla Müslümanken emsalsiz bir **"Cihan Devleti"** sahibi idik. Ya şimdi?![122]

---

119 A'râf Sûresi, âyet 78.

120 Bakara Sûresi, âyet 155.

121 Fussılet Sûresi, âyet 16-18.

122 Bu gerçeği, şahsî bir hâtıra ile de te'yid etmek isterim. Bundan 30-40 sene evvel Harem'e yetişemediğimden Mekke'nin kenar mahallelerinden birinde Cuma namazı kılıyordum. Hatip hutbe okuyordu. Bir ara söylediği şu sözler beni iliklerime kadar ürpertti. O diyordu ki:

"-Bir millet Allah yolunda yürürse nasıl «**aziz**», bu yoldan ayrılınca da nasıl «**zelil**» olduğunu anlamak isteyenler, Türk Milleti'ne baksınlar!..

II-İSLÂM ÖNCESİ TARİHİNE KISA BİR BAKIŞ

A-İslâm'dan Önce Dünya Ahvâli

İslâm Tarihi'ne dâir kadîm eserlerin hemen hemen hepsi de söze **Âdem** (a.s.)'ın yaratılışı ile başlarlar. Bu tavrı yanlış bulmak mümkün değildir. Zira ilk insan olan **Âdem** (a.s.) aynı zamanda ilk peygamberdir. İnsanı pek çok meziyetle techiz etmiş olan Cenâb-ı Hak, O'na hakka ve hayra yönlendirilmesi için bir de **"vahiy"**le yardımda bulunmuş ve bu yardımı -herkese şâmil olması için- ilk insanla başlatmıştır. Onunla en son peygamber arasında gelip her kavme mutlaka gönderilmiş bulunan[123] nebîlerin muhatab oldukları vahyin muhtevası bir ve aynıdır. Bunların hepsinde -beşerî tekâmül muvâcehesinde- ictimâî hükümlerdeki ufak tefek değişikliklere rağmen îtikadî esaslar hep tekrar ve te'yid olunmuştur. Tevhid esası üzerine şekillenen bütün bu tebliğât-ı ilâhiyenin adı **"İslâm"**dır.[124] Buna göre Allah tarafından vazifelendirilmiş olan her peygamber ve yeni bir nebî gönderilene kadar ona inananlar, Müslümandır.

İnsan beyninin mücerred ve müteâl bir Allah mefhumunu kavramaktaki fıtrî zaafı dolayısıyla, ilâhî tebliğât, bir müşahhaslar manzûmesi olan putçuluğa inkılâb ettirildikçe Allah yeni bir peygamber göndermiş ve bu tecdîd (yenileme) -kaynak itibariyle- her türlü tahriften masûn (korun-

---

Onlar, Allah yolunda yürüdükleri zaman buraya anlı şanlı vâliler, paşalar gönderiyorlardı. Şimdi ise eli kazma kürekli işçiler gönderiyorlar!.."

123 Nahl Sûresi, âyet 36; Fâtır Sûresi, âyet 24.

Bunların sayısı pek çok olmakla beraber sadece yirmi sekizinin ismi Kur'ân-ı Kerîm'de zikredilmiştir. Ayrıca üç muhterem şahsiyet vardır ki, bunların adları da Kur'ân-ı Kerîm'de anıldığı hâlde bunların **"nebî"** veya **"velî"** olduğu hususu ihtilâflıdır. Bunlar, **"Zülkarneyn"**, **"Lokman"** ve **"Üzeyir"** (a.s.)'lardır.

124 **"Allah katında din, ancak İslâm'dır."** (Âl-i İmran Sûresi, âyet: 19)

muş) olan Kur'ân-ı Kerîm'in inzali ile nihayete ermiştir.[125]

Bütün bu gerçeklere rağmen elinizdeki eser **"muhtasar"** olarak plânlanmış bulunduğundan burada bütün enbiyâ silsilesinin mâceraları yerine sadece yaşayan semâvî dinlerin müşterek atası olan **İbrahim** (a.s.)'dan itibaren birkaç büyük şahsiyetten bahsederek onlara vâkî olan vahyin tafsîline dâir kısa bir mâlûmat vermek istiyoruz. Ta ki, âhirzaman Nebîsi'nin zuhur sebep ve şartları hakkıyla anlaşılabilsin!..

a-Hz. İbrahim (a.s.) ve Hanîflik

Yeryüzünde ırkların ortaya çıkışı **Nuh** (a.s.)'ın evlâtları ile başlamış kabul edilir. Onun dört oğlu vardı: **Ham, Sam, Yâfes** ve **Yam**. Bu sonuncusu iman etmeyerek **"Nuh'un Gemisi"**ne binmedi. Sulara gark oldu. Belli başlı ırklar **Nuh** (a.s.)'ın mütebâkî üç oğlundan türedi. Bu sebeple O'na **"İkinci Âdem"** denilmiştir.[126]

Yafes'ten Türkler, **Sam**'dan Yahudîler, Arablar, Acemler ve Rumlar, **Ham**'dan ise sâir kavimler türemiştir. Bu sebepledir ki, Yahudîler aynı zamanda **"Sâmî"** yani **Sam**'a mensup bir kavim olarak tanınmıştır.

Nuh (a.s.)'ın zürriyetinden gelen **İbrahim** (a.s.) Harran ve Babil'de **Âzer** adında bir zâtın oğlu olarak Dünya'ya gelmiştir. Diğer bir rivâyete nazaran da **Âzer**, O'nun amcası veya babalığıdır. O zaman bu bölge, İran veya Keldânî hükümdarlarından zulmüyle meşhur **Kûş** oğlu **Nemrud**'un

---

125 Tekrarlanan bu ilâhî mesaj, yüz suhuf (sahifeler) ve dört büyük kitaptır. **Âdem** (a.s.)'a **"on"**, **Şit** (a.s.)'a **"elli"**, **İdris** (a.s.)'a **"otuz"**, **İbrahim** (a.s.)'a **"on"** suhuf nâzil olmuştur.

Dört büyük kitabın ilki olan **"Tevrat" Mûsâ** (a.s.)'a, **"Zebur" Dâvûd** (a.s.)'a, **"İncil" İsâ** (a.s.)'a, **"Kur'ân-ı Kerîm"** ise **Muhammed Mustafa** (s.a.v.)'e nâzil olmuştur.

126 **"O'nun** (İbrahim) **zürriyetini Yeryüzü'nde bâki kıldık."** (Sâffât Sûresi, âyet 77)

idâresi altında idi.

Nemrud'un bir rüyasını tâbir eden kâhinler, **Hz. İbrahim**'in doğacağını ve putları kıracağını haber verdiklerinden, **Nemrud**'un emriyle o yıl doğan bütün çocuklar katledilmiş, fakat Allâh'ın lütuf ve keremiyle **Hz. İbrahim**, bu katliamdan kurtulmuştu. Anası, O'nu bir mağarada doğurup bir müddet orada bakıp gözetmiş, tehlike geçtikten sonra ortaya çıkarmıştı.

Hz. İbrahim, Âhirzaman Nebîsi'nden sonra en büyük peygamberdir. O'nun mübârek adı, Kur'ân-ı Kerîm'de tam altmış dokuz kere geçmiş olduğu gibi, Cenâb-ı Hak kendisine **"Halîlim"** (Dostum!..) hıtabıyla iltifatta bulunmuştur. Mîlâttan önce 2.100 veya 2.000 yıllarında yaşamıştır.[127]

Hz. İbrahim mağaradan çıktığında gece, Gök'te parlak **"Müşterî Yıldızı"**nı gördü. Bundan sonrasını Kur'ân-ı Kerîm şöyle ifade buyurmaktadır:

"Vaktâ ki, üzerini gece kapladı bir yıldız gördü «Bu imiş Rabb'im!..» dedi. Derken batıverince «Ben öyle batanları sevmem.» dedi."

"Vaktâki Ay doğmak üzere iken gördü, «Bu imiş Rabb'im!» dedi, derken batınca «Kasem ederim ki, dedi, Rabb'im beni hidâyetine mazhar etmese idi, muhakkak şu şaşkın kavimden olacakmışım.»"

"Vaktâki Güneş doğmak üzere iken gördü «Bu imiş Rabb'im, bu hepsinden büyük!..» dedi. O da batınca «Ey kavmim», dedi, «Haberiniz olsun, ben sizin şirk koştuğunuz şeylerden berîyim. Ben her dinden geçip sâde Hakk'a eğilerek yüzümü o gökleri ve Yer'i yaratmış olan Fâtır'a döndüm ve ben müşriklerden değilim.»"

"Kavmi de kendisine karşı ihticâca (delil göstermeye) **kalkıştı. O: «Siz» dedi, «Bana Allah hakkında**

127 Yahudî kaynaklarına göre, MÖ. 1.900.

ihticâca mı kalkışıyorsunuz? Hâlbuki O, bana hakikati doğrudan doğru gösterdi. Sizin, O'na şirk koştuğunuz şeylerden ise, ben hiç bir zaman korkmam. Rabb'im dilemedikçe onlar bana hiç bir şey yapamaz. Rabb'im her şeyi ilmen ihâta buyurdu, artık düşünmez misiniz? Hem nasıl olur da ben sizin şirk koştuklarınızdan korkarım?! Baksanıza, siz, Allâh'ın hiç bir bürhan (delil) **indirmediği şeyleri ona şerîk koşmaktan korkmuyorsunuz? Şu hâlde korkudan emîn olmağa iki taraftan hangisi ehakk** (en haklı)**? Eğer bilecekseniz..."**[128]

Hz. İbrahim'in babası **Âzer**, bir put imalâtçısı idi. İmal ettiği putları oğluna verir ve pazara gönderirdi. **Hz. İbrahim**:

"–Ne faydası ve ne de zararı olan bu mallar satılıktır!.." diyerek putları kötülediği için hiç biri satılmazdı.

Nihayet bir gün eline geçirdiği bir balta ile putları kırarak[129] baltayı en büyük putun boynuna astı. Soranlara da:

"–Belki..." dedi, "(Bunu) şu büyükleri yapmıştır. Sorun bakalım onlara! Eğer söylerlerse..."[130] dedi.

Hz. İbrahim, babası **Âzer**'den başlayarak halkı **"Tevhid İnancı"**na dâvete başladı. O'nun insanları dâvet ettiği dine **"Hanîf"** denilir. Kendisini Cenâb-ı Hak tarafından **"on suhuf"** nâzil olmuş ve bu dinin esasları tebliğ buyrulmuştu. Hanîflik, Kâinât'ın yegâne yaratıcısı olan küllî bir kudret sahibi Allâh'a kulluk ve ibâdet etmek ve O'na şirk (ortak) koşmamak gibi temel tevhid esaslarını ihtivâ eden bu dinin isminden ziyâde fârik bir vasfı idi ki, tam mânâsıyla putçuluk ve şirk karşıtı olmak demekti. Aslında bu tavsif, sırf ona mahsus olmayıp bütün semâvî peygam-

128 En'âm Sûresi, âyet 76-81.

129 Sâffât Sûresi, âyet 92-93.

130 Enbiyâ Sûresi, âyet 63.

berlere ve onların ümmetlerine de şâmildir.

Bir kısım halk, putlara karşı aldığı tavır sebebiyle **Hz. İbrahim**'i, **Nemrud**'a şikâyet ettiler ve:

"«Eğer bir şeyler yapacaksanız, onu yakın ve böylece tanrılarımıza yardım edin.» dediler."[131]

Nihayet bir meydanlığa bir ay müddetle odun taşınıp dağlar gibi yığıldı. **İbrahim** (a.s.) elleri kelepçeli ve ayakları prangalı olarak oraya getirildi. Birçok melek, Allâh'ın izniyle gelip yardım teklifinde bulundular. O, bunların hepsini reddederek:

"–Allah bize yeter!.. O, ne güzel vekîldir..." dedi ve Rabb'ine tam bir teslimiyet gösterdi. Hattâ, o derecede ki, bu sırada **Cebrâil** (a.s.)'ın yardım teklifini bile reddederek Cenâb-ı Hakk'a karşı tam bir teslimiyet gösterdi. Onu mancınıkla cehennemî bir sûrette yanan ateşe attılar. Cenâb-ı Hak, ateşe:

"–Ey ateş!.. İbrahim'e serin ve selâmet ol!"[132] diye emretti. O cehennemî ateş, birden gülistana döndü.

Bu neticeyi gören insanların pek çoğu, tevhidi kabul edip hanîflerden oldu. **Nemrud** ise, inadında ısrar etti.

Cenâb-ı Hak, **İbrahim** (a.s.)'a kendisine inananlarla birlikte oradan hicret etmelerini emir buyurdu. Mü'minler, kafile hâlinde önce Harran'a, oradan da Mısır'a göç ettiler. Bu kafilede, daha sonra kendisine peygamberlik verilecek olan, **Hz. İbrahim**'in kardeşinin oğlu **Lût** (a.s.) ve amcasının kızı **Sâre** de vardı.

Mısır, o zaman firavunların idâresi altında idi. Firavunlar nerede bir güzel kadın görürlerse, saraylarına kaldırır, onlardan kâm almak isterlerdi. **Sâre**'yi de saraya celbettiler. Fakat **Firavun**, O'na dokunamadı. Câriyesi **Hacer**'le

131 Enbiyâ Sûresi, âyet 65.

132 Enbiyâ Sûresi, âyet 69.

birlikte O'nu geri gönderdi.

Hz. İbrahim, Mısır'da fazla kalmadı. Mü'minler topluluğu ile Filistin'e gelip yerleşti. Burada çoğalıp kalabalıklaştılar. **İbrahim** (a.s.)'ın ilk evliliği **Sâre** ileydi. Fakat O'ndan çocuğu olmamıştı. **Sâre**, kocasını kendi rızâsı ile **Hacer**'le evlendirdi.

Bu evlilikten **İsmail** (a.s.) doğdu. Başlangıçta çok iyi anlaşan bu iki muhtereme hanım arasında -kadınlık tabiatı îcabı- huzursuzluk çıktı. **Sâre**, kocasına **Hacer**'i bir başka yere götürmesini teklif etti. **Cebrâil** (a.s.)'ın rehberliğinde **Hz. İbrahim**, **Hacer** ve oğlu **İsmail**'i yanına alarak Mekke'ye geldi. Oraya vâsıl olduklarında **Cebrâil** (a.s.):

"–Ey **İbrâhîm**, âileni buraya iskân et!.." dedi.

Hz. İbrâhîm:

"–Burası ne ziraate, ne de hayvancılığa elverişlidir." deyince **Cebrâîl** (a.s.):

"–Evet öyledir, fakat burada senin oğlunun neslinden ümmî Peygamber çıkacak ve **«el-kelimetü'l-ulyâ, yani en yüce söz olan tevhîd»** O'nunla tamamlanacaktır!.." buyurdu.

Bu hususta **İmâm Buhârî** Hazretleri'nin **İbn-i Abbâs** (r.anhümâ)'dan rivâyeti şöyledir:

*"**İbrâhîm** (a.s.), **Hacer** vâlidemizi ve henüz O'nun emzirmekte olduğu **İsmâîl** (a.s.)'ı Mekke'ye götürdü. İleride fışkıracak olan **«zemzem»** kuyusunun yanında bir ağacın altına bıraktı. Yanlarına içi hurma dolu bir sepet ve içi su dolu bir testi koydu. Sonra geriye döndü. **Hacer** vâlidemiz arkasından seslendi:*

«-Bizi buraya bırakmanı Allah mı emretti?»

***İbrâhîm** (a.s.):*

«-Evet!» diye cevap verdi.

***Hz. Hacer** Vâlidemiz büyük bir tevekkül ve teslîmiyetle:*

«-Öyleyse Rabbim bizi korur! Zâyî etmez!» dedi ve

İsmâîl (a.s.)'ın yanına döndü.

Hz. Hacer vâlidemiz ve İsmâîl (a.s.) gözden kaybolunca İbrâhîm (a.s.) Rabbine şöyle yalvardı:

«Ey Rabbimiz!.. Namazı dosdoğru kılmaları için ben, neslimden bir kısmını Sen'in Beyt-i Harem'inin (Kâbe'nin) **yanında ziraat yapılmayan bir vâdiye yerleştirdim. Artık Sen de insanlardan bir kısmının gönüllerini onlara meylettir ve meyvelerden bunlara rızık ver!.. Umulur ki, bu nîmetlere şükrederler.»**[133]

Bir müddet sonra yanlarındaki su bitince **Hz. Hacer,** Safâ ve Merve Tepeleri arasında su bulmak ümîdiyle yedi defa gitti geldi. Oğlunun yanına döndüğünde bir de ne görsün?! **İsmail** (a.s.)'ın topuğunu vurduğu yerden bir kaynak suyu çıkmaktadır. Suyun kaynayıp taştığını görünce:

"–Dur, dur!" mânasında:

"–Zem, zem!" dedi.

İşte bugünkü **"Zemzem Suyu"**nun ilk zuhûru böyledir.

Hz. Hacer'le İsmail (a.s.) burada yaşarlarken **İbrahim** (a.s.) arada sırada oraya geliyor ve ihtiyaçlarını gideriyordu. Böyle bir gelişinde oğlunu kurban etmekte olduğu sûretinde bir rüya gördü.

"–Bu şeytanî mi, yoksa Rahmanî midir?" diye düşünürken bu rüya üç kere tekrarlanınca, onun Allah'tan bir işaret olduğunu anladı. Hatırladı ki, daha önce:

"–Rabbim!.. Bana sâlihlerden bir evlât ver."[134] diye duâ etmişti. Diğer bir rivâyete nazaran da bu duâ ile birlikte şayet bir oğlu olursa, onu Allah yolunda kurban edeceği taahhüdünde bulunmuştu. Bu durum, Kur'ân-ı Kerîm'de şöyle anlatılmaktadır:

"İşte o zaman, Biz O'na hilim sâhibi bir oğul müj-

133 İbrâhîm Sûresi, âyet 37; Buharî, Enbiyâ 9.

134 Sâffât Sûresi, âyet 99-100.

deledik. Babasıyla beraber yürüyüp gezecek çağa erişince (babası):

«-Yavrucuğum, rüyâda seni kurban ettiğimi görüyorum; bir düşün, ne dersin?» dedi. O da cevâben:

«-Babacığım, sen emrolunduğun şeyi yap!.. İnşâallâh beni sabredenlerden bulursun!..» dedi.

Her ikisi de teslîm olup, (İbrâhîm) **onu alnı üzerine yatırınca:**

«-Ey İbrâhîm, rüyâyı gerçekleştirdin. Biz ihsân sâhiplerini böyle mükâfatlandırırız. Bu gerçekten çok ağır bir imtihandır.» diye seslendik.

Biz oğluna bedel O'na büyük bir kurban verdik. Geriden gelecekler arasında O'na (iyi bir nam) **bıraktık:**

«-İbrâhîm'e selâm olsun!» dedik. (İşte) **Biz ihsân sâhiplerini böyle mükâfâtlandırırız. Çünkü o, bizim mü'min kullarımızdandı."**[135]

Mü'minler tarafından çok iyi bilindiği üzere **İbrahim** (a.s.), oğlu **İsmail** (a.s.)'ı kurban etmek üzere o günden beri hac kurbanlarının kesildiği **"Mina"**ya götürmüş, her ikisi de Allâh'ın emrine teslimiyetin zirvesinde oldukları hâlde bıçak kesmemiş, kendilerine bu imtihandan yüzleri ak çıkmanın mükâfatı olarak gökten bir koç indirilmiş, onu kurban etmişlerdir.

Daha sonra **İsmail** (a.s.) Mekke'ye ilk yerleşen Cürhüm kabilesinden bir hanımla evlendi. Ondan Arapça öğrendi. Bugünkü Araplar, **İsmail** (a.s.)'ın neslidir. Sonra O ve babası, Allâh'ın emriyle Kâbe'yi inşa edip bugünkü şekliyle ortaya çıkardılar ve bugünkü menâsiki (programı) üzere ilk olarak haccettiler.

İbrâhîm (a.s.), Rabb'ine verdiği söze mutlak bir

135 Sâffât Sûresi, âyet 101-111.

sadâkat gösterip oğlunu kurban etmeye râzı olduğu için Cenâb-ı Hak, O'na yaşça -hayli ihtiyarlamış olmasına rağmen- mükâfât olarak ilk eşi **Sâre**'den bir oğul daha ihsân etti. Kur'ân-ı Kerîm'de bu ilâhî ihsan şöyle beyân buyrulur:

"Sâlihlerden bir peygamber olarak O'na (İbrâhîm'e) **İshâk'ı müjdeledik. Kendisini ve İshâk'ı mübârek** (kutlu ve bereketli) **eyledik. Lâkin her ikisinin neslinden iyi kimseler olacağı gibi, kendine açıktan açığa zulmedenler de olacaktır."**[136]

O sırada **İbrâhîm** (a.s.) 120; **Hz. Sâre** ise, 90 veya 99 yaşında idi.

İsmail (a.s.), Arabların atası olduğu gibi **İshak** (a.s.) da Yahudilerin atası olduğu cihetle bu iki zümre, **"kardeş çocukları"** demektir. Lâkin Kur'ânî ifadeyle söylemek gerekirse:

"İbrahim (a.s.), ne bir Yahudî ve ne de bir Hıristiyan'dı. Fakat o, hanîf olan bir Müslüman'dı ve O, müşriklerden de değildi. Şüphesiz ki, İbrahim'e insanların en yakını, elbette ona tâbi olanlar, bu peygamber (Hz. Muhammed) **ve O'na tâbi olanlardır. Allah mü'minlerin dostudur."**[137]

Hz. İbrahim (a.s.)'ın **Sâre**'den doğan oğlu **İshak** (a.s.), babasının vefatından sonra peygamber olmuş, Filistin havâlisindeki insanlara karşı vazifelendirilmiştir. Kat'î olmamakla beraber yüz altmış sene yaşamış ve vefâtında Kudüs yakınlarında babasının yanına defnolunmuştur.[138]

İshak (a.s.)'ın ikiz olarak Dünya'ya gelmiş iki oğlu vardı: **Ya'kub** (a.s.) ve **Iys** (**Eşau**). Bunlardan **Ya'kub**

136 Sâffât Sûresi, âyet 112-113.

137 Âl-i İmran Sûresi, âyet 67-68.

138 **İbn-i Esîr** - el-Kâmil fi't-Târih, c. I, sh. 127

(a.s.)'a peygamberlik lütfedilmiş, O da o zaman **"Kenan Diyarı"** denilen Filistin halkına karşı vazifelendirilmiştir. **Ya'kub** (a.s.)'ın lâkabı **"İsrail"**di. Bundan dolayıdır ki, kendisinden sonra gelenlere **"Benî İsrail"** yani **"İsrailoğulları"** denilmiştir ki, onlar Kur'ân-ı Kerîm'de de bu nâm ile anılmışlardır.

Ya'kub (a.s.)'ın muhtelif hanımlarından on iki erkek evlâdı olmuştur. Bugünkü Yahudilerin on iki koldan geldiklerine dâir inanışın kaynağı bu kardeşlere dayanır ki, bunların en meşhuru **"Raşel"** adlı hanımdan doğmuş olan **Yûsuf** (a.s.)'dır. Kardeşlerin en küçüğü olan **Bünyamin** de **Raşel Hanım**'dan doğma olup, **Yusuf** (a.s.)'a çok benzerdi.

Maddî güzelliği kadar ahlâkî meziyetleri itibariyle de dillere destan olan **Yusuf** (a.s.) doğduğu yıl, **Ya'kub** (a.s.)'a peygamberlik bahşedilmiş olduğu cihetle O, bunu oğlunun uğuru addeder ve kendisini pek çok severdi. Kur'ân-ı Kerîm'de şânından koca bir sûre nâzil olmuş[139] ve

---

139 111 âyet-i kerîme ihtiva eden **Yûsuf Sûresi**, gerçekten kıssaların en güzelidir. Zira:

*"Hakîkaten **Yûsuf** (a.s.)'ın kıssası, ihtivâ ettiği hikmet ve ibretler cihetiyle Kur'an-ı Kerîm'deki en dikkat çekici kıssalardan biridir. Müfessirlerin, bu kıssadaki ibret dolu safhaları hulâsa sadedindeki bazı görüşleri söyledir:*

*1. **Yûsuf** (a.s.) küçük yaşta başlayan çeşit çeşit belâ ve musîbetlere karşı büyük bir sabır göstermiştir.*

*2. Kardeşlerinin yaptığı onca eziyet ve kötülüğe, hattâ kendisini öldürmeye kasdetmelerine rağmen **Yûsuf** (a.s.), onlarla karşılaştığında dâsitânî bir af ve müsâmaha örneği sergilemiştir.*

3. Bu kıssada peygamberlerden, sâlihlerden, meleklerden, şeytanlardan, insanlardan, cinlerden, hayvanlardan, hükümdarlardan, memleketlerden, tâcirlerden, âlimlerden, câhillerden, erkeklerden, kadınlardan, kadınların çeşitli hîle ve tuzaklarından bahsedilmektedir.

4. Bu kıssada tevhîdden, fıkıhtan, siyerden, rüyâ tâbirinden, siyâsetten, muâşeretten, din ve Dünyâ'nın salâhı için gerekli olan pek çok hususlardan bahsedilmektedir.

ilâhî bir tavsifle buna **"ahsenü'l-kısas"**[140] yani kıssaların en güzeli denilmiş bulunan **Yusuf** (a.s.) günün birinde bir rüya gördü.

Küçük **Yusuf**, bu rüyada Güneş ve Ay dâhil olduğu hâlde on bir yıldızın kendisine secde etmekte olduğunu gördü. Bunu babasına anlattı. **Yakub** (a.s.), O'nun ileride peygamberlikle şereflenecceğini ve kardeşlerinin kendisine tâbi olmak mecburiyetinde bulunacaklarını anlayarak O'nu şu sûretle ikaz etti:

"«-Oğulcağızım! Bu rüyanı kardeşlerine söyleme. Zira şeytan, insana düşmandır. Şayet ki kardeşlerine vesvese verir ve kalblerine hased düşürür; sana bir kötülük ederler. Cenâb-ı Hak, sana nübüvvet ve büyük devlet verecek.» dedi ve bu sebeple Yûsuf'a muhabbeti daha arttı."[141]

Burada şunu da söyleyelim ki, Cenâb-ı Hak, mü'min kulunun kendisinden başka bir varlığa aşırı muhabbet gös-

---

5. Çile, belâ, musibet ve imtihanlarla dolu bir hayat mâcerâsının sonunda kavuşulan sonsuz saâdet anlatılmaktadır:

*Nitekim **Yûsuf** (a.s.) otuz yaşında Mısır'a melik oldu.*

***Yûsuf** (a.s.)'ın duâsı hürmetine **Züleyhâ** yeniden gençlik ve güzelliğine kavuştu ve onunla evlendi.*

***Ya'kûb** (a.s.)'ın, **Yûsuf**'un hasretiyle ağlamaktan kör olan gözleri yeniden kendisine verildi.*

***Ya'kûb** (a.s.) en çok sevdiği evlâdına, **Bünyamin** de ana-baba bir kardeşi **Yûsuf**'a kavuştu.*

***Yûsuf** (a.s.) kendisini öldürmek isteyen kardeşlerini afv etti, onlar da tevbe ederek sâlihlerden oldular.*

***Ya'kûb** (a.s.) ve âilesi Kenan diyârından Mısır'a hicret etti.*

***Yûsuf** (a.s.)'ın küçükken gördüğü rüyâ tahakkuk etti.*

*Mısır Meliki **Reyyân bin Velid** bütün devlet işlerini **Yûsuf** (a.s.)'a bıraktı ve O'na îmân ederek müslüman oldu."* (Bkz. **Osman Nûri Topbaş**- Nebîler Silsilesi, İstanbul 2008, c. II, sh. 45-46)

140 Yûsuf Sûresi, âyet 3.

141 Yûsuf Sûresi, âyet 5 - 6

termesinden hazzetmez. **"er-Rakîb"** sıfatıyla tecellî ederek sevilen şeyi alçaltarak veya belâlara mûsab kılarak mü'minin hem kalbini korur ve hem de bu yersiz aşırı muhabbeti cezalandırır. Bu tehlike nâiliyetler arasında en ziyade **"evlâd"** ve **"mal"**da vâki olur.[142] Burada da şu âdetullah îcâbı olan gerçek tecellî etmiştir.

Şöyle ki, arası çok geçmeden, rüyâ tâbir olunduğu sûretle gerçekleşti. Babalarının **Yûsuf** (a.s.)'a aşırı muhabbetini kıskanan kardeşleri, O'nu çölde bir kör kuyuya attılar ve:

"–**Yusuf**'u kurt yedi." diyerek **Yâkub** (a.s.)'a yalan söylediler.

Kuyudan biraz uzaklaştıktan sonra kardeşlerden biri pişman olarak **Yusuf**'a yemek götürmek üzere geriye döndüğünde kuyunun başına gelip konan bir kervanın kardeşini çıkarmış olduklarını gördü. Dönüp kardeşlerine durumu haber verdi. Onlar da vak'a mahalline gelince babalarına söylemiş oldukları yalanı düşünerek kervancılara:

"–Bu bizim kölemizdi, kaçtı." diyerek kervancıbaşı ile pazarlık sonucu az bir fiyatla onu kervancılara sattılar.

Yûsuf (a.s.) o sırada on sekiz yaşındaydı. Güzellikte emsalsizdi ve zekâsı pek parlaktı. Kardeşlerinden korkarak **"köle"** diye satılmasına itiraz etmeyip kaderine râzı oldu.

Kervan, Mısır'a gidiyordu. Kervancıbaşı, **Yûsuf**(a.s.)'ı köle pazarında satışa çıkardı. Tesâdüfen O'nu Mısır'ın mâliye nâzırı **Aziz** satın alıp evine götürdü. O zaman bu mâliye nâzırına **"Aziz-i Mısır"** deniyordu. Kendisinin çocuğu yoktu. O'nu evlâd edindi. Bakıp gözetilmesi işini de karısı **Züleyha**'ya havâle etti. **Yûsuf** (a.s.) yetişkin bir genç olduğu için, kısa bir müddet sonra **Züleyha**, O'na âşık oldu. **Yusuf**'un vuslatına tâlib oldu. **Yûsuf** buna râzı olmayıp ka-

142 **"Evlâtlarınız ve mallarınız sizin için fitnedir."** (Teğâbün Sûresi, âyet 15)

çarken, **Züleyha** arkadan elbisesine asıldı, elbise yırtıldı.

İş meydana çıkınca, **Züleyha** aksi bir beyânla **Yusuf**'a iftira etti. **Züleyhâ**'nın gömleğinin arkadan yırtılmış olması dolayısıyla îdamdan kurtuldu ise de hapse atıldı. Bu klâsik İslâmî hikâyenin devamını **Ahmed Cevded Paşa** şöyle nakletmektedir:

"Rastgele **Yûsuf**'la beraber iki köle daha zindana girdi. Birisi Melik-i Mısr'ın şerbetçisi ve diğeri ekmekçisi idi. Birer rü'ya görmüşler ve mânâlarını **Yûsuf**'tan sormuşlar idi. **Yûsuf** biraz va'z ü nasihat ve onları tevhide dâvet ettikten sonra:

«-Ey zindan arkadaşları! Biriniz çıkıp efendisine sâki olacak ve diğeriniz asılacak. İşte rü'yalarınızın tabiri budur.» demiş ve şerbetçiye:

«-Efendinin yanında beni yâd et!..» diyerek kendisinin hapisten halâsı için O'ndan şefaat istemiş idi.

Rü'yalar ayniyle **Yûsuf**'un tâbir ettiği gibi çıktı. Şerbetçi, zindandan çıkıp evvelki gibi Melik-i Mısr'a sâkîlik eder oldu. Ekmekçi dahî zindandan çıkarılıp asıldı.

Amma **Yûsuf**'un ricası şerbetçinin hatırından çıktı. Nice yıllar gelip geçti. **Yûsuf**'un hâlini Melik-i Mısr'a arzedemedi.

Vakt-i hâcette kuldan medet istemek mezmum değildir. Fakat peygamberlerin şânına yakışmaz bir keyfiyettir.

Yûsuf gibi bir nebiyy-i zîşâna göre her işini Allah'a tefvîz (ısmarlamak) ve her muradını Allah'tan istemek lâzımken, şerbetçiden şefaat istemesi ve Melik'ten medet umması kendisinin yedi sene zindanda kalmasına sebep olmuştur.

Nihayet Melik-i Mısr, bir rü'ya görmüş ve muabbirlerden (rüya tabircilerinden) mânâsını sormuş.

«-Bu bir karışık düştür. Yani yalancı rüyadır. Böyle karışık rüyaların tâbiri yoktur.» demişler.

O vakit şerbetçinin hatırına **Yûsuf** gelmiş:

«-Durunuz, ben size bu rüyayı tabir ettireyim.» deyip zindana gitmiş. **Yûsuf**'u görüp Melik'in rüyasını söylemiş ve tâbirini rica eylemiş.

Yûsuf dahî Melik'in rüyasını tâbir edip demiş ki:

«-Yedi sene bolluk olacak. Biçtiğiniz ekinlerden yiyeceğiniz kadarını alıp bâkisini başaklarında bırakınız. Sonra yedi sene kaht (kıtlık) olacak. Evvelki yedi sene içinde biriktirmiş olacağınız zâhireleri yersiniz. Ondan sonra yine bolluk olur.»

Şerbetçi dönüp bu tabiri Melik'e arz etti. Melik dahî:

«-O zâtı bana getirin. Ben O'nu kendi hizmetimde alıkoyacağım.» dedi.

Bunun üzerine **Yûsuf** (a.s.) zindandan çıktı ve Melik ile görüşüp söyleşti. Melik, O'nun rüşd ü reviyyetine (zekâsına) bakıp fevkalâde beğendi ve bu aralık **Aziz**, fevt olmakla (ölmüş olmakla) O'nun yerine **Yûsuf**'u maliye nâzırı nasp (tâyin) eyledi ve O'nu kendisine vezir etti ve **Zeliha**'yı (**Züleyhâ**) nikâhlayıp O'na verdi.

Zeliha ise bir hükümdarın kızı ve güzellerin efrâzı (başta geleni) idi. **Hz. Yûsuf**'un O'ndan **Efrâyim** ve **Menşâ** nâm iki oğlu ile **Rahmet** adında bir kızı oldu.

Hz. Yûsuf, Mısır'da ziraati çoğalttı ve yedi sene içinde pek çok zâhire iddihar etti (biriktirdi).

Bâdehû (sonra) kaht u galâ (kıtlık ve pahalılık) seneleri geldi. Yedi yıl sürdü. İklim-i Mısr'dan başka Şam tarafında dahî kaht u galâ vardı.

Mısır'ın mîrî ambarlarından başka bir yerde zahîre bulunmaz oldu. Herkes varını verip zahîre alırdı. Mısır hazîneleri nukûd (para) ile doldu.

Ve herkese istediği kadar zahîre verilse, birtakım tamahkârlar lüzûmundan fazla zahîre alıp ve daha ziyade pa-

halı satmak için saklayıp da bir mertebe daha es'ârın galâsına (fiyatın pahalanmasına) sebep olurlar diye, **Hz. Yûsuf**, zahîreyi nüfûs-i mevcûdeye göre verirdi.

İşte ol vakit, **Yûsuf**'un karındaşları dahî Ken'an ilinden kalkıp da zahîre almak için Mısır'a gitmeğe mecbur olmuşlar idi. **Yâkub** (a.s.) ise, **Yûsuf**'tan ayrılalı ağlardı ve hasreti âteşiyle ciğerini dağlardı.

Fakat küçük oğlu **Bünyamin**, sâir karındaşlarından ziyade **Yûsuf**'a benzerdi. **Hz. Yâkub**, O'nu **Yûsuf**'un yerine koyup biraz O'nunla mütesellî olurdu.

Bu sebepten nâşi, **Yâkub** (a.s.), **Bünyamin**'i yanında alıkoyup diğer on oğlunu zahîre getirmek için Mısır'a gönderdi. On karındaş, Mısır'a vardılar, **Yûsuf**'un huzûruna girdiler. **Yûsuf**, onları tanıdı. Onlar, **Yûsuf**'u tanıyamadılar. Zira bunca yıllardan beri O'ndan bir haber alınmadığı cihetle, "Kim bilir nerede fevt oldu (öldü) gitti..." derler ve sağ kalmasını hatıra getirmezler idi.

Kaldı ki, **Yûsuf**'un dîvanı mehâbetli olduğundan, O'nun yüzüne pek de dikkatli bakamazlar idi. **Hz. Yûsuf**, onlara:

«-Siz kimsiniz, işiniz nedir? Casus olmayasınız...» dedi."[143]

Onlar:

«-Hâşâ!..» diye karşılık verdiler ve böylece başlayan bir mükâleme sonunda **Yûsuf** (a.s.) onlardan, kendisi kuyuya atıldıktan sonraki ahvâli öğrendi. Bir dahaki sefer diğer kardeşleri **Bünyamin**'i de birlikte getirmedikleri takdirde kendilerine zahîre verilmeyeceğini bildirdi. Aldıkları buğday için ödedikleri parayı da gizlice çuvallarına koydurdu.

İkinci bir gelişte, babalarını yeminle te'yid ve ikna

143 **Ahmed Cevdet Paşa**- Kısâs-ı Enbiyâ ve Tevârih-i Hulefâ, (Tarihsiz), c.I, sh. 21 vd.

ederek, kardeşleri **Bünyamin**'i de birlikte getirdiler.

Yûsuf (a.s.), kardeşlerinden ayrı olarak **Bünyamin**'le görüşüp O'na durumu bildirdi ve:

«-Bir vesîle ihdas edip, seni alıkoyacağım. Sakın telâş etme!..» dedi.

Sonra hepsinin zahîresini verdirdikten sonra gizlice **Bünyamin**'in yüküne bir altın tas koydurttu. O zaman **Ya'kub** (a.s.)'in şeriatinde hırsızlığın cezası, esâretti. Kafile yola düzülünce arkalarından koşturduğu memurlar vasıtasıyla yüklerini arattırdı. **Bünyamin**'in yükünde altın tas ortaya çıkınca O'nu hırsızlıkla itham edip, kendi şeriatleri gereği olarak esir edip nezdinde alıkoydu. Kardeşlerinin yalvarıp yakarmalarına aldırış etmedi. **Bünyamin**'den ümitlerini kesince kardeşlerden en büyüğü diğerlerine:

«-Biz babamıza **Bünyamin**'i korumak hususunda yemin verdik. O'nu beraberimde götürmedikçe bir daha babamın karşısına çıkamam. **Bünyamin**'i geri almadıkça veya babam bana müsaade etmedikçe buradan ayrılmayacağım. Siz dönün." dedi. Bundan sonrasını yine **Ahmed Cevdet Paşa** şöyle anlatmaktadır:

"Diğer dokuz kardeş döndüler, utanarak ve sıkılarak pederleri yanına geldiler ve keyfiyeti gördükleri gibi söylediler.

Yâkub (a.s.) aşırı mahzun oldu ve:

«-Bu da bir dolaptır. Yoksa bizim şeriatimizde sârikın (hırsızın) esir edildiğini Melik-i Mısr ne bilir? Sabır güzel şeydir. Ola ki, Cenâb-ı Hak, bana üç karındaşı birden getire!..» dedi. Beri tarafa döndü:

«-Vâh **Yûsuf**!..» dedi ve hüzün ile ağlamaktan gözlerine ak geldi (perde indi).

Oğulları:

«-Vallâhi sen, **Yûsuf** diye diye hasta yahud helâk olacaksın.» dediler.

«-Ben kalbimde tutamadığım hüzn ü kederimi, ancak Allah Teâlâ hazretlerine arz ederim, O'ndan gayrı kimseye arz-ı hâl etmem. Beni hâlime bırakınız, bilmediğiniz şey var ki, bana mâlûmdur.» dedi.

Yûsuf kaybolalı yirmi bir yıl olmuştu. O vakitten beri bir haber alınamamış olması ile karındaşları O'nun sağlığından ümitlerini kesmişlerdi.

Yâkub (a.s.) ise **Yûsuf**'un hâlâ hayatta olduğunu biliyordu.

Ya odur ki, Allah tarafından O'na vahiy gelerek **Yûsuf**'un sağ olduğu bildirilmişti. Yahut **Yûsuf**'un küçüklükte görüp de kendisine söylemiş olduğu rüyaya nazaran, O'nun huzurunda karındaşları secdeye varmadıkça vefat etmeyeceğini bilirdi. Binâen alâzâlik (buna dayanarak):

«-Oğullarım gidiniz, **Yûsuf** ile **Bünyamin**'i arayıp sorunuz ve Allâh'ın lûtfundan me'yus olmayınız (ümidinizi kesmeyiniz).» dedi.

Dokuz karındaş, yine Mısır'a vardılar ve **Yûsuf** (a.s.)'ın huzuruna girdiler. **Bünyamin** dahî orada hâzır idi.

«-Ey Aziz!.. Açlıktan hâlimiz yamandır. Yiyici çok, yenecek yok. Elimizdeki sermâye daha cüz'î şeydir. Sen lûtf ü ihsan et, ihtiyacımıza göre zahîre ver, bize tasadduk (sadaka) eyle, karındaşımızı bağışla!.. Pederimiz pîr-i fânîdir, **Yûsuf**'tan ayrılalı çok mahzundur. Şimdi **Bünyamin**'in ayrılığı, O'na belâ üstüne belâdır. Ağlamaktan gözleri görmez oldu!..» diye yalvardılar.

Yûsuf (a.s.) artık lâtifeyi bertaraf etti. Ve tebessüm ederek:

«-Siz câhillikle **Yûsuf**'a ne yaptığınızı biliyor musunuz?" dedi.

Karındaşları, o vakit âgâh oldular (uyandılar).

«-A! Sen **Yûsuf** musun?» deyip hayrette kaldılar.

«-Evet, ben **Yûsuf**'um. Bu da karındaşımdır. Cenâb-ı Hak, bize lûtf ü ihsan etti. Allah, sabreden kullarını mahrum bırakmaz.» dedi.

Onlar dahî:

«-Cenâb-ı Hak, seni bizlere fâik (üstün) eylemiş. Biz hata etmişiz.»[144] diye özür dilediler ve tevbe ve istiğfar eylediler.

Bunun üzerine **Hz. Yûsuf**, onlara tesliyet (tesellî) verdi ve:

"–Bugün size serzeniş yoktur. Allah Teâlâ, erhamü'r-râhimîndir. Sizi afv eder. Şu gömleğimi götürünüz, pederimin yüzüne sürünüz, gözlerinin perdesi gidip evvelki gibi görür. Hem de bilcümle ehl ü iyâlinizi alıp buraya getiriniz.» dedi ve onları pederleri tarafına gönderdi.

Vaktâ ki kafile, Mısır'dan ayrıldı, sanki rüzgâr, ol gömleğin kokusunu aldı ve derhal Ken'an iline götürdü ki, hemen ol vakit **Yâ'kub** (a.s.):

«-**Yûsuf**'un kokusu geliyor. Âh bana ateh getirdi (bunadı) demeseydiniz.» diye buyurdu. Yanında bulunanlar:

«-Sen hâlâ eski yanlışlık ve eski şaşkınlık üzerindesin. **Yûsuf**'u ifrat üzere sevdiğinden O'nu lîsânından düşürmezsin ve O'nunla buluşacağım diye arzu eylersin.» dediler.

Sonra oğulları geldi. **Yûsuf**'un gömleğini yüzüne koydukları gibi gözleri açıldı.

«-Ben size, **Yûsuf**'un kokusu geliyor, demedim miy-

---

144 Şâir **Ziya Paşa** merhumun, Yûsuf Sûresi 91. âyet-i kerîmesi olan bu itiraf-ı aczi şöyle bir beyitle ifade etmiştir:

Zâlimlere bir gün dedirir kudret-i Mevlâ
«Tallâhi lekad âserekâllâhu aleynâ»

İkinci mısradaki âyet-i kerîme: *"Vallâhi Cenâb-ı Hak, seni (gerek ilim, gerek şefkat, gerekse sağlam îmân ve sabır cihetinden) bizden üstün kıldı."* demektir.

di?» dedi.

Bâdehû **Yâ'kub** (a.s.), bilcümle oğulları ve ehl ü iyâlleri ile Mısır'a gitti.

Yûsuf (a.s.), Mısır'ın melîki ve ahâlisi ile birlikte olarak onları Mısır'ın dışarısında karşıladı ve onları alıp sarayına getirdi. Babasını ve anasını serîre (tahta) çıkardı. Cümlesi O'nun için secde-i şükür ettiler. **Hz. Yûsuf**, o vakit babasına:

"–İşte benim mukaddemâ (daha önce) gördüğüm rü'yanın tâbiri budur ki, ayniyle çıktı. Rabbim, bana lûtf ü ihsan etti ki, beni zindandan çıkardı ve sizi çölden getirdi, cümlemizi birleştirdi. Rabbimin hikmeti çok ve lûtf ü keremine nihayet yok!..» dedi ve dönüp Cenâb-ı Hakk'a hamd ü şükr etti."[145]

Bundan sonra **Yâ'kub** (a.s.) Mısır'da 17 sene daha yaşayarak yüz yaşında vefat etti. O zaman **Yûsuf** (a.s.) elli altı yaşında idi.

O'nun zamanında Benî İsrail, Mısır'da müreffeh bir hayat sürüp çoğaldılar. Fakat **Yûsuf** (a.s.)'ın vefatından sonra durumları bozuldu ve Mısır'da ikinci sınıf vatandaş durumuna düştüler.

Yûsuf (a.s.)'dan sonra **İshak** (a.s.)'ın diğer oğlu, **Iys (Eşau)**'ın neslinden gelen **Eyyûb** (a.s.), sonra **Şuayb** (a.s.) ve daha sonra ise **Mûsâ** ve **Hârun** -aleyhimüsselâm- peygamber oldular.

Yûsuf (a.s.)'ın âile efradını Mısır'a getirtmesi, M.Ö. 1600 yıllarında idi. Bu tarihten M.Ö. 1250 yılında **Mûsâ** (a.s.) tarafından Mısır'dan çıkarılıp Filistin'e götürülüşlerine kadar Benî İsrail, Mısır'da yaşadılar. Tevrat'a göre, Mısır'a geldiklerinde sadece yetmiş kişi olan Benî İsrail, buradan ayrılırken altı yüz bin kişi idiler.

---

145 **Ahmed Cevdet Paşa**- a.g.e., sh. 25 vd.

b-Hz. Mûsâ (a.s.) ve Yahudilik

Hz. Mûsâ (a.s.), Kur'ân-ı Kerîm'de adı en fazla (136 kere) geçen büyük bir peygamberdir.

O'nun da aynen **Yûsuf** (a.s.) gibi ibret dolu bir hayat mâcerası vardır. Şöyle ki:

Yûsuf (a.s.)'ı mâliye nâzırı yapan Mısır Firavunu **Reyyan bin Melik**, îman etmiş olduğundan Benî İsrail'i hoş tutmuştu. O'ndan sonraki Firavun **Kâbus**, Kıptîlerin (çingenelerin) dîni olan putperestliğe devam etti. Ondan sonra Benî İsrail'in durumu günden güne kötüleşti. Öyle ki, köle muâmelesi görüyor ve piramitlerin inşasında boğaz tokluğuna çalıştırılıyorlardı. Kıptîler, Benî İsrail'e **"Sıptî"** diyor ve bunların nüfuslarındaki artıştan endişe ediyorlardı. Bu endişe ile, zulüm ve baskıların hadd-i azamîye ulaştığı bir sırada Cenâb-ı Hak, **Mûsâ** (a.s.)'ı peygamber olarak ba's eyledi.

Mûsâ (a.s.)'ın doğacağı yıl, Firavun olan **Ebû Numeyr**, bir rüya gördü. Rüyâsını tâbir eden kâhinlerin, o yıl Benî İsrail'den bir çocuk doğacağını ve Firavun'un saltanatını yıkacağını söylemeleri üzerine o yıl, Benî İsrail'den doğan bütün çocukların öldürülmesi emredildi.

Mûsâ (a.s.) ilâhî bir sıyânetle bu katliamdan kurtuldu. Cenâb-ı Hak tarafından Kur'ân-ı Kerîm'de **Mûsâ** (a.s.)'ın annesine:

"–O'nu emzir!.. Kendisine zarar geleceğinden endişelendiğinde O'nu denize (Nil Nehri'ne) bırakıver!.. Hiç korkup kaygılanma. Çünkü Biz, O'nu sana geri vereceğiz ve O'nu peygamberlerden biri yapacağız."[146] buyrulmuş olduğu bildirilmektedir.

Bu ilâhî ikaz üzerine, **Hz. Mûsâ** (a.s.)'ın annesi, oğ-

146 Kasas Sûresi, âyet 7.

lunu gözenekleri harç ve ziftle kapatılmış bir sepet veya sanduka içine îtina ile yerleştirerek O'nu Nil Nehri'nin sularına bıraktı. Câriyeler bir sal veya sanduka içindeki bu yavruyu alıp Firavun'un hanımı **Âsiye** vâlidemize götürdüler.[147]

Hz. Âsiye, Hz. Yûsuf (a.s.)'a iman etmiş olan **Reyyan bin Melik**'in soyundandı. Bebek **Mûsâ**'yı pek sevdi. Kucağına alıp O'nu bağrına bastı. O'nu alıp kocasına götürdü ve şöyle dedi:

"«-Benim ve senin için bir göz aydınlığıdır. Onu öldürmeyin, belki bize faydası dokunur ya da onu evlât ediniriz.» dedi. Hâlbuki onlar (işin sonunu) **sezemiyorlardı."**[148]

Küçük çocuğa bir sütannesi arandı. Bulunan hiçbir annenin sütünü emmemesi üzerine:

"Annesi, Mûsâ'nın ablasına:

«-O'nun izini takip et!» demişti. O da, onlar farkına varmadan kardeşini uzaktan gözetlemişti. Biz daha önceden (annesine geri verilinceye kadar) **O'nun süt annelerini kabûl etmesine** (onları emmesine) **müsâade etmedik. Bunun üzerine ablası:**

«-Size, O'nun bakımını nâmınıza üstlenecek, hem de O'na iyi davranacak bir âile göstereyim mi?» dedi."[149]

Ablasının teklifini kabûl ettiler ve bu sûretle **Hz. Mûsâ**'nın annesi, kendi çocuğuna **"ücretli sütanne"** tâyin edildi. Kur'ân-ı Kerîm'de:

"Böylelikle Biz O'nu, anasına, gözü aydın olsun,

147 Tevrat'a göre, O'nu bulan, Firavun'un kızı **Thermuthis**'tir. (Tevrat, Çıkış Kitabı 2-6)

148 Kasas Sûresi, âyet 9.

149 Kasas Sûresi, âyet 11-12.

gam çekmesin ve Allâh'ın va'dinin gerçek olduğunu bilsin diye geri verdik. Fakat yine de pek çoğu (bunu) **bilmezler."**[150] buyrulmaktadır.

Mûsâ (a.s.)'ın annesi, **Âsiye** vâlidemizin Mûsâ'yı emzirmesi husûsundaki talebini, kendisinden şüphelenmesinler diye hemen kabûl etmedi. Çünkü bu âyetteki va'din muhakkak gerçekleşeceğini biliyordu:

"–Benim **Hârûn** isminde bir oğlum var! Bu şekilde kabûl ederseniz emzireyim; aksi hâlde emziremem!" dedi.

Bu da kabul edilince **Hz. Mûsâ** ve kardeşi **Hz. Hârun** anneleri ile birlikte Firavun'un sarayına yerleştiler. Orada zamanın şartlarına göre, en iyi bir tahsil ve terbiye ile yetiştiler.

Mûsâ (a.s.), yüz yirmi sene yaşamıştır. Bunun üçte biri olan kırk seneyi Mısır'da Firavun nezdinde geçirmiştir. Buradan birinci ayrılışı, bir kaza sonucu olarak bir Kıptî'ye attığı bir tokat neticesinde O'nun ölmesi sebebiyledir:

Gerçekten **Hz. Mûsâ** bir gün, Firavun'un ekmekçisi olan **Fatun** adında bir Kıptî'nin **Sâmirî** isimli bir Sıptî'yi dövmekte olduğunu gördü. Bu kavgaya mâni olmak için **Fatun**'u iteledi veya O'na bir tokat vurdu. **Fatun**, düşüp öldü. Bütün araştırmalara rağmen buna sebep olan fâil bulunamadı. Fakat bir başka gün **Hz. Mûsâ**, aynı Sıptî'nin bu defa başka bir Kıptî ile yine kavga ettiğine şâhid oldu. Sıptî, **Mûsâ** (a.s.)'dan tekrar yardım istedi. **Mûsâ** (a.s.) ise:

"–Senin yüzünden nefsime zulmettim." diyerek O'na yardım etmedi. Bu sözü duyan oradaki Kıptî, derhal Firavun'a koştu ve **Hz. Mûsâ**'yı şikâyet ederek:

"–Sizin fırıncınız olan **Fatun**'un kâtili **Mûsâ**'dır." dedi.

Bunun üzerine **Hz. Mûsâ**, **Cebrâil** (a.s.)'ın yol gös-

150 Kasas Sûresi, âyet 13.

termesi ile Medyen'e kaçtı. Medyen, o zaman Mısır'a sekiz günlük bir mesafede idi ve Firavun'un idâresi altında değildi.

Orada hayvanlarını sulamakta olan iki kızkardeşe yardım etti. Kızların babası **Şuayb** (a.s.) idi. Bu yardım sebebiyle **Hz. Mûsâ**'yı nezdine celbederek O'nun hayat hikâyesini dinledikten sonra:

"–Burada emniyettesiniz. Sekiz yıl bize sadâkatle çalıştığınız takdirde kızlarımdan tercih edeceğiniz birisi ile evlenebilirsiniz.» dedi. **Hz. Mûsâ,** bu teklifi kabul ederek orada kaldı.[151]

Medyen'de on sene ikamet eden **Hz. Mûsâ,** âilesiyle birlikte oradan ayrılıp Tur Dağı civarına geldi. Burada bir ateş gördü. Yol, iz soracak birini bulmak ümidiyle dağa yaklaştığında **"Tuvâ"** denilen bu vâdiden yükselen bir sesle irkildi.

Bu ses, O'na **"nebîlik"** verildiğini bildiriyor ve ayakkabılarını çıkarmasını emrediyordu.

Burada kendisine **"âsâ"**[152] ve **"yed-i beyzâ"**[153] (beyaz

---

151 Tâhâ Sûresi, âyet 40; Kasas Sûresi, âyet 15-28.

152 **"Ve (Mûsâ'ya) «Asânı at!» (denildi). Mûsâ** (attığı) **asâyı büyük bir yılan gibi deprenir görünce, dönüp arkasına bakmadan kaçtı.** (Bunun üzerine:)

«Ey Mûsâ! Beri gel, korkma! Çünkü Sen emniyette olanlardansın.» (buyruldu)**." (Kasas Sûresi, âyet 31)**

Fakat hepsi bu kadar değil!.. Mûsâ (a.s.), yürümekten âciz kaldığı zamanlar ona binerdi. O otururken veya uyurken kendisine gelebilecek ezâ ve kötülükleri asâ bertaraf ederdi. O'na her cins ve çeşitten meyveler verirdi. Sıcakta oturduğu zaman, üzerine gölge olurdu. Azîz ve Celîl olan Allâh, **Mûsâ** (a.s.)'a, kudretini o asâda göstermişti. **Mûsâ** (a.s.) da, asâ vâsıtasıyla Allâh'ın kudreti ile ünsiyet etti. (**Abdülkâdir Geylânî**- *el-Fethu'r-Rabbânî,* sh. 192)

153 **"Bir de elini koltuğunun altına sok ki, bir başka mûcize olmak üzere o, kusursuz ve lekesiz beyazlıkta çıksın!.. Tâ ki, Sana en**

el) mûcizeleri, nebîliğine bir delil olmak üzere ihsan edildi.[154]

Şuayb (a.s.)'ın kızı **Safura** ile evlenmiş olan **Hz. Mûsâ** (a.s.)'ın burada bir oğlu Dünya'ya geldi. Hanımı, evlâdını alarak **Şuayb** (a.s.)'ın yanına döndü. Zira kendisine Cenâb-ı Hak tarafından Mısır'a dönüp İsrailoğulları'nı Firavun'un zulmü altından kurtarması emredilmişti. Kendisine:

"–Firavun'a git! Çünkü o, iyice azdı."[155] buyrulması üzerine O:

"–Rabb'im! Ben onlardan birini öldürmüştüm. Onların da beni öldürmelerinden korkuyorum."[156] dedi.

Bunun üzerine kardeşi **Hârun** (a.s.), O'na yardımcı verildi. Böylece **Hz. Mûsâ** Mısır'a gitti. Orada büyük kardeşi **Harun** (a.s.) ile buluştu. Birlikte Firavun'a varıp memur olunduğu üzere O'nu îmâna dâvet etti ve:

"–İsrailoğulları'nı serbest bırak!.. Onları alıp kadîm diyarları olan Kenan İli'ne götürelim." dedi.

Bu teklif üzerine Firavun, hayretle:

"–Sen bir çocuk iken bizim sarayımızda büyüdün, sonra bir suç işleyerek buradan kaçtın. Şimdi dönüp geldin, ne demek istiyorsun?" karşılığını verdi.

---

büyük âyetlerimizden bazılarını gösterelim." (Tâhâ Sûresi, âyet 22-23)

(Mûsâ'ya:) **«Elini koynuna sok; kusursuz, bembeyaz çıkacaktır. Heybetten,** (açılan) **kollarını kendine çek!.. İşte bu ikisi** (asâ ve yed-i beyzâ), **Firavun ve O'nun adamlarına karşı Rabb'in tarafından iki kesin delildir. Çünkü onlar, yoldan çıkan bir kavim olmuşlardır!»** (diye vahyedildi)." (Kasas Sûresi, âyet 32)

154 Tâhâ Sûresi, âyet 17-23; Neml Sûresi, âyet 10-12; Kasas Sûresi, âyet 31-32.

155 Tâhâ Sûresi, âyet 24.

156 Kasas Sûresi, âyet 33.

Hz. Mûsâ ise, elinden çıkan kazayı îtiraf ettikten sonra, artık kendisine Rabbü'l-Âlemîn tarafından nübüvvet ve rîsâlet verildiğini beyân ile O'nu îmâna dâvet etti.

Firavun:

"–Bu Rabbü'l-Âlemîn dediğin de kimdir?" diye sorunca **Mûsâ** (a.s.):

"–Yerler ve gökleri, onlarda mevcud her ne varsa hepsini yaratan tek ve yegâne hâkim-i mutlak olan Allah'tır." deyince Firavun gazaplandı ve:

"–Mısır'da yegâne ilâh benim! Benden başka ilâh yoktur. Eğer sen kendine bir başka ilâhı Rab edinmişsen, seni derhal zindana attırırım." diyerek **Mûsâ** (a.s.)'ı tehdid etti.

Mûsâ (a.s.), sükûnetini bozmadı. Çünkü kendisine, Firavun'a **"kavl-i leyyin"** yani yumuşak bir sûrette söz söylemek emredilmişti.[157]

Yavaşça âsâsını yere bıraktı. O kocaman bir ejder olup harekete başlayınca Firavun korktu. Bu mûcizeyi bir kehânet zannetti. Emredip en mâhir kâhinleri huzuruna celbettirip toplanan ahalinin gözleri önünde onları **Mûsâ** (a.s.) ile bir meydanda karşı karşıya getirdi.

Sihirbazlar:

"–Firavun'un izzeti hakkı için biz gâlip geleceğiz!.." diyerek ellerindeki birtakım ipleri ve değnekleri yere attılar.

Bunlar birer yılan olup oynaşmaya başladılar. **Mûsâ** (a.s.) âsâsını yere bırakınca, o da büyük bir ejderha olarak kâhinlerin yılanlarını yutup ortadan kaldırdı. Kâhinler, **Mûsâ** (a.s.)'daki bu mahâretin kâhinlik olmadığını, bunun bir mûcize olduğunu kavrayarak îmân ettiler. Bunun üzerine fevkalâde gazaba gelen Firavun:

---

157 Tâhâ Sûresi, âyet 44.

"–Meğer **Mûsâ** sizin üstâdınız imiş. Onunla önceden anlaşarak Benî İsrail ile birlikte Mısır'ı ele geçirmeyi kararlaştırdınız. Şimdi sizin ellerinizi ve ayaklarınızı keser, hurma dallarına astırırım." dedi.

Kâhinler, bu tehdidler karşısında aslâ fütur getirmediler ve **Mûsâ** (a.s.)'ın tebliğâtı veçhile bir olan Allâh'a îmân etmiş oldukları hâlde şehid edildiler.

Bundan sonra **Mûsâ** (a.s.), tevhid dinini yaymaya başladı. İsrailoğulları, O'nun etrafında toplanarak büyük bir güç oluşturdular. Bu durumdan ürken ve bir isyanla karşılaşmak endişesine kapılan Firavun, önce İsrailoğulları'nın Mısır'dan çıkıp gitmelerine râzı olduysa da az sonra pişman olup artık büyük bir kâfile hâlinde yola çıkmış olan Benî İsrail'i takibe koyuldu. Kızıldeniz kenarında askerleri ile onlara yetişti ise de **Mûsâ** (a.s.)'ın, âsâsı ile denize vurmasıyla sular yarılıp on iki yol açıldı. Benî İsrail'in on iki kolunun her biri bu geçitlerin birinden karşıya geçti. Aynı geçitlerden istifade etmek isteyen Firavun ve askerleri, suların kapanıp birleşmesi sebebiyle kâmilen helâk oldular.

Bu sûretle Kızıldeniz'in karşı yakasına geçen Benî İsrail'in bundan sonraki mâcerasını **Ahmed Cevded Paşa** şöyle anlatmaktadır:

"Yolda Amâlika'dan bir kavmin yurduna uğradılar. Gördüler ki, öküz sûretine tapıyorlar. Benî İsrail ise, her ne kadar **Hz. Mûsâ**'ya tâbî olmuşlar ise de, Mısır'da iken gözleri bu gibi sûretlere alışmış ve zihinlerinde henüz tevhîd-i Bârî yerleşmemiş olduğundan o kavmin öküz sûretlerini gördükleri gibi onlara meyl ettiler ve hemen:

«-Yâ **Mûsâ**, onların âlihesi (ilâhları) gibi, bize dahî bir ilâh tedarik et." dediler.

Hz. Mûsâ:

«-Siz bir câhil kavimsiniz! Onların ibâdetleri bâtıldır.

Allah'tan gayri âlihe (ilâhlar) olur mu? Siz, Rabbü'l-Âlemîn hazretlerinin verdiği nimetin kadr ü şükrünü bilmiyorsunuz. Sizi sâir kavimlerden mümtaz kıldı. Firavun, size eziyet eder ve oğullarınızı keser iken Allah sizi kurtardı.» diye nasihat etti.

O vakit diyar-ı Ken'an'da en büyük şehirler Eriha ve Nablus ve Kudüs olduğundan hemen uğurlarına gelen (yolları üzerinde olan) Eriha Beldesi'ne doğru gitti.

Fakat buraları o vakit Amâlika tavâifinden (kabilelerinden) birtakım cebâbire (zorbalar) elinde olup, onları oradan muhârebe ile çıkartmak lâzım gelirdi.

Benî İsrail:

«-Biz, cebâbire ile muhârebe edemeyiz.» diye geri çekildiler. **Hz. Mûsâ** dahî gücenip onlara bedduâ etti. Bu sebepten nâşî, Tih Sahrası'na düştüler ve kırk sene orada dolaştılar, bir tarafa çıkıp gidemediler.

Ve Mısır'da iken çektikleri bunca eziyet ve sefâletleri unuttular ve:

«-Keşke Mısır'dan çıkmayaydık.» demeye başladılar.

Ve Tih Sahrası'nda bulundukça onlara Cenâb-ı Hak, kudret helvası gönderir ve selvâ (bıldırcın) indirir idi. Onlar dahî bunlarla hoşça geçinirler idi.

Kudret helvası ile selvâ kuşundan usandılar.

«-Biz bakla ve soğan gibi hububât ve sebze isteriz.» dediler.

Hz. Mûsâ'nın canı sıkılıp:

«-Haydi, Mısır'a gidiniz. İstediğiniz şeyler orada vardır.» diye red ile cevap verdi.

Cânib-i Hak'tan **Hz. Mûsâ**'ya bir kitap indirilmek mev'ûd (va'dedilmiş) olduğundan Tûr Dağı'na dâvet buyuruldu. **Mûsâ** (a.s.) dahî karındaşı **Hârun**'u yerine vekil

etti ve kendisi Tûr'a gitti.

Kırk gün Tûr'da halvet ve ibâdet edip vasıtasız olarak Cenâb-ı Hakk'ın kelâmını işitti. İşte ol vakit ona Tevrat-ı Şerîf nâzil oldu. Hâlbuki Benî İsrail, Mısır'da iken düğün ve bayram diye Kıbt kavminden eğreti olarak birtakım altından masnû' (yapılmış) huliyyât (süs eşyası) almışlar ve apansızın Mısır'dan çıkıp onları sahiplerine verememişler idi.

Tih Sahrası'nda ise, köy ve kasaba olmadığından altının ve gümüşün îtibarı yok idi. Bu cihetle Benî İsrail, bu eğreti huliyyâtı boyunlarındaki veballeri gibi beyhûde kendilerine yük edip taşıyorlardı.

İçlerinde **Sâmirî** nâmında bir münâfık olup onları aldattı ve o huliyyâtı toplattı. Cümlesini ateşe koyup eritti ve sanatla altından bir buzağı yaptı ki, buzağı gibi ses verirdi.

«-İşte sizin ilâhınız ve **Mûsâ**'nın dahî ilâhı budur. **Mûsâ**, onu bulmak için Tûr'a gitti. Geliniz, buna tapınız!..» dedi. Onlar dahî o buzağıya tapmağa başladılar.

Hârun (a.s.) her ne kadar nasihat ettiyse de kulak asmadılar.

«-**Mûsâ** gelinceye dek biz buzağıdan vazgeçemeyiz!..» deyip **Hârun**'a muhalefet eylediler.

Mûsâ (a.s.) Tevrat-ı Şerîf ile Tûr'dan geldi. Ne görsün ki, Benî İsrail buzağıya tapıyorlar. Pek ziyâde gazaplandı. **Sâmirî**'yi lânetledi, buzağı sûretini yaktıktan sonra, denize attı. Ve:

«-Niçin kavmi gözetmedin de, **Sâmirî**'ye aldandılar?» diye **Hârun** (a.s.)'ın sakalından tuttu.

Hârun:

«-Ben ne yapayım? Bu kadar nasihat ettim, dinlemediler. Az kaldı ki, beni öldüreyazdılar!..» diye itizar etti.

Buzağıya tapmış olanlar dahî ettiklerine pişman oldu-

lar. Yalvardılar ve günahlarına tevbe ve istiğfar eylediler.

Bu vechile **Hz. Mûsâ**'nın hiddeti geçti ve bâdehû Tevrat-ı Şerîf'i meydana koydu. Ondan sonra Benî İsrail, onun muktezasıyla amel etmeye başladılar ve tevhîd-i Bârî'yi güç hâl ile zihinlerinde yerleştirebildiler.

Bunun üzerine nice yıllar geçti ve bir karn (nesil) değişti. Cebâbire ile muhârebeden ürküp de geri dönenlerin çoğu fevt oldu ve onların yerine çölde büyümüş, şehir ve kasaba görmemiş yürekli yiğitler yetişti. Bu cihetle Benî İsrail, düşman karşısına çıkacak ve harb ü darba kâdir olacak bir hâle geldi.

Hz. Mûsâ, Benî İsrail'i alıp Lût Gölü'nün cenup tarafına getirdi ve andan ileri hareket ederek **Uvc İbnü Unk** nâm melik ile muhârebe etti ve O'na gâlip geldi. Bu cihetle Nehr-i Şeria'nın şark tarafındaki bilâde (beldelere) mâlik oldu.

Hattâ "Ürdün" denilen Nehr-i Şerîa yalısına indi ve Erîha Şehri'nin karşısındaki dağa çıktı ve oradan Benî İsrail'e mev'ûd olan (vaad edilmiş bulunan) Ken'an diyarını temâşa etti.

Mukaddemâ **Hârun** (a.s.) fevt olmuştu. Bu kere **Mûsâ** (a.s.) dahî **Yûsuf** (a.s.) sıbtından (torunlarından) **Yûşâ** nâm zâtı yerine halîfe tayin etti ve kendisi dâr-ı ukbâya gitti (vefat etti).

Benî İsrail'in Tîh Sahrası'nda müddet-i ikametleri, **Hz. Mûsâ**'nın vefâtında tamam kırk seneye bâliğ olmuştu (ulaşmıştı)."[158]

Mûsâ (a.s.)'dan sonra nübüvvetle şereflenenlerin hepsi, yani **Yûşâ** (a.s.), **Dâvûd** (a.s.), **Süleyman** (a.s.), **Yûnus** (a.s.) vs... hep Tevrat ile hükmettiler. Ta **İsâ** (a.s.)'ın zuhûruna kadar bu, hep böyle devam etti.

---

158 **Ahmed Cevded Paşa**- a.g.e. sh. 31 vd.

Vaktâ ki, Benî İsrail kavmi **Mûsâ** (a.s.)'a tebliğ olunan tevhid dinini tanınmaz hâle getirdiler, işte o vakit, Cenâb-ı Hak, bugün **"İsrailiyat"** denilen hükümlerin tamamını iptal maksadıyla yeni bir peygamber ba's etti ve O'na **"İncil"** nâmında bir kitap inzal buyurarak dinini tecdîd etti.

Âdetullah îcâbı olarak gerçekleşen bu tecdîdin lüzum ve îcâbının anlaşılması için **Hz. Mûsâ** (a.s.) ile bütün beşeriyete tebliğ olunan hakaikin nasıl tahrif olunarak tanınmaz bir hâle getirilmiş olduğu hususunu da bir nebze izah etmek isteriz:

Her şeyden önce şunu söyleyelim ki, **Hz. Mûsâ**'nın getirdiği dine **"Mûsevîlik"** demek azîm bir hatadır. Zira ilk insan ve ilk peygamber **Hz. Âdem**'den âhirzaman nebîsi **Muhammed Mustafa** (s.a.v.)'e kadar bütün hak peygamberler **"vâzı-ı din"** değil, birer **"mübelliğ-i din"**dirler. Yani sadece Cenâb-ı Hakk'ın kendilerine vahiy yoluyla bildirdiklerini tebliğ etmişlerdir.

Bu sebeple onların tebliğine memur oldukları dini kendilerine izafetle **"Mûsevîlik"** veya **"İsevîlik"** tarzında isimlendirme, onları dâvâlarının ruhuna aykırıdır. Üstelik Benî İsrail, **Hz. Mûsa**'nın tebliğ buyurduğu dini ırklarına tahsis ederek, onun âlemşümûl karakterini reddetmişlerdir. Yani ırkan Yahudî olmayan, bu dine kabul olunmaz. Böyleleri kendiliğinden **Hz. Mûsâ**'nın şeriatini kabul edenlerse, onlar Yahudî kavmince benimsenip aynı câmiaya dâhil addedilmezler. Bugün küçük bir azınlık olan **Hazar Türkleri** bunun en tipik misâlidir.

Ancak sadece bu kadar bir inhiraf olsaydı, belki de bu, o kadar ehemmiyetli sayılmazdı. Hâlbuki Tevrat'ın muhtevâsındaki asıl tahrifât, onun ilâhî bir mesaj olmasıyla te'lifi mümkün olmayan çirkin bir mâhiyete dönüşmesine âmil olmuştur. Şöyle ki:

aa- Tarihçe

Hz. Mûsâ tahminen M.Ö. XIII. yüzyılda yaşamasına rağmen Tevrat'ın en eski İbrânice el yazma nüshası, M.S. VII. ve X. yüzyıla âiddir. Hâlen Ürdün ve İsrail arasında mahdud sayıdaki Yahudî'nin inanıp benimsediği **"Şomranim Tevratı"** denilen bir yazma nüsha mevcuddur ki, bu da M.Ö. VI. yüzyılda yazılmıştır. Bununla Yahudîlerin esas aldığı yukarıda bahsi geçen Tevrat arasında tam altmış bin civarında farklılık tespit edilmiştir.[159]

Buna ilâveten şunu da ifade edelim ki:

*"Kumran vâdisinde, Lut Gölü'nün (Yam Ha-Melah) kuzey batısında, Yeriho'nun 12 kilometre güneyinde 1947 yılının baharında bir bedevînin tesâdüfen bulduğu bir düzine eski, İbrânice el yazmaları, tarih ve bilhassa Dinler Tarihi bakımından yüzyılımızın çok önem taşıyan bir olayıdır. 1951-1958 yıllarında Yeruşualaym'daki **"Ekol Biblik"** (Ecole Biblique)'ten **Patır R. De Vaux** tarafından ve Ürdün'ün Eski Eserler İdâresi'nden **L. Hard**'ın yönetimindeki kazı ve araştırmalarda yeni buluntular olmuştur."*[160]

*"Hıristiyan kilisesi ve Yahudî dinî teşkilâtları üzerinde müthiş bir etki yapan bu buluntuların, belgelerin bir kısmı Ürdün'e, İsrail'e, Avrupa ve Amerika'nın bazı şehirlerine götürülmüş, bunların bir kısmının fotokopisi yayınlanmıştır. Hıristiyanlık ve Yahudîlik teşkilâtlarında geniş etkiler yapan buluntular, Eski ve Yeni Ahidlerin bütün mevcud el-yazmalarıyla mukayeseli olarak yeniden tetkikini gerektirmektedir. Yeni bir mezâmir bulunuşu, **Îsâ**'nın şahsiyeti ve*

---

159 **Doç. Dr. Yaşar Kutluay**- İslâm ve Yahudî Mezhepleri, Ankara 1965, sh. 143.

160 **Prof. Dr. Hikmet Tanyu**- Tarih Boyunca Yahudiler ve Türkler, İstanbul 1979, sh. 40.

tarihi ile ilgili önemli değişiklikler gösteriyor. Bugünkü İsâ ve Kumran metinleri arasında çok derin bir farklılık görülüyor. Ayrıca İsâ'nın târihî şahsiyeti de, bugünkü anlayıştan farklı olmakla beraber, te'yid edilmiş oluyor. Bazı din adamları, bilhassa Hıristiyan kiliseler tarafından Kitâb-ı Mukaddes'e aykırı oluşu dolayısıyla bir kısım elyazmalarının imha edilmek istendiği, ilim adamları tarafından belirtilmiştir."[161]

Bu durumda elde mevcud olan Tevrat'ın tahrif olunmadan zamanımıza kadar gelebilmiş olması akıl ve mantık önünde kabil-i müdâfaa değildir. Fakat Tevrat'ın sıhhati hakkındaki deliller bundan ibâret de değildir.

Tevrat ve İncil'in birleştirilmesi ile oluşan **"Kitâb-ı Mukaddes"**te **Hz. Mûsâ**'ya atfedilen beş kitap mevcuddur. Bunlar:

1-Tekvin
2-Çıkış (Hurûç),
3-Levililer
4-Sayılar
5-Tesniye'dir.

Hepsine birden **"Tevrat"** (Tora)[162] denilen bu kitapların sonuncusu, **Hz. Mûsâ**'nın vefâtını ve defnini de anlatır ki, vahiy mahsûlü olan bir metinde bir hâdisenin vukuundan önce vâkî oluş şeklinin beyânı, akla ve mantığa aykırıdır.

Yıllarca sonra, bu beş kitaba **"Nebiim Rişonim"** yani **"İlk Peygamberler"** adıyla altı, **"Nebiim Aharonim"** yani **"Son Peygamberler"** adıyla on beş ve **"Ketubîm"** yani

---

161 **Prof. Dr. Hikmet Tanyu**- a.g.e. sh. 41.

162 **"Tora"**, İbranice Tevrat demek olduğu hâlde Yahudîlerce sadece zikredilen bu beş kitaba değil, diğer **"Kabbala"** ve **"Halakha"** gibi kitaplara da şâmil bir mânâda kullanılmaktadır.

"Kitaplar" denilen on üç kitap daha eklenmiş ve bunların sayısı otuz dokuza yükseltilmiştir. Sonra da **"Tora"**, **"Nebîim"** ve **"Ketubîm"** kelimelerinin baş harfleri birleştirilerek **"Tonah"** denilmiştir.

Bunlar bütün Hıristiyanların ellerinde bulunan **"Kitab-ı Mukaddes"**in baş tarafında **"Eski Ahid"** adıyla mevcud olduğu hâlde, hiçbir Yahudî'nin elindeki Tevrat'ın sonunda İncil mevcud değildir. Aksine **"Seyfer Haikarim"** adındaki kitapları, Yahudî îmân esaslarını anlatırken, Hıristiyanlığın bir **"din"** olamayacağından bahsetmektedir.[163] Hattâ sarâhaten Hıristiyanlığı şiddetle reddettiği gibi, **Hz. Îsâ**'yı -hâşâ- ilâh değil, peygamber olarak bile görmezler. Bugünkü Yahudî destekçisi Hıristiyanların kulakları çınlasın!..

Bundan başka Yahudîlerin inanç ve zihniyetlerine âmil olan iki mühim kitapları daha vardır. Bunlar **"Kabbala"** ve **"Halakha"**dır.

Kabbala tamamen hahamların eseri olup Yahudî Tasavvufu mâhiyetindedir.

Halakha ise, temel Yahudî inanç ve hissiyatını pratik (amelî) hayata aksettiren teferruatlı bir eserdir. Buna her devirde hahamlar tarafından içinde bulunulan şartların îcâbına göre ilâveler yapılmış ve bu eser, müteaddit ciltler hâline getirilmiştir. Yahudî'ye günlük hayatı için verilmiş talimâtlardan ibâret olan bu eserin ana kaynağı, **"Tevrat"** ve **"Talmud"** adı verilen çok ciltli bir kitaptır. Talmud'un büyük bölümü, Yahudî olmayanlara (goyim) karşı kin beslemeyi ve bu kinin fiilî hareketlere ne sûretle aksedeceğini göstermektedir. Diğer iki semavî dine (Hıristiyanlık, Müslümanlık) karşı kin ve husumeti ön plâna alan bu eser, Yahudî olmayan herkesi düşman ilân etmektedir. Talmud,

163 **Doç. Dr. Yaşar Kutluay** - a.g.e. sh. ...

Tevrat'ın bir nevî tefsiri mahiyetinde olmak üzere vücûda getirilmiş olmakla beraber asırlar boyu Yahudîlerce bir nass sadakatiyle benimsenmiş ve tatbik edilmiştir.[164]

bb - İnanç Muhtevası

Hz. Yakub'un on iki oğlundan en büyüğünün adı, **"Yuda"** veya **"Yehuda"** olduğu için daha çok **"Yahudî"** ismiyle şöhret bulmuş olan Benî İsrail'in akaidindeki sakatlıklar, onların Allah hakkındaki inançlarından başlamaktadır.

İbranî lisânında Allah kelimesinin karşılığı **"Yahve"**dir. Bunu sonradan **"Yehova"**ya çevirmişlerdir. Yahudîlerin mukaddes addettikleri metinlerde, Allah hakkında aslâ câiz olmayan birtakım isnad ve iftiralar mevcuddur. Bunları şöyle hülâsa edebiliriz:

Bir kere Yehova, Yahudîler'in millî bir ilâhıdır. O, alâka ve iltifatını sadece Yahudî topluluğuna hasretmiştir. Diğer insanları, sadece Yahudî kavmine hizmet etsinler diye yaratmıştır.

Diğer taraftan varlığına ve tekliğine îmân edilen Yehova'ya izâfe edilen vasıflar, bu îmânın **"antropomorfik"** (müşebbehe) mâhiyetinde olduğunu göstermektedir. Antropomorfik demek, Allâh'a beşerî sıfatlar izâfe etmek demektir. Tevrat böyle ifadelerle lebâlebdir. Yahudîler bunları zoraki bir sûrette te'vil ederlerse de bunlardan hiçbir sûrette te'vili kaabil olmayan birkaç misâli dikkatlerinize sunalım:

Tevrat'ta Allâh'a acziyet izâfe eden şu ibâre meşhurdur:

"Yehova (Allah) **Kâinat'ı altı günde yarattı. Ye-**

164 Daha fazla bilgi için bkz: **Cevat Eroğlu**- İsrail'in Beka Stratejisi ve Kürtler, İstanbul 2004, sh. 37 vd.

dinci günde dinlendi."[165]

Oysa yorulmak ve dinlenme ihtiyacı hissetmek, beşerî bir zaaf olup, müteâl olan Cenâb-ı Hakk'a izâfesi câiz olamaz. Allah, insanların pek çok kötülük yaptıklarını görünce onları **"Nuh Tûfânı"** ile helâk etmiş, sonra da bu yaptığına **"pişman"** olarak bir daha böyle bir hareket etmeyeceğini söylemiştir.[166] Aynı şekilde bir defasında da Yahudîleri topyekûn helâk etmeye karar vermiş, fakat Benî İsrail peygamberlerinin "Yapma, etme!.." demeleri üzerine vazgeçmiş ve derin bir **"pişmanlık"** duymuş imiş![167] Hattâ güya Yehova, yani Allah, Benî İsrail'in bitip tükenmek bilmeyen isyanlarından dolayı onları helâk etme kararı verip sonra pişman olmasından dolayı:

"Artık nedâmet ede ede yoruldum." demiş imiş!..

Bu da güya Tevrat'tan bir âyettir (!):

"Allâh'ın oğulları, Âdem kızlarının güzel olduklarını gördüler ve bütün seçtikleriyle evlendiler."[168]

Yine Tevrat'ın **"Tekvin"** bölümüne göre, güyâ Yehova iki melekle birlikte **İbrahim** (a.s.)'ın yanına gelmiş, O'nunla birlikte yiyip içmiş, ayaklarını yıkayıp istirahat etmiş. Sonra da bu melekleri **"Lût Kavmi"**ni helâk etmek üzere **"Sodom"** ve **"Gomora"**ya göndermiş, bu durumu birçok tereddütten sonra **İbrahim** (a.s.)'a anlatmış. O da içlerinde bulunan iyi insanlar sebebiyle bunu yapmaması için Yehova ile pazarlığa tutuşmuş imiş!..[169]

Bütün bu saçmalıklardan en müthişi ise, **Ya'kub** (a.s.)'ın Yehova ile güreşe tutuşup O'nu yenmiş olduğu yo-

165 Tekvin 6/3.

166 Tekvin, 6/5-7; 8/21-22.

167 Çıkış, 37/9-12,14; Amos 7/2-6.

168 Tekvin 6/2.

169 Tekvin 18/1-15.

lundaki safsatadır.

Güyâ **Ya'kub** (a.s.), Kenan diyarına dönerken çölde bir adamla karşılaşmış ve tan yeri ağarıncaya kadar O'nunla güreşe tutuşmuş. **Ya'kub** (a.s.):

"–Bırak, gideyim!.." dediği hâlde bırakmazmış. Sonunda **Ya'kub** (a.s.), adamı yenince kendisine:

"Artık sana Yakub değil, İsrâil (yani Allah ile güreşen) **denecek. Çünkü sen, Allah ve insanlarla uğraşıp yendin."** demiş imiş.[170]

Tevrat'taki:

"Yehova, âdetâ bir insan şeklinde tecessüm ederek Ya'kub ile güreş yaptı." şeklindeki ifade, açıkça antropomorfik (müşebbehe) bir akîde ifadesidir. Bunun hiçbir sûrette te'vili mümkün değildir. Bu ise, kemâl sıfatlarla muttasıf ve noksan sıfatlardan münezzeh bir Allah inancı ile bağdaşabilir mi?

Bir de Cenâb-ı Hakk'a -hâşâ- zulüm isnadına ve **"ulü'l-azm"** bir peygamberin (**Hz. Mûsâ**'nın) isyankârlığına âid şu saçma ifadelere dikkat buyurun:

*"Ve **Mûsâ**, kavmin, aşîretlerine göre herkesin, çadırının kapısında ağlamakta olduğunu işitti; ve Rabb'in öfkesi çok alevlendi; ve **Mûsâ**'nın gözünde kötü oldu. Ve **Mûsâ** Rabb'e dedi:*

«-Niçin kuluna kötülükle davrandın? Ve niçin senin gözünde lutuf bulmadım ki, bu kavmin bütün yükünü benim üzerime yüklüyorsun? Bütün bu kavme ben mi gebe kaldım? Onları ben mi doğurdum ki, bana:

"–Lala, emzikli çocuğu taşıdığı gibi, atalarına and ettiğim diyara kucağında onları taşı." diyorsun? Bütün bu kavme vermek için nereden et bulayım? Çünkü bana:

"–Bize et ver ve yiyelim." diyerek ağlıyorlar.

170 Tekvin 32/22-32.

Bütün bu kavmi ben yalnız taşıyamam, çünkü bana çok ağırdır. Ve eğer bana böyle davranırsan, niyâz ederim, eğer gözünde lütuf buldumsa, beni hemen öldür ve sefâletimi görmeyeyim!» "[171]

Bütün bunlara bir de **Üzeyir** (a.s.)'ın -hâşâ- Allâh'ın oğlu (!) olduğu iddiası eklenerek düşünülürse, tahrîfin ne müthiş bir hadde varmış olduğunu kavramakta güçlük çekilmez.

Yahudilerin **"peygamber"** telâkkileri de **"Allah"** telâkkilerinden farksızdır.

Yahudi mukaddes metinlerinde, tam kırk sekiz peygamberin adı geçer. Bunların yedi tanesi de kadındır. Onlara göre **Hz. Âdem, Hz. İdris** ve **Hz. Nuh** -aleyhimüsselâm- gibi birçok şahsiyet, peygamber değildir. **Hz. Dâvûd** ve **Hz. Süleyman** -aleyhimesselâm- ise, onlara göre sadece birer kraldır. Bütün bu şahsiyetlere zaman zaman vahiy gelmiş olmasına rağmen, bunlar peygamber değildir. İslâm'da olduğu gibi peygamberlere âid olan **"sıdk"**, **"emânet"**, **"fetânet"**, **"ismet"** ve **"tebliğ"** gibi sıfatları kabul etmez ve birçok peygamberi, bu sıfatlara aykırı fiillerle itham ederler. Meselâ, onlara göre bir peygamber yalan söyleyebilir. Hile ve zulüm yapabilir. İçki içer ve zinâ edebilir.

Tevrat'ta **Harun** (a.s.) altın buzağıyı yapıp buna tapılmasını emretmiştir.[172]

Onlara göre **Nuh** (a.s.) şarap üreten ve içen bir alkoliktir. Hattâ bir gün içip içip çadırda uyuyakalmış. Bu sırada çadıra giren küçük oğlu **Ham**, babasını çıplak görünce -hâşâ- O'na tecâvüz etmiş imiş.[173] **Nuh** (a.s.) ise, bu işi **Ham**'dan değil de oğlunun oğlu **Kenan**'dan bilip O'nu

171 Sayılar, 11/4-6, 10-15.

172 Çıkış, 32/1-5, 24, 35.

173 Tekvin, 9/20-29.

lânetlemiş. Bu yüzden Yahudiler, **Kenan** adından nefret ederler.

Lût (a.s.) uyurken kızları -güyâ-:

"–Memlekette neslin devamı için varabileceğimiz er kişi kalmamıştır. Babamıza şarap içirelim!.." diyerek babalarıyla zina etmişlerdir.[174]

Tevrat'ın insanları telkin ettiği gayr-i ahlâkî emirler de pek çoktur. Yehova, Mısır'dan çıkarlarken komşularından mal çalıp hırsızlık yapmalarını emrederek:

"–Ve Mısırlıları soyacaksın." demektedir.[175]

Hele Yahudi olmayanların mal, can ve ırzlarına karşı Tevrat hükümleri, Dünya tarihinde eşi emsali görülmemiş bir ahlâkî sefâlet ifade eder ki, bunların tâdât ve tafsîline eserimizin hacmi müsaid olmadığından bu kadarcık bir temasla iktifa ediyoruz. Üstelik bu bozuk muhtevalı Tevrat'ın elde bulunan en eski yazma nüshalarının, hem kendi içlerinde ve hem de birbirleri arasında sayısız tezat ve farklılıklar mevcuddur.[176] Hattâ bu tezat ve farklılıkları ortaya koyarak Tevrat'ın tahrif edilmiş olduğunu ispat eden Yahudi asıllı insanlar bile mevcuddur. Bunlar arasında Yahudi asıllı, Hollandalı **Spinoza** (1632-1677)'nın eserinin büyük bir aksülamelle karşılanıp müellifinin Protestanlarca bile **"cehennemlik"** olmakla itham olunduğu çok meşhurdur.

Musevîlik ve onun dayandığı temek kaynaklar hakkında yukarıdan beri -hülâsa olarak- anlatılanlar, bu dinin **Hz. Mûsâ**'ya tebliğ olunan -hiç şüphesiz- tevhid esasları ile bir alâkası kalmadığını açıkça göstermektedir. Bugün

---

174 Tekvin, 19/30-36.

175 Çıkış, 3/21, 22.

176 Fazla tafsilât için bkz. **Prof. Dr. Hikmet Tanyu**- a.g.e. sh. 47 vd.

bile şu çirkin muhteva ile ayakta tutulmaya çalışılan[177] Mûsevîliğin artık neshedilmesi, yani hükümsüz kılınması ile -âdetullah îcâbı olarak- Hak Din'in tecdidi gerekli ve hattâ zarûrî bir hâle gelmiş bulunduğundan Cenâb-ı Hak, **Îsâ** (a.s.)'ı ba's buyurmuştur.

c-Hz. Îsâ (a.s.) ve Hıristiyanlık

aa- Tarihçe

Azgınlığa pek çok temâyülü olan Benî İsrail Kavmi, **Hz. Mûsâ**'dan sonra yine sapıklığa sürüklendiğinden Cenâb-ı Hak, onlara **Zekeriya** (a.s.)'ı peygamber gönderdi. **Süleyman** (a.s.)'ın neslinden gelen **Zekeriya** (a.s.), Mescid-i Aksâ'da Tevrat yazar ve kurban kesme işlerini idâre eder, marangozlukla geçinirdi. Yine **Süleyman** (a.s.)'ın soyundan **"Elisâ"** adında bir hanımla evlendi. Bu hanım, **Hz. Meryem**'in vâlidesi olan **"Hunne"**nin kız kardeşi idi. **Hunne** ise **İmran** adında biri ile evliydi.

Zekeriya (a.s.)'ın ihtiyarlık yaşına kadar hiç çocuğu olmamıştı. Hayırlı bir halef için Cenâb-ı Hakk'a yalvardı. Karısı da ihtiyarlamış olduğu hâlde duâsı kabul olunarak O'na Cenâb-ı Hak tarafından bir erkek evlâd ihsan olundu. Bu, adı dahî Allah tarafından konulmuş olan **Yahyâ** (a.s.)'dı.[178]

---

177 Bugün bile İsrail Devleti'nin bir anayasası mevcud olmayıp bu hususta Tevrat, **"Kudüs Talmudu"**, **"Babil Talmudu"**, **Mişna** ve diğer mukaddes kabul edilen kaynaklardaki hükümler câridir. Bir **"Din İşleri Başkanlığı"** mevcuddur.

Bilhassa eğitim ve öğretim, bu sapık dinî esaslar dairesinde yapılmakta ve bütün bir hayat, bu esas telâkkiler çerçevesinde cereyan etmektedir. Tafsilât için bkz: **Dr. R. Abdullah Şâmî**- Din Devleti İsrail, İstanbul, 2002.

178 Âl-i İmran Sûresi, âyet 38-41; Meryem Sûresi, âyet 4-11; Enbiyâ Sûresi, âyet 90.

Vaktâ ki, onun teyzesi **Hunna**, **Hz. Meryem**'i doğurdu. Evvelce nezretmiş (adamış) olduğu üzere, O'nu Beytü'l-Makdis'in hizmetinde bulunmak üzere oranın hizmetkârlarına teslim etti. **Hz. Meryem** orada büyüdü. Kendisine mahsus bir odası vardı ki, oraya **Zekeriya** (a.s.)'dan başkası giremezdi.

İleride anlatılacağı üzere **Hz. Meryem** babasız olarak **Hz. Îsâ**'yı doğurunca, Yahudîler o vakit yüz yaşında olan **Zekeriya** (a.s.)'ı iffetsizlikle itham ederek şehid ettiler.

İncil nâzil olup da Tevrat neshedilinceye kadar onunla amel etmek üzere **Yahyâ** (a.s.)'a nübüvvet lûtfedildi. Daha sonra bölgenin hâkimi **I. Herot**'un kardeşinin karısı ile evlenmesine dînen cevaz vermediği için, O da babası gibi şehid edildi. O vakit **Mûsâ** (a.s.) şeriatına göre bu yasaktı. Şehid edildiğinde **Yahyâ** (a.s.) otuz dokuz yaşındaydı. Üst üste iki peygamber katletmeleri sebebiyle Yahudiler lânetlenmiştir. Kur'ân-ı Kerîm'de şöyle buyrulur:

"Sözlerinden dönmeleri, Allâh'ın âyetlerini inkâr etmeleri, haksız yere peygamberleri öldürmeleri ve «kalblerimiz kılıflanmıştır» demeleri sebebiyle (onları lânetledik; kendilerine türlü belâlar verdik. Onların kalbleri kılıflı değildir;) **tam aksine küfürleri sebebiyle Allah o kalbler üzerine mühür vurmuştur; pek azı müstesnâ artık îmân etmezler."**[179]

Hz. Îsâ (a.s.) yaşça **Hz. Yahyâ** (a.s.)'dan sadece altı ay küçüktü. Bu iki teyzezâdenin doğumları **Hz. Mûsâ**'nın vefatından bin yedi yüz on altı sene sonradır.[180]

Hz. Meryem, anasının nezri üzerine Beyt-i Makdis'e verilmiş, oranın hizmetkârları arasında O'na kimin nezaret edeceği hususunda kur'a çekilmiş ve kur'a **Zekeriya**

179 Nisâ Sûresi, âyet 155.

180 **Ahmed Cevded Paşa**- a.g.e. sh. 45.

(a.s.)'a isâbet etmişti. Burada kendisine tahsis edilen odada (Kur'ân buna **"mabed"** diyor), O daha **Hz. Îsâ**'yı doğurmadan Allâh'ın husûsî bir iltifâtına mazhar olmaktaydı. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de:

"Rabb'i, Meryem'e hüsn-i kabûl gösterdi; O'nu güzel bir bitki gibi yetiştirdi. Zekeriyyâ'yı da O'nun bakımı ile vazîfelendirdi. Zekeriyyâ, O'nun yanına, mâbede her girişinde orada bir rızık bulur ve:

«-Ey Meryem!.. Bu Sana nereden geliyor?» der, O da:

«-Bu, Allâh tarafındandır. Allâh, dilediğine sayısız rızık verir!..» derdi."[181] buyurulmaktadır.

Hz. Peygamber'in de O'nun hakkında şöyle buyurduğu rivâyet edilmiştir:

*"**İmran** kızı **Meryem**, zamanında Dünya'da bulunan kadınların en hayırlısıdır. Bu ümmetin kadınlarının en hayırlısı da **Hatîce**'dir."*[182]

Kur'ân-ı Kerîm'de pek çok senâ edilen **Hz. Meryem "sıddîka"** olarak anılmıştır.[183]

Cenab-ı Hak, **Âdem** (a.s.)'ı hem anasız ve hem de babasız halk ettiği gibi **Hz. Îsâ**'yı da babasız Dünya'ya getirdi. Gerçekten Cebrâil (a.s.)'ın yakasından üfürmesi üzerine **Hz. Meryem** gebe kaldı. Lâkin **Hz. Âdem**'in anasız ve babasız yaratılmış olmasına itiraz etmeyenler, **Hz. Îsâ**'nın sırf babasız Dünya'ya gelmesini kabullenemediler ve **Hz. Meryem**'i ithama kalkıştılar.

Hattâ kendisine:

"Melekler demişlerdi ki:

«-Ey Meryem!.. Allah, Sana kendisinden bir Kelime'yi müjdeliyor. Adı, Meryem oğlu Îsâ'dır.

181 Âl-i İmran Sûresi, âyet 37.

182 Müslim, Fedâilü's-Sahâbe, 69.

183 Âl-i İmran Sûresi, âyet 47.

Mesîh'tir; Dünyâ'da da, Âhiret'te de îtibarlı ve Allâh'ın kendisine yakın kıldıklarındandır.»"[184]

Ve:

(-Ey Meryem!) **O sâlihlerden olarak beşikte iken ve yetişkinlik hâlinde insanlara** (peygamber sözleri ile) **konuşacak."**[185] dediklerinde, O bile buna hayret etmiş ve şöyle demişti:

"«-Rabb'im! Bana bir erkek eli değmediği hâlde nasıl çocuğum olur?» dedi.

Allâh şöyle buyurdu:

«–İşte böyledir. Allâh dilediğini yaratır! Bir işe hükmedince ona sâdece:

«-Ol!» der; o da oluverir.»"[186]

"Meryem, O'na (Îsâ'ya) **hâmile kaldı. Bunun üzerine O'nunla** (karnındaki çocukla) **uzak bir yere çekildi."**[187]

Hz. Meryem'in doğum sancıları başladığında kurumuş bir hurma ağacının yanına geldi ve ona yaslandı.

Kur'ân-ı Kerîm'de:

"Doğum sancısı, O'nu bir hurma ağacına (dayanmaya) **sevk etti.**

«-Keşke, bundan önce ölseydim de unutulup gitseydim!..» dedi."[188]

Nihayet, hurma ağacının dalları altında **Îsâ** (a.s.) babasız olarak Dünya'ya geldi.

Bu hurma ağacı kurumuş olduğu hâlde Cenâb-ı Hak, O'na şöyle buyurdu:

---

184 Âl-i İmran Sûresi, âyet 45.

185 Âl-i İmran Sûresi, âyet 46.

186 Âl-i İmran Sûresi, âyet 47.

187 Meryem Sûresi, âyet 22.

188 Meryem Sûresi, âyet 23.

"Hurma dalını kendine doğru silkele ki, üzerine tâze, olgun hurma dökülsün!"[189]

İsâ (a.s.)'ın bu sûretle doğumu üzerine büyük bir iftira ve dedikodu furyası başladı. Bu durum, âyet-i kerîmelerde şu sûretle ifade buyrulmaktadır:

"(Meryem) **nihâyet O'nu (İsâ'yı kucağında) taşıyarak kavmine getirdi. Dediler ki:**

«-Ey Meryem!.. Hakîkaten Sen iğrenç bir şey yaptın!»"[190]

"–Ey Hârûn'un kızkardeşi! Sen'in baban kötü bir insan değildi; annen de iffetsiz değildi."[191]

Bunun üzerine **Hz. Meryem**:

"–O'ndan sorunuz." diye çocuğa işaret etti. Onlar:

"Dediler ki:

«-Biz beşikteki bir sabî ile nasıl konuşuruz?»"[192]

Bunun üzerine çocuk, Allâh'ın inâyeti ile şöyle dedi:

"–Ben Allâh'ın (seçilmiş bir) **kuluyum!.. O, bana Kitâb'ı verdi ve beni peygamber yaptı."**[193]

"Nerede olursam olayım, O beni mübârek kıldı. Yaşadığım sürece bana namazı ve zekâtı emretti."[194]

"Beni anneme saygılı kıldı; beni bedbaht bir zorba yapmadı."[195]

"Doğduğum gün, öleceğim gün ve diri olarak kabirden kaldırılacağım gün selâmet banadır."[196]

---

189 Meryem Sûresi, âyet 25.
190 Meryem Sûresi, âyet 27.
191 Meryem Sûresi, âyet 28.
192 Meryem Sûresi, âyet 29.
193 Meryem Sûresi, âyet 30.
194 Meryem Sûresi, âyet 31.
195 Meryem Sûresi, âyet 32.
196 Meryem Sûresi, âyet 33.

Bu sözleri işiten Yahudiler, **Hz. Meryem**'den el çektiler. O da oğlunu alıp amcazâdesi **Yusuf Neccar** ile birlikte Mısır'a gitti ve on iki sene orada kaldıktan sonra tekrar Kudüs'e döndü ve buradaki **"Nâsıra"** Kasabası'na yerleşti. Bundan dolayıdır ki, Hıristiyanlara aynı zamanda **"Nasranî"** denilmektedir.

Hz. Îsâ, otuz yaşına vardığında kendisine vahiy gelip peygamber oldu. Halkı irşada başladı. Lâkin insanların pek çoğu küfürde inat ve ısrar ediyordu. **Hz. Îsâ** onları teshîr için Allâh'ın lûtfu ile birçok mûcizeler gösterdi: Bir ölüyü diriltti. Doğuştan kör insanların gözlerini açtı, gökten mâide (sofra) indirtti ve su üstünde yürüdü. Daha birçok mûcize gösterdi.

Buna rağmen kendisine ancak on iki kişi iman etti. Bunlara **"Havâriyyûn"** (Havarîler) denilir. Arapça'ya Habeş lisânından geçmiş olan bu kelime, **"yardımcı"** veya **"seçkin insan"** demektir.

Hz. Îsâ, bunlardan bazılarını, halkı irşad için Antakya, Nusaybin gibi şehirlere yolladı. Kendisine nâzil olan İncil-i Şerîf'teki tevhid esasları dâhilinde va'z u nasihatte bulunmak üzere seyahat eden bu havârîlerin faaliyetleri Kur'ân-ı Kerîm'de tafsilâtı ile naklolunmaktadır.[197]

"İncil" kelimesi, **"müjde"** demektir. **Hz. Îsâ**'ya nâzil olan kitaba İncil denilmesi, orada insanlığa gönderilecek en son peygamberin sonuncusu **Hz. Muhammed Mustafa** (s.a.v.)'in müjdelenmiş olmasındandır.

Kur'ân-ı Kerîm'de şöyle buyrulmaktadır:

"Hatırla ki, Meryem oğlu Îsâ:

«-Ey İsrâîloğulları!.. Ben size Allâh'ın elçisiyim; benden önce gelen Tevrât'ı doğrulayıcı ve benden sonra gelecek Ahmed adında bir peygamberi de müjdeleyici

197 Bkz: Yâsîn Sûresi, âyet 13-27.

olarak geldim!» demişti.

Fakat O, kendilerine açık deliller getirince:

«-Bu, apaçık bir büyüdür!» dediler."[198]

Bu müjde, İncil'de **"Faraklit"** olarak geçmektedir ki, bu kelime **"hamd"**e tekâbül ettiği cihetle **"Ahmed"** veya **"Muhammed"** kelimelerinin mukabili demektir.

İmana gelmeyen Yahudiler, **Hz. Îsâ**'yı yakalayıp aynen **Zekeriya** (a.s.) ve **Yahyâ** (a.s.) gibi öldürmeye karar verdiler. Her tarafta O'nu arıyorlardı.

Hz. Îsâ ise bir gece, son defa olarak Havâriler ile gizlice sohbet ederken onlara şöyle dedi:

"–Horozlar ötmeye başlamadan, yani sabah olmadan önce içinizden biri irtidat edecek ve beni pek az bir paraya düşmanlarımıza satacak!.."

Bu da Hıristiyanların **"Yuda"** adını verdikleri **"Şem'un"**dan başkası değildi. Bu mürted, az bir para karşılığında **Zekeriya** ve **Yahyâ** -aleyhimüsselâm-'ları öldüren azgın Yahudilere, **Hz. Îsâ**'nın saklandığı yeri ihbar etti.

Cenâb-ı Hak, bu ihânet sebebiyle O'nu, cânilere **Hz. Îsâ** sûretinde gösterdi. Bu yüzden **Hz. Îsâ** sanılarak O, çarmıha gerilip öldürüldü. **Hz. Îsâ** ise semâvâta ref edildi, yani yükseltildi. Bu husus, Kur'ân-ı Kerîm'de şöyle ifade buyrulmaktadır:

"İnkâr etmelerinden ve Meryem'in üzerine büyük bir iftirâ atmalarından ve:

«-Allâh elçisi Meryem oğlu Îsâ'yı öldürdük!» demeleri yüzünden (onları lânetledik). **Hâlbuki O'nu ne öldürdüler; ne de astılar. Fakat** (öldürdükleri) **onlara Îsâ gibi gösterildi. O'nun hakkında ihtilâfa düşenler, bundan dolayı tam bir kararsızlık içindedirler. Bu hususta zanna uymak dışında hiçbir** (sağlam) **bilgileri yoktur ve**

198 Saff Sûresi, âyet 6.

kesin olarak O'nu öldürmediler."[199]

"Bilâkis Allah, O'nu (Îsâ'yı) kendi nezdine kaldırmıştır. Allah izzet ve hikmet sâhibidir."[200]

Hz. Îsâ'nın semâvâta ref olunmasından sonra Havâriler, bu yeni dînin neşri için etrafa dağıldılar. Kısa zamanda ortaya birbirini tutmaz pek çok İncil nüshası çıktı. Bunların bazıları Havâriyyûn'dan olan kimselere, bazıları ise onların şâkirtlerine isnad olunmaktadır. Uzun yıllar gizli gizli faaliyet gösteren Hıristiyanların ellerindeki kitap nüshalarının onun asılları ile hiçbir alâkası kalmayarak bu tevhîd dininin -âdeta- putçuluğa inkılâb ettiği ve **Hz. Îsâ**'nın -hâşâ- aynı zamanda **"Allah"** ve **"Allah'ın oğlu"** olduğu inancı revaç buldu. Şimdi biraz da bu tahrîfin tarihçesi ile mâhiyetini izah edelim:

bb-İnanç Muhtevâsı

Tuhaftır ki, Hıristiyanlık, Mûsevîliği neshetmek, yani hükümsüz kılmak üzere zuhûr ettiği hâlde her Hıristiyan'ın elindeki İncil'in ön tarafında **"Ahd-i Atîk"** (Eski Ahid) adıyla Tevrat yer almaktadır. **"Ahd-i Cedîd"** (Yeni Ahid) adıyla anılan İncil ile birlikte bu iki kitaba **"Kitab-ı Mukaddes"** denilmektedir. Bugün bütün Hıristiyanlık Âlemi'nin içinde bulunduğu Yahudî destekçiliği veya yalakalığının temel sebebi budur. Hâlbuki hiçbir Yahudi, İncil'i **"vahiy mahsûlü"** kabul etmediği gibi Hıristiyanlığı da bir din, **Îsâ** (a.s.)'ı ise peygamber saymaz. Hattâ Hıristiyanları sünnetsiz olmalarından dolayı bizdeki cünüplüğe benzer bir sûrette kirli addederler. Bundan dolayıdır ki, hacı olmak üzere Kudüs'e gelmelerini önlemek üzere Efes'te bir **"Meryem Ana"** mezarı efsânesi uydurmuşlar ve bunu Papalık dâhil

199 Nisâ Sûresi, 156-157.

200 Nisâ Sûresi, 158.

olmak üzere herkese kabul ettirmişlerdir.[201]

---

201 Yahudiler, çocuklarını, doğumunun sekizinci gününde sünnet eder, on üçüncü yaşı ikmâl ettiği günde de başına ve koluna bir kayış takarak tören yaparlar. Bu, **"rüşd yaşı"** kabul edilir. Yahudiler, Kudüs'e sâhip olduktan sonra, sünnetsizliklerinden dolayı murdar addettikleri Hıristiyanların mukaddes Kudüs toprağına ayak basmalarını doğru bulmadıklarından ve bu zihniyetlerini de belli etmek istemediklerinden bir hileye başvurarak **"Meryem Ana'nın Mezarı"**nın Kudüs'te değil, Türkiye'nin Efes Şehri'nde olduğuna dair bir yalan îcâd etmişlerdir. Bundan maksad, sünnetsiz Hıristiyanların hacı olmak niyetiyle Kudüs'e gelmelerini ve dolayısıyla bu mukaddes toprağa ayak basmalarını önlemektir. Öyle ya, Hıristiyanlar **Hz. Îsâ**'nın babasız doğduğuna ve kendisinin de semaya ref olunduğuna inandıklarına göre, hacı olmak için Kudüs'e gelişleri, sırf **Meryem Ana**'nın kabrini ziyaret içindir. Bu kabrin, 2000 yıl sonra başka bir yerde olduğu kabul edilirse, Hıristiyanların Kudüs'e gelmelerine ve sünnetsizlikleri dolayısıyla bu toprağa ayak basıp kirletmelerine mânî olunabilir. Bunun için bir yahudi kızı -güyâ- bir rüya görmüş ve rüyasında **Meryem Ana**'nın kendisine kabrinin Kudüs'te değil, Efes'te olduğunu söylemesi üzerine Hıristiyanlık Dünyası'nın kafasını karıştırmıştı.

Diğer taraftan Yahudi ve Mason güdümlü Türk idârecileri de bu yalanı başlarına tâc etmişler, ülkemize turist gelmesine sebep olacağı mülâhazasıyla, Yahudileri gölgede bırakacak bir üslûpla bu yalanın müdâfii kesilmişlerdir.

Bundaki hileyi anlamakta hiç şüphesiz zaaf göstermeyecek olan Papalık, Yahudi ile mücâdeleyi göze alamadığından, rüyayı gören kızı **"azîze"** îlân etmiş ve bu yalana inanmış görünmek mecbûriyetinde kalmıştır. Çünkü Yahudilerin İslâm Hilâfeti'nden sonra temel hedefi, **"Katolik Papalığı"**dır.

Papalık, kendisine teveccüh eden bu tehlikeyi fark etmiş ve **Meryem Ana** tâvizinden sonra beynelmilel Siyonizm'e bir tâviz daha vermiştir. O da şudur: Her Pazar günü Katolik Kiliseleri'nde an'anevî bir duâ okunurdu. Bu duâ, **Hz. Îsâ**'nın çarmıha gerilmesine sebep olduklarına inanılan Yahudileri **"lânetleme"** mâhiyetindeydi. İnkıtâsız, asırlardan beri her Pazar, her Katolik kilisesinde okunmakta bulunan bu duâ, 1968 yılında Papalıkça resmen yasaklanmıştır. Hiç şüphesiz, Papalığın, **Hz. Îsâ**'nın Yahudilerce çarmıha gerdirilmiş olması yolundaki kanaati değişmiş değildir. Buna rağmen verilen şu tâviz, sırf aradaki husûmeti tahfîfe medâr olsun, yani Yahudilerin husûmetleri azalsın diyedir. Bu tâvize rağmen

Gerçi **Hz. Îsâ**, Tevrat'ı teyid için gönderildiğini bildirmiştir. Ama bu söz, elde gezen muharref Tevrat değil, onun artık mevcud olmayan aslı için vârid olmuştur. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de:

"(**Îsâ** dedi ki:)

«**–Benden önce gelen Tevrat'ı doğrulayıcı olarak ve size haram kılınan bazı şeyleri de helâl kılmam için gönderildim. Size Rabb'inizden bir mûcize getirdim. O hâlde Allah'tan korkun, bana da itaat edin.**»"[202] buyrulmaktadır.

Hıristiyanların, Tevrat'ı, İncil'in ön tarafına yerleştirip mûteber addetmeleri, sadece onları -haklı haksız demeden- gözü kapalı bir Yahudi müdâfii yapmakla kalmamış, bir de onların başına **"Yehova Şâhidliği"** denilen bir belâyı musallat etmiştir.

Yehova Şâhidliği, İncil'i, Tevrat'a göre tefsir ve düzenleme istikametinde bir harekettir. Yani bununla Yahudi, Hıristiyan Âlemi'ni bir kere daha Tevrat'ın imbiğinden geçirmeye çalışmaktadır.[203]

Bir kere daha diyoruz, çünkü **Hz. Îsâ**'nın aslı vahdâniyet olan tebliğâtını değiştirip onu **"teslis"** sûretine sokan da bir Yahudi olan **Pavlus**'tur. **Hz. Îsâ**'nın semâvâta

---

Yahudilerin **"Katolikliğe karşı"** hissiyatında bir değişiklik olmamış ve herkes kendi yolunda yürümeye devam etmiştir.

Papalık, **"Avrupa Birliği"** hareketini, sırf beynelmilel Siyonizm'e karşı güçlenip ayakta kalmak için gerçekleştirmiştir. Yahudiler de mâni olmadıkları bu harekete karşı onu **"temel istikamet itibariyle"** ana mihrakından kaydırmak üzere Protestan ve hatta -Katolikliğe ayrı bir din kadar yabancı gelen- Ortodoksluğa mensub Yunanistan'ı idhâl ile elinden geleni yapmaktan geri kalmamıştır.

202 Âl-i İmran Sûresi, âyet 50.

203 Tafsilât için bkz: **Prof. Dr. Hikmet Tanyu**- Yehova Şâhitliği, Ankara, 1980.

ref olunmasından sonra Hıristiyanlığı kabul eden **Pavlus**, bugün hak olarak kabul olunan dört İncil'e kaynaklık etmiş olan on dört risâle yazmıştır. Hâlbuki bu Yahudi, **Hz. Îsâ**'yı görmüş bile değildir. Bu risâleler, "**Yuhanna**'nın Vahyi" (!) ve diğer bazı kitapçıklar uzun zaman sahte sayılmış ve nihayet M.S. IV. Yüzyılda bunlar mûteber addedilmiş ve Yeni Ahid'de yer alan kitapçıkların adedi yirmi yedi olarak kabullenilmiştir. Bunlar, dört İncil, Rasûllerin İşleri, **Pavlus**'un bu on dört mektubu, **Yakub**'un bir, **Petrus**'un iki, **Yuhanna**'nın ise üç mektubu ile vahyi (!) ve **Yehuda**'nın bir mektubundan ibârettir.

Bunların hiç biri, **Hz. Îsâ**'nın sağlığında yazılmış değildir.[204] Üstelik bunların ilk olarak yazıldıkları dilin İbrânice veya onun bir lehçesi olan Arâmice yahud da Grekçe yazılmış oldukları hususunda münakaşalar cereyan etmiş-

---

204 Bunlardan Havârî **Matta**'ya isnad edilen İncil, Hıristiyanlığı kabul eden Yahudiler için İbrânice yazılmış olmakla beraber onun elde ancak Grekçe nüshası vardır. Üstelik bunun Havârî **Matta**'ya âid olmadığı da oldukça müdellel bir sûrette iddia edilmektedir. Bunun, yazım esnasında havârî olmayan **Markos**'tan geniş bir sûrette istifade olunduğu bilinmektedir. Ayrıca bir havârinin mütekellim sıfatı ile değil de üçüncü bir şahsa izâfeten beyânda bulunması gibi başka deliller de vardır.

Yeni Ahid'de ikinci sırada yer alan İncil'in yazarı **Yahudi Yuhanna**'dır. **Markos**, bunun lâkabıdır. Bu zât, havari değildir. **Petrus** ve **Pavlos**'a talebelik etmiştir. Bazılarına göre, bu İncil'i aslında **Petrus** yazmıştır. **Barnaba** ve **Pavlus** ile birçok ülkeye seyahat edip Hıristiyanlığı yaymakla meşgul olmuştur.

Luka'nın ise Antakyalı bir Yahudi veya Grek asıllı olduğu münakaşalıdır. Mesleği hekimlik veya ressamlıktır. Velhâsıl hayatı sisler içinde kalmış, aydınlatılamamıştır. Yazdığı İncil, maddî bilgi yanlışları ile doludur.

Yuhanna İncili'nin yazarı, kardeşi **Yakub**'la birlikte havarilerdendir. Bu da Yahudi asıllı olup sonradan Efes'e yerleşmiştir.

M.S. 96 yılında bir kısım piskoposlar, **Yuhanna**'dan **Hz. Îsâ**'nın ulûhiyetini ispatlayan bir İncil yazmasını istemişler ve bu istek üzerine **Yuhanna**, bu İncil'i yazmıştır.

tir.[205]

Bugün elde bulunan en eski İncil nüshaları, Grekçe'dir.[206] Üstelik bunların kendi içlerinde ve birbirleri arasında sonsuz tezatlar mevcuttur.[207] Nasıl olmasın ki? İncil yazarları, kendilerine de vahiy geldiğini ve eserlerini o sûretle yazdıklarını iddiâ etmişlerdir. Vahyi getiren de -güyâ- **"teslis"** inancında, üç ilâhtan biri olan **"Rûhu'l-Kuds"** yani **Cebrâil** (a.s.)'dır. Bu, bazen de insan kalbine sünûhât ilkah eden mânevî bir güç olarak ifade edilmiştir.

Bu zihniyet sebebiyledir ki, kısa zamanda ortalıkta birbirlerinden farklı birçok İncil nüshası görülmüş ve bu keşmekeşe bir son vermek için tarih boyunca birçok konsüller toplanmıştır. Bunların ilki, M.S. 325 yılında toplanan **"İznik Konsülü"**dür.

Bu konsül toplanıncaya kadar Hıristiyanlar, dehşetli bir zulüm ve tâkibat altında idiler. Mabetlerini daha çok yer altlarında veya kuytu orman içlerinde te'sis ediyorlardı. M.S. 313 yılında İmparator **Konstantin**'in Hıristiyanlara dînî serbestlik bahşeden bir ferman yayınlaması, bilâhare de bu dîni resmen kabul etmesi sayesinde toplanan bu **"I. İznik Konsülü"**nün asıl gâyesi, Yahudi **Pavlus**'un sapık görüşlerini tescil ve buna mugâyir olanları red ve cerh idi. **Pavlus, "Allah, Îsâ ve Rûhü'l-Kuds"**ten ibâret olan **"teslis"**, yani üç ilâh inancını ortaya atmış ve bunu kısa zamanda yaygınlaştırabilmişti. Roma putperestliğinin hâkim olduğu bir muhitte **"mücerred"** ve **"tek"** bir Allah inancına nazaran çok ilâhlı putperestliğe yakın olan bu görüş, revaç

---

205 Bkz: **Prof. Dr. Şaban Kuzgun**- Dört İncil, İstanbul, 2008, sh. 140.

206 Bu sebepledir ki, Grekçe'de **Îsâ** yerine kullanılan **"Hristo"** kelimesinden Hıristiyan kelimesi türemiş ve yaygınlaşmıştır.

207 **Prof. Dr. Şaban Kuzgun**- a.g.e, sh. 133.

bulmuş,[208] fakat bu sapıklığa karşı çıkanlar da görülmüştür ki, bunların en önde geleni **Ariyüs**'tür. O'nun görüşlerinin de reddedilmesi isteniyordu.

*"**Ariyüs**'ün anlayışına göre, Tanrı birdir, varlığı ken-*

---

208 *"Dönemin Roma imparatorları, Hıristiyanlığın hızla yayılmasını kendi tahtları için büyük bir tehlike olarak görmüş ve bu dîni ortadan kaldırmak için her yola başvurmuşlardır. **Hz. İsâ**'nın mesajını yaymak için gece gündüz durmadan faaliyet gösteren havârileri ve onların öğrencilerini sıkı şekilde takip eden devlet yöneticileri, bunların büyük bir kısmını faaliyetlerini engellemek için öldürmüşlerdi. İlk asırda başlayan işkence ve zulüm, ikinci ve üçüncü yüzyıllarda artarak devam etmişti."*

"Zulme uğradıkları sıralarda devamlı olarak baskı ve işkencelerden şikâyet eden Hıristiyanlar, dördüncü yüzyıldan itibaren saraylara nüfuz ederek imparator ve kralları etkilemeye başlamış ve onların güçlerinden azamî şekilde faydalanarak dinlerini yaymaya devam etmişlerdir. Ancak, daha önce kendi çektiklerini insanlara devlet eli ile işkence etmekten de geri kalmamışlardır. Hıristiyanlar, bir yerde iktidarı ele geçirir geçirmez kendilerine karşı gelen ne varsa hepsini birden imha etmekten aslâ çekinmemişlerdir. Hıristiyanlar, Hıristiyanlığı kabul ettirmek istedikleri insanlardan kendi dâvetlerine uymayan ve bu dini kabul etmeyenlerin itirazlarına aslâ tahammül edememiş ve onları acımasızca yok etmişlerdir.

Dördüncü yüzyıldan itibaren Hıristiyanlığı kabul ettirmede cebir ve şiddetin kullanılması, Kilise tarafından meşrû kabul edilmiş. Hıristiyanlığa zorla sokulmak istenen kişilerin, bu isteği reddetmeleri hâlinde onlara ne gibi işkencelerin tatbik edileceği dahî tespit edilmiştir.

O devrin Hıristiyan mantığına göre, bir insanın Hıristiyanlığı kabul etmeden yaşamasından, ölmesi daha iyidir. Dolayısıyla Hıristiyanlığa girmeyi reddeden, çeşitli işkence ve zulüm metotlarının uygulanmasına rağmen, bu dine girmemekte direnen insanları öldürmek, onların yaşamalarına müsaade etmekten daha iyidir. Dolayısıyla kendi dâvetlerine icâbet etmeyenleri öldürmek, Hıristiyan mantığına göre sevap olarak kabul edilmiştir." (Prof. Dr. **Şaban Kuzgun**- a.g.e., sh. 3 vd.)

Bütün bu mülâhazaları mezhep ihtilâfı sebebiyle vâki olan **"Sen Bartelemi"** katliamını, Engizisyon Mahkemelerini, Haçlı seferleri dolayısıyla Anadolu ve Filistin'de yaptıkları zulüm ve vahşeti, Endülüs Müslümanlarının ve Amerikan yerlileri Kızılderililerin yok edilişini hatırlayarak düşünürsek, bu tablonun ne dehşet verici olduğunu kavrayabiliriz.

dinden (kendi nefsiyle kâim), doğurulmamış, ezelî ve ebedî, mürekkeb olmayan, irâde, ilim, gâye, hikmet ve kelâm sahibi bir varlıktır ve başka varlıklar tarafından kavranamaz (ihâta edilemez). O, ezelden beri baba değildir, kendi irâdesiyle Oğul'u (Îsâ) yoktan yaratmıştır."[209]

Burada **Pavlus**'un görüşleri bir **"akîde"** olarak benimsenmiş, kilise teşkilâtı düzenlemeleri yapılmış, **Ariyüs** ve emsâli doğru görüş sahiplerinin aforoz edilmesi kararlaştırılmıştır. **"İznik Akîdesi"** denilen bu anlayışa göre, Allah, -hâşâ- **"baba"** olarak kabul edilmiş, **Hz. Îsâ**'nın ise, hem Allâh'ın oğlu ve hem de cevher itibariyle O'nunla bir, yani bir ilâh olduğu karar altına alınmıştır. Hâlbuki bu konsülde ekseriyet, Mısır'dan gelen heyetin başkanı **Ariyüs** gibi düşünüyordu. Lâkin imparator **Konstantin**'in **Pavlusçuları** desteklemesi sebebiyle bu doğru düşünenler dâvâlarını kaybettiler. Üstelik **Ariyüs** dövüldü ve hapsedildi. Hapiste öldü. Teslisçi dört İncil'den mâadâsı yakıldı.

Bilâhare M.S. 381'de İstanbul'da, 431'de Efes'te, 451'de Kadıköy'de de konsüller toplanmış ve her seferinde yapılan bazı ilâvelerle **"teslis akîdesi"** bugünkü şeklini almıştır.

M.S. 869 yılında İstanbul'da toplanan diğer bir konsülde mukaddes rûhun menşei münâkaşa edilmiş, devam eden bu münâkaşalar sonunda 1054 yılında Hıristiyanlık, **"Katoliklik"** ve **"Ortodoksluk"** olarak ikiye ayrılmış; Katolikliğin merkezi Roma ve başkanı da **"Papa"** veya **"Rimpapa"** kabul edilmiştir.

Ortodoksluğun merkezi, İstanbul ve bu mezhebin ruhanî lideri de **"Patrik"** kabul edilmekle bu din, kat'î bir sû-

209 **Dr. İsmail Taşpınar**- İznik Konsülü (325) ve İslâm Kaynaklarındaki Yeri, Marmara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi, sayı 26, İstanbul, 2004, sh. 27.

rette birbirleriyle bağdaşmayacak sûrette ikiye ayrılmıştır.

XVI. yüzyılda ise Katolikliğe ve onun mutaassıp papazlarının cenneti parselleyip satmaya kadar varan rezilliklerine bir aksülamel olarak, **"Protestanlık"** ortaya çıkmış ve bu sûretle bir bölünme daha gerçekleşmiştir.

Bu kadar bilgi arz ettikten sonra **"teslis"** ve **"günah çıkarma"** gibi akıl dışı sapıklıklara cevap verme yerine, hâlâ hak kabul olunan **"Dört İncil"**den bazı cümleleri dikkatlerinize sunarak eldeki metinlerin ilâhî bir mesaj olmakla aslâ bağdaşmayacak ne denli saçmalıklar ihtivâ ettiğini göstermek istiyoruz:

Matta İncili'nde **Hz. İsâ**'ya şöyle söylettirilmektedir:

"Yeryüzünde selâmet getirmeye geldiğimi sanmayın; ben selâmet değil, fakat kılıç getirmeye geldim. Çünkü ben adamla babasının, kızla anasının ve gelinle kaynanasının arasına ayrılık koymaya geldim. Adamın düşmanları kendi ev halkı olacaktır."[210]

Luka İncili'ne göre ise, **Hz. İsâ** güya benzer bir ifâdeyle şöyle demiştir:

"Eğer bir kimse bana gelir ve kendi anasına, babasına, karısına, çocuklarına, kardeşlerine, kız kardeşlerine, hattâ kendi canına buğzetmezse benim şâkirdim olamaz."[211]

Yine **Luka** İncili'nden bir başka cümle:

"Ben Dünya'ya ateş atmaya geldim, eğer şimdiden tutuşmuşsa daha ne isterim? Dünya'ya selâmet getirmeye mi geldim sanıyorsunuz? Size derim ki, hayır, fakat daha doğrusu ayrılık getirmeye geldim. Çünkü bundan sonra bir evde beş kişi olacak, üçü ikiye, ikisi üçe ayrılacaklar."[212]

---

210 Matta İncili, 10/34-35.

211 Luka İncili, 14/26.

212 Luka İncili, 12/49-52.

Markos İncili'nden bir cümle:

*"Ertesi gün Beytanya'ya çıktıkları zaman **İsâ** acıktı. Uzakta yapraklı bir incir ağacı görüp belki onda bir şey bulurum diye geldi. Yanına varınca üzerindeki yapraklarından başka bir şey bulamadı; çünkü incir mevsimi değildi. **İsâ** cevap verip ona dedi: Artık hiç kimse senden ebediyyen incir yemesin. Sabahleyin, yanından geçerken incir ağacını kökünden kurumuş gördüler."*[213]

Markos İncili'ne göre, eli ile günah işleyen elini, ayağı ile günah işleyen ayağını kesmeli, gözü ile günah işleyen ise, gözünü çıkarmalıdır.

"Eğer elin sürçmene sebep olursa onu kes; senin için hayata çolak olarak girmek, iki elin olarak cehenneme, sönmez ateşe atılmaktan daha iyidir. Eğer ayağın sürçmene sebep olursa onu kes; senin için topal olarak hayata girmek, iki ayağın olarak cehenneme atılmaktan daha iyidir. Eğer gözün sürçmene sebep olursa onu çıkar; senin için bir gözün olarak Allâh'ın melekûtuna girmek, iki gözün olarak cehenneme atılmaktan daha iyidir."[214]

Bu saçmalıklar saymakla bitmez. Bunlardan berî olan tek İncil nüshası, **"Barnabas İncili"**dir ki, onun da okunması, asırlarca önce Papalık tarafından yasaklanmıştır. Zira onun bir nüshası, İznik Konsülü'nde imha olunmaktan kurtulmuş ve zamanımıza kadar gelebilmiştir. Âhirzaman Peygamberi'nin geleceğini de müjdelemiş olmasıyla doğruya en yakın olan İncil bu olduğu hâlde bugüne kadar Hıristiyanlarca mûteber addedilmemiştir.

Hz. İsâ'yı mâsum bir peygamber iken ilâh mevkiine yükselten, dolayısıyla şirke saplanan, insanları doğuştan günahkâr kabul ederek **Hz. İsâ**'nın buna keffâret olmak

213 Markos İncili, 11/12-20.

214 Markos İncili, 9/43-47.

üzere çarmıha gerildiğini iddiâ eden, papazlara günah çıkarma salâhiyeti tanıyan ve buna benzer bir çok akıl dışı bir inanış muhtevası ile hâlâ devam eden Hıristiyanlığın neshedilmesi, yani hükümden düşürülmesinden daha tabiî ve gerekli ne olabilirdi?

İşte âdetullah îcâbı olan bu gerçek tecellî etmiş ve bir daha tahrife uğramamak garantisi ile ilâhî mesaj **"Kur'ân"** sûretinde nâzil olmuş ve onun mübelliği (tebliğcisi) **Hz. Muhammed Mustafa,** Dünya'ya gönderilmiştir.

B-İslâm Peygamberi Gelmeden Önce Arabistan ve Arapların Ahvâli

a-Arabistan

Doğu'da Hind Okyanusu ve Basra Körfezi, batıda Kızıldeniz olmak üzere kuzeyden Irak, Sûriye ve Filistin'e kadar uzanan yarımadaya **"Arabistan"** denilir. Yüzölçümü takrîben üç milyon kilometrekaredir. Buraya **"Cezîretü'l-Arab"**, yani **"Arab Adası"** denilmiştir. Hâlbuki o bir **"cezîre"** yani "ada" değil, **"şibih cezîre"** (ada benzeri) yani **"yarımada"**dır. Ekseriyetle çöl durumundaki Arabistan'ın ziraate elverişli arazisi, bazı vâhâlara münhasır olmak üzere pek azdır. Burada hiçbir nehir veya ırmak mevcud değildir. İslâm, bu coğrafyada doğmuştur.

Arabistan'ın Kızıldeniz sahilinin kuzey bölgesine **"Hicaz"** denilir. Mekke, Medine ve Tâif şehirleri burada bulunmaktadır. Güney kısmının batısı **"Yemen"** doğusu ise **"Hadramut"**tur. Orta kısmında **"Necid"** ve **"Yemâme"** bulunur. Doğusunda ise **"Maskat"**, **"Hicr"** ve **"Bahreyn"** yer alır. Dağlık ve bol yağışlı bir bölge olan Yemen istisna edilirse, Arabistan'da gündüzleri çok sıcak, akşamları ise serin bir çöl iklimi hâkimdir.

Arabistan'da ilk iskân mahalli, kadîmen **"Bekke"**

denilmiş olan ve sonradan **"Mekke"** adını alan yerdir. Bu sebepledir ki, ona **"Ümmü'l-Kurâ"** yani **"yerleşim bölgelerinin anası, ilki"** de denilmektedir.[215] Karye, köy veya en küçük yerleşim bölgesi demek olup **"Kurâ"** bu kelimenin çoğuludur. Bu tavsif, **Hz. Âdem**'in Dünya'ya gönderilişinden sonra ilk olarak burada tavattun edişi sebebiyledir. O, önce Seylan Adası'na, **Hz. Havvâ** validemiz ise Cidde'ye inmişlerdi.

Hz. Âdem, Seylan Adası'nda kırk sene nedâmet gözyaşları döktükten sonra afvolundu. Bir melek refâkatinde, bir arefe günü Arafat'a getirildi. Aynı sûrette Cidde'den getirtilen **Havvâ** Anamızla burada buluşup tevbelerinin kabulü ile müjdelendiler. Sonra da gelip bugün Kâbe'nin bulunduğu mahalle sâkin oldular. İşte Mekke'nin **"Ümmü'l-Kurâ"** adıyla anılmasının sebebi budur.

Mekke, Arabistan Yarımadası'nın ortalarında olmadığı hâlde, tarih boyunca bu bölgenin dînî ve târihî merkezi addedilmiştir. Hemen yanıbaşında Taif ise, âdeta bir yayladır.

Bölgenin diğer önemli bir şehri olan Medîne, tepeler arasına sıkışmış bir durumdaki Mekke'ye nazaran bir ova görünümünde ve sulaktır. Etrafı geniş hurma bahçeleridir. Eski adı **"Yesrib"** iken Peygamberlerin hicretinden sonra **"Medînetü'n-Nebî"** yani **"Nebî'nin Şehri"** denilmekle ondan sonra **"Medîne"** olarak anılagelmiştir.

---

215 Mekke-i Mükerreme'nin kırk beş kadar ismi vardır. Bunların en meşhurları Mekke, Bekke, Ümmü'l-kura, Beldetü'l-Haram, Ümmü'r-Rahme, Tühâme ve Taybe'dir. (Bkz: **Eyüb Sabri (Paşa)**- Mir'ât-ı Mekke, İstanbul, 1301, c. I, sh. 33)

Ayrıca Kur'ân-ı Kerîm'de şöyle buyrulmaktadır:

"Şüphesiz âlemlere bereket ve hidâyet kaynağı olarak insanlar için kurulan ilk ev (mâbed), **Mekke'deki** (Kâbe)**'dir."** (Âl-i İmrân Sûresi, âyet 96)

Esâsen Arabistan'ın yegâne ağacı, daha çok vahalarda yetişen hurmadır. Hayvanlardan ise deve ve at çoktur. O derecede ki, Arap atları müstesnâ cevvaliyetleri sebebiyle bugün bile âlemşümûl bir şöhreti hâizdir.

b-Araplar

Arapların İslâm'ın zuhurundan önceki devirlerine **"Câhiliye Devri"** denilmesi kadîm bir tavsif şeklidir. Ancak bu tâbir ile kastedilen, sadece Araplar olmayıp -belki- bütün Dünya'dır. Zira o zamanki Dünya ahlâk ve irfan seviyesizliğini ifade eden bu cahiliye karanlığı içinde bulunmaktaydı. Roma İmparatorluğu'nda insanları sırf eğlenmek için vahşî hayvanlara parçalatmak derecesindeki barbarlık, ef'âl-i âdiyeden sayılmaktaydı.

Hz. Peygamber'den önce bu yarımadaya birçok peygamber gönderilmiş olduğu hâlde Câhiliye Arapları koyu bir sûrette putçu idiler. Gerçekten Cenâb-ı Hak, **Hûd** (a.s.)'ı Hadramut'un kuzeyinde yaşayan **"Âd Kavmi"**ne, **Hz. Sâlih** (a.s.)'ı Akabe Körfezi yakınlarındaki **"Semud Kavmi"**ne, **Şuayb** (a.s.)'ı ise Medyen mıntıkasındaki **"Eyke Kavmi"**ne göndermiş, bunların hiçbiri ilâhî dâvete icâbet etmediklerinden bunların her biri korkunç bir gazab-ı ilâhî ile yok olmuşlardı.

Evvelce bir nebze îzah edilmiş olduğu üzere **İbrahim** (a.s.)'ın **Sâre** Validemizden bir çocuğu olmadığı için câriyesi **Hz. Hacer**'i âzâd edip kocası ile evlendirmiş, bu evlilikten de **Hz. İsmail** Dünya'ya gelmişti. **İbrahim** (a.s.), Allâh'ın emriyle zevcesi **Hacer**'le oğlu **İsmail**'i alıp **Cebrâil** (a.s.)'ın rehberliğinde Mekke'ye götürüp bıraktı.

Ana-oğul burada yaşarlarken ahâlisi ekseriyetle göçebe olan yerli halktan **"Cürhüm Kabilesi"** orada su olduğunu görünce yerleşmek için **Hz. Hacer**'den izin istedi.

O da:

"–Suya sahip çıkmamak şartıyla, hay hay, yerleşebilirsiniz." karşılığını verdi. Böylece Cürhüm, Mekke'nin en eski kabilesi olarak oraya yerleşti.

Zamanla burası gelişti ve ahâlisi kalabalıklaştı. **İsmail** (a.s.) Cürhümîlerden bir hanımla evlendi. Bundan iki oğlu oldu. Bunlardan biri olan **Kıdar**, Hicaz bölgesine yerleşti. Orada zürriyeti çoğaldı. Sonra buraya Huzaâlılar geldi. Cürhümîlerle savaşarak Mekke Şehir Devleti'ni ele geçirdiler ve burada uzun zaman hâkim oldular. Bunlar, **Hz. İbrahim** (a.s.)'ın getirdiği Hak Din'e mensup olmakla beraber, zamanla sapıtıp putperest oldular. **"Hubel"** adında kendi elleri ile yaptıkları bir puta tapmaya başladılar.

İsmail (a.s.)'dan kırk batın sonra gelen **Adnan** adındaki şahsın Hz. Peygamber'in neseben atası olduğu, tarihte münâkaşa edilmeyen bir husustur. Onun dokuzuncu batından torunu olan **Kinâne** oğlu **Nadır**, Kureyş âilesini kurmuş, bu âile zamanla kuvvetlenerek Huzaalılardan Mekke Şehir Devleti'nin idâresini devralmışlardır. Bunu başaran **"Kusay"**dı. **"Dârünnedve"** adıyla bir hükmî şahsiyet te'sisle Kâbe'nin ziyareti vb. hususları nizam ve intizama soktu. Hz. Peygamber'in dedesi **Abdülmuttalib**'in ceddi olan bu zâttan itibaren Kâbe ve Mekke Şehri'nin idâresi hep Kureyşlilerde kaldı.

Hz. Peygamber'in bi'setinden önce putçuluğun yaygın ve hâkim olmasına rağmen **"Hanîf"** denilen **Hz. İbrahim**'in dinini muhâfaza edenler de vardı ki, Hz. Peygamber'in annesi ve babası ile **Hz. Ebubekir** gibi bazı şahısların bu inançta oldukları bilinmektedir.

Muâsır bir tarihçi, Arap karakterini, Çöl'ün şartları muvâcehesinde şöyle izah ediyor:

"...Bu çevrede doğa kumlardan oluşmuştur, kumlar

birbirinden müstakil ve ayrı tanelerdir. Bunun gibi çakıl taşları, kayalar ve kumlardan yapılmış tuğlalar vb. çölde bütün cisimler birbirinden ayrı bulunur. Bu cisimleri bazen birbirine bağlayan bağlar, sadece bir komşuluk ve yan yana olma bağı tarzında olup içiçelik bağı değildir. Bu tesbit, hayvanlar ve bitkiler için de doğrudur. Çöldeki bitkiler, birbirinden ayrı ve kopuk birimler hâlinde farklı farklı yerlere dağılmışlardır. Ağaçlar kadar otlar da böyledir. Çöldeki hayvanlar ise, her tarafı kaplamış otların ve yoğunluktan birbiri içine girmiş dalların arasında kaybolup tek başına bir birey olma özelliğini yitirdikleri ormanda yaşıyor değildir. Zira çölde orman yoktur. Bu sebeple de hayvanlar, çölde, açık bir havada her şeyin kendi başına bir değeri olduğu, bir topluluk içinde olsa bile müstakil bir varlık olarak görüldüğü «çöl»de yaşamaktadır. Çölde insanlar için de aynı şey geçerlidir. Çöldeki insan, nüfus yoğunluğunun sıfıra yakın olduğu, alabildiğine geniş bir toprak parçasında âdeta kaybolmuş bir ferttir. Ortada bina yoktur. Binaların yerine, birbirinden ayrı, farklı farklı yerlere kurulmuş, taşınabilir çadırlar vardır. Kabile de her biri kendi başına müstakil fertlerden, yani daha alt parçalara ayrılmayan birimlerden meydana gelmiş bir gruptur. Bu grubu, gizli bir ilişki, kan bağı ilişkisi bir arada tutmaktadır. Ancak bu ilişki, zaman geçtikçe ortadan kaybolmakta ve yerini komşuluk ilişkisi almaktadır. Bu ilişki, her iki hâlde de yakınlık ilişkisidir. Yakınlık ise, bitişiklik-süreklilik olmayıp, yalnızca süreksizlik ve ayrı ayrılığın biraz daha hafifi ve boyutları daraltılmış hâlidir. Konu ister aşîret, ister kabile, isterse de bir boy açısından ele alınsın, hepsinde de birey, daima ***«cevher-i fert»****tir. Yani belirli bir bağlılık çerçevesi içinde müstakil bir bireydir. Ancak bu, bitişiklik-süreklilik veya içinde erime tarzında olmayıp,* ***"vehme"*** *dayanan kan ve*

*neseb bağıdır. (Nesep, **İbn-i Haldun**'un dediği gibi vehme dayanan bir bağdır.) Özetle söylersek, bedevî bir toplumdaki ilişkiler, süreksizlik-ayrılık ilişkisidir."*[216]

Bi'set-i Muhammediye'den önce Arabistan halkı, bazı meziyetler yanında birçok da rûhî ve fikrî sefâlet ifade eden ahvâl içindeydi. Meziyetleri, misâfirperverlik, gayr-i müsâid tabiat şartları dolayısıyla cesâret ve şövalyelik, saf ve sâde bir hayat geçirmek ve şiir, hikmet ve belâğata aşırı düşkünlük gibi şeylerdi. İhtimal, Cenâb-ı Hak, ilm-i ezelî-si ile Hak dini -son defa olarak- Arapça inzal buyurmayı murad ettiğinden, bu dili konuşan insanlara -denilebilir ki- ibtilâ derecesinde bir belâğat, fesâhat, talâkat ve edebiyat meyli vermişti. Tâ ki, bu dil gelişerek irâde-i ilâhiyeyi istiâb edebilecek bir zenginlik kazanabilsin. Kur'ân-ı Kerîm'in nüzûlünden asırlarca evvel başlayan bu temâyül sebebiyledir ki, Araplar panayırlar tertib eder, buralarda şiir yarışmaları düzenler ve birinci gelenlerin şiirlerini Kâbe'nin duvarına asarlardı. Bunlardan **"Muallakât-ı Seb'a"** yani **"Yedi Askı"**yı sanırım duymamış olan yoktur.

Kusur ve sefâletlerine gelince, en evvel putçuluğun zikri gerektir. Kâbe, o tevhîdin ilk mâbedi, bir puthâne hâline getirilmişti. Burada her kabilenin ayrı bir putu mevcuttu. Bu sûretle Kâbe'nin içinde 360 put mevcud olduğu bilinmektedir. Bu hususiaki sapıklık o derecelere varmıştı ki, bir nevî yiyecekten put yapar, sonra da onu yerlerdi. Tıpkı Hıristiyanların hâlâ şarabı **Hz. İsâ**'nın kanı addetmelerine rağmen onu içmeleri, ekmeği ise yine o yüce peygamberin eti telâkki ettikleri hâlde yemeleri gibi...

Erkek çocukla iftihar edip oğlunun adıyla **"ebû falan"**, yani falanın babası sûretiyle anılmaktan hoşlanırlar-

---

216 **Prof. Dr. Muhammed Âbid el-Câbirî**- Arap-İslâm Kültürünün Akıl Yapısı, İstanbul, 2003, sh: 316.

ken -ki bu âdet hâlâ bâkidir- kız çocuklarını diri diri gömerlerdi. Allah, onlara:

"–Ben kız babasıyım!.." diyerek kızları ile iftihar eden bir peygamber göndermiştir.

Kabileler arasında sürüp giden kan dâvâları sebebiyle sık sık kapışmaktan çekinmezlerdi. Misâfire ikramdan hoşlandıkları hâlde o misâfiri çölde yakalasalar, soyup soğana çevirmekten ve hattâ onu köleleştirmekten aslâ çekinmezlerdi.

Her gücü yeten, zayıfa dilediği zulmü yapmayı bir hak olarak kabul eder, Mekke'ye mal getiren kervancıların mallarını alıp onların paralarını inkâr ederlerdi. Hattâ Hz. Peygamber henüz vahiyle müşerref olmadan önce bu gibi haksızlıklarla mücâdele etmek maksadıyla **"Hılfü'l-Fudûl"** adıyla bir cemiyet kurulmasına ön ayak olmuş, çok sonraları da:

"–Böyle bir cemiyete ihtiyaç olsa, yine de onun içinde bulunurum." demiştir ki, bundan ileride bahsedilecektir.

Bütün bu şartlar, beşerî ahvâlde -Dünya çapında- bir değişikliğin gereğini ortaya koymakta ve bazı mütefekkir dimağlar, eski semâvî kitaplarda vaad-i ilâhî olan son peygamberin artık gelmesi gerektiğini düşünüyorlardı. Bunlardan biri de **Kuss** adında bir Arap hatip ve şâiri idi ki, **"Ukaz Panayarı"**nda bir hutbe îrâd ederek, Âhirzaman Nebîsi'nin gelmesinin yakın olduğunu bildirmişti. O zaman çocuk olan Rasûlullah (s.a.v.) de O'nu dinleyenler arasında idi. Çok sonraları:

"Kuss'u unutmam!.. Ukaz Panayırı'nda bir konuşma yapmıştı ki, hâfızamda değildir." diyecekti.

Fakat O'nun muhtevasını hatırlamadığı **Kuss bin Saîde**'nin sözlerini arkadaşı **Hz. Ebubekir** aynen hatırlamış ve şöyle rivâyet etmiştir:

"Ey insanlar!

Geliniz, dinleyiniz, belleyiniz, ibret alınız!

Yaşayan ölür, ölen fenâ bulur, olacak olur. Yağmur yağar, otlar biter; çocuklar doğar, anaların babaların yerini tutar. Sonra hepsi mahvolur gider. Vukuâtın ardı arkası kesilmez; hepsi birbirini tâkib eder.

Dikkat edin, söylediklerime kulak verin! Gökten haber var; yerde ibret alacak şeyler var! Yeryüzü serilmiş bir döşek, gökyüzü yüksek bir tavan. Yıldızlar yürür, denizler durur. Gelen kalmaz, giden gelmez. Acabâ vardıkları yerden memnûn oldukları için mi orada kalıyorlar; yoksa alıkonulup da uykuya mı dalıyorlar...

Yemin ederim, Allâh'ın indinde bir dîn var ki, şimdi bulunduğunuz dînden daha sevgilidir.

Ve Allâh'ın gelecek bir Peygamber'i var ki, gelmesi pek yakındır. O'nun gölgesi başınızın üzerine düştü. Ne mutlu o kimseye ki, O'na îmân edip de, O dahî ona hidâyet eyleye! Vay o bedbahta ki, O'na isyân ve muhâlefet eyleye!

Yazıklar olsun, ömürlerini gaflet içinde geçiren ümmetlere!

Ey insanlar!

Gafletten sakının! Her şey fânîdir, ancak Cenâb-ı Hak Bâkî'dir. Birdir, şerîk ve nazîri yoktur. İbâdet edilecek yalnız O'dur. O doğmamış ve doğurmamıştır.

Evvel gelip geçenlerde bizler için ibretler çoktur.

Ey İyâd kabîlesi! Hani babalarınız ve dedeleriniz? Hani müzeyyen kâşâneler ve taştan hâneler yapan Âd ve Semûd? Hani Dünyâ varlığına mağrûr olup da kavmine hitâben «Ben sizin en büyük Rabbinizim.» diyen ***Firavun*** *ve* ***Nemrud****?*

Bu yer, onları değirmeninde öğüttü, toz etti. Kemikleri bile çürüyüp dağıldı. Evleri de yıkılıp ıssız kaldı. Yer-

lerini şimdi köpekler şenlendiriyor. Sakın onlar gibi gaflet etmeyin. Onların yolundan gitmeyin. Her şey fânî, ancak Cenâb-ı Hak Bâkî'dir.

Ölüm ırmağının girecek yerleri var, ama çıkacak yeri yok!.. Küçük büyük herkes göçüp gidiyor. Herkese olan bana da olacaktır."[217]

Evet, gelmesi pek yaklaşmıştı. Zira asırlardan beri insanlığı kasıp kavuran zulmet had safhaya ulaşmakla bir tebeddülâtın -âdetullah îcâbı olarak- gerçekleşmesi gerekiyordu. Şâir **Tevfik Fikret**'in mürted olmadan önce söylediği gibi:

"Zulmün topu var, güllesi var, kal'ası varsa
Hakkın bükülmez kolu, dönmez yüzü vardır
Göz yumma güneşten ne kadar nûru kararsa
Sönmez ebedî her gecenin gündüzü vardır"

217 Bkz: **Eyyub Sabri**- a.g.e., sh: 31; Beyhakî, Kitâbü'z-Zühd, II, 264; İbn-i Kesîr, el-Bidâye, II, 234-241; Heysemî, IX, 418)

Kuss'un bu sözleri, Endülüslü olup **"Seyyidü'n-Nâs"** lâkabı ile meşhur olan âlimin **"Uyûnü'l-Eser"** isimli kitabından naklen **Ali Arslan** - Rasûlullâh'ın Ashabını Tanıyalım, İstanbul, 1982, sh. 10 vd.'da Arapça metni ile birlikte mevcuttur.

İKİNCİ BÖLÜM
İSLÂMİYET'İN ZUHÛRU VE ASR-I SAADET

I-RASÛLULLAH'IN DOĞUMU VE PEYGAMBER OLMADAN ÖNCEKİ HAYATI

A-Rasûlullah'ın Doğumu

Hz. Peygamber, Milâdî 570 yılında Dünya'yı şereflendirmiştir. O yıla Araplar **"Fil Yılı"** derler. Bunun sebebi şudur:

Habeşliler çoktan beri kabul etmiş oldukları Hıristiyanlığı yaymak maksadıyla harekete geçip Yemen'i **"Himyerîler"**in elinden alıp buraya yerleşmişlerdi. San'a'da büyük bir kilise inşa ederek bütün Arapları oraya tevcih etmeye zorlamışlarsa da **"Kâbe"**[218] mevcud olduğu

---

218 Kâbe'nin aslı cennette olup adı **"Beyt-i Mâmûr"** idi. **Âdem** (a.s.), onu meleklerle birlikte tavaf etmişti. Orada mahya gibi boşlukta nurânî bir yazı görmüştü. Bunun ne olduğunu sormuş, melekler de:

"-Bu, senin neslinden gelecek, en son ve en şerefli peygamberin kelime-i tevhîdidir." demişlerdi.

Bunun üzerin **Âdem** (a.s.):

"-Ne olaydı, ne olaydı da bu nurânî yazıyı her dâim görebileydim..." deyince melekler:

"-Baş parmaklarına bak!.." dediler. Bakınca bu yazıyı televizyon ekranı gibi tırnaklarında gördü. Onu üç kere öpüp gözlerine sürdü ve:

"-Nûrunla gözlerimi nûrlandır yâ **Muhammed**!.." dedi.

müddetçe buna muvaffak olamayacaklarını anlamışlardı.

Bu sebepler, Fahr-i Kâinat Efendimizin rahm-i mâdere düştüğü hengâmda Habeş Necâşisi (Kralı) **Admahatum**'un Yemen vâlisi olan **Ebrehe** kumandasında büyük bir ordu ile Hicaz'ı fethetmek ve Kâbe'yi yıkmak kastıyla harekete geçmişlerdi. Bu ordunun en ön safında, Arapların o zamana kadar görmemiş oldukları bir fil yürüdüğü için o seneye **"fil yılı"** denilmiştir.

Ebrehe'nin ordusu Mekke'ye yaklaşırken önüne çıkan deve sürülerini zaptetmişti. Onların içinde Kureyş'in reisi

---

Hâlâ Müslümanların kaamet esnasında şehâdet kelimesi söylenirken ellerinin başparmaklarının tırnaklarını öpüp gözlerine sürmelerinin sebebi budur.

Mâhud zelleden sonra Dünya'ya indirilen **Âdem** (a.s.), **"Seylân Adası"**nda tam kırk yıl nedâmet gözyaşı döküp afv diledikten sonra aklına bu vak'a geldi ve Cenâb-ı Hak'tan **Muhammed Mustafâ** (s.a.v.) hürmetine afv diledi. Bunun üzerine afv olunup **Cebrâil** (a.s.) rehberliğinde Arafat'a getirildi. Cidde'ye indirilmiş olan **Havva Anamız** da celbedilip bir arefe günü orada buluştular. Sonra Mekke'de yerleşmeleri emir buyuruldu. Burada yaşarlarken cennetteki **"Beyt-i Mâmûr"**u hatırlayıp onu tavaf arzusunu izhar edince Cenâb-ı Hak, Beyt-i Mâmûr'u cennetten bugünkü Kâbe'nin olduğu yere indirdi. **Âdem** ve nesli bir cennet hâtırası olmak üzere onu tavaf ediyorlardı. Bu durum, Nuh Tûfânı'na kadar devam etmiş ve suya gark olmaması için bu defa Arş-ı Âlâ'ya ref olunmuştur. Lâkin bütün insanlığa ondan hâtıra bir cüz'iyyât bâkî kalsın düşüncesiyle **"Hacerü'l-Esved"** Dünya'da bırakılmıştır.

Bugün Beytullah'ın kuzeybatı kenarındaki hatem, Beyt-i Mâmûr'a dâhildi. **Hz. İbrahim** (a.s.) tarafından yeniden inşâ edildiğinde, bu kısım da Kâbe'ye dâhildi. Sonradan Arablar, Kâbe'yi yeniden inşâ ederlerken imkânları yetmediğinden bugün **"Hatem"** denilen kısım hâriçte kalmıştır. Ancak vaktiyle bu mekân Beyt-i Mâmûr'a dâhil bulunduğundan tavaf buranın dışından dolaşmak sûretiyle icrâ edilmektedir.

"Hacerü'l-Esved" ise Elest Meclisi'nde ruhların rubûbiyet ve ubûdiyet hususundaki ikrarlarının yazıldığı bir senet gibidir. Hâlâ onun tavaf esnasında istilâmı veya öpülüp ellenmesi, Cenâb-ı Hakk'ın **"Ben sizin Rabbiniz değil miyim?"** suâline ruhlarımızın verdiği **"Belâ (Evet)"** cevabının te'yidi, yani bir nevî ikrar ve imza yenilenmesi demektir.

ve Hz. Peygamber'in dedesi olan **Abdülmuttalib**'in[219] de

---

219 **Abdülmuttalib**'in asıl adı **"Şeybe"** idi. O'na **Abdülmuttalib**, yani **Muttalib**'in kölesi denilmesinin garip bir hikâyesi vardır. Bunu büyük tarihçi **Ahmed Cevdet Paşa** şöyle anlatmaktadır:

*"Kureyş toplumu ticaretle biliniyordu. Kışın Yemen'e ve yazın Şam'a giderlerdi ve her sene iki taraflı da pek çok alışveriş ederlerdi. (Kureyş'in reisi) **Hâşim** dahî kafile ile Şam'a gitmek üzere Mekke'den çıkıp giderken Medîne'ye uğradı. Orada **Benî Neccar**'dan **Selma** nâmında bir kızla evlendi. Oradan Şam diyarına gitti ve Gazze'de vefat etti. **Selma, Hâşim**'den hâmile kaldı. Gayet güzel ve yüzü nurlu bir erkek çocuğu doğurdu. **Şeybe** ismini verdi. Büyüdüğü dayı çocuklarıyla gezip dolaşıyordu. Lâkin **Şeybe** hiçbirisine benzemedi. Yüzünde ülkeri (gamzesi) vardı. Alnı ay parçası gibi parlar, mükemmel yüz güzelliğini gören hayran kalırdı ve bunun başka bir soydan olduğu yüzünden ve gözlerinden belli idi.*

*Ensâr'dan Peygamberimize çok medhiye yazan meşhur şâir **Hassan**'ın babası **Sâbit**, o esnada Medîne'den Mekke'ye gidip **Hâşim**'den sonra **Kureyş**'in ulusu olan kardeşi **Muttalib** ile görüştü.*

*"–Âh o kardeşinin oğlu **Şeybe**'yi görseydin, çok şaşırırdın. Pederine ne kadar da benzer ve nasıl şeref ve güzellik sahibidir, târif olunmaz." şeklinde anlattı.*

***Muttalib**'in kalbine **Şeybe**'yi görmek arzusu düştü. Kureyş kavmi arasında bilinen ve babadan evlâda geçen peygamberlik nûru, **Hâşim**'e gelmiş ve O'nun yüzünde görünüyordu. Hâlbuki **Hâşim**'in, **Şeybe**'den başka **Esad** nâmında, diğer bir oğlu da vardı ve ondan yalnız **Fatma** adlı bir kız kalmıştı ki, **Hz. Ali**'nin vâlidesidir.*

*Şu hâle nazaran **Hâşim**'e, ancak **Şeybe**'nin hayırlı bir halef olması tabiî idi. **Sâbit**'in ifadesi de bunu kuvvetlendirdi. Bunun üzerine **Muttalib**, kardeşinin oğlu **Şeybe**'yi görmeye mecbur olarak Mekke'den Medîne'ye gitti. Medîne'ye varınca **Benî Neccar** çocukları arasında oynaşan **Şeybe**'yi gördü ve tanıdı. Hâl ve tavırlarını inceledi. Yüzündeki güzelliği ve peygamberlik nûrunu görünce gözlerinden yaş aktı. Hattâ **Muttalib** bazı şiirlerinde bu hikâyeyi pek acıklı anlatıyor.*

*Şeybe'ye yeni elbiseler aldı, annesinden müsaade alarak Mekke'ye getirdi. Mekke'ye girerken **Muttalib**'in yanında görenler, O'nun kölesi zannettiler. Ona **"Abdülmuttalib"** ismi buradan kalmıştır ki, amcasının vefatı üzerine, O'nun yerine geçerek Kureyş kavminin büyüğü ve reisi oldu. **Abdülmuttalib**'in alnında parıldayan bu peygamberlik nûru ile Kureyş kabilesi övünürlerdi ve bunu uğur sayarlardı. Hatta Mekke*

dört yüz devesi vardı. Bunları geri almak üzere **Ebrehe**'nin ordusuna karşı gitti. **Ebrehe**'ye Kureyş'in reisinin kendisiyle görüşmek üzere geldiğini haber verdiler. **Ebrehe, Abdülmuttalib**'i gayet iyi karşıladı ve ziyaretinin sebebini sordu. **Abdülmuttalib,** develerini geri isteyince **Ebrehe:**

"–Ben de sandım ki, Kâbe'yi yıkmamam için yalvaracaksın!.." dedi.

Bunun üzerine **Abdülmuttalib** şu karşılığı verdi:

"–Ben, sahibi olduğum develeri istiyorum. Kâbe'nin sahibi var!.. O, onu korur!.."

Develerini geri aldıktan sonra Mekke'ye gelen **Abdülmuttalib** endişe içindeki halka:

"–Korkmayınız!.. Kâbe'nin sahibi onu koruyacaktır." diyerek bu hususiaki kat'î inancını bir kere daha tekrarladı. Gerçekten de öyle oldu ve milyonlarca ebâbil kuşunun yüksek semâdan bıraktıkları ufacık taşlarla **Ebrehe** ordusu helâk oldu ki, bu vak'adan tam iki ay sonra Rebîülevvel'in on ikinci gecesi (20 Nisan 570) Pazartesi gecesi sabaha karşı, yaratılmışların bu en yücesi dünyayı teşrif etti.

Annesi **"Âmine Hatun"**[220] babası ise **"Abdullah"**tı.[221]

---

diyarında kıtlık olsa, O'nun eline yapışır, dağa çıkarır ve O'nun yüzü suyu hürmetine Allah Teâlâ'dan yağmur isterlerdi. Yüce Allah da Hz. Muhammed'in nûru hürmetine onların duâsını kabul eder, rahmet ve bereket ihsan ederdi." **(Ahmed Cevded Paşa** - a.g.e. c. I, sh. 50 vd.)

220 **Âmine Hatun,** Kureyş'ten Benî Züheyr reisi **Veheb**'in kızı olmakla şeref ve neseb itibariyle en faziletli kadınlardan biriydi.

221 **Abdülmuttalib**'in on oğlu vardı ki, **Hz. Abdullah** bunların en küçüğü idi. Babası evlâtları içinde en çok onu seviyordu. Zira **Hz. Âdem**'den başlayarak teselsül eden **"Nûr-i Muhammedî"**, O'nun alnında parlıyordu.

"Hakikat-i Muhammediye" de denilen bu nûr, bir cevherdi ki, Rasûlullah'ın mâneviyatını temsil ve ifade etmekteydi. Kâinatın var oluş sâiki, Cenâb-ı Hakk'ın bu nûra muhabbetidir.

O'nun şerefli nesebi, yirmi göbek evveli olan **Adnan**'a kadar mazbut olarak bilinmektedir. **Adnan** ise **Hz. İsmail**'in neslindendir. Kendileri bu temiz nesebi şöyle ifade buyurmuşlardır:

"Ben, câhiliye devrinin kötülüklerinden hiçbir şey bulaşmaksızın, ana ve babamdan meydana geldim. Ben, tâ Âdem'den babama ve anneme gelinceye kadar hep nikâh mahsûlü olarak meydana geldim, aslâ zinâdan meydana gelmedim."[222]

Ve:

"Ben, Âdemoğullarının en hayırlı ve en temiz olanlarından, devirden devire, âileden âileye geçerek nihâyet şu

---

Abdulmuttalib, Kâbe'de gördüğü bir rüya üzerine o zaman kapanıp kaybolmuş bulunan Zemzem Kuyusu'nu açmaya teşebbüs etmişse de Mekkeliler, Kâbe'nin yakınının böyle kazılmasını doğru bulmayarak O'na engel olmuşlardı. O zaman bu muhâlefete karşı koyabilmek için Allâh'a niyazla on evlât istemiş ve bu gerçekleşirse onlardan birini Kâbe'de kurban edeceğini nezretmişti. **Hz. Abdullah** doğunca, bu on erkek tamamlandığından rüyada kendisine vaktiyle yapmış olduğu nezir hatırlatılmış, O da koyun, inek ve deve olarak birçok kurban kestiği hâlde rüyadaki ihtar devam ettiğinden evlâtları arasında kur'a çekmiş ve kur'a her defasında **Hz. Abdullah**'a isabet etmiştir. Bunun üzerine bu en sevgili oğlu **Abdullah**'ı alıp kurban etmek üzere Kâbe'ye geldiğinde bunun âdet hâline gelmesinden korkan Araplar, kendisine mâni olmuş ve bir âlime danışmasını tavsiye etmişlerdir. Bulunan âlim:

"–Sizde bir insanın diyeti kaç devedir?" diye sormuş,

"–On devedir!.." denilince de:

"–On deve ile oğlunuz **Abdullah** arasında kur'a çekiniz. Kur'a oğlunuza isâbet ederse, her seferinde deve miktarını onar onar çoğaltarak kur'a develere çıkıncaya kadar böylece devam ediniz." demiştir.

Bunun üzerine öyle yapılmış ve deve adedi yüze bâliğ olduğunda kur'a develere isâbet etmekle yüz deve kesilerek **Hz. Abdullah** kurtulabilmiştir. Bundan dolayıdır ki, Rasûlullah (s.a.v.):

"–Ben iki kurbanlığın oğluyum." buyurmuşlardır. Bununla **Hz. İsmail** ile kendi babaları **Abdullah**'ı kastettikleri âşikârdır.

222 **İbn-i Kesîr**- el-Bidâye, c. II, sh. 260.

içinde bulunduğum âileden vücûda getirildim."[223]

Büyük tarihçi **İbn-i Haldun** ise bu gerçeği te'yiden:

"Hz. Muhammed (s.a.v.)'den başka hiçbir kulun ne nesebi bu derece mazbuttur, ne de Âdem (a.s.)'dan kendilerine gelinceye kadar, soy asâleti kesintisiz bir şekilde devam etmiştir. Bu, Allah Teâlâ'nın Habîb-i Edîb'ine husûsî bir ikramıdır."[224]

Bundan dolayıdır ki, O'nun bir adı da **"Mustafa"**dır. Bu, bir istifâ, yani süzülüp arınarak gelen demektir.

O, insanlığa bir büyük lûtf-i ilâhî olan mes'ud doğumla yeryüzünde birçok harika oluşlar vukua gelmiştir ki, bunları şöylece hülâsa edebiliriz:

1- Bu mes'ud doğum gecesi, ateşperestlerin asırlardan beri hiç söndürülmeden yanmaya devam eden ateşleri âniden sönmüş, bu da o dine inananlar arasında dehşet uyandırmıştır.

2- İran Kisralarının sarayları zelzeleye mâruz kalmış gibi sarsılmış ve yirmi iki burcundan on dördü yıkılmıştır. Geriye sekiz burç kalması bu hânedandan bakiye sekiz kisra gelip ondan sonra bu devletin münkariz olması ile tâbir olunmuş ve aynen öyle de gerçekleşmiştir.

3- Lut Gölü civarındaki Sedum Nehri bilâsebep yatağını değiştirmiştir.

4- Sava'daki göl âniden kurumuştur.

O yüce varlığın doğumu esnasında, bu umûmî ve âlemşümûl mûcizelerden maâda birtakım husûsî mûcizeler de vâki olmuştur:

1- Mes'ud doğum gecesinde İran'ın tarihte adâleti ile ün salmış olan hükümdarı **Nûşirevan** bir rüya gördü. Bunu tabir ettirince, Âhirzaman Nebîsi'nin doğmuş olduğunu an-

223 **Buharî**, Menâkıb, 23.

224 **İbn-i Haldun**, I, 115

ladı ve O'na mülâkî olamamanın hüznü ile teessüfler etti.

2- **Hz. Âmine**, Rasûlullah'a hâmile iken bir rüya gördü. Rüyasında kendisine:

"–Ey Âmine! Sen bu ümmetin efendisine hâmilesin! Dünya'yı şereflendirdiği zaman *«Her hasetçinin şerrinden O'nu tek olan Allah'a havâle ederim!.. "* diye duâ et ve O'na **Muhammed** ismini ver." diye seslenildiğini işitti.[225]

3- **İmam-ı Kastalânî**'nin **"el-Mevahibü'l-Ledünniyye"** isimli muhalled eserinde böyle -şahıs plânında- pek çok mûcize naklolunmaktadır. Onlardan pek az bir kısmını dikkatlerinize arz ederek bu bahse nihayet verelim:

İbn Abbas (r.a.) derler ki:

"Rasûlullah (s.a.v.) vücuda geldiği vakit cennet bekçisi olan **Rıdvan** geldi. Kulağına şöyle dedi:

«–Yâ **Muhammed**, bahtiyar ol! Hiçbir peygamberin bayrağı kalmadı ki, Sana verilmesin; bütün peygamberlerin ilmi de Sana verildi. Sen, bütün peygamberlerin bayrak cihetinden en çoğu, kalb cihetinden en şecaatlisi, fazilet ve ilim cihetinden onların en üstünüsün.»"

Abdurrahman bin Avf (r.a.), kendi anası olan **Şifa Hatun**'dan rivâyet eyler ki:

"Rasûlullah (s.a.v.) gözümden kayboldu. İşittim, bir kimse:

«–Nereye gitti?» dedi.

«–Doğuya ilettiler.» diye cevap verdiler. Bu söz, hiç benim kalbimden gitmedi, kendilerine peygamberlik geldiği zaman îmana gelen ilk Müslümanlarla hemen imana geldim." dedi.

İmam Beyhakî ve **Ebû Naîm** rivayetlerinde **Hassan bin Sâbit** (r.a.) der ki:

"Ben sekiz yaşımda vardım. Biliyorum ki, bir sabah

225 Bkz: **İbn-i Hişâm**, I, 170.

vaktinde bir Yahudi:

«–Ey Yahudi halkı!» diye bağırdı. Yahudiler başına toplandılar.

«–**Ahmed**'in yıldızı bu gece doğdu ve **Ahmed** dahî bu gece vücuda geldi.» dedi.

Hz. Âişe'den rivayet ediliyor ki:

"Mekke'de bir Yahudi var idi ki, Rasûlullah'ın doğum gecesi Kureyş kabilesini gezerek:

«–Bu gece içinizden bir erkek çocuk doğdu mu?» diye sordu. Nihayet:

«–Bu gece bir çocuk doğdu.» denilince:

«–Arkasında bir de nişan var mı?» dedi.

«–Var.» denilince Yahudi eve geldi. Peygamberlik nişanını gördü. Aklı başından gider gibi oldu ve bağırdı:

«–Eyvah! Peygamberlik, İsrail kavminden gitti. Ey Kureyş Kabîlesi! Size öyle bir saadet geldi ki, doğudan batıya kadar şerefiniz yayılacaktır." dedi.

Mübârek göbekleri kesilmiş ve sünnet olmuş şekilde doğdular.[226]

Fakat ne hâcet, O'nun doğumu da, peygamberliği de daha evvel müjdelenmiş değil miydi? **Hz. İsa**'ya nâzil olan kitaba bundan dolayı **"İncil"** yani **"Müjde"** denilmemiş miydi? Kur'ân-ı Kerîm'de bu sebeple:

"Meryem oğlu İsa:

«Ey İsrailoğulları! Doğrusu ben, benden önce gelmiş olan Tevrat'ı doğrulayan, benden sonra gelecek ve adı "Ahmed" olacak bir peygamberi müjdeleyen, Allâh'ın size gönderilmiş bir peygamberiyim.» demişti."[227] buyrulmuş değil midir?

---

226 Mevâhib-i Ledünniye, (**Şâir Mahmud Abdülbaki** tercümesi), c. I, sh. 21.

227 Saff Sûresi, âyet: 6.

Daha önce **İbrahim** (a.s.) da neslinden böyle bir nebî gelmesi için Allâh'a niyaz etmişti.[228]

Bu sebepledir ki, Hz. Peygamber:

*"–Ben, ceddim **İbrahim**'in duâsı, kardeşim **İsa**'nın müjdesi ve annemin rüyasıyım."*[229] buyurmuşlardır.

O'nun nûru, mâsivaullah arasında ilk yaratılan olduğu gibi, peygamberlikleri de ilkti. Bu gerçeği te'yiden şöyle buyurmuşlardır:

"–**Âdem**, ruh ile cesed arasında iken, ben nebî idim."[230]

Bir gün **Câbir** (r.a.) Peygamber (s.a.v.)'e gelerek:

"–Anam babam Sana feda olsun yâ Rasûlallah! Bana ilk yaratılan şeyin ne olduğunu bildirir misin?" diye sordu.

Rasûlullah (s.a.v.) de:

"–Ey **Câbir**! Allah Teâlâ, her şeyden önce senin peygamberinin nûrunu, zâtının nûrundan yaratmıştır." cevabını verdiler.[231]

Peygamber (s.a.v.) Efendimizin muhterem pederleri, **Âmine Hatun**'la izdivaçlarından kısa bir müddet sonra Kureyşlilerin tertipledikleri bir ticaret kervanıyla Şam'a gitmiş, dönüşünde hastalandığından o zaman adı **"Yesrib"** olan Medine'deki akrabalarının yanında kalmıştı. İyileşemeyerek orada vefat etmiştir ki, o zaman yirmi beş yaşında idi. Orada defnedilmiş, Âlemlere rahmet olacak evlâdının mes'ud doğumunu görememiştir.

Kocası **Abdullah**'ın bu sûretle vefat haberini alan **Âmine Hatun**, O'nun hakkında muhrik mersiyeler söyleyerek vakit geçirmiş ve nihayet ana rahmindeyken yetim

228 Bakara Sûresi, âyet: 129.

229 **Hakim**, II, 453; **Ahmed**, IV, 127-128.

230 **Tirmizî**, Menakıb, 1.

231 **Aclunî**, I, 265.

kalan evlâdını, 20 Nisan 570 yılının bir pazartesi gecesi sabaha karşı Dünya'ya getirmiştir. Bu sebepledir ki, asırlardır şâirler O'nu bir **"dürr-i yetîm:** yetim inci", yani bir ikincisi olmayan **"inci"** olarak tavsif etmişlerdir.

B-Vahiy Gelmeden Önceki Hayatı

O mübârek varlığı birkaç gün muhterem vâlideleri emzirmiş, sonra **Süveybe Hatun** kendi oğlu **Mesruh** ile birlikte bu **"dürr-i yetîm"**i emzirmeye başlamıştır. Bir müddet sonra **Süveybe Hatun**'un sütü iki çocuğa birden kifâyet etmediğinden, bu vazife, çölde yaşayan Benî Sa'd Kabilesi'nden **Halime Hatun**'a verilmiştir.

O zamanlar Araplarda bir an'ane vardı. Yeni doğan çocukları çölde yaşayan bir sütanneye verirlerdi. Bunun sebebi, çölde büyüyen çocukların daha sağlıklı, gürbüz ve cesur olmalarına ilâveten bir de fasih Arapça öğrenmeleri idi. **Halime Hatun**'un mensup olduğu Benî Sa'd Kabilesi de fesâhati ile meşhurdu. O da bu sırada sütannelik yapacak bir çocuk bulmak maksadıyla Mekke'ye gelmiş bulunuyordu.

Çok sonraları **Hz. Ebubekir**:

"–Yâ Rasûlallah!.. Senden daha fasîh konuşan bir kimse görmedim." diyecek, Rasûlullah (s.a.v.) de:

"–Bunda şaşılacak ne var! Ben Kureyş Kabilesi'ne mensûbum ve Sa'd Oğullarına sütanneye verildim."[232] buyuracaklardır.

Halime Hatun kendisine ebedî bir şeref olan bu sütannelik meselesini şöyle anlatmaktadır:

"Kıtlığın hüküm sürdüğü bir seneydi. Beyaz bir merkebe binerek Sa'd Oğullarından bâzı kadınlarla, süt emzirecek çocuklar bulmak için Mekke'ye doğru yola çıktık. Yi-

232 **Ali el-Muttakî**, VI, 174/15247.

yecek bir şeyimiz kalmamıştı, berâberimizde dişi ve yaşlı bir deve vardı. Ancak O'nun bir damla bile sütü yoktu. Bir de çocuğumuz vardı. Ne bende, ne de devede O'na yetecek süt olmadığı için çocuğun ağlama sesinden uyuyamaz hâle geldik.

Nihâyet Mekke'ye vâsıl olduk. **Muhammed** (s.a.v.)'in takdîm edilmediği hiçbir kadın kalmamış, fakat kimse O'nu kabûl etmemişti. Çünkü herkes, babası hayatta olan bir çocuk arıyordu. Oysa O, bir yetim idi. Derken benden başka herkes emzirecek bir çocuk buldu ve alıp gitti. Ben de bir çocuk almadan geri dönmek istemedim. Kocama dedim ki:

«–Mutlakâ gidip şu yetim çocuğu alacağım!»

Nitekim gittim, O'nu aldım ve çadırıma döndüm. Kocam:

«–O'nu almakla iyi ettin. Kimbilir, belki Allâh bu çocuk sâyesinde bize hayır ve bereket ihsân eder.» dedi.

Vallâhi çocuğu kucağıma alır almaz sütlerim dolup taştı. O'nu emzirdim, doydu; süt kardeşini de emzirdim, O da kana kana içip doydu. Gece olunca kocam, yaşlı devemizin yanına vardı, bir de ne görsün, memeleri sütle dolup taşmış! İstediğimiz kadar sağdık, kana kana içtik ve doyduk. O gece ne açlığımız, ne de susuzluğumuz kaldı. Çocuklarımız da rahat bir şekilde uyudular. Kocam:

«–Vallâhi benim kanaatime göre, Sen çok mübârek bir çocuk almışsın!..» demekten kendini alamadı.

Merkebime binip yola çıktık. Önceden en geride kalan merkebim, kâfiledeki bütün hayvanları geçiyordu, onu zor zaptediyordum. Herkes şaşkına dönmüş bir hâlde:

«–Bu gelirken bindiğin merkep değil mi?» diye soruyordu. Ben de:

«–Evet.» diyordum. Nihâyet beldemize vardık. Orası oldukça çorak bir yerdi. Fakat bizim koyunlar yayıldık-

ları yerlerden memeleri sütle dolmuş olarak dönüyorlardı. Diğer insanların koyunları ise yorgun, bitkin, aç ve susuz olarak geri geliyorlardı. Herkesin koyunları sütsüz iken biz koyunlarımızı sağıp bol bol süt içiyorduk. Mal sâhipleri çobanlarına çıkışarak:

«–Yazık size! Hayvanlarımızı **Halîme**'nin çobanının otlattığı yerlerde otlatmıyor musunuz?» diyorlardı.

Evet, bu serzenişlerinde haklı idiler. Çünkü çobanlar, aynı yerlerde otlatıyorlardı, fakat onların koyunları, aç ve sütsüz dönerken bizimkilerin memeleri sütle dolup taşıyordu.

Muhammed (s.a.v.) bir günde, diğer çocukların bir ayda büyüdükleri kadar gelişiyordu. Bir ayda bir senelik çocuk kadar büyüyordu. Bir yaşına girdiğinde epeyce gösterişli olmuştu.

Yanımızda birkaç sene kaldıktan sonra nihâyet O'nu annesine götürdük. Süt babası, **Âmine Hâtun**'a:

«–Oğlumu bana geri ver. Mekke'deki vebâ salgınından korkuyoruz.» diye ısrâr etti.

Aynı zamanda O'nun bereketinden mahrum kalmak da istemiyorduk. O kadar ısrâr ettik ki nihâyet annesi:

«–Haydi, Onu tekrar götürün!..» demek zorunda kaldı."[233]

Bir gün süt annesinin yanındayken, süt kardeşi **Şeymâ** ile öğle sıcağında kuzuların yanına gitmişlerdi. Dönüşlerinde **Halîme Hâtun**, kızı **Şeymâ**'ya:

"–Böyle şiddetli sıcakta niçin dışarı çıktınız?" diye sordu. O da:

"–Anneciğim! Biz güneşin yakıcı harâretini hiç hissetmedik. Kardeşimin başı üzerinde devamlı bir bulut dolaşıyor ve bizi gölgeliyordu..."[234] karşılığını verdi.

---

233 **Heysemî**, VIII, 221; **İbn-i Kesîr**, *el-Bidâye*, II, 278-279.

234 **İbn-i Kesîr**, *el-Bidâye*, II, 279; **İbn-i Sa'd**, I, 112.

Fahr-i Kâinat Efendimiz **Halime Hatun**'un yanında ve dört yaşlarında iken **"şerh-i sadr"** yani kalbinin açılması hâdisesi gerçekleşmiştir ki, kendileri bunu şöyle nakil buyurmuşlardır:

*"–Benim sütannem **Sa'd bin Bekr Oğulları**'ndandı. Ben ve sütkardeşim hayvanlarımızı alıp gitmiştik. Yanımıza hiçbir yiyecek de almamıştık. Sütkardeşime:*

«–Kardeşim, haydi anneme git de biraz yiyecek getir!» dedim.

O gitti, ben hayvanların yanında kaldım. Aradan çok geçmeden beyaz elbiseli iki melek geldi. Biri diğerine:

«–Bu, O mudur?» diye sordu.

Öteki de:

«–Evet.» dedi.

Hemen yanıma geldiler, beni sırtüstü yatırdılar, karnımı açtılar. Sonra kalbimi çıkardılar, onu yarıp içinden iki siyah kan pıhtısı çıkardılar.

Sonra biri ötekine:

«–Haydi, git bana kar suyu getir!» dedi.

Onunla içimi yıkadılar. Sonra yine:

«–Haydi, şimdi de dolu suyu getir!» dedi. Getirdi, onunla da kalbimi yıkadılar. Sonra:

«–Haydi, şimdi huzur ve sükûneti getir!» dedi.

Onu kalbime yerleştirdiler. Daha sonra biri ötekine:

«–Haydi, kapat ve O'nu peygamberlik mührü ile mühürle!» dedi.

Melek de kalbimi kapattı ve nübüvvet mührüyle mühürledi. Daha sonra ayrılıp gittiler, hakîkaten çok korkmuştum. Sonra dönüp eve gittim ve başıma gelenleri bir bir sütanneme anlattım..."[235]

---

235 **Ahmed**, IV, 184-185; **İbn-i Kesîr**, *el-Bidâye*, II, 280; **Heysemî**, VIII, 222.

Ashâbdan **Ebû Hureyre**'nin rivâyetine nazaran, bu mânevî ameliyât o muazzez varlık on yaşlarında iken bir kere daha tekrarlanmıştır.[236]

"Mevâhibü'l-Ledünniye" isimli muhalled (ölümsüz, klâsik) eserde denilmektedir ki:

"**İbn-i Sa'd** (r.a.) birçok yollardan rivâyet eylemiştir ki: Rasûlullah Efendimiz, altı yaşına girdikleri zaman annesi, O'nu alıp Medine'de oturan dayılarını ziyaret etmeğe gitti. **Ümmü Eymen** denilen hatun da onlarla beraber gitmişti. Oraya vardılar ve orada Dâr-ı Nâbiğa'ya kondular. Bir ay, dayıları ile beraber oldular.

Daha sonraları Rasûlullah Efendimiz Hazretleri, Medine'ye hicret ettiği zaman, küçük bir çocuk iken Medîne'ye geldiğini ve orada olan bazı hususları zikredip:

«–Annemle bu evde konuk olmuştuk ve filân şey şöyle vâki olmuştu.» diye buyurdu.

Ümmü Eymen'den rivayet edilmiştir ki:

"–O zaman Yahudi taifesi gelip Rasûlullah (s.a.v.)'e bakarlar ve:

«–Bu ümmetin peygamberi olacak kimse budur.» derlerdi. Ondan sonra annesi O'nu yine alıp Mekke'ye giderken **"Ebva"** denilen menzile geldiğinde vefat etti, diye anlatırdı."[237]

Şâir **Ârif Nihat Asya, Hz. Âmine**'nin vefâtını:

"Ey Ebvâ'da yatan ölü!
Bahçende açtı Dünya'nın,
En güzel gülü!.." diyerek pek güzel ifâde etmiştir.

Anneden de öksüz kalan Aleyhissalâtü Vesselâm Efendimiz, **Ümmü Eymen** ile Mekke'ye döndü.

Rasûlullah (s.a.v.), dadısı **Ümmü Eymen**'i sık sık zi-

236 **Ahmed**, V, 139; **Heysemî**, VIII, 223.

237 **İmam-ı Kastalânî** - Mevâhib-i Ledünniye, İstanbul, 2008, sh. 58.

yaret eder ve kendisine:

"–Anne!" diye hitab ederdi.[238]

Babasından sonra annesini de kaybeden bu azîz yetime, dedesi **Abdülmuttalib** sahip çıkıp O'na kol kanat gerdi. O derecede ki, O'ndaki fevkalâdeliği sezmekte[239] ve O'nu öz evlâtlarına tercih eylemekteydi. Fakat ne yazık ki, dedesi **Abdülmuttalib**, O'nun himayesine deruhte ettikten iki sene sonra vefat etti. Bunun üzerine O'nun himâyesini, amcası **Ebû Tâlib** üzerine aldı.

Ebû Tâlib, Hz. Ali'nin babası idi. Birkaç deveden başka mal varlığı olmadığı hâlde âile efradı da pek kalabalıktı. **Abdülmuttalib**'den sonra Kureyş'in reisliği O'na kalmıştı. Bu sebeple gayet masraflı **"sidâne"** veya **"hicâbe"**, **"sikâye"** ve **"ridâne"** denilen vazifeleri vardı. Bunlardan sidâne ve hicâbe, Kâbe'nin perdedarlığı ve anahtarının muhafızlığı demekti. Sikâye de hacılara tatlı su dağıtmak ve Zemzem Kuyusu'nu bakıp gözetmekti. Ridâne ise, hacıların fakir olanlarına yemek vermek ve onları barındırmak gibi vazifeleri ifade ediyordu.

Bütün bu külfetlere rağmen **Ebû Tâlib** ve O'nun muhterem hanımı **Fâtıma**, Hz. Peygamber'e son derecede ihtimam gösteriyorlar, O'nu kendi öz evlâtlarına tercih ediyorlardı. Hele hanımı **Fâtıma Hatun**, Efendimize âdeta ikinci bir anne olmuştu.

Fakat O'nun asıl hâmîsi ve mürebbîsi Cenâb-ı Hak'tı. Bu sebepledir ki o yüce varlık:

---

238 **İbn-i Esîr**- Üsdü'l-Gâbe, VII, 303-304; **İbn-i Sa'd**, VII, 223.

239 Bu sebepledir ki, o mübârek çocuk, yedi yaşında iken Mekke'de vâki olan kıtlık ve kuraklığa karşı Kubeys Dağı'nda yağmur duasına çıkılmış, buna riyâset eden **Abdülmuttalib**, O'nu omuzlarına alarak ellerini kaldırıp duâ etmiş ve o anda şakır şakır yağmur yağmıştı. Böyle hadiseler, O, amcası **Ebû Talib**'in himâyesi altında iken de birçok kereler tekrarlanmıştır.

"–Beni Rabbim terbiye etti ve terbiyemi de pek güzel yaptı." buyurmuşlardır.[240]

Bir toplum içinde en âciz bir ferd, bir yetim çocuktur. Cenâb-ı Hak, insanlığa ebedî bir meş'ale olan o kudsî varlığı, hayata böyle en aşağı noktadan başlatarak en yüksek bir seviyeye çıkarmıştır. Tâ ki, sosyal kademeleşmenin herhangi bir seviyesinde bulunan herkes, O'nun davranışlarını kendine emsâl ittihaz edinebilsin. Çünkü Cenâb-ı Hak, O'nu bütün insanlığa nümûne-i imtisal ilân buyurmuştur. Bunun Kur'ânî ifadesi **"üsve-i hasene"**[241]dir. İhtimal, bu sebepledir ki, Cenâb-ı Hak, O'nun bütün ahvâl ve akvalini -aynen Kur'ân-ı Kerîm'i olduğu gibi- mahfuz kılmıştır. **"Ef'âl-i Peygamberî"** denilen bu ideal davranışlar mecmuası, herkes için birer vâhid-i kıyasîdirler. Gerçekten hiçbir peygamberin, hattâ hiçbir insanın hayat ve faaliyetleri, O'nunki kadar mazbut ve mufassal olarak mevcud ve mazbut değildir.

Koyun gütme, o zamanki Araplar arasında asillerin çocuklarınca îfâ edilen değerli bir hizmetti. Bu sebepledir ki, Rasûlullah (s.a.v.) de bir müddet bu işi yapmıştır. Esâsen, koruyuculuk ve tesâhüb insiyakını geliştirdiği kadar, tenha çöl ikliminde sonsuzluk duygusunun gelişmesi, Güneş, Ay ve yıldızların incelenmesi ile bir tefekkür ikliminin oluşması gibi sebeplerle hemen hemen bütün Peygamberler, mutlaka bir müddet çobanlık yapmışlardır. Bu gerçeği ifade etmek üzere Rasûlullah (s.a.v.) daha sonra şöyle buyurmuştur:

---

240 Suyûtî, I, 12.

241 Ahzâb Sûresi, âyet: 21'de:

"Şânım hakkı için, muhakkak ki, size Rasûlullah'ta pek güzel bir örnek vardır; Allâh'a ve âhiret gününe ümit besler olup da Allâh'ı çok zikreyleyen kimseler için!.." buyrulmaktadır.

*"**Mûsâ** (a.s.) peygamber olarak gönderilmişti, kendisi koyun güderdi. **Dâvud** (a.s.) peygamber olarak gönderilmişti, O da koyun güderdi. Ben de peygamber olarak gönderildim ve Ecyad'da âilemin koyunlarını güderdim."*[242]

Mekke'den her yıl ticaret maksadıyla iki kervan yola çıkarılırdı. Efendimiz, on iki yaşında iken **Ebû Tâlib**'in Şam'a gitmek üzere tertiplediği sefere katıldı. Şam'a yaklaştıklarında önce bir kiliseye misafir oldular. Kilisenin râhibi, eski semâvî kitapları iyi incelemiş bir âlimdi. Onlardaki Âhirzaman Peygamberi'ne âid beyânları biliyordu. Misafirler arasındaki Rasûlullâh'ın ahvâline dikkat edince, O'nun Tevrat ve İncil'de geleceği müjdelenen son peygamber olduğunu sezdi ve:

"–Bu çocuk kimdir?" diye sordu.

Bu suale **Ebû Tâlib**:

"–Oğlumdur!" karşılığını verince de:

"–Hayır!" dedi. "Bunun babası hayatta olmamalıdır; çünkü bu vasıfta olan bir çocuğun babasının henüz doğmadan önce vefat etmiş olması lâzımdır. Okuduğumuz kitaplar böyle söyler. O, peygamber olacaktır."

Ebû Tâlib sordu:

"–Peygamber ne demektir?"

Rahip:

"–Semâdan haber alan ve yer halkına bildiren zât demektir." deyince **Ebû Tâlib**:

"–Sübhânallah!.." dedi.

Kervan, yoluna devamla Şam'a bir hayli yakın mesafede **"Busra"** denilen mahalle geldi. Burada da büyük bir kilise vardı. Bu kilisenin rahibi **Bahîra** adında oranın en tanınmış bir âlimi idi. Bu zât, önceleri bir Yahudi hahamı iken daha sonra Hıristiyanlığı kabul ile râhip olmuştu. An-

242 **İbn-i Sa'd**, I, 126.

cak o zamanlar Hıristiyanlığın asıl hüviyeti olan vahdâniyetten sapılmış, teslis inancı şâyi olmuş bulunduğu hâlde, bu zât, **Hz. İsa**'nın şeriatını bozulmamış şekliyle devam ettiriyordu. Roma İmparatorluğu'nun **Hz. İsa**'yı -hâşâ- ilâh kabul eden teslisi desteklemesi sebebiyle yakınındaki Şam Merkezi'nde oturmak yerine bu gözden uzak manastır ve kiliseye çekilmişti.

Ebû Tâlib'in idâresindeki kervan, bu kiliseye çok yakın bir mesâfedeki kuru -âdeta- kadid bir yaşlı ağacın altına kondu. Ağaç süratle yapraklanarak kervanı gölgeledi. Kilisenin penceresinden uçsuz bucaksız çöle bakan Rahip **Bahîra**, yıllardan beri kupkuru olduğunu bildiği bu ağacın, böyle âniden yeşil yapraklarla donatılmış olduğunu görünce hayret etti. Bir de ağacın gölgeliğini genişletmek üzere kervancıların başı üstünde bir bulut mevcud olduğunu fark etti.

Bütün eski semâvî kitapları çok iyi bir sûrette incelemiş olan **Bahîra**, bu işte bir fevkalâdelik olduğunu sezdi. Bir adamını göndererek, kervan mensuplarını kiliseye dâvetle onlara bir ziyafet verdi. **Ebû Tâlib**, yol boyunca yorulmuş olan Rasûl-i Ekrem Efendimizi kervanın başına bekçi gibi bırakmıştı.

O zamana kadar Arabistan'dan gelen ticârî kervanlar, hep aynı yerde konaklar, fakat hiçbir defa bu kilise mensuplarınca dâvet olunup kendilerine bir bardak su dahî ikram edilmezdi. Böyle bir dâvet, ilk defa vâkî oluyordu.

Bahîra, gelenlerin yüzlerine tek tek baktıktan sonra onların hiç birisinde kadîm kitaplarda okuduğu sıfatları görmeyince:

"–Ey Kureyşliler! Kafilenizde olup da buraya gelmeyen kimse var mı?" diye sordu.

Kureyşliler de:

"–Ey **Bahîra**! Geride bir çocuktan başka kimse kalmadı. Yaşça en gencimiz olduğu için O'nu eşyalarımızın yanında bıraktık." cevabını verdiler.

Bunun üzerine **Bahîra**:

"–O'nu da çağırınız. Bu yemekte O da bulunsun." diye ricada bulundu.

Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.) de celbedilip sofraya oturtuldu. Rahip, O'nu yemek boyunca tepeden tırnağa süzüp inceledi. Ziyafet bitip de sıra sohbete gelince Râhib **Bahîra**, Efendimize hitapla:

"–Senden bir şey soracağım. **Lât** ve **Uzza** hakkı için doğru söyle!" dedi.

Lât ve **Uzza** o zaman Kâbe'ye doldurulmuş olan putların en meşhurları idi.

"–Benim **Lât** ve **Uzza**'dan daha düşman olduğum bir şey yoktur. Bu çirkin şeylerden bana bir şey sormayınız." karşılığını alınca:

"–Peki!.." dedi, "O zaman Allah hakkı için doğru söyleyiniz."

Rahip **Bahîra** bundan sonra Efendimize birçok sorular sordu. Bu soruların bütün cevaplarını kitaplarda gördüklerine mutâbık bulunca, artık O'nun âhir zaman Peygamberi olduğuna kanaat getirerek peygamberlik mührünü görmek istedi ve:

"–Lütfen iki omzunuzun arasını bana gösterir misiniz?" dedi.

Bunun üzerine mübârek gömlekleri sıyrıldı ve ufak bir yumurta biçimindeki et beninden ibâret peygamberlik mührü ortaya çıktı. Bunu herkes de gördü. Rahip **Bahîra** bu mührü kemal-i hürmetle öptü.

Ondan sonra Rahip **Bahîra, Ebû Tâlib**'e dönerek:

"–Bu çocuk kimdir?" dedi.

Ebû Tâlib:

"–Oğlumdur." cevabını verince de:

"–Mümkün değildir. Zira bu çocuğun babası hayatta olamaz." dedi. Bunun üzerine **Ebû Tâlib:**

"–Kardeşimin oğludur." diyerek ifadesini düzeltti. **Bahîra** tekrar sordu:

"–Babası ne oldu?"

"–O daha annesinin karnında iken vefat etti." karşılığı verilince:

"–Doğru söyledin. Ya Annesi?" diye tekrar sordu.

"–Annesi de yakında vefat etti." denildi.

"–Doğru söylediniz. Hemen kardeşinizin oğlunu alınız ve geriye gidiniz. O'nu sakın Yahudilere göstermeyiniz. Yahudiler görürse, hased eder ve şerleri dokunur. Yahudiler de benim gördüğüm alâmetleri bilirler." dedi.

Râhip **Bahîra,** sonra sözlerine şöyle devam etti:

"–Vallâhi Yahudiler, O'nu görüp tanırlarsa, muhakkak öldürmeye kalkarlar. Bu çocuk, Araplardandır. Hâlbuki Yahudiler, gelecek peygamberin İsrailoğullarından olmasını beklemektedirler. O'na haset etmelerinden korkarım. Senin yeğeninin hâl ve şânı çok büyük olacaktır." dedi.[243]

Ebû Tâlib:

"–Eğer dediklerin doğruysa, O, Allâh'ın koruması altındadır." demekle beraber eşyasını Busra'da satıp savarak Şam'a gitmeden Mekke'ye geri döndü.

Birçok Hıristiyan müellif, Rasûlullâh'ın bu rahip ile görüşmesini ele alarak, O'ndan öğrendiklerini iddia etmişlerdir ki, bu iddiâ akıl ve mantık önünde kaabil-i müdâfaa

---

243 **İbn-i İshak,** sh. 54-55; **İbn-i Sa'd,** I, 153-155; **Tirmizî,** Menakıb 3. (Bu hadise ayrıca ve aynı şekilde **İbnü'l-Esîr**'in tarihinde ve **"İnsanü'l-Uyûn fî Sîreti'l-Emîn ve'l-Me'mûn"** isimli eserlerde de anlatılmaktadır.)

değildir. Zira on iki yaşında bir çocuk, bir rahiple birkaç saat görüşme sonunda O'ndan ne öğrenmiş olabilir?

Aleyhissalâtü Vesselâm Efendimiz, on yedi yaşında iken diğer bir amcası olan **Zübeyr** ile Yemen'e gitti. Bu sefer esnasında da birçok harika hâdiseler zuhûr etmiştir.

Hz. Peygamber'in yaşadığı asra **"Asr-ı Saâdet"**, O'ndan önceki devre ise **"Câhiliyye"** denilir. Bu câhiliyye devrinde olup biten hadiselerden en mühimi **"Ficar Savaşları"**dır ki, dört kere tekrarlanan bu savaşların sonuncusuna Aleyhissalâtü Vesselâm Efendimiz de katılmıştır. Lâkin fiilen savaşa katılmayıp, yere düşen okları toplamakla meşgul olmuştur. Amcasının zorlaması ile vâki olan bu kadarcık bir iştirakten dolayı bile sonraları teessüf beyân etmişlerdir. Kabileler arasında benlik dâvâsının sebep olduğu bu savaşlara **"Ficar"** adının verilmesi, onların kadîm Arap an'anesine göre savaşmanın memnû' olduğu Muharrem ayında vâkî olmasından veya iki tarafın da **"fâcir"** bulunmasındandı.

Dördüncü Ficar Savaşı'ndan dönüldüğü sırada idi ki, Yemenli bir adam, Mekke'ye satmak için bazı ticârî emtia (mal) getirmişti. Bunları satın alan zât, adamın parasını vermediğinden bazı Kureyş ileri gelenlerine başvurulmuş ve bundan da hiçbir netice hâsıl olmamıştı. Mağdurun Kubeys Dağı'na çıkıp yüksek sesle hâlini anlatan bir şiir okuması, bu haksızlığa karşı bazı kimseleri harekete geçirdi. Bunlar **"Hılfu'l-Fudûl"** ismiyle, bu gibi haksızlıklarla mücâdele etmek üzere bir cemiyet kurdular. Bunlar arasında Efendimiz de vardı. Zira o ahlâkı ve fazileti ile tanınmaya başlamış ve artık **"Muhammedü'l-Emîn"** olarak yâd edilir olmuştu. Çok sonraları Hz. Peygamber, bu hadiseyi anlatırken şöyle demiştir:

"Abdullah bin Cüd'ân'ın evinde amcalarımla birlik-

te Hılfu'l-Fudûl'de hazır bulundum. O meclisten o kadar memnun oldum ki, ona bedel bana kızıl develer (yani en kıymetli dünya metâı) verilse, o kadar sevinemezdim. O anlaşmaya şimdi de çağrılsam, yine icâbet ederim."[244]

O, artık iyice büyümüş 20-25 yaşlarında bir delikanlı olmuştu. Bir gün amcası **Ebû Tâlib**, O'na şöyle dedi:

"–Bizim âilemiz kalabalık olduğundan masrafımız ağırdır. Kıtlık bizde sermaye bırakmadı. Ben develerimi satıp bir sermâye tedariklesem de sen bununla bir Şam seferi yapıp biraz ticâret yapsan nasıl olur?"

Rasûlullah bu teklifi canla, başla kabul edip hazırlıklara başladığı sırada bunu işiten **"Hatîce bintü Huveylid"** yani **Huveylid** kızı **Hatice**, Rasûlullah'a:

"–Bana, güvendiğim birçok kimse, sizin sözlerinizin doğruluğunu, emânete olan dikkatinizi, büyük bir karakter ve ahlâk sahibi olduğunuzu anlattılar. Eğer ticârete arzunuz varsa, amcanızın vereceği sermâyenin birkaç mislini size vermeye hazırım." dedi.

Hz. Peygamber, bu teklifi, amcası **Ebû Tâlib**'e anlattı. O da:

"–Hemen kabul et. Bu, Allah tarafından gönderilmiş hayırlı bir rızıktır; bunu tepme." dedi.

Bu söz üzerine Rasûlullah (s.a.v.), **Hz. Hatice**'nin teklifini kabul etti.

Hz. Hatice'nin öteden beri işlerini görmekte olan **Meysere** adındaki şahısla beraber sür'atli bir şekilde hazırlıklar tamamlanarak yola çıkıldı.

Şam'a yaklaştıklarında, yine Busra denilen yere geldiler ve bir zeytin ağacının altına konakladılar. Oranın hemen yakınındaki manastırda bu defa **Nastûra** nâmında bir râhip vardı. Bu râhip de çok âlim bir zâttı ki, bu yoldan

244 **İbn-i Kesîr**, el-Bidaye, II, 295

dâimî bir surette gelip geçtiği için **Meysere**'yi tanıyordu. O'nunla ahbaplığı vardı. **Meysere** ile aralarında şöyle bir konuşma cereyan etti:

"–Yanınızda kim var?"

"–Kureyşlilerden bir zât."

"–Allâh'a yemin ederim ki," dedi "Bu ağacın altına ancak bir peygamber konabilir. Peygamberden başka kimse bu ağacın altına konamaz. Kitapların hükmü budur. Bu zâtın gözünde hafif bir kırmızılık var mıdır?"

Meysere:

"–Evet, fakat kimse farkına varamaz." karşılığını verdi.

"–İşte O, bütün peygamberlerin peygamberidir. Aynı zamanda peygamberlerin sonuncusudur ve O'ndan sonra peygamber gelmeyecektir. Keşke ben, O'nun peygamberliğinin ilânı zamanına ulaşsaydım da kavmi kendilerine eziyet yaparken, o bu baskılar üzerine Allah tarafından memleketini terk etmek emrini aldığı vakit, O'nunla beraber bulunsaydım."

Rahip **Nastûra**'nın **Meysere**'yi hayretten hayrete düşüren bu sözleri niçin söylediği çok geçmeden anlaşıldı. Zira Rahip **Nastûra**, manastırına dâvet ettiği Hz. Peygamber'i görür görmez:

"–Fesubhânallah!" dedi "Bu zât, muhakkak İncil ve Tevrat'ta müjdelenen âhir zaman peygamberidir."

Sonra Rasûlullah'a dönerek:

"–Ben şehadet ederim ki, Sen Rasûlullah'sın. Ümmî olan Rasûlullah Sen'sin. Sen'i **İsa** (a.s.) müjdelemiş ve buyurmuştur ki, benden sonra bu ağacın altına ancak Hâşimî, Mekkeli Araplardan, şefaat sahibi, livâü'l-hamd sâhibi, ümmî Rasûl konacaktır." dedi ve ilâve etti:

"–Ben, Sen'de bütün alâmetleri gördüm. Ancak bir

şey daha görmek istiyorum. İki omzunuzun arasını lütfen bana gösterir misiniz?"

Bu talep üzerine Rasûlullah (s.a.v.) mübârek gömleklerini sıyırdılar ve iki omuz arasını açıp Rahip **Nastûra**'ya gösterdiler. Peygamberlik mührü parlıyordu. Rahip **Nastûra** hürmetle bu mübârek mührü öptükten sonra tamamen haklı olduğuna kanaat getirerek:

"–Keşke..." dedi, "Ben, Sen'in peygamberliğini ilân ettiğin zamana yetişebilseydim de kavmin sana eziyet ederken yanında bulunup Sana yardımcı olabilseydim. Allah tarafından doğduğun şehirden hicret etmekle emrolunacağın vakit, Sen'inle birlikte bulunabilseydim!"

Rahip **Nastûra**'nın tavsiyesine uyarak Şam'a gitmekten vazgeçip, beraberlerindeki malları Busra panayırında satıp alacaklarını aldıktan sonra büyük bir kazanç elde ederek Mekke'ye döndüler.

Hz. Hatîce bu seferin ticâretinden fevkalâde memnun kaldı. Bunu başaran Rasûlullah (s.a.v.)'e karşı gönlünde bir muhabbet uyandı. O sırada kendisi kırk yaşında, çocuklu, bir dul hanımdı. Zengin ve asil olduğu için birçok evlilik tekliflerini reddetmiş bulunuyordu. Peygamber (s.a.v.) ise yirmi beş yaşında bulunuyordu. Yani O'ndan, on beş yaş daha küçüktü. Bu evliliğe -tâbiri caizse- çöpçatanlık etmiş olan **Hz. Hatice**'nin arkadaşı **Nefîse bint-i Ümeyye** şöyle demiştir:

"Ben **Muhammed** (s.a.v.)'e gittim. Ve O'na:

«–Niye evlenmiyorsun?» dedim.

O:

«–Kimle evleneyim?» deyince:

«–Mal sahibi, güzellik sahibi, şeref sahibi uygun birisi çıkarsa kabul eder misin?» dedim.

«–Bu kim olabilir?» diye sordu.

«–**Hatice**...» dedim.

«–Bu iş nasıl olur ki?» karşılığını alınca kendisine:

«–Müsaade ederseniz, ben bunu yaparım.» dedim.

Bunun üzerine O da:

«–O hâlde ben de senin dediğini yaparım.» karşılığını verdi.

Sonra oradan ayrılarak **Hz. Hatice**'nin yanına döndüm ve bu konuşmayı O'na anlattım.

Ondan sonra **Hz. Hatice**, amcası **Ömer bin Esed**'e haber gönderdi. O, bu maksatla büyük bir ziyafet tertib etti."[245]

Nefise bint-i Ümeyye ile arasında geçen bu konuşmayı, 'Rasûlullâh (s.a.v.) de amcası **Ebû Tâlib**'e aynen aktarmış, O da **Hz. Hatice**'nin amcası **Ömer bin Esed**'e gidip teklifte bulunmuştu.

Bu ziyafette kadîm Arab an'anesi gereği olarak **Ebû Tâlib** ve **Hz. Hatice**'nin amcaoğlu **Varaka bin Nevfel**, karşılıklı birer konuşma yaptılar. Bundan sonra **Hz. Hatice**'nin amcası **Ömer bin Esed** ayağa kalkarak:

"–Ey Kureyş cemaati! Şâhid olunuz ki ben, **Hatice bint-i Huveylid**'i **Muhammed bin Abdullah**'a nikâhladım." dedi.

Rasûlullah (s.a.v.), **Hz. Hatice**'ye mehir olarak yirmi genç deve verdi.[246]

Hz. Peygamber'in bu ilk evliliğinden **Kâsım, Abdullah, Zeyneb, Rukiye, Ümmü Gülsüm, Fâtıma** adlarında tam altı çocuğu Dünya'ya geldi. İlk erkek çocuğu **Kâsım** olmasından dolayı Arab an'anesine göre, **"Ebû'l-Kasım"** yani **"Kâsım'ın babası"** künyesi ile de anılmıştır. **Kâsım**, iki yaşında vefat etmiştir. Diğer oğlu **Abdullah** ise nübüv-

245 **İbn-i Sa'd** - I, 131.

246 **İbn-i Hişam**- I, 206; **İbn-i Esîr**- Üsdü'l-Gâbe, I, 23.

vetten sonra doğmuş, fakat O da pek küçükken vefat etmiştir. Bu hadise üzerine Kureyş müşriklerinden **Âs bin Vâil,** Hz. Peygamber'i **"ebter"**, yani nesli kesik olmakla itham etmiş olduğundan **"Kevser Sûresi"** nâzil olmuştur.[247]

Rasûlullah (s.a.v.) otuz beş yaşında iken Mekke'de büyük bir sel olmuş ve Kâbe, bundan zarar görmüştü. Bu sebeple Kâbe'nin tamiri gerekiyordu. Bu sırada inşaat malzemesi yüklü bir geminin fırtınaya yakalanarak Mekke yakınlarındaki Şuaybe İskelesi'ne doğru sürüklendiği ve karaya çarpıp parçalandığı haber alındı. Kureyşliler, oraya varıp bu gemideki inşaat malzemesini pazarlık edip satın aldılar. Bu malzeme ile Kâbe'yi yeni baştan tâmir ettiler. Zira onun yıkılmasını büyük bir uğursuzluk sayıyorlardı.

Bu malzeme, Rum Kayserinin Habeşistan'da yapılacak bir kilise için oraya gönderdiği kereste vesâireden ibâretti, Kâbe'ye nasip oldu. Lâkin inşaatı birlikte yapan Mekkeli kavim ve kabileler sıra **"Hacerü'l-Esved"**in yerine konulmasına gelince büyük bir ihtilâfa düştüler.

Her kabile, bu şerefli işin kendine âid olduğunu iddia ediyordu. Bu ihtilâf, aralarında kan dökülecek bir hadde ulaştığı bir sırada Peygamber (s.a.v.)'in oraya vâsıl olduğunu görünce:

"–İşte bu gelen, **Muhammedü'l-Emîn**'i aramızda hakem yapalım" dediler.

Bunu her kavim ve kabile kabul edince, Peygamber (s.a.v.) de bu teklifi kabul ile kendilerinden bir örtü bulmalarını istedi. Hacerü'l-Esved'i bu örtünün üzerine koyarak

---

247 Âyette meâlen: **"Asıl adı-sanı ortadan kalkacak olan, yani ebter, Sana kin tutan kimsedir."** (Kevser Sûresi, âyet: 3) buyrulmaktadır ki, gerçekten de **Âs bin Vâil** böyle olmuştur.

Hz. Peygamber'in hicretin sekizinci senesinde **Mâriye** Vâlidemizden **İbrahim** adında bir oğlu daha Dünya'ya gelmişse de, O dahî on yedi aylıkken vefat etmiştir.

ihtilâf eden kavim ve kabilelerin birer ferdine bu örtünün kenarlarından tutturarak onu konulacağı yere kadar taşıttırdı. Sonra da mübârek elleriyle kaldırıp Kâbe'nin bir köşesindeki bugünkü yerine yerleştirdi. Böylece Mekkeliler arasında kan dökmeye ramak kalmış bir ihtilâfı önlemiş oldu.

Peygamber (s.a.v.) kırk yaşlarında kendilerine vahiy gelip risâlet vazifesine başlamadan önce hayatını tertemiz geçirmiş, herkesin gıpta ettiği üstün bir ahlâk ile olgunluk yaşına erişmiştir. Bu müddet zarfında diğer birçok Mekkeli gibi putlarla ilgilenmekten, içki, zina gibi bütün kötülüklerden ilâhî bir sıyânetle korunmuştur. Arkadaşlık, çobanlık, âile reisliği ve ticaret erbabı olmak gibi bütün beşerî davranışlarda en mükemmel ahlâkî davranışlar sergilemiş ve bu yüzden herkesin takdirini toplayarak **"Muhammedü'l-Emîn"** tavsifi ile anılır olmuştu. Fakat risalet vazifesi başlayıp da -her şeyden önce- müşriklerin putlarına ilân-ı harp edince bu takdirkârlık kolayca ortadan kalkmış ve O'nun için meşakkatli bir tebliğ vazifesi başlamıştı ki, şimdi biraz da bu yeni safhanın çeşitli vak'a ve tezâhürlerini arz edelim.

II-RİSÂLET VAZİFESİNİN İFÂSI

A-MEKKE DEVRİ

a-İlk Vahiy Gelişi

Peygamber (s.a.v.) vahy-i ilâhîye muhâtab olup risâletle şereflenmeden önce derin bir tefekkür ve tahassüsle meşbû olarak takrîben altı aylık bir hazırlık safhası idrak etmişlerdir. Zaman zaman evinden çıkar, tenha ve sâkin yerlerde inzivaya çekilirlerdi. Bu esnada önlerine çıkan ağaçlar ve taşlar tarafından:

"–Esselâmü aleyke yâ Rasûlallah!.." nidasıyla selâmlanır, fakat etrafına bakındığında hiç kimseyi göremezler-

di.[248]

Bu durumu, kendileri, bilâhare:

"–Ben Mekke'de bir taş bilirim ki, peygamber olarak gönderilmeden evvel bana selâm verirdi. Onu(n yerini) şimdi de gösterebilirim."[249] buyurmak sûretiyle ifâde etmiş oldukları gibi **Hz. Ali** -kerremallâhu vechehu- de şahsî müşâhedesine istinâden ifade etmişlerdir.[250]

Bu esnada sâdık rüyalar görür ve bunlar aynen vâkî olurdu. Bu devrenin altı ay sürmüş olması sebebiyledir ki, sâdık rüya görmenin **"nübüvvetin kırk altıda biri"** olduğunu[251] ifade buyurmuşlardır. Çünkü bu, yirmi üç sene süren nebîlik müddetinin kırk altıda biridir.

İnzivâ mahalli, -ekseriya- Hira Dağı'ndaki **mâruf** mağara idi. Bu mağaraya giderken yanına erzak alır, o tükenene kadar orada kalırdı. Burada ceddi **Hz. İbrahim** gibi, insanların sürüklendikleri putçuluk mülevvesinin ızdırabı ile hayat ve Kâinat'ın gerçek mânâ ve mâhiyetini düşünür; bazen bir ışık görür, bazen de bir ses işittiğinden bunların kâhinlere mahsus hâller olduğunu düşünerek korkardı. Sırrını, **Hz. Hatice** vâlidemizle paylaşır, O da kendisini teselli ederdi.

Milâdın 610. yılı Ramazan'ında yine Hira Dağı'nda itikâf ve inziva hâlinde idi ki, çıngırak sesleri gibi müthiş sesler ortalığı kapladı. Dehşetli bir ürperti ile sarsılan Peygamber (s.a.v.), kendisine:

"–Oku!" diye hitab edildiğini duydu. Bu **Cebrâil** (a.s.)'ın kendisine ilk görünüşü idi.

"–Ben okuma bilmem!.." karşılığını verince de Cebrâil

248 **İbn-i Sa'd**, c: I, sh: 57.

249 **Müslim**, Fezâil, 2.

250 **Tirmizî**, Menakıb, 6/3626.

251 **Buharî**, Tâbir 26; Müslim, Rüya 6.

(a.s.) O'nu tâkati kesilinceye kadar sıktıktan sonra tekrar:

"–Oku!.." dedi.

Peygamber (s.a.v.) aynı cevabı tekrarladı:

"–Ben okuma bilmem..."

Cebrâil (a.s.), o mübârek varlığı tekrar sıktı, sıktı ve üçüncü olarak:

"–Oku!.." dedi.

Cevap yine aynıydı:

"–Ben okuma bilmem."

Cebrâil (a.s.), o mübârek varlığı yine sıktı, sıktı ve tâkati tükenecek bir noktada:

"–Yaratan Rabb'inin adıyla oku! O, insanı bir aleka (aşılanmış yumurta)**dan yarattı. Oku!.. Rabb'in nihayetsiz kerem sahibidir. O, kalemle yazmayı öğretti. İnsana bilmediği şeyleri öğretti."**[252] meâlindeki sûre-i celîleyi okuyup, O'nun kalbine nakşetti.

Daha önceki "Oku" hitapları, O'nun (Cebrâil) kendinden, bu sonraki hitap ise, Allah katındandı. Bu sûretle insanlığa ebedî bir hidayet rehberi olan Kur'ân-ı Kerîm'in inzali başlamış oldu.

Peygamber (s.a.v.) o zaman kırk yaşında bulunuyorlardı. Hayata yetim bir çocuk olarak başlamış ve o zaman Mekke'de pek yaygın olmayan okuma ve yazmayı öğrenememişti. Yani O, kelimenin tam mânâsı ile **"ümmî"** idi. Böyle olmasa -ihtimal ki- baykuş misali gerçeğe kör idrak sahipleri, O'nunla insanlığa lûtfedilmiş olan **"İslâm Dünya Görüşü"**nün bütün muhtevasının eski kitaplardan alındığını söyleyeceklerdi. Nitekim ilk gençlik yıllarında **Rahip Bahîra** ve **Nastûra** ile vâkî olan birkaç görüşmeleri ile ilgili olarak bilâhare yapılmış olan tezvirât hatırlanırsa, bu **"ümmî"**liğin hikmeti daha kolay anlaşılır.

252 Alâk Sûresi, âyet 1-5.

Ümmî bir peygambere nâzil olan ilk âyet-i kerîmede Cenâb-ı Hak tarafından **"Yaratan Rabb'inin adıyla oku!"** buyrulması, yazılı bir şeyin okunması sûretinde telâkki olunamaz. Olursa, Allâh'a bühtan mânâsını taşır. Öyleyse, bu okuma keyfiyeti, O'nun sadrını **"insan"**, **"Kur'ân"** ve **"Kâinat"**ın sonsuz gerçekleri ile meşbû (dolu) hâle getirmeye mâtuf bir ilâhî temşiyettir. Çünkü mutlak bir hakikat olarak sadece Allah vardır. O'nun sıfat tecellî terkipleri ile var eylediği mâsivaullâhta, yani sonradan var edilmiş her şeyin teşkil eylediği âlemde sadece üç varlık kemâl mertebesindedir. Bunlar da insan, Kur'ân ve Kâinat'tır. Sadece bu üç varlıktır ki, Allâh'ın **"beka"** ve **"hâlık"** sıfat-ı ilâhiyelerinden mâadâ bütün sıfat tecellîlerine mazhar kılınmışlardır.

Bu gerçek sebebiyledir ki, İslâm Dünya Görüşü'nde **"insan"**, **"eşref-i mahlûkat"** ve **"zübde-i Kâinat"** olarak tekrîm ve tahsîn olunmuştur. Yine bundan dolayıdır ki, Peygamber (s.a.v.):

"İnsan ve Kur'ân, eş mânâlı iki kelimedir."[253] buyurmuşlardır.

Buna göre, insan, tekmil hakikatlerin özü, zübdesi ve tohumu demektir. Kur'ân ise, onun şerhi mahiyetinde olmak üzere **"kelâm"** sûretinde bir tecellîdir. Onun şerhi ise, bütün bir Kâinat'tır. O hâlde, işte fiilen yazı yazıp, yazılanı okuyamayan ümmî bir peygambere vâki olan bu **"Oku!"** emri, O'nun iz'ân, idrak ve vukûfunu bu kâmil **"hakikat meşheri"**ne tevcihten başka bir şey olamaz.

Hz. Peygamber (s.a.v.), bütün beşerî sefâletlerin gönlüne in'ikâs eden ağırlığı karşısında tek ilticagâhı olan **Hz. Hatice**'nin harîm-i ismetine koştu ve titrek bir sesle:

"–Beni örtünüz!.. Beni örtünüz!.." buyurdu.

Bir müddet istirahatten sonra yaşadığı bu fevkalâde

253 *"el-İnsanu ve'l-Kur'ânu tev'emân"* (Hadîs-i Şerîf)

hadiseyi **Hz. Hatice**'ye nakletti ve:

"–Yâ **Hatice**! Şimdi bana kim inanır?" dedi.

Hz. Hatice, O'na bütün varlığı ile inanmış ve bağlanmıştı. O'nu tesellî eden birkaç söz söyledikten sonra:

"–Ey Allâh'ın Elçisi!.." dedi. "Sen'i evvelâ ben kabul ve tasdîk ederim. Önce beni yoluna dâvet et." dedi ve Efendimizin ilk tasdik edicisi olmak şerefini kazandı.

Hz. Hatice daha sonra bu durumu, âlim biri ile istişâre etmenin doğru olacağını düşünerek, amcazâdesi **Varaka bin Nevfel**'le gidip görüşmek hususunda Efendimiz'e bir teklifte bulundu.

Varaka bin Nevfel, câhiliye devrinde puta tapmayan nâdir kimselerden biriydi. Hıristiyan olmuştu. Bu yüzden İbrânîce bilen, İncîl'den yazılar yazan âlim bir zâttı. Yaşı bir hayli ilerlemiş olduğundan, artık gözleri görmez olmuştu. **Hz. Hatîce**, kendisine:

"–Ey amcamın oğlu! Dinle bak; kardeşinin oğlu[254] neler söylüyor?" dedi.

Bunun üzerine **Varaka** merakla:

"–Ne oldu kardeşimin oğlu?" diye sorunca, Hz. Peygamber, durumu kendisine hikâye etti.

Anlatılanlardan, âhir zamânın en yüce hakîkatini kavrayan **Varaka bin Nevfel**:

"–Bu gördüğün, Allah Teâlâ'nın **Mûsâ**'ya gönderdiği **"Nâmûs-i Ekber"** (Cibrîl)'dir. Âh!.. Keşke Sen'in dâvet günlerinde genç olsaydım! Kavmin Sen'i yurdundan çıkaracakları zaman, keşke hayatta olsaydım!" dedi.

Hz. Peygamber, hayretle sordu:

"–Kavmim beni yurdumdan çıkaracaklar mı?"

Varaka bin Nevfel:

---

254 Bu **"kardeşoğlu"** sözü, Araplarda gerçek mânâda değil, iltifat ve yakınlık için mecâzen kullanılan bir sözdür.

"–Evet! Zîrâ Sen'in getirdiğin gibi bir din getirmiş olan her peygamber, düşmanlık ve husûmete mâruz kalıp yurdundan çıkarılmıştır. Şâyet Sen'in dâvet günlerine yetişirsem, Sana çok yardımım olur." karşılığını verdi.

Bu mülâkatın üzerinden çok geçmeden **Varaka** vefât etti. Vahiy de fetret devrine girdi, yâni bir müddet kesildi.[255]

b-İkinci Vahiy Gelişi

Bu fetret devri, tam üç yıl sürdü. Bu müddet zarfında büyük meleklerden **İsrafil** (a.s.) arada sırada gelir ve Hz. Peygamber'e bazı şeyler tebliğ ederdi.

Bu müddetin sonunda Hz. Peygamber, Hira Dağı'ndan inerken **Cebrâil** (a.s.), O'na tekrar göründü. Yine çıngırak sesine benzeyen o sesleri duymuş, sağına soluna bakınca kimseyi görmemişti. Başını kaldırıp bakınca O'nu bütün ihtişamı ve gerçek mâhiyeti ile görmüştü. Bu Cebrâil (a.s.)'ı gerçek mahiyeti ile ilk görüşü idi. İkinci görüşü ise, Miraç'ta gerçekleşecekti.

Heyecanla hâne-i saâdetine dönüp yine:

"–Beni örtünüz!.. Beni örtünüz!.." buyurdu.

Örtünmüş, istirahat ederken Cebrâil (a.s.) şu âyet-i kerîmeyi okudu:

"Ey örtüsüne bürünen (Peygamber)**! Kalk,** (artık azab ile) **inzâr et.** (Korkut) **Rabb'ini yücelt!** (Yani O'nun yüceliğini tekbîr ile terennüm eyle ve herkese bildir.) **Elbiseni temizle.** (Yani zâhirini ve bâtınını temiz tut; güzel ahlâk ile ahlâklan.) **Kötü şeylerden uzak dur."**[256]

Peygamber (s.a.v.) bu hâdiseyi şöyle anlatmışlardır:

---

255 **Buhârî**, Bed'ü'l-Vahy 1, Enbiyâ 21, Tefsîr 96; Müslim, İman 252.

256 Müddessir Sûresi, âyet 1-5.

"Ben (bir gün) yürürken birdenbire semâdan bir ses işittim. Başımı kaldırdım. Bir de baktım ki, Hirâ'da bana gelen melek (Cebrâîl), semâ ile arz arasında bir kürsî üzerinde oturmuş. Pek ziyâde ürperdim. (Evime) dönüp:

«–Beni örtün, beni örtün!» dedim.

(Ben, üzerimi örttürmüş bir hâlde iken, Cebrâîl (a.s.) geldi ve «Yâ eyyühe'l-müddessir!»[257] *diye başlayan sûre-i celîleyi tebliğ etti.)"*

Artık bundan sonra vahiy bir daha kesintiye uğramaksızın vefatlarına kadar devam etti.[258]

İlk ilâhî emir olan **"Oku!"** hitabı ile **"Nübüvvet"**le şereflenmişti. Bu ikinci hitapla da kendilerine **"Risâlet"** verilmiş oldu. Böylece kırk yaşında **"Nebî"**; kırk üç yaşında ise, **"Rasûl"** olmakla şereflendi.[259]

c-İlkler veya Sâbikûn

Vahyin ikinci defa olarak ve risâleti mutazammın olmak sûretiyle vâkî olması üzerine Peygamber (s.a.v.), inzivayı terk ederek tebliğ vazifesine başladı. Getirdiği bu yeni îman esasları dâhilinde Müslüman olmanın ilk muhatabı hiç şüphesiz bizzat kendileri idi. Bu husus, Kur'ân-ı Kerîm'de şöyle te'yid buyrulmaktadır:

---

257 Aynı sûrenin ilk âyeti.

258 **Buhârî**, Tefsir 74 / 4, 5; Müslim, Îman 255-258.

Kur'ân-ı Kerîm'de ise şöyle buyrulmaktadır:

"And olsun ki Biz, düşünüp ibret alsınlar diye vahyi birbiri ardınca yetiştirdik (vahyi aralıksız gönderdik)." (Kasas Sûresi, âyet 51)

259 **"Nebî"**, başkalarına tebliğde bulunmaya me'mur edilmiş olup olmamasına bakılmaksızın vahye muhatap olan demektir. Nebîler, umûmiyetle kendilerinden evvelki bir peygamberin şeriatini tebliğ etmişlerdir.

Müstakil şeriat sahibi olup bunu tebliğ ile mükellef olan peygamberlere ise **"Rasûl"** denir. Yani her Rasûl aynı zamanda bir nebîdir. Fakat her nebî, rasûl değildir.

"Peygamber, Rabb'i tarafından kendisine indirilene îman etti."[260]

"De ki: Bana, dîni Allâh'a hâlis kılarak, O'na kulluk etmem emrolundu. Ve ben, Müslümanların ilki olmakla emrolundum."[261]

Hz. Peygamber, mîzan üstü kabul edilecek olursa, ilk îman eden **Hz. Hatice** (r.anhâ)'dır. Âlemlerin Efendisine en yakın bir kimse olması hasebiyle O'nun ulviyetine ilk vâkıf olan bu bütün mü'minlerin annesi, bütün meziyetlerine ilâveten ilk îman eden bir kimse olması sebebiyledir ki, -hâlâ- **"Hatîcetü'l-Kübrâ"** (Büyük Hatîce) olarak anılmaktadır. O'nun büyük bir tehâlükle îman etmesi üzerine kızları **Rukiyye, Ümmü Gülsüm** ve **Fâtıma** da îman edip Müslüman oldular.[262]

Hz. Ali ise, bu sırada henüz bülûğa ermemiş on yaşında bir çocuktu. **Hz. Hatice**'nin muhterem zevciyle birlikte namaz kıldığını görünce:

"–Bu yaptığınız nedir?" diye sordu.

Allah Rasûlü (s.a.v.) de:

"–Bu, Allâh'ın kendisi için seçtiği dînidir. Ben seni tek olan Allâh'a îman ve ibâdet etmeye, hiçbir fayda ve zararı olmayan Lât ile Uzzâ'yı da inkâra dâvet ediyorum!" buyurdu.

Hz. Ali (k.v.), babası **Ebû Tâlib**'e danışmak arzûsunu izhar etti. Bunun üzerine Efendimiz, o sıralarda teblîğ faaliyetlerini henüz gizli devam ettirdiği için:

"–Ey Ali! Şâyet müslüman olmayacaksan sana bahsettiğim bu husûsu gizli tut, açığa vurma!.." buyurdu.

Hz. Ali'nin, o gece Allâh Teâlâ kalbine İslâm muhab-

260 Bakara Sûresi, âyet 285.

261 Zümer Sûresi, âyet 11-12.

262 **İbn-i Sa'd**, VIII, 36.

betini bahşetti. Sabahleyin Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'e İslâm Dîni hakkında birçok suâller sordu. Aldığı cevaplar üzerine, Allâh Rasûlü'nün dâvetini hemen yerine getirip müslüman oldu ise de babasından çekinerek, müslümanlığını bir müddet gizli tuttu. [263] Bu sûretle o da **"İlkler"** veya **"Sâbıkûn"** denilen grupta çocuk yaşta îman edenlerin ilki oldu.

Sonra bu ilkler kafilesine başta **Hz. Ebubekir**'le Peygamber'in âzâdlı kölesi **Zeyd** ve **Osman bin Affan** (üçüncü halife), **Zübeyr bin Avvam** (aşere-i mübeşşereden)[264], **Abdurrahman bin Avf** (aşere-i mübeşşereden), **Sad bin Ebî Vakkas** (aşere-i mübeşşereden), **Talha bin Ubeydullah** (aşere-i mübeşşereden), **Sa'd bin Zeyd** (aşere-i mübeşşereden), **Ebû Seleme, Abdullah bin Abdülesed el-Mahzûmî, Osman bin Ma'zûm el Hücmî, Kudame bin Ma'zûm el-Hücmî, Abdullah bin Ma'zûm el-Hücmî, Abdullah bin Ebî Erkam el-Mahzumî, Ebû Zer el-Gıfarî, Ümran bin Husayn** gibi zâtlar katıldılar ki, bunlara **"sâbıkûn"** denilmekle kıdemleri takdir olunmaktadır.

Bunlardan **Hz. Ebûbekir**, canıyla ve malıyla dâima Hz. Peygamber'in yanında olmuştur. Bu sebepledir ki, dostluğun zirvesi **"yâr-ı gâr"** yani **"mağara arkadaşlığı"** olarak ifade edilmektedir. Hz. Peygamber, **Hz. Ebûbekir**'in bu yakınlığını ifade etmek üzere:

"Allah, beni size peygamber olarak gönderdiğinde evvelâ bana:

«–Sen yalancısın!» dediniz.

*Lâkin **Ebûbekir**:*

«–O, doğru söylüyor.» dedi ve hem canı, hem de malı

---

263 **İbn-i Sa'd**, III, 21.

264 **"Aşere-i Mübeşşere"**, daha hayatta iken cennetle müjdelenmiş on kişi demektir. Bunlar, sahâbenin en değerlileri kabul olunurlar.

ile bana son derece yardımcı oldu."[265] buyurmuşlardır.

Hz. Ebûbekir, îman etmeden önce de aynen Hz. Peygamber gibi ilâhî bir sıyânetle her türlü kötülükten korunmuş olan bir kimseydi. Puta tapmak, içki içmek gibi bütün câhiliye sapıklıklarından berî tertemiz bir hayat geçirmişti. Zenginliği ve cömertliği ile meşhurdu. O sırada Müslümanlık gizli gizli yayılmaktaydı. Ancak yedi kişi imanını açığa vurmuştu ki, bunlardan biri de bilâhare Hz. Peygamber'in müezzini olacak olan **Bilâl-i Habeşî** idi. O ve muhterem vâlideleri köleydi. Efendisi tarafından kızgın kumlara gömülüp kırbaçlanıyor ve tekrar putlara tapmaya zorlanıyorlardı. **Bilâl-i Habeşî**'nin her kırbaç yedikçe Allâh'ın birliğine îman etmekte olduğunu:

"–Ehad! Ehad!.." (İkincisi olmayan bir!..) diye haykırışı, İslâm tarihinde pek meşhurdur. Bu durumu öğrenen **Hz. Ebûbekir**, bedellerini vererek onları satın alıp âzâd etmiştir.

ç-Dârü'l-Erkam

Hz. Peygamber, tebliğ vazifesinin ilk üç senesinde faaliyetini gizli gizli yürütmüştür. Bu müddetin ilk senesinde İslâm'la şereflenen **Erkam bin Ebi'l-Erkam**, Safâ Tepesi yakınındaki evini Fahr-i Kâinat Efendimiz'in sohbetlerine tahsis etti. Peygamber (s.a.v.) Efendimizin risâletine, O'nu görerek îman etmiş kimseler demek olan **"ashâb-ı kirâm"** orada toplanıyor ve dâhil oldukları bu yeni dînin esaslarını öğreniyorlardı. Orası bir mektep demekti. **"Dâru'l-İslâm"** veya **"Dârü'l-Erkam"** diye anılıyordu. Daha sonra burası, islâmî gâyeye tahsis olunmuştur ki, İslâm tarihinde ilk vakıf budur.

Dârü'l-Erkam'daki faaliyet, başlangıçtaki bu gizlilikle İslâm nazarında maslahatın îcâbına, yani içinde bulu-

265 **Buhârî**, Ashâbu'n-Nebî, 5.

nulan şartları dikkate alarak gerçekçi davranmak hususuna atfedilen ehemmiyeti göstermektedir. Diğer taraftan bu bir tâlim ve terbiye (öğretim ve eğitim faaliyeti) olduğundan, bunun bir temel esas olduğunu da ortaya koymaktadır.

Çok geçmeden Peygamber (s.a.v.)'e âşikâre bir sûrette insanları Hak Dîn'e dâvet etmesi ve buna en yakınlarından başlaması emrolundu.

"Önce en yakın akrabânı inzâr et! (Âhiret azâbıyla uyar.) **Sana tâbî olan mü'minlere** (merhamet) **kanadını indir! Şâyet Sana karşı gelirlerse: «Muhakkak ki, ben, sizin yaptıklarınızdan berîyim!» de!.. Sen, O mutlak gâlip ve sonsuz merhamet sâhibine tevekkül et!.. O ki, kalktığın zaman Sen'i görüyor!"**[266]

Bunun üzerine yakın akrabalarını dâvetle bir toplantı yaptı ve onlara:

"–Ey Abdülmuttaliboğulları! Ben husûsî olarak size, umûmî olarak da bütün insanlara peygamber olarak gönderildim. Siz benden bâzı mûcizeler de gördünüz. Hanginiz benim kardeşim ve arkadaşım olmak üzere bana bey'at eder?" diyerek hepsini îmâna dâvet etti.

Hz. Ali'den başka, o anda bu dâvete icâbet eden olmadı. Fakat Rasûlullah (s.a.v.) nevmîd (ümitsiz) olmadı. Zira Cenâb-ı Hak, Onu Kur'ân-ı Kerîm'de defaatle şöyle teyid buyurmaktaydı:

"Ey Rasûl! Sana indirileni teblîğ et! Eğer bunu yapmazsan, O'nun elçiliğini yapmamış olursun!.. Allah Sen'i insanlardan koruyacaktır. Şüphesiz ki Allah, kâfirler topluluğunu hidâyete erdirmez."[267]

"(Ey Rasûlüm! Artık) **Sana emrolunanı açıkla! Müşriklerden yüz çevir. Alay edenlere karşı Biz, Sana**

266 Şuarâ Sûresi, âyet 214-218.

267 Mâide Sûresi, âyet 67.

yeteriz!"[268]

"Yâ-sîn. Hikmet dolu Kur'ân hakkı için, şüphesiz ki Sen, peygamberlerdensin! Dosdoğru yol üzerindesin!"[269]

"...Sen'i insanlara peygamber olarak gönderdik. Şâhit olarak da Allah yeter!"[270]

"Biz Sen'i bütün insanlara, ancak müjdeleyici ve inzâr edici olarak gönderdik; fakat insanların çoğu bunu bilmezler."[271]

Böyle birçok ilâhî te'yide mazhar olan Nebiyy-i Zîşân Efendimiz aslâ yılmadı. Akrabalarını ikinci ve üçüncü defa bir araya toplayıp İslâm'a dâvet ettiği gibi Mekke halkını da alenî bir sûrette putlardan yüz çevirerek tek olan Kâinat'ın yaratıcısına îman etmeye çağırdı. Alışageldikleri puta tapmaktan vazgeçerek mücerred bir Allâh'a inanmak, kendilerine güç geldi. Atalarından görmüş oldukları yolda yürümeye devam ettikleri gibi ilk müslümanlara ve pek tabiî olarak Peygamber (s.a.v.)'e de çeşit çeşit eziyetlere teşebbüs ettiler.

Rasûlullah (s.a.v.) bir gün Safâ Tepesi'ne çıkarak etrafına toplanan kalabalığa:

"–Ey Kureyşliler!.. Şimdi size desem ki, şu dağın arkasından düşmanınız size doğru baskın kastıyla gelmektedir. Buna inanır mısınız?" buyurdu.

Kalabalık, hep bir ağızdan:

"–Evet, yâ **Muhammed**! İnanırız. Çünkü Sen yalan söylemezsin. **Muhammedü'l-Emîn'sin**!.." karşılığını verince, o mübârek Peygamber:

---

268 Hicr Sûresi, 94-95.

269 Yâsîn Sûresi, âyet 1-4.

270 Nisâ Sûresi, âyet 79.

271 Sebe' Sûresi, âyet 28.

"–O hâlde ben şimdi size, önünüzde şiddetli bir azap günü bulunduğunu, Allâh'a inanmayanların o çetin azâba uğrayacaklarını haber veriyorum. Ben sizi o çetin azaptan sakındırmak için gönderildim.

Ey Kureyşliler! Size karşı benim hâlim, düşmanı gören ve âilesine zarar vereceğinden korkarak hemen haber vermeye koşan bir adamın hâli gibidir.

Ey Kureyş cemâati! Siz uykuya dalar gibi öleceksiniz. Uykudan uyanır gibi de dirileceksiniz. Kabirden kalkıp Allâh'ın huzûruna varmanız, Dünyâ'daki her hareketinizin hesâbını vermeniz muhakkaktır. Netîcede hayır ve ibâdetlerinizin mükâfâtını, kötü işlerinizin de cezâ ve şiddetli azâbını göreceksiniz! Mükâfât ebedî bir cennet; mücâzât da dâimî bir cehennemdir."[272] buyurduysa da kalabalıktan bir cevap alamadı.

Sadece Hz. Peygamber'in amcası **Ebû Leheb**, bu konuşmaya muhatap olanların sözcüsüymüş gibi:

"–Hay eli kuruyasıca!.. Bizi buraya bunun için mi çağırdın?" diyerek münâsebetsiz ve yakışıksız sözlerle yeğenini kalben incitti.

Esâsen O ve karısı, küfürde inat ve ısrar edenlerin başında yer alıyorlar, Efendimiz'in geçeceği yollara O'nun mübârek ayaklarına batsın diye dikenler serpiyorlardı. Bu sebeple, **Ebû Leheb** ve karısı ile onların vasfında olanların ebedî bir tel'ini olarak:

"Ebû Leheb'in iki eli kurusun! Kurudu da... Malı ve kazandıkları O'na fayda vermedi. O, alevli bir ateşte yanacak. Odun taşıyıcı olarak ve boynunda hurma lifinden bükülmüş bir ip olduğu hâlde karısı da (ateşe girecek)."[273]

---

272 **Buhârî**, Tefsir 26; **Müslim**, İman 348-355; **Ahmed**, I, 281-307; **İbn-i Sâ'd**, I, 74, 200; **Belâzûrî**, I, 119.

273 Tebbet Sûresi, âyet: 1-5; **Buhârî**, Tefsir 26/2, 111/1-2; **Müslim**,

âyet-i kerîmeleri nâzil oldu.

Fakat sadece **Ebû Leheb** mi?!. Daha niceleri Hz. Peygamber ve O'nun seçkin sahâbesine akla gelmeyecek zulümler yapmaktan geri kalmıyorlardı. Meselâ ilk müslüman olanlardan **Ammâr bin Yâsir**'in başına ateşte kızdırılmış bir sac koyarak O'na birçok kereler işkence yapmışlardı. Her defasında Hz. Peygamber mübârek elini **Ammar**'ın kızgın sacla dağlanmış başına koyar ve **Hz. İbrahim**'e cehennemî ateşleri gülistan yapan âyet-i kerîmeyi okuyarak mûcizevî bir sûrette O'nun acılarını dindirirdi.

Sadece **Ammar**'a değil, müslüman olan babası **Yâsir,** kardeşi **Abdullah** ve annesi **Sümeyye**'ye de çeşitli sûretlerde işkence ediyorlardı. Bunların başında olan **Ebû Cehil,** bir defasında sapladığı mızrak ile **Hz. Sümeyye**'yi şehid etmiştir ki, îmanı yüzünden ilk defa olarak şehîd edilmiş sahâbe, bu mübârek kadındır.

Yine bir gün ashâb-ı kirâm, Harem-i Şerîf'e giderek Kur'ân-ı Kerîm okumak ve müşriklere karşı bir tebliğ îfa etmek istediler. **Abdullah bin Mes'ûd** ortaya atılarak:

"–Onlara Kur'ân-ı Kerîm'i ben okuyacağım." deyince buna itiraz edildi. Zira, O'nu koruyacak akrabası olmadığı gibi kendisi de zayıf, nahîf bir kimse idi. Fakat sesi çok güzel ve halâvetli idi. Rasûlullah (s.a.v.) bile O'nun Kur'ân okuyuşundan çok derin bir haz alırdı. O dinlemedi ve:

"–Allah beni muhafaza eder!.." diyerek Harem-i Şerîf'e gitti.

Kureyşlilerin toplu oldukları bir mahalde oturarak eûzü besmele çekip Rahmân Sûresi'ni okumaya başladı. Müşrikler birbirlerine:

"–Bu adam ne diyor?" diye sordular.

Birisi:

İman, 355.

"–**Muhammed**'e gelen şeyi okuyor." deyince, üzerine atılarak dövmeye başladılar. **İbn Mes'ûd** hiç durmaksızın devam etti.

Başka bir gün **Hz. Ebûbekir**, Hz. Peygamber'den kendilerine cemaatle Harem'de namaz kıldırmalarını rica etti. O zaman Müslümanlar -henüz- namazlarını gizlice kılıyorlardı. Efendimiz:

"–Bizim cemaatimiz azdır." demekle beraber **Hz. Ebûbekir**'i de kırmak istemedi ve belki de bir deneme yapmak için bütün ashâbını alıp Mescid'e gitti.

Ebûbekir Sıddîk bir hutbe îrad ederek orada bulunanlara îmân esaslarını izah etti. Kureyşliler, üzerine hücum ederek o zayıf nahif insanı şiddetle dövdüler. **Utbe bin Rebîa** adındaki bir müşrik, nalınlarla başına vurarak O'nu ağır bir sûrette yaraladı. Kabilesi bulunan Benî Temîm, kendisini müşriklerin elinden kurtarıp evine getirdiler.

Fakat asıl acı olanı, bizzat Rasûlullah (s.a.v.)'e yapılan zulümlerdir. Bunlardan da bir-iki misal zikredelim:

Bir gün Rasûlullah (s.a.v.) namaz kılıyorlardı. Müşriklerin en muannidi olan **Ebû Cehil**, kokmuş bir deve işkembesi bulup:

"–Kim bunu alır da O'nun üzerine atar!.." diyerek gençleri kışkırtmaya başladı.

Utbe bin Ebî Muayt, bu işi yapmaya tâlip oldu ve yaptı. Müşrikler kahkahalarla güldüler. Efendimiz, başını secdeden kaldırmadı. **Hz. Fâtıma** gelip işkembeyi aldıktan sonra başlarını secdeden kaldırdılar.

Bu mel'ûn, bilâhare Bedir'de öldürülüp cezasını bulmuştur.

Bir gün de Rasûlullah (s.a.v.) mescidde iken bu **Utbe bin Ebî Muayt** içeri girdi. Efendimiz'e saldırdı. Elbisesini boğazına dolayarak boğmaya çalışırken **Hz. Ebûbekir** yetişip:

"–«Allah birdir» diyen ve mûcizelerle Allah'tan gelen bir insanı nasıl öldürmeye kalkışıyorsunuz?!" diyerek O'nu takbih etti.

Tebbet Sûresi nâzil olup da **Ebû Leheb** ve karısı, ilâhî bir lisanla tel'în olununca Rasûlullah'ın iki kızı **Ebû Leheb**'in iki oğluyla evli idi ki, bunlardan **Hz. Rukiye** ile evli bulunan **Utbe** babasının baskısı üzerine hanımını boşadı. Diğer oğlu **Uteybe** ise **Hz. Ümmü Gülsüm** ile evli idi. O da huzûr-ı peygamberîye çıkıp pek çirkin sözler söyledi ve hem de hanımını boşadı. Bu duruma çok üzülen Rasûlullah:

"–Yâ Rab!.. Köpeklerinden bir köpeği buna musallat et!.." buyurdu.

Babasıyla beraber Şam'a giderken konakladıkları bir yerde bu, aynen vukûa geldi.

Mekke müşrikleri tuttukları bâtıl yolda inad edip kendilerini cehennem azâbından korumaya çalışanlara böylece çeşitli zulümlerle mukabelede bulunurken eski semâvî kitaplara vâkıf bazı uyanık âlim ve zâtlar da âhirzaman nebîsinin gelmesinin yaklaştığını müdrik olarak kulakları kirişte beklemekteydi. Bunun en güzel misâllerinden biri **Ebû Zer el-Gıfarî** Hazretleri'nin hidâyete ulaşma hikâyesidir. Kendileri bunu şöyle anlatmışlardır:

"Peygamber (s.a.v.)'e mülâkî olmadan önce, üç sene kendi kendime namaz kılardım. Rabb'im, beni hangi cihete çevirirse oraya dönerdim. Yani belli bir yön belirlemezdim. Bir gün Mekke'de bir zâtın peygamberlik ilân ettiğini işittim. Kardeşim **Enis**'e:

«–Git şu zâtı gör, konuş, bana bilgi getir.» dedim.

Biraderim gitti, dönüşünde aramızda şu konuşmalar oldu:

«–Allah bilir, ama ben bu adamı hayrı emir, şerri ya-

saklar gördüm. Senin dininde olan bu adam, kendisinin Allah tarafından gönderildiğini söylüyor ve yüce bir ahlâkı emrediyor.» (Çünkü o zaman **Ebû Zer**, putlara tapmayan bir **"hanîf"** idi.)

«–Hakkında insanların fikri nedir?»

«–Şâir, kâhin ve sihirbaz diyorlar. Fakat bana kalırsa, bu adam haklıdır ve ahâli haksızdır!..»

Kardeşim, şâir bir kimse idi ve şiirden de çok iyi anlardı. O, Hz. Peygamber hakkında şöyle dedi:

«–Ben kâhinlerin sözlerini bilirim. O'nun sözleri kâhinlerinkine hiç benzemiyor. O'nun sözlerini şiirin her çeşidiyle mukayese ettim. Vallâhi ona şiir demeye kimsenin dili varamaz. O, muhakkak doğru söylemektedir. O'na iftira edenler ise yalancıdırlar. O, sadece hayrı, iyiliği ve ahlâkî fazîletleri emrediyor, şerden ve kötülüklerden de nehyediyor.»

Bundan sonra yanıma biraz erzak ve su tulumu alarak Mekke'ye gittim. Kendisini tanımıyordum. Sormayı da uygun bulmadım. Mescid-i Şerîf'te üç gün, üç gece kaldım. Yiyeceğim bitti. Zemzem ile idâre ediyordum. Aslâ açlık hissetmiyordum. Aksine gün geçtikçe toparlandım. Dördüncü günü Hz. Peygamber, Kâbe'yi tavaf etmeye geldi. Tavaftan sonra namaza durdu, selâm verince yanına gittim:

«–Esselâmü aleyke yâ Rasûlallah ve eşhedü enlâ ilâhe illâllah ve eşhedü enne Muhammeden Rasûlullah.» dedim.

Çehrelerinde memnuniyet eseri belirdi. Aramızda şöyle bir konuşma oldu:

«–Kimlerdensin?»

«–Gıfar Kabilesi'ndenim.»

«–Kime misafirsin?»

«–Geceli, gündüzlü üç gündür buradayım.»

«–Ne yiyip ne içiyorsun?»

«–Yiyeceğim yoktur, zemzemle idâre ediyorum.»

«–Bu işi gizli tut, doğruca beldene git ve kavmini haberdar et.» buyurdular.

«–Sen'i hak dinle gönderen Allah Teâlâ'ya yemin ederim ki, bunu halkın en kalabalık olan toplantılarında, en yüksek sesle haykıracağım!..» dedim ve oradan ayrıldım.

Ondan sonra Kureyş'in toplu bulunduğu yere gittim. Kelime-i şehâdet getirerek müslümanlığımı ilân ettim. Üzerime üşüştüler, beni kanlar içinde bıraktılar. **Hz. Abbas** geldi, beni ellerinden kurtardı ve onlara:

«–Yazıkları olsun size! Ey Kureyş cemaati! Sizler tüccar insanlarsınız. Ticaret yolunuz da Gıfar Kabilesi'nden geçmektedir. Yoksa ticaret yolunuzun kesilmesini mi istiyorsunuz?!» diye çıkışınca başımdan dağıldılar.

Ertesi gün sabahleyin Mescid-i Haram'a vardığımda yine aynı hadise tekerrür etti. Beni öldü zannedip bıraktılar. Kalkıp Allah Rasûlü'nün yanına vardım. Efendimiz hâlimi görüce:

«–Ben, seni men etmemiş miydim?» buyurdu.

Ben:

«–Yâ Rasûlallah! Bu, gönlümün arzûsuydu, ben yerine getirdim.» dedim.

Bir müddet Rasûlullah (s.a.v.)'in yanında kaldım. Daha sonra:

«–Ey Allâh'ın Rasûlü! Bana ne yapmamı emredersin?» dedim.

Rasûlullah (s.a.v.):

«–Sana emrim gelince, İslâm'ı kavmine tebliğ et. Ortaya çıktığımızı haber alınca yanıma gel!..» buyurdular.

Ondan sonra kabilemin içine gittim. Evvelâ kardeşim, ondan sonra annem müslüman oldu. Bunun üzerine kabilemin yarısından fazlası İslâm'ı kabul etmek şerefine

nâil oldular."[274]

Yine bu sıralarda idi ki, **Ebû Cehil**, Safâ Tepesi'nde rast geldiği Rasûlullâh (s.a.v.)'in üzerine toprak ve pislik attı. Hz. Peygamber sabretti. Yanındakiler üzüldüler. O sırada Rasûlullâh'ın amcalarından **Hz. Hamza** avdan dönmüştü. Bu vak'ayı kendisine anlattılar. O büyük bir öfkeye kapılarak **Ebû Cehil**'e hakaret etti. **Ebû Cehil, Hz. Hamza**'nın kendilerine inatla müslüman olmasından korktuğu için alttan aldıysa da bu vak'a, **Hz. Hamza**'nın İslâm'la şereflenmesine müncer oldu. Bu sûretle müslüman topluluk, O'nun iltihakıyla oldukça kuvvet kesbetti.

Mekke müşrikleri, Hz. Peygamber ve ilk müslümanlara karşı icrâ ettikleri ezâ ve cefâya rağmen onların her geçen gün biraz daha kuvvetlenip çoğaldıklarını görünce bir uzlaşma yolu aradılar. Bu maksatla **Utbe bin Rebîa**'yı seçip Rasûlullâh'a gönderdiler. **Utbe**, uzun uzun müşriklerin şikâyetlerini anlattıktan sonra:

"–Eğer mal istersen, biz aramızda mal toplayalım. Büyük bir servet yapıp sana verelim. Hepimizden zengin olursun. Eğer şeref sahibi olmak istiyorsan, içimizde sana o kadar kıymet verelim ki, senden başka büyük bir kimse olmasın. Eğer kral olmak istiyorsan, seni kendimize kral edinelim. Hepimiz sana tâbî olalım. Eğer bunlardan hiç birini istemez de, sana cinler musallat olmuş ve delirmişsen, bütün servetimizi feda ederek hastalığına çare bulalım." dedi.

Rasûlullah (s.a.v.), **Utbe**'nin bu sözlerini tam bir nezâket ve sükûnetle dinledikten sonra şöylece cevaba başladı:

"–Ey **Utbe**, sözün bitti mi?" diye sordu.

Utbe'nin:

"–Evet." demesi üzerine, Rasûlullah, Fussilet

274 **Buhârî**, Menâkıbu'l-Ensâr 33, Menâkıb 10; **Ahmed**, V, 174; **Hâkim**, III, 382-385; **İbn-i Sa'd**, IV, 220-225.

Sûresi'ni okudu. Secde âyetine gelince de secdeye kapandı. Ondan sonra:

"–Yâ **Ebâ Velid**, işittiniz mi?" dedi.

Utbe kalkıp arkadaşlarının yanına gitti ve:

"–Yâ **Utbe**, ne gördün?" suâli üzerine:

"–Ben öyle bir söz işittim ki, ömrümde aslâ bir benzerini işitmemiştim. Allâh'a yemin ederim ki, o söz, şiir değildi. Sihir de değildi. Kâhinlik de değildi. Ey Kureyşliler!.. Beni dinleyiniz, bu adamdan kaçınalım. Yoksa benim işittiklerim, bütün Araplara kâfidir." dedi.

Bunun üzerine müşrikler, **Ebû Tâlib**'i sıkıştırmaya karar verdiler.

Ebû Tâlib'e gelip, aynı şikâyetleri tekrarladılar ve O'ndan yeğenine mâni olmasını talep ettiler. **Ebû Tâlib**, bu ilk gelişlerinde onları sükûnetle dinledikten sonra yuvarlak lâflarla geri gönderdiği gibi Hz. Peygamber'e de hiçbir şey söylemedi. Fakat müşrikler tatmin olmayıp Kureyş ileri gelenlerinden seçilmiş kırk kişilik bir heyetle tekrar **Ebû Tâlib**'e müracaatla:

"–Ey **Ebû Tâlib**!" dediler. "Artık tahammülümüz kalmadı! Biliyorsun ki, kardeşinin oğlu, bizim dînimizi ve ilâhlarımızı kötülüyor. Bizi de ahmaklıkla suçluyor. Eğer yeğenini şu yaptıklarından vazgeçirmezsen, hem sana hem de O'na karşı geleceğiz. Ya O'nu bu işten vazgeçir, ya da O'nun üzerinden himâyeni kaldır! Biz O'nun hakkından geliriz..."

Ebû Tâlib, bu sözler üzerine Hz. Peygamber (s.a.v.)'e müşriklerin taleplerini nakletti ve:

"–Beni de, kendini de koru!" dedi.

Rasûlullah (s.a.v.) bu duruma çok üzüldü.

Bunun üzerine şu âyet-i celîle nâzil olmak sûretiyle Allah tarafından teselli edildi:

"Rabbinin ismini zikret!.. Her şeyi bırakıp bütün

varlığınla yalnız O'na yönel!.. O (Allah ki), **doğunun da, batının da Rabbidir. O'ndan başka ilâh yoktur. Öyleyse yalnız O'nun himâyesine sığın!"**[275]

Bunun üzerine hüznü dağıldı ve amcası **Ebû Tâlib**'e şu meşhur sözlerini söyledi:

"–Ey amcacığım! Allâh'a yemin ederim ki, bu adamlar, bir elime Güneş'i, bir elime de Ay'ı koysalar, ben yine bu dâvetten vazgeçmem!"

Başvurdukları hiçbir tedbirden sadra şifâ bir netice elde edemeyen müşrikler, güyâ Rasûlullah (s.a.v.)'i müşkil bir vaziyette bırakmak için kendilerine mûcize göstermesi talebinde bulundular.

Gerçekte en büyük mûcize, Kur'ân-ı Kerîm'in kendisi idi. Belâgat ve fesâhatin ne demek olduğuna an'anevî bir sûrette vâkıf olan Arabların çoğu, bunu takdir edebilecek bir durumdaydı. Nitekim **Hz. Ömer** gibi birçokları bu sayede İslâm'la şereflenmişlerdi. Fakat birçoğu da inat ve ısrar ediyor ve başka başka mûcizeler görmek istiyorlardı.

Kur'ân-ı Kerîm'de şöyle buyrulmaktaydı:

"...Onlara: «Mûcizeler, ancak Allâh'ın katındadır. Ben ise, sadece apaçık bir uyarıcıyım.» de! Kendilerine okunan bir Kitâb'ı Sana indirmemiz onlara (mûcize olarak) **yetmiyor mu? Şüphesiz onda îmân eden bir toplum için rahmet ve nasîhat vardır."**[276]

Bugün Kur'ân-ı Kerîm'in elfaz ve muhteva olarak mûcize oluşu, bin dört yüz küsur yıldan beri vâki olan fennî keşiflerle aslâ tekzib edilemeyip, bilâkis te'yid olunması ile sâbit olmakla beraber biz, eserimizin hacmi dolayısıyla bunu anlatmaya kalkışmıyoruz. Ancak şunu söyleyelim ki, yüce Kur'ân, nâzil olduğu günden beri bütün muhalif ve

275 el-Müzzemmil, 8-9

276 Ankebût Sûresi, âyet 50-51.

muârızlarına bakınız, nasıl meydan okumaktadır:

"Kulumuza indirdiğimiz Kur'ân'dan şüphe ediyorsanız, haydi siz de onun benzeri bir sûre meydana getirin; eğer doğru sözlü iseniz, Allâh'tan başka, güvendiklerinizi de yardıma çağırın."[277]

"Yoksa onu uydurdu mu diyorlar? De ki: Öyleyse siz de onun benzeri, uydurulmuş on sûre getirin! Eğer sâdık (ve samîmî) **iseniz, Allah'tan başka çağırabildiklerinizi de** (yardıma) **çağırın!"**[278]

"De ki: İnsanlar ve cinler birbirlerine yardımcı olarak bu Kur'ân'ın bir benzerini ortaya koymak için bir araya gelseler, and olsun ki, yine de bir benzerini yapamazlar."[279]

Kur'ân'ın, bütün muârızları dâvet ettiği şu cür'etkârlığa, asırlardan beri bir teşebbüs eden çıkmış mıdır? Ne gezer! Ama **"Asr-ı Saâdet"** müşrikleri, daha sonraki bazı münkirler gibi O'na **"sihir"**[280], **"yalan"**[281] veya **"geçmiş zaman masalları"**[282] diyebilmişlerdir. Derler; çünkü kâfirin kalb gözü kördür.

Asr-ı Saâdet'in o körleri, parlak mehtaplı bir gecede toplaşıp Rasûlullah (s.a.v.) Efendimiz'den gökteki Ay'ı ikiye bölmesini talep ettiler. Güyâ o takdirde îman edeceklerdi.

Rasûlullah (s.a.v.):

"–Yâ Rabbi! Bunların isteklerini lûtfet..." diye duâ etti.

Bu duâ üzerine Ay, iki parçaya ayrıldı ve bir parçası Kubeys Dağı, diğer parçası ise Keynika Dağı üzerinde gö-

277 Bakara Sûresi, âyet 23.

278 Hûd Sûresi, âyet 13.

279 İsrâ Sûresi, âyet 88.

280 Müddessir Sûresi, âyet 24; Kamer Sûresi, âyet 2.

281 Furkan Sûresi, âyet 4.

282 En'âm Sûresi, âyet 25.

ründü. Bunun üzerine Rasûlullah:

"–Üşhüdû, üşhüdû!.." yani "Şâhid olunuz, şâhid olunuz!.." dedi.

Bütün müşrik tâifesi, âşikâre bir sûrette bu durumu gördükleri hâlde:

"–Bu bir sihirdir." diyerek inatlarına devam ettiler.

İçlerinden birisinin:

"–Eğer bu bir sihir değilse, bunun her tarafta aynı şekilde görülmüş olması gerekir. Etraftan soruşturalım." demesi üzerine soruşturdular ve her taraftan ayın ikiye bölünmüş olarak görüldüğü anlaşıldı. Buna rağmen îmana gelmediler. **"İnşikak-ı Kamer"** denilen bu hadise üzerine şu âyet-i kerîmeler nâzil oldu:

"Yaklaştı Saat, yarıldı Kamer!.. Hâlâ bir âyet görseler, yüz çevirip derler: «Müstemirr (süregelen) **bir sihir!»**

«Yalan» dediler, hevâlarına (keyiflerine) **uydular, hâlbuki her emir müstekırr!**

Celâlim hakkı için, onlara kıssalardan öyleleri de geldi ki, onlarda zecredecek (sakınılması gereken) **haberler var, bir hikmet-i bâliğa! Fakat inzarlar** (uyarılar) **fayda vermiyor."**[283]

Bundan sonra müşrikler, zulüm ve tecâvüzlerini arttırdılar. Bilhassa köle ve câriye gibi himâyesiz insanlara karşı, onları dövmek, ağır hakaretlerde bulunmak, kızgın kumlara gömerek kırbaçlamak ve aç bırakmak gibi çeşit çeşit zulümlerle bu ilk mü'minlerin yüzlerini tekrar putlara tevcih için ellerinden gelen her şeyin azamîsini icrâya koyuldular. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.) dileyenlere hicret edebilecekleri hususunda müsâade etti.

"–Nereye gidelim?" denilince de:

–Habeşistan'a! Çünkü orada, halkına zulmetmeyen

283 Kamer Sûresi, âyet 1-5.

bir hükümdar vardır. Hem orası bir doğruluk ülkesidir. Allah Teâlâ, içinde bulunduğunuz sıkıntılardan bir kurtuluş yolu lutfedinceye kadar orada kalın!" buyurdu.[284]

Bu müsaade üzerine, Peygamberliğin beşinci yılının Receb Ayı'nda on yedi kişilik bir kafile Habeşistan'a gitmek üzere yola çıktı. Bunların on ikisi erkek, beşi kadındı. Bu kafilede **Osman bin Affân**, zevcesi **Hz. Rukıyye** (Rasûlullah'ın kızı), **Zübeyr bin Avvâm, Mus'ab bin Umeyr, Abdurrahmân bin Avf, Ebû Seleme, Ümmü Seleme, Osman bin Maz'ûn, İbn-i Mes'ûd** -radıyallâhu anhüm- gibi ashâbın ileri gelenleri de vardı.

Kızıldeniz sahiline vardıklarında bir ticaret gemisi rast gelmesi ile yarımşar dinar ücret mukabilinde Habeşistan'ın Aksum şehrine vardılar. Burada üç ay ikametten sonra geriye döndüler. Zira müşriklerin inadından vazgeçerek îmana geldiklerin dâir -aslında doğru olmayan- bir haber almışlardı.

Mekke'ye yaklaştıklarında bu haberin doğru olmadığını anladılar. İçlerinden **İbn-i Mes'ud** gibi bazıları geriye döndülerse de diğerleri gizlice Mekke'ye girdi. Zulümler daha da şiddetlenerek devam ettiğinden kısa bir müddet sonra ikinci defa olarak daha büyük bir kafile hâlinde Habeşistan'a hicret edildi.

Müşriklerin tahammül edilmez ezâ ve cefâları üzerine Rasûlullah (s.a.v.) ikinci defa olarak Habeşistan'a hicret edilmesine müsâade buyurdu.

Yüzden fazla mü'minden oluşan bu seferki kafilenin başkanı, **Hz. Ali**'nin kardeşi **Câfer**'di. O zaman Habeşistan Kralı olan **Necâşî**, Hıristiyanlığı vahdâniyet esâsı üzere devam ettiren **Ariyos Mezhebi**'ndendi. Bu sebeple **Câfer** (r.a.)'tan Hz. Peygamber hakkındaki gerekli bilgiyi aldıktan

284 **İbn-i Hişâm**, I, 343; **İbn-i Sa'd**, I, 203-204.

sonra **Hz. İsa** ve **Hz. Meryem** hakkında yeni peygamberin ne dediğini sordu. **Câfer**, **"Meryem Sûresi"**ni okudu. Bunun üzerine **Necâşî**, elindeki asa ile yere bir çizgi çizdi ve:

"–Sizin bu inancınızla benim inancım arasında şu çizgi kadar fark yok!.." dedi. Ülkesinde serbestçe yaşayabileceklerini bildirdi.

Mekke müşrikleri, bu kafilenin arkasından çeşitli hediyelerle **Abdullah bin Rebîa** ile **Amr bin Âs**'ı, **Necâşî**'ye göndererek muhâcir Müslümanları ülkesine kabul etmemesi ricâsında bulundular.

Necâşî, onları karşı karşıya getirerek konuşturup dinledi ve sonunda:

"–Allâh'a yemin ederim ki, siz bana altından bir kilise yapıp hediye etseniz bile ben bu insanları ülkemden çıkarmam ve size teslim etmem." dedi.

Müşrikler hey'eti, Habeşistan'dan eli boş dönerek Mekke'ye döndü. İşte tam bu sırada idi ki, Cenâb-ı Hakk'ın lütuf ve keremi ile bu zayıf topluluk, **Hz. Ömer**'in İslâm'la şereflenmesi hâdisesi ile takviye oldu.

Hz. Ömer, Hz. Peygamber (s.a.v.)'den yaşça büyüktü. Neseben dokuz batın evvel O'nunla birleşmekteydi.

Bir gün müşrikler, istişâre meclisleri olan Dâru'n-Nedve'de toplanmışlar ve Rasûl-i Ekrem Efendimiz'i öldürmeye karar vermişlerdi. Bunun için de, aralarından cesur, bahadır ve sert tabiatlı biri olan **Ömer bin Hattâb**'ı seçmişlerdi. **Ömer**, Âlemlerin Efendisi'ni öldürmek kastıyla gâfilâne bir şekilde yola çıktı. Yolda **Nuaym bin Abdullâh** (r.a.)'a rastladı.

"–Yâ **Ömer**! Nereye gidiyorsun?" diye sordu.

O da:

"–Atalarının dînini bırakıp yeni bir dîn getiren **Muhammed**'i öldürmeye gidiyorum!" dedi.

"–Ey **Ömer**! Vallâhi nefsin seni aldatmış! Sen O'nu öldürdüğünde Abdi Menaf Oğulları'nın seni sağ bırakacağını mı sanıyorsun?! Sen önce kendi âilene baksan daha iyi edersin?" dedi.

Ömer hiddetlenerek:

"–Sen kimi kastediyorsun!?" diye sordu.

Nuaym (r.a.):

"–Kimi olacak, enişten **Saîd bin Zeyd** ile kardeşin **Fâtıma**'yı kastediyorum! Vallâhi ikisi de müslüman oldular!.." cevabını verdi.

Bunun üzerine **Hz. Ömer** istikametini değiştirerek eniştesinin evine yöneldi. Bundan sonrasını bizzat şöyle anlatmıştır:

"Bunu işitince asabîleştim, hemen kız kardeşimin evine doğru yürüdüm. Rasûlullah'ın âdetleri idi. Birisi müslüman olunca O'na Kur'ân öğretmek için öğretici gönderirdi. Buraya da iki sahabe göndermişlerdi. İçeriden bir ses geliyordu. Enişteme Kur'ân öğretmek için **Habbâb bin Ers** ile başka bir sahabe Kur'ân okuyordu.

Kapıyı çaldım.

«–Kimdir?» dediler.

«–**İbn Hattâb**!» dedim.

Benim ismimi duyunca ellerinde okudukları Kur'ân-ı Kerîm parçalarını toplamışlardı. İçeri girdim ve kardeşime:

«–Ey kendisi için kötülük isteyen! İşittim ki, sen müslüman olmuşsun!..» dedim ve yüzüne bir tokat vurdum.

Kan akmaya başladı. Kız kardeşim kanı görünce bana hitâben:

«–Ey **Hattab**'ın oğlu! Bana ne yapabileceksen yap. Ben müslüman oldum.» dedi.

Bu sözü işitince oturdum. Baktım ki, evin bir köşe-

sinde yazılmış bir sayfa var.

«–O yazı nedir? Bana veriniz.» dedim.

Kardeşim:

«–Onu sana veremem, zira sen abdestli değilsin. Buna ancak temiz olanlar el sürebilir, gusletmeyen el süremez.» dedi.

Bu söz üzerine guslettim. Bana sayfayı verdiler. Besmeleyi okuyunca bir hâl geçirdim; sayfa elimden düştü, tekrar aldım ve okumaya başladım."

Okuduğu âyet-i kerîmelerde meâlen şöyle buyrulmaktaydı:

"Tâ-hâ. (Ey Muhammed!) **Kur'ân'ı Sana sıkıntıya düşesin diye indirmedik. Ancak Allah'tan korkan kimse için bir öğüt olarak** (indirdik.)

(Kur'ân), **yeryüzünü ve yüce gökleri yaratan Allah tarafından peyderpey indirilmiştir. O Rahmân** (kudret ve hâkimiyetiyle) **Arş'a istivâ etti. Bütün göklerde olanlar, bütün yerdekiler, bu ikisinin arasında ve toprağın altında bulunanlar hep O'nundur.**

Sen sözü izhâr etsen (de, etmesen de müsâvîdir.) **Şüphesiz O, gizliyi de, daha gizlice olanı da bilir.**

Allah O'dur ki, kendisinden başka hiçbir ilâh yoktur. En güzel isimler O'nundur.

(Habîbim!) **Mûsâ'nın kıssası Sana geldi mi? Hani O, bir ateş görmüştü de, âilesine: «Yerinizde durun, benim gözüme bir ateş ilişti, belki size bir kor getiririm, yahut ateşin yanında bir yol gösterici bulurum.» demişti. Oraya vardığında kendisine** (tarafımızdan): **«Ey Mûsâ!» diye nidâ edildi: «Ben, şüphesiz senin Rabb'inim. Hemen ayakkabılarını çıkar, çünkü sen mukaddes bir vâdi olan Tuvâ'dasın. Ben seni seçtim, şimdi** (sana) **vahyolunacak şeyleri dinle.»**

Şüphesiz Ben Allâh'ım, Ben'den başka hiçbir ilâh yoktur. Onun için Bana kulluk et ve Ben'i zikretmek için namaz kıl. Çünkü kıyâmet muhakkak gelecektir. Onun vaktini gizli tutuyorum ki, herkes yaptığının karşılığını görsün. Sakın kıyâmete inanmayıp kendi hevâ ve hevesine uyan kimse seni, ona îmân etmekten alıkoymasın; sonra helâk olursun."[285]

Bunları okuyan **Hz. Ömer**, Kur'ân-ı Kerîm'in i'câzına hayran olarak derin düşüncelere daldı ve:

"–Bu sözler ne kadar güzel! Ne kadar tesirli!.." demekten kendini alamadı.

O sırada ev halkına Kur'ân öğreten **Habbâb, Hz. Ömer**'in şiddetini bildiğinden saklanmıştı. Bu sözleri işitince saklandığı yerden çıktı ve **Hz. Ömer**'i tebrik ve teşvikten sonra:

"–Yâ **Ömer**! Vallâhi Rasûlullâh'ın duâsı sana nasîb olacak. Allâh Rasûlü, *«Yâ Rabbi..! İslâm'ı **Ebu'l-Hakem bin Hişam** veya **Ömer bin Hattâb** ile te'yîd eyle!»* diyerek duâ etmişti." dedi.

Hz. Ömer, Habbâb (r.a.)'a:

"–Ey **Habbâb**! Sen beni **Muhammed**'in bulunduğu yere götür ki, müslüman olayım!" dedi.

Hemen yola çıktılar. **Hz. Ömer, Erkam**'ın evine vardığında kendisini **Hz. Hamza** karşıladı. Belinde kılıcı, hazır vaziyetteydi. Zîrâ **Nuaym** (r.a.), onlara **Hz. Ömer**'in daha önceki hâlini haber vermiş bulunuyordu. Sonraki gelişmelerden ise, kimsenin haberi yoktu.

Allâh Rasûlü (s.a.v.) de kalkıp **Ömer**'e doğru yürüdü. Onu avluda karşıladı. **Hz. Ömer**:

"–Müslüman olmaya geldim, yâ Rasûlallâh!.." dedi.

Bu sûretle **Hz. Ömer** cinâyet kastıyla yola çıkmışken

285 Tâ-hâ Sûresi, âyet 1-16.

bu yolun sonunda hidâyete erdi. Peygamber'in duâsı O'na nasip oldu. Zira **Ebu'l-Hakem bin Hişam**, meşhur **Ebû Cehil**'den başkası değildi.

Bu haber, müşrikler cânibinde âdeta bir bomba te'siri yaptı. Zira **Hz. Ömer**, kelime-i şahadeti getirip Müslüman olunca, O'nun teklifi ile topluca tekbirler getirerek Kâbe'ye varıp topluca namaz kıldılar. Rasûlullah (s.a.v.), O'na hak ile bâtılı ayırt eden mânâsına **"Fâruk"** lâkabını verdi.

Bu hâdise üzerine müşrikler cephesindeki paniği yine **Hz. Ömer** bizzat şöyle anlatmaktadır:

"Müslüman olup da ezâ ve cefâ çekmeyen, mücâdele etmeyen kimse yoktu. Ancak bana kimse dokunamıyordu. Kendi kendime dedim ki:

«–Müslümanlar çeşitli musîbetlere uğrarken, ben selâmette kalmak istemem!»

İslâm'a girdiğim gece düşündüm, Mekke müşriklerinden, Rasûlullâh (s.a.v.)'e karşı düşmanlıkta en aşırı giden kim ise, gidip O'na müslüman olduğumu söylemeye karar verdim. Sabah olduğunda **Ebû Cehil**'in kapısını çaldım. Kapıya çıktı:

«–Hoş geldin ey **Ömer**! Ne haber getirdin?» dedi.

Ben:

«–Allâh'a ve Rasûlü'ne îmân edip O'nun getirdiği bütün şeyleri tasdîk ettiğimi sana haber vermeye geldim!» deyince, lânet ederek kapıyı yüzüme çarparcasına kapattı."[286]

d-Üç Yıl Süren Boykot veya İktisâdî Ambargo

Hz. Ömer'in müslüman olması, Mekke müşriklerini âdeta çılgına çevirdi. Bu gidişe dur diyebilecek bir çare bulmak üzere toplandılar. Bu toplantıdan Hz. Peygamber'e sûikast tertiplemek kararı çıktı. Cenâb-ı Hakk'ın te'yidinden

286 **İbn-i Hişâm**, I, 371.

habersiz bu gâfiller gürûhu, -güyâ- böylece îmân ve İslâm dâvâsını sukût ettireceklerdi.

Müşriklerin bu kararını haber alan **Ebû Tâlib**, Hâşimoğulları ve Muttaliboğullarını bu hâinâne sûikast plânına karşı yeğeninin etrafında kenetlenip O'nu korumalarını emretti. Bu teklifin kabul edildiğini gören müşrikler, **Ebû Cehil**'in başkanlığı altında toplanarak, suikast yerine Müslümanlara bir **"ekonomik ambargo"** tatbik ederek onları toptan açlıkla öldürme kararı aldılar. Bu hususta aralarında bir taahhüdnâme tanzim ve imzâ ettiler. Bunu götürüp Kâbe'nin duvarına astılar. Bunu **Mansur bin İkrime** yazmıştı. Rasûlullah'ın duâsı sebebiyle eli kurudu. Müşrikler:

"–Hâşimoğullarına zulmettiğimiz için **Mansur** musibete uğradı." demeye başladılar.[287]

Bunu böylece görüp ifade ettikleri hâlde küfürlerinde inat ve ısrar ettiler. Boykotlarını, Peygamber'i korumaya karar vermelerinden dolayı -henüz- müslüman olmamış mensupları ile birlikte bütün Hâşimoğullarına da teşmîl ettiler. Boykota mâruz kalanlar aralarındaki tesânüdü daha kolaylıkla sağlayabilmek için **"Şi'b-i Ebî Tâlib"** denilen mahalleye taşındılar. Rasûlullah (s.a.v.) de **Erkam**'ın evinden çıkarak buraya yerleşti.

Ebû Tâlib'in oturmakta olduğu bu mahallede müşriklerin ambargosu tam üç yıl sürdü. Bu mahalleye giden yolları kontrol altına alan müşrikler, buraya gizlice bile erzak girmesine mâni oluyorlardı. Müslümanlar açlıktan ağlaşan çocukları için pazardan bir şeyler almaya teşebbüs etseler, başta **Ebû Leheb** olmak üzere ileri gelen kâfirler ya satıcıyı men eder veya onları anormal bir fiyatla satış yapmaya zorlarlardı. Bu yüzden Müslümanlar ekseriyâ çarşı ve

287 **İbn-i Hişam**, I, 372-373; **İbn-i Sa'd**, I, 208-209; **Buhârî**, Hac 45.

pazardan çocuklarının yanına elleri boş dönüyorlardı.

Bu esnada **Hz. Hatice** ve **Hz. Ebubekir** bütün servetlerini boykot altındaki müslümanlara yardım etmek yolunda sarf ettiler. Buna ilâveten bir de bazı Mekkeliler -ne yapıp ederek- ekonomik ambargo altındaki akrabalarına gizlice yardım etmeye çalışıyorlardı. Bu şartlar altında Rasûlullah (s.a.v.) bir gün Cenâb-ı Hakk'a:

*"–Yâ Rabbi! Şu zâlim kavme, **Yûsuf** (a.s.)'ın zamânındaki gibi yedi sene kıtlık azâbı vererek bana yardım eyle!.."* sûretinde niyazda bulundu.

Bu duâ üzerine, kısa zamanda yağmur yağmaz oldu; Kureyş müşrikleri öyle bir kuraklık ve kıtlığa mâruz kaldılar ki, birçokları açlıktan öldüler! Yiyecek bir şey bulamayınca, ölü hayvanların etlerini, derilerini yemeye başladılar. Onlardan biri semâya baktığında, açlık sebebiyle ortalığı duman kaplamış gibi görürdü!

Allâh Teâlâ, Kur'ân-ı Kerîm'de bu hâdiseden şöyle bahseder:

"Şimdi sen, semânın, insanları bürüyecek açık bir duman çıkaracağı günü gözetle!.. Bu, elem verici bir azaptır."[288]

Müşrikler, öylesine bunaldılar ki, henüz müslüman olmamış bulunan **Ebû Süfyân**, Hz. Peygamber'e gelerek:

"–Ey **Muhammed**! Sen rahmet olarak gönderildiğini söylüyor, Allâh'a itaati, akrabâya yardım etmeyi emrediyorsun. Kavmin ise kıtlıktan yok olmak üzeredir! Onlardan bu felâketin kaldırılması için Allâh'a duâ ediver! Eğer Sen'in duân vesîlesiyle Allâh bu belâyı üzerimizden kaldıracak olursa, Allâh'a îmân edeceğiz!.." dedi.

Allah Rasûlü'nün bu müracaat üzerine tekrar duâ etmesiyle bol yağmur yağdı ve kısa zamanda kıtlık zâil oldu.

---

288 Duhân Sûresi, âyet 10-11.

Ama ne yazık ki, **Ebû Süfyan**'ın bütün müşrikler nâmına yaptığı vaad çabucak unutuldu.

Cenâb-ı Hak, inzal buyurduğu şu âyet-i kerîme ile onların ve onlar gibi olan herkesin hâlini anlatmaktadır:

"İnsana bir darlık dokunduğu zaman, yanı üzere yatarken, yahut otururken ya da ayakta iken bize yalvarır; ama biz onun sıkıntısını kaldırınca, sanki kendisine dokunan bir darlıktan ötürü bize hiç yalvarmamış gibi hareket eder. İşte aşırı gidenlere, yaptıkları iş böylesine süslü gösterilmiştir."[289]

İmana gelmediler, ama hiç olmazsa sıkı bir sûrette tatbik edegeldikleri iktisâdî ambargoyu kaldırdılar.

Bu sırada müşriklerin Kâbe duvarına astıkları taahhüdnâmenin başındaki **"bismikellâhümme"** kelimesi hâriç olmak üzere bir böcek tarafından kemirilip yok olduğu Hz. Peygamber'e vahiyle bildirilmişti. Bunu amcasına nakledince, O da bu taahhüdnâmeyi getirtip inceledi. Söylendiği gibi olduğunu görünce müşriklere târizde bulunduysa da **Ebû Cehil** inatla:

"–Bu bir sihirdir!.." diyerek bâtıl yolda yürümeye devam etti.

e-Hüzün Yılı

İktisâdî ambargodan kurtulmanın sevinci çok sürmedi. Zira bu sürûra erişten sadece yirmi sekiz gün sonra Hz. Peygamber'e kol kanat geren amcası **Ebû Tâlib** vefat etti. Ölüm döşeğinde başı ucunda bulunan Hz. Peygamber:

"–Ey amca!.. Ne olursun, bir kelime söyle ki, Allah sana sonsuz saadet bahşetsin!.." diyerek son bir defa daha O'nu İslâm'a dâvet etti.

Bu sırada orada olan **Ebû Cehil** de O'na aksine tel-

289 Yûnus Sûresi, âyet 12.

kinâtta bulunuyordu. **Ebû Tâlib**'in son sözü:

"–Ben, eski dînim üzerine ölüyorum. Kureyş'in benim için ölümden korktu da dînini değiştirdi demelerinden emîn olsam, Sen'in sözlerini kabûl ederdim!.." oldu.[290]

Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.v.):

"–Ben de senin için dâimâ istiğfarda bulunacağım!.." buyurarak oradan mahzûn bir sûrette ayrılmışlardır.

Bunun üzerine şu âyet-i kerîme nâzil olmuştur:

"(Rasûlüm!) Sen sevdiğini hidâyete erdiremezsin! Fakat Allah, dilediğini doğru yola iletir..."[291]

Ebû Tâlib'in vefatı üzerinden üç gün bile geçmeden bu defa **"Seyyidetü'n-Nisâ"** yani kadınların efendisi olup Hz. Peygamber'in en vefakâr dert ortağı **Hz. Hatice** âhirete intikal etti. Arka arkaya bu iki ölüm, Rasûlullâh'ı kedere gark ettiğinden Mekke döneminin onuncu yılı olan o yıla **"Hüzün Yılı"** denilmiştir.

Hz. Peygamber, kendisine ilk îman etmiş olan muhterem zevceleri **Hz. Hatice**'yi, yaşadığı müddetçe dâima hatırlamış ve O'nu hayır ve hayranlıkla yâd etmiştir. O derecede ki, **Hz. Âişe**, artık âhirete intikal etmiş olan bu büyük hanımı, âdeta kıskandığını kendisi şöyle anlatmıştır:

"Peygamber (s.a.v.)'ın hanımlarından hiçbirine, **Hatîce**'ye olduğu kadar gıpta etmedim. Üstelik O'nu hiç görmemiştim. Fakat Rasûl-i Ekrem (s.a.v.) O'nu sık sık yâd ederdi. Bir koyun kesip etini parçaladığında, çoğu zaman **Hatîce**'nin dostlarına gönderirdi. Bir defâsında (dayanamayıp) Allâh Rasûlü'ne:

«–Sanki Dünyâ'da **Hatîce**'den başka kadın kalmadı!» dedim.

Nebiyy-i Ekrem (s.a.v.):

---

290 **Buhârî**, Cenâiz 81.

291 Kasas Sûresi, âyet 56.

«–O şöyle şöyleydi, şöyle şöyleydi» diye O'nun güzel vasıflarını sayıp döktükten sonra:

«–Çocuklarım da O'ndan oldu.» buyurdu.

İçimden:

«–Bir daha **Hatîce** hakkında kötü söz söylemeyeceğim.» dedim."[292]

Kendi kendine böyle karar vermiş olmasına rağmen yine bir başka defa **Hz. Hatice**'nin kız kardeşi, Rasûlullâh (s.a.v.)'in huzuruna girmek için müsaade isteyip de, O yüce varlık:

*"–Allâh'ım, bu (Hatîce'nin kardeşi) **Hâle bint-i Haveylid!**"* diye heyecenlanınca **Hz. Âişe** dayanamayıp:

"–İhtiyarlıktan ağzının dişleri dökülmüş ve bir zamanlar ölüp gitmiş Kureyşli bir ihtiyarın nesini anıp duruyorsun? Allah sana, O'nun yerine daha hayırlısını verdi."[293] diyerek kendisine îmâda bulununca Hz. Peygamber:

"–Hayır, Allah Teâlâ bana O'ndan daha hayırlısını vermedi. Halk, bana inanmazken o inandı. Herkes bana yalancı derken O doğru söylediğimi kabûl etti. Kimse bana bir şey vermezken O beni malıyla destekledi ve Cenâb-ı Hak, bana O'ndan çocuklar ihsân etti."[294] karşılığını vermişti.

f-Tâif Seferi

Ebû Tâlib ve **Hz. Hatice**'nin vefatından sonra Mekke müşrikleri, Hz. Peygamber'e zulüm ve tecâvüzlerini arttırdılar. Bir gün sokakta üstüne başına toprak saçtılar. O vaziyette eve gelince kızları ağlaştılar. Bu hâli görünce Efendimiz, daha fazla hüzünlendi ve bir müddet Mekke

---

292 **Buhârî**, Menâkıbu'l-Ensâr 20; Edeb 73; **Müslim**, Fedâilü's-Sahâbe 74-76.

293 **Buhârî**, Menâkıbu'l-Ensâr 20.

294 **İbn-i Hanbel**, VI, 118.

muhîtinden uzaklaşmak istedi. Yanına evlâtlığı **Zeyd bin Hârise**'yi alarak yüz yirmi kilometre mesafedeki Tâif'e gitti.

O zamanki Tâif halkının reisleri **Kenâne**, **Mes'ûd** ve **Habib** adında üç kardeşti. Peygamber Efendimiz, vahiyden haberdar olmayan bu adamları toplayıp kendilerini hak dîne dâvet etti ve onlara Kur'ân-ı Kerîm'den bazı âyetler okudu. Bu adamlar, okunan âyet-i kerîmelerden bir şey anlamadıkları gibi bir de ileri-geri konuşup gayet kırıcı sözler sarfettiler.

Nihayet:

"–Memleketimizden çık git!" dediler.

Bunun üzerine **Zeyd** ile birlikte orayı terk ettilerse de yola girmişlerken çocuklarını arkalarından seğittirerek onları taş yağmuru altında bıraktılar. Allah Rasûlü'nün mübârek ayakları kan revân oldu. Şehri terk edene kadar küfürler ve taş yağmuru devam etti. Yeri, göğü hüzne gark eden bu çirkin tecâvüz üzerine Cebrâil (a.s.) oraya nâzil olup:

"–Yâ Rasûlallâh!.. Emir buyur, bu kavmi helâk edeyim!.." dedi.

O âlemlere rahmet olarak gönderilmiş peygamber, mâruz kaldığı bu fecî muâmele karşısında bile beddua etmeyip ellerini açarak:

"Allâh'ım! Kuvvetimin zaafa uğradığını, çâresizliğimi, halk nazarında hor ve hakîr görülmemi Sana arz ediyorum.

Ey merhametlilerin en merhametlisi! Eğer bana karşı gazaplı değilsen, çektiğim mihnet ve belâlara aldırmam!

İlâhî!.. Sen kavmime hidâyet ver; onlar bilmiyorlar.

İlâhî!.. Sen râzı oluncaya kadar işte afvını diliyorum..."[295] diyerek onlara duâ etti.

---

295 **Buhârî**, Bed'ül-Halk, 7; **İbn-i Hişâm**, II, 29-30; **Heysemî**, VI,

Rasûlullah (s.a.v.) bu duayı ve Cebrâil'in teklifini kabul etmeyişini Hz. Âişe'nin bir suali üzerine şöyle ifade buyurmuşlardır:

«–Hayır, ben Cenâb-ı Hakk'ın onların soylarından sâdece Allâh'a ibâdet edecek ve O'na hiçbir şeyi ortak koşmayacak kimseler çıkarmasını dilerim.»[296]

Hz. Peygamber'in evlâtlığı **Zeyd**'in kendilerine taş atanlara karşı:

"–Ey Tâif halkı!.. Taş attığınız insanın bir peygamber olduğunu neden düşünmüyorsunuz?" îkazına aldırış etmeden hakaretlerine devam eden bu güruhtan uzaklaşınca bir bağın bahçe duvarı üzerine oturdular. Peygamber'in mübârek ayakları, **Zeyd**'in ise yüzü-gözü yara bere içinde idi.

Bu hâle şâhid olan bağın sahibi Rabîaoğulları, Hıristiyan köleleri **Addas**'la bir tabak üzüm gönderdiler. **Addas,** bunu Rasûlullah'a uzatarak:

"–Buyurun yiyin!.." dedi. Efendimiz besmele çekerek yemeğe başlayınca **Addas**:

"–Bu sözü, buralılar bilmez ve söylemezler!.. Siz farklı bir insansınız! Buranın insanlarına benzemiyorsunuz! Siz kimsiniz?" diye sordu.

Bunun üzerine Hz. Peygamber, O'na:

"–Sen nerelisin ve hangi dindensin?" diye bir suâl tevcih etti.

Addâs:

"–Ninovalıyım ve hıristiyanım!.." karşılığını verince de:

*"–Yâ demek sen, sâlih bir peygamber olan **Yûnus bin Mettâ**'nın memleketindensin!"* buyurdu.

Addâs bu cevaba hayret ederek:

"–Siz bunları nereden biliyorsunuz?" dedi.

35.

296 **Buhârî**, Bed'ü'l-Halk, 7; **Müslim**, Cihâd, 111.

Rasûlullah (s.a.v.) de:

*"–**Yûnus** benim kardeşimdir. O, bir peygamberdi. Ben de bir peygamberim!"* karşılığını verdi.

Bu sözleri işiten **Addas**, heyecanlanarak Hz. Peygamber'in başını, el ve ayaklarını öpmeye başladı ve kelime-i şehâdet getirerek müslüman oldu.[297]

Addâs, efendisinin yanına dönünce de O'na, Hz. Peygamber hakkında şu sözleri söyledi:

"–Yeryüzünde bu zâttan daha hayırlı bir kimse yoktur!.. Bana öyle şeyler anlattı ki, bir peygamberden başka, kimse bunları bilmez ve anlatamaz!.."[298]

Hz. Peygamber, **Zeyd** ile birlikte oradan kalkarak **"Nahle"** denilen yere geldiler. Gece yarısı namaz kılıp yüksek sesle Kur'ân-ı Kerîm'den Rahmân Sûresi'ni okurken, bir cin tâifesi âyetleri işiterek kendisine görünüp îmân ettiler. Çünkü O'nun risâleti, ins ü cine şâmildi. Bu sebepledir ki, O'na aynı zamanda **"Rasûlüssekaleyn"** denilmektedir.

Cinlerin bu îman edişleri üzerine şu âyet-i kerîme nâzil oldu:

«(Ey Rasûlüm!) **De ki: Cinlerden bir topluluğun** (okuduğum Kur'ân'ı) **dinleyip de şöyle söyledikleri bana vahyolunmuştur: Gerçekten biz, doğru yola ileten, hârikulâde güzel bir Kur'ân dinledik de ona îmân ettik.** (Artık) **kimseyi Rabb'imize aslâ ortak koşmayacağız.**»[299]

"Hani cinlerden bir topluluğu, Kur'ân'ı dinlemeleri için Sana yöneltmiştik. Kur'ân'ı dinlemeye hazır olunca (birbirlerine) «Susun!» **demişler, Kur'ân'ın okunması bitince uyarıcılar olarak kavimlerine dönmüşlerdi. Onlar kavimlerine şöyle dediler: «Ey kavmimiz!**

297 **İbn-i Hişam**, II, 30.

298 **İbn-i Hişâm**, II, 31.

299 Cin Sûresi, âyet 1-2.

Gerçekten biz Mûsâ'dan sonra indirilen ve kendisinden öncekileri tasdîk eden bir kitap dinledik. O kitap, hakkı ve doğru yolu gösteriyor. Ey kavmimiz! Allâh'ın dâvetçisine uyun! O'na îmân edin ki, Allâh da sizin günahlarınızı kısmen bağışlasın ve sizi acı bir azaptan korusun. Her kim Allâh'ın dâvetçisine uymazsa bilsin ki, yeryüzünde Allâh'ı âciz bırakacak değildir. Onun Allâh'tan başka dostları da yoktur. İşte onlar apaçık bir sapıklık içerisindedirler."[300]

Hz. Peygamber, Tâif dönüşü **Hz. Sevde** vâlidemizle izdivaç etti. **Hz. Âişe** validemizle nikâhlanmaları da aynı sene içinde vâki oldu.

Bu sırada idi ki, Hz. Peygamber Arap Yarımadası'ndaki meşhur Ukaz, Mecenne ve Zülmecaz gibi panayırlara giderek buraya gelenlere hitab edip Kur'ân-ı Kerîm âyetlerini okur ve onları İslâm'a dâvet ederdi.

Bu faaliyetler sonunda birçok kimse müslüman oldu.

g-Akabe Biatları

Nübüvvetinin on birinci senesi, yine böyle topluluklara gidip dâvet ederken Mina'da Akabe Tepesi'nde bir kısım insanlarla karşılaştı. O yılın Recep Ayı'nda bulunuluyordu. Onlar hac için Mekke'ye gelmişlerdi. Onlara:

«–Siz kimlersiniz?» diye sordu.

«–Biz, Yesrib'de (Medîne'de) bulunan Hazrec Kabilesi'ndeniz.» dediler.

Hz. Peygamber:

«–Yahudilerle aranız nasıldır?» diye sordu.

O zaman Benî Kurayza ve Benî Nâdir adında iki Yahudi kabilesi Medine'de yaşamaktaydı.

«–Biz onlarla düşmanlık hâlindeyiz.» cevabını verdiler.

---

300 Ahkaf Sûresi, âyet 29-32.

Hz. Peygamber:

«–Biraz oturmaz mısınız? Sizinle konuşalım.» buyurdu. Onlar da:

«–Peki...» dediler ve Rasûlullâh'ın kendilerini İslâm'a dâvet eden o güzel sözlerini dinlediler.

Bütün sözlerini gayet güzel bularak birbirlerine:

«–Gördünüz mü? Allâh'a yemin ederiz ki bu zât, Yahudiler'in bize anlattıkları âhir zaman Peygamberidir. Onlardan önce biz kendisine îman edelim.» diyerek Rasûlullâh'ın tâlimi üzere kelime-i şehâdet getirip toptan Müslüman oldular.

Dediler ki:

«–Yâ Rasûlallah! Biz Hazrec ve Evs kabileleri, birer kardeş oğullarıyız. Aynı kan ve soydan olmamıza rağmen, maalesef aramıza ayrılık girmiştir. Ümit ederiz ki, himmetinizle barışır, kardeş oluruz. İkimiz etrafınızda birleşirsek, sizden daha kuvvetli kimse bulunmaz.»

Bir rivâyete göre bunlar altı kişi, diğer bir rivâyete göre da sekiz kişi idiler.

Ertesi sene, Hazrec'den on, Evs'ten on iki kişi yine Akabe'ye geldiler. Bu on iki kişi de Rasûlullâh'a biat ederek müslüman oldular.

Bu hadiseye tarihte **"Akabe Biatı"** denilmektedir. Bunlar, Yesrib'e dönerken kendilerine Kur'ân-ı Kerîm'i öğretmek üzere **İbn Ümmi Mektûm** ve **Mus'ab bin Umeyr**'i yanlarında götürdüler. Hep birlikte İslâm'ı neşr ile meşgul oldular.

Bu biatta Medîneliler, tevhid inancına ilâveten zina, hırsızlık, yalan söylemek, iftirada bulunmak gibi çirkinlikleri irtikâb etmeyeceklerine, kız çocuklarını diri diri gömmeyeceklerine ve Peygamber'e sadâkatten ayrılmayacaklarına dâir söz verip taahhüdde bulundular.

h-Mîrac Mûcizesi

Bu sırada **Sa'd bin Muaz, Useyd bin Hudayr** gibi bazı Arab ileri gelenleri müslüman oldular. Fakat yine de gelişme yavaş seyrediyordu. Cenâb-ı Hak, Rasûlullâh'ı bir kere daha te'yid ve tesellî etmek için O'nu hiçbir peygambere lütfedilmemiş olan **"Mîrac Mûcizesi"** ile şereflendirdi. Bu, **"Hicret"**ten on sekiz ay önce vâki oldu.

Fakat Allâh'a yakınlaşmada bir zirve olan Mîrac Hadisesi'nden önce Rasûlullâh'ın kalb-i pâk-i Muhammedîleri üçüncü defa olarak bir mânevî ameliyât ile bu yolculuğa hazır bir hâle getirildi. Kendileri bunu şöyle ifade buyurmuşlardır:

"Ben Kâbe'nin Hatîm kısmında yatıyordum. Uyku ile uyanıklık arasında bana biri geldi, şuradan şuraya kadar (göğsümü) yardı. (Bu sözünü söylerken boğaz çukurundan kıl biten yere kadar olan kısmı gösteriyordu.) *Kalbimi çıkardı. Sonra bana, içerisi îman ve hikmetle dolu, altından bir kab getirildi. Kalbim (çıkarılıp su ve Zemzem ile) yıkandı. Sonra içerisi îman ve hikmetle doldurulup tekrar yerine kondu..."*[301]

Bundan sonradır ki, zaman ve mekân şartları ile mukayyed olarak faaliyet gösterebilen beşerî idrâki aşan bir harikulâdelikler meşheri olan Mîrac Mûcizesi gerçekleşmiştir. Kur'ân-ı Kerîm'de bu vak'a, meâlen şöyle ifade buyrulmuştur:

"Kulunu (Muhammed (s.a.v.)'ı**) bir gece, Mescid-i Harâm'dan kendisine bâzı âyetlerimizi göstermek için, etrâfını mübârek kıldığımız Mescid-i Aksâ'ya götüren Allah, her türlü noksan sıfatlardan münezzehtir. Şüphesiz O, her şeyi hakkıyla bilen, hakkıyla görendir."**[302]

---

301 **Buhârî**, Bed'ü'l-Halk 6, Enbiyâ 22, 43; **Müslim**, Îman 264.

302 İsrâ Sûresi, âyet 1.

Mekke Haremi'nden Mescid-i Aksâ'ya bu sûretle götürülen Hz. Peygamber **"Seyyidü'l-Mürselîn"** yani bütün nebîlerin efendisi olmanın bir netice ve tezâhürü olmak üzere o gece bütün gelip geçmiş peygamberlere imam olup onlara namaz kıldırdı.[303]

Bundan sonrasını da Kur'ân-ı Kerîm'de **"ve mâ yantıku ani'l-hevâ"** yani "O kendi arzûsuna göre konuşmamaktadır" buyrularak sıdkı, ilâhî bir te'yide mazhar olmuş bulunan Allah Rasûlü'nden dinleyelim:

*"'"—Ben Kâbe'nin Hatîm kısmında uyku ile uyanıklık arasında idim... Yanıma merkepten büyük, katırdan küçük beyaz bir hayvan getirildi. Bu **Burak**'tı. Ön ayağını gözünün gördüğü en son noktaya koyarak yol alıyordu. Ben onun üzerine bindirilmiştim. Böylece Cibrîl (a.s.) beni götürdü. Dünyâ semâsına kadar geldik. Kapının açılmasını istedi.*

«—Gelen kim?» denildi.

«—Cibrîl!» dedi.

«—Berâberindeki kim?» denildi.

*«—**Muhammed** (s.a.v.)» dedi.*

«—Ona Mîrâc dâveti gönderildi mi?» denildi.

«—Evet!» dedi.

«—Hoş gelmişler! Bu geliş, ne iyi geliştir!» denildi ve kapı açıldı.

*Kapıdan geçince, orada **Hz. Âdem** (a.s.)'ı gördüm.*

*«—Bu babanız **Âdem**'dir! O'na selâm ver!» denildi.*

Ben O'na selâm verdim; O da selâmıma mukâbele etti. Sonra bana:

«—Sâlih evlât hoş geldin, sâlih peygamber hoş geldin!" dedi.

*Sonra Hz. Cebrâîl beni yükseltti ve ikinci semâya geldik. Burada **Hz. Yahyâ** ve **Hz. Îsâ** -aleyhimesselâm- ile kar-*

303 **İbn-i Sa'd**, I, 214.

şılaştım. Onlar teyzeoğullarıydı.

*Sonra Cebrâîl beni üçüncü semâya çıkardı ve orada **Hz. Yûsuf** (a.s.) ile karşılaştık. Dördüncü kat semâda **Hz. İdrîs** (a.s.) ile, beşinci kat semâda **Hârûn** (a.s.) ile, altıncı kat semâda ise **Hz. Mûsâ** (a.s.) ile karşılaştık.*

«–Sâlih kardeş hoş geldin, sâlih peygamber hoş geldin!» dedi.

Ben O'nu geçince, ağladı. O'na:

«–Niye ağlıyorsun?» denildi.

«–Çünkü benden sonra bir delikanlı peygamber oldu, O'nun ümmetinden cennete girecek olanlar, benim ümmetimden cennete girecek olanlardan daha çok!» dedi.[304]

*Sonra Cebrâîl beni yedinci semâya çıkardı ve **İbrâhîm** (a.s.) ile karşılaştık.*

Cebrâîl (a.s.):

*«–Bu, baban **İbrâhîm**'dir; O'na selâm ver!» dedi. Ve ilâve etti:*

«–Burası Beytü'l-Mâmur'dur. Burayı günde yetmiş bin melek tavaf eder.»

Ben selâm verdim; O da selâmıma mukâbele etti. Sonra:

«–Sâlih oğlum hoş geldin, sâlih peygamber hoş geldin!» dedi.

Daha sonra bana:

*«–Yâ **Muhammed**! Ümmetine benden selâm söyle ve onlara cennetin toprağının çok güzel, suyunun çok tatlı, arâzisinin son derece geniş ve dümdüz olduğunu bildir. Söyle de cennete çok ağaç diksinler. Cennetin ağaçları **"Sübhânallâhi ve'l-hamdü lillâhi ve lâ ilâhe illâllâhu vallâhu ekber!"** demekten ibârettir.» dedi.*

---

304 **Hz. Mûsâ** (a.s.)'ın ağlaması hasetten kaynaklanan bir durum değildir. Elde edemediği bir kemâl hâline hüzünlenmesi sebebiyledir.

Sonra Sidretü'l-Müntehâ'ya çıkarıldım. Bunun meyveleri (Yemen'in) Hecer testileri gibi iri idi, yaprakları da fil kulakları gibiydi.

Cebrâîl (a.s.) bana:

«—İşte bu, Sidretü'l-Müntehâ'dır!» dedi."[305]

Sidretü'l-Müntehâ'da Cebrâîl (a.s.):

"—Ey Allâh'ın Rasûlü! Buradan öteye yalnız gideceksin!.." dedi.

Rasûlullâh (s.a.v.):

"—Niçin ey Cibrîl?" diye sordu.

O da cevâben:

"—Cenâb-ı Hak, bana buraya kadar çıkma izni vermiştir. Eğer buradan ileriye bir adım atarsam, yanar kül olurum!.." dedi.[306]

Bundan sonraki mesâfeyi Rasûlullah (s.a.v.) tek başına kat ederek Rabb'ine vâsıl oldu. Yine Kur'ân-ı Kerîm'in ifadesi ile aradaki mesafe **"fekâne kabe kavseyni ev ednâ"** yani "(Rasûlullah ile Rabbinin) **araları, iki yay arası kadar ya da daha yakın oldu."**[307]

Bundan sonrası, sır ummânıdır. Zaman ve mekânla mukayyed olan beşerî akılla kavranamaz. Sadece ulü'l-azm bir peygamber olan **Hz. Mûsâ**'nın Cenâb-ı Hakk'ı görmek hususundaki arzûsuna karşı **"len-terânî: Ben'i göremezsin!"** hitâb-ı ilâhîsini, O'nun ısrarı üzerine de bir dağa bakmasının emredilmiş olduğunu, bu dağa vâki olan bir zerre tecellî karşısında o büyük peygamberin düşüp bayıldığını hatırlamakla iktifa edelim.

Bir de şunu söyleyelim ki, bu gibi ahvâl hakkında

---

305 **Buhârî**, Bed'ü'l-Halk, 6; Enbiyâ, 22, 43; Menâkıbu'l-Ensâr, 42; **Müslim**, Îman, 264.

306 **Râzî**, XXVIII, 251.

307 Necm Sûresi, âyet 9.

Allah ve Rasûlü tarafından bildirilen kadarıyla yetinerek **"taammuk"** yani derinleştip tafsilâtlandırma yoluna gitmemek, İslâmî bir edeb ve hattâ emirdir.

Beş vakit düzenli namaz Miraç'ta emrolundu. O zamana kadar gayr-i muayyen kılınmakta idi.

Peygamber Efendimiz, ertesi gün Mirac'ı mü'minlere bildirdi. Müşrikler inanmayıp Mescid-i Aksâ hakkında peygambere çeşitli suâller sordular. Aldıkları cevaplar, Mescid-i Aksâ'yı görmüş olanlarca doğrulandığı hâlde inanmamakta ısrar ettiler. Mekke, bir dedikodu gayyâsı hâline geldi. Bu çalkantılara şâhit olan **Hz. Ebûbekir**:

"–Bu anlattıklarınızı, O mu, yani Peygamber mi söylüyor?" diye sordu.

"–Evet!.." cevabını alınca da:

"–O söylüyorsa, aynen ve mutlak olarak doğrudur." karşılığını verdi. Bunun üzerine **"Sıddîk"** yani **"çok doğrulayıcı"** olarak anılmaya başlandı.

i-Hicret

Sonradan **"Medînetü'n-Nebî"** yani **"Nebî'nin Şehri"** veya kısaca **"Medîne"** denilecek olan Yesrib halkından ilk olarak altı kişi Mina yakınındaki **"Akabe"**de Rasûlullah ile karşılaşmış ve İslâm ile şereflenmişlerdi. Ertesi hac mevsiminde yine Yesrib halkından on iki kişi Rasûlullah'a biat edip müslüman olmuşlardı. İlk müslümanlardan **Mus'ab bin Umeyr** ile **İbn-i Ümm-i Mektûm** muallim olarak bunlarla birlikte Medîne'ye gönderilmişti. Bunlar Medine'de gece-gündüz çalışarak mü'minleri bir hayli çoğalttılar.

Nübüvvetin on üçüncü senesinde, ikisi kadın olmak üzere yetmiş beş kişi olarak Mekke'ye gelip Hz. Peygamber'le görüştüler. Medîne'deki gelişmeleri naklederek bir gece vakti yine Akabe'de biatlerini yenilediler.

Bu kafileden **Abdullah bin Revâha,** Rasûlullah (s.a.v.)'e şöyle dedi:

"–Yâ Rasûlallâh!.. Rabbin ve kendin için bize istediğin şartı koşabilirsin."

Bunun üzerine Efendimiz şöyle buyurdu:

"–Rabbim için şartım, O'na ibâdet etmeniz ve hiçbir şeyi O'na şirk koşmamanızdır. Kendi hakkımdaki şartım ise, canlarınızı ve mallarınızı nasıl koruyorsanız, beni de öylece korumanızdır."

Medîne'den gelenler topluluğu sordular:

"–Böyle yaparsak karşılığında bize ne vardır?"

Hz. Peygamber (s.a.v.):

"–Cennet vardır!.." buyurunca, oradakiler:

"–Ne kârlı bir alışveriş! Bundan ne döneriz, ne de dönülmesini isteriz!.." dediler.[308]

Bunun üzerine şu âyet-i kerîme nâzil oldu:

"Allah, mü'minlerden mallarını ve canlarını, onlara (verilecek) **cennet karşılığında satın almıştır. Onlar, Allah yolunda savaşırlar, öldürürler ve öldürülürler.** (Bu), **Tevrat'ta, İncîl'de ve Kur'ân'da Allah üzerine hak bir vaattir. Allah'tan daha çok sözünü yerine getiren kim vardır? O hâlde yapmış olduğunuz bu alışverişten dolayı sevinin!.. İşte bu,** (gerçekten) **büyük kurtuluştur."**[309]

Bu ahidleşme ve dâvet üzerine Hz. Peygamber kendilerinin hicreti için vahiy beklemekle beraber, Mekke müşriklerinin zulüm ve tecâvüzlerinden bîzâr olanlardan her isteyenin Medîne'ye hicret etmesi hususunda müsâade buyurdular.

Bu müsâadeden istifâde ile ilk hicret eden, **Ebû Sele-**

308 **İbn-i Kesîr**, *Tefsîr*, II, 406.

309 Tevbe Sûresi, âyet 111.

me bin Abdülesed oldu. Çünkü O, Habeşistan'dan döndükten sonra müşrikler kendisine tahammül edilemez eziyetler yapıyorlardı. Daha sonra kardeşi **Zeyd** ile beraber **Ömer bin Hattâb** ve **Abbas bin Rebîa** beraberlerinde yirmi sahabe bulunduğu hâlde Medine'ye hicret ettiler. Daha sonra da Hz. Peygamber'in damadı **Osman bin Affân** hicret etti. Rasûlullah (s.a.v.) ise **Hz. Ebûbekir** ve **Hz. Ali** -radıyallâhu anhumâ- ile birlikte Mekke'de kaldılar.

Hz. Ebubekir de hicret etmek arzusunu izhar ettikçe Hz. Peygamber kendisine:

"–Acele etme, sabret!.. Umulur ki, Allah Teâlâ sana hayırlı bir yol arkadaşı ihsan eder." buyurarak kendilerinin de hicret arzusunda bulunduklarını ihsas buyururlardı.[310]

O sırada Mekke müşrikleri, Müslümanların rahat ve huzur içinde yaşayacakları bir melce' bulduklarını anlayınca zulüm ve tecâvüzlerini arttırdılar. Bu yüzden hicret gizliden gizliye hızlandı. Gidenler, Mekke'deki mallarını, mülklerini hatta bazıları evleriyle birlikte hâne halkını da bırakarak Medine yollarına dökülüyorlardı.

Hz. Ali (k.v.) şöyle buyurmuştur:

"Muhâcirlerden hiç kimse bilmiyorum ki, gizli olarak hicret etmiş olmasın. **Ömer bin Hattâb** bundan müstesnâdır. O hicret edeceği zaman kılıcını kuşandı, yayını omzuna astı, oklarını ve mızrağını eline aldı ve Kâbe'ye gitti. Kureyş müşriklerinin ileri gelenleri, o sırada Kâbe'nin yanında bulunuyorlardı. **Ömer** (r.a.) Kâbe'yi yedi defâ tavâf ettikten sonra onların yanına vardı ve haykırdı:

«–İşte ben de Medîne'ye gidiyorum! Anasını ağlatmak, hanımını dul, çocuklarını yetim bırakmak isteyenler arkama düşsün, şu vâdinin arkasında karşıma çıksın!»

Ancak hiç kimse, O'nun ardına düşüp tâkib edeme-

310 **İbn-i Hişam**, II, 92.

di.[311]

Medîneliler, Mekke'den gelen kardeşlerini bağırlarına basıyor, onlara cân u gönülden yardım ediyorlardı. Bu yüzden Medîne'ye hicret eden Mekkeli Müslümanlara **"Muhâcir"**, Medîneli olup da onlara yardım eden Müslümanlara ise, yardım edenler mânâsına **"Ensâr"** yani **"yardım edenler"** denilmiştir.

Cenâb-ı Hak bütün bu insanları:

"(İslâm dînine girme husûsunda) öne geçen ilk Muhâcirler ve Ensâr ile onlara ihsân ile tâbî olanlar var ya, işte Allah onlardan râzı olmuştur; onlar da Allah'tan râzı olmuşlardır. Allah onlara, içinde ebedî kalacakları, zemininden ırmaklar akan cennetler hazırlamıştır. İşte bu, büyük kurtuluştur."[312] âyet-i kerîmesiyle medih buyurmuştur.

Nihayet şu âyet-i kerîme nâzil olunca, Rasûlullah (s.a.v.) bundan hicret etmesine izin verildiği neticesini çıkararak hazırlıklara başladı:

"Melekler, kendilerine zulmeden kişilerin canlarını aldıklarında, onlara:

«Ne işte idiniz?» derler. Onlar da:

«Biz yeryüzünde zayıf kimselerdik.» derler. Melekler:

«Allâh'ın arzı geniş değil miydi, siz de orada hicret etseydiniz ya!..» derler.

İşte bunların varacakları yer cehennemdir. O ne kötü gidiş yeridir. Ancak gerçekten âciz ve zayıf olan, çâresiz kalan ve hicret etmeye yol bulamayan erkekler, kadınlar ve çocuklar müstesnâ."[313]

---

311 **İbn-i Esîr**, *Üsdü'l-Gâbe*, IV, 152-153.

312 Tevbe Sûresi, âyet 100.

313 Nisâ Sûresi, âyet 97-98.

Çünkü İslâm'ın yayılmasına karşı artık kendilerini âciz hisseden Mekke müşrikleri, Dârü'n-Nedve'de toplanarak Rasûlullâh (s.a.v.)'e sûikast yapma kararı aldılar. Bu toplantıya katılmış olan **Ebû Cehil** bu sûikastin şu sûretle icrâsını teklif etti:

"–Her kabîleden birer silâhlı genç bulalım. Gençlerin hepsi O'na bir anda saldırsınlar. Hep birlikte vurup öldürsünler. Böylece O'ndan kurtulalım, rahata kavuşalım! Delikanlılar bu şekilde yapınca, O'nun kanı bütün kabîlelere dağılmış olur! Abdimenaf Oğulları ise, bütün bu kabîlelerin hepsiyle birden savaşmaya güç yetiremezler ve diyet almaya râzı olurlar. Biz de, Abdimenaf Oğulları'na O'nun diyetini öderiz!"[314]

Bu teklif, ittifakla kabul edildi. Fakat onların aldıkları kararı Cebrâil (a.s.), Rasûlullâh'a bildirmiş ve:

"–Bu gece yatağında yatma." diye tembihlemiş bulunuyordu.[315]

Hz. Peygamber, ertesi gün öğle sıcağında sokaklar pek tenha iken **Hz. Ebubekir**'in evine varıp O'na hicret kararını bildirdi.

Hz. Ebûbekir (r.a.):

"–Beraber miyiz ey Allâh'ın Rasûlü?" diye sordu.

Rasûlullah (s.a.v.):

"–Evet beraberiz." buyurdular.

Hz. Ebûbekir, gözlerinden sevinç gözyaşları dökülecek derecede memnun olup sevindi. Esâsen bu haberi beklemekte olduğundan iki genç deve satın almış olup onları bu yolculuk için birkaç aydan beri beslemekteydi.

Bundan sonra devlethânelerine avdet edip **Hz. Ali**'yi çağıran Efendimiz, O'nu da kararından haberdar etti. Nez-

314 **İbn-i Hişâm**, II, 93-95.

315 **İbn-i Hişâm**, II, 95.

dindeki bazı emânetleri sahiplerine verilmek üzere O'na teslim etti ve:

"–Yâ Ali!" dedi. *"Bu gece benim yatağımda sen yat! Şu hırkamı da üstüne ört; korkma! Sana hoşlanmayacağın bir şey isâbet etmeyecektir!"*[316]

Hz. Ali bu teklifi canla başla kabul etti ki, bu teslimiyet her türlü takdirin fevkindedir.

Fakat Rasûlullâh henüz devlethânelerini terk etmeden, müşriklerin gençleri kararlaştırılmış olduğu üzere yalın kılıç olarak evin etrafını kuşatmış bulunuyorlardı. Rasûlullâh (s.a.v.) **Yâsîn Sûresi**'nden şu meâldeki âyet-i kerîmeyi okuyarak çıkıp gittiği hâlde hiçbir müşrik genci O'nu göremedi.

"Biz, onların boyunlarına halkalar geçirdik. O halkalar çenelerine kadar dayanmıştır da burunları yukarı, gözleri aşağı somurtmaktadırlar. (Ayrıca) **önlerinden ve arkalarından birer set çektik de onları sardık; artık göremezler!"**[317]

Bir müddet sonra kendi adamlarından biri kılıçlarını çekmiş olarak hâne-i saâdetin etrafında bekleşmekte olan bu gürûhun yanına geldi ve:

"–Siz burada neyi bekliyorsunuz?" diye sordu.

Onlar da:

"–**Muhammed**'i bekliyoruz!" dediler.

Bunun üzerine o şahıs:

"–Vallâhi **Muhammed** buradan çıkıp gideli bir hayli zaman olmuş. İhtimal başınıza bir avuç toprak saçıp gitmiş!.." dedi.

Bu söz üzerine onlar ellerini başlarına götürdüklerinde baştan aşağı toz toprak içinde olduklarını görerek hay-

316 **İbn-i Hişâm**, II, 95, 98.

317 Yâsîn Sûresi, âyet 8-9.

ret içine daldılar. Yatakta yatmakta olan birini görünce de önce:

"–İşte **Muhammed**, yorganına bürünmüş yatıyor!" dediler.

Lâkin yatağa yaklaşıp yorganı kaldırınca **Hz. Ali** ile yüzyüze geldiler ve bu sefer de:

"–Vallâhi adam bizimle alay etmekte haklıymış." dediler.

Sonra **Hz. Ali**'ye dönüp öfkeyle:

"–Amcanın oğlu nerede ey **Ali**?!" diye bağırdılar.

Hz. Ali:

"–Bilmiyorum, bu hususta bir fikrim yok! Hem O'nun üzerinde gözcü de değilim! Siz O'na Mekke'den çıkıp gitmesini söylediniz! «Bizden ayrıl, git!» dediniz. O da çıkıp gitti." dedi.

Bunun üzerine müşrik gençler, **Hz. Ali**'yi tartaklaya tartaklaya Harem'e götürüp bir müddet hapsettikten sonra serbest bıraktılar.[318]

O geceyi **Hz. Ebubekir**'in evinde geçiren Hz. Peygamber, gece yarısı **Hz. Ebubekir**'le -bir tedbir olmak üzere- evin arka kapısından çıkıp mahsus Medîne'nin aksi istikametine doğru yola revân oldular. Develer daha sonra kendilerine ulaştırılmak üzere orada bırakıldı. **Hz. Ebubekir**, Hz. Peygamber'e bir zarar gelmesinden korkarak kâh O'nun önünden, kâh da arkasından gidiyordu.

Nihayet Sevr Mağarası'na vardılar. Kendilerini Medîne istikametindeki yollarda arayacakları muhakkak olan müşriklerden gelebilecek olan tehlikeyi atlatmak için burada bir müddet saklanmaya karar verdiler.

Bu sırada **Ebû Cehil**'in tâlimatları dâhilinde her muhtemel yer aranmaya başlandı. Önce **Hz. Ebûbekir**'in evine

318 **İbn-i Hişâm**, II, 96.

gelen müşrikler güruhu, O'nun kızı **Esmâ Hatun**'dan sadra şifâ bir bilgi elde edemeyince hırsa kapılıp zavallı kızcağızı tokatlayarak oradan ayrıldılar. Ondan sonra çeşitli gruplar teşkil ederek her tarafa dağılıp aramaya koyuldular.

Her kulun me'mur olduğu tedbir mükellefiyeti gereği olarak Sevr Dağı'ndaki mağaraya sığınan bu Medîne yolcularına beşerî tedbirlerin tükenip âciz kaldığı o ânda ilâhî nusret ve imdat yetişti. Şöyle ki, bir grup müşrik, izleri tâkib ederek, Sevr Mağarası'nın ağzına kadar gelmişlerdi ki ne görsünler: Mağaranın ağzı hiç el değmemiş gibi örümcek ağları ile kaplı!.. Ayrıca bir güvercin gelip oraya yuva yapmış ve yumurtalarını bırakmamış mı?! Ve bir de Allah Teâlâ'nın emriyle mağaranın önünde Peygamber Efendimiz'in yüzünü örtüp göstermeyecek biçimde bir ağaç da peydah olmuştu![319]

Müşriklerden birisi:

"–Şu mağarayı da arayalım." deyince arkadaşı O'na:

"–Allah sana akıl versin!" dedi. "Görmüyor musun ki, o mağaranın ağzına daha **Muhammed** doğmadan bir örümcek ağını germiş olduğu gibi bir güvercin de yuva yapmış!"

Bu ikaz üzerine dönüp gittiler. Hâlbuki onlar mağaranın önünde böyle konuşuyorlarken Hz. Peygamber ve **Hz. Ebûbekir** onları görmüşlerdi.

Bu durumda endişelenen **Ebûbekir**'e Rasûlullah (s.a.v.):

"**–Lâ tahzen, innallâhe maanâ**" yani "Hüzünlenme, Allah bizimledir!.."[320] buyurarak O'nu teskin buyurdular.

Bu hâdise, Kur'ân-ı Kerîm'de şöyle ifadesini bulmuştur:

---

319 **İbn-i Sa'd**, I, 229.

320 **İbn-i Kesir**, el-Bidaye, III, 223-224.

"O'na (Muhammed'e) **yardım etmezseniz, bilin ki, inkâr edenler, O'nu Mekke'den çıkardıklarında mağarada bulunan iki kişiden biri olarak Allah, O'na yardım etmişti. Arkadaşına «Üzülme, Allâh bizimle berâberdir!» diyordu; Allah da O'na sekînetini indirmiş, görmediğiniz askerlerle O'nu desteklemiş, inkâr edenlerin sözünü alçaltmıştı. Allâh'ın sözü ise, işte en yüksek olan odur. Allah Azîz'dir, Hakîm'dir."**[321]

Müşrik tâifesi mağaradan uzaklaşınca **Hz. Ebûbekir**:

"–Yâ Rasûlallah!" dedi "Eğer içlerinden birisi şöylece önüne bakıverseydi, bizi görürdü!"

Rasûlullah (s.a.v.):

"–Ya sen ne zannedersin?!" dedi "Biz iki arkadaşız, amma bir üçüncümüz daha vardır ki, O da Allah'tır."

Ebûbekir, mağaraya girdiklerinde bir delik görmüştü. Oradan yılan ve çıyan gibi zararlı bir hayvan çıkıp da Peygamber'e zarar vermesin diye O'nu ayağı ile tıkamıştı. Rasûlullâh dahî O'na dayanıp uykuya vardı.

O delikten yılan çıkmış ve **Ebûbekir**'in ayağını sokmuştu. Peygamber uykudan uyanıp da rahatsız olmasın diye **Sıddîk** ayağını çekmedi. Lâkin canı acıyıp gözlerinde yaş aktı ve gözyaşları Rasûlullâh'ın mübârek yüzüne damlamakla uykudan uyandı ve:

"–Ne var yâ **Ebâbekir**?" diye sordu.

O da:

"–Yâ Rasûlallah, ayağımı bir şey ısırdı. Ama zararı yok. Anam-babam Sana feda olsun..." diye cevap verdi.

Rasûlullah (s.a.v.) kalktı, yılanın soktuğu yere tükürdü. Derhal acısı geçti ve şifâ buldu.

Ebûbekir'in azatlısı olan **Âmir bin Fuheyre**, Sevr'de

321 Tevbe Sûresi, âyet 40.

koyun güdüyor ve geceleri sağıp mağaraya bir miktar süt götürüyordu.

Ebûbekir'in oğlu **Abdullah** geceleri gizlice o mağaraya gelip Kureyş'in hâl ve hareketlerine dâir haberler getirir idi. Rasûlullah ile **Ebûbekir**, üç gece bu hâl üzere o mağarada kaldılar."[322]

Hz. Ebubekir'in hazır ettiği iki deve geride bırakılmış, fakat bunları belli bir zaman sonra Sevr'deki mağaraya getirmek üzere **Abdullah bin Ureykıt** nâmında emîn bir adamla -ücret mukabili- anlaşmışlardı. Üç gün sonra bu adam, develeri getirdi. Hz. Peygamber ve **Hz. Ebubekir** mağaradan çıkıp bu develere bindiler ve bu defa Medine istikametinde tekrar yola revan oldular. Bu küçük kafile, artık Hz. Peygamber, **Hz. Ebûbekir**, onun âzatlısı **Âmir bin Fuheyre** ve develeri getiren **Abdullah bin Uraykıt**'tan ibâret olmak üzere dört kişiydi.

Mekke ile Medine arası dört yüz kilometreden ziyâdedir. Yol uzun, hava sıcaktı. Kumlar alev alev yanıyordu. Rasûlullâh, Sevr'deki mağaradan çıkıp deveye bindiğinde doğup büyüdüğü bu mübârek şehre nemli gözlerle uzun uzun baktı ve:

"–Vallâhi sen, Allah katında beldelerin en hayırlısı ve en sevgili olanısın. Çıkarılmamış olsaydım, senden çıkmazdım!.."[323] diyerek tahassüslerini ifade buyurdu.

Bunun üzerin O'nu tesellî için şu âyet-i kerîme nâzil oldu:

"Sana Kur'ân'ı (okumayı, teblîğ etmeyi ve ona uymayı) **farz kılan** (Allah), **Sen'i döneceğin yere döndüre-**

322 **Abdurrahim Zapsu**, Büyük İslâm Tarihi, İstanbul 2006, sh. 360.

323 **Tirmizî**, Menâkıb 68/3925.

cektir."[324]

Yirmi dört saat hiç mola vermeden yollarına devam eden bu dört kişilik kafile, **"Kudeyd"** adındaki yerleşim yerine ulaşınca, orada **Ebû Mâbed** adındaki zâtın hânesine varıp herhangi bir yiyecek satın alıp karınlarını doyurmak istediler. **Ebû Mâbed** orada yoktu. Orada O'nun karısı ve **Hâlid Huzaî**'nin kızı olan **Atîke Ümmü Mâbed** bulunuyordu.

Yiyecek bir şeyleri olmadığını söylediler. Rasûlullâh, etrafta gezinen bir koyun gördü:

"–Bu nedir?" diye sordu.

Ümmü Mâbed:

"–Bu bir hasta ve zayıf koyundur ki, yürümeye mecâli olmadığından sürü ile gidemeyip kalmıştır." cevabını verdi.

Rasûlullâh (s.a.v.):

"–İzin verirsen onu sağalım." deyince, **Ümmü Mâbed** hayretle:

"–Sürü ile otlamaya bile gidemeyen hayvanda süt ne arasın?!" diye düşünmekle beraber misafirine nezâketen:

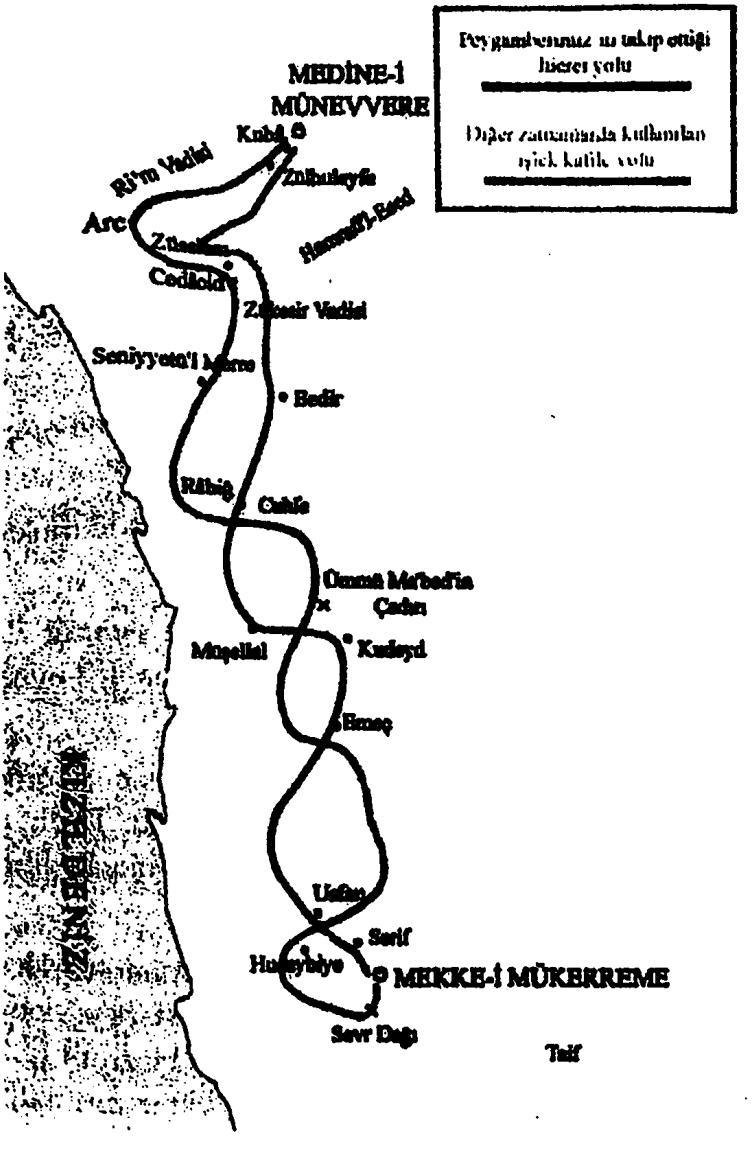
"–Pekâlâ, onda süt bulursan buyur, sağıver." karşılığını verdi.

Rasûlullah, o koyunu tutup memesini sığadı ve "Bismillâhirrahmânirrahîm" dedi. Koyunun sütü gelince bir büyük kap istedi ve koyunu sağdı. Önce **Ümmü Mâbed**'e ve sonra orada bulunanlara doyuncaya kadar içirdi. En nihayet kendisi içti. Tekrar sağdılar, yine içtiler. Üçüncü defa sağıp onu **Ümmü Mâbed**'e bıraktı ve sonra kalkıp **Ebûbekir** ile beraber yola koyuldular.

Arası çok geçmeden **Ebû Mâbed** evine geldi. O kap içindeki bakiye sütü görünce karısına:

---

324 Kasas Sûresi, âyet 85.

Hicret yolunun krokisi

"–Bu ne?" diye sordu. Karısı:

"–Vallâhi buraya bir mübârek zât geldi. Şöyle dedi, koyunu böyle sağdı..." diyerek olup bitenleri ayrıntılarıyla anlattı. **Ebû Mâbed:**

"–Bunda bir hikmet var. O zâtın şekli, siması nasıl idi?" diye sordu. Karısı:

"–Orta boylu, kara kaşlı, kara gözlü ve gayet nûr yüzlü bir lâtif adam idi." diyerek Peygamber'in vasıflarını anlattı.

Ebû Mâbed:

"–Vallâhi bu senin dediğin zât, galiba Kureyş içinde çıktığı söylenen peygamberdir. Eğer ben burada bulunsaydım, O'na tâbi olurdum!.." dedi.

Ümmü Mâbed daha sonra:

"–O koyun, **Hz. Ömer**'in halifeliğinde olan kuraklık zamanına kadar yaşadı. Yeryüzünde hayvanlar yiyecek bir şey bulamazken, biz onu akşam-sabah sağardık." demiştir.[325]

Mekke müşrikleri, bu Medîne yolcularını yakalayacak olana yüz deve mükâfat vereceklerini ilân etmişler ve bu haber her tarafta duyulmuştu. Güzergâhta yerleşmiş olan Benî Müdlic kabilesi mensupları da bu mükâfat vaadini duymuşlardı.

Bu kabile mensuplarından biri olan **Süraka**, vaad edilen mükâfata tamâhen Medîne yolcularının ardına düşmüş bulunuyordu. Kafile, **Ebû Mâbed**'in çadırından ayrılıp da tekrar yola koyuldukları sırada onları uzaktan gördü ve atını hızlandırdı. Kafileye bir hayli yaklaştığı sırada Rasûlullah (s.a.v.), O'nu gördü ve mübârek eli ile «dur» işareti yaparak:

"–Dur! Gelme!.." buyurdu.

---

325 **İbn-i Sa'd**, I, 230-231.

Sürâkâ'nın bu emri dinlemeye niyeti yoktu. Atını kırbaçladı. Fakat atının ayakları kuma battı. Her ne kadar uğraştı ise de atın ayaklarını çıkararak ilerlemesi kaabil olmadı. Bunun üzerine attan indi ve yaya olarak Hz. Peygamber'e yaklaşmak istedi. Rasûlullah (s.a.v.) aynı emri tekrarlayınca bu defa kendisi kumlara battı. Bu sefer nedâmetle yalvarmaya başladı.

"–Yâ **Muhammed**! Duâ et kurtulayım!.. Yemin ediyorum ki, buradan kurtulunca geriye döneceğim ve geriden gelen arayıcıları ikna edip aramaktan vaz geçireceğim."

Rasûlullah (s.a.v.), O'nu affetti ve hem de O'na şu müjdeyi verdi:

"–Yâ **Sürâka**! Sanki gözümün önünde gibi görüyorum ki, bir gün olup Kisrâ'nın bileziklerini takınıyorsun. O zaman kim bilir ne hâlde olacaksın?"

Gerçekten **Hz. Ömer**'in hilâfeti zamanında İran fethedilince bu mûcize de aynen gerçekleşmiştir.[326]

Bu **Sürâka** hadisesi dolayısıyla bir hususu belirtmek gerekmektedir:

Peygamber (s.a.v.)'in bu âlemde yaptığı işler dört kategoridir. Bunlardan dördüncüsü, mânevî bir salâhiyetle mücehhez olarak ruhlarda tasarruf etmektir. **Sürâka** hadisesinde müşâhede edilen de budur. Bu vazîfe, evliyâullah tarafından devam ettirilir. Buna onlar vâristirler.

Birçoklarının zannettiği gibi Allâh'ın velî kullarının icraati, hevâ ve heves neticesi olmayıp Peygamber (s.a.v.)'in bir vasfına vâris olmaktır ki, bu da tasarruf ve kerâmetle tezâhür eder.

Sürâka, verdiği sözde durdu. Önce kelime-i şehâdet getirerek müslüman oldu. Sonra da ilerde Müslümanlığın nüfuz ve kudretinin artacağını düşünerek Rasûlullah'tan bir

326 **İbn-i Esîr**, Üsdü'l-Gâbe, II, 332

emannâme istedi. Rasûlullah, **Amr bin Füheyre**'ye deri üzerinde bir emannâme yazdırıp **Sürâka**'ya verdi ve yoluna devam etti.

Sürâka, orada kaldı ve Kureyş'in geriden gelen arayıcılarına:

"–Ben buraları karış karış arayıp taradım. Kimsecikler yoktur. Başka tarafa bakalım!.." diyerek onları geri çevirdi.

Bu sûretle Medîne yolcularının önünde hiçbir engel kalmamış oldu. Bu mes'ud yolculukla Âhirzaman Nebîsi'nin on üç yıl sürmüş olan **"Mekke Devri"** kapanmakta, en feyyaz ve son mevsimi olan **"Medîne Devri"** başlamaktaydı. Medîne kuruldu kurulalı yaşayacağı bu en şerefli kavuşmayı beklemekteydi.

B- MEDÎNE DEVRİ

a-Heyecanlı Karşılayış

Medîne halkı, hicret-i nebeviyeden haberdâr olduğu için heyecanlı bir bekleyiş hâlindeydi. Kimi atına veya devesine binmiş olarak kimi de yaya şehrin dışına çıkmış neşîdeler söyleyerek Mekke istikametine doğru ilerliyorlardı. Kafile, Medîne yakınlarındaki Kuba'ya yaklaştığında hurma ağaçlarına çıkıp gözetleme yapanlar hep bir ağızdan:

"–Geliyor! O geliyor!.. İşte Rasûlullah geliyor!.." diye bağrıştılar.

Bu sayha, kalabalık karşılayıcı topluluğunu galeyana getirdi. Kimin yazıp kimin bestelediği hâlâ meçhul olan:

"Talea'l-bedru aleynâ"[327] diye başlayan meşhur kasideyi hep bir ağızdan ve çoşkun bir sûrette söylemeye başladılar.

---

327 **"Üzerimize dolunay doğdu."** diye başlayan meşhur kasîde.

O gün nübüvvetin on dördüncü senesinin (M. 622) 12 Rebîülevvel Pazartesi günü idi.

Havsalaya sığmaz bir heyecanlı karşılayışla Kuba'ya vâsıl olan Rasûlullah burada, **Amr bin Avf** Oğullarından **Külsûm bin Hidm**'in evine misafir edildi.

Burada on dört gün ikamet buyuran Hz. Peygamber, bu müddet zarfında hemen her gün müslümanlarla sohbet edip getirdiği yüce dinin esaslarını anlattı. Bu esnada İslâm Dini'nin ilk mâbedi olan **"Kuba Mescidi"** inşa edildi. Peygamber (s.a.v.) de bu mescidin inşâsında bizzat çalıştı. Kur'ân-ı Kerîm'de bu mescid:

"...(Medîne'ye hicretin) ilk gününden takvâ üzerine kurulan mescid..."[328] sûretinde senâ edilmiştir.

Sohbet, hasta ziyareti ve mescid inşâsı gibi faaliyetlerle geçen on dört günün sonunda Rasûlullah (s.a.v.) Kuba'dan ayrıldı. O ayrılırken hüzünlenen Kubalılar:

"–Bizden mi usandın, yâ Rasûlallâh!" deyince Hz. Peygamber şöyle buyurdu:

"–Hayır! Fakat Medîne'ye gitmekle emrolundum."

Tekrar yola çıkan kafile, öğle üzeri **"Ranûna Vadisi"**ne ulaştı. O gün, günlerden Cuma idi. O sırada İslâm'ın aynı zamanda bir siyâsî güç olmasının bir göstergesi olarak farz kılınmış olan **"Cuma Namazı"** burada cemaatle kılındı.

Rasûlullah (s.a.v.) dînin itikat, ibâdet, ahlâk ve muâmelât esaslarının hülâsası mâhiyetinde bir hutbe irâd etti. Bu da İslâm Tarihi'nde kılınan ilk Cuma namazıdır. Hicret esnasında farz kılınan bu namazla, artık İslâm'ın bir devlet olma şartları tebellür etmeye başlamış oldu.

Hz. Ali kendisine bırakılan emânetleri yerlerine teslim edip yola çıkmış ve Rasûlullah daha Kuba'da iken gelip

328 Tevbe Sûresi, âyet 108.

O'na mülâkî olmuştu. Yolda Rasûlullah (s.a.v.) muhterem vâlidelerinin mensup olduğu Neccaroğulları'na haber göndermişlerdi. Onlar da gelmiş ve:

"–Dahîlek yâ Rasûlallah!.." diyerek Hz. Peygamber'e iltihak etmişlerdi.

Hep birlikte Medîne'ye, yine halkın çoşkun tezahürâtı ile dâhil oldular.

O zaman adı **"Yesrib"** olan Medîne'nin ilk halkı Amalikalılar[329] idi. Burada aynı zamanda **"Benî Kaynuka"**, **"Benî Kurayza"** ve **"Benî Nâdir"** gibi Yahudi kabileleri de vardı. Bunlar çok evvel Romalıların zulmünden kaçarak

---

329 **"Amalika"** en eski Arab kabilesi olduğu kabul edilen yarı efsânevî ve göçebe bir topluluğun adıdır. Yarı efsanevî diyoruz, çünkü bu isme Tevrat dışında bir yerde rastlanmaz. Orada yirmi dört defa zikredilen bu kelime, **"Yahudilerin amansız bir düşmanı"** olan bir topluluğun adı olarak anılmaktadır. (Tekvîn, 36/1)

İslâmî kaynaklara da Yahudi kaynaklarından intikal eden Amâlikalılar hakkındaki bilgiler, efsânevî bir mâhiyette olup doğrulukları meşkûktür.

Bununla beraber onlar hakkında îtimada şâyan olan bilgi şudur:

"Amalikalıların Sâmî ırktan oldukları, dolayısıyla Arapça'ya akraba bir dil konuştukları şüphesizdir. Bazı Arap tarihçilerinin, Dünya'da Arapça konuşan ilk milletin Amalika olduğuna inanmaları gibi ilk defa Arapça yazanların da yine Edom ülkesinde oturan Medyen halkı olduğunu kabul etmeleri, Amâlika ile Araplar arasında kurulan ilginin sadece rivâyetlere dayanmadığını, bu rivâyetlerde önemli bir gerçeklik payının da bulunduğunu göstermektedir.

*Çünkü bugün Arap yazısının menşeini sinaitik alfabenin (Sinâ yazısı) oluşturduğu ve bu yazının ilk defa Edom ülkesinde oturan Nabatîler tarafından kullanıldığı bilinen bir gerçektir. Ayrıca Arapların atası **Hz. İsmail**'in soyundan gelen **İsmailîler** (Ishmaelites) ile annesi **Hacer**'in kabilesinden geldikleri sanılan **Hagrîler/Hâcerîler**'in (Hagrites/Hagarites) anayurtlarının da Filistin-Ürdün olduğu (Tekvîn, 21/13-21; IDB, I, 101; a.e., II, 748-749) ve Yahudilerin özellikle son yıllarda bir defa daha ortaya koydukları gibi Dünya'da en fazla Filistinli Araplara karşı ezelî bir kin ve nefret hissi besledikleri bilinen diğer hususlardır."* (Bkz.: DİA, c. II, sh. 557)

Filistin'den gelip Medîne'ye yerleşmişlerdi. Medîne'nin diğer sâkinleri olan **"Evs"** ve **"Hazrec"** kabileleri ise aslen Yemenli idiler. Burası Mekke gibi dağlar arasında sıkışıp kalmış bir yer değildi. Aksine geniş bir ovanın ortasında kurulmuş bir şehirdi. Etraf hurma bahçeleri ve üzüm bağları ile yemyeşildi.

Medîne halkından müslüman olmuş bulunan herkes, Hz. Peygamber'i kendi hânesinde ağırlamayı cân u gönülden arzu ediyordu. O ise, kimsenin gücenmesini arzu etmediğinden dolayı bindiği deveyi kast ederek:

"–Hayvanı serbest bırakın!.. Yanından çekilin! O memurdur!"[330] yani nereye çökeceği kendisine bildirilmiştir, buyurmakla herkes bu hükme râzı oldu.

Deve, şehir içinde yoluna devam etti. Bir-iki kere bazı yerlerde çömeldi ise de eğlenmeyip tekrar ayağa kalktı ve nihayet **Ebû Eyyûb el-Ensarî** adıyla meşhur olan **Hâlid bin Zeyd**'in evinin önündeki arsaya çöktü ve bir daha kalkmadı. Hâne sâhibi tarifsiz bir sürûr ve sevince gark olarak:

"–Ey Allâh'ın Rasûlü!.. Buyrunuz hânemizi şereflendirdiniz." dedi.

Hz. Peygamber, **Ebû Eyyûb el-Ensarî**'nin bu evinde tam yedi ay ikamet buyurdu. Ondan sonra bugün **"Medîne Haremi"** denilen mescid inşâ olundu. Bu mescidin ittisaline Hz. Peygamber için hücreler (odalar) inşa edilmekle Hz. Peygamber oraya yerleşti.

b-Birinci Hicret Senesi Vak'aları

1-Muâhat

Medîne halkı, Hz. Peygamber'in burayı teşriflerinden önce, evini-barkını bırakarak hicret eden ve kendilerine **"Muhâcirler"** denilen insanları bağırlarına bastı. Fakir

330 İbn-i Hişâm, II, 112-113.

veya zengin herkes, onları evlerine dâvet edip misafir ettiler. Bu faaliyette o kadar ileri gittiler ki, misafir paylaşımında güçlükler çıktı ve aralarında kur'â çekilme mecbûriyeti hâsıl oldu.[331]

Cenâb-ı Hak, onların îman kardeşliğinin bu emsâlsiz tezâhürünü Kur'ân-ı Kerîm'de şöyle tahsin buyurmuştur:

"Daha önceden Medîne'yi yurt edinmiş ve gönüllerine îmânı yerleştirmiş olan kimseler, kendilerine hicret edip gelenleri severler; onlara verilenler karşısında içlerinde bir çekememezlik duymazlar; kendileri zarûret içinde olsalar bile, onları kendilerinden önde tutarlar (kendi nefislerine tercih ederler)..."[332]

Bu âyetin nüzûl sebebi, müfessirlere göre şu hâdisedir:

Açlıktan zayıf ve tâkatsiz düşmüş Muhâcirlerden birisi, Hz. Peygamber'den yardım isteyince Rasûlullah (s.a.v.):

"–Bu kardeşinizi kim misâfir etmek ister?" diye sordu. Ensâr'dan **Ebû Talha** (r.a.):

"–Ben misafir ederim, yâ Rasûlallâh!.." diyerek o yoksulu alıp evine götürdü.

Hanımına:

"–Rasûlullâh (s.a.v.)'in misâfirini ağırlayalım!.. Evde yiyecek bir şey var mı?" dedi.

"–Hayır, sadece çocuklarımın yiyeceği kadar bir şey var." cevabını alan **Hz. Talha**:

"–Öyleyse çocukları oyala. Sofraya gelmek isterlerse, onları uyut. Misâfirimiz içeri girince de lâmbayı bir bahâneyle söndür. Sofrada biz de yiyormuş gibi yapalım." dedi.

---

331 **Buharî**, Menâkıbü'l-Ensâr 46.

332 Haşr Sûresi, âyet 9.

Sofraya oturdular. Misâfir karnını doyurdu; onlar ise aç olarak yattılar. Sabahleyin **Ebû Talha**, Hz. Peygamber'in yanına gitti. Allâh Rasûlü:

"–Bu gece misâfirinize yaptıklarınızdan Allah Teâlâ râzı oldu." buyurdu.[333]

Bu binlerce misalden sadece biridir. Çünkü İslâm, onları ırk, kavim ve kabile asabiyetinden kurtararak müsâvî kardeşler hâline getirmiş bulunuyordu. Artık köle ile efendinin, zenginle fakirin hiçbir farkı kalmamış, üstünlük sadece **"takva"**ya inhisar ettirilmiş bulunuyordu. Kur'ân-ı Kerîm şöyle ferman ediyor:

«Ey insanlar!.. Doğrusu, Biz sizi bir erkekle bir dişiden yarattık. Ve sizi (kibre kapılıp da övünmeniz için değil) **birbirinizle tanışasınız diye milletlere ve kabîlelere ayırdık. Allah katında en üstün olanınız, muhakkak ki, O'na karşı en çok takvâ sâhibi olanınızdır. Şüphesiz ki Allah, bilendir, her şeyden haberdardır.»**[334]

Takvâ, sevgiyle müşterek bir korkuyla Allâh'a yakınlık kazanarak kalbi mâsivâdan vikâye etmek üzere O'nun emir ve yasaklarına sımsıkı bağlanmaktır ki, bu da ahlâkî üstünlük demektir. Ahlâkın ise, kavmiyet veya zenginlik, fakirlik gibi ârızî hususiyetlerle bir alâkası mevcud değildir.

Diğer bir âyet-i kerîme ile de:

"Mü'minler muhakkak birbirlerinin kardeşleridirler."[335] buyrularak bu kardeşlik te'yid olunmuştur.

Rasûlullah (s.a.v.) bu ilâhî emri **"muâhât"** yani **"kardeşlik akdi"** ile kuvveden fiile çıkardı. Bu ise, Mekke Dönemi'nde başlamış ve bazı Kureyş ileri gelenlerini müs-

333 **Buhârî**, Tefsîr, 59/6; **Müslim**, Eşribe, 172-173.

334 Hucurât Sûresi, âyet 13.

335 Hucurât Sûresi, âyet 9.

lüman olmuş âzatlı kölelerle **"kardeş"** ilân buyurmuştu. Meselâ **Zeyd bin Hârise** ile **Hz. Hamza, Ebû Huzeyfe**'nin âzatlısı **Sâlim** ile **Ebû Ubeyde bin Cerrah** ve **Bilâl-i Habeşî** ile **Ubeyde bin Hâris** bu sûretle kardeş olmuşlardı.

Hz. Peygamber, Medîne Devri'nde de bu faaliyete devamla **Hz. Ebû Bekir** ile **Hârice bin Zeyd**'i, **Hz. Ömer** ile **Utbân bin Mâlik**'i, **Ebû Ubeyde** ile **Sa'd bin Muâz**'ı; **Hz. Osman** ile **Evs bin Sâbit**'i, **Hz. Bilâl** ile **Abdullâh bin Abdurrahmân**'ı, **Hz. Selmân** ile **Ebû'd-Derdâ**'yı, **Sâlim** ile **Muâz bin Mâiz**'i, **Ammâr** ile de **Huzeyfe**'yi -radıyallâhu anhüm ecmaîn- kardeş ilân etmişlerdir.

Aralarında bu sûretle kardeşlik ahdi gerçekleştirilmiş bulunan sahâbîler birlikte çalışacaklar, elde ettikleri kazancı paylaşacaklardı. Ensâr, fazla arâzîlerini Rasûlullâh (s.a.v.)'a bağışladı ve Peygamber Efendimiz de bunları Muhâcirler arasında taksîm etti. Ensâr, şu cömert teklifte bulundu:

"–Yâ Rasûlallâh! Hurmalıklarımızı da Muhâcir kardeşlerimizle aramızda paylaştır!"

Hz. Peygamber:

"–Hayır, öyle olmaz!" diye buyurarak kabûl etmedi.

Bu defa Ensâr, Muhâcirlere:

"–Öyle ise ağaçların bakım ve sulama işini siz üzerinize alınız da mahsulde ortak olalım!" teklifinde bulundular. Peygamber Efendimiz'in de muvâfakatiyle her iki taraf da bu teklîfi kabûl ettiler.[336]

Bu **"muâhat"**, yani kardeşlik antlaşması, Ensâr ile Muhâcirîn'i kan bağı derecesinde kardeşler hâline getirmiş olduğundan onlar birbirlerinin aynı zamanda velîsi ve mirasçısı idi. Bu kardeşlik ahdi sonuna kadar devam etmekle birlikte, mîrasla ilgili hüküm, **Bedir Gazvesi**'nden sonra

336 **Buhârî, Hars, 5.**

vahye binâen kaldırılmış, vâris olmak, sadece neseb akrabalığına has kılınmıştır.[337]

Bu müthiş kaynaşma ve kardeşlik sebebiyledir ki, Cenab-ı Hak hem Ensar ve hem de Muhâcirîn topluluğunu birçok âyetle övmüş ve kendilerini cennetle müjdelemiştir. İşte onlardan sadece birisi:

"(İslâm dînine girme husûsunda) **öne geçen ilk Muhâcirler ve Ensâr ile onlara güzellikle tâbî olanlar var ya, işte Allâh onlardan râzı olmuştur, onlar da Allâh'tan râzı olmuşlardır. Allâh onlara, içinde ebedî kalacakları, zemininden ırmaklar akan cennetler hazırlamıştır. İşte bu büyük kurtuluştur.**"[338]

2-Medîne Andlaşması veya Yeryüzü'nün İlk Anayasası

İslâmiyet'in zuhûr ettiği M. 609 yılında Mekke, tam bir **"şehir devleti"** durumundaydı. Kavim ve kabile asabiyeti kuvvetli olan Araplar, bir tek şahıs veya kabilenin hâkimiyetini kabule müsait olmadıklarından burada oligarşik (seçkin zümre idâresi) bir nizam teessüs etmişti.

Kararlar, **"Dârü'n-Nedve"** denilen mecliste müşâvere ile alınırdı. Bu meclise kırk yaşını aşmış kimseler veya daha küçük olsalar da zekâca temâyüz etmiş olanlar katılırdı. Meselâ **Ebû Cehil**, yirmi sekiz yaşında Dârü'n-Nedve'ye kabul edilmişti.

Bir de **"Meşûra"** veya **"Maşûra"** denilen meclis vardı ki, ihtiyarlardan müteşekkildi. Bu, bir nevî **"senato"** demekti.

Fakat Hz. Peygamber'in bu defa vatan edindiği Medîne'de buna benzer bir düzenleme mevcud değildi.

337 Enfal Sûresi, âyet 72-75; **Buharî**, Ferâiz 16.

338 Tevbe Sûresi, âyet 100.

Muhâcirler gelmeden önce, burada altı bin müşrik Arap, dört bin Yahudi ve elli kadar da Hıristiyan Arap yaşıyordu. Bunlar birbirinden kopuk, ayrı ayrı mahallelerde oturuyorlardı. Araplarla Yahudiler ve hattâ Evs ve Hazrec kabileleri arasında meşhur olduğu üzere daimî bir çekişme ve rekabet hâkimdi.

Böyle olmakla beraber Üçüncü Akabe Biatı'nda bulunanların bir kısmı Evs, diğer bir kısmı Hazrec kabilesindendi. Bunlar aralarındaki dâimî niza'dan şikâyet etmiş ve Hz. Peygamber'in tebliğ buyurdukları bu yeni îmânın, inananları kardeş îlân etmesinden dolayı bu kadîm rekabet ve çekişmenin ortadan kalkabileceği ümidini izhar etmişlerdi. Çünkü o sırada aralarında nisbî bir sükûnet hâkim olabilmişti. Muhtelif fâsılalarla tam yirmi sene devam eden ve iki tarafça da büyük kayıplara sebep olan bu daimî münâzaa, Hicret-i Nebeviye'den beş sene önce nihayetlendirilebilmişti. Bunun sebebi de Yahudilerin ezelî vasıfları îcâbı icra edegeldikleri entrikaydı.

Roma'nın zulmünden kaçarak Kudüs'ten buraya gelip yerleşen **"Kaynuka"**, **"Kurayza"** ve **"Nâdir"** isimli Yahudî kabileleri, kendi hâkimiyetlerini te'sis için azınlık olmalarının doğurduğu zaafı aşmak üzere çareyi Arapları birbirleriyle ihtilâfa sürüklemekte bulmuşlardı. Buna rağmen Araplar daha hâkim bir durumda olmakla beraber iktisâdî ve ticârî hâkimiyet onlarda idi.

Bunlar ayrıca Âhirzaman Peygamberi'nin kendi aralarından çıkacağına inanmakta ve vaktin yaklaştığı düşüncesi ile kulakları kirişte beklemekteydiler. Hz. Peygamber'in Araplar arasından zuhûr etmesi ve üstelik kendi şehirlerine gelip yerleşerek Arapları birleştirmesi, onların haset ve kıskançlıklarını tahrik etti.

Ezelî düşman Evs ve Hazrec kabilelerinin yeni

bir îmân şuuruyla birleşip kardeşler hâline gelmeleri[339] Muhâcirlerle hem kalabalıklaşmaları ve hem de **"muâhat"** ile birleşip kaynaşmaları, bu haset ve kıskançlığa aynı zamanda bir korku ekledi.

Tam bu sırada idi ki, Hz. Peygamber'i ellerinden kaçıran Mekkeli müşrikler, Medîneli henüz müslüman olmamış bulunan kimselerle Yahudi ileri gelenlerine tehdid mektupları göndermeye başladılar. Bunlarda Hz. Peygamber'i öldürmeleri veya en azından Medîne'den çıkarmaları isteniyor, bunu yapmadıkları takdirde de kendileri ile savaşacakları bildiriliyordu.

Bunun üzerine önce Medineli müşriklerde bir kıpırdanma ve hazırlık haber alındı. Hz. Peygamber, onların yanına gitti ve kendilerine şöyle dedi:

"Herhâlde Kureyşlilerin tehdidi size çok te'sir etmiş. Onların size vereceği zarar, sizin bizimle çarpışarak kendinize vereceğiniz zarardan daha fazla değildir! Demek siz, kendi öz oğullarınız ve kardeşlerinizle çarpışmak, onları öldürmek istiyorsunuz?!"[340]

Bunun üzerine müşrikler korkup bir hareket yapmaktan vazgeçtiler. Fakat geride küskün ve kinli Yahudiler vardı. Onların ne yapacakları belli değildi. Medineliler arasında vereceği kararlara itaat edilen bir meclis olmadığı gibi bağlayıcı bir örf ve âdet de yoktu.

Bu durumda Hz. Peygamber **"Medîneli olmak"** yani

---

339 **"Hep birlikte Allâh'ın ipine** (kitâbına, dînine) **sımsıkı sarılın. Parçalanıp ayrılmayın. Allâh'ın üzerinizdeki nîmetini düşünün. Hani siz, birbirinize düşmanlar idiniz de O, kalblerinizi birleştirmişti. İşte O'nun bu nîmeti sâyesinde kardeşler olmuştunuz. Yine siz, bir ateş çukurunun tam kenarında iken oradan da sizi O kurtarmıştı. İşte Allah, doğru yola eresiniz diye âyetlerini size böyle apaçık bildiriyor."** (Âl-i İmrân, 103)

340 **Ebû Dâvûd**, Harâc, 22-23/3004

bir nevî vatandaşlık sıfatı ile burada yaşayan herkesi birleştirmek ve yazılı bir hukûkî vesika ile haklar ve mükellefiyetleri belirli hâle getirmek istedi. Batı Âlemi'nde ilk yazılı anayasa kabul edilen **"Magna Carta"**dan[341] tam altı yüz sene evvel, azınlık hakları dâhil olmak üzere herkesin aslî hak ve mükellefiyetlerini belirleyen bir anayasa tanzim etti ki, buna **"Medîne Vesîkası"** denilir.

Medîne'de yaşayan herkesin temel hak ve hürriyetleri ile tâbî olacakları mükellefiyetleri belirleyen bu anayasa, bir tek şahsın tanzimi sûretiyle ortaya çıkmış değildir.

Gerçekten Medîne'de **Enes Hazretleri**'nin evinde toplanılarak tespit ve tanzim olunan bu anayasa, 47 madde olup kendisinden bazen **"kitap"** ve bazen de **"sahife"** olarak bahsedilen bir metindir.

O zamana kadar Medîneli Araplar, tâbi oldukları bir hukuk kaidesi olmaksızın kendi başlarına buyruk yaşıyorlardı. Hz. Peygamber, onları birleştirip **"Medîne Site Devleti"**nde bir nevî **"sosyal sözleşme"** (contract social) meydana getirmişti.

Mufassal olmamakla beraber o günün şartlarında, devleti idâre edenler karşısında idâre edilenlerin hak ve vazifeleri ile Medîne Site Devleti'nde yaşayan Müslümanlara ve bilâhare İslâm'ı kabul edecek olanlara (Madde 1) âit hak ve mükellefiyetleri tanzim eden bu anayasayla kazâ ile icrâ ayrılmış ve azınlığın hakları belirtilmiş olmakla Medîne Yahudilerinin tâbi olacakları kaideler de sarîh bir sûrette

---

341 **"Magna Carta"**, Lâtince **"Büyük Sözleşme"** demektir. 1215 yılında İngiltere Kralı **John** ile **Papa III. Innocent** ve baronlar arasında yapılmış olan bir sözleşmedir.

Bu sözleşme, o güne kadar kralın sonsuz olan selâhiyetlerini, din ve halk karşısında tahdid etmekteydi. Bu sebepledir ki, İslâmiyet'ten habersiz olan veya onu görmemezlikten gelen Batı Âlemi için halkın hak ve hürriyetlerini tescil eden ilk vesîka olarak kabul olunur.

ortaya çıkmış oldu.

Medîne Şehir Devleti'ne mahsus olmak üzere tanzim edilmiş olan Dünya'nın bu ilk yazılı anayasasının metni şudur:

Madde 1- Bu kitap (yazı), Peygamber **Muhammed** tarafından Kureyşli ve Yesribli mü'minler ve müslümanlar ve bunlara tâbî olanlarla yine onlara sonradan iltihak etmiş olanlar ve onlarla beraber cihad edenler için (olmak üzere tanzim edilmiştir.)

Madde 2- İşte bunlar, diğer insanlardan ayrı bir ümmet (câmi'a) teşkil ederler.

Madde 3- Kureyş'den olan Muhâcirler, kendi aralarında âdet olduğu veçhile kan diyetlerini ödemeye iştirak ederler ve onlar harp esirlerinin fidye-i necâtını mü'minler arasındaki iyi ve mâkul bilinen esaslara ve adâlet umdelerine göre ödemeye iştirak edeceklerdir.

Madde 4- Benû 'Avf'lar, kendi aralarında âdet olduğu vechile, evvelki şekiller altında kan diyetlerini ödemeye iştirak edeceklerdir ve (müslümanların teşkil ettiği) her zümre (tâife), harp esirlerinin fidye-i necâtını mü'minler arasındaki iyi ve mâkul bilinen esaslara ve adâlet umdelerine göre te'diyeye iştirak edeceklerdir.

Madde 5- Benû Hârisler, kendi aralarında âdet olduğu veçhile evvelki, şekiller altında kan diyetlerini ödemeye ve her bir zümre, harp esirlerinin fidye-i necâtını, mü'minler arasında iyi ve mâkul bilinen esaslara ve adâlet umdelerine göre te'diyeye iştirak edeceklerdir.

Madde 6- Benû Sâide'ler, kendi aralarında âdet olduğu veçhile, evvelki esirlerinin fidye-i necâtını, mü'minler arasındaki iyi ve mâkul bilinen esaslara ve adâlet umdelerine göre te'diyeye iştirak edeceklerdir.

Madde 7- Benû Cuşem'ler, kendi aralarında âdet ol-

duğu veçhile, evvelki şekiler altında kan diyetlerini ödemeye ve her zümre, harp esirlerinin fidye-i necâtını, mü'minler arasındaki iyi ve mâkul bilinen esaslara ve adâlet umdelerine göre tediyeye iştirak edeceklerdir.

Madde 8- Benû'n-Neccâr'lar kendi aralarında âdet olduğu veçhile, evvelki şekiller altında kan diyetlerini ödemeye ve her bir zümre, harp esirlerinin fidye-i necâtını, mü'minler arasındaki iyi ve mâkul bilinen esaslara ve adâlet umdelerine göre te'diyeye iştirak edeceklerdir.

Madde 9- Benû 'Amr İbn 'Avf'lar, kendi aralarında âdet olduğu veçhile, evvelki şekiller altında kan diyetlerini ödemeye ve her bir zümre, harp esirlerinin fidye-i necâtını, mü'minler arasındaki iyi ve mâkul bilinen esaslara ve adâlet umdelerine göre tediyeye iştiraık edeceklerdir.

Madde 10- Benû'n-Nebît'ler, kendi aralarında âdet olduğu veçhile, evvelki şekiller altında kan diyetlerini ödemeye ve her bir zümre, harp esirlerinin fidye-i necâtını, mü'minler arasındaki iyi ve mâkul bilinen esaslara ve adâlet umdelerine göre te'diyeye iştirak edeceklerdir.

Madde 11- Benû'l-Evs'ler, kendi aralarında âdet olduğu veçhile, evvelki şekiller altında kan diyetlerini ödemeye ve her bir zümre, harp esirlerinin fidye-i necâtını, mü'minler arasındaki iyi ve mâkul bilinen esaslara ve adâlet umdelerine göre tediyeye iştirak edeceklerdir.

Madde 12- Mü'minler, kendi aralarında ağır malî mes'uliyetler altında bulunan hiç kimseyi (bu halde) bırakmayacaklar, fidye-i necât veya kan diyeti gibi borçlarını iyi ve mâkul bilinen esaslara göre vereceklerdir.

Madde 12/b- Hiçbir mü'min, diğer bir mü'minin mevlâsına (kendisi ile akdî kardeşlik râbıtası kurulmuş kimse) mümâna'at edemez (diğer bir okunuşa göre: Hiçbir mü'min, diğer bir mü'minin mevlâsı ile, onun aleyhine ol-

mak üzere bir anlaşma yapamayacaktır.)

Madde 13- Takvâ sahibi mü'minler, kendi aralarında mütecâvize ve haksız bir fiil îkaını tasarlayan yahut bir cürüm yahut bir hakka tecâvüz veyahut da mü'minler arasında bir karışıklık çıkarma kasdını taşıyan kimseye karşı olacaklar ve bu kimse onlardan birinin evlâdı bile olsa, hepsinin elleri onun aleyhine kalkacaktır.

Madde 14- Hiçbir mü'min bir kâfir için, bir mü'mini öldüremez ve bir mü'min aleyhine hiçbir kâfire yardım edemez.

Madde 15- Allâh'ın zimmeti (himâye ve teminâtı) bir tekdir; (mü'minlerin en ehemmiyetsizlerinden birinin tanıdığı himâye), onların hepsi için hüküm ifâde eder. Zîra mü'minler, diğer insanlardan ayrı olarak birbirlerinin mevlâsı (kardeşi) durumundadırlar.

Madde 16- Yahudilerden bize tâbî olanlar, zulme uğramaksızın ve onlara muârız olanlarla yardımlaşılmaksızın, yardım ve müzâheretimize hak kazanacaklardır.

Madde 17- Sulh, mü'minler arasında bir tekdir. Hiçbir mü'min, Allah yolunda girişilen bir harpde, diğer mü'minleri hâriç tutarak, bir sulh anlaşması akdedemez; bu sulh, ancak onlar (mü'minler) arasında umûmiyet ve adâlet esasları üzere yapılacaktır.

Madde 18- Bizimle beraber harbe iştirak eden bütün (askerî) birlikler, birbirleriyle münâvebe edeceklerdir.

Madde 19- Mü'minler, birbirlerinin Allah yolunda (uğrunda) akan kanlarının intikamını alacaklardır.

Madde 20- Takvâ sahibi mü'minler, en iyi ve en doğru yol üzerinde bulunurlar.

Madde 20/b- Hiçbir müşrik, bir Kureyşlinin mal ve canını himâyesi altına alamaz ve hiçbir mü'mine bu hususta engel olamaz (yani Kureyşliye hücûm etmesine mânî

olamaz.)

Madde 21- Herhangi bir kimsenin, bir müminin ölümüne sebep olduğu kat'î delillerle sâbit olur da maktûlün velîsi (hakkını müdafaa eden) rızâ göstermezse, kısas hükümlerine tâbî olur; bu hâlde bütün mü'minler ona karşı olurlar. Ancak bunlara, sadece (bu kaidenin) tatbiki için hareket etmek helâl (doğru) olur.

Madde 22- Bu sahife (yazı)nın muhteviyatını kabul eden, Allâh'a ve âhiret gününe inanan bir mü'minin bir kaatile yardım etmesi ve ona sığınacak bir yer temin etmesi helâl (doğru) değildir; ona yardım eden veya sığınacak bir yer gösteren, Kıyamet günü Allâh'ın lânet ve gadabına uğrayacaktır ki, o zaman artık kendisinden ne bir para te'diyesi ve ne de bir tavîz alınacaktır.

Madde 23- Üzerinde ihtilafa düştüğünüz herhangi bir şey, Allâh'a ve **Muhammed**'e götürülecektir.

Madde 24- Yahudiler, mü'minler gibi, muhârebe devam ettiği müddetçe (kendi harp) masraflarını karşılamak mecbûriyetindedirler.

Madde 25- Benû 'Avf yahudileri, mü'minlerle birlikte (İbn Hişam'da bu, **"ma'a"** (=ile) olarak, **Ebû Ubeyde**'de ise **"min"** (=den) olarak zikredilir) bir ümmet (:câmi'a) teşkil ederler. Yahudilerin dinleri kendilerine, mü'minlerin dinleri kendilerinedir. Buna gerek mevlâları ve gerekse bizzat kendileri dâhildirler.

Madde 25/b- Yalnız kim ki, haksız bir fiil irtikâb eder veya bir cürüm îkâ eder, o sadece kendine ve âile efrâdına zarar (vermiş) olacaktır.

Madde 26- Benû'n-Neccâr Yahudileri de Benû 'Avf Yahudileri gibi aynı (haklara) sahib olacaklardır.

Madde 27- Benû'l-Haris Yahudileri de Benû 'Avf Yahudileri gibi aynı (haklara) sahib olacaklardır.

Madde 28- Benû Sâ'ide Yahudileri de Benû 'Avf Yahudileri gibi aynı (haklara) sahib olacaklardır.

Madde 29- Benû Cuşem Yahudileri de Benû 'Avf Yahudileri gibi aynı (haklara) sahip olacaklardır.

Madde 30- Benû'l-Evs Yahudileri de Benû 'Avf Yahudileri gibi aynı (haklara) sahip olacaklardır.

Madde 31- Benû Sa'lebe Yahudileri de Benû 'Avf Yahudileri gibi aynı (haklara) sahib olacaklardır. Yalnız kim ki, haksız bir fiil irtikâb eder veya bir cürüm îka eder, o sadece kendini ve âile efrâdını zarardîde etmiş olacaktır.

Madde 32- Cefne (âilesi) Sa'lebenin bir kolu (batn)dur; bu bakımdan Sa'lebe'ler gibi mülâhaza olunacaklardır.

Madde 33- Benû'ş-Şuteybe de Benû Avf Yahudileri gibi aynı (haklara) sahib olacaklardır. (Kaidelere) muhakkak riâyet edilecek, bunlara aykırı hareket olmayacaktır.

Madde 34- Sa'lebe'nin mevlâları, bizzat Sa'lebeler gibi mülâhaza olunacaklardır.

Madde 35- Yahudilere sığınmış olan kimseler (Bitâne), bizzat Yahudiler gibi mülâhaza olunacaklardır.

Madde 36- Bunlar (Yahudiler)'dan hiçbir kimse (Müslümanlarla birlikte bir askerî sefere), **Muhammed**'in müsaadesi olmadan çıkamayacaktır.

Madde 36/b- Bir yaralamanın intikamını almak, yasak edilemeyecektir. Muhakkak ki, bir kimse, bir adam öldürecek olursa neticede kendini ve âile efrâdını mes'ûliyet altına sokar; aksi hâlde haksızlık olacaktır (yani bu kaideye riâyet etmeyen bir kimse, haksız vaziyette olacaktır.) Allah, bu yazıya en iyi riâyet edenlerle beraberdir.

Madde 37- (Bir Harp vukûunda) Yahudilerin masrafları kendi üzerine ve Müslümanların masrafları kendi üzerindedir. Muhakkak ki, bu sahîfede (yazıda) gösterilen

kimselere harp açanlara karşı, onlar kendi aralarında yardımlaşacaklardır. Onlar arasında hayırhahlık ve iyi davranış bulunacaktır. (Kaidelere) muhakkak riâyet edilecek, bunlara aykırı hareketler olmayacaktır.

Madde 37/b- Hiçbir kimse, müttefikine karşı bir cürüm îka edemez: Muhakkak ki, zulmedilene yardım edilecektir.

Madde 38- Yahudiler Müslümanlarla birlikte, beraberce harp ettikleri müddetçe masrafda bulunacaklardır.

Madde 39- Bu sahîfenin (yazının) gösterdiği kimse lehine Yesrib vâdisi dahili (cevf), harâm (Mukaddes) bir yerdir.

Madde 40- Himâye altındaki kimse (cârr), bizzat himaye eden kimse gibidir; ne zulmedilir ve ne de (kendisi) cürüm îka edecektir.

Madde 41- Himâye verme hakkına sahip kimselerin izni müstesnâ, bir himâye hakkı verilemez.

Madde 42- Bu sahîfede (yazıda) gösterilen kimseler arasında zuhûrundan korkulan bütün öldürme yahut münâzaa vak'alarının Allâh'a ve Resûlullâh **Muhammed**'e götürülmeleri gerekir. Allah, bu sahîfeye (yazıya) en kuvvetli ve en iyi riâyet edenlerle beraberdir.

Madde 43- Ne Kureyşliler ve ne de onlara yardım edecek olanlar, himâye altına alınmayacaklardır.

Madde 44- Onlar (=Müslümanlar ve Yahudiler) arasında, Yesrib'e hücüm edecek kimselere karşı yardımlaşma yapılacaktır.

Madde 45- Şayet onlar (Yahudiler), (Müslümanlar tarafından) bir sulh akdetmeye veya bir sulh akdine iştirâke dâvet olunurlarsa, bunu doğrudan doğruya akdedecekler veya ona iştirak edeceklerdir. Şayet onlar (Yahudiler), (Müslümanlara) aynı şeyleri teklif edecek olursa,

mü'minlere karşı aynı haklara sahip olacaklardır; din mevzuunda girişilen harp vak'aları müstesnâdır.

Madde 45/b- Her bir zümre, kendilerine âid mıntıkadan (gerek müdâfaa ve gerekse sâir ihtiyaçlar husûsunda) mes'üldür.

Madde 46- Bu sahifede (yazıda) gösterilen kimseler için ihdas edilen şartlar, aynı şekilde Evs Yahudilerine, yani onların mevlâlarına ve bizzat kendi şahıslarına, bu sahifede (yazıda) gösterilen kimseler tarafından sıkı ve tam bir muhâfazakarlık ile tatbik olunur. (Kaidelere) muhakkak riâyet edilecek, bunlara aykırı hareket olmayacaktır. Ve haksız şekilde kazanç temin edenler, sadece kendi nefsine zarar vermiş olurlar. Allah, bu sahifede (yazıda) gösterilen maddelere en doğru ve en mükemmel riâyet edenlerle beraberdir.

Madde 47- Bu kitap (yazı), bir haksız fiil îka eden veya cürüm işleyen (ile cezâ) arasında engel olarak giremez. Kim ki, bir harbe çıkar, emniyette olur veya kim ki, Medine'de kalırsa yine emniyet içindedir; haksız bir fiil ve cürüm îkaı hâllerini, (bu sahîfeyi) tam bir sadakat ve dikkat içinde muhâfaza eden kimseler üzerinde tutacaklardır.

Değerli müellif **Osman Nûri Topbaş**, bu târihî vesika hakkında şu değerlendirmeyi yapmaktadır:

"Medîne Vesîkası, siyâsî, iktisâdî, ictimâî ve dînî muhtevâsıyla çok yönlülük arz eden bir antlaşma hüviyetindedir. Bu vesîka, müslümanların birliğini sağlayan yegâne unsurun İslâm olduğunu, onların birbirleriyle yardımlaşmaları, aralarında adâlet ve eşitliği gözetmeleri ve herhangi bir ihtilâf zuhûrunda Allâh'a ve Rasûlü'ne mürâcaat etmeleri gerektiğini ortaya koymaktadır.

Vesîka, Araplar arasında mevcud olan kabîle asabiyetini, adâleti gözetme prensibiyle tahdit ve tanzîm etmiş,

haksızlık yapan bir kimsenin akrabâ dahî olsa cezâlandırılmasını emretmiştir.

Bu antlaşma, Yahûdîlere mülk edinme ve dîn hürriyeti vermesi hasebiyle Rasûlullâh (s.a.v.)'in onlara karşı muâmelesindeki hârikulâde adâletin bir vesîkasıdır. Şâyet Yahûdîler kendi elleriyle bozmamış olsalardı, Müslümanlarla aralarındaki bu âdil antlaşma devam edecekti."[342]

3-Birinci Hicret Senesinde Vâki Olan Diğer Bazı Hâdiseler

aa- Medîne'nin Harem Îlân Edilmesi

O zamana kadar sadece Mekke'de Kâbe'nin bulunduğu mahal **"harem"** olarak anılıyordu. Hz. Peygamber:

"–İbrâhîm (a.s.), Mekke'yi harem olarak ilân etmişti; ben de Medîne'nin iki tepesi arasını harem ilân ediyorum."[343] buyurmak sûretiyle Medîne'deki **"Mescidü'n-Nebî"** ve civarını da **"Harem"** ilân etmişlerdir.

Bunun üzerine buraya **"Harem-i Nebî"** denilmiş ve taşlar dikilerek belirlenmiştir. Bundan sonra Mekke ve Medîne haremleri **"Harameynü'ş-Şerîfeyn"** yani **"iki şerefli Harem"** sûretinde anılır olmuştur.

Bir yerin **"Harem"** olmasının, orası hakkında ne gibi hükümlerin câri olduğunu da Hz. Peygamber'in şu hadîs-i şerîfinden öğreniyoruz:

"–Onun (Harem olan yerin) ağacı kesilmez, orada günah işlenmez. Kim orada Kitab ve Sünnet'e muhalif bir amel işlerse, Allâh'ın, meleklerin ve bütün insanların lâneti O'nun üzerine olur!.."[344]

---

342 **Osman Nûri Topbaş- Hz. Muhammed Mustafa**, c. II, İstanbul, 2008, sh. 37.

343 **Ahmed**, IV, 141.

344 **Buhârî**, Fezâilü'l-Medîne 1.

Bir diğer hadîs-i şerîfle de Medîne Haremi'nde kılınan bir namazın, başka yerlerde kılınana nazaran **"bin"** kat faziletli olduğu bildirilmiştir. Bu, Mekke Haremi'nde **"yüz bin"**dir.

bb- İlk Ezân-ı Muhammedî

"Mescidü'n-Nebî" inşâ edildikten sonra namazlar burada Hz. Peygamber'in imâmeti ile cemaatle kılınıyor, **Bilâl-i Habeşî** de müezzinlik ediyordu. O:

"–es-Salât!.. es-salât!.." yani "Namaza!.. Namaza!.." diye bağırarak herkesi namaza dâvet ediyordu.

Bunu duymayanlar olduğu gibi, uzaktan gelenlerin bazıları da gecikiyordu. Vahiy vârid olmayan hususlarda Hz. Peygamber, Ashâb-ı Kirâm ile istişâre ederlerdi. Çünkü Kur'ân-ı Kerîm'de:

"İşlerde onlara danış!"[345] diye emredilmekteydi.

Bir meşveret meclisi toplandı. Birçok fikirler ortaya atıldı. Kimi:

"–Çan çalalım..."

Kimi:

"–Boru çalalım..."

Kimi de:

"–Ateş yakalım..." dediler.

Hz. Peygamber, "çan çalmak Hıristiyanlara, boru çalmak Yahudîlere, ateş yakmak ise Mecûsîlere mahsus olduğunu" söyleyerek bu teklifleri kabul etmedi. Biri de:

"–Namaz vakti mescide bayrak çekelim..." dediyse de, O da kabul görmedi.

Meclis neticesiz bir sûrette dağıldı.

O akşam Ensâr-ı Kirâm'dan **Abdullah bin Zeyd** bir rüyâ gördü. Rüyâsında Ezân-ı Muhammedî'yi bugün oku-

345 Âl-i İmrân Sûresi, âyet 159.

nan şekliyle kendisine tâlim ettiler. Gelip bunu Rasûlullah (s.a.v.)'e nakletti. O da bu rüyânın, **"rüyâ-yı sâdıka"** olduğunu tasdik ederek **Bilâl-i Habeşî**'ye bunu aynen okumasını emretti. Bunu duyan **Hz. Ömer** koşup gelerek kendisinin de aynı mâhiyette bir rüya görmüş olduğunu bildirdi.

Ancak ezân-ı Muhammedî **"vâcib"** kuvvetinde bir sünnettir. Zira Hz. Peygamber'in fiilen îfâ etmesine ilâveten Kur'ân-ı Kerîm'le de te'yid olunmuştur.[346]

Yahyâ Kemal, şiirde üstadlığın bir ispat vesîkası olarak onu şöyle yüksek bir seviyede terennüm etmiştir.

EZÂN-I MUHAMMEDÎ

Emr-i bülendsin ey ezân-ı Muhammedî,
Kâfî değil sadâna cihân-ı Muhammedî.

Sultan Selîm-i Evvel'i râm etmeyib ecel
Fethetmeliydi âlemi şân-ı Muhammedî...

Gök nûra gark olur nice yüzbin minâreden,
Şehbal açınca rûh-i revân-ı Muhammedî

Ervâh cümleten görür Allâhü Ekber'i
Akseyleyince Arş'a lisân-ı Muhammedî.

Üsküp'te kabr-i mâdere olsun bu nev-gazel,
Bir tuhfe-i bedî'ü beyân-ı Muhammedî...[347]

---

346 **"Onları namaza çağırdığın zaman, akılları ermediğinden namazı veya ezânı eğlence sayarlar, oyuncak edinirler."** (Mâide Sûresi, âyet 58)

"Ey mü'minler! Cum'a günü namaza çağrıldığınız zaman (ezân okunduğu zaman) **Allâh'ı anmaya** (hutbeye ve namaza) **koşun; alışverişi bırakın."** (Cumâ Sûresi, âyet 9)

347 **Bülend:** Yüce. **Sultan Selîm-i Evvel: Yavuz Sultan Selim.**

cc- Hz. Peygamber'in Hz. Âişe ile Evlenmesi:

Hz. Âişe ile Hz. Peygamber'in nikâh akitleri hicretten önce Mekke'de icrâ edilmişti. Fakat **Hz. Âişe**'nin yaşı küçük olduğundan birleşmeleri daha sonraya tâlik edilmişti.

Hz. Âişe'nin yaşının küçüklüğü meselesi, İslâm tarihinde yanlış bir kanaatin yaygınlaşmasına sebep olmuştur.

Şöyle ki: Hangi kaynağa bakarsanız bakınız, Rasûlullah (s.a.v.) ile izdivaç ettiklerinde **Hz. Âişe** vâlidemizin yaşının sekiz olarak kayıt ve ifade olunduğunu görürsünüz. Hâlbuki bu doğru değildir. Doğru olan, onun bülûğdan sekiz sene sonra Hz. Peygamber ile evlenmiş olduğu hususudur. Zira Araplar, bilhassa kız çocuklarının bülûğ çağına kadar olan yaşlarını hesaba katmazlar. Bunu dikkate almayanlar, bu evliliği, **Hz. Âişe** sekiz yaşında iken gerçekleşmiş gibi göstermelerine ilâveten bazı garazkâr batılı yazarlar da bu hususta bir hayli tezvirâtta bulunmuşlardır.

Hz. Peygamber, Medîne'ye hicret buyurduklarında kendi kızlarıyla birlikte **Hz. Ebûbekir**'in kızı **Hz. Âişe** de Mekke'de kalmışlardı. Bunlar altı-yedi ay sonra Medîne'ye getirildiler. Mescid-i Nebevî inşâ olunup da onun bitişiğinde Peygamber (s.a.v.) için hücreler yayılınca **Hz. Ebûbekir** (r.a.), Hz. Peygamber (s.a.v.)'e:

"–Yâ Rasûlallah!.. Ehlinle evlenmekten Sen'i alıkoyan nedir?" diye sordu.

Hz. Peygamber'in de:

"–Mehirdir!.." buyurmaları üzerine **Hz. Ebûbekir** bu mehri, on iki buçuk ukiyye olarak bizzat ödedi. Bir ukiyye, yaklaşık yüz yirmi sekiz gram gümüş ihtiva eden bir para birimi idi.

Şehbal: Kanat, **Revân**: Akan, yürüyen. **Mâder**: Ana. **Nev**: Yeni. **Tuhfe**: Hediye. **Bedî u beyân**: Güzel ifâde.

Bu sûretle Şevval Ayı'nda **Hz. Âişe** ile Hz. Peygamber'in izdivaçları gerçekleşti. O zaman Hicret-i Nebeviye'nin yedinci ayında bulunuluyordu. **Hz. Âişe,** Mescid-i Nebevî'nin bitişiğinde Rasûlullâh (s.a.v.) için inşâ edilmiş olan odalardan birine yerleşti.

dd- Cihad İzni ve Seriyyeler

Müslümanlarla gayr-i müslimler arasındaki tabiî hâl **"sulh"** ve **"müsâlemet"**tir.

İslâmiyet kelimesi, evveliyetle müsâlemeti mutazammındır. Ârizî ve istisnâî olan savaşa ise, müslümanların korunması maksadı ile ve mahdud sebeplerle müsâade edilmiştir. Bunda gâye, **"i'lâ-yı kelîmetullah"** yani Allah kelâmı olan Kur'ân-ı Kerîm'i yüceltmek, korumak ve hâkim kılmaktır. Bu faaliyetin şer'î adı, **"cihad"**dır. Fakat **"cehd"** yani gayret sarfetmek kelimesinden türemiş olan **"cihad"** sadece gayr-i müslimlerle savaşmayı ifade etmeyip aynı zamanda İslâm'ın galebesi için gerçekleştirilecek her fiile şâmildir.

En büyük cihad, kişinin nefsiyle mücâdele ederek onu hakka ve hayra râm edebilmesidir. Ayrıca her mü'minin mükellef bulunduğu mârufu emir ve münkerden men' yani Allâh'ın emrettiğini emretmek, yasakladığını da yasaklayıp işlenmesini önlemek de cihaddır.

Bir hadîs-i şerîfte de zamanla dînî emirlere riâyet etmeyen insanların zuhûr edeceği ifade buyrulduktan sonra, onlara karşı cihad şu sûretle ifade edilmiştir:

"Kim onlara karşı eliyle cihad ederse, o mü'mindir. Kim onlara karşı diliyle cihad ederse, o mü'mindir. Kim onlara karşı kalbiyle cihad ederse, o mü'mindir."[348]

Bazı çok normal fiiller de İslâm nazarında cihad hük-

348 **Müslim,** İman 80.

mündedir. Hz. Peygamber çıkılacak bir sefere katılmak için gelen birisinden sorup yaşlı anne ve babasının hayatta olduğunu öğrenince:

"–Onlara hizmet için nefsinle cihad et."[349] buyurarak onu geri bıraktırmışlardır.

Hz. Âişe'nin:

"–Biz kadınlar da cihad etmeli değil miyiz?" suâli üzerine Hz. Peygamber:

"–Sizin için cihadın en faziletlisi makbul hacdır."[350] buyurmuşlardır.

Hakkı izhar ve ifade için cesâret-i medeniye göstermek de İslâm nazarında en faziletli bir cihaddır. Peygamber (s.a.v.):

"Cihâdın en faziletlisi, zâlim sultan (idareci) nezdinde hakkı söylemektir."[351] buyurmuşlardır. Diğer bir hadîs-i şerîf de şöyledir:

"Mü'min, kılıcı ve diliyle cihad edendir."[352]

Elhâsıl, İslâm nazarında cihadın bir çok tezahür şekil ve sûreti mevcuttur. Onlardan sadece biri olan gayr-ı müslimlere karşı silâhlı mücâdele mânâsında **"cihad"** ise, bir farz-ı kifâyedir. Ancak, müslümanlar için çok umûmî ve şümûllü bir tehlike ve tecâvüz mevcud olduğu takdirde farz-ı ayn olur. Bu takdirde seferberlik (nefîr-i âm) ilân edilir. Gayr-ı müslimlerle savaşmanın meşrûiyet sebebi, onların müslümanlara karşı tecâvüzde bulunmalarıdır. Tabiatiyle imzaladıkları sulh muâhedesini bozmaları veya tecâvüz hazırlıklarında bulunmaları da bu meşrûiyet sebeplerine dâhildir.

---

349 **Buhârî**, Cihad 138.

350 **Buhârî**, Hac 4, Sayd 26, Cihâd 1.

351 **Ebû Dâvûd**, Melâhim 17; Tirmizî, Fiten 13.

352 Müsned III, 456.

Tevhid inancını koruyup hâkim kılmanın, hiç şüphesiz evveliyetle aslî yolu ve metodu ise, güzel ve hikmetli sözlerle tebliğdir.[353] Zira İslâmiyet, bu hususta cebir kullanmayı şiddetle yasak etmiş[354] olduğu gibi bu şartla gerçekleşecek îmânı da geçersiz kabul eder. Elbette, tabiî sonucu husûmeti şiddetlendirmek olan harb, bir tebliğ vasıtası değildir. Ancak ona, sırf düşman tecâvüzü veya tecâvüz ihtimâli gibi sebeplerle cevâz verildiği hesaba katılırsa, bunun meşrûiyeti hiçbir hukuk sisteminde münakaşalı olmayan bir meşrû müdafaa olduğu kolayca anlaşılır. Unutmamak gerekir ki, İslâm'da her türlü tecâvüze karşı umûmî prensip **"kısas"**tır. Aksine hareket ise, haysiyet kırıcı bir pasiflik, yani mezellettir.

Gayr-i müslimlerle silâhlı mücâdelede bulunmanın meşrûiyet sebebi, onların kâfir olmaları değil, bilâkis müslümanlara karşı tecavüzde bulunmaları olduğunu gösteren delilleri şöylece sıralayabiliriz:

1- Harbi ilk emreden âyet-i kerîmede bu husus âşikârdır:

"Sizinle harbedenlerle Allah yolunda siz de savaşın; ancak aşırı gitmeyin, çünkü Allah haddi aşanları sevmez."[355]

Bunu te'yid eden başka âyet-i kerîmeler de vardır:

"Onlar sizinle savaşmadıkça, siz de onlarla savaşmayın. Fakat sizi öldürmeye kalkışırlarsa, (siz de) **hemen onları öldürün."**[356]

"Onlar savaşmakta vazgeçerlerse, siz de vazge-

353 Nahl Sûresi, âyet 125.

354 Bakara Sûresi, âyet 256; Yûnus Sûresi, âyet 99; Kehf Sûresi, âyet 29; Hucurât Sûresi, âyet 14.

355 Bakara Sûresi, âyet 190.

356 Bakara Sûresi, âyet 191.

çin."[357]

Bunu te'yid eden bir gerçek de İslâm'da harb esnasında gayr-i muhârib unsurların meselâ kadınların ve çocukların öldürülmesinin yasak edilmiş olmasıdır. Eğer harbin meşrûiyet sebebi küfür olsaydı, kâfir kadınların da öldürülmesi gerekirdi. Hâlbuki bunu men eden birçok hadîs-i şerîf mevcuddur.

2-Eğer harbin meşrûiyet sebebi küfür olsaydı, harb edilmekte olan gayr-i müslimler **"eman"** dileyip teslim alınınca harbe nihayet verilmeyip hepsinin öldürülmeleri gerekirdi. Zira eman dilemek, İslâm devletinde gayr-i müslim olarak yaşamak imkânını sağlar. Belli hak ve mükellefiyetler dâhilinde müslümanlarla bir arada kardeşâne yaşama imkânını elde etmek için öldürülmekten kurtulmak, şu âyet-i kerîmede **"cizye"** şartına tâlik edilmiştir:

"Cizye verinceye kadar onlarla savaşın."[358]

Bu âyet-i kerîme de gösteriyor ki, harbden maksat öldürmek, savaşma sebebi de küfür değil; kâfirlerin şerlerinden emîn olmaktır. Bu sağlanınca, harb etmek meşrû olmaktan çıkmaktadır. Yoksa emân dilemeleri ile iktifâ edilmez, İslâm'ı kabulleri şart koşulurdu.

3- Kur'ân-ı Kerîm, Müslümanlara karşı düşmanca bir tavrı olmayan gayr-i müslimlerle iyi münâsebetler içinde bulunmayı emreder:

"Ehl-i Kitab'a en güzel olan sûrette muâmele edin. Ancak zulmedenler hâriç."[359]

"Allah, sizi din hakkında size kıtal yapmayan ve sizi yurtlarınızdan çıkarmayan kimselerden, onlara iyilik etmeniz ve kendilerine adâlet yapmanızdan nehyet-

357 Bakara Sûresi, âyet 193.

358 Tevbe Sûresi, âyet 29.

359 Ankebût Sûresi, âyet 46.

mez. Çünkü Allah, adâlet yapanları sever. Allah, sizi ancak size din hakkında kıtal yapan ve sizi yurtlarınızdan çıkaran ve çıkarılmanıza muzâheret eden (destek veren) **kimselerden, onlara dostluk etmenizden nehyediyor. Her kim de onlara dostluk ederse, işte onlar kendilerine yazık eden zâlimlerdir."**[360]

Bu görüşü te'yid eden pek çok hadîs-i şerîf de vardır. Onlardan da bir ikisini dikkatlerinize arz edelim:

"Ey insanlar! Düşmanla karşılaşmayı temennî etmeyin. Allah'tan âfiyet dileyin. Fakat düşmanla karşılaşınca da sabredin ve bilin ki, cennet kılıçların gölgesi altındadır."[361]

Hz. Peygamber, her sefere çıkışta mücâhidlere düşmana taarruz etmeden uzlaşma çarelerini araştırmalarını tavsiye eder ve:

"Sizin babalarını ve kocalarını öldürmüş olacağınız çocuklar ve kadınlarla geldiğinizi görmek yerine mühtedîlerle geldiğinizi görmek isterim." derdi.

İslâm'da harbin meşrûiyet sebebi, sadece düşman tecâvüzü değildir. Bu gayr-i müslim devlet veya toplulukla yapılmış olan sulh anlaşmasının onlar tarafından bozulması da meşrû bir harb sebebidir. Bunun tipik misali, Medine Yahudileri ile yapılmış olan sulh anlaşmasının Hendek Harbi'nde onlar tarafından bozulması üzerine yaşanan gelişmelerdir. Bunun gâyesi de hiç şüphesiz müslümanların emniyetini temin ve bu hususta mevcud veya muhtemel tehlikeleri bertaraf ederek sulhu ikameden ibârettir.

Bu hususta Kur'ân-ı Kerîm'de şöyle buyrulmaktadır:

"Bir de Allah ve Rasûlü'nden hacc-ı ekber günü insanlara bir ilân ki, Allah müşriklerden berîdir, Rasû-

360 Mümtehine Sûresi, âyet 8, 9.

361 **Buhârî**, Cihâd 112; **Müslim**, Cihâd 20.

lü de... Derhal tevbe ederseniz, o hakkınızda hayırdır; yok eğer aldırmazsanız, biliniz ki siz Allah'ı âciz bırakacak değilsiniz ve Allâh'ı, Peygamber'i tanımayanlara elîm (gayet acı) **bir azabı tebşîr et** (müjdele)!

Ancak muâhede (antlaşma) **yapmış olduğunuz müşriklerden bilâhare size ahidlerinde hiçbir eksiklik yapmamış ve sizin aleyhinizde hiçbir kimseye muzâharet etmemiş** (arka çıkmamış, desteklememiş) **bulunanlar müstesna! Bunlara müddetlerine kadar ahidlerini tamamıyla îfa edin! Herhâlde Allah müttakîleri sever."**[362]

"Ve eğer verdikleri ahidden sonra yeminlerini bozar ve dininize taarruza kalkarlarsa, o küfür öncülerini hemen öldürün. (Çünkü onların yeminleri yoktur). **Ola ki vazgeçerler.**

Ya öyle bir kavimle muharebe etmezsiniz ki, yeminlerini bozdular ve Peygamber'i çıkarmayı kurdular; hem de ilk evvel size taarruza onlar başladılar. Yoksa onlardan korkuyor musunuz? Eğer mü'minseniz, daha evvel Allah'tan korkmalısınız."[363]

Azınlık durumunda olan müslüman bir topluluğa zulmeden ve onların haklarını çiğneyen gayr-i müslimlere karşı da harbetmek müslümanlar için meşrûdur.

Kur'ân-ı Kerîm'de:

"Hem siz neyinize çarpışmayasınız. Allah yolunda ve o zebun edilmiş (güçsüz bırakılmış) **erkekler, kadınlar, yavrular uğrunda ki «Yâ Rabbenâ! Bizleri bu ahâlisi zâlim memleketten çıkar, tarafından bize bir sahip gönder, tarafından bize bir yardımcı gönder!» diye yalvarıp duruyorlar."**[364] buyrulmaktadır.

---

362 Tevbe Sûresi, âyet, 4-5.

363 Tevbe Sûresi, âyet 12-13.

364 Nisâ Sûresi, âyet 75.

Diğer bir âyet-i kerîme de şöyledir:

"... Allâh'ın insanları birbiriyle def etmesi olmasaydı, arz (yeryüzü) mutlak fesad olup gitmişti."[365]

Cihad bahsini bu kadar geniş anlatmamızın sebebi, birçok batılı garazkârın Hz. Peygamber'i **"Kılıç kullanan peygamber mi olurmuş?"** tarzında çirkin târizlerle kötülemiş olmasıdır.

Evet, **"âlemlere rahmet olarak gönderilmiş olan"**[366] o yüce peygamber, kılıç kuşanıp harbe gitmiştir. Hattâ:

"–Ben rahmet ve savaş peygamberiyim."[367] buyurmak sûretiyle bunu açıkça beyân etmiştir.

Ancak hayatı boyunca harblerde bile hiçbir kimseyi öldürmemiş, **"zarûrât-ı hamse"** denilen mal, can, nesil, akıl ve dinin korunması maksadıyla gerçekleşen askerî harekâtlarda sırf mü'minlere moral (mânevî güç) sağlamak üzere mevcud bulunmuştur.

"Âlemlere rahmet olarak gönderilen" *Peygamber Efendimiz (s.a.v.), 29'u gazve ve 91'i seriyye olmak üzere düzenlediği toplam 120 askerî harekâtta öyle bir merhamet siyâseti izlemiştir ki, bütün Arap Yarımadası'nı idâresi altına aldığı hâlde, müslüman ordusunda da, düşman ordularında da fazla kan dökülmesine meydan vermemiştir.*

Allâh Rasûlü'nün 11 sene zarfında çeşitli sebeplerle gerçekleştirdiği büyüklü küçüklü 120 askerî faâliyette -sahih rivâyetlere göre- müslümanlardan yaklaşık 340 küsur şehîd verilmiştir. Düşman kayıpları ise, yaklaşık 800 küsur kişidir. Yâni irili ufaklı 120 savaşta ölenlerin sayısı toplamda sadece 1.200 kişi kadardır.

Peygamber Efendimiz'in bizzat katıldığı gazveleri

365 Bakara Sûresi, âyet 251.

366 Enbiyâ Sûresi, âyet 107

367 **Ahmed**, IV, 396

esas alacak olursak, yapılan 29 gazvenin 16 tanesinde fiilî olarak hiçbir çatışma çıkmamış, fakat hedef gerçekleştirilmiştir. 13 gazvede ise, fiilî çatışma meydana gelmiş ve müslümanlardan yaklaşık 140 kişi şehîd olmuş, düşmandan ise yaklaşık 335 kişi öldürülmüştür.

Fahr-i Kâinât Efendimiz, birçok yeri cephe açılmasına mahal vermeden, firâset ve basîret dolu bir ilm-i siyâset tâkib ederek kendine bağlamaya muvaffak olmuştur. Yine birçok yeri de halkın hidâyete ermesi sûretiyle teslim almış ve bunu daha üstün addederek silâh kullanmaktan mümkün olduğunca kaçınmıştır. Bâzen siyâset ve diplomasiyi kuvvetli bir istihbâratla birleştirerek, düşmanı savaşmaktan vazgeçirmeye muvaffak olmuş ve böylece, dökülen kanın asgarî seviyede kalmasını temin etmiştir.

Savaşın müsbet sonuçlanması için, ordu kumandanlarının gönderilen bölgeden olması veya düşman kabîleye mensûb olması bilhassa tercih edilmiştir. Ayrıca Allâh Rasûlü (s.a.v.) askerlerine sözlerinde durmalarını, aşırıya gitmemelerini, ahitleri bozup zulmetmemelerini, boş yere insanları öldürmemelerini, özellikle kölelere, çocuklara, kadınlara, yaşlılara ve manastırlara çekilmiş münzevîlere dokunmamalarını, hurmalıklara zarar vermemelerini, ağaçları kesmemelerini ve binâları yıkmamalarını da tembih etmiştir."[368]

Peygamber (s.a.v.) on üç sene süren Mekke Devri'nde müşriklerin târife sığmaz zulüm ve tecâvüzlerine karşı sonsuz bir sabırla tahammül etmiş, ne kendisi elini kılıca atmış ve ne de bir başka Müslümana bu hususta müsaade etmiştir. Çünkü bu mücadelenin gelecek nesiller için emsal olabil-

368 **Elşad Mahmudov**- *Sebep ve Sonuçları İtibâriyle Hz. Peygamber'in Savaşları*, 2005, M.Ü.S.B.E. Basılmamış Doktora Tezinden naklen: **Osman Nûri Topbaş**- a.g.e., sh. 84.

mesi, bunun akıl, mantık ve maslahat müvâcehesinde yürütülmesini îcâb ettirdiğinden, Cenâb-ı Hak, o zaman için cihada izin vermemiştir. Fakat müslümanlar Medîne'ye intikal edince Mekke müşriklerinin tehdidleri artmış ve hattâ **Kürz bin Câbir** kumandasında hareket eden bir müşrik çetesinin Medîneliler'e âid hayvanları bir gece baskını ile çalıp kaçmaları inzibâtî tedbirler alınmasını îcâb ettirmiştir.

Bu yüzden Rasûlullah (s.a.v.) Medîne sokaklarında âsâyişi temin maksadıyla devriye gezilmesini emretmiş olduğu gibi üç defa da müşriklere gözdağı vermek üzere **"seriyye"** denilen süvari birliklerini sağa-sola sevk etmiştir.

Bunların birincisi, **Hz. Hamza**'nın riyâseti altında otuz mücahidden ibâret olan seriyedir. Bu seriyyenin hedefi, Mekkeli müşriklere âid olup Şam'dan dönmekte bulunan ve üç yüz kişilik bir muhâfız kuvvetini hâiz olan kervandı. **Hz. Hamza**'nın elinde kelime-i tevhidli bir bayrak vardı ki bu, İslâm'ın ilk bayrağıdır.

Kureyş kervanı Seyfü'l-Bahr'de sâhile ulaştığı sırada **Hz. Hamza** ile karşılaştı. İki taraf çarpışmak için saf bağladılar. Fakat iki tarafın da dostu ve müttefiki bulunan **Mecdî bin Amr** yetişip aralarına girerek işi tatlıya bağladı. Bunun üzerine kervan sâlimen Mekke'ye gitti. **Hz. Hamza** da Medîne'ye döndü.

İkinci seriyye ise, yine bu hicret-i Nebeviye'nin ilk yılında **Ubeyde bin Hâris**'in kumandası altında altmış kişilik bir mücâhidler topluluğu olarak **"Rabiğ"** denilen mahalle sevk edildi. Burada **Ebû Süfyan**'ın kumandası altında iki yüz kişilik bir Kureyş süvari topluluğu ile karşılaştı. Her iki taraf da ne saf bağladılar ve ne de kılıç sıyırdılar. Ancak iki taraf arasında hafif bir ok atışı oldu.

Sa'd bin Ebî Vakkas Hazretleri, o gün ilk oku attı ve Allah yolunda ilk ok da bu sûretle atılmış oldu. Lâkin

çarpışma olmaksızın iki taraf birbirlerinden ayrıldılar. Zira müşriklerin safından bazı kimseler, ayrılarak mücâhidlerin safına geçti.

Üçüncü seriyye de Hicret-i Nebeviyye'nin dokuzuncu ayında **Sa'd bin Ebî Vakkas** kumandasında yirmi mücâhid ile Harrâr'a sevk edildi. Bu gidiş de yine Mekkelilere âid bir kervana karşı gözdağı içindi. Fakat Harrâr'a varıldığında Mekke kervanının bir gün önce oradan geçip gitmiş olduğunu öğrenen mücahidler, Medîne'ye geri döndüler.

Bütün bunlar, çok geçmeden mü'minlerle kâfirler arasında mecburî hâle gelecek olan fiilî çatışmanın -âdetâ- birer hazırlığı ve mümâresesi gibiydi.

c- İkinci Hicret Senesi Vak'aları

1- Seriyye ve Gazvelere Devam Edilmesi

Hicret-i Nebeviyye'nin on üçüncü ayında Rasûlullah (s.a.v.) **Sa'd bin Muâz**'ı Medîne'de yerine vekil bırakarak iki yüz kişilik bir kuvvetle sefere çıktı. Buna **"Buv'at Gazvesi"** denilirse de Kureyş kervanı ile karşılaşmak maksadıyla gerçekleştirilen bu seferde düşmanla karşılaşıp savaş olmadan geri dönülmüştür. Gazve, Hz. Peygamber'in başında bulunduğu seferlere verilen bir addır.

Bundan çok kısa bir zaman sonra **"Safevân Gazvesi"** yapıldı. Evvelce ifade edilmiş olduğu üzere Mekke müşriklerinin Medîne üzerindeki tehdid ve tecâvüzleri cümlesinden olmak üzere **Kürz bin Câbir**, ânî bir baskınla bazı Medinelilerin hayvanlarını sürüp götürmüştü.

Rasûlullah (s.a.v.) Medîne'de yerine vekil olarak **Zeyd bin Hâris**'i bırakarak bu sefere çıkmıştı. **"İlk Bedir Seferi"** de denilen bu seferde **Kürz bin Câbir** kaçıp kurtulmuş ise de daha sonra gelip müslüman olmuştur.

Hicret-i Nebeviye'nin on altıncı ayında ise **"Zü'l-**

Uşeyre Gazvesi" gerçekleşti. Bu gazvede bir kısım müşriklerle saldırmazlık (adem-i tecâvüz) antlaşması yapıldı. Daha sonra Hz. Peygamber'in halazâdesi **Abdullah bin Cahş** kumandasındaki bir seriyye kuvveti **"Batn-ı Nahle"** mevkiinde müşriklere âid bir kervanı vurarak esir ve ganimetle Medine'ye döndü. Aslında bu çarpışma, Hz. Peygamber tarafından emredilmiş olmadığından ganimetten pay dahî almamıştı. Böyle olduğu hâlde müşrikler:

"–**Muhammed,** haram ayı helâl yaparak kan döktü. Esir aldı ve mal gasbetti." diyerek büyük bir vâveylâ kopardılar. Zira bu hâdise, haram aylardan Receb ayında vâki olmuştu. Bunun üzerine şu âyet-i kerîme nâzil oldu:

"Sana haram ayı, yâni onda savaşmayı soruyorlar. De ki: O ayda savaşmak büyük günahtır. Fakat (insanları) **Allah yolundan çevirmek, Allâh'ı inkâr etmek, Mescid-i Harâm'ın ziyâretine mânî olmak ve halkını oradan çıkarmak ise Allah katında daha büyük günahtır. Fitne de adam öldürmekten daha büyük bir günahtır.** (Ey Rasûlüm!) **Eğer onların güçleri yetse, dîninizden döndürünceye kadar** (haram veya helâl aya bakmaksızın) **sizinle savaşa devam ederler..."**[369]

Bunun üzerine bu savaşa katılanlar:

"–Yâ Rasûlallâh!.. Mücâhidlere verilen ecir gibi bizlere de ecir verilir mi?" diye sordular. Bu suâle cevap olmak üzere şu âyet-i kerîme nâzil oldu:

"O kimseler ki îmân ettiler, hicret ettiler ve Allah yolunda savaştılar. İşte onlar, Allâh'ın rahmetini umabilirler. Allah çok bağışlayan ve çok merhamet edendir."[370]

Bundan sonra Medîne'de nüfus sayımı yapıldı ve

369 Bakara Sûresi, âyet 217.

370 Bakara Sûresi, âyet 218.

Müslüman erkek sayısının bin beş yüz olduğu görüldü.[371]

2- Kıblenin Değişmesi

Hicret-i Nebeviye'nin on altı veya on yedinci ayına kadar kıble **"Mescid-i Aksâ"** idi. Mü'minler oraya müteveccihen namaz kılıyorlardı. Mekke'de iken **"Makâm-ı İbrahim"**de Kâbe'ye yönelerek namaz kılan Rasûlullâh, Medîne'de Mescid-i Aksâ'yı kıble ittihaz etmişti. Fakat O'nun gönlü, Kâbe'de idi. Yahudiler ise, bu durumdan kendilerine bir pay çıkarıyorlardı. Rasûlullâh (s.a.v.) bu hâle de üzülüyor, fakat ilâhî bir emir gelmesini bekliyordu.

Nihâyet Receb Ayı ortalarında bir Pazartesi günü, Rasûlullâh (s.a.v.), Selimeoğulları'nın mescidinde öğle namazını kıldırırken Cenâb-ı Hak şu âyet-i kerîmeyi inzâl buyurarak kıbleyi aslına ircâ buyurdu:

"(Ey Rasûlüm!) **Biz Sen'in yüzünün** (yücelerden haber bekleyerek) **göğe doğru çevrilmekte olduğunu görüyoruz. İşte şimdi Sen'i, memnûn olacağın bir kıbleye döndürüyoruz. Artık yüzünü Mescid-i Harâm tarafına çevir!**

(Ey müslümanlar!) **Siz de nerede olursanız olun, (namazda) yüzlerinizi o tarafa çevirin! Şüphe yok ki, ehl-i kitâb, onun Rablerinden gelen bir hakîkat olduğunu çok iyi bilirler. Allah onların yapmakta olduklarından habersiz değildir.**"[372]

Bu esnâda Rasûlullah (s.a.v.) ikinci rekâtın sonuna gelmiş bulunuyordu. Namazı bozmadan derhâl yönünü Kâbe'ye doğru çevirdi. Cemaat de saflarıyla beraber aynı şekilde Kâbe istikametine döndüler. Böylece namazın diğer iki rekâtı, Kâbe'ye doğru kılındı. Bu sebeple o mescide,

371 **Buhârî**, Cihad 181.

372 Bakara Sûresi, âyet 144.

iki kıbleli mescid mânâsına gelen **"Mescidü'l-Kıbleteyn"** denildi.[373]

Kıblenin bu sûretle değişmesi, Mekke'nin yakın bir gelecekte fethi ile Kâbe'nin putlardan temizleneceğine bir işaret sayılarak mü'minleri mesrûr etti. Fakat Yahudilerle müşrik ve münâfıklar çeşitli tezvirât yapmaya başladılar. Bunun üzerine şu âyet-i kerîme nâzil oldu:

"İnsanlardan bir kısım beyinsizler: «Yönelmekte oldukları kıblelerinden onları çeviren nedir?» diyecekler. De ki: «Doğu da, batı da Allâh'ındır. O, dilediğini doğru yola iletir.»"[374]

3- Oruç, Zekât ve Fıtrın Emredilmesi

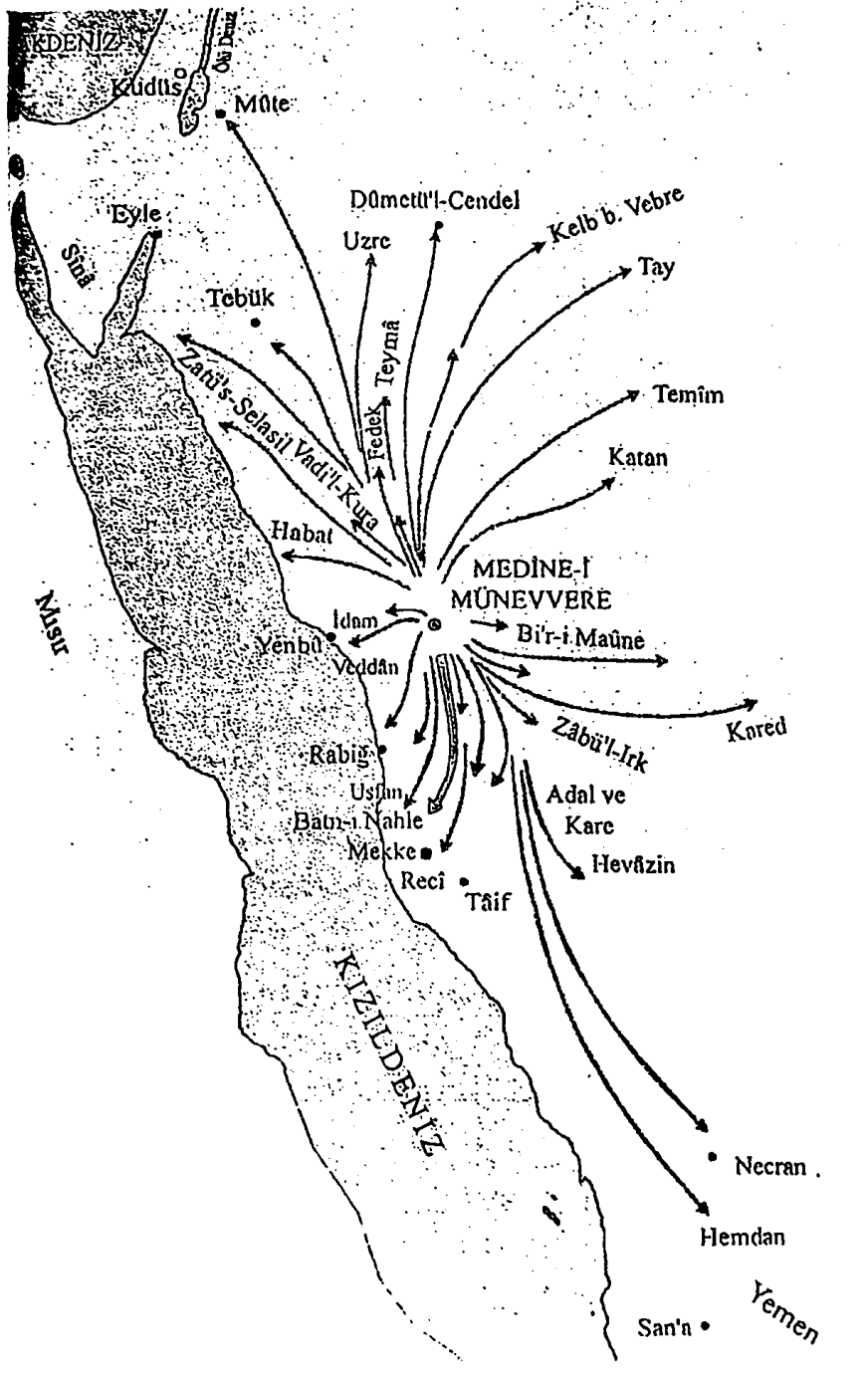
Tevhid inancı, nübüvvetin başlangıcından îtibaren telkinle kalblerde kökleşmeye başlayınca amelî hükümler nâzil olmaya başladı. O zamana kadar îmânî ve ahlâkî hükümlere ağırlık verilmiş ve ancak bunların hazmedilip kalblerin ve irâdelerin amelî hükümleri kabule hazır bir hâle gelmesinden sonradır ki, bu vasıftaki âyetler nâzil olmaya başlamıştır. Bu durum **"İslâm Nizamı"**nın insan hakkındaki ilâhî ve küllî ilmin eseri olarak onun gerçekçiliğini (realistliğini) gösteren bir keyfiyettir.

Bu cümleden olarak ilk nâzil olan emir, **"Ramazan orucu"** hakkındadır. Hicret-i Nebeviye'nin on sekizinci ayında kıblenin Kâbe'ye tevcîh ve tebdîlinden hemen sonra Şaban Ayı içerinde şu âyet-i kerîme nâzil olmasıyla Ramazan orucu, kadın-erkek her Müslümana farz kılındı:

"Ey îmân edenler! Oruç, sizden önceki ümmetlere farz kılındığı gibi size de farz kılındı. Umulur ki, koru-

373 İbn-i Sa'd, I, 241-242.

374 Bakara Sûresi, âyet 142.

Bâzı gazve ve seriyyelerin cihetlerini gösteren kroki

nursunuz."[375]

Bundan sonra zekât ve hac gibi mâlî ibâdetlerin de emredilmesinden sonra Hz. Peygamber, müslüman olmanın şartlarını şöyle hülâsa etti:

*"İslâm beş esas üzerine kurulmuştur: Allah'tan başka ilâh olmadığına ve **Muhammed**'in Allâh'ın Rasûlü olduğuna şehâdet etmek, namaz kılmak, zekât vermek, hacca gitmek ve Ramazan orucunu tutmak."*[376]

Ramazan orucunun hemen ardından bayram namazı ile fıtır sadakası emredildi. Fıtır sadakası, senede bir defa olarak hayatta olan büyük ve küçük her insan için belli miktarda verilir. Bayram namazından sonra verilirse fıtır yerine kâim olmayıp, sıradan bir sadaka hükmünde olur. Bu sebepledir ki, Ramazan Bayramı'na **"Iyd-ı Fıtr"** yani fıtır bayramı denilir.

Arkasından zekât emri geldi ki, bu emir, Kur'ân-ı Kerîm'de yirmi altı kere namazla birlikte dört yerde de müstakil olarak zikredilmiştir. Bu durum, **"zekât"**ın Allah katında **"namaz"** derecesinde bir ehemmiyeti olduğunu gösterir. Hakikatte ise, nasıl namaz bedenî ibâdetlerin başı, bir numaralısı ise, zekât da mâlî ibâdetler hiyerarşisinde aynı durumdadır. Bugünkü vergi sistemleri gibi yıllık kazançtan değil, ihtiyaç fazlası mal mevcûdundan alınmakla en ideal bir **"sosyal adâlet"** tezahürüdür.

Zekât, **"tezkiye"** yani **"temizleme"** mânâsındaki fiilden türemiş bir kelime olduğundan, **"malın temizlenmesi"** demektir. İhtiyaç fazlası malın kırkta birini fakirlerin hakkı olarak ilân eden İslâm, bu sûretle zengin-fakir arasındaki ebedî hasedi bertaraf eden en ideal bir tedbir ve esas vaz' etmiştir. Üstelik bunu her zaman ihlâli mümkün beşerî ka-

375 Bakara Sûresi, âyet 183

376 **Buhârî**, Îman 1, 2; Tefsîr 2/30; **Müslim**, Îman 19-22

nunlarla değil, îmân ve ilâhî mes'ûliyet duygusu ile müeyyidelendirmiştir.

Bu hususdaki Kur'ânî âyetler -yukarıda ifade edilmiş olduğu üzere- pek çoktur. Biz bunların bir kaçını dikkatlerinize arz edelim:

"Sâilin (isteyenin) **ve mahrûmun** (iffeti dolayısıyla isteyemeyenin), **servette mâlûm bir hakkı vardır."**[377]

"Zekâtı verenler (de temizlenip felâh buldu.)"[378]

"(Ey Peygamber!) **Onların mallarından sadaka al; bununla onları** (günahlardan) **temizlersin, onları arıtıp yüceltirsin! Ve onlar için duâ et! Çünkü Sen'in duân, onlar için sükûnettir** (huzur kaynağıdır)."[379]

"Sadakalar (zekâtlar), **Allah'tan bir farz olarak, ancak fukarâya** (geçimini temin edemeyen ya da çok zor temin edebilenlere), **mesâkîne** (hiçbir şeyi olmayanlara), **onun üzerine âmil olanlara** (zekât toplama me'murlarına), **müellefe-i kulûba** (kalbleri İslâm'a ısındırılması gerekenlere), **kölelik altında bulunanlara, borçlulara, Allah yolundakilere** (mücâhidlere, dînî ilim talebelerine vs.) **ve yolda kalmışlara mahsustur. Allah pek iyi bilendir, hikmet sâhibidir."**[380]

Zekâtını vermeyenler hakkında Rasûlullah (s.a.v.) şu tehditkâr beyânda bulunmuşlardır:

"Zekâtı verilmeyen her altın ve gümüş, kıyâmet günü, ateşte kızdırılarak levha hâline getirilir ve sâhibinin yanları, alnı ve sırtı bunlarla dağlanır. Bu levhalar soğudukça, sâhibine azâb için tekrar kızdırılır. Süresi elli bin sene olan bir günde kullar arasında hüküm verilinceye kadar bu

377 Zâriyât Sûresi, âyet 19

378 Mü'minûn Sûresi, âyet 4

379 Tevbe Sûresi, âyet 103

380 Tevbe Sûresi, âyet 60

böyle devâm eder. Netîcede kişi, yolunun ya cennete ya da cehenneme çıktığını görür."

Zekât vermenin İslâm'da sadece nisabı ve nispeti değil, aynı zamanda âdâbı da tespit ve tâyin olunmuştur. Yaradılıştan mükerrem olan **"insan"**ın haysiyetini korumak için nâzil olmuş bulunan şu âyet-i kerîme ne ibretlidir:

"Mallarını Allah yolunda harcayıp da arkasından başa kakmayan, fakirlerin gönlünü kırmayan kimseler var ya, işte onların Allah katında mükâfâtları vardır. Onlar için korku yoktur, üzüntü de çekmeyeceklerdir. Güzel bir söz ve bağışlama, peşinden ezâ gelen bir sadakadan daha hayırlıdır. Allah hiçbir şeye muhtaç değildir, hilim sâhibidir. Ey îmân edenler! Allâh'a ve âhiret gününe inanmadığı hâlde malını gösteriş için harcayan kimse gibi başa kakmak ve incitmek sûretiyle, yaptığınız infak ve sadakalarınızı boşa çıkarmayın!.."[381]

4 - Bedir Gazvesi

İslâmiyet'in zuhûru ânından îtibaren tevhid inancını kabullenenlere karşı dâimî ve her ân artan müthiş bir gerginlik içinde olan, buğz ve adâvet hâlinde bulunan putperest Mekke müşrikleri ile ilk kanlı hesaplaşma, Hicret-i Nebeviye'nin ikinci yılı 17 Ramazan'ında (13 Mart 624) **"Bedir"** nâm mevkîde vâkî oldu. Burası, Şam'a giden kervanların güzergâhında Medîne'ye 160 kilometre mesafede, onun batısında ve Kızıldeniz sâhiline 30 km uzaklıkta bu nâm ile anılan su kuyularının ve onları kazanın adıyla şöhret bulmuş olan küçük bir yerleşim bölgesi idi.[382]

Medîne'de teessüs etmekte bulunan **"İslâm Devleti"**nin temelini teşkil eden bu gazve, Müslümanlar bakımından tam bir müdâfaa-yı nefs mâhiyetinde olmak

381 Bakara Sûresi, âyet262-264.

382 Taberî Tefsîri, c. IV, sh. 75

üzere vâkî olmuştur. Şöyle ki:

Mekke müşrikleri, elli bin dinar sermayeli ve geniş katılımlı bir ticâret kervanı hazırlayıp Şam'ın **"Gazze Panayırı"**na sevk etmişlerdi. Fakat kendileri Müslümanlar'a Kâbe ziyaretini yasaklamış olduklarından dolayı artık Medîne'de her gün biraz daha kuvvetlenen Müslümanların da güzergâha hâkim olup onlara bu kadîm ticaret yolunu kapayacaklarından endişe etmekteydiler. Bin deveden oluşan bu kervanın başında reis olarak **Ebû Süfyan** bulunuyordu. Beraberinde kırk kadar Mekkeli müşrik vardı. Bunlar, kervanı korumaya memur edilmiş olan atlı muhafızlardı.

Şayet bir tecâvüze uğrarlarsa, bu muhâfızların kervanı korumaya kifâyet etmeyeceğini düşünen **Ebû Süfyan**, Şam'dan ayrılmazdan önce **Zamzam bin Âmir** adındaki müşriği Mekke'ye göndererek ilâve bir kuvvetin gelip yarı yolda kendilerine iltihâkını temin etmek istedi. Fakat bu adam Mekke'ye vâsıl olur olmaz Harem dâhilinde ve bütün çarşı ve pazarda:

"–Ey Mekkeliler!.. Kervanınızın reisi **Ebû Süfyan**'ın yanından geliyorum. **Muhammed** ve ashâbı kervanınıza saldırdı. Ona yetişebileceğinizi sanmıyorum, ama siz yine de acele edin! İmdat!.. İmdat!.." diye yalan bir haberle bütün Mekke müşriklerini ayağa kaldırdı. Zira bu kervanın sermâyesine iştirak etmemiş olan yok gibiydi.

Bu yalan haber üzerine Mekke müşrikleri, üç gün içinde silâhlanıp bin kişilik bir kuvvetle harekete geçtiler. Zenginlerin fakirlere deve, silâh gibi ikramları ile oluşan bu kuvvete hasta olan **Ebû Leheb** katılmadı. Alacaklı olduğu birisini, borcunu afv etmek mukabilinde yerine vekil gönderdi. **Ebû Cehil**, O'nu ikna edemediyse de bu orduya iştirak etmek istemeyen diğer birçok kişiyi râzı edip yola çıkardı. Zira bu ordunun elebaşısı oydu. **Amr bin Hâşim**'in

âzatlı câriyesi **Sâri** ve **Esved bin Muttalib**'in âzatlı câriyesi **Azze** ile **Ümeyye bin Halef**'in azatlı câriyeleri kafilenin önünde olduğu hâlde defler çalarak ve şarkılar söyleyerek ilerliyorlardı.

Bu haber Medîne'ye ulaştığında Ramazan-ı Şerîf'in on ikinci günüydü. Rasûlullah (s.a.v.) **İbn-i Ümm-i Mektûm**'u Medîne'de kendi yerine vekil bırakarak beraberinde üç yüz on üç kişi olduğu hâlde kılıç kuşanıp Mekke müşriklerine karşı sefere çıktı. Medîne'ye bir buçuk kilometre mesâfedeki **"Büyûtü's-Sukya"** mevkiine gelindiğinde ordusunu durdurdu ve hazırlıkları bir daha gözden geçirdi. Bedir kahramanlarının altmış dördü muhâcir, geri kalanı ise Ensâr'dandı. Üç atlı, yetmiş iki develi vardı. Geri kalanı yaya idi. Burada Hz. Peygamber, birkaç kişiyi yaşları küçük olduğu için geriye gönderdi. Bunlar **Abdullah bin Ömer, Üsâme bin Zeyd, Râfi' bin Hadîc, Berâ' bin Âzid, Üseyd bin Hudayr, Zeyd bin Erkam, Zeyd bin Sâbit, Umeyr bin Ebî Vakkas** idiler.

Sa'd bin Ebî Vakkas Hazretleri şöyle demiştir:

"Rasûlullah, küçüklerimizi geri çevirmemizden biraz önce kardeşim **Umeyr bin Ebî Vakkas**'ı göze görünmemeye çalışırken gördüm ve:

«–Kardeşim, sana ne oldu?» dedim.

«–Rasûlullâh'ın beni küçük görüp geri çevirmesinden korkuyorum. Hâlbuki ben, sefere çıkmayı çok arzuluyor ve Allâh'ın bana şehidlik nasip etmesini diliyorum.» dedi.

Kendisi, Rasûlullâh'a arz edilince küçük görüp Peygamberimiz, O'na:

«–Sen geri dön!..» dedi.

Umeyr ağlamaya başladı. Rasûlullâh da müsaade etti. **Umeyr**'in kılıcı uzun, kendisi boysuz olduğu için kılıcını bağlayamamış, ben bağlamıştım. Bedir'de şehid düştü.

Henüz on altı yaşında idi..."[383]

Mücâhidlerin çoğu yaya olduğundan develere nöbetleşe biniliyordu. Rasûlullah (s.a.v.) de **Hz. Ali** ve **Zeyd** ile nöbetleşe bir deveye biniyorlardı. Yürüme sırası Peygamberimize geldiği zaman:

"–Yâ Rasûlallah!.. Sen bin, biz senin yerine yürürüz." dediklerinde Peygamberimiz de:

"–Siz, yürümekte benden daha kuvvetli değilsiniz. Ecir ve mükâfata da Ben sizden daha az muhtaç değilim." karşılığını vermişlerdir.

Buna mukabil, Bedir'e yaklaşmakta olan müşrik ordusunda yüz at ve yedi yüz deve vardı. Süvarilerin hepsi, yayaların ekseriyeti ise baştan ayağa zırhlı idi. Peygamber (s.a.v.) düşman hakkında aradaki muazzam nispetsizlik sebebiyle Büyûtü's-Sukya'dan ayrılırken:

"–Allâh'ım!.. Onlar yaya ve yalın ayaktırlar. Sen, onlara binek ver. Açık ve çıplaktırlar, sen onları giydir. Açtırlar, sen onları doyur. Fakirdirler, sen onları fazl u kereminle zengin et!.." diye duâ etti.

Sonra da Bedir istikametine doğru hareket emri verdi. Düşman hakkında bilgi edinmek üzere iki gözcüyü oradan Bedir'e gönderdi. Bunlar Bedir'e varıp tulumlarını su ile doldurdular ve orada karşılaştıkları Cüheymîlerden **Mecdî bin Amr** ile konuştular. O'ndan Mekke kervanının ertesi gün orada olacağını öğrendiler. Geriye dönüp bu haberi Rasûlullah (s.a.v.)'e bildirdiler.

Ebû Süfyan ise konaklamayı düşündüğü Bedir'i keşfetmek üzere atını mahmuzlayıp kervandan önce tek başına oraya vardı. O da **Mecdî bin Amr** ile karşılaştı ve ona:

"–Sen, **Muhammed**'in gözcülerinden herhangi birini gördün mü?" diye sordu.

---

383 **Buhârî**, Menakıb 25.

Mecdî de:

"–Vallâhi seninle Yesrib arasında bir düşman yoktur. Şüphelendiğim hiç kimse görmedim. Eğer olaydı, onu sana açıklardım. Ancak deveye binmiş iki kişinin develerini şu tepecikte çöktürdükten sonra suyun başına geldiklerini ve tulumlarını doldurduktan sonra tekrar geri döndüklerini gördüm." dedi.

Çünkü O, gördüğü kimselerin Rasûlullâh'ın gözcüleri olduğunu anlamamıştı.

Ebû Süfyan şüphelendi ve develerin çöktükleri yere gitti. Hayvan pisliklerinden bir parçayı ayağıyla ezdi. Bunun içinde yem çekirdeği vardı. **Ebû Süfyan**:

«–Vallâhi bunlar Yesrib yemleridir." dedikten sonra arkadaşlarının yanına döndü ve kervanın istikametini deniz tarafına çevirerek oradan sür'atle uzaklaştı.

Ebû Süfyan, Bedir'den geçerken gecenin karanlığından istifade etti ve böylece muhtemel bir tehlikeyi atlatmış oldu.

Rasûlullâh (s.a.v.) sabah olduğunda kervanın oradan geceleyin geçip savuştuğunu öğrendi. Fakat o sırada Mekke'den çıkan müşrik ordusu da Bedir'e doğru yaklaşmaktaydı.

Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.), ashâbını topladı ve onlara:

"–Ne dersiniz? Kervanın peşine mi düşmek istersiniz, yoksa Kureyş ordusuna karşı çıkmayı mı tercih edersiniz?" diye sordu.

Söz alan sahâbîler farklı görüşler ileri sürdüler. Kimisi:

"–Kervan niyetiyle yola çıktık. Eğer böyle bir orduyla çarpışmak hesapta olsaydı, daha hazırlıklı hareket ederdik.» dediler.

Ensâr'dan **Mikdad bin Esved**:

"–Yâ Rasûlallâh!" dedi. "Allâh'ın emri ne ise biz ona itaat ederiz. Biz, **Mûsâ** Kavmi'nin **Hz. Mûsâ**'ya söylediği gibi:

«–Sen ve **Harun**, gidin savaşın. Biz burada bekliyoruz!..» diyenlerden değiliz. Biz Sen'in sağında, solunda, önünde ve arkanda düşmanla dâima çarpışırız ve her hâlükârda sonuna kadar seninle beraberiz!.."

Kur'ân-ı Kerîm'de **Mikdad bin Esved**'in temas ettiği vak'a şöyle ifade buyrulmuştur:

"Onlar dediler ki:

«–Yâ Mûsâ! Zorbalar orada bulundukça biz oraya ebediyyen giremeyiz. Artık sen ve sahibinle (Harun'la) beraber gidin, harb edin. Biz burada oturacağız.»"[384]

Rasûlullâh (s.a.v.)'i memnun eden bu sözlerin ardından, yine Ensâr'dan **Sa'd bin Muâz** da aynı mâhiyette sözler söyledi ve:

"–Sonuna kadar Sen'in yanındayız!.." cümlesiyle konuşmasını bitirince Rasûlullâh:

"–Öyleyse, haydi, Allâh'ın bereketi üzerine yürüyünüz!.. Size müjdeler olsun ki, Allah iki tâifeden birini vaad etti. Vallâhi Ben, sanki Kureyşlilerin savaş sahasında düşüp telef olacakları yerleri görüyor gibiyim!.." buyurdu.

Bu durum, Kur'ân-ı Kerîm'de şöyle ifâde buyrulmuştur:

"Hani Allah iki tâifeden (Kureyş'in Şam'dan dönen kervanı ile Mekke'den kalkan askerlerinden) **birinin sizin olacağını vaad etmişti. Siz ise, kuvvetsiz olan kafileyi arzu etmiştiniz. Allah da sözleriyle hakkı yerine getirmek ve kâfirlerin kökünü kazımak ister."**[385]

---

384 Mâide Sûresi, âyet 24.

385 Enfal Sûresi, âyet 7.

İslâm ordusu, Bedir üzerine harekete geçti. Atik Vâdisi'ne varıldığı sırada Rasûlullâh (s.a.v.) kendiliğinden İslâm ordusuna katılmış olan **Hubeyb bin Yesaf** ile **Kays bin Muharris**'i gördü ve onlara:

"–Siz bizimle mi çıktınız?" diye sordu.

Hubeyb bu suâle:

"–Hayır, Sen bizim kızkardeşimizin oğlusun ve komşumuzsun. Biz kavmimizle ganîmet için sefere çıktık!" sûretinde karşılık verince, Hz. Peygamber:

"–Sen, Allâh'a ve Rasûlü'ne îmân ettin mi?" diye sordu.

Hubeyb:

"–Hayır!" cevâbını verince Hz. Peygamber:

"–Öyle ise geri dön! Biz, bir müşriğin yardımını istemeyiz!.." buyurdu.

Hubeyb ısrâr etti:

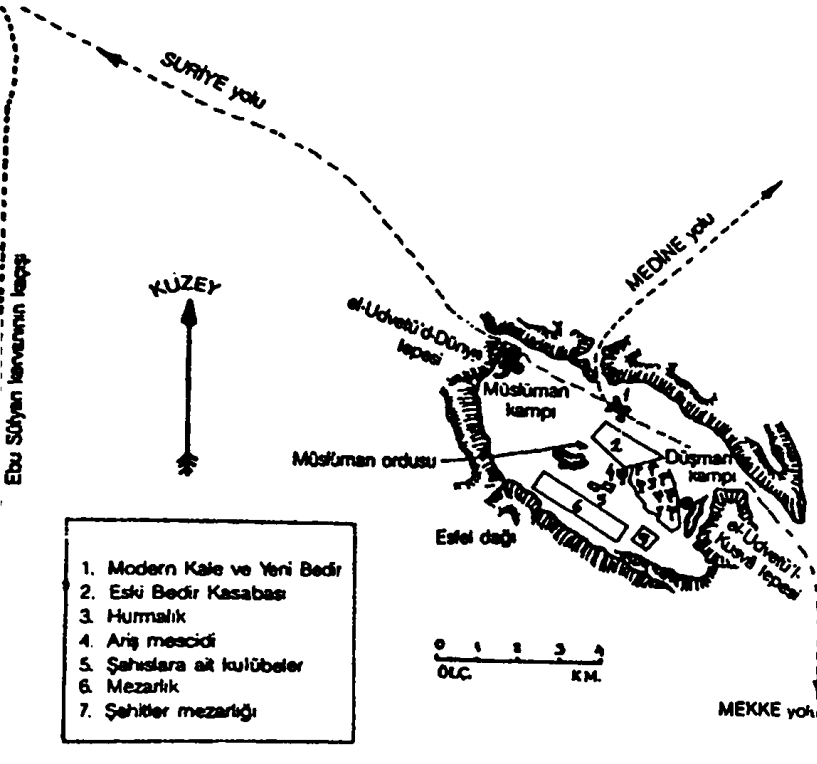
"–Kavmim, benim harpte ne kadar şecaatli ve düşman bağrında yaralar açan bir bahadır olduğumu iyi bilir. Müslüman olmasam da ganîmet mukâbili Sen'in yanında çarpışsam olmaz mı?" dedi.

Hz. Peygamber:

"–Hayır, sen önce müslüman ol, sonra çarpış!" buyurup yollarına devâm etti.

Bir müddet sonra **Hubeyb** yine geldi. Tekrar aynı teklifte bulundu. Fakat cevap da aynı idi. **Hubeyb** bu duruma çok şaşırdı. Çünkü kendisi Araplar arasında çok cesur bir savaşçı olarak tanınıyordu. Ancak Allah Rasûlü (s.a.v.), O'nun müşrik olması sebebiyle orduya katılmasına râzı olmamıştı.

Müşriklerin kalabalık ordusuna karşılık, asker sayısı az olan Rasûlullâh'ın bu hareketi, **Hubeyb**'i derinden sarstı. Gönül âleminin derinliklerine dalarak daha önce hiç

Bedir Gazvesi'ni gösteren kroki

farkına varmadığı bir âlemin hakîkat nûrlarını seyretti. Heyecân içinde tekrar Allah Rasûlü'nün arkasından koştu. Bu seferki mürâcaatı, öncekilerden farklı idi. Nitekim Allah Rasûlü (s.a.v.)'den tekrar sâdır olan:

*"–Allâh'a ve Rasûlü'ne îmân ettin mi ey **Hubeyb?**"* suâline büyük bir coşkunlukla cevap verdi:

"–Evet, yâ Rasûlallâh!.."

Bunun üzerine Allah Rasûlü (s.a.v.) çok sevindiler ve:

"–İşte şimdi dilediğini yap!.." buyurdular.[386]

386 **Müslim**, Cihâd, 150; **Tirmizî**, Siyer 10/1558; **Vâkıdî**, I, 47;

İslâm ordusu yürüyüşe devam ederek Bedir'e yakın bir yere geldi. Hz. Peygamber, onların kuyulara yakın bir yerde mevzîlenmelerini emir buyurdu.

Hubâb bin Münzir adındaki sahâbî:

"–Yâ Rasûlallâh! Burası Sana Allâh'ın karargâhımızı kurmamızı emrettiği bir yer midir? Yoksa bir savaş ve savaş tedbiri olarak seçilen bir yer midir?" diye sordu.

Hz. Peygamber de:

"–Hayır, şahsî fikrimdir." karşılığını verince:

"–Yâ Rasûlallâh! Burası karargâh kurulacak bir yer değildir. İlerdeki su başında karargâh kurulması daha uygun olur. Orada bol ve tatlı suyu olan bir kuyunun bulunduğunu biliyorum. Onun dışındaki bütün kuyuları kapatalım. Bu sûretle müşrikler güç duruma düşerler." dedi.

Bu haklı sözler üzerine Rasûlullâh (s.a.v.):

"–Yâ **Hubâb**, doğru söylüyorsun!.." dedi ve ayağa kalkarak O'nun gösterdiği yere yerleşilmesini emir buyurdu.

Hz. Ali (k.v.), Efendimizin tâlimâtı ile bir tek kuyu bırakıp diğerlerini kum doldurup kapattı. Lâkin az sonra bu bir tek kuyunun suyunun mücahidlerin abdest almalarına yetmediği görüldü. Üstelik yerleşilen kumluk zeminde kolaylıkla yürünemiyor, insanların ayakları kumlara batıyordu.

O sırada gökten şiddetli bir yağmur yağdı. Su bollaştığı gibi zemin de sıkılaşıp sertleşti. Ayaklar kuma batmaz oldu. Bu durum, Kur'ân-ı Kerîm'de şöyle ifade buyrulmuştur:

"Allah kendi katından bir emniyet işareti olarak sizi hafif bir uykuya daldırmıştı. Sizi arındırmak, sizden şeytanın pisliğini (verdiği vesveseyi) **gidermek, kalblerinizi pekiştirmek ve sebâtınızı arttırmak için gökten size su indirmişti."**[387]

İbn-i Sa'd, III, 535'den naklen **Osman Nûri Topbaş**, a.g.e., sh: 124.

387 Enfâl Sûresi, âyet 11.

Hakîkaten o gece bütün mücâhidler yol yorgunluğu ile uyuyakalmışlardı. **Hz. Ali** (k.v.) bu durumu şöyle ifade etmiştir:

"–İyi biliyorum ki, Bedir günü Allah Rasûlü hâriç hepimiz uyumuştuk. Rasûl-i Ekrem Efendimiz ise, sabaha kadar bir ağaç altında namaz kılıp ağlamıştı."[388]

Hz. Peygamber için burada hurma dallarından derme çatma bir gölgelik yapıldı. **Hz. Ebûbekir** ile birlikte burada oturdular. Birkaç sahabî de bu gölgeliğin önünde nöbet tutmaya başladı.

Bu sırada **Ebû Süfyan**, Mekke müşriklerine haber gönderip kervanın selâmetle savuşup gittiğini, kendilerine ihtiyaç kalmadığı cihetle dönüp gitmelerini bildirmiş olduğu hâlde **Ebû Cehil** inat ve ısrarla yoluna devam edip Bedir'e ulaşmış ve müşrik ordusunu Müslümanların karşısında mevzîlendirmiş bulunuyordu.

Hz. Peygamber, onlara bir şans daha tanıyarak son bir sulh teklifi yaptı. **Hz. Ömer**'i gönderip onlara:

"–Bu işten vazgeçiniz. Sizden başkası ile çarpışmak, bana sizinle çarpışmaktan daha makbûldür." sözlerini söyledi.

Ebû Cehil, bu insaflı teklife karşı:

"–Bize böyle bir öç alma imkânı doğduktan sonra öcümüzü almadıkça geri dönmeyeceğiz. Onlara hadlerini bildireceğiz ki, bundan sonra sonsuza kadar kervanlarımızın önüne çıkmasınlar." karşılığını verdi. Böylece bu son şansı da kaybettiler.

Hz. Peygamber, **Ammar bin Yâsir**'le **İbn Mes'ûd**'u casusluk için müşriklerin karargâhına göndermişti. Bunlar müşriklerin etrafında dolaşarak geri döndüler. Ve:

"–Yâ Rasûlallâh!.. Müşrikler korku içindedirler." haberini getirdiler.

388 **İbn-i Huzeyme**, II, 52.

İslâm ordusu ile müşriklerin ordusu bir mübârek Cum'a günü Bedir Sahası'nda karşı karşıya geldi. O gün müthiş bir savaş oldu. Savaş meydanına ilk gelen müşriklerdi. Müslümanlar da onlara karşı saf olup durdu.

Evvelce de ifâde edilmiş olduğu üzere iki taraf arasında insan sayısı ve harb âlet edevâtı itibariyle büyük bir dengesizlik vardı. Çok sıcak bir gündü. Şimdiye kadar Araplar, hep kavim ve kabile asabiyeti ile harb etmişlerdi. O gün ilk olarak din sebebiyle harb edeceklerdi. Karşı karşıya gelen bu iki orduda, amca, dayı, kardeş ve evlât gibi en yakın akrabalar birbirleri ile Bedir'de bir ölüm kalım savaşına girişme durumunda kaldılar.

"Meselâ **Ebû Aziz bin Umeyr**, Kureyş ordusunun birinci bayraktarı idi. Kardeşi **Mus'ab bin Umeyr** ise İslâm ordusunun bayraktarı idi.

Kureyş ordusunun diğer ileri gelen reisleri ile dahî muhâcirlerin uzaktan yakından akrabalıkları vardı. **Hz. Ebûbekir**'in bir oğlu kendi yanında, diğer oğlu **Abdurrahman** müşriklerin arasında yer alıyordu. **Utbe**'nin oğlu **Velid** kendi yanında, diğer oğlu **Ebû Huzeyfe** Müslümanlar içinde idi.

Rasûlullâh'ın amcası **Hz. Hamza** kendi yanında, diğer amcası **Abbas** ise, düşman ile beraber bulunuyordu. Rasûlullâh, Kur'ân okurken **"Muhammed, size eski masalları söylüyor"** diyerek alay eden diğer bir amcası **Nadr bin Hâris**'in bir oğlu **Ubeyde** müslümanlar arasında kendi yanında, diğer oğulları **Ebû Süfyan** ve **Nevfel** müşrikler arasında idi.

Rasûlullâh'ı himâye eden amcası **Ebû Tâlib**'in bir oğlu **Ali** İslâm ordusunda, diğer oğlu **Âkil** müşrikler safında bulunuyordu.

Yine **Hz. Hatice**'nin kardeşi **Nevfel** ile Rasûlullâh'ın

kızı **Zeyneb**'in beyi **Ebû'l-Âs**, mazhar olduğu hısımlık şerefini bir tarafa bırakarak Rasûlullâh'a karşı, İslâm düşmanları safında yer alıyordu."[389]

İki taraf arasındaki bu yakın akrabalıklar, müşrikler arasında tereddüdler yaratıyordu. Bu tereddüdü **Utbe bin Rebîa** dile getirerek müşriklere hitâben:

"–Ey Kureyşliler!.. Kim kiminle savaşacak? Herkes birbirinin ya kardeşini, ya amcaoğlunu ya da dayıoğlunu öldürecek. Sonra bunlar nasıl yüz yüze bakacaklar? Bu, olur iş mi? Siz, bu işten vazgeçiniz ve aradan çekiliniz. **Muhammed**'i diğer Arap kabilelerine bırakınız. Eğer onlar **Muhammed**'e karşı zafer kazanırlarsa, sizin de arzunuz gerçekleşmiş olur." dediyse de **Ebû Cehil** büyük bir zafer kazanacağından o kadar emindi ki:

"–Bizler tek vücut bir topluluğuz. Üzerine varılmaz ve yenilmez bir cemaatiz. Biz, bugün **Muhammed**'den ve ashâbından intikam alacağız. O'nu ve taraftarlarını öldürmeye lüzum yok. Onların ellerini arkalarına bağlayıp Mekke'ye götüreceğiz." diye böbürlenerek **Utbe bin Rebîa**'nın bu haklı îkaz ve îtirazını, O'nu korkaklıkla itham ederek bastırdı.

Bu durum, Kur'ân-ı Kerîm'de ifadesini şöyle bulmuştur:

"(Bedir'de) **karşı karşıya gelen şu iki grubun hâlinde sizin için büyük bir ibret vardır. Biri Allah yolunda çarpışan bir grup, diğeri ise bunları apaçık kendilerinin iki misli gören kâfir bir grup... Allah dilediğini yardımı ile destekler. Elbette bunda basîret sâhipleri için büyük bir ibret vardır.**"[390]

"**Çalım satmak, insanlara gösteriş yapmak ve** (in-

389 **Abdurrahim Zapsu**, a.g.e., sh. 395.

390 Âl-i İmran Sûresi, âyet 13.

sanları) **Allah yolundan alıkoymak için yurtlarından çıkanlar gibi olmayın!.. Allah onların işlediklerini çepeçevre kuşatmıştır** (her yönüyle bilmektedir). **Şeytan, onlara yaptıklarını güzel gösterdi ve:**

«Bugün insanlardan size gâlip gelecek kimse yoktur. (Sakın korkmayın!) **Şüphesiz ben de sizin yardımcınızım.» dedi.**

Fakat iki tarafı karşı karşıya görünce, ardına döndü ve:

«Ben sizden uzağım! Ben sizin görmediklerinizi (melekleri) **görüyorum, ben Allah'tan korkuyorum, Allâh'ın azâbı şiddetlidir.» dedi."**[391]

Hakikaten Bedir Gazvesi'nde Allâh'ın inâyeti ve meleklerin yardımı[392] çok âşikârdır. Peygamber (s.a.v.):

"Ey Allâh'ım! Bana olan va'dini yerine getir!.. Bana zafer ihsân eyle! Ey Allâh'ım! Eğer ehl-i İslâm'ın bu topluluğunu helâk edersen, artık yeryüzünde Sana ibâdet edecek kimse kalmayacak!" diye duâ etmiş, Cenâb-ı Hak da bu duâyı kabul buyurmuştur. Kur'ân-ı Kerîm'de şöyle buyrulmaktadır:

"Hani siz, Rabbinizden imdat taleb ediyordunuz, O da; «Muhakkak ki Ben size meleklerden birbiri ardınca bin(lercesi) **ile imdâd edeceğim.» diyerek duânızı kabul buyurmuştu. Allah bunu, sadece müjde olsun ve onunla kalbleriniz yatışsın diye yaptı. Zaten yardım,**

---

391 Enfal Sûresi, âyet 47-48.

392 Bu husus, şu âyet-i kerîme ile sâbittir:

"And olsun, sizler güçsüz olduğunuz hâlde Allah size Bedir'de yardım etmişti. Allah'tan sakının ki, O'na şükretmiş olasınız. O zaman Sen mü'minlere; «Rabbinizin, indirilmiş üç bin melek ile yardım etmesi size yetmez mi?» diyordun. Evet, sabreder ve (Allah'tan) **korkarsanız, onlar ansızın üzerinize gelseler, Rabbiniz size nişanlı nişanlı beş bin melekle yardım eder."** (Âl-i İmrân Sûresi, âyet 123-125)

yalnız Allâh tarafındandır. Çünkü Allah, mutlak gâliptir, yegâne hüküm ve hikmet sâhibidir."[393]

İki taraf arasındaki muhârebe, önce karşılıklı ok atımıyla başladı. Müslümanlardan okla ilk şehid olan, **Hz. Ömer**'in âzatlı kölesi **Mihca bin Sâlih**'tir. Hz. Peygamber:

"Mihca, şehidlerin efendisidir." buyurdu.

Hz. Ali (k.v.) demiştir ki:

"Bedir günü biraz çarpıştıktan sonra, ne yapıyor bakayım diye acele Peygamber (s.a.v.)'in yanına geldim. O'nu secdeye kapanmış, durmadan:

"–Yâ Hayyü yâ Kayyûm!..." derken gördüm.

Yine Bedir günü savaş şiddetlendiğindeyse **Rasûlullâh**'a sığınmıştık. O gün insanların en cesâretlisi ve en kahramanı O idi. Müşriklerin saflarına O'ndan daha yakın bir kimse yoktu."[394]

İbn-i İshak'ın rivâyetine nazaran harbin en kızıştığı bir ânda Hz. Peygamber, eline bir avuç ince kum alıp Kureyş müşriklerine karşı:

"–Yüzleri kara olsun!.." diyerek avucundakileri müşriklere doğru saçtı.

Diğer bir rivâyette Peygamberimiz:

"–Allâh'ım!.. Yüzleri kara olsun! Onların kalblerini korku ile doldur!.." diye duâ etti.

Bu duâsından sonra saçtığı ince kumdan yüzüne ve gözüne kum isâbet etmeyen hiçbir kimse kalmadı. Hepsi sersemleştiler.

Bu hâdiseye Kur'ân-ı Kerîm'de şöyle işaret edilir:

"Onları siz öldürmediniz, Allah öldürdü. (O kumları) attığın zaman da Sen atmadın, Allah attı."[395]

---

393 Enfâl Sûresi, âyet 9-10.

394 **İbn-i Sa'd**, I, 26.

395 Enfal Sûresi, âyet 17.

Bedir Gazvesi'nin en ehemmiyetli vak'ası, azılı İslâm düşmanı **Ebû Cehil**'in öldürülmesidir. O zaman yetmiş yaşlarında olmasına rağmen:

"–Anam, beni bu gibi işler için doğurdu!.." diyerek cengâverliği ile övünen bu mel'ûnun âkıbetini, bu hususta ki bütün kaynaklara atıfta bulunarak nakleden bir müellifften dinleyelim:

Abdurrahman bin Avf der ki:

"Bedir günü, sağıma soluma baktım, gördüm ki; Ensar gençlerinden, çok genç ikisinin arasındayım. Ben ise, onlardan daha güçlü olanlar arasında bulunmak isterdim. Onlardan biri bana:

«–Ey amca!.. Sen **Ebû Cehil**'i tanır mısın?» diye sordu.

Ben de:

«–Evet, tanırım! Senin O'na ne hacetin var, ey kardeşimin oğlu?» dedim.

Genç:

«–Haber aldım ki; o, Rasûlullah (a.s.)'a sövermiş!.. Varlığım Kudret Elinde olan Allâh'a yemin ederim ki; ben O'nu bir görecek olursam, ikimizden, eceli gelen ölmedikçe, şahsım O'nun şahsından ayrılmayacaktır!» dedi.

Gencin bu sözüne şaştım. Öbür genç de, berikinin söylediği gibi söyledi.

Çok geçmeden, **Ebu Cehil**'i halkın arasında dönüp dururken gördüm ve:

«–Görüyor musunuz? İşte, sorduğunuz adam!» dedim.

Gençler hemen kılıçlarını sıyırdılar. **Ebu Cehil**'e doğru seğirtip gittiler ve O'nu kılıçtan geçirdiler."

Bu gençler, **Muaz bin Afra'** ile **Muaz bin Amr bin Cemuh** idi.

Ebû Cehil ile ilk karşılaşan, **Muaz bin Amr bin Ce-**

muh oldu.

Muaz bin Amr bin Cemuh der ki:

"Ben kavimden işitmiştim. Onlar:

«**Ebu'l-Hakem (Ebû Cehil)** orman içindedir! Hiç kimse ona erişemez! Ona yol bulamaz!..» diyorlardı.

O, orman içinde korunmaya alınmış gibi idi. Kureyş müşriklerinin O'nun hakkında söylediklerini işittiğim zaman, O'nu kendime hedef yaptım, O'na doğru vardım. Fırsat bulunca, O'na saldırdım. Kılıcımla bir darbe indirip, ayağını baldırının yarısından uçurdum! Vallâhî, düştüğü zaman, O'nu, yem için hurma çekirdeği ufaltan değirmenin altına giden hurma çekirdeklerinin o değirmende döğülürken sıçramasına benzettim. Onun oğlu **İkrime** de, bana, omuzumun üzerinden kılıçla vurup kolumu kesti. Elim, yanımdan, derime asılı kaldı! Bunun üzerine, çarpışmak bana zor ve çetin geldi. Gün boyunca, elim arkamda sürünür olduğu hâlde, savaşmaya devam ettim. Beni rahatsız edince de, üzerine ayağımla bastım, onu koparıp attım! Sonra, her yere sığınmaya çalıştığı sırada **İkrime**'ye rastladım. Eğer kolum yanımda (yerinde) olsaydı, o gün, muhakkak O'nu öldürmeyi arzu ederdim!.."

Peygamberimiz Aleyhisselâm:

*"–Acaba **Ebû Cehil** ne yapıyor? Kim gidip bir bakar?"* buyurdu.

Ebû Cehil'in ölüler arasında araştırılmasını emretti. Bunun üzerine, **Abdullah bin Mes'ud**, O'nu aramaya gitti ve buldu.

"–Â!.. **Ebû Cehil**! Sensin hâ!" dedi ve O'nun sakalından tuttu.

Abdullah bin Mes'ud der ki:

"–Ben, O'nu son dakikalarını yaşadığı sırada buldum ve tanıdım, boynuna ayağımla bastım ve:

«–Ey Allah düşmanı!.. Allah seni zelil ve hakîr kıldı, değil mi?» dedim.

O:

«–Allah beni ne ile zelil ve hakîr kıldı? Kavminin öldürdüğü adamdan, benden daha üstün kim var? Ey koyun çobancığı!.. Sen çetin ve erişilmesi çok güç olan bir yere çıkmışsın! Sen onu bırak da, bana haber ver ki, bugün devran kimindir?» dedi.

«–Allâh'ın ve Rasûlullâh'ındır!» dedim.

Kendisine:

«–Seni öldüreceğim!..» dediğim zaman, bana:

«–Efendisini öldüren ilk köle sen değilsin! Benim için en ağır gelen şey, beni senin gibi çiftçilerin (Medinelilerin) öldürüp mutayyibînden veya ahlâftan bir adamın öldürmüş olmamasıdır!..» dedi.

Ebû Cehil'in yanında iyi bir kılıç vardı. Benim yanımdaki kılıç ise, eski ve işe yaramaz bir kılıçtı.

Kendi kılıcımla O'nun başını kesemeyince, elime **Ebû Cehil**'in kılıcını aldım. Kendisini, kendi kılıcıyla öldürdükten sonra, Rasûlullâh (a.s.)'ın yanına vardım:

«–**Ebû Cehil**'i öldürdüm!..» dedim.

«–Kendisinden başka ilâh olmayan Allah aşkına, doğru mu?» diyerek bana üç kere yemin ettirdi.

Secdeye kapandı. Allâh'a hamd ü sena etti. «Allâhu ekber!» diyerek tekbir getirdikten sonra:

«–Hamdolsun O Allâh'a ki, va'dini doğruladı, kuluna yardım etti. Toplanan toplulukları, tek başına, hezîmete, bozguna uğrattı.» dedi.

Ebû Cehil için de:

«–Bu, bu ümmetin Firavun'u idi.» buyurdu."[396]

Ebû Cehil'in bu sûretle öldürülmesi üzerine müşrik-

396 **M. Âsım Köksal**- İslâm Tarihi, tarihsiz, c. III, sh. 353 vd.

lerin kuvve-i mâneviyeleri sarsıldı. Çoğu kaçmaya başladı. Bunu gören Hz. Peygamber:

"Bu cemaat çok geçmeden bozguna uğrayacak, onlar arkalarını dönüp kaçacaklar!"[397] meâlindeki âyet-i kerîmeyi okumaya başladı.

Mücâhidler, üç gruba ayrıldılar. Bir grup, Hz. Peygamber'in yanında muhafız olarak kaldı. Diğer bir grup ise, kalan düşmanı kovaladı ve yakalayabildiklerini esir aldı. Üçüncü grup ise, ganimetleri toplamaya başladı.

Bu gazvede on dört mücâhid şehid oldu. Müşriklerden yetmişi öldürülmüş, pek çoğu da esir alınmıştı. Hz. Peygamber'in amcası **Abbas** da esirler arasında idi.

Şehidlerin namazı kılınıp defnedilmelerinden sonra Medîne'ye dönüldü. Esirlerin bir kısmı müslüman oldu. Diğer bir kısmı ise, **"fidye-i necât"** (kurtuluş akçesi) ödeyerek serbest bırakıldı. Fidye ödeyemeyenlerden okuma yazma bilenler, Ensâr'dan on çocuğa okuma yazma öğretmek mukabilinde serbest bırakıldılar.

Hz. Peygamber, ganîmetleri, mücâhidler arasında eşit bir sûrette taksim etti. Ganimetin beşte birini **"beytü'l-mâl"** yani devlet hazinesi adına alıkoydu. Zira yüce Allah şöyle buyurmakta idi:

"Biliniz ki, savaşta ele geçirdiğiniz ganimetin beşte biri Allâh'ın, Peygamber'in, hısımların, yetimlerin, yoksulların, yolcularındır."[398]

İslâm tarihi boyunca her müslüman devlet, bu kaideye riâyet etmiştir.

5 - Benî Kaynuka ve Sevik Gazveleri

Roma'nın zulmünden kaçıp gelerek Medîne'ye yer-

397 Kamer Sûresi, âyet 45.

398 Enfal Sûresi, âyet 41.

leşmiş olan Benî Kaynuka, Benî Nâdir ve Benî Kurayza adındaki Yahudi kabilelerinin burada yaşamakta olduklarını arz etmiştik.

Bunlar ticâretle uğraştıklarından zenginleşmişlerdi. Daha çok fâizcilikle uğraşarak Medîne'deki bütün serveti ellerine geçirmişlerdi. Onlarla kimse rekabet edemiyordu. Borcunu ödeyemeyenlerin bazen çocuklarını, hattâ bazen de hanımlarını rehin alıyorlardı. Servet, onların hırslarını arttırmış, ahlâklarını da son derecede bozmuştu.

Kur'ân-ı Kerîm, onların bu durumlarını şöyle ifade buyurmaktadır:

"Vaktiyle Biz, İsrâîloğulları'ndan yalnızca Allâh'a kulluk edeceksiniz, ana-babaya, yakın akrabâya, yetimlere, yoksullara iyilik edeceksiniz diye söz almış ve:

«İnsanlara güzel söz söyleyin, namazı kılın ve zekâtı verin!..» diye de emretmiştik. Sonunda pek azınız müstesnâ, yüz çevirerek dönüp gittiniz."[399]

Ehl-i Kitab oldukları için Âhirzaman Peygamberi'nin geleceğini biliyorlar, fakat O'nun kendi aralarından çıkacağını düşünüyorlardı. Hz. Peygamber, Araplar arasından zuhûr edince, inkâr edip haset ve düşmanlığa başladılar. Kur'ân-ı Kerîm'de:

"Allâh'ın kullarından dilediğine peygamberlik ihsân etmesini kıskandıkları için Allâh'ın indirdiğini (Kur'ân'ı) **inkâr ederek kendilerini harcamaları ne kötü bir şeydir!.. Böylece gazap üstüne gazaba uğradılar. Ayrıca kâfirler için alçaltıcı bir azap vardır."**[400] buyrulmasına rağmen azgınlıklarına devam ediyorlardı. Zira son derecede dünyâperest ve maddeci idiler. Kur'ân-ı Kerîm, onların bu hâllerini şöyle kınamaktadır:

---

399 Bakara Sûresi, âyet 83

400 Bakara Sûresi, âyet 90

"(Ey Rasûlüm!) **Yemin olsun ki, Sen onları Dünyâ hayâtına karşı insanların en düşkünü olarak bulursun. Hattâ müşriklerden bile daha fazla ki; onların her biri bin sene yaşamak ister!..**"[401]

Sapıklıkları bu kadarla da kalmıyor ve:

"**...Biz, Allâh'ın oğulları ve sevgilileriyiz...**"[402] demekten başka bir de:

"**...Sayılı birkaç gün dışında bize ateş dokunmayacak...**"[403] sözleri ile kendilerini herkesten üstün telâkki ediyorlardı.

Şu âyet-i kerîmeler, hep onların bu sû-i hâlini Müslümanlara bildirmek için nâzil olmuştur:

"**Ey îmân edenler! Kendi dışınızdakileri sırdaş edinmeyin!.. Çünkü onlar, size fenâlık etmekten aslâ geri durmazlar, hep sıkıntıya düşmenizi isterler. Gerçekten, kin ve düşmanlıkları ağızlarından** (dökülen sözlerden) **belli olmaktadır. Kalblerinde sakladıkları** (düşmanlıkları) **ise daha büyüktür. Eğer düşünüp anlıyorsanız, âyetlerimizi size açıklamış bulunuyoruz.**

İşte siz öyle kimselersiniz ki, onlar sizi sevmedikleri hâlde siz onları seversiniz (yâni onların müslüman olmasını istersiniz). **Siz, bütün kitaplara inanırsınız; onlar ise sizinle karşılaştıklarında, «İnandık!» derler; kendi başlarına kaldıklarında da size olan kinlerinden dolayı parmaklarının uçlarını ısırırlar.**

De ki: «Kininizden (kahrolup) **ölün!..» Şüphesiz Allah, kalblerin içindekini hakkıyla bilmektedir.**

Size bir iyilik dokunursa, bu onları tasalandırır; başınıza bir musîbet gelse, buna da sevinirler. Eğer sab-

401 Bakara Sûresi, âyet 96

402 Mâide Sûresi, âyet 18

403 Bakara Sûresi, âyet 80

reder ve korunursanız, onların hîlesi size hiçbir zarar vermez. Şüphesiz Allah, onların yaptıklarını çepeçevre kuşatmıştır."[404]

Hâlbuki evvelce izah edilmiş olduğu üzere, onlarla **"Medîne Vesikası"** denilen bir vatandaşlık antlaşması yapılmıştı. Müslümanlar **"Bedir Gazvesi"**nden büyük bir zaferle dönünce bundan büyük bir rahatsızlık duydular ve Müslümanlar'la savaşmak üzere gizli gizli hazırlık yapmaya başladılar. Hatta tasarladıkları plânda Hz. Peygamber'in hayatına kastetmek bile vardı.

Kısa zamanda Yahudi topluluğu bir saatli bomba hâline geldi. Medîne'de bir karışıklık çıkarmak için âdeta bir bahane arar oldular. Ahvâl bu merkezde iken bir yahudi kuyumcu, kendisinden alışveriş yapmakta olan müslüman bir kadına sarkıntılık etti. Buna müdâhil olan bir müslüman, giriştiği kavga esnasında o yahudiyi öldürdü. Bu yahudinin dükkân komşuları olan başka yahudiler de toplanıp o müslümanı şehid ettiler. Böylece Medîne Vesîkası ile taahhüd edilen hükümler bozulmuş oldu.

Bunun üzerine Hz. Peygamber'in, topladığı Yahudilere yaptığı şu:

"–Ey yahûdî topluluğu! Allah'tan korkunuz! O'nun, Kureyş'e olduğu gibi sizin başınıza da bir ukûbet ve musîbet indirmesinden sakının da müslüman olun!.. Çünkü siz benim gönderilen bir Peygamber olduğumu biliyorsunuz. Bunu kitâbınızda ve Allâh'ın size verdiği ahdinde görüyorsunuz." tarzındaki nasihatten hiçbir fayda hâsıl olmadı. Bilâkis onlar azgınlıklarına devam ederek:

"–Ey **Muhammed**! Sen, bizi, savaşın ne olduğundan haberi olmayan Kureyşliler mi zannettin?! Biz onlardan daha yaman savaşçıyız. Bizimle harb etmeye kalkıştığın

404 Âl-i İmran Sûresi, âyet 118-120.

zaman muhârebe nasıl olurmuş anlarsın!.." dediler.

Bu azgınlık üzerine Hz. Peygamber, **Hz. Ali**'yi sancaktar tâyin edip Kaynuka Yahudileri üzerine sefere çıktı. Bunlar, Medîne'nin bir kenar mahallesinde oturuyorlardı. Burada bir hisar vardı. Oraya kapandılar. Müslümanlar, bu hisarı kuşattılar. Muhasara on beş gün sürdü. Nihayet aman dilemeye mecbur kaldılar.

Âlemlere rahmet olarak gönderilmiş olan yüce Peygamber, onların İslâm hukukuna göre katledilmeleri gerekirken, kendilerini afvedip Sûriye taraflarına sürgün etmekle iktifâ etti.

Sevik Gazvesi ise, **Ebû Cehil**'in ölümünden sonra Kureyş'e reis olan **Ebû Süfyan**'ın üç yüz atlı ile Medîne üzerine gelip Benî Nâdir Yahudileri ile Müslümanlar aleyhine plânlar yapması sebebiyle vâki olmuştur. Gece gelip Benî Nâdir'e misafir olan **Ebû Süfyan** birkaç hurmalığı ateşe verdikten sonra kaçıp gitti. Allah Rasûlü, bunu haber alınca **Ebû Süfyan**'ı takibe çıktıysa da O, yakalanamadı. Ancak kaçarken geride çuvallar dolusu sevik, yani kurutulmuş un bıraktığı için buna da **"Sevik Gazvesi"** denildi. Bununla Benî Nâdir Yahudileri'ne de bir gözdağı verilmiş oldu.

6 - Hz. Ali ve Hz. Fâtıma'nın İzdivaçları

Bu hicretin ikinci senesi hâdiselerinde birisi de **Hz. Ali** (k.v.) ile **Hz. Fâtıma** (r.anhâ)'nın evlenmeleridir.

O sırada artık evlenme yaşına vâsıl olmuş bulunun **Hz. Fâtıma**'ya birçok tâlip çıkmış, Hz. Peygamber:

"–Ben, O'nun hakkındaki ilâhî hükmü bekliyorum." buyurmak sûretiyle bu talepleri geri çevirmişti.

Hz. Ali'yi, O'na uygun bir eş olarak gören birçok kimse, kendisini bu yolda teşvik etmişlerse de O, bir türlü cesâret edip talepte bulunamıyordu. Bu durumu **Hz. Ali**

(k.v.) şöyle anlatmıştır:

"Nihâyet Allah Rasûlü'nün huzûruna çıktım. Kendisinin bütün mânevî vakar ve heybeti üzerindeydi. Önüne oturdum ve sükût ettim. Konuşmaya muktedir olamadım. Bana:

*«–Niçin geldin, bir ihtiyâcın mı var? Herhâlde **Fâtıma**'yı isteyeceksin!..»* buyurdu.

Ben de ancak; «Evet!..» diyebildim."[405]

Hz. Peygamber (s.a.v.)in müsbet cevâbına son derece sevinen **Hz. Ali**, bazı eşyalarını satarak 480 dirhem mehir hazır etti. Hz. Peygamber de **Hz. Fâtıma**'ya çeyiz olarak bir su kabı, kadife bir örtü ve içi izhir denilen bir otla doldurulmuş bir minder verdi. Bugünkü şatafatlı düğün sahiplerinin kulakları çınlasın!

Bu esnada idi ki, **Bilâl-i Habeşî**'ye şöyle buyurdu:

*"–Ey **Bilâl**! Ben evlenme sırasında ümmetimin yemek yedirmeyi sünnet edinmelerini arzu ediyorum!"*[406]

Bunu işiten **Hz. Ali**, zırhını rehin vererek borç aldığı para ile yarım ölçek arpa satın aldı. Bundan **"Hays"** denilen bir tatlı yapıldı.

Dâvetliler grup grup gelip bu tatlıdan yediler. Hz. Peygamber, hem **Hz. Ali** ve hem de **Hz. Fâtıma**'nın sırt ve bağırlarına meshetti. Sonra da nikâhlarını kıyıp onlara şöyle duâ etti:

"–Ey Allâh'ım!.. O ve zürriyeti hakkında kovulmuş şeytandan Sana sığınırım!"

Hz. Peygamber, bir başka zaman da şöyle buyurmuşlardır:

*«–Cennet kadınlarının en fazîletlileri **Hatîce bint-i Huveylid, Fâtıma bint-i Muhammed, Meryem bint-i İm-***

405 **İbn-i Kesîr**, *el-Bidâye*, III, 379.

406 **İbn-i Sa'd**, VIII, 24.

râh ve Firavun'un hanımı Âsiye bint-i Muzâhim'dir.»[407]

Allah, cümlesine rahmet etsin!..

ç - Üçüncü Hicret Senesi Vak'aları

1- Uhud Gazvesi

Medîne'nin bir mil (yaklaşık 1,6 km) kuzeyinde bulunan **"Uhud"**da Hicret-i Nebeviye'nin üçüncü yılı, Şevval Ayı'nda cereyan eden savaş Mekke müşriklerinin **"Bedir"**in intikamını almak hususundaki arzularının eseri olarak gerçekleşmiştir. Yani bu da Müslümanlar açısından **"Bedir Gazvesi"** gibi bir **"müdâfaa"** harbidir.

Gerçekten müşriklerin her biri, Medîne'de bir yakınını kaybetmiş olmaktan dolayı büyük bir mâtem içinde bulunuyor ve intikam almak arzusu ile yanıp tutuşuyorlardı. Kureyş'in yeni reisi **Ebû Süfyan**'ın karısı **"Hind"** intikam almak isteyenlerin başında geliyordu. Çünkü O'nun babası **Utbe**, Bedir'de **Hz. Hamza** tarafından öldürülmüştü.

Böyle yakını öldürülmüş olanlar, **Ebû Süfyan**'a müracaat ederek kervanın kârı ile büyük bir ordu teşkil edip Medîne üzerine gitmeyi ve bu sûretle hem intikamlarını almayı ve hem de bundan böyle ticaret yollarının mâruz kaldığı tehdidi bertaraf etmeyi teklif ettiler. Zaten karısı **Hind**'in bu yoldaki tazyikine mâruz bulunan **Ebû Süfyan**, bu teklifi kabul ederek hazırlıklara başlanmasını emretti. Kervanın kârının yarısı ile Mekke dışındaki kabilelerden asker toplanması kararlaştırıldı. Mekkeli şâirler de bu gibi kabilelere gönderilerek Bedir'de ölenler için mersiyeler söyleyerek halkı bu orduya katılmaya dâvet ettiler.

Kısa zamanda üç bin kişilik bir kuvvet hazırlandı. Bunların yedi yüzü zırhlı, iki yüzü de süvari, yani atlı idi. Bu ordunun üç bin devesi vardı. Ayrıca def çalıp şarkılar

407 **Ahmed**, I, 293.

söyleyerek askerleri şecaatlendirecek kimseler de temin olunmuştu.

Ebû Süfyan'ın karısı **Hind**, babası **Utbe**'yi öldürmüş olan **Hz. Hamza**'dan intikam almak üzere **"Vahşi"** isimli bir köle ile anlaştı. Gece-gündüz mızrak atma tâlimi yaptırılan **Vahşi, Hz. Hamza**'yı öldürmeyi başardığı takdirde hürriyetine kavuşacaktı.

Mekke'de bütün bu hazırlıklar yapılırken Hz. Peygamber'in amcası **Abbas** (r.a.), olup bitenleri gizli bir sûrette Medîne'ye ulaştırdı. Çünkü O, Bedir'de esir olduktan sonra müslüman olmuş ve Medîne'de kalmak istemişse de, Hz. Peygamber, O'nun müslümanlığını bir müddet gizli tutarak Mekke'de bulunmasını ve böyle hizmetler îfâ etmesini emretmişti.

Mekke'de hazırlıklar hakkında amcası tarafından bilgilendirilen Hz. Peygamber, etrafa keşif kolları sevketti ve bunlardan müşrik ordusunun Medîne'ye doğru yaklaşmakta olduğunu öğrendi. Bunun üzerine ileri gelen ashâbı ile durumu görüşmek üzere bir toplantı yaptı. Bu toplantıya **Abdullah bin Ubeyy** gibi münâfıklar da katıldı.

Hâlbuki bu münâfık, Yahudiler'in de desteği ile taç giydirilerek Medine kralı ilân olunacakken, bu proje, Hz. Peygamber'in Medîne'ye teşrifleri ile suya düşmüştü. Bu gibi adamlar yüzünden burada bir fikir birliği hâsıl olmadı. Toplantıya katılanların bir kısmı şehirde kalınarak tahkimât yapılmasını doğru bulurken, Bedir'de bulunamayan bazı gençlerle **Hz. Hamza** gibi birçokları da şehrin dışına çıkarak düşmanla göğüs göğse dövüşülmesi yolunda re'y ve fikir beyân ettiler ve:

"–Biz, böyle bir günü sabırsızlıkla bekliyorduk!.." dediler.

Bunun üzerine Rasûlullâh (s.a.v.) de istemediği hâl-

de onların fikirlerini kabul ederek zırhını giydi ve mübârek başına da miğferini geçirdi. Ancak bu esnâda Medîne'de kalarak bir müdâfaa harbi yapmaya taraftar olanlar, diğerlerini ikna etti. Bunlardan **Muâz** (r.a.) ile **Üseyd bin Hudayr** (r.a.):

"–Medîne'den çıkmak istemediği hâlde, siz Allah Rasûlü'ne ısrâr edip durdunuz. Hâlbuki O'na emir, semâdan iner. Siz, bu işi O'na bırakın. O'nun emrettiği şeyi yapın!.." dediler.[408]

Bu ikaz üzerine Medîne dışında harb etmeye taraftar olanlar, Hz. Peygamber'e:

"–Yâ Rasûlallâh! Biz sizin re'yinize karşı gelmeyiz. Biz hatâ ettik. Siz arzu ettiğiniz gibi hareket ediniz!.." dediler.

Hz. Peygamber, şu cevabı verdi:

"–Bir peygamber, zırhını giydikten sonra harb etmeden onu çıkarmaz! Ben size ne buyurursam, onu yapmaya bakınız! Haydi, Allâh'ın ismiyle gidiniz! Eğer sabreder ve vazîfenizi de yaparsanız, Allah Teâlâ, zaferi yine size ihsân buyuracaktır!"[409]

İslâm ordusu, müşrik ordusunun ancak dörtte biri kadardı. Bunların da ancak yüz kişi kadarı zırhlı idi. Hz. Peygamber, Cum'a namazından sonra Medîne'ye **Abdullah İbn-i Ümmü Mektum**'u vekil bırakarak şehirden çıktı.

Müşrik ordusunun Uhud Dağı eteklerine karargâh kurmuş oldukları haberi gelmesi üzerine oraya teveccüh edildi. Yolda münâfıkların reisi **Abdullah bin Übeyy**'in riyâseti altında üç yüz kişilik bir Yahudi muhârib gücü ile karşılaşıldı. Bunlar da İslâm ordusuna katılmak istediler.

Rasûlullâh (s.a.v.) bunların tekliflerini niyetlerinin bo-

408 **Vâkıdî**, I, 213-214.

409 **Vâkıdî**, I, 214; İbn-i Sa'd, II, 38.

zukluğu sebebiyle kabul buyurmadı. Bunlar da Medîne'ye döndüler. Bu sebeple müslümanların sayısı yedi yüzde kaldı. Bu hâdise, Kur'ân-ı Kerîm'de şöyle nakledilmiştir:

"İki birliğin karşılaştığı gün sizin başınıza gelenler, ancak Allâh'ın izniyle olmuştur ki, bu da mü'minleri ayırd etmesi ve münâfıkları ortaya çıkarması için idi. Bunlara:

«–Gelin, Allah yolunda çarpışın veya müdâfaada olsun bulunun!» denildiği zaman:

«–Harb etmeyi bilseydik, elbette sizin peşinizden gelirdik!..» dediler.

Onlar o gün, îmandan çok kâfirliğe yakın idiler. Ağızları ile kalblerinde olmayanı söylüyorlardı. Hâlbuki Allah, onların içlerinde gizlediklerini daha iyi bilir."[410]

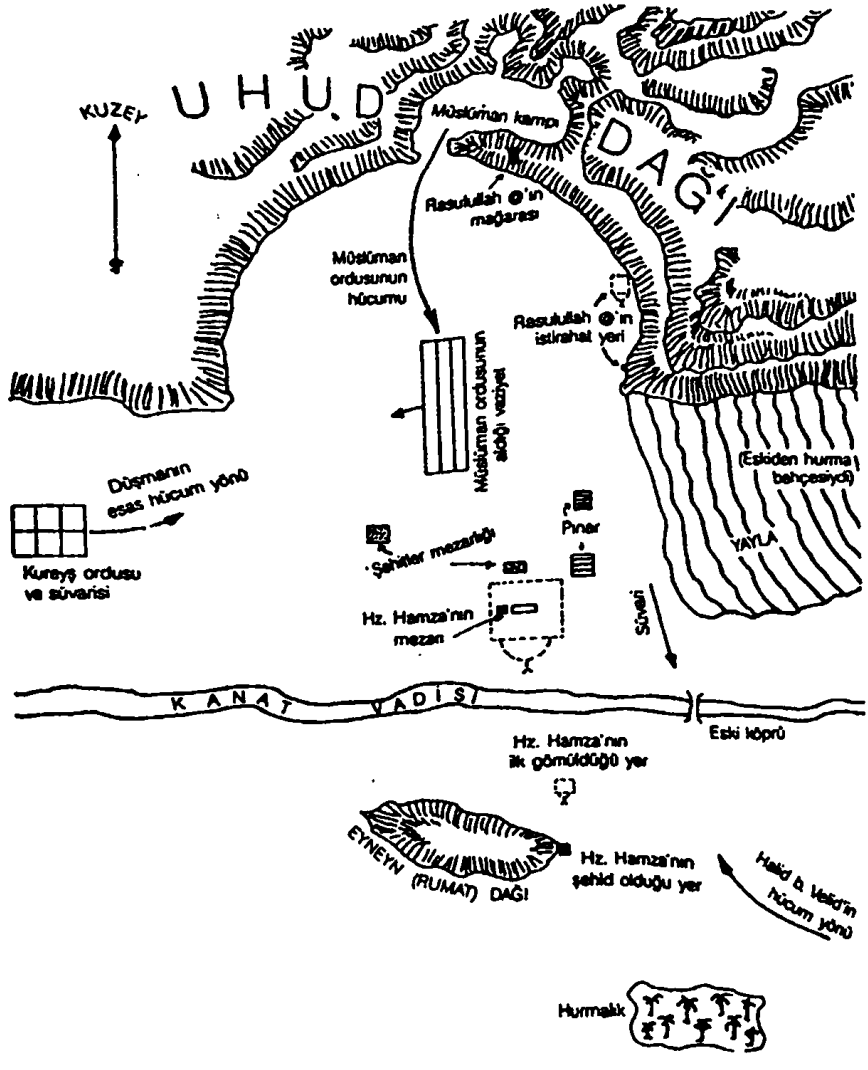
Düşman ordusunun sağ kanadına henüz müslüman olmamış bulunan **Hâlid bin Velid**, sol kanadına ise **Ebû Cehil**'in oğlu **İkrime** kumanda ediyordu. Umûmî kumandansa **Ebû Süfyan**'dı.

İslâm ordusunun sağ kanadına **Ukkâşe** (r.a.), sol kanadına ise **Mesleme** (r.a.) kumanda ediyordu. Hz. Peygamber ise, merkezde mevzîlenmişti.

Bu ordu, Medîne'yi sağına alarak arkasını Uhud Dağı'na vermişti. Sol tarafta bir vâdi bulunuyordu. Bu vâdi, Uhud Dağı ile Ayneyn Dağları arasındaydı. Hz. Peygamber, düşmanın bu vâdiden saldırarak İslâm ordusunun sol kanadını tehlikeye mâruz bırakabileceğini düşündü. Bu tehlikeye karşı Ayneyn Geçidi'ne elli kişilik bir okçu müfrezesi yerleştirdi. Bunların başına da **Abdullah bin Cübeyr**'i kumandan tâyin etti ve kendilerine:

"–Siz arkamızdan gelecek düşmana karşı bizi muhafaza edeceksiniz. Düşman gâlip gelsin veya mağlûp olsun, benden

410 Âl-i İmrân Sûresi, âyet 166-167.

Uhud Savaşı'nda, savaş meydanı ve orduların dizilişini gösteren kroki

bir haber gelmedikçe yerinizden ayrılmayacaksınız. Yenildiğimizi görseniz bile bize yardım için yerinizi terk etmeyiniz. Düşman atlılarına devamlı ok atınız!.." emrini verdi.

Savaş, Arap an'anesine göre birkaç kişinin teke tek yani **"mübâreze usûlü"** vuruşması ile başladı. İlk olarak öne çıkıp mübâriz dâvet eden müşriklerin bayraktarı **Talha**

oldu. O, Müslümanlara karşı şöyle meydan okudu:

"–Ey **Muhammed**'in ashâbı! Sizin kılıcınızla bizim gideceğimiz yer cehennem, bizim kılıcımızla sizin gideceğiniz yerin cennet olduğunu söylüyorsunuz. İçinizde benim kılıcımla ölerek cennete gidecek veya beni öldürerek cehenneme gönderecek kimse yok mu?"

Hz. Ali:

"–Ben varım!.." diyerek ortaya çıktı ve bir hamlede **Talha**'yı öldürerek arzusuna kavuşturdu.

Bunu gören **Talha**'nın kardeşi **Osman** ortaya çıktı. **Osman**'ı da **Hz. Hamza**, kardeşi **Talha**'nın gittiği cehenneme gönderdi. Bu sûretle Kureyş ordusunda arka arkaya yedi kişi can verdi.

Bu sırada Rasûlullâh (s.a.v.) elinde tuttuğu bir kılıcı, ashâbına uzatarak:

"–Hakkını ödemek şartıyla, bu kılıcı kim ister?" diye sordu.

Bu kılıcın üzerinde: *"Korkaklıkta mahcûbiyet, ilerlemekte şeref var. İnsan korkaklık göstererek kaderin cilvesinden yakasını kurtaramaz."* yazılı idi.

Ensâr'dan **Ebû Dücâne**, Hz. Peygamber'e:

"–Yâ Rasûlallâh! Bunun hakkı nedir?" diye sordu.

Hz. Peygamber:

"–Eğilip bükülünceye kadar onu düşmana vurmaktır." buyurunca **Ebû Dücâne** (r.a.) onu aldı ve pek çok müşrik kellesi uçurdu. Hattâ bir ara **Ebû Süfyan**'ın karısı **Hind**'e de kılıç menzili derecesinde yaklaştığı hâlde kadın öldürmeyi doğru bulmadığından geriye döndü.

Şehid olma arzusu ile şevke gelmiş bulunan müslümanların amansız hücumları kısa zamanda netice vermiş, hem sayı ve hem de techizât itibariyle çok üstün bir durumda olan düşman kaçmaya başlamıştı. Ancak mücâhidlerin,

bir müddet sonra, kaçan düşmanı kovalamaktan vazgeçip ganîmet toplamaya başlamaları, harbin tâlihini değiştirdi. Zira Rasûlullâh (s.a.v.)'in Ayneyn Geçidi'ne yerleştirdiği okçular da:

"–Düşman bozuldu. Ne duruyoruz? Haydi, biraz da biz ganimet toplayalım." diyerek mevzîlerini terk ettiler.

Kumandanları **Abdullah bin Cübeyr**'in:

"–Siz, Rasûlullâh'ın emrini unuttunuz mu?!" sûretindeki îkazı, onları bu fikirlerinden caydırmaya yetmedi.

Kendisi sekiz arkadaşı ile Peygamber'in emrine uyarak muhâfazasına memur oldukları mevkîde sebat edip kaldılar. Kureyş ordusunun sağ kanadı kumandanı **Hâlid bin Velid**, birkaç defa bu geçitten geçerek İslâm ordusuna arkadan hücum etmek istemişti. Fakat okçulardan çekinerek böyle bir hücumu göze alamamıştı. Bu defa oradaki okçuların yerlerinden ayrıldıklarını görünce fırsatı kaçırmadı. Okçular üzerine şiddetli bir hücumda bulunarak **Abdullah bin Cübeyr** ve arkadaşlarını şehid etti. Bu sûretle Ayneyn Geçidi'ne hâkim olup İslâm ordusunu arkadan kuşattı.

Bu vahim durum, harbin seyrini değiştirdi. Firar hâlindeki düşman, bu gelişmeyi görüp geriye dönünce Müslümanlar, iki ateş arasında kaldılar. Yine de kıran kırana bir savaş yaşanıyordu. Fakat bir taraftan **Hâlid bin Velid**'in kuvvetleri, diğer taraftan ise **Ebû Süfyan**'ın bu geriye dönen askerleri arasında fır fır dönerek düşmana kılıç sallayan **Hz. Hamza, Sibah bin Abduluzza**'yı yere sermiş haklarken fırsat kollayan **Vahşî**'nin attığı mızrakla şehid olunca büyük bir moral (kuvve-i mâneviyye) bozukluğuna uğradılar.

Vahşî koşup **Hind**'e bu haberi verince, O'nu kölelikten âzâd etti ve ayrıca kendisine birçok hediyeler de verdi.

İbn-i Hişam'ın rivâyetine göre, **Hz. Hamza** şehid olunca **Hind**'in O'nun mübârek cesedi başına gelip karnını

yardığı ve ciğerlerini çıkarıp ağzına alarak ısırdığı bildirilmiştir. Bundan dolayı ona **"âkiletü'l-ekbâd"** yani **"ciğer yiyen kadın"** denildi. **Vahşî, Hz. Hamza** (r.a.)'yı şehid edişini sonra şöyle anlatmıştır:

"–Kalabalıkta yalnız **Hamza**'yı arıyordum. Ona tesâdüf ettiğim vakit, karşısına çıkanları, öyle bir darbe ile yere seriyordu ki, hiç biri tekrar ayağa kalkamıyordu. Karşısına çıkmaya cesâret edemeyerek ve kayalar arasında saklanarak O'nu adım adım takip ediyordum. **Hamza** ihtiyatsız bir bahadırdı. Nihayet gizlenmiş olduğum yere yaklaştı. Mızrak atmakta pek mâhirdim ve hedefimi nâdir olarak şaşırırdım. **Hamza, Abduluzza oğlu Sibah**'ın başını kesmek üzere eğildiği sırada mızrağımı attım. Kasığına girdi. Kaba etleri arasından çıktı. **Hamza** beni gördü. Üzerime hücum etti. Fakat kuvveti, O'nu aldatmıştı. Yere düştü ve orada öldü. Mızrağımı vücudundan çıkararak savaş meydanından kaçtım. **Hamza**'yı yalnızca âzad olmak için vurmuştum."[411]

Hz. Hamza'nın şehâdeti, Müslümanlar arasındaki şaşkınlık ve paniği arttırdı. Bundan faydalanan müşrikler, Peygamber (s.a.v.)'in çadırını ok ve taş yağmuruna tuttular. Müşrik **Utbe**'nin attığı bir taşın isâbet etmesiyle Hz. Peygamber'in zırhından iki halka mübârek yüzlerine battı ve yanağını delerek bir dişini kırdı. Yanında bulunan **Ebû Ubeyde bin Cerrah**, bu miğfer halkalarından birisini dişiyle çekip çıkarırken kendisinin ön dişlerinden biri kırıldı. Öteki halkayı çıkarırken bir dişi daha kırıldı. Bu durum, ashâbın gücüne giderek:

"–Kureyş müşriklerine bedduâ etsenize?!" dediler.

Rasûl-i Ekrem (s.a.v.) ise buna cevaben:

---

411 "Allah'ın Kulu ve Rasûlü Muhammed", **Ali Kemalî** Tercümesi, sh: 128.

"–Ben lânetleyici olarak gönderilmedim. Bilâkis doğru yola dâvet edici ve rahmet olarak gönderildim. Allâh'ım!.. Kavmime hidâyet ver. Çünkü onlar bilmiyorlar."[412] diyerek onlara hayır duada buyurdular.

Yine bu esnâda idi ki:

"–**Muhammed** öldürüldü!" diye bir sayha mü'minlerin kuvve-i mâneviyyelerinin tamamen sarsılmasına sebep oldu. Panik umûmîleşti. Sanki mahşerden bir gün yaşanıyordu. Bu durumda Hz. Peygamber:

"–Ey Allâh'ın kulları! Bana geliniz!.." diyerek karma karışık bir hâldeki mü'minleri yanına çağırıyor, fakat bu kargaşada bunu pek duyan olmuyordu.

Bu sırada **Enes bin Mâlik**'in amcası **Enes bin Nadr** de:

"–Ey cemaat-i Müslimîn! **Muhammed** katlolunduysa, Allah Teâlâ bâkîdir. Din uğruna cenk edip şehid olarak O'na kavuşmak istemez misiniz?" diye etrafa sesleniyordu.

Bu sözler, Müslümanları gayrete getirdi. Savaş aynı şiddetiyle tekrar başladı. Artık Müslümanlar sadece şehid olmak için savaşıyorlardı ki, **Kâ'b bin Mâlik**'in:

"–Müjde! Ey mü'minler!.. Rasûlullah burada!.." diye bağırdığı işitildi.

Bu söz, yorgun ruh ve bedenlere yeniden bir hayat verdi. Müslümanlar hep birlikte koşup Peygamber'in etrafını sardılar.

Bu durum, Kur'ân-ı Kerîm'de şöyle ifade olunmuştur:

"Muhammed, ancak bir Rasûl'dür. O'ndan önce de peygamberler gelip geçmiştir. Şimdi O ölür, ya da

---

412 **Buhârî**, Meğâzî, 24; **Heysemî**, VI, 117; **Vâkıdî**, I, 244-247; **Kadı Iyâz**, I, 95.

öldürülürse, gerisin geriye (eski dîninize) **mi döneceksiniz? Kim** (böyle) **geri dönerse, Allâh'a hiçbir şekilde zarar vermiş olmayacaktır. Allah şükredenleri mükâfâtlandırır."**[413]

"(Düşmana karşı) **gevşeklik göstermeyiniz!** (Mağlûb olduk, diye) **mahzûn da olmayınız!** (Allâh'ın vaadine) **inanıyorsanız, mutlaka üstünsünüz** (sonunda gâlip olacaksınız)! **Eğer sizin** (Uhud'da) **yaralanarak canınız yandıysa,** (Kureyş) **kavminin de** (Bedir'de) **öyle canı yanmıştı. Biz, bu günleri insanlar arasında nöbetleşe dolaştırırız.** (Bazı kere siz gâlip olursunuz, bazı kere de düşmanlarınız gâlip gelir!)..."[414]

Hz. Peygamber'in hayatta olduğunu öğrenen Müslümanlar, yeniden hayat bulup O'nun etrafında kenetlendiler. Düşman, hiçbir netice elde edemeyeceğini anlayınca çekilmeye başladı. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.) ashâbı ile birlikte Uhud Dağı civarındaki bir tepeciğe çıktı. Bunu gören **Ebû Süfyan** da bu tepeye mütenâzir diğer bir tepeye çıkarak yüksek sesle:

"–**Muhammed** yaşıyor mu?" diye bağırdı.

Rasûlullâh (s.a.v.) bu suâle mukabelede bulunulmamasını tenbih etmiş olduğundan, bu suâl cevapsız kaldı.

Ebû Süfyan tekrar seslendi:

"–**Ebûbekir** yaşıyor mu? **Ömer** hayatta mı?"

Müslümanlardan yine hiçbir cevap alamaması üzerine bu defa şöyle dedi:

"–Tabiî, bütün onlar öldüler. Putumuz Hubel'e hamd ü senâlar olsun!"

Bunun üzerine **Hz. Ömer** daha fazla sükûtu muhafaza edemedi ve O'nun sözlerini inkâr için haykırdı. **Ebû**

413 Âl-i İmran Sûresi, âyet 144.

414 Âl-i İmran Sûresi, âyet 139-140.

Süfyan, Hz. Ömer'in sesini tanımış ve Rasûlullâh'ın da hayatta olduğunu öğrenmiş ve hattâ bu karşılıklı konuşmayı dinlediğini de hissetmişti. Bu durum üzerine **Ebû Süfyan**'ın sadece şu sözleri söylemekle iktifâ etmesi şaşılacak bir şeydir:

"–Bugün, bir başka güne bedeldir: Uhud, Bedr'in (öcüdür); **Hanzele (İbn Ebî Âmir**, oğlum) **Hanzele**'ye mukabildir. İsterseniz gelecek yıl, Bedir'de aynı gün, benimle tekrar karşılaşmak üzere geliniz."[415]

Bu, bir yıl sonra Bedir'de ikinci bir karşılaşma vaadi olmakla beraber ileride îzah edileceği üzere, bu vaadlerinde sebat edemeyeceklerdir.

Bu Uhud Gazvesi'nde pek çok ibretli vak'alar vardır. Eserimizin hacmi müsaid olmadığından bunlardan sadece bir kaçına temas edelim:

Harb sahasına müşrik ordusunun bir ferdi olarak gelmiş bulunan **Usayram**, Hz. Peygamber'in önüne gelip kelime-i şehâdet getirdikten sonra sordu:

"–Yâ Rasûlallah! Namaz geçiyor, önce namazımı mı kılayım, yoksa içlerinden çıktığım müşriklerle mi savaşayım?"

Hz. Peygamber:

"–Geri dön ve hemen savaş!.." buyurdu.

Usayram derhal geri dönüp savaşmaya başladı. Birkaç müşrik hakladıktan sonra şehid oldu.

Allah Rasûlü (s.a.v.), O'nun için:

"–Az çalıştı, çok kazandı." buyurmuşlardır. Bir vakit bile namaz kılmadan, hem sahabî ve hem de şehid oldu.

Hanım sahabîlerden **Ümmü Ümâre**, Uhud'da bulunarak azgın müşriklerle erkeklerden geri kalmamacasına

---

415 Prof. Dr. **Muhammed Hamîdullah** - İslâm Peygamberi, İstanbul 1991, sh. 236 vd.

savaştı. Düşmana ok atmaktan bir an bile fâriğ olmadı. Hz. Peygamber, O'nun bu hâlini şöyle ifade buyurmuşlardır:

*"–Harp esnâsında sağıma-soluma döndükçe hep **Ümmü Ümâre**'nin yanıbaşımda çarpıştığını görüyordum."*

Bunun üzerine **Ümmü Ümâre**:

"–Yâ Rasûlallâh! Allâh'a duâ et de cennette Sana komşu olalım." dedi.

Hz. Peygamber:

"–Allâh'ım! Bunları bana cennette komşu ve arkadaş et!.." diyerek duâ edince de **Ümmü Umâre** (r.anhâ):

"–Artık bundan sonra Dünyâ'da ne musîbet gelirse gelsin, aldırmam!" diyerek[416] sevincini ifade etti.

Medîne Yahudileri'nden **Muhayrık**, âlim bir zâttı. Hz. Peygamber'in Tevrat ve İncil'de geleceği müjdelenmiş olan Âhirzaman Nebîsi olduğunu anlamış ve müslüman olmuştu. Uhud Savaşı arefesinde Yahudileri İslâm'a dâvet ettiği hâlde hiç birisi icâbet etmedi. Bunun üzerine yakınlarına şu vasiyette bulunarak, mü'minlerin safına katıldı:

"–Eğer bugün öldürülürsem, bütün mal varlığım **Muhammed**'indir. O, Allâh'ın gösterdiği şekilde onları kullanır."

Ümit ve tahmin ettiği gibi **Muhayrık**, Uhud'da şehid oldu. Kendisinin yedi hurma bahçesi vardı. Hz. Peygamber bunları vakfetti ve:

*"–**Muhayrık**, Yahudiler'in en hayırlısıdır."* buyurdu.[417]

Buna mukabil **Kuzman** adındaki bir Medîneli Arap, Uhud'da müşriklerden yedi kişiyi öldürdükten sonra kendisi de öldürülmüştü. Şu zâhir hâle rağmen Hz. Peygamber:

---

416 **Vâkıdî**, I, 273; **İbn-i Sa'd**, VIII, 415.

417 **İbn-i Hişâm**, III, 38; **Vâkıdî**, I, 263; **İbn-i Sa'd**, I, 501-503.

"–Kuzman cehennemliktir!" buyurdu.

Çünkü O, son nefesinde kendisine:

"–Şehîdliğin mübârek olsun ey **Kuzman**!" diyen **Katâde bin Nûmân**'a:

"–Ben kabîlem için savaştım; şehîdlik için değil!.." demiş ve kılıcına abanarak intiharla canına kıymıştı.[418]

Sümeyra Hatun isimli kadın sahâbînin Uhud'da iki oğlu ile birlikte babası ve kocası da şehid olmuştu. O, bu dört şehidinin telâş ve endişesi yerine her rastladığına Hz. Peygamber'in sağ olup olmadığını soruyordu. Nihayet Rasûlullah (s.a.v.)'i görüp de O'nun sağ olduğunu anlayınca da:

"–Elhamdülillâh! Anam, babam sana fedâ olsun yâ Rasûlallah!" dedi. "Sen sağ olduktan sonra, artık hiçbir şeye kederlenmem!.."[419]

Uhud'da başta **Hz. Hamza** olmak üzere yetmiş şehid verilmişti. Onların hüzünlü defninden sonra Medîne'ye dönüldü.

2- Hamrâü'l-Esed Seferi

Mekkeli müşrikler, Uhud'da kesin bir neticesi olmasa da zafer kazanmalarına rağmen ya akıl edemediklerinden veyahud da mü'minlerin son andaki toparlanmalarından dolayı kendilerinde cesâret hissedememiş ve müdâfaasız kalmış olan Medîne'ye saldırmadan Mekke yolunu tutmuşlardı. Yolda bir kısım müşrikler, **Ebû Süfyan**'a bunu teklif ettiler. Bunlardan biri olan, **Ebû Cehil**'in oğlu **İkrime**:

"–Ne iş gördük sanki? Hazır gâlip gelmişken onları tamamen imha etmeden dönüyoruz. Çok geçmeden onların toparlanarak intikam almak için üzerimize gelecekleri muhakkaktır! Doğru olan, geriye dönüp Medîne'ye giderek onları kökten imha etmektir." dedi.

---

418 **Vâkıdî**, I, 263.

419 **Vâkıdî**, I, 292.

Buna karşı **Safvan bin Ümeyye:**

"–Evs ve Hazrec kabileleri, şu kadar adamlarının telef olmasından dolayı kızıp da intikam almaya kalkışarak toptan harekete geçerlerse, vaziyet aleyhimize döner. Hazır zafer kazanmışken ağzımızın tadıyla Mekke'ye varalım." diyerek **İkrime**'nin fikrine karşı çıktı.

Ebû Süfyan ise bu iki fikir arasında önce tereddüd gösterdi. Devam eden münakaşa sonunda, O da Medîne üzerine yürünmesi fikrine katıldı. Müşrikler, Revha adlı yerden geri dönüp Medîne'ye yöneldiler.

Bu haber Medîne'ye ulaştığında şu âyet-i kerîme nâzil oldu:

"Düşman topluluğunu tâkip etmede gevşeklik göstermeyin. Eğer siz acı duyuyorsanız, şüphesiz onlar da sizin acı duyduğunuz gibi acı çekiyorlar. Oysa siz Allah'tan onların ümîd edemeyecekleri şeyleri umuyorsunuz. Şüphesiz Allah her şeyi bilendir, hikmet sâhibidir."[420]

Hz. Peygamber de bir gün evvelki savaşa rağmen düşmana Müslümanlar'ın hâlâ güçlü olduklarını göstermek ve onlara bir gözdağı vermek istiyordu. Bu sebeple sabah namazını kıldıktan sonra:

"–Düşmanı kim tâkip etmek ister?" diye sordu.

Bu suâle topyekün müsbet cevap alınca da Medîne'ye **İbn-i Ümmü Mektûm**'u vekil bırakarak altı yüz kişilik bir kuvvetle **"Hamrâü'l-Esed"** denilen yere vardı. Bunu haber alan Mekke müşriklerinin kalbine bir korku düştü. **Safvan bin Ümeyye:**

"–Gördünüz mü? İşte benim dediğim gibi oldu. İntikam almaya geliyorlar. Haydi, bir belâya uğramadan buradan savuşup gidelim." dedi.

---

420 Nisâ Sûresi, âyet 104.

Ebû Süfyan zaten tereddüt hâlindeydi. Bu ikaz üzerine ordusunu Mekke istikametine çevirerek sür'atle oradan uzaklaştırdı.

Hicret-i Nebeviye'nin üçüncü senesi (24 Mart 625) vâki olan bu sefere **"Hamrâu'l-Esed Seferi"** denilir.

Hicretin bu üçüncü senesinde mîrâsla alâkalı âyetler nâzil olmakla İslâm Fıkhı'nın ikmâli hususunda büyük bir merhale teşkil edilmiştir.

d- Dördüncü Hicret Senesi Vak'aları

1- Recî Vak'ası

Medîne civarında yaşayan Adal ve Kâre kabileleri Hz. Peygamber'e müracaatla kendilerine İslâmiyet'i öğretecek muallimler gönderilmesi talebinde bulundular. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.) onlara **Âsım bin Sâbit** başkanlığında on kişilik bir heyet gönderdi. Bu heyete dâhil olanlar, **"Recî"** denilen yerde konakladıklarında Lihyânoğulları kabilesine mensup yüz okçunun taarruzuna mâruz kaldılar. Kendilerini korumak için sür'atle yüksek bir kayaya tırmandılar. Bu tepeyi kuşatan düşman okçular:

"–İnin aşağı ve silâhlarınızı bırakarak teslim olun. Söz veriyoruz, hiç birinizi öldürmeyeceğiz'." diye bağırdılar.

Kafile başkanı **Âsım bin Sâbit**, kâfirlerin sözüne güvenilmeyeceğini söyleyerek teklifi reddetti. Kısa bir mücâdeleden sonra bu on kişinin sekizi şehid oldu. Diğer ikisi **Hubeyb** ile **Zeyd** yaralı olarak esir edildi.

Bunları Mekke'ye götürüp esir pazarında sattılar. **Hubeyb**'i kendisinin Bedir'de öldürmüş olduğu **Hâris bin Amr**'ın oğulları intikam maksadıyla satın aldılar. Haram ayların geçmesini bekledikten sonra, O'nu öldürmek maksadıyla Harem bölgesi dışındaki **"Hill"** denilen yere getirdiler. Son arzusunu sordular: İki rekât namaz kılmak istedi-

ğini bildirdi ve namazdan sonra:

"–Allâh'a yemin ederim ki, ölümden korktuğumu zannetmeyeceğinizden emin olsam, bu namazı daha ziyâde kılardım!.." dedi.

Bu sırada başında cellât gibi bekleyenler, O'na sordular:

"–Hayatının kurtulmasına mukabil olarak senin yerinde Peygamberinin olmasını ister miydin?"

Hubeyb, hiç tereddüt etmeden şu cevabı verdi:

"–Aşlâ!.. Değil O'nun burada benim yerimde olmasını istemek, şu ân bulunduğu Medîne-i Münevvere'de mübârek ayaklarına bir dikenin batmasına bile gönlüm râzı olmaz!"

Ebû Süfyân, O'nun bu cevabını öğrendiğinde:

"–Ben, Dünyâ'da **Muhammed** kadar arkadaşları tarafından sevilen başka hiçbir kimse görmedim!.." dedi.[421]

Zeyd'in ölümü de aynen **Hubeyb** (r.a.) gibi oldu. O da şehid edilmek üzereyken benzer bir suâle muhatap oldu ve aşağı-yukarı aynı cevabı verdi. Şu âyet-i kerîme -hiç şüphesiz- şehâdeti böyle karşılayanlar hakkındadır:

"Ey itmi'nâna ermiş (itaatkâr) **nefs! Sen O'ndan, O da senden râzı olarak Rabbine dön,** (sâlih) **kullarımın arasına katıl ve cennetime gir!"**[422]

2- Bi'r-i Maûne Vak'ası

Yine Recî' Vak'ası sırasında (Temmuz 625) idi ki, Necid Bölgesi ileri gelenlerinden biri olan **Ebû Berâ** birtakım hediyelerle Medîne'ye gelip:

"–Eğer, Necid'e İslâm'ı tebliğ edecek kimseler gönderilirse pek çok kimsenin müslüman olacağını..." söyledi.

421 **Vâkıdî**, I, 360; **İbn-i Sa'd**, II, 56

422 Fecr Sûresi, âyet 27-30

Hz. Peygamber, O'nun bu hediyelerini kabul etmediği gibi ayrıca da:

"–Ben dostlarım hakkında Necidlilerden (onların ihânetinden) korkarım!" buyurdu.

Bunun üzerine **Ebû Berâ**:

"–Onlar Necid'e geldiklerinde benim emniyetim altında olacaklardır. Kendilerine kimse bir şey yapamaz!.." diyerek teminat verdi.

Bunun üzerine kerhen râzı olan Hz. Peygamber, **Ebû Berâ**'nın yeğeni olup Necid'deki kabilelerin reisi olan **Âmir bin Tufeyl**'e hitaben bir mektup yazdırdı ve sonra da Necid halkına İslâm Dîni'ni öğretmek için Ensâr'ın büyüklerinden **Münzir bin Amr** reisliğinde bir heyet gönderdi.

Yetmiş kişiden ibâret olan bu heyete dâhil olanların hepsi de hâfızdı ve **"Ehl-i Suffe"**dendi. O zaman Medîne'de bir kısım ubbâd (âbidler) ve zuhhâd (zâhidler) vardı ki, bunlar iktisâdî bakımdan son derecede zayıf insanlardı. Dâima Harem-i Şerîf'in belli bir kısmında bulunur ve ibâdetle meşgul olurlardı. **"Sûf"** yani yünden yapılmış basit bir hırka giydiklerinden, bunlara **"ashâb-ı suffe"** denilirdi. Bir görüşe göre **"tasavvuf"** kelimesi de bunların takvâlarını remzeden, bu sûf, yani yün hırkadan neş'et etmiştir.

Heyetin reisi, **Münzir bin Amr**, Rasûlullâh (s.a.v.)'in mektubunu **Enes bin Mâlik**'in dayısı **Milhan** ile Necid kabilelerinin başındaki **Amr bin Tufeyl**'e gönderdi. **Tufeyl** bu mektubu okumadığı gibi elçi durumundaki **Milhan**'ı da şehid etti.

Bununla da iktifâ etmeyerek Bi'r-i Maûne'de konaklamış bulunan hey'ete âni bir baskın tertip ederek hepsini kılıçtan geçirdi. Sadece **Kâ'b bin Zeyd**, bu katliamdan yaralı olarak kurtulabildi. Onu da öldü sanarak cesetler arasında terk edip gitmişlerdi.

Cebrâil (a.s.) gelip, Rasûlullâh (s.a.v.)'e fâciayı bildirdi ve yukarıda Recî' Vak'ası dolayısıyla zikrettiğimiz âyet-i kerîme nâzil oldu.

Enes (r.a.):

"–Rasûlullâh (s.a.v.)'in Bi'r-i Maûne'de şehîd olan ashâbına üzüldüğü kadar, hiçbir şeye üzüldüğünü görmedim!.." demiştir.[423]

Hakîkaten Hz. Peygamber bu hâdiseden dolayı çok üzülmüş ve:

"–Bu fâcia, **Ebû Berâ**'nın yüzündendir. Ben, bunu ancak O'nun ısrarı ile istemeyerek yapmıştım." buyurmuş, bunu işiten **Ebû Berâ** ise, fevkalâde üzülmüş ve kederinden hastalanarak vefât etmiştir.

Bu hadiseyi fırsat bilen Yahudiler ve bazı münâfıklar, Uhud'da, Recî'de ve şimdi de Bi'r-i Maûne'de verilen zâyiâtı dillerine dolayarak:

"–O ölenler, bizim sözümüzü dinlemiş olsalardı, şimdi ölmemiş olacaklardı." diyorlardı. Kur'ân-ı Kerîm'de bu gibi sûret-i haktan görünerek ileri geri konuşanlar, şöyle kınanmıştır:

"(Evlerinde) **oturup da kardeşleri hakkında: «–Bize uysalardı, öldürülmezlerdi.» diyenlere:**

«–Eğer doğru sözlü insanlar iseniz, canlarınızı ölümden kurtarın bakalım!» de!"[424]

3 - Benî Nâdir Gazvesi

Benî Nâdir'in, Medîne'de yaşayan bir Yahudi kabilesi olduğu beyân edilmişti. Bunlar Medîne hâricinde muhkem bir kalede yaşıyorlardı. Kendileri ile yine evvelce anlatılmış olduğu üzere **"Medîne Anlaşması"** diye meşhur olmuş

423 **Müslim**, Mesâcid, 302.

424 Âl-i İmran Sûresi, âyet 168.

bulunan bir anlaşma yapılmıştı. Buna göre Müslümanlar aleyhine hiçbir faaliyette bulunmayacaklardı.

Yahudiler, bir müddet bu anlaşmaya sâdık kaldılar. Fakat Uhud Gazvesi'nden sonra tavır değiştirdiler. Mekke müşrikleriyle ve Medîneli münafıklarla sıkı bir sûrette temas etmeye başladılar.

Bu arada onların kötü emellerini açığa çıkaran bir hâdise oldu. Şöyle ki:

Bi'r-i Maûne hadisesinden yaralı olarak kurtulan **Amr bin Ümeyye**, Medîne'ye gelirken yolda kendilerine saldırıp arkadaşlarını şehid eden kabileye mensup iki kişi ile karşılaştı. Onları öldürdü. Hâlbuki bunlar, Medîne'den dönmekteydiler. Yani **"eman"**ları vardı. Bu sebeple öldürülenlerin âilelerine **"diyet"** ödenmesi gerekiyordu. Bu diyetin bir kısmının Benî Nadîr tarafından ödenmesi, evvelce zikri geçen anlaşma gereğiydi.

Benî Nadîr'in bu mükellefiyeti kabul etmek istememesi üzerine Rasûlullâh (s.a.v.) yanında beş-on kişi olduğu hâlde onların nezdine gitti. Hz. Peygamber'in böyle az birkaç kişi ile oraya geldiğini gören Yahudiler, hâinâne bir plân tasarladılar. Peygamber'i, bir evin gölgesine oturtacaklar, sonra da çıkıp yukarıdan ağır bir taşı üstüne bırakarak güyâ O'nu öldüreceklerdi.

Cebrâil (a.s.) gelip bu sûikast teşebbüsünü haber verince Rasûlullâh (s.a.v.) derhal geriye dönüp Medîne'ye geldi. Bu sûretle Yahudiler, Müslümanlarla aralarındaki anlaşmayı bozmuş oldular. Bunun üzerine Rasûlullâh (s.a.v.), onlara:

"–Ya on gün içinde anlaşmayı yenileyin veyahud da çıkıp gidin." teklifinde bulundu.

Yahudiler anlaşmayı yenilemek istemediler. Fakat Müslümanlar'la da artık baş edemeyeceklerini bildiklerinden

yardım ümidiyle sağa-sola başvurdular. Bu destek münâfıkların reisi **İbn-i Selûl**'den geldi. O, Yahudilere dedi ki:

"–Yerinizde sebat edip, sakın bir yere gitmeye râzı olmayın. Biz, size yardım ederiz. Benî Kurayza Yahudileri ile Gatafan kabilesi de size yardıma gelecekler."

Bunun üzerine Benî Nadîr Yahudileri, Rasûlullâh'a:

"–Biz ne eski anlaşmayı yeniler ve ne de vatanımızdan çıkarız." diye cevap verdiler.

Bu durum, Kur'ân-ı Kerîm'de şöyle ifade edilmektedir:

"Münâfıkların, kitâb ehlinden inkâr eden dostlarına:

«Eğer siz yurdunuzdan çıkarılırsanız, mutlaka biz de sizinle beraber çıkarız; sizin aleyhinizde kimseye aslâ uymayız. Eğer savaşa tutuşursanız, mutlaka yardım ederiz!» dediklerini duymadın mı? Allah onların yalancı olduklarına şehâdet eder."[425]

Hâlbuki **İbn-i Selûl**, Benî Nadîr'in barındığı kale muhâsara edilince bu vaadinde durarak onlara yardım etmeyi göze alamadı. Bunun Kur'ânî ifadesi de şöyledir:

"And olsun, eğer onlar çıkarılsalar, onlarla beraber çıkmazlar; savaşa tutuşmuş olsalar, onlara yardım etmezler; yardım etseler bile arkalarına dönüp kaçarlar, sonra kendilerine de yardım edilmez."[426]

Yahudiler, ahidlerini bozunca Cenâb-ı Hak mukabele emri verdi:

"(Antlaşma yaptığın) **bir kavmin ihânetinden korkarsan, Sen de** (onlarla yaptığın ahdi) **aynı şekilde bozduğunu kendilerine bildir. Çünkü Allah, hâinleri sevmez."**[427]

---

425 Haşr Sûresi, âyet 11.

426 Haşr Sûresi, âyet 12.

427 Enfal Sûresi, âyet 58.

Bu ilâhî müsâade üzerine Hz. Peygamber, **İbn-i Ümmi Mektum**'u yerine vekil tâyin ettikten sonra ordusu ile Medîne dışına çıktı ve Benî Nadîr'in barındığı kaleyi kuşattı. Hiçbir yerden yardım alamayan Yahudiler, kuşatmanın onuncu gününde eman dilediler. Silâhlarını bırakmak şartıyla alabildikleri kadar eşya ile çıkıp gitmek üzere izin talep ettiler. Bu talep kabul edildi. Altı yüz deve yükü eşyaları ile sağ sâlim kaleden çıktılar. Kimi Hayber'e, kimi de Şam'a gidip yerleşti.

Onlardan kalan ve savaşılmadan elde edilmiş bulunan ganimete **"fey"** denildi ve farklı bir hükme tâbî oldu. Nâzil olan âyet-i kerîme[428] mûcebince Benî Nadîr'den elde edilen ganimetler, Muhâcirler arasında taksim edildi.

4- İçki ve Kumarın Yasaklanması

Hicret'in bu dördüncü senesinin mühim hâdiselerinden biri de **"içki"** ve **"kumar"**ın tahrîm edilmiş olmasıdır. Çok bilindiği üzere, içkinin haram kılınması, üç merhalede gerçekleşmiştir. Şöyle ki:

Bir gün **Hz. Ömer** ile **Muaz** ve diğer ashâbdan bazıları:

"–Yâ Rasûlallah!.. Hamr (içki)dan bize haber ver. Zira o, insanı sarhoş ederek aklı gideriyor." demişlerdi.

Bunun üzerin içkinin kötülüğünü beyân eden ilk âyet indi:

"Sana hamr (içki) **ile kumarı soruyorlar. Onlara de ki: İkisinde de hem büyük bir günah, hem de insanlara bazı faydalar vardır. Fakat günahları menfaatlerinden daha büyüktür."**[429]

Bir müddet sonra diğer bir âyet indirilerek şöyle buy-

428 Haşr Sûresi, âyet 28

429 Bakara Sûresi, âyet 219

ruldu:

"Ey îman edenler! Sarhoş olduğunuz zaman ne söylediğinizi bilmedikçe namaza yaklaşmayınız."[430]

Bu âyet, içki hakkındaki ikinci âyet idi ve sadece namaz vakitlerinde sarhoşluğu yasaklıyordu.

Aradan bir müddet daha geçtikten sonra içkiyi kat'î olarak men eden üçüncü âyet indi. O da şu idi:

"Ey iman edenler! Hamr, kumar, dikilen putlar ve fal okları şeytanın murdar işinden başka bir şey değildir. Bunlardan kaçının ki, felâh bulasınız."[431]

Burada ilâhî tayinle gerçekleşen tedrîce dikkat etmelidir ki bu, tebliğde muhatabı koruyan bir metod gereğidir.

5- Bedr-i Suğrâ (Küçük Bedir)

Ebû Süfyan, Uhud'dan ayrılırken:

"–Gelecek sene Bedir'de tekrar savaşalım!.." demiş, Müslümanlar da bunu kabul etmişlerdi.

Bu sözleşmeye uyarak **Ebû Süfyan,** Hicret-i Nebeviye'nin bu dördüncü yılı Nisan ayı ortalarında ordusu ile **"Merru'z-Zahran"** mevkiine geldi. Harb etmeye cesâreti olmadığından Müslümanlar'a bir gözdağı vererek çekilip gitmek istedi. Çünkü mü'minlerin her gün biraz daha çoğalıp kuvvetlendiklerinin farkındaydı. Medîne'ye bir adamını gönderip -âdeta- meydan okuttu.

Hâlbuki Rasûlullah (s.a.v.), O'nun hazırlıklarını zamanında haber almış ve O'na mukabele edecek orduyu hazırlamıştı. **Ebû Süfyan**'ın elçisi, mü'minleri korkutup savaştan vazgeçirmek için yalan ve mübalâğalı haberler yaymaktayken, Hz. Peygamber, bu hususta kararlılığını:

"–Varlığım kudret elinde bulunan Allâh'a yemin

430 Nisâ Sûresi, âyet 43

431 Mâide Sûresi, âyet 90

ederim ki, yanımda hiç kimse olmasa bile, ben tek başıma Bedr'e gideceğim!.."[432] buyurmak sûretiyle ortaya koydu.

Bundan sonra, Allâh Teâlâ, müslümanlara yardım etti ve kalblerine sebat ihsân etti. İslâm ordusu Bedir'e vardığında, orada kimsecikler yoktu. Zira **Ebû Süfyan**, Medîne'ye gönderdiği adamının dönmesini bile beklemeden geriye dönüp, Mekke'nin yolunu tutmuştu.

İslâm ordusu, Bedir'de **Ebû Süfyan**'ın geriye dönmesi ihtimaline binâen sekiz gün bekledikten sonra Medîne'ye avdet etti. Avdet etmeden önce de o sırada Bedir'de tertiplenmiş olan fuara katılıp bir hayli kazançlı ticaret yaptılar. Bu sefere **"Bedr-i Suğrâ"** yani **"Küçük Bedir"** denildi.

Kur'ân-ı Kerîm'de, mü'minlerin düşman elçisinin korkutucu ve mübalâğalı yalanlarına aldırmayarak sebat etmeleri şöyle övülmüştür:

"Bir kısım insanlar, mü'minlere:

«–Düşmanlarınız size karşı toplandılar; aman ha, onlardan sakının!» dediklerinde, bu onların îmanlarını bir kat daha artırmış ve:

«–Allah bize yeter. O ne güzel vekîldir!» demişlerdir.

Bunun üzerine kendilerine hiçbir fenâlık dokunmadan, Allâh'ın nîmet ve keremiyle geri geldiler. Böylece Allâh'ın rızâsına uymuş oldular. Allah, çok büyük bir lütuf ve inâyet sâhibidir."[433]

Bu âyette geçen:

"–Allâh bize yeter, o ne güzel vekîldir." sözü aslında **İbrâhîm** (a.s.)'ın, ateşe atılırken söylediği sözdür.

Ebû Süfyan'ın elçisi, Müslümanları korkutup savaştan vaz geçirmeye çalışırken, mü'minler tevârüden ve hep

---

432 **İbn-i Sa'd**, II, 59; **Vâkıdî**, I, 386-387.

433 Âl-i İmrân Sûresi, âyet 173-174.

birlikte:

"–Allâh bize yeter, o ne güzel vekîldir." dediklerinden dolayı yukarıdaki ilâhî medih ve senâya nâil olmuşlardır.

e- Beşinci Hicret Senesi Vak'aları

1- Müreysî Gazvesi

Bu gazve, **"Benî Müstalik"** kabilesine karşı gerçekleştiğinden dolayı buna **"Benî Müstalik Gazvesi"** de denilir. (Şubat 627)

Müstalikoğulları, Hicret-i Nebeviye'nin bu beşinci yılında Mekke müşriklerinin tahrikleri sonucu olarak Medîne'ye saldırmak üzere ordu teşkiline çalışıyorlardı ki, bunu haber alan Rasûlullâh (s.a.v.) yedi yüz kişilik bir kuvvetle onların üzerine vardı. İki taraf, **"Müreysî Suyu"** kenarında karşı karşıya geldi.

Hz. Ömer, Hz. Peygamber'in emri üzerine bülend-âvâz bir sûrette Müstalikoğulları'nı İslâm'a dâvet etti. Bu dâvete, ok atışı ile karşılık verdiklerinden, savaş başladı. Müstalikoğulları yenildi. On maktulleri vardı. Müslüman ordusundan da bir kişi şehid oldu.

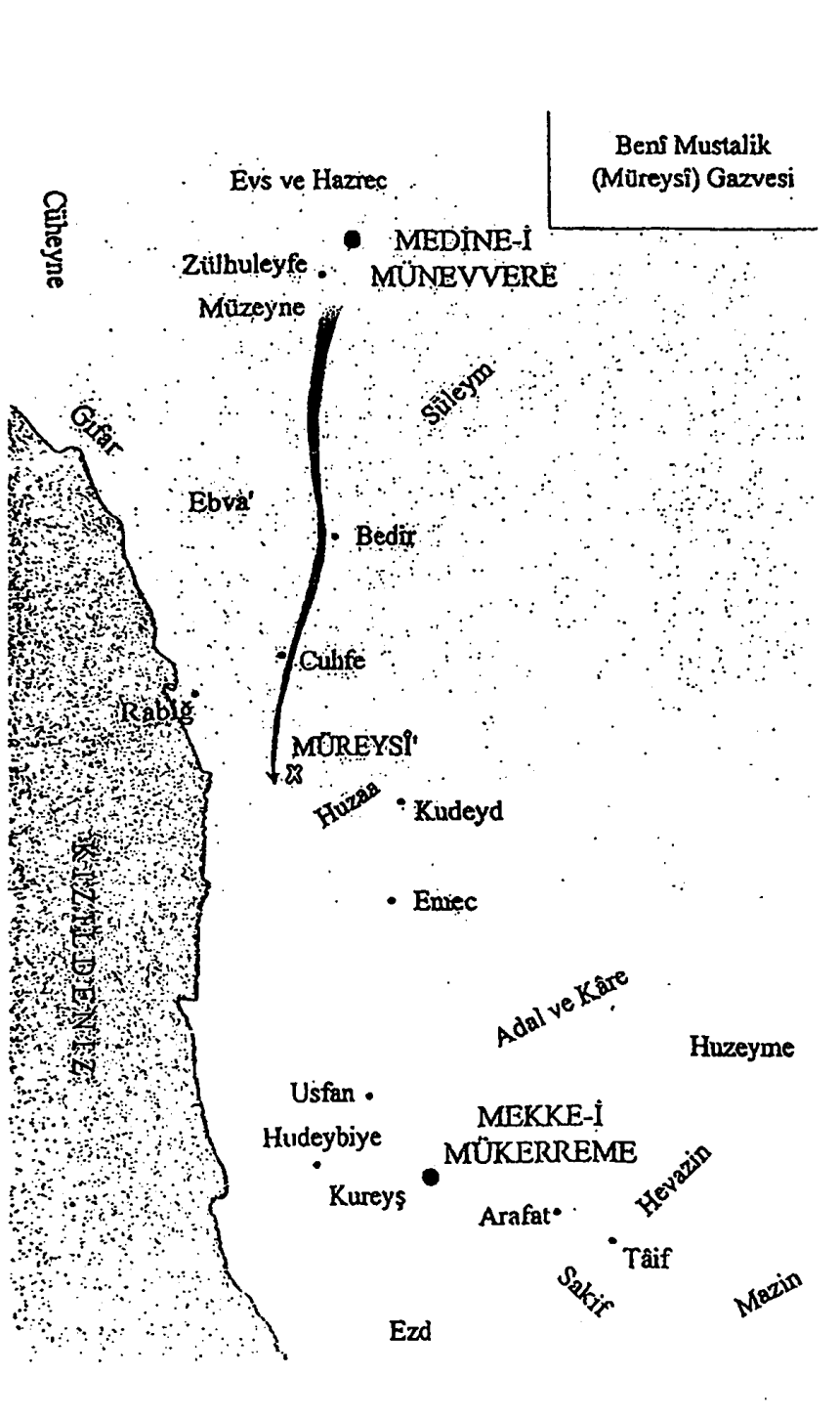
Müslümanlar birçok esir ve ganimet ele geçirdiler. Esîreler arasında Müstalikoğulları Kabilesi'nin reisinin kızı **Cüveyriye** de vardı. O, **Sâbit bin Kays**'ın hissesine düşmüştü.

Babası gelerek asâletinden bahisle kızının harb esîresi, yani câriye olamayacağını iddia etti. Müslümanlıkta asâlet iddiasının geçerliliği olmadığını anlayınca da beraberindeki develeri göstererek:

"–Bu develeri, kızımın fidyesi olarak alın ve O'nu serbest bırakın." dedi.

Rasûlullâh (s.a.v.):

"–Sakladığın diğer iki deve nerede?" diye sorunca O,

Benî Mustalik
(Müreysî) Gazvesi
Evs ve Hazrec
MEDİNE-İ
MÜNEVVERE
Zülhuleyfe
Müzeyne
Cüheyne
Süleym
Gifar
Ebvâ'
Bedir
Cuhfe
Rabiğ
MÜREYSÎ'
Huzaa
Kudeyd
Emeç
KIZILDENİZ
Adal ve Kâre
Huzeyme
Usfan
Hudeybiye
MEKKE-İ
MÜKERREME
Kureyş
Arafat
Hevazin
Tâif
Sakif
Mezin
Ezd

karşısındaki insanın gerçekten bir peygamber olduğunu anladı ve müslüman oldu. Zira iki devesini bir vâdide saklamıştı ki, bunu O'ndan başka bilen yoktu.

Elbette böyle olacaktı. Zira Kur'ân-ı Kerîm'de:

"O, kendi hevâsına göre değil, vahye göre konuşur."[434] buyrulmaktadır.

Bundan sonra Hz. Peygamber, **Cüveyriye**'ye fikrini sordu. O, Rasûlullah (s.a.v.)'in yanında kalmak istediğini söyleyince, Hz. Peygamber, O'nun fidyesini ödeyerek hürriyete kavuşmasını sağladı.

Bunun üzerine **Cüveyriye**, kendi serbest irâdesi ile kelime-i şehâdet getirip Müslüman oldu. Zîra daha evvel bir rüyâ görmüş olduğundan hayatındaki zuhurâtı doğru değerlendirdi ve Hz. Peygamber'in temiz zevcelerinden biri oldu. Bunu gören Müslümanlar:

"–Peygamber akrabâsının esir olması doğru değildir!.." diyerek ellerindeki bütün esirleri fidyesiz bir şekilde serbest bıraktılar. Bu hususta **Hz. Âişe** (r.anhâ) şöyle buyurmuştur:

"–Kavmi için, **Cüveyriye**'den daha hayırlı bir kadın görmedik; O'nun sebebiyle Benî Mustalik'ten yüz hâne halkı âzâd olundu." demiştir.[435]

2- İfk (İftira) Hâdisesi

Bu gazveden dönüşte, **Hz. Âişe** ordunun konakladığı bir yerde ihtiyaç için biraz uzaklaşmıştı. O'nun geriye dönmediğini fark etmeyen ordu, harekete geçip oradan uzaklaştı.

Zira Hz. Peygamber, her gazveye hanımlarından birisini götürür, bunu da kur'a ile belirlerdi. Bu gazvede kur'a, **Hz. Âişe**'ye isâbet etmiş, o da Müreysî Gazvesi'ne katıl-

434 Necm Sûresi, âyet 3-4.

435 **Ebû Dâvûd**, Itk, 2/3931.

mıştı.

Ordunun ayrılmış olduğunu görünce orada beklemeyi tercih etti. Bir müddet sonra da uyuya kaldı. O sırada kafilenin artçısı durumundaki **Safvan bin Muattal**, O'nu gördü. Devesini çökerterek **Hz. Âişe**'yi bindirdi. Öğlen üzeri birlikte orduya mülâkî oldular.

Bu durum, bazı münafıklarca, **Hz. Âişe** (r.anhâ) hakkında korkunç bir iftiraya sebep oldu ve bu dedikodu sür'atle yayıldı. Bunu işiten **Hz. Ebûbekir** (r.a.):

"–Vallâhi, biz böyle bir iftirâya, câhiliye devrinde bile mâruz kalmadık!.." dedi.

Bu iftirayı îcâd eden, münâfık **Abdullah bin Ubeyy** idi. O, vaktiyle taç giyip Medîne kralı olacaktı. İslâm'ın zuhûru ile emeline muvaffak olamadı. Ancak Bedir Zaferi'nden sonra güyâ müslüman oldu. Uhud'a katılmak istediyse de O'nun gerçek hüviyetini bilen Hz. Peygamber'in bunu kabul etmeyerek O'nu üç yüz adamıyla geri çevirmiş olduğunu daha önce beyân etmiştik.

Bu çirkin iftirayı en son işiten, **Hz. Âişe** oldu. Hz. Peygamber'den izin alarak meseleyi tahkik için babasının evine gitti. Dedikodulara dâir gerekli olan her şeyi öğrendikten sonra da:

"–Vallâhi, iyice anladım ki, siz söylenilenleri duymuş, neredeyse inanmışsınız. Şimdi ben suçsuzum desem, -ki Allah bunu biliyor- inanmayabilirsiniz. Aksini söylesem, hemen inanabilirsiniz. Ama Allah suçsuz olduğumu biliyor. O hâlde ben, o söylenenlere karşı Allah'tan yardım istiyorum." dedi.

Bu sıdk ile Cenâb-ı Hakk'a teveccüh etmek, çok geçmeden meyvasını verdi ve şu âyet-i kerîme nâzil olarak hem **Hz. Âişe**'nin mâsumiyetini **"ifk"** (iftira) ve **"ifkün mübîn"** (kat'î iftira), **"bühtânün azîm"** (büyük iftirâ) sûretlerinde

ortaya koydu ve hem de iftiracılara mâruz kalacakları azabı haber verdi:

"(Peygamber'in temiz ve mübârek zevcesine) **bu ağır iftirâyı uyduranlar, şüphesiz sizin içinizden bir gruptur. Siz bu** (iftirâ hâdisesini) **hakkınızda fenâ sanmayın, aksine o sizin için hayırdır. İftirâcılardan her biri kazandığı günâhın** (vebâlini) **çeker. Onlardan** (elebaşılık yapıp) **bu günâhın büyüğünü yüklenen kimse için de büyük bir azap vardır.**

Bu iftirâyı işittiğiniz zaman, erkek ve kadın mü'minlerin, kendi vicdanları ile hüsn-i zanda bulunup da; «Bu apaçık iftirâdır!» demeleri gerekmez miydi? İftirâcıların da bu hususta dört şâhit getirmeleri gerekmez miydi? Mâdem ki şâhitler getiremediler, öyle ise, onlar Allah nezdinde yalancıların tâ kendisidirler. Eğer Dünya'da ve âhirette Allâh'ın lütuf ve merhameti üstünüzde olmasaydı, içine daldığınız bu iftirâdan dolayı size mutlaka büyük bir azap isâbet ederdi. Çünkü siz bu iftirâyı dilden dile birbirinize aktarıyor, hakkında bilgi sâhibi olmadığınız şeyi ağızlarınızda geveleyip duruyordunuz. Bunu ehemmiyetsiz (ve vebâlsiz) **bir iş sanıyorsunuz. Hâlbuki bu, Allah katında** (elbette ki) **çok büyük** (bir cürüm)**dür.**

Onu duyduğunuzda; «Bunu konuşup yaymamız bize yakışmaz. Hâşâ! Bu, çok büyük bir iftirâdır!..» demeli değil miydiniz?"[436]

Bütün bu ilâhî ve kat'î beyanlara rağmen, O'nun daha sonra Cemel Vak'ası'nda **Hz. Muâviye**'nin yanında bulunmasına karşı duyulan bir kızgınlıkla **"en iyi Müslümanlar"** olduklarını iddia eden **"Şiîler"**in hâlâ **Hz. Âişe** hakkındaki o çirkin iftirayı devam ettirmekte olmalarını akıl,

436 Nûr Sûresi, âyet 11-21.

iz'ân ve vicdanla bağdaştırmaya bir imkân mevcud olabilir mi? Zehî gaflet!

Bu âyet-i kerîmeler nâzil olunca Hz. Peygamber:

"–Müjde ey Âişe! Allah seni temize çıkardı!" buyurdular.

Âişe vâlidemiz, âyet-i kerîmelerle tenzîh ve tebriye olunduktan sonra:

"–Benim gibi âciz bir kul hakkında âyet ineceğini hiç tahmin etmezdim. Zannederdim ki, Allah Rasûlü'nün kalbine bir ilham gelecek ve benim mâsum olduğum böylece ortaya çıkacak!"[437] dedi ve böylece bir ay süren müz'iç bir sıkıntı nihâyet buldu.

3- Hendek Gazvesi

Hendek Gazvesi, Asr-ı Saâdet Müslümanları'nın müşriklere karşı yaptıkları en zorlu bir müdâfaa harbidir. Daha önce anlatılmış olduğu üzere, sürgün edilen Benî Nadîr Yahudileri ekseriyetle Medîne'nin iki yüz kilometre kuzeyindeki **"Hayber"**e yerleşmişlerdi. Bunlar, kendi ihânetlerinin neticesi olan bu sürgünü, bir türlü hazmedemiyor ve intikam hırsının ateşi ile kavruluyorlardı.

Bu maksadla Medîne etrafındaki birçok kabile ile anlaşarak bu şehrin dört bir taraftan düşmanla kuşatılmasını sağlayacak hâinâne bir plân yaptılar. Önce Mekke müşrikleri ile anlaştılar. Hattâ onları kendi fikirlerine imâle edebilmek için **"putçuluğun, aslî umdesi tevhîd olan Müslümanlıktan daha üstün olduğunu"** söylemekten bile ictinâb etmediler.

Kur'ân-ı Kerîm, onların bu tutumunu şöyle kınamaktadır:

"Kendilerine kitâptan nasip verilenleri görmedin

437 **Buhârî**, Şehâdât 15, 30, Cihad 64.

mi? Putlara ve tâğûta îmân ediyorlar, sonra da kâfirler için; «Bunlar, Allâh'a îmân edenlerden daha doğru yoldadır.» diyorlar.

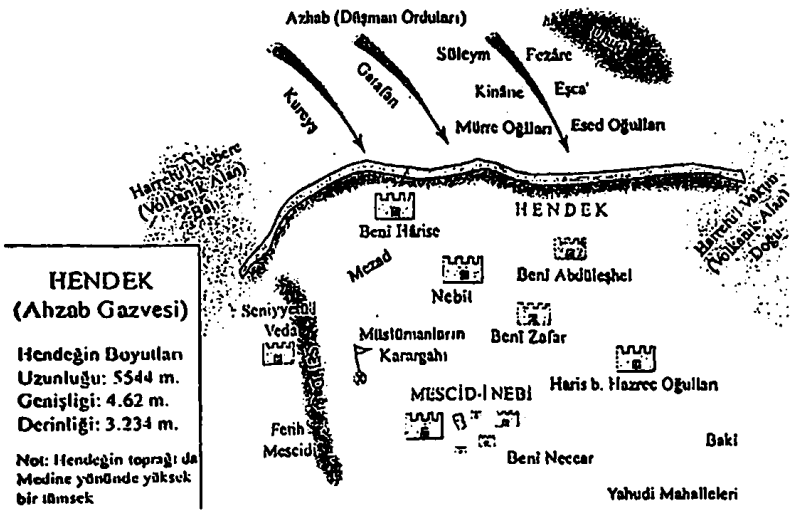
Bunlar, Allâh'ın lânetlediği kimselerdir. Allâh'ın rahmetinden uzaklaştırdığı (lânetli) **kimseye gerçek bir yardımcı bulamazsın."**[438]

Tabiî Yahudiler, sadece Mekke müşrikleri ile anlaşmakla iktifâ etmediler. *"Sonra Gatafanlılara gittiler ve Rasûlullâh (s.a.v.) aleyhine kendilerine yardım ederlerse, bir yıl süreyle Hayber'in hurma mahsûlünün hepsini onlara vereceklerini söylediler. Bunlar da seve seve kabul ettiler. Fezâre kabilesinin başkanı* ***Uyeyne ibn Hısn****, aynı teklife en çabuk râzı olan kişiydi. Son olarak, aynı maksatla Benû Süleymlere gittiler; onlar da kabul etti. Daha sonra Yahudiler çevredeki tüm Arap kabilelerini dolaştılar ve hepsi de onlarla birlik oldular.*

Kureyşliler, bu sefere çıktığında, ittifak anlaşması yaptıkları kabileler ve Kinâne, Sakîf ve diğer topluluklar arasında bulunup da kendi etki ve nüfuzları altına almış oldukları tüm gruplar kendileriyle birlikte hazır durumdaydı. Böylece, çok sayıda Arap kabilesini, her biri kendi başkanlarının ve ileri gelenlerinin komutası altında olmak üzere topladılar.

Haritaya bir göz atacak olursak, Gatafân ve Fezâre kabilelerinin Medine'nin kuzeyinde; Benû Suleymlerin doğuda; Mekke, Kinâne ve Sakîflilerin ise güneyde oturduklarını görürüz. Bir başka deyişle, Medine üç taraftan kuşatılmış ve tehdit altında idi. Bununla da bitmiyordu. Sûriye ve Mezopotamya bölgelerinden Medine'ye gelen hubûbât yüklü kervanlar, Dûmetu'l-Cendel'den (Arabistan'ın üst kuzey bölgesi) geçiyordu. Tam bu sırada, Dûmetu'l-Cendel

438 Nisâ Sûresi, âyet 51-52.

Hendek Savaşı'nın krokisi

*bölgesinin başkanı **Ukaydır**'ın kalkıp bu kervan yolunun hayatiyet arzeden akışını Medînelilere karşı kesmesi, hiçbir şekilde sırf bir tesadüfe bağlanamaz."*[439]

Bütün bu hazırlıklardan günü gününe haberdar olan Rasûlullâh (s.a.v.), elini çabuk tutarak önce Dûmetü'l-Cendel, sonra da Müstalikoğulları üzerine birer sefer tertip ederek Yahudilerin bu plânlarında ciddî bir zaaf husûlünü temin etti.

Buna rağmen **Ebû Süfyan**, on bin kişiye yaklaşan bir ordu teşkiline muvaffak oldu. Bu orduya Gatafan ve Benî Süleym kabilelerine mensup pek çok kişi de katıldı.

Bu sırada Rasûlullâh (s.a.v.) yaklaşan tehlikeye karış alınacak tedbirleri görüşmek üzere ashâbını toplayıp istişa-

439 **Prof. Dr. Muhammed Hamîdullah**- a.g.e., sh. 241 vd.

rede bulundu. Bu esnada **Selman-ı Farisî** (r.a.):

"–Yâ Rasûlallah!" dedi. "Biz Fars diyarında düşman süvârilerinin baskınından kurtulmak için şehirlerimizin etrafını bir hendekle çevirirdik." dedi.

Aslen İranlı, (belki de Türk) olan ve hakikat arayıcılığında meşakkat ve çile dolu bir geçmişi olan[440] **Selman-ı Fârisî**, öz yurdunda bir asîl iken Medîne'de bir Yahudi'nin kölesi olmuş, sonra da müslüman olarak Ashâb-ı Kirâm'a katılmıştı. Onun bu re'yi uygun bulunarak Medîne'nin etrafına çepeçevre bir hendek kazılmaya başlandı.

Medîne'nin bir kısmı, birbirlerini muttasıl binaların taş duvarları ile âdeta bir sur gibi metin ve geçilmezdi. Fakat bir kısmı tamamen açıktı. Bu açık bölge, onar kişilik gruplara taksim olunarak gece-gündüz kazılmaya başlandı. Rasûlullâh (s.a.v.) de çalışanlara şevk vermek için bizzat taş ve toprak taşır, mübârek eller ile kazma ve kürek sallayarak kimseden geri kalmamaya çalışırdı. Kendisine mâni olmak isteyenlere aldırış etmeyerek herkesten fazla çalışırdı.

Bu esnâda sert ve büyük bir kayaya rastlayan Ashâb-ı Kirâm, durumu Rasûlullâh (s.a.v.)'a bildirdiler. Bu vesile ile vâkî olan bir mûcizeyi **Câbir** (r.a.)'den dinleyelim:

"Hendek kazılırken pek sert bir taşa tesâdüf edilmişti. Taşı kırmak için herkes bütün kuvvetini sarf etmiş, fakat hiç kimse onu kırmaya muvaffak olamamıştı. Durum, Rasûlullâh'a bildirildi. Rasûlullâh, hendeğin başına gelerek balyozu mübârek ellerine aldı ve **"Bismillâh"** deyip kayaya vurdu. Kayanın üçte biri parçalandı. O esnada kayanın Şam'a bakan tarafında bir parıltı ortaya çıktı. Rasûlullah:

"–Allâhu Ekber! Bana Şam'ın anahtarları verildi. Şu anda Şam'ın kırmızı köşklerini seyrediyorum." buyurdu.

İkinci vuruşta kayanın üçte biri daha koptu. Bu se-

440 Tafsilât için bkz.: **Osman Nûri Topbaş**- a.g.e, c. II, sh. 261 vd.

fer, kayanın İran tarafına bakan cihetinden bir nûr parladı. Rasûlullâh yine:

"–Allâhu Ekber! Vallâhi şu anda San'a'nın kapılarını görüyorum. Cibrîl bana haber verdi ki, ümmetim buraları fethedecektir." buyurdu.[441]

Rasûlullâh bunları ifâde buyururken, Kisra'nın Medâyin'deki köşkünü tafsilâtı ile nakledince, O'nu görmüş olan **Selman-ı Fârisî**:

"–Doğru buyurdun Yâ Rasûlallâh! Sen'i hak dîn ve kitâb ile gönderen Allâh'a yemin ederim ki, o aynen târif ettiğin gibidir!.. Sen'in Rasûlullâh olduğuna (bir daha) şehâdet ederim!.." dedi.

Hz. Peygamber de:

*"–Ey **Selmân**! Bu fetihleri Allah benden sonra size nasîb edecektir! Şam muhakkak fetholunacaktır! **Heraklıyus** ülkesinin en uzak yerine kadar kaçacaktır! Siz bütün Şam'a hâkim olacaksınız! Hiç kimse size karşı koyamayacaktır. Yemen muhakkak fetholunacaktır! Ondan sonra **Kisrâ** öldürülecektir!.."* buyurdu.

Nitekim **Selmân-ı Fârisî** (r.a.):

"–Ben, bütün bunların vukû bulduğunu gördüm!" demiştir.[442]

Nihayet on beş gün zarfında hendek kazılıp tamamlandı. Bu, bir atın bir taraftan diğer tarafa sıçraması mümkün olmayacak derecede genişti.

Ebû Süfyan'ın on bin kişilik ordusu büyük ve kolay bir zafer kazanacakları ümidiyle gelip de bu hendekle karşılaşınca pek şaşırdılar. Zira daha önce Araplar arasında böyle bir şey görülmüş veya işitilmiş değildi. Hendek boyunca çepeçevre dolaştılarsa da geçmeye müsait bir yer

441 **Abdurrahim Zapsu**- a.g.e., sh. 422 vd.

442 **Vâkıdî**, II, 450.

bulamadılar.

Sadece birkaç kişi bindiği atın mahâreti ile bu hendeği geçebildi. Bunlardan biri, en meşhur pehlivanlardan **Amr bin Abd** idi. Teke tek vuruşmak için er taleb etti. Hz. Peygamber, O'nun karşısına **Hz. Ali**'yi çıkardı. **Hz. Ali, "Zülfikâr"** isimli kılıcıyla O'nun başını gövdesinden ayırdı. Hendeği geçebilen diğerlerinin de âkıbeti aynı oldu.

Muhâsara karşılıklı ok atışları ile devam ederken Gatafan Kabilesi'nden **Nuaym İbn-i Mes'ûd el-Eşcâî** gelip müslüman oldu. Çoktan beri bunu düşündüğü hâlde hikmet-i ilâhî böyle bir günü seçti ve:

"–Kavmimin henüz benim müslüman olduğumu bilmediği şu ânda bana ne yapmamı emredersiniz?" dedi.

Rasûlullâh'ın talebi üzerine O, önce Kurayza Yahudileri'ne gitti ve onlara:

"–Ben uzun zamandan beri sizin dostunuzum. Harekete geçmeden önce iyice düşünmek gerek!.. Medineli olmayan müttefik güçlerin eninde sonunda kendi yurtlarına döneceğini ve sizin burada tek başınıza kalacağınızı söylemeye bile gerek yok. Onların **Muhammed**'i öldürebilecekleri de henüz kesin değil. Bana kalırsa siz, Müslümanlarla yaptığınız barış anlaşmasını bozmadan evvel, (kuşatmacılardan) emîn birtakım teminatlar almalısınız. Meselâ, müttefik kuvvetleri sonuna kadar savaşmaya ve hangi sebeple olursa olsun kuşatmayı bırakıp sizi terk etmemeye mecbur etmek üzere onlardan yetmiş kişiyi rehine olarak isteyiniz!.." dedi.

Buradan ayrıldıktan sonra kuşatmacı zümreleri ziyaret edip onlara da:

"–Benim size karşı beslediğim dostluğu bilmeyen yoktur.. Az önce öğrendiğime göre, Kurayza Yahudileri, **Muhammed**'le tekrar ittifak yapıp, samimiyetlerini ispat-

lamak için, sizin aranızdan birtakım ileri gelen kimseleri, öldürmesi için **Muhammed**'e teslim etmeyi vaat etmişler. Şimdi kendinizi iyi kollayın. Ayrıca, bana kalırsa, hem onların **Muhammed**'e karşı girişilen bu mücâdeledeki samimiyetlerini sınamak, hem de Müslümanlar böyle bir hareketi beklemedikleri için, bu Yahudiler'den Cumartesi günü saldırıya geçmelerini isteyiniz. Böylece daha emîn ve kolay yoldan başarıya ulaşılır." dedi.

Bu işi de tamamlamasını müteâkip İslâm ordugâhı içinde, Yahudiler'in, bazı müşrik Mekkelileri Müslümanlar'a teslim edeceklerine dâir haberler yaydı. Kendisinden durumun sorulması üzerine Rasûlullah, müphem bir tarzda şu cevabı vermiştir:

"–Le'allenâ emernâhüm bizâlik." (Herhâlde bunu onlara biz emrettik.)[443]

Bu faaliyetin semeresi gecikmedi. **Ebû Süfyan**, Benî Kurayza Yahudilerine Cumartesi günü Müslümanlara karşı umûmî bir taarruza geçileceğinden, hazır olmalarını bildirdi.

Onlar, cumartesi gününe hürmetlerinden dolayı bu harekete katılmayacaklarını bildirdikleri gibi, Mekkeliler çekilip gittiklerinde emniyetlerini temin maksadıyla yetmiş rehine talep edince, **Ebû Süfyan, Mes'ud el-Eşcâî**'nin sözlerinin doğru olduğuna inandı.

Üstelik o gece çıkan dehşetli bir kasırga, Kureyşlilerin karargâhını alt üst etti. Müşriklerin çadırları havalarda uçuştu. Yüzleri, gözleri savrulan kum tanecikleri ile berbat oldu.

Bu sırada Hz. Peygamber, **Huzeyfe** (r.a.)'yi **Ebû Süfyan**'ın karargâhına göndermişti. **Huzeyfe** bir görüşme yapamadan geri geldi. Zira onları Benî Kurayza'nın aldığı tavır yüzünden çekişmekte olmalarına ilâveten bir de ak-

443 **Prof. Dr. Muhammed Hamidullah**- a.g.e., sh. 247 vd.

şamki kasırga sebebiyle perişan bir hâlde bulmuştu. Onun verdiği bilgiye göre, **Ebû Süfyan**, ordusunun ileri gelen kumandanlarına:

"–Ey Cemaat-i Kureyş! Burada daha ziyâde kalacak bir hâlde değiliz. Hayvanlarımız kırıldı. Benî Kurayzalılar vaatlerinden döndüler. Kendilerinden hoşumuza gitmeyecek haberler aldık. Şu rüzgârın şiddetinden dolayı mâruz kaldığımız perişanlığı da görüyorsunuz. Artık burada daha fazla kalmamızın bir mânâsı kalmadı. İşte ben gidiyorum!.." diyerek geriye dönüş emrini vermiştir.

Bu durum, âyet-i kerîme'de şöyle ifade buyrulmuştur:

"Ey îmân edenler! Allâh'ın üzerinizdeki nîmetini hatırlayın; hani size ordular saldırmıştı da, Biz onlara karşı bir rüzgâr ve sizin görmediğiniz ordular göndermiştik. Allah ne yaptığınızı çok iyi görmekteydi."[444]

Bunun üzerine Hz. Peygamber, Ashâbına:

"–Artık nöbet sizindir!.. Bundan sonra Kureyş sizin üzerinize gelemez!" buyurdu.[445]

4- Benî Kurayza Gazvesi

Hendek Muharebesi'nden sonra Hz. Peygamber, hâne-i saâdetlerine dönmüş ve zırhını çıkararak henüz yıkanmıştı ki, Cebrâil (a.s.) gelip:

"–Yâ Rasûlallah! Siz silâhlarınızı bıraktınız mı? Hâlbuki melekler, daha silâhlarını bırakmamışlardır. Düşmanı Hamrâü'l-Esed'e kadar takip ettik. Allah Teâlâ, Benî Kurayza üzerine hareketinizi emrediyor." deyince Hz. Peygamber, **Bilâl-i Habeşî**'yi çağırdı ve:

"–Öğle namazını kılmamış olanların öğle namazını,

444 Ahzâb Sûresi, âyet 25.

445 **Buhârî**, Meğâzî, 29.

kılanların ise ikindi namazını Benî Kurayza arazisinde kılmalarını nidâ et!.." diye O'na emretti.

Hemen o gün Rasûlullâh (s.a.v.) üç bin kişilik ordusu ile Benî Kurayza üzerine hareket etti. **"Livâ-yı Muhammedî"** adlı sancağı **Hz. Ali** taşıyordu. Sancak, onların kaleleri önüne dikildi.

Yahudiler, yaptıkları ihânetleri ve söyledikleri sözlerin hepsini inkâr ettiler.

Bundan sonra **Üseyd bin Hudayr** (r.a.) onlara:

"–Ey Allâh düşmanları!.. Siz açlıktan ölünceye kadar, kalenizi kuşatmaya devâm edeceğiz! Siz, yuvasında kıstırılmış tilki gibisiniz!.." dedi.

Benî Kurayza Yahûdîleri:

"–Ey **İbn-i Hudayr**! Biz Hazreclilerin değil, siz Evslilerin müttefikiyiz!" dediler.

Üseyd (r.a.):

"–Artık sizinle aramızda ne ahid, ne de bir antlaşma vardır!.." karşılığını verdi.[446]

İslâm'ı kabul etmeleri hususundaki teklifi de şiddetle reddettiler. Kuşatma uzayınca liderlerinden **Ka'b bin Esed**:

"–Ey yahûdî cemaati!.. Şu gördüğünüz felâket başımıza gelip çattı. Ben size üç şey teklif ediyorum, hangisini isterseniz onu yapınız!" dedi.

"–Nedir onlar?" diye sordular.

Kâ'b:

"–Birisi; şu adama (Hz. Peygamber) tâbî olur, peygamberliğini tasdîk ederiz!.. Vallâhi, şu kesin bir şekilde ortaya çıkmıştır ki, O, sizin için gönderilmiş bir peygamberdir ve kitâbınızda vasıflarını yazılı bulduğunuz zâttır. Kendisine îmân edecek olursanız, kanlarınızı, mallarınızı, çocuklarınızı ve kadınlarınızı korumuş olursunuz!.." dedi.

446 **Vâkıdî**, II, 499.

Bu teklife karşı onlar:

"–Biz, hiçbir zaman ne Tevrât'ın hükmünden ayrılırız, ne de O'nu başka bir kitapla değiştiririz!.." karşılığını verdiler.

Bundan sonra **Kâ'b**, çocuk ve kadınları öldürerek savaşa girmelerini veya Müslümanlar'ın saldırı beklemedikleri cumartesi günü âni bir sûrette hücûm etmelerini teklif etti. Bu tekliflerin hiçbirini kabûl etmediler.

Sadece **Sa'lebe**, **Üseyd** ve **Esed** isminde üç Yahudi genci, müslüman oldular.[447]

Muhâsara otuz gün sürdü. Yahûdîler, nihayet kayıtsız şartsız teslîm olmak mecbûriyetinde kaldılar. Benî Kurayza Yahûdîleri, Evs Kabîlesi'nin himâyesinde bulunduğundan, Allâh Rasûlü (s.a.v.), o kabîlenin büyüğü olan **Sa'd** Hazretleri'ni hakemlik için çağırttı. **Hz. Sa'd**, savaşta yaralanmış olmasına rağmen iştiyakla emr-i Peygamberî'ye ittibâ ederek oraya geldi. Zîrâ harpte yaralandığı zaman Cenâb-ı Hakk'a şöyle yalvarmıştı:

"–Yâ Rab! Benî Kurayza'dan intikâm almadıkça rûhumu kabzetme!.."

Hz. Sa'd (r.a.), Yahûdîlerin isteği üzerine onlar hakkında **Mûsâ** (a.s.)'ın şerîatine göre hüküm verdi. O, önce bu hususdaki hükmün Allâh'a ve Rasûlü'ne âid olduğunu söylediyse de Hz. Peygamber'in Allah Teâlâ'nın kendisini hakem tayin ettiğini bildirmesi üzerine şöyle dedi:

"–Erkekleri öldürülmeli, malları taksim edilmeli, çoluk ve çocukları esir ve diyarları da muhâcirlere terk olunmalıdır."

Onun verdiği hükmü, Rasûl-i Ekrem (s.a.v.) de tasdik ederek[448]:

---

447 **İbn-i Hişâm**, III, 256.

448 **Osman Nûri Topbaş**- a.g.e., c. II, sh. 318.

"–Ey ***Sa'd****! Yemin ederim ki sen, Allâh'ın yedi kat semâvâtı üzerindeki hükmüne muvâfık hükmettin!"* buyurdu.[449]

Bunun üzerine aynen **Hz. Sa'd**'ın hükmettiği şekilde hareket edildi.

f- Altıncı Hicret Senesi Vak'aları

1- Hudeybiye Musâlâhası

Hz. Peygamber, gördüğü bir rüyâ üzerine Hicret-i Nebeviye'nin altıncı yılı Zilkâde ayının birinci Pazartesi günü, **"Umre"** yapmak maksadıyla bin dört yüz sahâbî ile Medîne'den ayrıldı. Beraberlerinde yetmiş kadar da kurbanlık deve vardı. Harb etmeye niyetli olmadıklarından yanlarına ağır silâhlar almadılar. Sadece **"yolcu silâhı"** denilen birer kılıçla yola girdiler.

"Zü'l-Huleyfe" denilen mîkad mahalline gelince durakladılar ve ihrama girip umreye niyet ettiler. Telbiye getirmeye başladılar."[450]

Bu durumdan haberdar olan Mekke müşrikleri toplanıp Müslümanlar'ı Mekke'ye sokmama kararı aldılar. **Hâlid bin Velid** ile **Ebû Cehil**'in oğlu **İkrime** kumandasında, iki yüz kişilik bir kuvveti, Müslümanları geri çevirmek üzere yola çıkardılar.

Bu sırada Rasûlullâh (s.a.v.) ashâbı ile **"Seniyye"** denilen mevkie geldi. Burası, müşrik ordusunun konakladığı yere çok yakındı. Fakat Hz. Peygamber'in **"Kusvâ"**

---

449 **Buhârî**, Megâzî 30.

450 Mâlûm olduğu üzere hac dışındaki Kâbe ziyâretlerine **"Umre"** denildiği gibi **"mîkat"** da belli uzaklıktaki noktalar olup buradan öteye ihramsız gidilemez.

İhram ise, iki parça dikişsiz havlu demektir. Telbiye getirmek de, ihramda bulunmanın bir şiârı olarak: **"Lebbeyk! Allâhümme Lebbeyk!"** virdi ile dâvete icâbet edildiğini bildirmektir. (Fazla bilgi için herhangi bir **"Hac Rehberi"** kitabına bakılmalıdır.)

adındaki devesi çöktü ve bütün uğraşmalara rağmen onu yürütmek kâbil olmadı.

Herkes:

"–Kusvâ çöktü! Kusvâ çöktü!.." derken Hz. Peygamber:

"–Hayır! Kusvâ çöküp kalmadı. Onun böyle bir huyu da yok. Ancak onu, Fil'i (Mekke'ye girmekten alıkoyan) Zât (yâni Cenâb-ı Hak), durdurmuştur!" buyurdu.

Sonra şöyle devam etti:

"–Nefsimi kudret elinde tutan o Zât'a yemin ederim ki, Kureyş müşrikleri, benden ne kadar müşkil taleplerde bulunurlarsa bulunsunlar, Allâh'ın, Harem'inde (çarpışmak, kan dökmek ve akrabâ haklarını gözetmemek gibi) işlenmesini yasakladığı şeylere tâzîm maksadını gözetmek üzere (sulh için) muhakkak o talepleri kabûl edeceğim!.."

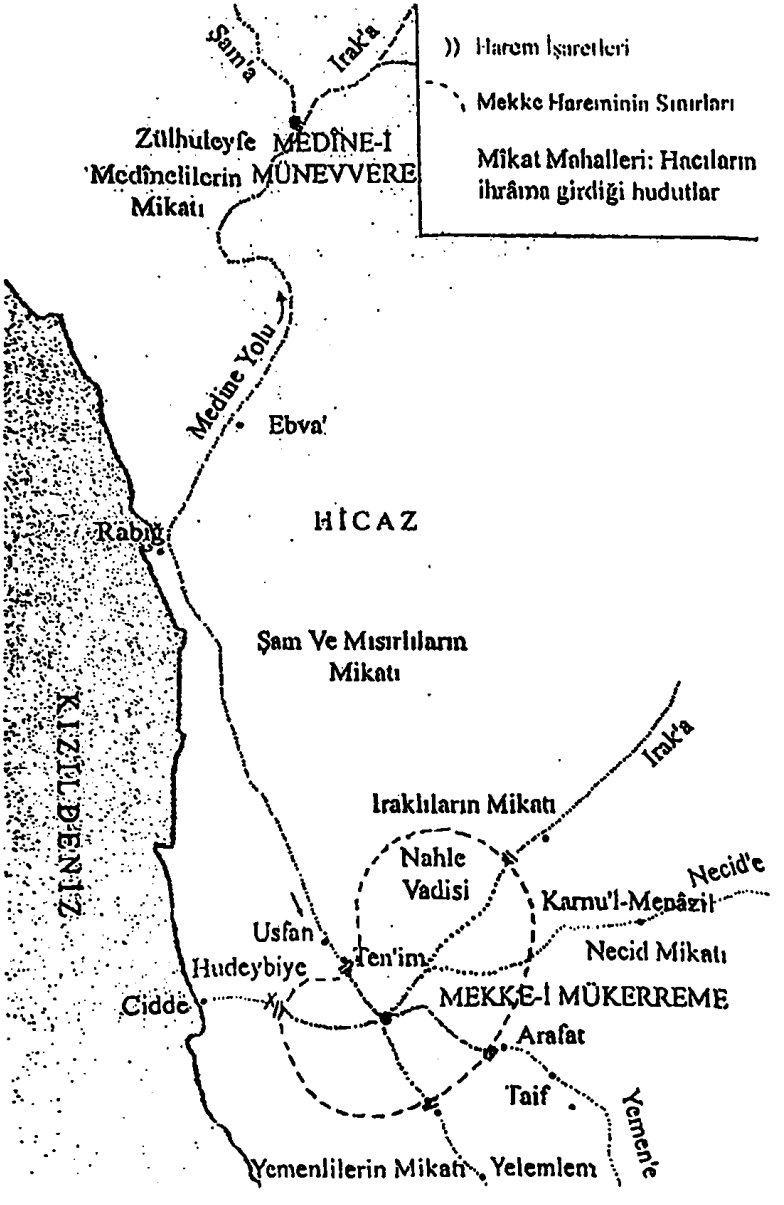
Nihayet deve güçlükle bir müddet yürütülebildi ve Kureyş ordusuna daha yakın bir kuyu başına gelindi. Burası **"Hudeybiye"** denilen yerdi.

Bu sırada Huzâa Kabilesi Reisi **Budeyl**, bir grup insanla oraya gelerek Mekkelilerin kararlılıklarını ve bu hususdaki hazırlıklarını anlattı.

Hz. Peygamber, O'na bu seferden muradlarının ne olduğunu şöyle anlattı:

"–Biz kimseyle harp etmek için gelmedik. Maksadımız, Beytullâh'ı ziyârettir, umredir. Harp, Kureyş'i yıpratmış ve onlara çok zarar vermiştir. İsterlerse, (aramızdaki çarpışmayı bırakmak için) onlarla belli bir müddet antlaşma yapalım. Bu durumda onlar benimle insanların arasından çekilirler. Eğer ben diğer insanlara gâlip gelirsem, isterlerse insanların girdikleri İslâm'a Kureyşliler de girerler.

Şâyet ben gâlip gelemezsem (Kureyşliler benimle sa-

Şam'a
Irak'a
)) Harem İşaretleri
Mekke Haremının Sınırları
Mîkat Mahalleri: Hacıların ihrâma girdiği hudutlar
Zülhuleyfe
Medînelilerin
Mikatı
MEDÎNE-İ MÜNEVVERE
Medine Yolu
Ebva'
Rabığ
HİCAZ
Şam Ve Mısırlıların Mikatı
KIZILDENİZ
Irak'a
Iraklıların Mikatı
Nahle Vadisi
Necid'e
Karnu'l-Menâzil
Usfan
Ten'im
Necid Mikatı
Hudeybiye
Cidde
MEKKE-İ MÜKERREME
Arafat
Taif
Yemen'e
Yemenlilerin Mikatı
Yelemlem

vaşmak zahmetinden kurtulup) rahata ererler. Şâyet Kureyş bu teklifimi kabûl etmezse, vallâhi ben, bu dîn uğrunda başım gövdemden ayrılıncaya kadar savaşacağım. Muhakkak Allah vaadini yerine getirecektir."

Budeyl, Mekke'ye dönüp bu sözleri Mekke müşriklerine nakletti. Fakat hiç kimseyi iknâ etmeye muvaffak olamadı. Sadece **Urve bin Mes'ud, Budeyl**'e hak verdiği gibi Mekkelileri iknâ için uzun bir hutbe îrad etti. Fakat bunun da hiçbir te'siri olmadı.

Bunun üzerine **Urve bin Mes'ud**, Mekkeliler'den izin alıp bir kere de kendisi Hudeybiye'ye gelip Rasûlullâh (s.a.v.) ile görüştü. Fakat ne O'nun ve ne de daha sonra aynı maksatla huzur-i Peygamberî'ye gelen **Huleys bin Alkame** ve **Mikrez bin Hafs**'ın teşebbüslerinden hiçbir müspet netice elde edilemedi.

Bunun üzerine Hz. Peygamber, **Hz. Osman**'ı elçi olarak Mekke'ye gönderdi. **Hz. Osman** da başarılı olamadığı gibi üç gün ellerinden kurtulup geriye dönmesi de mümkün olmadı. Hattâ Müslümanlar arasında -her nasılsa- O'nun şehid edilmiş olduğuna dâir bir haber şâyi oldu. Bunun üzerine Ashâb-ı Kirâm:

"–Ya fetih ya da şehidlik!.." diyerek Hz. Peygamber'e yeniden ve büyük bir coşkunlukla **"biat"** ettiler ki, buna **"Biat-ı Rıdvân"** denildi.

Bunu haber alan Mekke müşrikleri korkuya kapıldılar ve **Süheyl bin Amr**'ı bir müsâleha (sulh akdi) imzalamak üzere Hudeybiye'ye gönderdiler. Hz. Peygamber de Cenâb-ı Hakk'ın:

"Onlar sulha yanaşırlarsa, sen de ona yanaş!.." emrine ittibâ ederek **Suheyl bin Amr** ile **"Hudeybiye Musâlehası"** diye meşhur olmuş bulunan anlaşmayı yaptı.

Bu anlaşmanın maddelerini **Hz. Ali** kaleme alıyordu.

Altına imza makamında, **"Muhammed Rasûlullah"** yazınca, **Süheyl** buna itiraz etti ve:

"–Biz, Sen'in Allâh'ın Rasûlü olduğunu kabûl etmiş olsaydık, Sen'inle savaşır mıydık?! Bugün Kâbe'yi ziyâretten Sen'i alıkoyar mıydık?!" dedi.

Zâten sulh şartlarından dolayı canı iyice sıkılmış olan **Hz. Ali**, elindeki kalemi bırakarak:

"–Allâh'a yemîn ederim ki, ben, **«Allâh'ın Rasûlü»** ibâresini silemem, yâ Rasûlallâh!.." dedi.

O zaman Hz. Peygamber (s.a.v.), **Süheyl**'e:

"–Siz yalanlasanız da ben Allâh'ın Rasûlü'yüm." diyerek yazılmış bulunan cümleyi kendisine göstermelerini istedi.

Oradaki **"Rasûlullah"** kelimesini mübârek elleriyle çizip onun yerine **Muhammed bin Abdullâh** künyesini bizzat yazdı. Ki, Hz. Peygamber'in hayatı boyunca yazdığı, sadece bu iki kelimedir.

Hudeybiye Musâlehası'nın muhteviyâtı şöyledir:

1-Bu sene tavaftan vazgeçilerek bu tavaf gelecek sene yapılacak ve o vakit Kureyşliler, üç gün Mekke'yi boşaltacaklar. Bu esnâda Müslümanlar, Mekke'ye yolcu silâhı olan kısa kılıçla gireceklerdir.

2-Mekkeliler'den Medîne'ye firar edecek kimseler bulunursa, -İslâm'ı kabul etse dahî- Mekke'ye iâde edilecek; Kureyş, O'na istediği şekilde ceza verme hakkına sahip olacaktır.

3-Medîne'den Mekke'ye gelenler olursa, Kureyş O'nu Medîne'ye iâde etmekle mükellef olmayacaktır.

4-Gelecek sene haccederken Mekke'den Medîne'ye gidenlere müsâade edilmeyecek, fakat Medîneliler'den Mekke'de kalmak isteyenler kalabileceklerdir.

5-Hiç kimsenin malına ve hayatına tecâvüz edilme-

yecektir.

6-Bu barış antlaşması, on sene devam edecektir.

Zâhiren Müslümanların aleyhinde gözüken bu anlaşmadan dolayı Ashâb-ı Kirâm fevkalâde üzgündü. Hz. Peygamber, onları güçlükle teskin edebildi. İleride bu anlaşmanın mü'minler lehine neticeler doğurması sâbit olacak idiyse de daha anlaşmanın mürekkebi kurumadan cereyan eden bir hâdise, mü'min gönülleri ızdıraba gark etmişti. Şöyle ki:

2- Rıdvan Biatı ve Hudeybiye Müsâlehasının Tatbikatı

Hz. Osman'ın, müşrikleri ikna etmek maksadıyla elçi olarak Mekke'ye gönderildiğinde, O'nun şehid edilmiş olduğu yolunda Hudeybiye'ye asılsız bir haber ulaştığında Ashâb-ı Kirâm, târifsiz bir üzüntüyle Hz. Peygamber'e bir kere daha biat etmişlerdi ki, buna **"Biat-ı Rıdvan"** denildiğini daha önce nakletmiştik. Bir ağacın altında yapılan bu heyecanlı biate **"Hudeybiye Biatı"** da denilir.

Allâhu Azîmüşşân, o gün orada biat edenleri, Kur'ân-ı Kerîm'de şöyle senâ buyurmuştur:

"And olsun ki, o ağacın altında Sana bey'at ederlerken Allah, o mü'minlerden râzı olmuştur. Kalblerinde olanı bilmiş, onlara huzur ve sekînet indirmiştir..."[451]

Çölün sessizliği içinde gürül gürül tekbir sadâları ile gerçekleşen bu ihtişamlı **"biat"**ı, pek yakında bulunan **Hâlid bin Velid** kumandası altındaki müşrik ordusu müşâhede etmiş olduklarından dolayıdır ki, Hudeybiye Musâlehası'nın akdi mümkün olabilmişti.

Bu muâhedeyi Mekke müşrikleri adına imza eden **Sü-**

451 Fetih Sûresi, âyet 18

heyl bin Amr'ın oğlu **Ebû Cendel**, daha önce müslüman olduğu için müşriklerden pek çok zulüm görmüş, ayaklarına zincirler bağlanmıştı. O bu vaziyette kaçıp Müslümanlar'a sığındı. **Süheyl bin Amr**, imzaladığı anlaşmaya istinâden ilk önce oğlu **Ebû Cendel**'in iâdesini istedi. **Ebû Cendel**, ayaklarına bağlanan zincirleri sürükleyerek oraya getirildi. **Süheyl bin Amr**, Rasûlullâh'ın önünde oğlunun yüzüne bir tokat attı.

Hz. Peygamber, çok müteessir oldu ve **Ebû Cendel**'in anlaşma hârici tutularak kendisine bağışlanmasını ricâ etti. **Süheyl**, bunu kabule aslâ yanaşmadı. **Ebû Cendel**, babası tarafından ite kaka götürülürken:

"–Beni, tekrar aynı zulüm ateşinin içine mi atıyorsunuz?!" diye feryad ediyordu.

Hz. Peygamber, O'nun bu feryadı karşısında:

*"–Ey **Ebâ Cendel**! Biraz daha sabret, katlan!.. Allah Teâlâ'dan bunun mükâfâtını bekle!.. Hiç şüphesiz yüce Allah, sen ve yanında bulunan zayıf, kimsesiz müslümanlar için bir genişlik ve çıkar yol yaratacaktır. Biz, şu kavimle bir barış antlaşması yapmış ve bu yolda kendilerine Allâh'ın ahdiyle söz vermiş bulunuyoruz. Onlar da bize Allâh'ın ahdiyle söz verdiler. Sözümüze vefâsızlık edemeyiz. Zîrâ verdiğimiz sözde durmamak bize yakışmaz!.."*[452] buyurarak O'nu tesellî etmekle beraber babasına bir kere daha:

"–Gel etme, eyleme de O'nu bana bağışlayıver!.." diyerek talebini tekrarladı. Ancak **Süheyl** yine kabul etmedi.

O zaman Hz. Peygamber:

"–Öyle ise, O'nu benim için himâyene al!.." diye ricâ etti ise de **Süheyl** bunu da kabûl etmedi. Hz. Peygamber'in bu ısrârını görünce, Kureyş temsilcilerinden **Huveytıb** ile

452 **Ahmed**, IV, 325; **İbn-i Hişâm**, III, 367.

Mikrez:

"–Ey **Muhammed!** Sen'in hatırın için O'nu biz himâyemize alıyoruz, kendisine işkence yaptırmayacağız!.." dediler.[453]

Ashâb-ı Kirâm, Hudeybiye Musâlehası'nın akdi sırasında memnuniyetsizlik izhar etmiş olmalarından az zaman sonra pişman oldular. Nâzil olacak bir âyet-i kerîme ile kınanmaktan korkuyorlardı ki, aksine **"fetih müjdesi"** geldi:

"(Ey Rasûlüm!) **Muhakkak ki Biz, Sana apaçık bir fetih ihsân ettik. Böylece Allah, Sen'in geçmiş ve gelecek kusurlarını bağışlayacak; Sana olan nîmetini tamamlayacak ve Sen'i** (dâimâ) **doğru yola götürecektir. Ve Sana şanlı bir zaferle yardım edecektir."**[454]

Şu âyet-i kerîme ile de Ashâb-ı Kirâm îkaz buyuldu:

"...Bazen siz bir şeyden hoşlanmazsınız, hâlbuki o sizin için bir hayırdır. Bazen de bir şeyi sever, istersiniz, hâlbuki o sizin için bir şerdir. Allah bilir, siz bilmezsiniz.."[455]

Hudeybiye Musâlehası'ndan sonra **Hz. Osman**'ın kızkardeşi, Mekke'den kaçıp yaya olarak Medîne'ye geldi. Yapılmış olan anlaşmada kadınlar hakkında bir hüküm bulunmadığı ileri sürülerek geriye iâde edilmedi.

Bunu tâkiben Mekke'de hapsedilmiş olan **Ebû Busayr**, firar ederek Medîne'ye geldi. O, anlaşma gereği iâde edildi. Fakat yolda muhâfızlarını öldürerek tekrar kaçtı ise de anlaşma gereği Medîne'ye sokulmadı. Bunun üzerine Şam yolu üzerinde bir yerde gizlendi. Daha sonra başkaları da firar edip O'nun yanında toplandılar. Bunlar arasında

---

453 **Vâkıdî**, II, 608; **Belâzûrî**, I, 220.

454 Fetih Sûresi, âyet 1-3.

455 Bakara Sûresi, âyet 216.

yetmiş kişi ile Mekke'den kaçan **Ebû Cendel** de vardı.

"Bu esnada Gıfar, Eslem, Cüheyne ve diğer Arap kabilelerinden müslüman olanlar hep O'nun etrafında toplandılar. Üç yüzü bulunan bu kuvvet, Kureyş'in erzak sevkiyatına engel olmaya başladı. Nihayet Kureyşliler, antlaşmadaki iâde şartını iptal etmek mecbûriyetinde kaldılar. Hz. Peygamber de **Ebû Busayr**'a, arkadaşları ile birlikte Medîne'ye gelmelerini emreden bir mektup gönderdi. **Ebû Busayr** hasta idi. Mektubu aldığı vakit, öperken vefât etti. Diğer arkadaşları Medîne'ye geldiler."[456]

g- Yedinci Hicret Senesi Vak'aları

1- Yahudilerin Hz. Peygamber'e Sihir Yapmaları

Yedinci Hicret Senesi'nin en mühim vak'alarından biri de öteden beri büyücülük ve sihirbazlıkta çok mâhir olan Yahudiler'in, bu mahâretlerini Hz. Peygamber'e karşı icrâ etmiş olmalarıdır. Bu maksadla vazifelendirdikleri yahudi sihirbaz **Lebîb**, her ne sûretle yapabilmişse Rasûlullah (s.a.v.)'in bir kaç tel saçını elde etti. Bunlara okuyup üfledikten sonra düğümler atıp bunu götürüp **"Zervan"** denilen bir kuyunun içindeki basamak taşının altına sakladı.

Bunun üzerine Hz. Peygamber rahatsızlandı. Günlerce yemekten içmekten kesildi. Herkes büyük bir endişe içindeyken **Cebrâil** (a.s.) gelerek hastalanmasının sebebi ve yapılan sihre dâir gerekli bütün bilgileri teferruatıyla açıklayınca Hz. Peygamber, **Hz. Ali** ve **Ammar**'ı Zervan Kuyusu'na gönderdi. Onlar büyüyü çıkarıp geldiler. Bu esnâda **"Nâs"** ve **"Felâk"** sûreleri nâzil oldu. Bu mübârek sûrelerin her bir âyeti okunduğunda saçlardaki düğümlerden biri çözüldü. Tamamlanınca da Hz. Peygamber'in rahatsızlığı zâil oldu.

---

456 **Abdurrahim Zapsu**- a.g.e., sh. 429.

Buna rağmen, bu işi yapan **Lebîb**'e hiçbir cezâ vermedi.

Bu hâdiseden sonra idi ki birgün Rasûlullah (s.a.v.):

"- Yedi helâk edici şeyden kaçının!." buyurdu.

Sahâbîler:

"- Ey Allâh'ın Rasûlü! Bunlar nelerdir?" diye sordular.

Fahr-i Kâinât Efendimiz:

"- Allâh'a ortak koşmak, sihir (büyü) yapmak, Allâh'ın (dokunulmasını) haram kıldığı bir canı haksız yere öldürmek, fâiz yemek, yetim malı yemek, savaş meydanından kaçmak, nâmuslu ve mâsum kadınlara zînâ isnâd etmektir." buyurdu.[457]

Efendimiz (s.a.v.) bir diğer hadîs-i şerîflerinde de şöyle buyurmuşlardır:

"- Kim bir düğüm atar da sonra ona üflerse sihir yapmış olur. Kim sihir yaparsa şirke düşmüş olur..."[458]

"- Kim, çalıntı veya yitik bir malın yerini haber veren kimseye (arrâfa) gidip ondan birşey sorar, söylediğini de tasdîk ederse, o kişinin kırk gün hiçbir namazı kabul olunmaz."[459]

2- Hayber Gazvesi

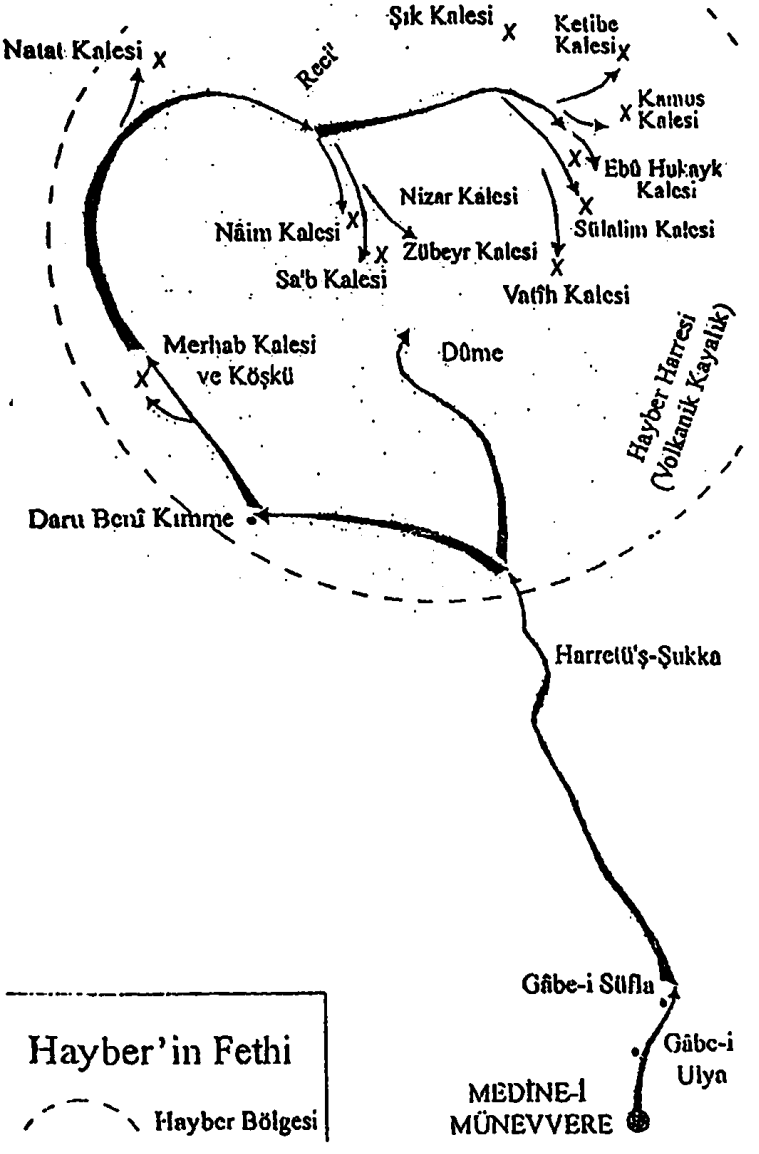
Hudeybiye Musâlehası'nın zâhirine bakarak bununla Müslümanlar'ın kendi zaaf ve acziyetlerini kabullenmiş olduklarını sanan İslâm düşmanları ve hâssaten Yahudiler faaliyetlerini arttırdılar. Daha önce Medîne'den sürgün edilen Yahudiler, ekseriyetle Hayber'e sığınmış olduğundan, burası kısa zamanda İslâm'a karşı muhalefetin merkezi hâline geldi.

Buradaki Yahudiler, Gatafan Kabilesi'ni Hayber'in

457 **Buhârî**, Vesâyâ, 23; **Müslim**, Îmân, 145

458 **Nesâî**, Tahrim, 19

459 **Müslim**, Selâm, 125

Şık Kalesi
Ketibe Kalesi
Natat Kalesi
Recî'
Kamus Kalesi
Ebû Hukayk Kalesi
Nizar Kalesi
Nâim Kalesi
Sülalim Kalesi
Zübeyr Kalesi
Sa'b Kalesi
Vatîh Kalesi
Merhab Kalesi ve Köşkü
Dûme
Hayber Harresi (Volkanik Kayalık)
Daru Benî Kınıme
Harretü'ş-Şukka
Gâbe-i Süfla
Gâbe-i Ulya
MEDİNE-İ MÜNEVVERE
Hayber'in Fethi
Hayber Bölgesi

bir yıllık gelirinin kendilerine bırakılması tâvizi mukabilinde yanlarına çekmeyi başardılar. Bu sûretle Müslümanlar'a karşı bir zafer elde edebilecekleri ümidine kapılarak Medîne'ye hücum için hazırlıklara başladılar.

Bütün bu gelişmelerden günü gününe haberdar olan Rasûlullâh (s.a.v.) Hicret-i Nebeviye'nin yedinci senesi Muharrem'inde bin dört yüz piyâde ve iki yüz süvari ile varıp Hayber'i kuşattı.

Hayber'de sekiz kale vardı. Bunlardan ikisi, savaşmadan teslim oldu. Zira İslâm ordusu, Gatafan Kabilesi'nin geliş yolları üzerine yerleşmiş olduğundan, onlardan bekledikleri yardımı alamadılar. Diğer altı kale halkı, müslüman olmaları hususundaki teklifi şiddetle reddederek mukavemet gösterdi.

Muhâsara on gün sürdü. Yahudilerden doksan üç kişi öldürüldü. Müslümanlardan ise, on beş kişi şehid oldu. Sancaktarlık eden **Hz. Ali**'nin bir ara kalkanı düştü. Onun yerine bir kale kapısını koparıp kalkan gibi kullanarak göstermiş olduğu kahramanlıklar dillere destan olmuştur.

Hayber Yahudileri'nin bir kısmı sürgünden kurtulmak için daha önce kendilerinin olan münbit topraklarda **"yarıcı"** olarak çalışmak isteyince, Rasûlullâh (s.a.v.) bu teklifi kabul buyurdu. Bunlar **Hz. Ömer** (r.a.)'ın hilâfeti zamanına kadar bu yerlerde **"yarıcı"** olarak çalıştılar.

Rasûlullâh (s.a.v.), Hayber Yahudilerine böyle müsamahakâr davrandığı hâlde, onlar kendisini zehirlemeye teşebbüs ettiler. Yahudi ileri gelenlerinden **Hâris**'in kızı **Zeyneb**, bir ziyafet tertip ederek, Hz. Peygamber ve ashâbını yemeğe dâvet etti. Et kızartmış ve ona zehir katmıştı. Peygamber (s.a.v.), mübârek ağızlarına bir lokma alınca onu tükürdü ve:

"–Bu et bana zehirli olduğunu haber veriyor! Kimse

yemesin!.." buyurdu. Fakat Ashâb-ı Kirâm'dan **Bişr bin Berâ** bir lokma yutmuş bulundu.

Kadın suçunu îtiraf etmekle beraber, müslüman oldu ve Rasûlullah'tan af diledi. Afvedildi. Fakat O'nun zehir kattığı yemekten bir lokma yutmuş olan **Bişr bin Berâ** ölünce, aynı zehirli yemekten yedirilerek kısas edildi.

Hayber Yahudilerinin reisi **Huyey**'in kızı **Safiye** de esir edilenler arasında idi. Müslüman olması üzerine Hz. Peygamber, O'nu nikâhına alarak kırık gönlünü tâmir buyurdu.

Hayber dönüşü, Vâdi'l-Kurâ Yahudileri de bir günlük kuşatma sonucu emân diledîler. Hayber Yahudileri gibi yarıcılık etmek şartıyla yerlerinde bırakıldılar. Medine ile Şam arasındaki Teyma Yahudileri de cizye mukabilinde yerlerinde bırakıldılar.

Hayber Gazvesi sırasında daha önce **Hz. Ali** (k.v.)'nin kardeşi **Cafer** (r.a.)'in riyâseti altında Habeşistan'a gönderilmiş olan muhâcirler, Yemenli bir kabile olan Eş'arîlerle birlikte çıkageldiler.

Ebû Mûsâ el-Eş'arî şöyle demiştir:

"Biz Eş'arîler, Yemen'de iken, Allah Rasûlü (s.a.v.)'in zuhûr ettiğini haber almıştık. Bunun üzerine kavmimizden 52 veya 53 kişi ile birlikte, Rasûlullâh (s.a.v.)'in yanına hicret etmek üzere yola çıktık. Yolda hava şartları bozulduğundan, gemimiz bizi Habeş Necâşîsi'nin ülkesine bıraktı. Orada, **Câfer** (r.a.) ve yanındaki arkadaşlarıyla buluştuk.

Câfer (r.a.):

«–Rasûlullâh (s.a.v.) bizi buraya gönderdi ve bir müddet burada kalmamızı emretti. Siz de bizimle birlikte kalın!..» dedi.

Nihâyet oradan gemiye binerek yola çıktık. Hep birlikte Medîne'ye geldik. Hayber'i fethettiği sırada Allah Rasûlü'ne kavuştuk. Peygamber Efendimiz, bize de Hayber

ganîmetinden pay verdi."[460]

Bu sırada Devs Kabilesi'nden bir grup, Medîne'ye gelip Müslümanlara iltihak etti. Bunlar arasında, daha sonra Hz. Peygamber'den pek çok hadis rivayet edecek olan **Ebû Hüreyre** de vardı.

O zamana kadar bir câhiliye âdeti olan **"Mut'a Nikâhı"**, yani müddetli nikâh hakkında İslâmî bir hüküm vaz' olunmamıştı. Bunun yasaklanması da Hayber dönüşü vâki olmuştur. Bunu **Hz. Ali** (k.v.) şu sûrette açıkça beyan etmiştir:

"–Rasûlullah (s.a.v.), Hayber Gazvesi'nde kadınlarla mut'ayı ve ehlî eşek etlerinin yenmesini haram kıldı."[461]

Buna rağmen **Hz. Ali** (k.v.)'yi son derecede tekrîm eden Şiîlerin, hâlâ bu çirkin usûle devam etmeleri, doğrusu şaşılacak bir şeydir. Hâlbuki mut'a, Ehl-i Sünnet âlimlerinin ittifakı ile **"zina"** kabul edilmiştir. Zira tek mesned, **Hz. Ali**'nin yukarıdaki sözleri olmayıp bu hususta daha pek çok sahih hadis rivâyetleri mevcuddur.[462]

Üstelik şu âyet-i kerîme de bu hükmü te'yid etmekte değil midir?:

"Onlar nâmuslarını korurlar. Ancak hanımlarına ve câriyelerine karşı müstesnâ, bunlarla olan yakınlıklarından dolayı kınanmazlar."[463]

Buna göre hanım ve câriye hâricindeki bütün münâsebetler haramdır.[464]

---

460 **Buhârî**, Meğâzî, 38; **Müslim**, Fedâilü's-Sahâbe, 169.

461 **Buhârî**, Meğâzî 38, Nikâh 31, Zebâih 28, Hiyel 3; **Müslim**, Nikâh 29-32; *Muvatta*, Nikâh 41; **Nesâî**, Nikâh 71.

462 **Müslim**, Nikâh, 21; **İbn-i Mâce**, Nikâh, 44; **Darimî**, Nikâh, 16; **Ahmed**, III, 406.

463 Mü'minûn Sûresi, âyet 5-6.

464 **Tirmizî**, Nikâh 29/1122.

3- Umretü'l-Kazâ, yani Kazâ Umresi

Hudeybiye Musâlehası'na göre, Hz. Peygamber'in o yıl yapmayı arzû ettikleri Umre ziyareti, bir yıl sonraya te'hir edilmişti. Bu umre, bir yıl gecikmiş olarak Hicret-i Nebeviye'nin şu yedinci senesinde yapıldığından **"edâ"** değil de **"kazâ"** sayılmış ve buna **"Umretü'l-Kazâ"** denilmiştir.

Hz. Peygamber, Hudeybiye Seferi'ne katılmış olanların tamamının Zilka'de ayı başında bir evvelki yıl niyet ettikleri umrenin kazâsını îfâ için hazırlanmalarını emretti. Kısa zamanda hazırlanan Ashâb-ı Kirâm, iki bin kişi olarak yola çıktı. Yanlarına kurban olarak da yetmiş deve aldılar. Ayrıca Mekke müşriklerinin sözlerinde durmama ihtimaline karşı da yüz at ve gereği kadar da silâh ile mücehhezdiler.

Bu haber, Mekke müşriklerini telâşa düşürdü. Birçok toplantıdan sonra anlaşmaya uymaya ve üç gün için Mekke'yi boşaltmaya karar verdiler.

Hz. Peygamber, iki yüz silâhlı sahâbeyi, Mekke dışında bırakarak Harem-i Şerîf'e gelip Umre ziyaretine yaptı. Sonra Mekke dışında bekletilen iki yüz kişiyi umresini yapmış olan iki yüz kişi ile değiştirerek onların da umrelerini yapmalarını temin etti.

Bu umreye Hz. Peygamber'in daha önce görmüş olduğu bir rüya üzerine niyet edilmişti. Bu sebeple Kur'ân-ı Kerîm'de:

"And olsun ki, Allah, elçisinin rüyâsını doğru çıkardı. Allah dilerse, siz emniyet içinde başlarınızı tıraş etmiş ve saçlarınızı kısaltmış olarak, korkmadan Mescid-i Harâm'a gireceksiniz. Allah sizin bilmediğinizi bilir. İşte bundan önce size yakın bir fetih verildi. Bütün dinlerden üstün kılmak üzere, Peygamberi'ni hidâyet

ve hak dîn ile gönderen O'dur. Şâhid olarak Allah yeter!"[465]

Bu umre ziyareti, mü'minlerin nizam ve intizamları ile Mekkeliler üzerinde pek büyük bir müspet te'sir husûle getirdi. Az sonra Hz. Peygamber'in kendisine:

"–Sen, Allâh'ın kılıcısın yâ **Hâlid!**" diyecek olduğu **Hâlid bin Velid** ile müstakbel Mısır fâtihi **Amr bin Âs**'ın Müslümanlık'la şereflendiği görüldü.

4- Belli Başlı Hükümdarların İslâm'a Dâvet Edilmesi

Yine bu Hicret-i Nebeviye'nin yedinci yılında idi ki, o zamanın bilinen en meşhur hükümdarlarına mektuplar gönderilerek kendileri ve teb'aları İslâm'a dâvet olundular. Zira O bütün insanlığa bir **"müjdeci"** ve **"uyarıcı"** olarak gönderilmiş bulunuyordu. Kur'ân-ı Kerîm'de:

"(Rasûlüm!) **De ki: Ey insanlar! Gerçekten ben sizin hepinize, göklerin ve yerin sâhibi olan Allâh'ın elçisiyim...**"[466]

"Ey Rasûl!.. Rabbinden Sana indirileni (bütün insanlara) **teblîğ et! Eğer bunu yapmazsan, O'nun** (Sana verdiği) **peygamberlik vazîfesini yapmamış olursun! Allah Sen'i insanlardan koruyacaktır...**"[467]

"Biz, Sen'i bütün insanlar için bir müjdeci ve Allâh'ın azâbıyla korkutucu olmak üzere gönderdik. Lâkin insanların pek çoğu bunu bilmezler."[468] gibi âyet-i kerîmelerle bu husus, Allah tarafından te'yid buyrulmuştur.

Artık İslâmiyet kâfi derecede kuvvetlenmiş bulunduğundan, sıra Dünya devletlerinin hidâyete dâvetine gelmiş

---

465 Fetih Sûresi, âyet 27-28.

466 A'râf Sûresi, âyet 158.

467 Mâide Sûresi, âyet 67.

468 Sebe' Sûresi, âyet 28.

bulunuyordu. Hz. Peygamber, bu arzularını açıklayınca Ashâb-ı Kirâm:

"–Yâ Rasûlallâh!.." dediler. "Onlar, bir mektubu mühürlü olmadıkça okumazlar."

Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.), gümüşten bir yüzük yaptırdı ve bunun üzerine üç satır hâlinde **"Muhammedün Rasûlullah"** ibâresini hâkkettirdi. Bütün mektuplarında bu yüzüğü, mühür olarak kullandı.[469]

Bununla mühürlenip gönderilen mektuplar, altı veya sekiz tanedir. Bunlardan sadece bir tanesinin ne tesir ettiğini biraz uzunca anlatalım:

Bu mektupları götürenlerden birisi olan **Dihyetü'l-Kelbî**, Bizans hükümdarı **Herakliyus**'a gönderilmişti. O sırada **Herakliyüs**, Şam'da bulunuyordu. Mektup kendisine ulaşınca etrafta Hz. Peygamber'in hemşehrilerinden herhangi bir kimse mevcud olup olmadığını öğrenmek istedi.

O esnada **Ebû Süfyan**'ın riyâsetinde bir Mekke kervanı, Şam'da bulunuyordu. **Herakliyus**'un adamları, O'nu bulup birkaç arkadaşı ile hükümdarlarının karşısına çıkardılar. **Herakliyus**, bir tercüman ile onlarla mükâlemeye başladı:

O zamanda Hz. Peygamber'in bir düşmanı olan **Ebû Süfyan**'ın nakline göre, bu mükâleme şöyle cereyan etmiştir:

Herakliyus önce:

"–Peygamberim diyen bu zâta, neseben en yakın olan hanginizdir?" diye sordu.

Ebû Süfyan:

"–En yakın benim!" dedi.

Bunun üzerine **Herakliyüs**:

"–Onu ve arkadaşlarını yanıma getirin!.. Yalnız, ben onunla konuşurken, arkadaşları yanında bulunsunlar!.."

469 Bkz. **Buhârî**, İlim, 7; **Müslim**, Libâs, 57, 58; **İbn-i Sa'd**, I, 258.

dedi. Sonra tercümana dönüp şöyle dedi:

"–Bunlara söyle; ben O zât hakkında bu adama bâzı şeyler soracağım. Bana yalan söylerse; «Yalan söylüyor!» desinler!"

Nitekim; "Vallâhî, arkadaşlarım yalan söylediğimi, ötede beride söylerler diye utanmasaydım, O'nun hakkında yalan söylerdim!.." diyen **Ebû Süfyân**, sonraki konuşmaları şöyle nakletmiştir.

Bundan sonra **Herakliyüs**'ün bana sorduğu ilk suâl şu oldu:

"–İçinizde O'nun nesebi nasıldır?"

Ben:

"–O'nun içimizde nesebi pek büyüktür!" dedim.

"–Sizden, bu sözü (Peygamberlik iddiâsını) O'ndan evvel söylemiş hiç kimse var mıydı?" dedi.

"–Yoktu." dedim.

"–Âbâ ve ecdâdı içinde hiç melik olan var mıydı?" dedi.

"–Hayır!.." dedim.

"–O'na tâbî olanlar, halkın ileri gelenleri mi, yoksa alt tabakası mıdır?" dedi.

"–Alt tabakasıdır." dedim.

"–O'na tâbî olanlar artıyorlar mı, yoksa eksiliyorlar mı?" dedi.

"–Artıyorlar..." dedim.

"–İçlerinde O'nun dînine girdikten sonra beğenmemezlik edip de dîninden dönen var mı?" dedi.

"–Yoktur!.." dedim.

"–Bu iddiâda bulunmazdan evvel, O'nu hiç yalancılıkla ithâm etmiş miydiniz?" dedi.

"–Hayır!.." dedim.

"–Hiç sözünde durmadığı olur muydu?" dedi.

"–Hayır! Verdiği sözü tutar, ancak biz şimdi O'nunla bir müddet antlaşma hâlindeyiz. Bu müddet içerisinde ne yapacağını bilmiyoruz!.." dedim. O'nu kötülemek için araya sokuşturacak bundan başka söz bulamadım!

"–O'nunla hiç savaştınız mı?" dedi.

"–Evet." dedim.

"–Bu savaşlar nasıl sonuçlandı?" dedi.

"–Bâzen O bizi mağlûb eder, bâzen de biz O'nu!.." dedim.

"–Peki, size neler emrediyor?" dedi.

"–Bize; «Yalnız Allâh'a ibâdet ediniz, hiçbir şeyi O'na ortak koşmayınız; atalarınızın ibâdet ettiği putları terk ediniz!..» diyor. Namazı, doğruluğu, iffetli ve nâmuslu olmayı ve sıla-i rahmi emrediyor." dedim.

Bunun üzerine **Herakliyüs,** tercümana dedi ki:

"–O'na söyle; O'nun nesebini sordum, içinizde soyunun pek yüce olduğunu söyledin. Peygamberler de zâten böyle, kavimlerinin soyluları içinden gönderilir.

İçinizden, O'ndan evvel bu iddiâda bulunmuş başka kimse var mıydı, diye sordum. Hayır, dedin. O'ndan önce bu iddiâda bulunmuş bir başka kimse olsaydı, O'nu örnek alıyor, derdim.

Âbâ ve ecdâdı içerisinde hiç melik olan var mıydı, diye sordum; "Hayır" dedin. Eğer ecdâdından melik olan biri olsaydı, babasının mülkünü geri almaya çalışıyor, derdim.

Bu iddiâda bulunmadan önce, hiç O'nun yalan söylediğini gördünüz mü, diye sordum; "Hayır!" dedin. Ben bilirim ki, insanlara karşı yalan söylemeyen bir kimse, Allah hakkında da yalan söylemez!

O'na tâbî olanlar, halkın ileri gelenleri mi, yoksa alt tabakası mıdır, diye sordum. Alt tabakası olduğunu söyle-

din. Zaten başlangıçta peygamberlere tâbî olanlar da bu tip kimselerdir.

O'na tâbî olanlar, artıyorlar mı, eksiliyorlar mı, diye sordum; artıyorlar dedin. Hak dinlerin bir husûsiyeti de tâbîlerinin artmasıdır.

İçlerinde O'nun dînine girdikten sonra beğenmemezlik edip de dîninden dönen var mı, diye sordum; "Hayır!" dedin. Îman sâyesinde meydana gelen inşirâh da kalbe girip kökleşince böyle olur.

Hiç sözünde durmadığı oldu mu, diye sordum; "Hayır!" dedin. Peygamberler de böyledir, sözlerinden dönmezler.

O'nunla hiç savaştınız mı, diye sordum. Savaştığınızı ve bazen O'nun sizi yendiğini, bazen de sizin O'nu mağlûb ettiğinizi söyledin. Zaten peygamberler de böyledir: İbtilâlara uğratılırlar, sonunda güzel âkıbet onların olur.

Size ne emrediyor, diye sordum. Yalnız Allâh'a ibâdet edip O'na hiçbir şeyi ortak koşmamayı emrettiğini, putlara tapmaktan nehyettiğini, kezâ namazı, doğruluğu, iffet ve nâmusu emrettiğini söyledin.

Eğer bu dediklerin doğru ise, O zât, çok yakın bir zamanda şu ayaklarımın bastığı yerlere bile hâkim olacaktır. Zâten ben bu Peygamber'in zuhûr edeceğini bilirdim, fakat sizden olacağını tahmîn etmezdim. O'nun huzûruna varabileceğimi bilsem, kendisiyle görüşebilmek için her türlü zahmete katlanırdım. Yanında olsaydım, ayaklarını yıkardım."

Ondan sonra **Herakliyüs**, **Dıhye** (r.a.) aracılığıyla Busra emîrine gönderilen ve kendisine iletilen Hz. Peygamber'in mektubunu istedi. Mektubu getiren adam, onu **Herakliyüs**'e verdi. O da okudu. Mektupta şunlar yazılıydı:

*"Allâh'ın kulu ve Rasûlü **Muhammed**'den, Romalıların büyüğü **Herakliyüs**'e!..*

Hidâyete tâbî olanlara selâm olsun! Ben, seni İslâm'a dâvet ediyorum. İslâm'a gir ki, selâmete eresin ve Allah da sana ecrini iki kat versin!.. Eğer kabûl etmezsen, (teb'an olan) çiftçilerin günâhı senin boynunadır.

***«De ki: Ey kitâb ehli! Sizinle bizim aramızda müşterek olan bir söze (Kelime-i Tevhîd'e) geliniz. Allah'tan başkasına tapmayalım; O'na hiçbir şeyi ortak koşmayalım ve Allâh'ı bırakıp kimimiz kimimizi ilâhlaştırmasın! Eğer yüz çevirirlerse, işte o zaman; «Şâhid olun ki, biz müslümanlardanız!» deyiniz!»** "*[470]

Ebû Süfyân der ki:

"**Herakliyüs** diyeceğini dedikten ve mektubun okunması sona erdikten sonra, bir gürültü aldı yürüdü; sesler yükseldi. Bunun üzerine bizi dışarı çıkardılar. Arkadaşlarıma dedim ki:

«–**Ebû Kebşe**'nin oğlu'nun (yani Hz. Peygamber'in) işi iyice büyüdü. Baksanıza Benî Asfar Melik'i (**Herakliyüs**) bile O'ndan korkuyor!..»

İşte o zamandan beri, O'nun yakında başarıya ulaşacağına olan inancımı hiçbir zaman yitirmedim. Ve sonunda Allah, bana da İslâm'ı nasîb etti..."

Herakliyüs, cemaatinin ileri gelenlerini huzûruna dâvet etti. Kendine âit sarayların birinde toplandılar. Onlara:

"–Ey Rum cemaati! Ebedî olarak kurtuluşunuza ve şu saltanatınızın bekâsına ne dersiniz?" diyerek onları İslâm'a girmeye dâvet etti.

Bunun üzerine, hep birden vahşî eşekler gibi ürküp kapılara koştular. Ancak bütün kapıların kapatılmış olduğunu gördüler. **Herakliyüs**, çevresindeki devlet erkânının

470 Âl-i İmran Sûresi, âyet 64..

İslâm'a girmeye yanaşmadığını anlayınca onları geri çağırdı ve söylediği sözlerin hakîkatini değiştirerek:

"–Ben, Hristiyanlık'taki sebat ve kararlılığınızı görmek için sizi imtihân ettim. Sizde gördüğüm bu hâl, hoşuma gitti!.." dedi. Bunun üzerine, devlet erkânı O'na secde ettiler ve O'ndan memnûn oldular.[471]

İmanın, Allâh'ın takdiriyle olduğunu **Herakliyüs**'ün şu mâcerası en iyi bir misaldir. O hakikate bu derecede yaklaşmışken adamları ile sıkıntıda kalacağını anlayınca yüz geri edip önüne kadar gelmiş olduğu hidâyet trenini kaçırdı.

Diğer hükümdarların her biri de başka başka tavırlarla ayaklarına kadar gelen bu ebedî kurtuluş imkânını reddettiler.

Meselâ ateşperest İran'ın kisrası **Hüsrev Perviz**, kendi isminin Hz. Peygamber'in isminden sonra yazılmasına kızarak dâvet mektubunu yırttığı gibi elçiye de ağır hakaretlerde bulundu. Hz. Peygamber'in elçisi **Abdullah bin Huzâfe**, öldürülmekten güçlükle kurtularak Medîne'ye avdet etti ve gördüğü muâmeleyi tafsilâtı ile anlattı.

Hüsrev Perviz'in bu muâmelesini öğrenen Rasûlullâh (s.a.v.):

"–Allâh'ım! Sen de O'nun mülkünü öylece parça parça et!" buyurdu.[472]

Nitekim Hz. Peygamber'in duâsı **"Hulefâ-yı Râşidîn"** devrinde gerçekleşerek Kisra'nın ülkesi, tamamen müslümanların ellerine geçti.

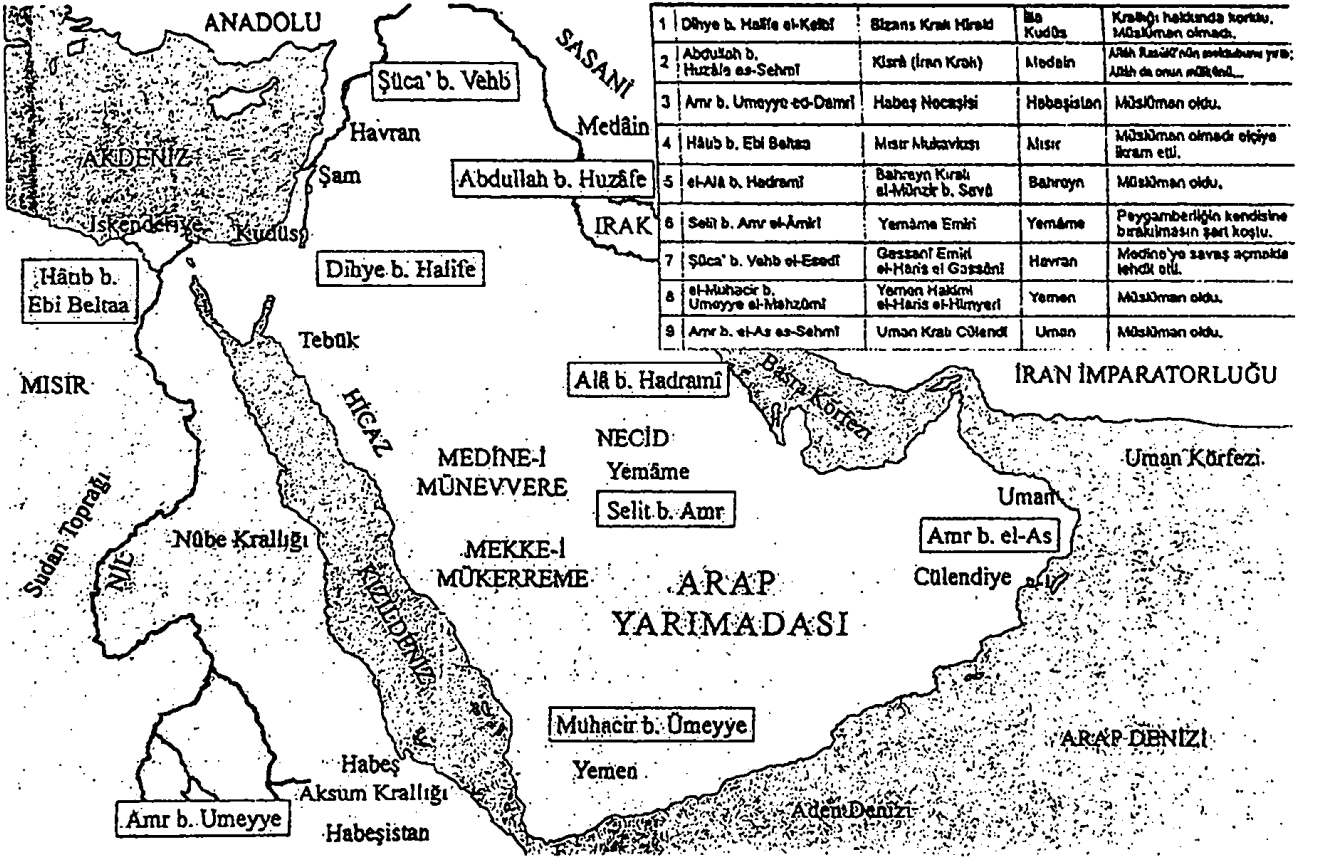
Hüsrev Perviz, o zaman kendisine tâbi olan Yemen'in vâlisi **Bâzân**'a bir mektup gönderdi ve bunda:

"–Hicaz'da peygamberlik dâvâsında bulunan o ada-

---

471 **Buhârî**, Bed'ü'l-Vahy 1, 5-6, Îman 37, Şehâdât 28, Cihâd 102; **Müslim**, Cihâd 74; **Ahmed**, I, 262'den naklen **Osman Nûri Topbaş** a.g.e., II, sh: 346 vd.

472 **Buhârî**, İlim, 7; **İbn-i Esîr**, *Üsdü'l-Gâbe*, III, 212.

1	Dihye b. Halife el-Kelbî	Bizans Kralı Hirakl	Kudüs	Krallığı hakkında konuşu. Müslüman olmadı.
2	Abdullah b. Huzâfe es-Sehmî	Kisrâ (İran Kralı)	Medâin	Allah Rasûlü'nün mektubunu yırtı; Allah da onun mülkünü...
3	Amr b. Umeyye ed-Damrî	Habeş Necâşisi	Habeşistan	Müslüman oldu.
4	Hâtıb b. Ebi Beltaa	Mısır Mukavkısı	Mısır	Müslüman olmadı ama ona ikram etti.
5	el-Alâ b. Hadramî	Bahreyn Kralı el-Münzir b. Savâ	Bahreyn	Müslüman oldu.
6	Selît b. Amr el-Âmirî	Yemâme Emîri	Yemâme	Peygamberliğin kendisine bırakılmasın şartı koştu.
7	Şüca' b. Vehb el-Esedî	Gassânî Emîri el-Hâris el Gassânî	Havran	Medine'ye savaş açmakla tehdit etti.
8	el-Muhacir b. Umeyye el-Mahzûmî	Yemen Hâkimi el-Haris el-Himyerî	Yemen	Müslüman oldu.
9	Amr b. el-As es-Sehmî	Uman Kralı Cülendî	Uman	Müslüman oldu.

mı (yani Hz. Peygamber'i) yakala ve kendisini veya başını bana gönder!.." diye emretti.

Bu maksadla Yemen'den elçiler geldiler ve Rasûlullâh (s.a.v.)'e:

"–Eğer bizimle gelmeyeceksen, bari vâli **Bâzân**'a bir mektup yaz." dediler.

Bunun üzerine Rasûlullâh (s.a.v.) kendisine gelen bir vahiy ile şöyle buyurdu:

*"–Allâh Teâlâ, **Kisrâ**'ya oğlu **Şîreveyh**'i musallat etti. **Şîreveyh** O'nu filân ayda, filân gecede ve gecenin de filân filân saatleri geçince öldürdü!"*

Elçiler şaşırdılar ve:

"–Biz Sen'den işittiğimiz bu sözü yazıp vâliye haber verelim mi?" diye sordular.

Hz. Peygamber:

"–Evet!.. Benden işittiklerinizi O'na haber veriniz! Hem de O'na deyiniz ki: «Benim dînim ve hâkimiyetim, Kisrâ'nın mülk ve saltanatının ulaştığı yerlere kadar ulaşacak, atların ve develerin ayak basacakları en uzak yerlere kadar uzanacaktır!»

Ona şunu da bildiriniz: «Eğer sen müslüman olursan, idâren altında bulunan yerleri sana vereceğim! Seni, Ebnâlardan, yâni Yemen'deki Farslılar'dan olan kavmine hükümdar yapacağım!»" buyurdu.

Bâzan, bu sözleri duyunca:

"–Vallâhi, O'nun sözü, hükümdar sözü değildir! Ben öyle sanıyorum ki bu zât, dediği gibi bir peygamberdir!.. Kendisinin Kisrâ hakkında söylemiş olduğu sözün netîcesini bekleyelim. Eğer bu hususta sözü doğru çıkarsa, o gerçekten Allah tarafından insanlara gönderilmiş bir peygamberdir. Eğer söylediği doğru çıkmazsa, o zaman hakkında gereğini düşünürüz!.." dedi.

Kısa bir zaman sonra **Kisra**'nın oğlu **Şîreveyh**'ten gelen bir cülûs fermanı ile Hz. Peygamber'in bu hususta ki beyânı, dakikası dakikasına te'yid olununca **Bâzân**, müslüman oldu.[473]

Mısır hâkimi **Mukavkıs**, kendi nezdine gelen elçi **Hâtıb bin Ebî Beltaa**'ya son derecede iyi muâmele etti. O'nunla uzun uzun konuşarak Hz. Peygamber'in ahvâlini öğrendi. Fakat müslüman olmadı. O, âhirzaman peygamberinin Şam'dan çıkacağını zannetmekte imiş. Sadece Hz. Peygamber'e hürmetkâr bir mektup yazdırıp bâzı hediyelerle elçi **Hâtıb**'a verdi.

Gassan Hükümdarı **Hâris** de aynen İran Kisrası gibi kendisine gönderilen mektubu yırtmış ve bu yüzden saltanatının yerle bir olması sûretinde nebevî bir bedduâya mâruz kalmış ve bu da aynen gerçekleşmiştir.

Yemâme Meliki **Havze** de aynı sûrette davranmış ve lânetlenmiştir.

Bütün bu muhâtaplar içinde sadece Habeş hükümdarı **Edheme bin Abd**, teklifi hüsn-i kabul ile müslüman olmuştur.

ğ- Sekizinci Hicret Senesi Vak'aları

1- Mûte Seferi

Hz. Peygamber'in hükümdarlara gönderdiği elçilerin kimi iyi, kimi de fena karşılanmış, fakat **"Elçiye zeval yoktur."** kaidesi mûcebince hiçbiri şehid edilmemişti.

Sadece Bizans'a tâbi olan Busra Emîri'ne gönderilmiş olan **Hâris bin Umeyr** yolda Gassânî hükümdarlarından **Şurahbil bin Amr** tarafından, elçilerin an'anevî masûniyetlerine (dokunulmazlıklarına) îtibar edilmeyerek şehid edilmişti.

---

473 **İbn-i Sa'd**, I, 260.

Bu duruma çok üzülen Rasûlullah (s.a.v.), İslâm'a karşı bu küstahça meydan okumayı cezasız bırakmak istemediğinden sür'atle üç bin kişilik bir ordu hazırlayarak kumandanlığına âzatlı kölesi **Zeyd**'i tâyin etti. **"Seniyyetü'l-Vedâ"** mevkiine kadar birlikte giderek buradan uğurladığı bu orduya şu tâlimâtı verdi:

*"Şâyet muhârebede **Zeyd** şehîd olursa, kumandayı **Câfer** alsın! **Câfer** de şehîd düşerse, **Abdullâh bin Revâha** orduya kumandanlık etsin! O da şehîd olursa, artık Müslümanlar aralarından birini kumandan olarak belirlesinler!.."*

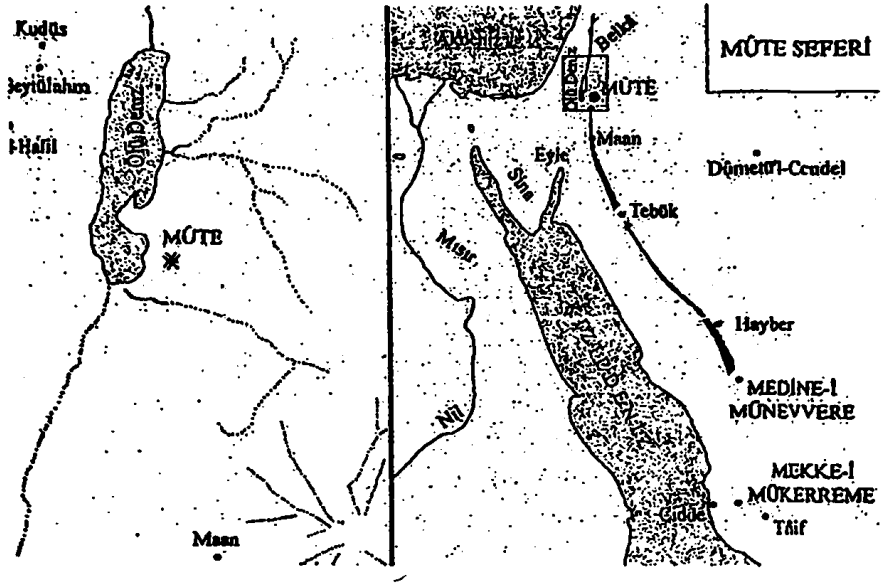
Ayrıca onlara **Hâris**'in öldürüldüğü yere kadar gitmelerini, herkesi İslâm'a dâvet etmelerini, bu teklif reddedildiği takdirde de Allah'tan yardım isteyerek onlarla çarpışmalarını emir buyurdu.[474]

Bu hareketi haber alan **Şurahbil**, Hıristiyan Araplardan yüz bin kişilik bir kuvvet topladığı gibi Bizans'tan yardım talebine karşılık yüz bin kişilik bir Bizans ordusu da gelip onlarla birleşti.

Üç bin kişilik İslâm ordusu, ancak Sûriye topraklarına dâhil olduktan sonra karşılarında karşılarında iki yüz bin kişilik bir düşman ordusu olduğunu öğrenebildi. Bu güç dengesizliği karşısında Ashâb-ı Kirâm'dan bazıları durumu Hz. Peygamber'e bildirerek yeniden tâlimat almanın doğru olacağı fikrini ileri sürdü. Fakat **Abdullah bin Revâha** (r.a.):

"–Şu ân çekindiğimiz şey, ele geçirmek için yola çıktığımız şey değil midir? Biz, düşmanla sayı çokluğu ve kuvvet üstünlüğü ile mi savaşıyoruz? Hayır! Biz Allâh'ın ihsân buyurduğu bu dînin kuvvetiyle harbediyoruz. Ne duruyoruz; bizi bekleyen iki güzel netîceden biridir: Ya şehîdlik, ya da gâzîlikle birlikte zafer!" deyince her ne pahasına olursa olsun savaşmaya karar verildi ve ileri yürüyüşe de-

474 **İbn-i Sa'd**, II, 128.

vamla düşmanla karşı karşıya gelindi.

Burası Şam'a tâbi **"Mûte"** denilen bir yerdi. **Zeyd**, sancağı kaldırdı ve Müslümanlar tekbirlerle taarruza geçtiler. Çok geçmeden **Zeyd** şehid oldu. Sancağı **Câfer bin Ebî Tâlib** aldı. O da iki kolu birden koparılması sonucu şehid olduğundan, sancağı **Abdullah bin Revâha** aldı. Az sonra o da şehid oldu.

İslâm ordusu başsız kaldı. Bereket versin ki, ilk defa bu savaşta cesâret ve askerî dehâsı ile öne çıkmış olan **Hâlid bin Velid** canhıraş bir direnme gösterdi ve elinde tam dokuz kılıç parçalanıncaya kadar vuruştu.

Cephede bunlar olurken Rasûlullah (s.a.v.), Medîne'de Ashâb-ı Kirâm'dan yanında olanlara savaşı görüyormuşçasına anlatıyordu. Orada ard arda gerçekleşen şehâdetleri, mağmûm ve mahzûn bir şekilde şöyle bildiriyordu:

*"**Zeyd bin Hârise** sancağı eline aldı. Şeytan, hemen*

O'nun yanına geldi. Hayâtı ve Dünyâ'yı O'na sevimli, ölümü de çirkin ve sevimsiz gösterdi. ***Zeyd*** *ise:*

«–Bu ân, mü'minlerin kalblerinde îmânı sağlamlaştıracakları bir zamandır! Sen ise bana Dünyâ'yı sevdirmek istiyorsun!» dedi ve ilerledi.

Çarpışmaya girişti ve nihâyet şehîd oldu. O'nun için Allah'tan af ve mağfiret dileyiniz."

Sonra da şöyle devâm etti:

"O, şimdi cennete girdi, orada koşup duruyor! Sonra sancağı ***Câfer*** *aldı. Şeytan, hemen O'nun yanına vardı. Hayâtı ve Dünyâ'yı O'na sevimli, ölümü de çirkin ve sevimsiz göstermek istedi.* ***Câfer*** *ise:*

«–Bu ân, mü'minlerin kalblerinde îmânı sağlamlaştırma zamânıdır!» dedi ve ilerledi.

Düşman ordusuna saldırdı, çarpıştı ve nihâyet O da şehîd oldu. Ben, O'nun şehîd olduğuna şehâdet ederim."[475]

Daha sonra:

"–Kardeşiniz için Allah'tan mağfiret dileyiniz. O şehîd olarak cennete girdi. Şimdi o cennette yâkuttan iki kanat ile dilediği gibi uçuyor." buyurdu.

Ondan sonradır ki, **Hz. Ali**'nin bu şehid kardeşinden **"Cafer-i Tayyâr"** diye bahsedilir oldu. Hayber'in Fethi sırasında Habeşistan'dan dönüp gelmesi üzerine Rasûlullah (s.a.v.):

"–Yaratılış ve ahlâk itibâriyle bana ne kadar benziyorsun?!" buyurmuş ve sonra **Hz. Câfer**'in alnından öperek:

"–Hayber'in fethi ile mi, Câfer'in gelişiyle mi sevine-

---

475 **İbn-i Ömer** (r.anhümâ) şöyle demektedir:

"Câfer'i aradık. Onu şehîdler arasında bulduk. O hâldeydi ki, cesedinin ön tarafında doksan küsür ok ve mızrak yarası saydık. Bunların hiçbirisi de arkasında değildi." (Buhârî, Meğâzî, 44)

Câfer (r.a.) şehîd edildiğinde otuz üç yaşındaydı. (İbn-i Hişâm, III, 434) Demek ki, Habeşistan'a hicret edip **Necâşî**'nin huzûrunda ilim, hikmet ve cesâretle konuştuğunda on yedi yaşlarında bir delikanlı idi.

yim, bilemiyorum!" buyurmuşlardı.[476]

O gün **Hâlid bin Velid**'in dâsitânî kahramanlığı sâyesinde İslâm ordusu güç hâl ile müthiş bir bozguna uğramaktan kurtulabildi.

Ertesi gün **Hâlid bin Velid**, orduyu yeniden düzenledi. Öndeki askerleri arkadakilerle, sağ ve soldakileri de karşılıklı olarak değiş-tokuş yaptı ve sabah namazını müteâkip taarruza geçti.

Düşman bu değişikliği fark etmeyerek Müslümanlar'a yeni bir takviye kuvvet geldiğini sandı. Kuvve-i mâneviyyesi sarsıldı. **Hâlid bin Velid**'in âni taarruzu üzerine bozularak kaçmaya başlayan düşman askerleri harb sahasında pek çok silâh vs. bırakarak geriye çekildi.

Fakat düşman sayıca pek çok olduğundan tekrar toparlanıp hücuma geçebilirdi. Bunu yapmalarına meydan vermeden **Hâlid bin Velid** düşmanın harp sahasında bıraktığı binlerce silâhı toplattırarak geri çekildi ve emniyetle Medîne'ye avdet etti.

Rasûlullâh (s.a.v.), **Hâlid bin Velid**'i takdir ederek O'nun hakkında **"seyfullah"** yani **"Allâh'ın kılıcı"** tâbirini kullandı ki, bundan böyle bu tâbir, O'nun lâkabı oldu.

2- Mekke'nin Fethi

Hudeybiye Musâlehası'nda isteyen kabile Kureyş müşrikleri ile isteyenlerin de Müslümanlar'la müttefik olabilmesi kabul edilmişti. Buna istinaden **"Bekrîler"** Kureyşliler'le, **"Huzaalılar"** ise Müslümanlar'la müttefik olmuşlardı.

Bu iki kabile arasında ezelî bir husûmet vardı. Bundan dolayı Hudeybiye Musâlehası'nın üzerinden henüz on sekiz ay geçmişti ki, Benî Bekr kabilesi mensupları, Kureyş müşriklerinin tahriki ile Hz. Peygamber'in himâyesi

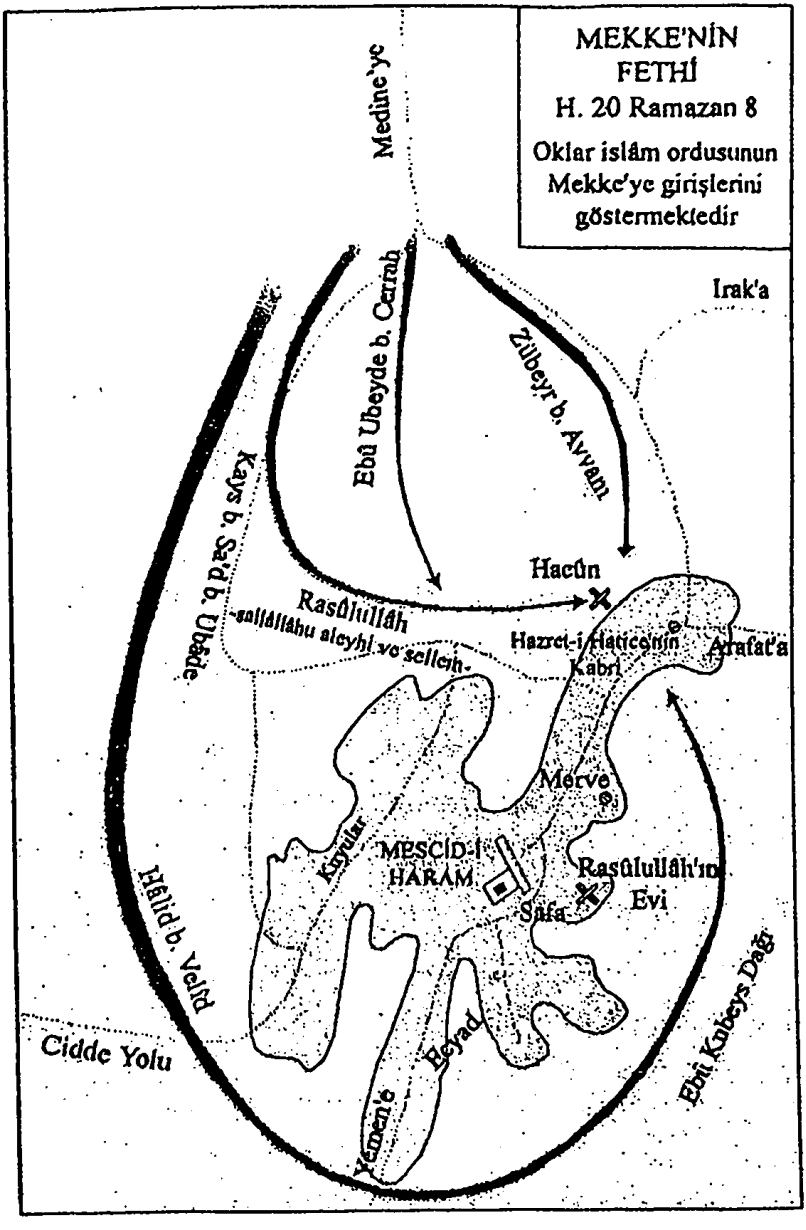
476 **İbn-i Hişâm**, III, 414.

altındaki Huzaalılara âni bir baskın tertip ederek yirmi üç kişiyi şehid ettiler. Bunlar o esnada namaz kılmakta idiler. Namazda şehid edilen bu yirmi üç kişinin kâtilleri arasında Kureyş ileri gelenlerinden **İkrime, Safvan, Süheyl** ve **Mikrez** gibi şahsiyetler de vardı. Bu durum, on senelik bir müddet için imzalanmış olan Hudeybiye Musâlehası'nın açıkça ihlâli demekti.

Bu haber, Medîne'ye ulaştığında gözyaşlarını tutumayan Hz. Peygamber, Mekke'ye bir elçi göndererek ya şehid edilen Huzaalıların diyetlerini ödemeleri ya da Benî Bekr Kabilesi'nin himâyesinden vazgeçmeleri gerektiğini onlara bildirdi. Aksi hâlde aradaki sulh hâli ortadan kalkmış olacaktı.

Mekke müşrikleri, bu munsıf tekliflerin her ikisini de reddettikten sonra pişman olup yeni bir anlaşma için **Ebû Süfyan**'ı Medîne'ye gönderdiler. **Ebû Süfyan,** Medîne'den eli boş döndü. Hiç kimse O'na yüz vermedi. Zira Medîne'nin havası, namazda şehid edilmiş olan yirmi üç kişinin hazin âkıbeti dolayısıyla oldukça gergindi. **Ebû Süfyan**'a soğuk davrananlar arasında kendi öz kızı ve Hz. Peygamber'in muhtereme zevcelerinden biri olan **Ümmü Habîbe** bile vardı.

Ebû Süfyan'ın Medîne'den ayrılmasından sonra büyük bir gizlilik içinde sefer hazırlıklarına başlanıldı. O derecede ki, Hz. Peygamber'in en yakınları bile bu seferin nereye yapılacağını bilmiyordu. Her tarafı sıkı bir kontrol altına almak isteyen Rasûlullâh (s.a.v.) Sûriye istikametine bir müfreze çıkarttığı gibi yakındaki pek çok kabileyi Medîne'ye dâvet etti. Uzak kabilelere ise, yerlerinde bekleyerek harekete geçecek olan orduya güzergâhta iltihak etmeleri tâlimatını verdi. Mekke'ye giden yollara gözcüler yerleştirerek onlara herhangi bir bilginin intikalini önlemek üzere tedbirler aldığı gibi Cenâb-ı Hakk'a:

MEKKE'NİN
FETHİ
H. 20 Ramazan 8
Oklar islâm ordusunun
Mekke'ye girişlerini
göstermektedir
Medine'ye
Irak'a
Ebû Ubeyde b. Cerrah
Zübeyr b. Avvam
Kays b. Sa'd b. Ubade
Hacûn
Rasûlullâh
sallallâhu aleyhi ve sellem
Hazret-i Hatice'nin
kabri
Arafat'a
Merve
Kuyular
MESCİD-İ
HARAM
Rasûlullâh'ın
Evi
Safa
Hâlid b. Velîd
Cidde Yolu
Beyad
Yemen'e
Ebû Kubeys Dağı

"–Allâh'ım! Yurtlarına ansızın varıncaya kadar, Kureyşlilerin câsus ve habercilerini tut, onları görmez ve işitmez kıl!.. Kureyşlilerin gözlerini bağla ki, beni birdenbire karşılarında bulsunlar."[477] diye duâ etti.

Gizlilikte bu azamî riâyete rağmen Bedir Gazvesi kahramanlarından **Hâtib bin Ebî Beltaa**, durumu Mekke müşriklerine bildiren bir mektup yazarak bunu bir kadına verdi. Bu mektupta şöyle denilmekteydi:

"Ey Kureyş! Allâh'ın Rasûlü, sizin üzerinize öyle muazzam bir kuvvetle geliyor ki, gece karanlığı gibi korkunç olan bu ordu, sel gibi akacaktır. Allâh'a yemin ederim ki, Rasûlullâh üzerinize tek başına da gelse Allah, O'nu size gâlip kılacak, vaadini yerine getirecektir. Şimdiden başınızın çâresine bakın!.."[478]

Bu durumdan vahiyle haberdar olan Rasûlullâh (s.a.v.), **Hz. Ali**'yi iki arkadaşı ile bu haberci kadının arkasından koşturarak onu yakalattırdı. Mektup ele geçirilip getirilince Hz. Peygamber:

"–Ey **Hâtıb**! Bunu niye yaptın?" diye sordu.

Hâtıb, büyük bir nedâmetle:

"–Yâ Rasûlallâh! Yanınızda bulunan Muhâcirler'in, Mekke'de âile ve mallarını koruyacak kimseleri var. Benim ise, kimsem yok. Ben de bu mektupla onlar arasında minnettarlık kazanarak, âilemi, çoluk-çocuğumu korumak istedim. Yoksa vallâhi ben onların câsusu değilim. Ben bu işi, dînimden dönmek gibi bir fenâlıkla da işlemedim. Müslüman olduktan sonra ben, aslâ küfre râzı olmam. Vallâhi, benim Allah ve Rasûlü'ne olan îmânım sonsuzdur. Aslâ dînimi değiştirmiş değilim..." dedi.

Bunun üzerine Rasûlullâh (s.a.v.):

---

477 **İbn-i Hişâm**, IV, 14.

478 **İbn-i Kesîr**, *el-Bidâye*, IV, 278.

"–Hâtıb kendisini doğru müdâfaa etti." buyurarak O'nu afv etti.

Bunun üzerine şu âyet-i kerîmeler nâzil oldu:

"Ey îmân edenler!.. Eğer Ben'im yolumda savaşmak ve rızâmı kazanmak için çıkmışsanız, Ben'im de düşmanım, sizin de düşmanınız olanlara sevgi göstererek, gizlice muhabbet besleyerek onları dost edinmeyin! Oysa onlar, size gelen gerçeği inkâr etmişlerdir. (Onlar) **Rabbiniz Allâh'a inandığınızdan dolayı Peygamber'i de, sizi de yurdunuzdan çıkardılar. Ben, sizin saklı tuttuğunuzu da, açığa vurduğunuzu da en iyi bilenim. Sizden kim bunu yaparsa** (onları dost edinirse), **doğru yoldan sapmış olur.**

(Biliniz ki) **şâyet onlar sizi ele geçirirlerse, size düşman kesilecekler, size ellerini ve dillerini kötülükle uzatacaklardır. Zâten** (onlar, hiç şüphesiz, sizin îmandan vazgeçip de) **inkâr etmenizi istemektedirler.** (Yine biliniz ki), **kıyâmet günü yakınlarınız ve çocuklarınız size fayda vermez. Çünkü Allah, aranızı ayırır. Allah yaptıklarınızı görendir."**[479]

Hicret-i Nebeviye'nin sekizinci senesi Ramazan Ayı'nın onuncu günü Hz. Peygamber, on bin kişilik bir ordu ile Medîne'den ayrıldılar. Yolda Cuhfe denilen mevkie varıldığında **Hz. Abbas**'la karşılaşıldı. O, daha önce müslüman olduğu hâlde istihbarat maksatlı olarak Mekke'de kalmıştı. Bu defa gelip İslâm ordusuna katılmakla **"Muhâcirler"**in sonuncusu oldu.

Müşrikler, İslâm ordusu Mekke'ye bir konaklık mesafedeki Zahran Vâdisi'ne ulaşıncaya kadar hiçbir şeyden haberdar olmamıştı. Burada her birliğin ayrı ayrı ateş yakmasıyla oluşan dehşetli manzara ile durumdan haberdar oldular. Zira bu ateşi merak ederek Mekke'den çıkmış olan

479 Mümtehine Sûresi, âyet 1-3.

Ebû Süfyan ve **Hâkim bin Hizam** ile **Büdeyl**, İslâm ordusunun öncüleri tarafından yakalanıp huzur-ı Peygamberî'ye getirildiler. Bunlar, ordunun ihtişamı karşısında hayrette kalarak derhal kelime-i şehâdet getirip müslüman oldular.

Hz. Peygamber, **Ebû Süfyan**'ın kalbini İslâm'a iyice ısındırmak için:

*"–Kim ki, Mescid-i Harâm'a girerse emniyettedir. Kim ki, evinden dışarı çıkmazsa emniyettedir. Kim ki, **Ebû Süfyân**'ın evine sığınırsa O da emniyettedir!"*[480] buyurdu.

Ebû Süfyan, Mekkelileri mukavemet göstermekten vazgeçirmesi için önden Mekke'ye gönderildikten sonra Hz. Peygamber, orduya:

"–Size karşı herhangi bir saldırı vâkî olmadıkça, hiç kimseye kılıç çekmeyiniz!"[481] buyurarak hareket emri verdi.

Ciddî bir karşı koyma olmaksızın İslâm ordusu, Mekke'ye girdi. Sadece **Hâlid bin Velid**'in kumanda ettiği kısma karşı küçük bir mukavemetle karşılaşılmış, o da kolayca bertaraf edilebilmiştir. Bu sırada sadece **Kürz bin Câbir** ile **Ceyş bin el-Eş'arî** şehid olmuş, on üç müşrik de katledilmiştir.

Sekiz sene evvel bu şehirde barındırılmak istenmeyen Rasûlullâh (s.a.v.)'in Mekke'ye girişi, nebevî ahlâkın muhteşem bir tezâhürü idi. O, devesinin sırtına secde edermişçesine eğilmiş bir durumda Rabbine hamd ediyor ve devamlı bir sûrette:

"Ve kul câe'l-hakku ve zeheka'l-bâtıl" yani **"De ki: Hak geldi, bâtıl zâil oldu..."**[482] âyet-i kerîmesini okuyordu.

Harem-i Şerif'te toplanan Mekkelilere:

"–Siz Ben'den ne beklersiniz? Hakkınızda ne muâ-

480 **Ebû Dâvûd**, Harâc, 24-25/3021-3022.

481 **İbn-i Hişâm**, IV, 28.

482 İsrâ Sûresi, âyet 81.

mele buyuracağım?" diye suâl etti.

Kureyşliler, hep bir ağızdan:

"–Hayr umarız; kerem sahibi bir neslin, kerem sahibi bir evlâdısın!" dediler.

Bunun üzerine Hz. Peygamber:

"–Gidiniz!.. Hepiniz serbestsiniz!" diyerek umûmî bir afv ilân etti.

Ancak içlerinden sekizi erkek, ikisi kadın olmak üzere on kişi affolunmadı. Bunlardan **İbn Hattal** ve **Sara** öldürülmüşlerdir. Diğerleri ise, daha sonra îmâna geldiklerinden afvedilmişlerdir. Bunların içinde bulunan **Hz. Hamza**'yı şehid eden **Vahşî** de afvedilmiş, ancak Hz. Peygamber:

"–Gözüme görünme... Bana amcamı hatırlatıyorsun." buyurmuştur.

Bundan sonra Kâbe, putlardan temizlenmiş ve anahtarları Abdüddâroğulları'na verilmiştir. Mekke'nin fethi tamamlanınca Ensâr, Hz. Peygamber'in Mekke'de kalıp Medîne'ye avdet etmemesinden endişe etmiş, bu durum Rasûlullâh'a vahiy ile bildirilince o yüce varlık:

"–Ey Ensâr cemaati! Ben, Allâh'ın kulu ve Rasûlü'yüm! Ben, sizin beldenize hicret ettim. Hayat ve vefâtım, sizin yanınızdadır." diyerek Ensâr'ın endişelerini gidermiş, sonra da henüz yirmi yaşında olduğu hâlde zekâsı ve takvası ile meşhur olmuş bulunan Medîneli **Attâb bin Üseyr**'i Mekke'ye vâli tayin ederek Medîne'ye avdet buyurmuşlardır.

3- Huneyn Gazvesi ve Tâif Muhasarası

Hz. Peygamber, Mekke'yi fethedip Kâbe'yi putlardan arındırdıktan sonra civardaki kavim ve kabilelere de mücâhid müfrezeler göndererek oralardaki putları da temizlemeye teşebbüs etmiş, bu durum, henüz müslüman olmamış bulunanların infialine sebep olmuştu.

Bunlardan Huneyn'de yaşayan Hevâzin ile Taif'te yaşayan Beni Sakîf kabilelerinin daha da ileri giderek Müslümanlar'a karşı savaş hazırlıklarına başladıkları haberi henüz Mekke'de bulunan Hz. Peygamber'e ulaşmıştı.

İlk önce Hevazinliler, büyük bir ordu hazırladılar ve bir ölüm-kalım savaşına çıkıyormuşçasına kadınlarını, çocuklarını ve hatta sürülerini bile yanlarına aldılar. Harekete geçmişlerdi ki, Hz. Peygamber de mevcud ordusuna yeni müslüman olmuş Mekkeliler'den iki bin kişinin iltihâkıyla bunlar üzerine yürüdü.

Mekke'nin fethinden on altı gün sonra (8 Şubat 630) başlayan bu seferin hedefi, Tâif'in otuz kırk mil kuzey doğusundaki[483] Huneyn'di. Burası dağlık bir yerdi. Fazladan olarak müşrikler, Nâsır ve Cuşem gibi komşu kabilelerden de destek almışlardı.

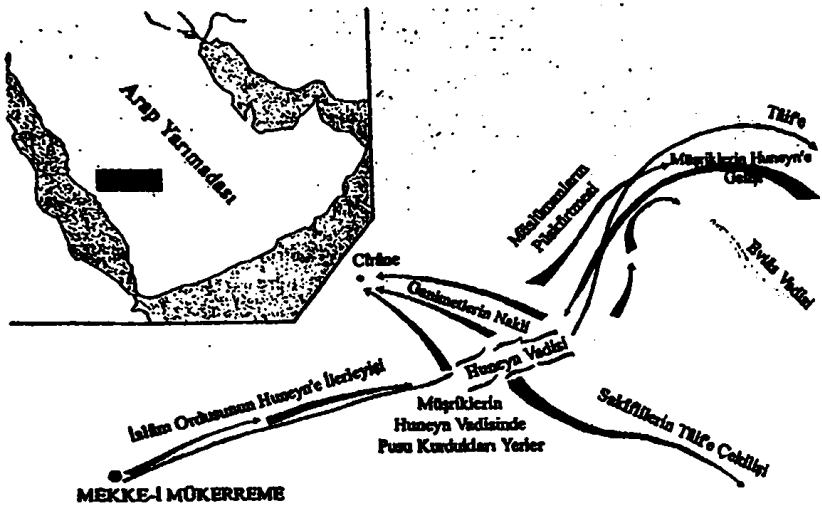
Hz. Peygamber, Hevâzinliler'in Tâif sâkinleri ile birleşmelerini önlemek maksadıyla kuzey doğu istikametine ilerleyerek bir yarım dâire çizecek şekilde hareket etti.

Ordusu, Arabistan'da şimdiye kadar görülmemiş sayıda bir kuvvetti. **Ebû Süfyan** bile bu orduya katılmış bulunuyordu. Herkes, parlak bir zafer kazanılacağından emindi.

"–Böyle bir ordu aslâ yenilmez!.." diyerek gurura kapılmaları sebebiyle dehşetli bir imtihana tâbî oldular. Huneyn'e yaklaştıkları sırada bu ordunun öncüleri dar bir geçitte pusuya düşürülerek ok yağmuru altında kaldılar. Dağılıp geri çekilmeye mecbur kaldılar. Bu ric'atin arkadan gelenlere de sirâyeti önlenemedi. Hz. Peygamber pek az bir sahâbe ile düşman karşısında kalmış olmasına rağmen Allâh'ın yardımına olan güveni sayesinde hayvanının üzerinde dimdik duruyor ve:

---

483 **Prof. Dr. Muhammed Hamîdullah**- Hz. Peygamber'in Savaşları, İstanbul 1962, sh. 129.

"–Ey Ensar!.. Ey Muhâcirler! Ey Allâh'ın Kulları! Buraya geliniz!.. Ben Allâh'ın kulu ve Peygamberiyim!.." diye sesleniyorduysa da yeni müslüman olmuş bulunan bazı kimselerin:

"–Bugün sihir bozuldu!.." demeleri bazılarının ise:

"–Bu bozgunun arkası artık denize kadar alınamaz!.." ve hatta:

"–Peygamber öldü!.. Araplar geri eski dinlerine dönecekler!" gibi yalan ve yakışıksız sözler müthiş bir paniğe sebep olmuştu.

Hz. Peygamber ise, **"Düldül"** isimli cins atını daha ileri gitmeye zorlamakta yanında bulunan amcası **Hz. Abbas** atın dizginlerine yapışarak O'nun ilerlemesine engel olmaya çalışmaktaydı. Hz. Peygamber'in yanında sadece **Hz. Ömer, Hz. Ebûbekir, Üsame bin Zeyd** ve **Hz. Abbas** ile **Ebû Süfyan bin Haris** kalmıştı. **Hz. Abbas**'ın dâvudî bir sesi vardı. O mütemâdiyen şöyle bağırıyordu:

"–Ey Akabe'de bey'at edenler!.. Ey Rıdvan ağacı al-

tında söz verenler! (koşunuz), Allâh'ın Rasûlü burada!.."

Bir taraftan bu nidâları, diğer taraftan da Rasûlullâh'ın Cenâb-ı Hak'tan zafer niyaz eden duâları ve hattâ bu esnâda aynen Bedir'deki gibi yerden bir avuç toprak alıp düşman saflarına doğru attıktan sonra:

"–Haydi, şimdi sıdk u sadâkatle hücûm ediniz!.."[484] buyurması harbin tâlihini değiştirdi. Müslümanlar:

"–Lebbeyk! Lebbeyk!.." yani buyur ve emret diyerek fevc fevc geriye dönüp düşmana saldırmaya başladılar.

Hz. Ali (k.v.) de düşmanın bayraktarını öldürünce bu defa bozgun karşı tarafta başladı. Artık yeni bir hamle gücüyle hücum eden Müslümanların karşısında dayanma gücünü kaybeden düşman ordusu, tam bir panik hâlinde kaçmaya başladı. Kaçamayanlar ya esir edildi ya da katlolundular.

Müslümanlara sadece dört şehide mal olan bu savaşla Cenâb-ı Hak, onlara önce gururlanmaları sebebiyle hezîmeti tattırdı. Sonra da parlak bir zafer ihsan etti.

Yirmi bin kişilik düşman ordusundan dört bini esir alındı. Vâdinin kıvrımlarından kaçabilenler ise, geride yirmi dört bin deve, kırk bin koyun, tonlarca gümüş bıraktılar. Rasûlullâh (s.a.v.) bu ganimetlerden yeni müslüman olanlara biraz fazlaca pay verdi. Onların **"müellefetü'l-kulûb"** olduklarını söyledi ki, bu tâbir **"kalpleri İslam'a ısındırılacak veya onunla telif olunacak yani uzlaştırılacak kimseler"** demekti. Bu tatbikat, **Hz. Ömer**'in hilâfeti zamanına kadar devam etmiş olup O'ndan sonra ortadan kaldırılmıştır.

Bu hâdise üzerine şu âyet-i kerîmeler nâzil oldu:

"Andolsun ki Allah, birçok yerde (savaş alanlarında) **ve Huneyn savaşında size yardım etti. Hani çokluğunuz, size kendinizi beğendirmiş, fakat sizi hezîmete uğramaktan kurtaramamıştı. Yeryüzü, bütün genişliği-**

484 **Müslim**, Cihad, 76-81; **Ahmed**, III, 157.

ne rağmen size dar gelmişti, sonunda (bozularak) **gerisin geri dönmüştünüz. Sonra Allah, Rasûl'ü ile müminler üzerine sekînetini** (sükûnet ve huzur duygusu) **indirdi, sizin görmediğiniz ordular** (melekler) **indirdi de kâfirlere azap etti. İşte bu, o kâfirlerin cezasıdır."**[485]

Huneyn Gazvesi'nden kaçarak canlarını kurtaran bazı müşrikler, Evtas'ta toplanmışlardı.

Hz. Peygamber, onların üzerine **Ebû Âmir** kumandasında bir kısım kuvvet sevketti. **Ebû Âmir**, Evtas'ta toplanan müşriklerin kumandanlarını öldürerek mağlûp etmişse de kendisi de şehid olmuştur.

Fakat Huneyn Gazvesi'nden kaçıp kurtulan müşriklerin kısm-ı küllîsi Taif'e yuvalanmıştı. Hz. Peygamber, onları tâkiple Tâif'e geldi ve bu şehri muhasara altına aldı.

Hicaz bölgesinin bir sayfiye yeri olan Tâif, o zamanda birbirinden geniş bağlık ve bahçelikle ayrılan birçok yerleşim bölgelerine sahipti. Her birinde ayrı bir kabîle oturan bu yerleşim bölgelerinin muntazam kaleleri ve tarassut kuleleri vardı.

Bu bakımdan burasını fethetmek oldukça zordu. Çeşitli harp taktikleri tatbik edildiği hâlde kale dışına çıkıp savaşmaya yanaşmadılar. O günün şartlarında top olmadığına göre, ancak açlık ve susuzluk sebebiyle teslim olmaları beklenebilirdi. Hâlbuki Taif, zengin bağ ve bahçeleri sebebiyle böyle bir sıkıntıya mâruz kalmadan direniyordu. Muhâsara kırkıncı gününü tamamladıktan sonra Rasûlullâh (s.a.v.) bunlardan artık bir zarar gelmeyeceği düşüncesi ile:

"–Düşman, tilki gibi inine girmiş bulunuyor. Artık kendi hâllerine bırakılırsa, onlardan bir zarar gelmez!.." buyurarak muhâsarayı kaldırdı.

Aslında Hicret-i Nebeviye'den önce kendisini çocuklara taşlatarak mübârek ayaklarını kan içinde bırakan

485 Tevbe Sûresi, âyet 25-26.

Tâifliler'in müslüman olmalarını çok arzu ediyorlardı. Şimdilik yegâne fâide, onlar arasındaki kölelerin kaçıp gelerek müslüman oldukları takdirde hürriyetlerinin bağışlanacağı bildirilmesi üzerine bunların çoğunun müslümanlığı kabulleri oldu.

Rasûlullah (s.a.v.), bu netice ile iktifâ ederek onlar hakkında hidâyet temennî eden eski duâsını tekrarladı.

Bu sırada Hevâzin Kabilesi'nden bir heyet gelerek esir edilen kadınlarını ve çocuklarını talep etti. Bu kabile, Hz. Peygamberimizin sütannesi **Halime Hatun**'un mensup olduğu bir kabile olduğundan bu talebi kabul buyurarak kendi ve Abdülmattalib oğullarına düşen köle ve câriyeleri karşılıksız serbest bıraktı.

ı- Dokuzuncu Hicret Senesi Vak'aları

1- Tebük Seferi

Hicret-i Nebeviye'nin dokuzuncu yılında (Ekim 630) vukû bulan Tebük Seferi çok meşakkatli bir sefer olup Hz. Peygamber'in iştirak ettiği son seferdir. Meşakkatli bir seferdi; çünkü evvelâ o sene müthiş bir kıtlık ve kuraklık hüküm sürmekte idi. Sonra tahammül edilmez derecede sıcaktı. Yol uzun ve güzergâhın büyük bir kısmı uçsuz bucaksız çöldü. Diğer taraftan muhatap, tarihin gelmiş geçmiş en güçlü devletlerinden biri olan **"Doğu Roma İmparatorluğu"** idi. Tebük, Şam ile Medine arasındaki mesâfenin tam ortasında bulunuyordu.

Bu sefer, evvelce nakledilmiş bulunan **"Mûte Gazvesi"**nin bir devamı mâhiyetinde idi. Zira Mûte Gazvesi'nde mağlûp edilen Hıristiyan Araplar, **"Doğu Roma"** demek olan **"Bizans"**a tâbî olduklarından bu devlet, Müslümanların daha fazla kuvvetlenmelerine meydan vermeden büyük bir ordu ile harekete geçerek bütün

Arabistan'ı ele geçirmek istiyordu. Bu maksadla Hıristiyan Arapların bir devleti olan Gassâniler'i kullanmak niyetinde idi. Gassâniler ise, buna dünden hazırdılar.

Medine'ye ulaşan kervanlardan, Bizanslılar'ın bazı Arap kabilelerinden de asker toplayarak Filistin hududunda yığınak yapmakta oldukları haber alınınca Hz. Peygamber sefer hazırlıkları yapılması talimatını verdi.

Hasad mevsimi yaklaşmış olduğu gibi, Bizans'ın büyük ve tecrübeli ordusu ile karşı karşıya gelmek, bazı kimselere ürküntü veriyordu. Bunlara mesâfenin uzaklığı, şiddetli sıcak ve kuraklık gibi sebeplerin de eklenmesi sebebiyle münâfıkların harekete geçmesi gecikmedi.

Yahudiyyü'l-asıl olan ve vaktiyle **Hz. Âişe** hakkındaki iftiranın da mûcidi bulunan baş münâfık **Abdullah bin Übey**:

"–**Muhammed**, Doğu Roma Devleti'ni çocuk oyuncağı mı sanıyor? Ben, O'nun, ashabıyla birlikte esir düştüğünü gözlerimle görür gibiyim!" diyerek zihinleri bulandırmaya çalışıyordu. Bu tezvirâta kapılanlardan bazıları da:

"–Böyle sıcak bir zamanda sefere mi çıkılırmış?!" diye söylenmeye başlamışlardı. Birçokları da yalandan mâzeretler ileri sürüyorlardı.

Kur'ân-ı Kerîm, onların içinde bulundukları durumu şöyle ifade etmektedir:

"Allâh'ın Rasûlü'ne muhâlefet etmek için geri kalanlar (sefere çıkmayıp) **oturmaları ile sevindiler; mallarıyla, canlarıyla Allah yolunda cihâd etmeyi çirkin gördüler de; «Bu sıcakta sefere çıkmayın!» dediler. De ki: «Cehennem ateşi daha sıcaktır!» Keşke anlasalardı!"**[486]

"Bedevîlerden (mâzeretleri olduğunu) **iddiâ edenler, kendilerine izin verilsin diye geldiler. Allah ve Rasûlü'ne yalan söyleyenler de oturup kaldılar. Onlar-**

486 Tevbe Sûresi, âyet 81.

dan kâfir olanlara elem verici bir azâb erişecektir."[487]

"(Ey Rasûlüm!) **Eğer yakın bir Dünyâ menfaati ve kolay bir yolculuk olsaydı,** (o münâfıklar), **mutlaka Sana uyup peşinden gelirlerdi. Fakat meşakkatli yol onlara uzak geldi. Gerçi onlar; «Gücümüz yetseydi, mutlaka sizinle berâber çıkardık!» diye kendilerini helâk edercesine Allâh'a yemîn edecekler. Hâlbuki Allah, onların kesinlikle yalancı olduklarını biliyor."**[488]

Bu, uzun ve meşakkatli sefer için **Hz. Ebûbekir**, servetinin tamamını getirip Hz. Peygamber'e teslim etti.

"–Çoluk çocuğuna ne bıraktın yâ **Ebâbekir**?" suâline karşılık da:

"–Allah ve Rasûlünü..." diyerek **"sıddîk"** olduğunu bir kere daha ispat etmiş oldu.

Hz. Ömer maddî varlığının yarısını hibe etti. **Hz. Osman** ise ordunun üçte bir teçhizâtını taahhüd etti.

Münâfıkların **Süleym** adında bir Yahudi'nin evini merkez ittihaz ederek gece-gündüz fitne kazanı kaynatmaları, ciddî bir semere hâsıl etmedi. Kısa zamanda otuz-kırk bin kişilik bir ordu techiz olundu. Hz. Peygamber, Medîne'de kendi yerine **Hz. Ali** ile **Muhammed bin Mesleme**'yi vekil bırakarak bu ordu ile Tebük Seferi'ne çıktı.

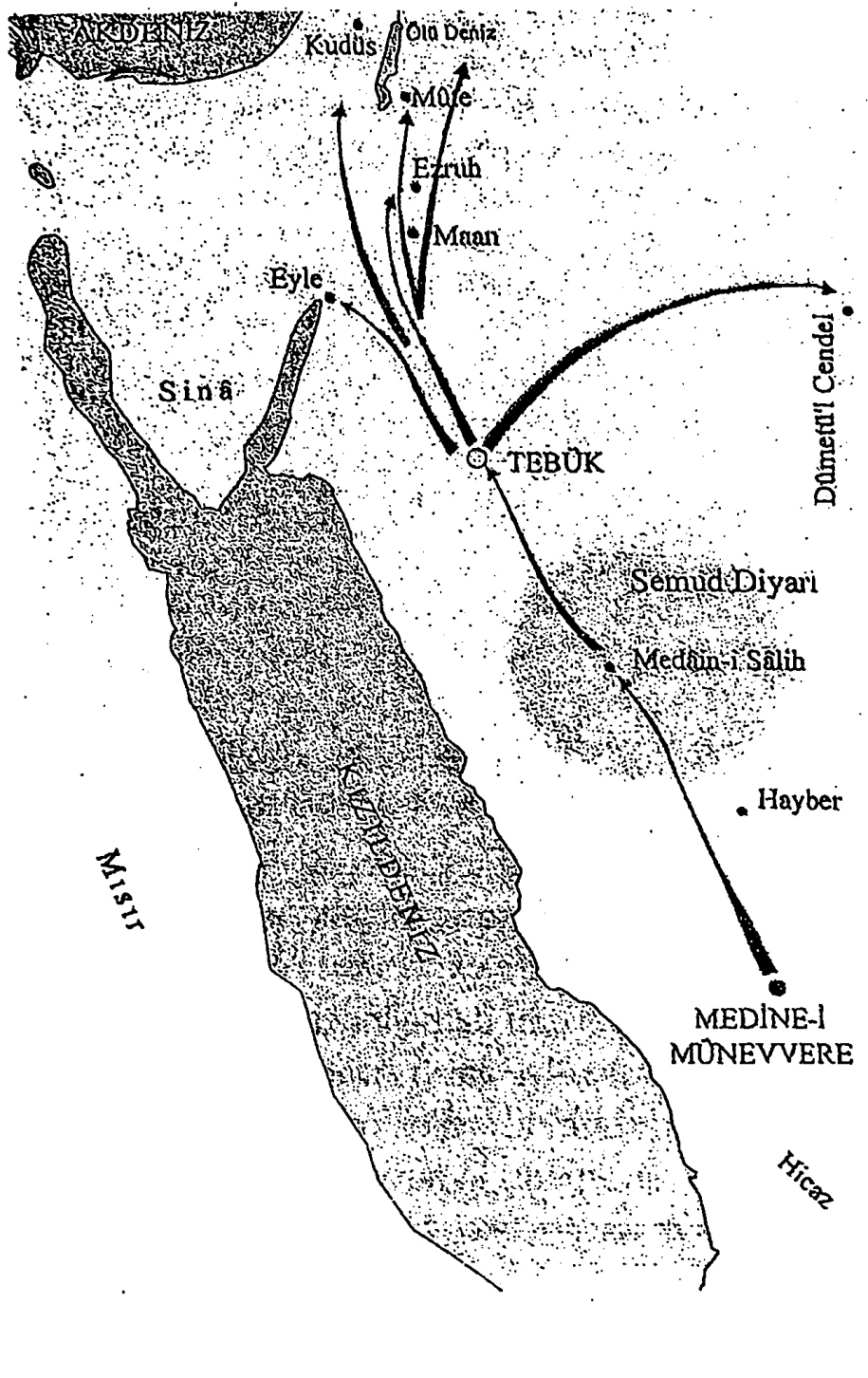
Yolculuk çok meşakkatli geçiyordu. Su sıkıntısı had safhadaydı. Abdest alınırken âzâlar (organlar) birer kere yıkanıyordu. Bir ara Hz. Peygamber'in duâsı bereketiyle bol yağmur yağdı.

Binek hayvanları kâfî gelmiyordu. Bir deveye üç kişi nöbetleşe biniyorlardı.

Semûd Kavmi'nin helâk olmuş bulunduğu mahalle gelinince, Rasûlullâh (s.a.v.) oradan mücâhidlerin başları

487 Tevbe Sûresi, âyet 90.

488 Tevbe Sûresi, âyet 42.

AKDENİZ
Kudüs
Ölü Deniz
Mûte
Ezrûh
Maan
Eyle
Sinâ
TEBÛK
Dûmetü'l Cendel
Semûd Diyarı
Medâin-i Sâlih
Hayber
MISIR
KIZILDENİZ
MEDİNE-İ MÜNEVVERE
Hicaz

örtülü olduğu hâlde hızla geçip gitmelerini emir buyurdu. Oradan alınan suların bile dökülmesini emretti.

Açlık ve susuzluktan develerin kesilip yenilmesini teklif edenler bile oldu. Su ve yiyecek temini hususunda Rasûlullâh (s.a.v.)'in birkaç kere mûcizelerine şâhid olundu.

Tebük'e gelinip karargâh kurulduğu hâlde ortalıkta düşman görülmüyordu. Hıristiyan Arab kabîleleri, bu kadar büyük bir ordudan haberdar olunca ortalığa çıkmaya cesaret edememişlerdi. Bizanslılar ise, kendi dâhilî meseleleri ile meşgul bulunduğundan Arabistan'ın işgali havâdisinin, Gassâniler'in bir uydurması olduğu anlaşıldı.

Bununla beraber **Hâlid bin Velid** dört yüz yirmi süvari ile Dûmetü'l-Cendel üzerine gönderildi. Burasının Hıristiyan hükümdarı **Ukeydir bin Abdülmelik** yakalanıp huzur-i Rasûlullâh'a getirildi. Eman dilemesi üzerine cizyeye bağlanarak yerine iâde edildi. Aynı sûretle **"Eyle"** hükümdarı, **"Cerbe"** ve **"Erruh"** halkları ile **"Mekna"** Yahudileri de eman dilediler ve cizye mukabilinde İslâm devletinin himâyesi altına alındılar. Eğer Hz. Peygamber'in gâyesi, silâh zoruyla İslâm'ı yaymak olsaydı, otuz veya kırk bin kişilik bir orduya kumanda etmekteyken bunların emân dilemelerini kabul buyurmaz, Müslümanlığı kabul edinceye kadar onlarla harb ederdi. Hâlbuki O, böyle yapmayıp seferin gâyesinin her savaşta olduğu gibi Müslümanların kendi emniyetlerini temin etmek olduğunu bir kere daha göstermiştir.

Tebük'te yirmi gün kalındıktan sonra Rasûlullâh (s.a.v.) Ashâb ile istişâreden sonra aynı mesafeyi meşakkatle kat edip Medîne'ye döndü. Çünkü kuzeydeki Hıristiyan Arap toplulukları itaat altına alınmış olduğu gibi, Bizans'a da iyi bir gözdağı verilmişti. Ayrıca Sûriye'de tâûn hastalığı baş gösterdiğinden oralarda daha fazla kalınması teh-

likeli olurdu. Üstelik bu seferle İslâm Devleti'nin kuzey hudutları da emniyet altına alınmış oluyordu.

Bu sefere mâzeretsiz katılmayanların her biri gelerek birtakım bahaneler ileri sürdüler. Hz. Peygamber de onların zâhir hâllerine itibar ederek söylenenleri kabul etmiş göründü ve onlar hakkında Cenâb-ı Hakk'ın hükmünü bekledi. Bunlardan sadece üç kişi suçunu îtiraf etti. Hz. Peygamber, bunların boykot edilmelerini emir buyurdu. Elli gün süren bu boykot esnasında onlardan biri olan **Kâ'b bin Mâlik**'in mâruz kaldığı yalnızlık ve çektiği vicdan azabına dâir Müslim'de anlatılanlar, cihadın İslâm'da ne ehemmiyetli olduğunu göstermesi itibariyle son derecede ehemmiyetlidir.

Çünkü **Kâ'b**, Bedir hâriç Hz. Peygamber'in katıldığı her gazveye katılmış bir kimse olduğu hâlde, sırf bu Tebük Seferi'ne katılmadığı için Peygamber'in emriyle herkes O'ndan selâmı sabahı kesmişti.

Sonunda doğru söyleyen bu üç kişinin Allah tarafından afvedildiği bildirilmiş, yalan söyleyenler ise, **"necis"** (pislik) kelimesi ile ifâde buyrulmuştur. Bu hususta ki âyet-i kerîmeler şöyledir:

"O savaştan kaçanların yanına döndüğünüz zaman, kendilerini hesaba çekmeyesiniz diye Allah adına yemin ederler. Onlardan yüz çevirin. Çünkü onlar pistirler. Yaptıklarına cezâ olmak üzere varacakları yer cehennemdir. Kendilerinden râzı olasınız diye size yemin de ederler. Siz onlardan râzı olsanız bile Allah fâsıklardan aslâ râzı olmaz"[489]

"Allah (savaşa gitmek istemeyenlere izin vermesi sebebiyle) **Peygamberini bağışladığı gibi, bir kısmının kalbi kaymak üzere iken güçlük zamanında Peygamber'e uyan muhâcirlerle Ensârın da tövbelerini kabul etti.**

489 Tevbe Sûresi, âyet 95-96

Çünkü Allah onlara çok şefkatli, pek merhametlidir.

Hani şu tövbeleri (Allâh'ın emri gelene kadar) **geri bırakılan üç kişinin de tövbesini kabul etti. Bütün genişliğine rağmen yeryüzü onlara dar gelmiş, vicdanları kendilerini iyice sıkıştırmıştı. Nihayet Allah'dan başka sığınılacak kimse olmadığını anlamışlardı. Eski hâllerine dönmeleri için Allah onların tövbelerini kabul etti. Çünkü Allah tövbeleri kabul edici ve bağışlayıcıdır.**

Ey imân edenler! Allâh'ın azâbından korkun ve sâdıklarla beraber olun."[490]

2- Mescid-i Dırâr

Tebük Seferi'nden dönüşte, gece geçilecek olan bir geçitte münafıklar, Hz. Peygamber'e sinsi bir sûikast plânlamışlardı ki, Cebrâil (a.s.), bu durumu gelip haber verdi. Rasûlullâh (s.a.v.) **Huzeyfetü'l-Yemânî**'yi onların üzerine göndererek bu plânı bozdurdu. Fakat münafıkların yedekte ikinci bir plânı daha vardı ki, o da Mescid-i Dırâr'dı:

"Münafıklar, Tebük Seferi hazırlıkları devam ederken Kuba yakınında bir mescid inşâ etmiş ve Rasûlullâh'ı buranın açılışına dâvet etmişlerdi. Hz. Peygamber de:

"–Sefer dönüşü, inşâallah..." buyurmuşlardı.

Hâlbuki bu mescidin içine girildiği anda çatısı çökertilecek ve Rasûlullâh enkaz altında bırakılacaktı. Ona göre inşa edilmişti. Sefer dönüşü teklif tekrarlanınca şu âyet-i kerîme nâzil olarak durum, Hz. Peygamber'e bildirildi:

"(Münâfıklar arasında) **bir de** (mü'minlere) **zarar vermek,** (hakkı) **inkâr etmek, mü'minlerin arasına ayrılık sokmak ve daha önce Allah ve Rasûlü'ne karşı savaşmış olan adamı beklemek için bir mescid kuranlar ve; «(Bununla) iyilikten başka bir şey istemedik!» diye**

490 Tevbe Sûresi, âyet 117-119

mutlaka yemîn edecek olanlar vardır. Hâlbuki Allah, onların kesinlikle yalancı olduklarına şâhidlik eder. (Ey Rasûlüm!) **Onun içinde** (Dırâr Mescidi'nde) **aslâ namaz kılma!.. İlk günden takvâ üzerinde kurulan mescid içinde** (Kubâ Mescidi'nde) **namaz kılman elbette daha doğrudur. Onun içinde temizlenmeyi sevenler vardır. Allah da temizlenenleri sever."**[491]

Bunun üzerine Hz. Peygamber'in emri ile Mescid-i Dırâr yıkılıp yerle bir edildi ve bu sûikast plânı da akîm bırakıldı.

i-Onuncu Hicret Senesi Vak'aları

1-Veda Haccı

Hicret-i Nebeviye'nin onuncu yılında Hz. Peygamberin beraberinde yüz yirmi dört bin sahâbe olduğu halde yaptıkları hac, tarihte **"Veda Haccı"** adıyla anılmaktadır. Çünkü bu, o mübârek varlığın **"hac"** farz kılındıktan sonra yaptığı, ilk ve tek hacdır.

Zilka'de Ayı'nın yirmi beşinci günü öğle namazından sonra Medine'den hareket edilerek Zilhicce'nin dördüncü günü Mekke'ye vâsıl olundu. Ashab, hanımlarını da yanlarına almışlardı. Birçokları da yol boyunca kafileye katılmışlardı.

Hz. Peygamber, ihrama girip telbiyeye başladığında Ashâb'a; Cebrâil (a.s.)'ın gelerek:

*"–Yâ **Muhammed**! Ashâbına telbiyede seslerini yükseltmelerini emret!.. Çünkü bu, haccın alâmetlerindendir!"* dediğini bildirdi.[492]

Bundan başka bugün **"hac menâsik"**inde (programında) mevcud olan esaslar dahilinde **"kudüm tavafı"**, **"sa'y"** vs... yaparak arefe günü Arafat'a çıktı ki, bütün bu

491 Tevbe Sûresi, âyet 107-108.

492 **İbn-i Mâce**, Menâsik, 16.

esaslar o mübârek varlığın **"Veda Haccı"**ndaki tatbikatından öğrenilmiştir.

Hz. Peygamber, Arafat'ta bugün **"Nemîme Mescidi"**nin bulunduğu yerde, Kusva adlı devesinin sırtında sonradan **"Veda Hutbesi"** diye meşhur olan hutbesini okudu ki, bu hutbe, ihtiva ettiği hükümler itibarıyla tarihte ilk ve en parlak bir insan hakları ve adâlet esaslarının îlân ve tescîli mâhiyetindedir. Kıyamete kadar bütün Müslümanlar'a, hatta bütün insanlığa düsturü'l-amel olacak hükümler ihtivâ etmektedir. Şöyle ki:

"Ey insanlar!..

Sözlerimi dikkatle dinleyiniz! Bilemiyorum, belki bu yıldan sonra sizinle burada bir daha ebedî olarak bir arada olamayacağım!

Ey insanlar!..

Bugünleriniz nasıl mukaddes bir gün ise, bu aylarınız nasıl mukaddes bir ay ise, bu şehriniz (Mekke) nasıl mübârek bir şehir ise, canlarınız, mallarınız, nâmuslarınız da öyle mukaddestir; bunlara her türlü tecâvüz haramdır.

Ashâbım!

Yarın Rabbinize kavuşacaksınız ve bugünkü her hâl ve hareketinizden muhakkak hesâba çekileceksiniz! Sakın benden sonra eski dalâletlere (sapıklıklara) dönüp de birbirinizin boynunu vurmayınız! Haberiniz olsun ki, ben, önceden gidip Havuz'un başında sizi bekleyeceğim! Diğer ümmetlere karşı, sizin çokluğunuzla sevineceğim. Sakın, (günah işleyerek) yüzümü kara çıkarmayınız!

Ashâbım!

*Kimin yanında bir emânet varsa, onu sâhibine versin! Fâizin her çeşidi kaldırılmıştır; ayağımın altındadır. Lâkin borcunuzun aslını vermek gerektir. Ne zulmediniz, ne de zulme uğrayınız! Allâh'ın emriyle fâizcilik artık yasaktır. Câhiliyeden kalma bu çirkin âdetin her türlüsü ayağımın altındadır. İlk kaldırdığım fâiz de **Abdulmuttalib**'in oğlu*

*(amcam) **Abbâs**'ın fâizidir.*

Ashâbım!

*Câhiliye devrinde güdülen kan dâvâları da tamâmen kaldırılmıştır. Kaldırdığım ilk kan dâvâsı, (ceddim) **Abdülmuttalib**'in torunu (amcazâdem) **Rebîa**'nın kan dâvâsıdır.*

Ey insanlar!

Bugün şeytan, sizin şu topraklarınızda yeniden te'sir ve hâkimiyetini kurma gücünü ebedî sûrette kaybetmiştir. Fakat siz, bu kaldırdığım şeyler dışında küçük gördüğünüz işlerde ona uyarsanız, bu da onu memnûn edecektir. Dininizi korumak için bunlardan da sakınınız!

Ey insanlar!

Kadınların haklarına riâyet ediniz! Onlara şefkat ve sevgi ile muâmele ediniz! Onlar hakkında Allah'tan korkmanızı tavsiye ederim. Siz kadınları, Allâh'ın emâneti olarak aldınız; onların nâmuslarını ve iffetlerini Allah adına söz vererek helâl edindiniz! Sizin kadınlar üzerinde hakkınız, onların da sizin üzerinizde hakları vardır. Sizin kadınlar üzerindeki hakkınız, onların, âile şerefini hiçbir kimseye çiğnetmemesidir. Kadınların da sizin üzerinizdeki hakları, meşrû bir şekilde her türlü yiyecek ve giyeceklerini te'min etmenizdir. Bir kadının, kocasının izni olmadan, onun malından hiçbir şeyi, başkasına vermesi helâl olmaz!

Kölelerinize gelince; onlara yediğinizden yedirmeye, giydiğinizden giydirmeye dikkat ediniz! Affedemeyeceğiniz bir hatâ yaparlarsa, izin veriniz! Fakat onlara aslâ eziyet etmeyiniz! Çünkü onlar da Allâh'ın kuludur.

Ey mü'minler!

Sözümü iyi dinleyiniz ve iyi belleyiniz! Müslüman, müslümanın kardeşidir; böylece bütün müslümanlar kardeştir. Din kardeşinize âit olan herhangi bir hakka tecâvüz, helâl değildir. Meğer ki, gönül hoşluğu ile kendisi vermiş olsun...

Haksızlık yapmayın! Haksızlığa da boyun eğmeyin! Ahâlînin haklarını gasbetmeyin!

Ashâbım!

Kendinize de zulmetmeyiniz! Kendinizin de üzerinizde hakkı vardır.

Ey insanlar!

Her cânî, kendi suçundan bizzat mes'ûldür. Hiçbir cânînin işlediği suçun cezâsını evlâdı çekemez! Hiçbir evlâdın suçundan da babası mes'ûl edilemez!

Ey insanlar!

Cenâb-ı Hak, her hak sâhibine hakkını (Kur'ân'da) vermiştir. Vârise vasiyet etmeye lüzum yoktur. Çocuk, kimin döşeğinde doğmuşsa, ona âittir. Zinâ eden için mahrûmiyet vardır. Babasından başkasına âid soy iddiâ eden soysuz, yâhut efendisinden başkasına intisâba kalkan nankör köle, Allâh'ın gazabına, meleklerin ve bütün müslümanların lânetine uğrasın! Cenâb-ı Hak, bu gibi insanların ne tevbelerini ne de adâlet ve şehâdetlerini kabûl eder.

Ey insanlar!

*Rabbiniz birdir. Babanız da birdir; hepiniz **Âdem**'in çocuklarısınız. **Âdem** ise topraktandır. Allah yanında en kıymetli olanınız, O'na karşı en çok takvâ sâhibi olanınızdır. Arab'ın Arap olmayana -takvâ ölçüsünden başka- bir üstünlüğü yoktur.*

Ey insanlar!

Devamlı olarak dönmekte olan zaman, Allâh'ın gökleri ve yerleri yarattığı günkü durumuna dönmüştür. Bir yıl, ay ölçüsüyle on iki aydır. Bunların dördü harâm olan aylardır. Bunların üçü, arka arkaya Zilkâde, Zilhicce ve Muharrem; dördüncüsü de (Cemâziye'l-âhir ile Şâban arasında olan) Receb'dir. Bu sene, harâm ayları eski yerine geldi. Hac mevsimi Zilhicce'nin onuncu gününe rastladı.

Ey mü'minler!

Size bir emânet bırakıyorum ki, ona sıkı sarıldıkça, yolunuzu hiç şaşırmazsınız. O emânet, Allâh'ın kitâbı Kur'ân'dır.

Ey insanlar!

Allâh'a ibâdet edin! Beş vakit namazınızı kılın! Ramazan orucunu tutun ve emirlerime itaat edin! (Ancak böyle yaptığınız takdirde) Rabbinizin cennetine girersiniz.

Ey insanlar!

Aşırı gitmekten (ifrattan) sakının! Evvelkilerin mahvolmalarının sebebi, dindeki ifratlarıydı. Hac amellerini (usûl ve âdâbını) benden öğrenin! Bilmiyorum, belki bu seneden sonra bir daha sizinle burada buluşamayacağım! Bu nasîhatlerimi burada bulunanlar, bulunmayanlara bildirsin! Olabilir ki, bildirilen kimse, (sözlerimi) burada bulunup da işitenden daha iyi anlayarak muhâfaza etmiş olur."

Sözlerinin burasında Allâh Rasûlü (s.a.v.) sordular:

"–Ey insanlar! Yarın beni sizden soracaklar; ne diyeceksiniz?"

Bütün ashâb-ı kirâm:

"–Allâh'ın elçiliğini îfâ ettin; vazîfeni yerine getirdin, bize vasiyet ve nasîhatte bulundun, diye şehâdet ederiz!" dediler.

Bu şehâdetin ardından:

"–Ashâbım! Teblîğ ettim mi?.. Teblîğ ettim mi?.. Teblîğ ettim mi?.." diyerek üç defâ tasdîk aldılar. Sonra da ellerini semâya kaldırarak Cenâb-ı Hakk'ın şehâdetini diledi:

"Şâhid ol yâ Rab!.. Şâhid ol yâ Rab!.. Şâhid ol yâ Rab!.."[493] buyurdular.

Evvelce izah edilmiş olduğu üzere bu hutbe, Batı Âlemi'nde ilk kabul olunan **"Magna Carta"**ya altı asır tekaddüm ettiği gibi daha sonra ortaya çıkan 1789 Fransız İhtilali'nden sonra yayımlanan beyannâme[494] ile 1948 tarih-

493 **Müslim**, Hac, 147; **Ebû Dâvûd**, Menâsik, 56; **İbn-i Mâce**, Menâsik, 76, 84; **Ahmed**, V, 30; **İbn-i Hişâm**, IV, 275; **Hamîdullâh**, *el-Vesâik*, s. 360.

494 Gerçekten 1789 Fransız İhtilâli'nin fikrî temellerini hazırlayanlardan biri olan **La Fayette**:

"–Ey şanlı Arab! Adâlette öyle bir zirveye ulaşmışsın ki, kimsenin o seviyeyi aşması bugüne kadar mümkün olamamış ve bundan sonra da

li olup **"Birleşmiş Milletler"**ce tanzim ve îlân olunan **"İnsan Hakları Beyannamesi"**ne hem ilham kaynağı olmuş ve hem de onlara tekaddüm eylemiştir.[495]

Hz. Peygamber, Arafat'ta duâsını bitirdikten sonra oradan ayrılıp **"Mina"**ya hareket ediyordu ki, şu âyet-i kerîme nazil oldu:

"...Bugün kâfirler, sizin dîninizden (onu yok etmekten) **ümit kesmişlerdir. Artık onlardan korkmayın; Ben'den korkun! Bugün size dîninizi ikmâl ettim; üzerinize olan nîmetimi tamamladım ve sizin için dîn olarak İslâm'ı seçtim..."**[496]

"Bugün sizin dininizi ikmal ettim!" demek, Hz. Peygamber'in vazifesi tamamlandı ve ayrılık vakti yaklaştı demekti. Bunu idrak eden **Hz. Ebûbekir**, büyük bir hüzne kapıldı. Gözlerinden yaşlar boşandı. Fakat kimseye bir şey hissettirmemeye çalıştı.

2-Elçilerin Gelişi

Hicret-i Nebeviye'nin dokuzuncu yılında başlayıp onuncu yılında devam etmek sûretiyle Medine'ye birçok elçi geldi. Zira Tebûk Seferi'nden sonra, bölgede İslâm Devleti ile başa çıkacak hiçbir güç kalmadığı sabit olmuş bulunuyordu. Yemen, Hadramut, Yemâme, Bahreyn, Sûriye ve hatta İran hududlarından hey'etler gelerek İslâm camiasına dâhil oluyor ve Hz. Peygamber'den kendilerine muallimler gönderilmesini talep ediyorlardı.

Bunlar arasında Tâifliler de vardı. Çünkü o bölgede

---

olamayacaktır!.." demek mecburiyetinde kalmıştır. (Bkz. **Kâmil Mîras**-*Tecrîd-i Sarîh Tercemesi,* IX, 289)

495 Fazla bilgi için bkz: **Hüseyin Kâzım Kadri**- İnsan Hakları Beyannâmesi'nin İslâm Hukuku'na göre İzahı, İstanbul, 1949.

496 Mâide Sûresi, âyet 3.

yaşayan birçok komşu kabileler müslüman olmuş ve bu sebeple emniyet ve huzurları bozulmuştu. Medine'ye bir heyet göndererek müslüman olmak istediklerini bildirdiler. Ancak putları **"Lât"**ın üç ay daha yerinde kalmasına müsâade istediler. Bu istek reddedildi ve **Hz. Muğîre** gönderilerek Lât kırılıp yok edildi. Namazdan da afvedilmelerini talep ettiler. Hz. Peygamber:

"–Namazsız bir dinde hayır yoktur!.." buyurarak bu teklifi reddedince Tâifli Benî Sakîf topyekün müslüman oldu. Bu hâdise karşısında şu âyet-i kerîmeler nâzil oldu:

"Allâh'ın yardımı ve zaferi gelip de insanların fevc fevc (grup grup) **Allâh'ın dînine girmekte olduklarını gördüğün vakit, Rabbine hamd ederek O'nu tesbîh et ve O'ndan mağfiret dile! Çünkü O, tevbeleri çok kabûl edendir."**[497]

Heyet ve elçilerin gelişi iki yıl boyunca devam etti.

En azılı İslâm düşmanları olan Necran'dan 70 kişilik bir heyet geldi. Hz. Peygamber'le görüştüler. Fakat İslâm'ı kabul etmediklerinden bir ahidnâme alarak Medîne'den ayrıldılar.

Benî Tağlib kabileleri de Hristiyandılar. Medîne'ye on altı kişilik bir heyet gönderip müslüman oldular. Hadramutlular da aynı şekilde Müslümanlığa dâhil oldular. Bu sûretle bütün Arap yarımadası İslâm'la şereflendi. Her tarafa islâmî esasları halka anlatacak muallim sahabeler gönderildi.

j- On Birinci Hicret Senesi Vak'aları

1- Büyük Veda: Hz. Peygamber'in İrtihalleri

Rasûlullah (s.a.v.) Vedâ Haccı esnasında nâzil olan âyet-i kerîme'deki :

"Bugün sizin dininizi tamamladım!" ibaresinden artık bu fânî âlemdeki vazifesinin bitmiş olduğunu ve âhirete intikali zamanı gelmiş bulunduğunu anlayarak Rabbine

497 Nasr Sûresi, âyet 1-3.

kavuşma ânını beklemekteydi. Hicret-i Nebeviye'nin on birinci senesi Safer Ayı'nda hastalandılar.

Hastalanmadan önce **"Cennetü'l-Bakî"** denilen mezarlığı ziyaret ederek burada yatanlar için mağfiret duâsında bulundular. Kabristan dönüşü, minbere çıkarak irtihallerinin yaklaştığını îmâ eden şu hutbeyi îrâd buyurdular:

"Ben, sizin Kevser Havuzu'na ilk erişeniniz olacak ve sizi orada karşılayacağım! Sizinle buluşma yerimiz Havuz'dur. Ben, şu an onu görüyorum! Ben, sizin hakkınızda şehâdet edeceğim! Şu ân bana yerin hazîneleri ve onların anahtarları verildi. Vallâhi, sizin için benden sonra, müşrikliğe dönersiniz diye korkmam! Fakat ben, sizin için dünyâ ihtirâsına kapılır ve onun üzerinde birbirinizi kıskanırsınız, birbirinizi öldürürsünüz ve sizden öncekilerin yok olup gittikleri gibi siz de yok olur gidersiniz diye korkarım!.."[498]

Bu sırada **Zeyd bin Harise**'nin oğlu **Üsâme** kumandasında bir ordu, Mûte seferi için hazır edilmişti. **Hz. Ebûbekir** ile **Hz. Ömer** de bu orduda **Üsâme**'nin kumandası altında sefere çıkacaklardı. Bunlar, Hz. Peygamber'in bu hutbeyi îrad ettikten sonra rahatsızlanarak hâne-i saadetlerine çekildiklerini haber alınca, yola çıkmayı te'hir ettiler.

Hz. Peygamber, hastalığına rağmen Mescid-i Nebevî'de ashâba imâmet vazifesini îfâya devam ediyordu. Bir gün cemaate hitaben:

"–Şânı yüce olan Allah, bir kulunu, Dünyâ ve onun zîneti ile kendi katındaki nîmetler arasında muhayyer bıraktı. O kul da Allah katındakileri tercîh etti!.." buyurdular.

Bu sözlerle kendilerinin kastedildiğini **Hz. Ebu Bekir'den** başka anlayan olmadı. O, sıcak gözyaşlarını boşaltırken:

"–Anam, babam Sana fedâ olsun yâ Rasûlallâh!.. Sana babalarımızı, analarımızı, canlarımızı, mallarımızı ve

498 **Buhârî**, Cenâiz, 73; **Müslim**, Fedâil, 31.

evlâtlarımızı fedâ ederiz!.." dedi.[499]

Bundan sonra Rasûlullâh (s.a.v.)'in hastalığı arttı. Ateşi şiddetlendi. Mescide çıkamaz oldu. Bunu üzerine **Hz. Ebûbekir**'in namazları kıldırmasını emir buyurdular. **Hz. Âişe**, babasının çok hassas bir kimse olduğunu, Kur'ân-ı Kerîm okurken ağladığını söyleyerek, bu vazifenin bir başkasına verilmesini taleb ettiyse de Hz. Peygamber ısrarla:

"–**Ebûbekir**'e söyleyiniz, namazları kıldırsın!" buyurdular.

Bu emir, -hiç şüphesiz- **Hz. Ebûbekir**'in kendilerinden sonra dâvâyı yürütmeye en ehil bir kimse olduğuna münâkaşa edilemez bir delildir.

Bir gün Rasûlullah (s.a.v.)'in hastalığı biraz hafifledi. Hâne-i saâdetin perdesini kaldırarak Mescid-i Nebevî'ye baktılar. O sırada Ashâb-ı Kirâm huşû ile namaz kılmaktaydı. Bu manzarayı görünce fevkalâde memnun oldular. Bu esnâda idi ki birkaç vakit mescide çıkıp namazı kıldırabildiler. **Hz. Ebûbekir**'in endişesini taşıyanların çoğaldığını hissedince bu mescide varışlarının birinde Ashâb-ı Kirâm'a şöyle buyurdular:

"Ey insanlar!

Duydum ki, sizler, peygamberinizin vefât edeceğinden korkuyormuşsunuz! Benden evvel gönderilip de ümmeti içinde dâimî olarak kalmış bir peygamber var mıdır ki, ben de sizin içinizde sürekli kalayım? İyi biliniz ki, ben Rabbime kavuşacağım! O'na siz de kavuşacaksınız! Muhakkak ki, bütün işler, yüce Allâh'ın izni ile cereyân eder.

İyi biliniz ki, ben sizden önce gidecek ve sizi bekleyeceğim! Dikkat ediniz; (yarın âhirette) sizinle buluşma yerimiz Kevser Havuzu'nun başıdır. Yarın benimle buluşmak isteyen, elini ve dilini günahtan çeksin! Ey insanlar!.. Günah, nîmetlerin değiştirilmesine sebep olur. Halk, iyi olduğunda idârecileri de iyi olur. Halk kötü olduğu zaman ise, idâre-

499 **Ahmed**, III, 91.

cileri de kötü olur. Varlığım kudret elinde bulunan Allâh'a yemin ederim ki, ben, şu saatte Havuz'umun üzerinde duruyor, şu bulunduğum yerden Havuz'uma bakıyorum..."

Hz. Peygamber, bu sırada hıçkırarak ağlayan **Ebûbekir**'e baktı ve:

*"–Ey **Ebâ Bekir**! Ağlama!.."* buyurarak devâm etti:

"Ey insanlar!

*İnsanlardan canında, malında, dostluğunda, bana karşı **Ebûbekir**'den daha fedâkâr ve cömert davranan kimse yoktur! Eğer Rabbimden başka, insanlardan bir dost edinmiş olsaydım, muhakkak ki **Ebûbekr**'i dost edinirdim...*

*Mescide açılan şu kapıları kapayınız! Yalnız **Ebûbekr**'in kapısı açık kalsın! Ben **Ebû Bekr**'in kapısının üzerinde bir nûr görüyorum."*[500]

"Ashâbım!

Nihâyet ben de bir insanım. Aranızda bazı kimselerin hakları geçmiş olabilir. Ben hangi kişinin tenine dokunmuş isem, işte tenim! Gelsin, o da dokunsun, hakkını alsın! Kimin sırtına vurmuşsam, işte sırtım! Gelsin, vursun! Kimin malından sehven almışsam, işte malım! O da gelsin alsın!

Ey Allâh'ım! Ben, ancak bir beşerim. Müslümanlardan hangi kişiye ağır bir söz söylemiş veya vurmuş, ya da lânet etmiş isem, Sen bunu, onun hakkında bir temizlik, ecir ve rahmet vesîlesi kıl!"[501]

"Allâh'ım! Hangi mü'mine ağır bir söz söylemişsem, Sen o sözümü, kıyâmet gününde o mü'min için Sana yakınlığa vesîle kıl!"[502]

Bütün bu sözler karşısında artık Hz. Peygamber'in Allah'a rücû vakti geldiği hakkında herkeste kat'î bir kana-

---

500 **Buhârî**, Salât, 80; **İbn-i Sa'd**, II, 227

501 **Ahmed**, III, 400

502 **Buhârî**, Deavât, 34; **Dârimî**, Mukaddime, 14; **İbn-i Sa'd**, II, 255; **Taberî**, *Târîh*, III, 191; **Halebî**, 463-464

at hâsıl etmişti. Zira bu bir vedalaşma ve helâlleşme mâhiyetinde idi. Bundan sonra Hz. Peygamber bir daha mescide çıkamadı. Sadece bir defa çıktı ve **Hz. Ebûbekir**'in arkasında namazını edâ etti.

Öteki hanımlarından müsâade alarak **Hz. Âişe**'nin odasına yerleşti. On üç gün devam eden rahatsızlığının en son sekiz gününü burada geçirdi. Vefatlarından önce etrafına toplanan Ehl-i Beyt'e şöyle buyurdular:

"Ey insanlar!.. Ateş alevlendi. (Dikkat edin), karanlık gece kıt'aları gibi fitneler geliyor!.. (Sanki istikbaldeki hâdiseleri, gözler önüne seriyordu.) Ben, ancak Allâh'ın Kitâbı olan Kur'ân'ın helâl kıldığını helâl; onun haram kıldığını haram kıldım!

*Ey Rasûlullâh **Muhammed**'in kızı **Fâtıma**! Ey **Safiyye**! Allah katında makbûl ameller işleyiniz! (Sâlih amelleriniz yoksa, bana güvenmeyiniz.) Çünkü ben (kulluk yapmadığınız takdirde) sizi Allâh'ın azâbından kurtaramam!"*[503]

O gün bir de Uhud Gazvesi sırasında kendilerinin vefat etmiş olduğu yolundaki şâyia dolayısıyla nâzil olmuş bulunan şu âyet-i kerîmeyi okudu:

"Muhammed, bir Rasûl'dür. O'ndan önce de rasûller gelip geçmiştir. Şimdi O, ölür veya öldürülürse, ökçenizin üzerinde gerisin geriye dönecek misiniz? Kim, böyle iki ökçesi üzerinde ardına dönerse, elbette ki Allâh'a hiçbir şeyle zarar vermiş olmaz. Allah, şükür ve sebât edenlere mükâfat verecektir."[504]

O gün Hicrî tarihle altmış üç yaşında bulunuyorlardı. Hicretin on birinci senesi Rebîülevvel ayının on birinci (8 Haziran 632) Pazartesi günü idi.

Cebrâil (a.s.) gelerek:

---

503 **İbn-i Sa'd**, II, 256; **Buhârî**, Menâkıb, 13-14; **Müslim**, Îman, 348-353

504 Âl-i İmrân Sûresi, âyet 144.

"–Sana selâm olsun, ey Allâh'ın Rasûlü!.. Bu, Sen'in için yeryüzüne ayak basışımın sonuncusudur!.." dedi.[505]

Ve Azrail (a.s.)'ın gelmesine müsâade istedi. Verilen müsâade üzerine Azrâil (a.s.) gelerek:

"–Yâ Rasûlallâh!.." dedi. "Yüce Allah, beni Sana gönderdi ve Sen'in her emrine itaat etmemi emir buyurdu. Eğer Sen arzu edersen, rûhunu alacağım! Arzu etmezsen rûhunu Sen'de bırakacağım!.." dedi.

O sırada yanlarında bulunan Cebrâîl (a.s.) da:

"–Ey Allâh'ın Rasûlü!.. Yüce Allah, Sen'i özlemektedir!.." dedi.

Hz. Peygamber:

"–(Ey Azrâîl!) Allah katında olan daha hayırlı ve daha devamlıdır! Ey ölüm meleği! Haydi, emrolunduğun şeyi yerine getir; rûhumu al!.." buyurdu.[506]

Sonra da elini yanındaki su kabına batırıp mübârek yüzlerini ıslattıktan sonra:

"–Ey Allâh'ım! Refîk-i A'lâ, Refîk-i A'lâ!.." diye diye mübârek rûh-i şerîflerini teslîm eylediler. Sallâllâhu aleyhi ve sellem!..

2- Hz. Peygamber'in Techiz ve Tekfini:

Hz. Peygamber'in mübârek rûhunu Refîk-i A'lâ'ya (yüce dosta) teslimini müteâkiben dâvudî bir sesin şu âyet-i kerîmeyi okuduğu hem Ehl-i Beyt ve hem de Mescid-i Nebevî'de toplanmış olan Ashâb işittiler. **Hz. Ali** (k.v.), bu sesin sahibinin Hızır (a.s.) olduğunu söylemiştir:

"Her can, ölümü tadacaktır. Kıyâmet günü, ecirleriniz eksiksiz size verilecektir. Kim, ateşten uzaklaştırılıp cennete sokuldu ise, artık o, muhakkak murâdına ermiştir. Dünyâ hayâtı, aldatma metâından başka bir

505 İbn-i Sa'd, II, 259

506 İbn-i Sa'd, II, 259; Heysemî, IX, 34-35; Belâzûrî, I, 565

şey değildir.»[507]

Hz. Fâtıma, Râsûlullâh (s.a.v.)'in vefâtlarından duyduğu kederi şöyle ifâde buyurmuşlardır:

"–Fahr-i Kâinât'ın ukbâ âlemini teşrîfleri ile benim üzerime öyle musîbetler döküldü ki, şâyet bu musîbetler, gündüzlerin üzerine dökülseydi, o nûrlu gündüzler, kapkara gece kesilirdi."[508]

Bu sırada **Hz. Ebûbekir**, Medine dışında, âilesi nezdinde idi. Acı haberi alır almaz koşup geldi. Hz. Peygamber'in örtülü olan yüzünü açıp alnından öptü ve:

"–Vallâhi, Rasûlullâh vefât etmiş!.. **«İnnâ lillâhi ve innâ ileyhi râciûn: Bizler Allâh'a âidiz! Allâh'ın kullarıyız! Ve bizler yine O'na dönücüleriz!»** Babam, anam Sana fedâ olsun!.." dedi.

Dışarıda ise, âdeta kıyâmet kopuyordu. Herkes derin bir şaşkınlık ve keder içindeydi. Bilhassa **Hz. Ömer** olup bitenlere bir türlü inanmak istemiyor ve:

"–Hiç kimsenin **«Muhammed (s.a.v.) öldü!»** dediğini duymayayım! Yoksa kılıcımla boynunu vururum! Rasûlullâh (s.a.v.), **Mûsâ** (a.s.)'ın bayıldığı gibi bayılmıştır!..." diye bağırıyordu.

Hz. Ebûbekir, O'nu sâkinleştirmek için bir hayli dil döktükten sonra şu ayet-i kerimeyi okudu:

«Muhammed, bir Rasûl'dür. O'ndan önce de rasûller gelip geçmiştir. Şimdi O, ölür veya öldürülürse, ökçenizin üzerinde gerisin geriye dönecek misiniz? Kim, böyle iki ökçesi üzerinde ardına dönerse, elbette ki Allâh'a hiçbir şeyle zarar vermiş olmaz. Allah, şükür ve sebât edenlere mükâfat verecektir.»[509]

---

507 Âl-i İmran Sûresi, âyet 185

508 **Diyârbekrî**, II, 173

509 Âl-i İmrân Sûresi, âyet 144

Biraz sükûnet bulan **Hz. Ömer**, sonradan bu hâdiseyi anlatırken şöyle demiştir:

"–Vallâhi o güne kadar bu âyeti sanki hiç işitmemiş gibiydim! Onu **Ebû Bekir**'den dinleyince dehşet içinde kaldım. Ayaklarım beni tutmaz olmuştu. Dizlerimin bağı çözüldü ve bulunduğum yere yığılıverdim."[510]

Akl-ı selîmin avdet etmesiyle Rasûlullah (s.a.v.)'in techiz ve tekfini işine başlandı. **Hz. Ali, Hz. Abbas** ve onun oğulları **Fazl** ve **Kuzem** ve bir de **Üsâme bin Zeyd** ile Hz. Peygamber'in azadlısı **Şükran** mübârek mevtânın bulunduğu odaya girdiler. Kapıyı kapatıp kadınların bulunduğu cihete de bir perde astılar. Rasûlullah'ı **Hz. Ali** yıkıyor, **Üsâme** ile **Şükran**'da su döküyorlardı. Yıkama bitince **Hz. Ali** (k.v.):

"–Hayatında temizdin!.. Vefâtında da temizsin yâ Rasûlallah!.." dedi.

Sonra techiz ve tekfinini tamamladılar. Kefenin üzerine güzel kokular serptiler. Sonra erkekler, kadınlar, köleler ve hatta çocuklar tarafından mükerreren cenâze namazı kılındı. **Hz. Âişe**'nin odasında açılan bir mezara defnedildiler!..

510 **İbn-i Sa'd**, II, 266-272; **Buhârî**, Meğâzî, 83; **Heysemî**, IX, 32; **Abdürrezzâk**, V, 436

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
HULEFÂ-YI RÂŞİDÎN DEVRİ

I-HAZRET-İ EBÛBEKİR'İN HİLÂFETİ

A-Hilâfet'in Şer'î Mâhiyeti

Halife, **"halef olmak"** fiilinin masdarı olup lügat mânâsı itibariyle herhangi bir kimsenin yerine geçmek sûretiyle ona halef olmak demektir.

Şer'î bakımdan ise, bu kelime âmme-i müslimînin riyâsetinde bulunarak islâmî hükümlerin kuvveden fiile çıkmasını (icrâsını) temin etmek mânâsındadır. İslâm nazarında beşerî fiillerin dînî ve dünyevî olarak tefriki câiz olmadığından **"halîfe"** siyâsî ve idârî hiyerarşinin zirvesinde yer alarak icrâ (yaptırım) gücünün en yüksek sulta (otorite) makamında bulunur.[511]

Böyle bir durum, Hz. Peygamber'le başlamış olduğu cihetle, halife, Rasûlullâh'a halef olmuş bir kimse demektir.[512] Böyle olduğu hâlde **İmam İbn-i Hazm** gibi bazı

---

511 **İbn-i Haldun**- Mukaddime, İstanbul, 1954, sh: 510-525.

512 Hilâfetin bu şer'î mânâsına rağmen tarih boyunca halife kelimesi âmme-i müslimînin riyâsetini deruhte etmeyen birçok kimseler hakkında bir sıfat olarak kullanılmıştır:

a- Halîfe kelimesi, tarikatlarda, şeyhlik makamını ifâde etmek üzere istimal olunmuş: Fakat hiçbir zaman ***"şeyh"***, ***"pir"***, ***"dede"***, ***"baba"***, ***"efendi baba"*** *vs.* gibi çeşitli lâkablarla anılan şeyhlere, yani tarikatta en

meşhur İslâm âlimleri, **"halife"** denilecek zâtın mutlaka müstahlef olmasına lüzum göstererek bu sıfatı sadece **Hz. Ebûbekir**'e hasr ve tahsis etmişlerdir. Gerçekten kelimenin lügat mânâsına sâdık kalındığı takdirde, Hz. Peygamber tarafından istihlâf olunmak şerefinin sadece O'na âid bulunduğuna hükmetmek mecburiyeti vardır.[513]

Hz. Ömer'e ise, ancak **"peygamberin halîfesinin halîfesi"** denilmiş, bu tâbir, daha sonra pek uzun olmasından dolayı terk edilerek **"emîrü'l-mü'minîn"** revaç bulmuştur.[514] Ancak **"hilâfet"** kelimesinin lügat mânâsının ta-

---

üst makamları işgal edenlere ***"halife"*** denilmemiştir. Bu gibi kimselerin, kendi yerlerine zikirleri idâre etmek ve buna mümâsil işleri görmek üzere tevkil ettikleri şahıslara, niyâbet ettikleri şeyhe nispetle ***"falanın halifesi"*** denilir. Yoksa kendilerinden ***"halife"*** diye bahsedilmemiştir. Halifeler, müteaddid olabilirler. Aralarında mânevî bir derecelenme de bulunabilir. Kendilerine verilen icâzetnâmelere de ***"hilâfetnâme"*** denilir. Her tarikatta birbirinden az-çok farklı, ayrı bir hilâfet anlayışı vardır. Bununla beraber bütün tarikatlarda umûmiyetle ***"mânâ" ve "makam"*** hilâfetleri olmak üzere iki nevî hilâfet kabul olunur.

b-Halîfe kelimesi, **"Ve elbette âdemoğulları mükerrem olarak halk olunmuştur."** meâlindeki âyet-i kerimede yer alan tekrîmden dolayı ve kinâye olarak ***"insan-ı kâmil"*** hakkında da kullanılagelmiştir. Bu istimal mahalli için daha ziyade **"Biz onu** (insanı) **yeryüzünde halife kıldık."** meâlindeki âyet-i kerime mesned alınmıştır.

c-Halife kelimesi, Osmanlı tarihinde bir kısım ***"kâtip"*** veya ***"muhasebeci"***ler hakkında da kullanılmıştır. Gerçekten Bâb-ı Âli'nin kalemlerinden birinde çalışan kâtiplere de uzun müddet **"halîfe"** denilmiştir. Bunlar üç derece idiler. Halîfe-yi evvel, Halîfe-i sâni gibi adlarla anılırlardı. Hepsine birden ***"Bab-ı âli Hulefâsı"*** denirdi. Tanzimattan sonra ***"başkâtip"*** ve ***"mümeyyiz"*** tâbirleri çıkmış, halîfe-i evvel yerine mümeyyiz-i evvel, halîfe-i sânî yerine de mümeyyiz-i sânî denilerek halife kelimesinin bu tarzda kullanılması tarihe karışmıştır.

513 İstihlâf kelimesi, yerine bir başkasını bırakmaktan ibâret olan mânâsıyla sâbık olana âid bir sıfattır. Böyle olduğu hâlde Türkçemizde -bilhassa son zamanlarda- **"lâhik olan"** yani başkasının yerini alan hakkında kullanılmaktadır.

514 Rivâyete nazaran **Hz. Ömer**'i **"emîrü'l-mü'minin"** tâbiri ile

hakkukunda da istihlâf olunmak, yani yeri alınacak şahıs tarafından kendisine halef gösterilmiş bulunmak şartı aranmaz. Bir makama istihlâf olunmadan geçen bir kimseye, o makamı evvelce işgal eden zâta izâfeten **"halife"** denilmesi lügaten doğrudur. Bu itibarla riyâset-i âmme makamına **Hz. Ebubekir**'den sonra geçenlere de **"halife"** denilmesi için hiçbir mânî mevcud değildir. Elverir ki; Hz. Peygamber'in emir ve davranışlarına mümkün olduğu kadar uymaya çalışsın!..

Esâsen O yüce varlığa, hakkıyla niyâbet pek güç ve nâdiren gerçekleşebilecek bir durum olduğundan fıkıh kitaplarında **"hilâfet"** tâbiri yerine daha ziyâde **"imâmet"** kelimesi tercih ve isti'mal olunmuştur. Maamafih bunu namazdaki imâmetten tefrik için de **"imâmet-i kübrâ"** denilmiştir.

Hz. Peygamber'den, kendilerinin hakkıyla temsil edi-

---

ilk defa yâd eden **Abdullah İbni Cahş**, yahud **Ömer İbnu'l-As** ile **Mugîre bin Şû'be**'dir. Diğer bir rivâyete göre de bir taraftan bir fütuhât haberi getiren bir zât, Medine'ye ulaştığında:

"-Emîrü'l-mü'minîn nerede?" diye sormuş.

Bu hitap tarzını beğenen Ashâb-ı Kiram hazerâtı da bu güzel tâbiri benimseyerek onu **Hz. Ömer** hakkında bilittifak kullanmaya başlamışlardır.

İlk zamanlarda **Hz. Ebûbekir'e "Halifetullah"** yani "Allâh'ın Halifesi" diye hitap edilmiştir. Bunlar Kur'ân-ı Kerîm'in:

"Ben ademi yeryüzünde kendime halife yapacağım." (Âl-i İmran Sûresi, âyet: 28) ve:

"Allah, sizi yeryüzünün halifesi kıldı." (En'âm Suresi, âyet 165; Yûnus Sûresi, âyet: 15, 74) gibi âyetlerine istinad ediyorlardı.

Ulemânın cumhuru, halifeye bu tarzda hitab edilmesini men etmişlerdir. Çünkü mesned ittihaz edilen âyet-i kerimelerden buna dair sarih bir cevaz istidlal etmek imkânsızdır. Esâsen **Hz. Ebûbekir** de kendisine **"halîfetullâh"** denilmesini men etmiş ve:

"-Ben Allâh'ın değil, ancak O'nun Rasulü'nün halifesiyim!.." demiştir.

lebilmelerindeki güçlükten dolayı *"Benden sonra Hilâfet, otuz senedir. Ondan sonra melikiyet (saltanat)tir."* meâlindeki hadîs-i şerif vârid olmuştur. Ancak bu hadîs-i şerifin mânâsının, Hz. Peygamber'in vefatından itibaren otuz sene geçtikten sonra gelen halifelerin halife sayılamayacakları tarzında telâkki edilmesi yanlıştır. Zira bir şeyin kemâl şartlarından olan bir vasfının eksikliği, onun ademini (yokluğunu) îcab ettirmez. Meselâ kirlenmiş olan bir su, hep su olarak kalmakta devam eder. Fakat ne yazık ki, ülkemizde hilâfetin ilgâsı hengâmında böyle bir iddia ile karşılaşılmıştır. Bu iddianın sahiplerinden bazıları, her devirde mevcud olup geçimlerini, hakkı, gâlibin irâde ve efkârına inhisar ettirmekte bulan kalemşörlerdir. Bu cumhuriyet tüfekçilerinin sağdan-soldan edindikleri mesmûât ile ağızdan dolma tüfek gibi, atışları elbette ki cevaba değmez. Ancak ne yazık ki; böylelerine kılavuzluk edenler, bazı sözde din âlimleri olmuştur. Bunlar arasında meselâ bir **"fıkıh usûlü"** hocalığından gelme **Seyyid Bey** (!) de vardır.[515]

Hâlbuki bu hadîs-i şerifin mânâsı, Hilâfet'in kâmil, yani tam bir hilâfet olarak ancak otuz sene devam edebileceğini beyândan ibârettir. Esâsen târihî gerçekler de bu hadîs-i şerifin yüklendiği mânânın bundan ibaret bulunduğunu te'yid eden bir seyir takip etmiştir.

Filhakika hilâfeti deruhte eden bir şahsın, kendisine niyâbet eylediği Hz. Peygamber'in dört temel vazîfesi vardır.

Bunlar:

1. Cenâb-ı Hak'tan ahkâm telâkkî etmek, yani vahye

---

515 Bkz: **Seyyid Bey**'in hilâfetin ilgâsı sırasında **"adliye vekili"** sıfatıyla yaptığı ve 1341 (1924) yılında İstanbul'da **"Hilâfetin Mâhiyeti Şer'iyyesi Hakkında Bir Nutuk"** ünvanıyla basılmış bulunan konuşması.

muhatap olmak.

2. Bu ahkâmı şerh ve izah etmek, yani hadîs-i şeriflerde vârid olduğu üzere ictihadda bulunmak.

3. Cenâb-ı Hak'tan telâkkî olunan ve hadîs-i şeriflerle şerh ve îzah edilen ahkâm-ı şer'iyyeyi tatbik ve icrâ etmek.

4. Ruhlarda tasarruf etmek, yani mânevî bir salâhiyetle mücehhez olarak islâmî gâyeleri ferd ve cemiyet plânında gerçekleştirmek.

Bu maddelerin birincisi, nübüvvet sıfatı ile kaim olduğu cihetle Peygamber'e niyâbetle **"riyâset-i âmme"** mevkiinde bulunan halifede mevcud olamaz!

Müteâkib üç maddede yer alan **içtihadda bulunmak, ahkâm-ı şer'iyyeyi tenfiz etmek ve ruhlarda tasarrufla islâmî gâyeleri gerçekleştirmek** ise, bir halifenin temel vazifelerini teşkil eder. Ancak Hilâfet tarihi incelendiğinde ibretle görülür ki; Hilâfet'i, **"Peygamber (s.a.v.) Hazretleri'nin vefatlarından îtibaren ilk otuz sene"** içinde deruhte edenler, bu üç vazifeyi de bihakkın ifâ edebilecek mümeyyiz vasıflar taşıdıkları hâlde, daha sonra gelenler, sohbet-i Peygamber bereketi ile ancak mümkün olabilen bu kemâli ihraz edememişlerdir. Bu yüzden hilâfet **"hilâfet-i kâmile"** ve **"hilâfet-i sûriye"** yani **"tam hilâfet"** ve **"şeklî hilâfet"** olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.

"Hülefâ-yi Raşidîn" denilen ilk dört veya beş (**Hz. Hasan**'la) halîfeden sonra gelenlerde hilâfetlerinin kâmil bir hilâfet olabilmesi için bulunması gereken yukarıdaki üç selâhiyet ve iktidardan bir veya ikisi dâima eksik kalmıştır.

Bu hüküm, bunlar arasında bulunan **Ömer İbni Abdülazîz** ve birçok değerli Osmanlı halîfesi için dahî doğrudur. Bu târihî gerçek bile tek başına yukarıdaki hadîs-i

şerifin mânâsını nasıl telâkki eylemek gerektiği hususunda doğru yolu göstermeye kâfîdir, sanırız.

Osmanlılar ise, **"sohbet-i peygamber"** bereketinin yokluğundan bizzarûre doğmuş bulunan şu güçlüğü telâfi için, **"icrâ"**yı Padişah'ta bırakmış, **"ictihad"**ı devrin en mûteber din adamına **"Şeyhülislâm"** sıfatıyle havâle etmiş, **"ruhlarda tasarruf salâhiyeti"**ni de meşâyihten birinde telâkki ederek kendileri de O'na tâbî olmuşlardır. Böylece üç vazife (fonksiyon)nin üç ayrı şahısta tecellisi ile mümkün olanı yapmaktan geri kalmamışlardır.

Bu, *"Benden sonra Hilâfet otuz senedir, ondan sonrası ısırıcı melikiyet (melîken adûdâ)tir!.."* meâlinde olmak üzere rivâyet edilmiş olan hadîs-i şerifin mânâsının, bunu **Hz. Muâviye** ve saltanat sistemini tahkir için kullananların anladığı gibi olmadığını zamanımızın en büyük âlimlerinden biri olan **Ömer Nasuhî Bilmen** te'lif ettiği **"Ashâb-ı Kiram"** isimli değerli eserinde:

"Evvelâ: Böyle bir hadîs-i şerîf rivâyet olunmaktadır. Fakat hadîs kitaplarının birçoğu ve bilhassa ***İmam Ahmed, Tirmizi, İbn-i Hayyam*** *gibi yüksek muhaddisler bunu -yukarıda da yazmış olduğumuz veçhile nakletmişlerdir. Binâenaleyh* ***"adûd"*** *tâbirinin esâsen mevcud olup olmadığı tetkîke muhtaçtır. Hatta* ***İbn-i Haldun****, bu hadîs-i şerîf hakkında bile* ***"Çünkü bunun sıhhati sâbit değildir."*** diyor ve **Hazret-i Muâviye**'nin de «**Hulefa**» âdâdına dâhil olduğunu hak görüyor ve *"Hâşâlillah ki; o, kendisinden sonra gelenlere benzesin, o Hulefâ-yı Raşidîn'dendir."*[516] dedikten sonra uzun uzadıya bilgi vermekte ve sayısız delil zikretmektedir ki, bunlardan sadece bir kaçı ileride **Hz. Ali-Hz. Muâviye** arasındaki ihtilâf vesilesiyle nakledilecektir. Burada bu kadarını söyleyelim ki, zikredilen hadîsin deva-

516 **Ömer Nasûhî Bilmen**- Ashâb-ı Kirâm, İstanbul, 1948, sh: 54.

mında **"ba'de cebâbire"** yani *"zorbalar"*, **"ba'de el-Hilâfeti alâ minhâcu's-sünne"** yani *"sünnet programı üzere Hilâfet"* ibâresi mevcuddur.

Ahkâm-ı şer'iyyenin tenfizi için gerekli bütün işleri yapmak üzere bir imam nasbının zarûreti hakkında ittifak (icmâ) mevcuddur. Ancak **"Havâriç"**[517]ten bazıları ile, **"Mûtezile"**[518]den **Isam:**

---

517 **"Havâriç"**; Hilâfet târihinin başlangıcında ortaya çıkmış bulunan siyâsî bir hizbin adıdır. Bunlar, önceleri sırf siyâsî olan düşüncelerine, daha sonra tamamen dînî bir renk ve mâhiyet kazandırmışlardır.

Bu hizbi, **Hz. Ali** ile **Hz. Muâviye** arasındaki **"Sıffîn"** karşılaşmasında ihtilâfın hakeme havalesini kabul etmeyenler teşkil etmişlerdir. Bunlar, hakemi kabul etmenin küfür olacağını, zira hakeme, ancak şüpheli işler karşısında kalındığında başvurulabileceğini söylemişler, hakemi kabul ettiği için **Hz. Ali**'nin bile -hâşâ- küfrüne kâil olarak tecdid-i îmân etmesini istemişlerdir. Hattâ **Hz. Ali** Kûfe'de hutbe okurken "Lâ hakeme illallâh..." yani "Allah'tan başka hakem yoktur!.." diye bağırarak Kûfe'nin yakın köylerinden biri olan **"Harura"**ya çekilmişlerdir.

"Bir kimse Allah ve O'nun Rasûlü'nün rızasını kazanmak için evinden muhâcir olarak çıkar ve bundan sonra ölürse, o kimseyi ecir ve sevapla mükâfatlandırmak Allah'a âiddir." mealindeki âyet-i kerime ile amel ettiklerine kâni bulunduklarından, bu âyette **"çıkmak"** mânâsında geçen **"huruç"** kelimesinden isdidlâl ile kendilerine **"havâriç"** adını vermişlerdir.

Havâriç'in dâvaları arasında **Abdülmelik bin Mervan** zamanında bir de **"amel, îmândan bir cüzdür"** iddiasının yer aldığı görülmüştür. Bu iddiaya göre, amelden herhangi birini terk eden, kâfir olur.

Havâriç taifesi, hiçbir zaman bir bayrak altında toplanamamışsa da, İslâm Âlemi'nin her tarafına yayılmış ve kendilerine birçok taraftarlar bulmuşlardır.

518 **"Mûtezile"**; kulun fiillerini kendisine isnad edip kaderi inkâr eden mezheptir. Kendilerine îtizalleri, yani doğru yoldan sapıtmaları sebebiyle bu ad verilmiştir. Günah ehli hakkında:

"-Ne kâfirdir ve ne de müslim, belki fâsıktır. İman ile küfür arasında bir fısk vardır." derler.

Sonradan inkâr-ı sıfat gibi bir bid'at daha ortaya atmışlardır. (Tafsilât için Bkz. **İsmail Hakkı İzmirli**- Yeni İlm-i Kelâm, c. 1, sh. 129 vd.)

"-Ümmet dinî hükümlere kendiliğinden ve hakkiyle uyduğu takdirde imam nasbına lüzum yoktur!.." demişlerdir.[519] Fakat bu düşünüş tarzı, istisnâî olarak kalmıştır.

Nasbı şer'an vâcip olan imam veya halîfede bulunması şart olan temel vasıflar şunlardır:

1-İlim

2-Adâlet

3-Kifâyet

4-Âzâ ve havassa âid selâmet.

Bunlardan başka bir de **"Kureyş'den olmak"** gibi diğer bir şart daha mevcuddur.

Fakat halifelerin mutlaka neseben Kureyş'ten olması şartı üzerinde ittifak mevcud değildir. Bu kabul edildiği takdirde Kureyş'ten olmayan hiçbir kimsenin hilâfeti sahih

---

519 Bunların düşüncelerini ele alıp uzun uzun tahlil ve tenkid eden **İbni Haldun**:

"... Bazı kimseler, cumhûrun yukarıda andığımız fikrinden ayrılarak imam nasbetmenin, aklen de, şer'an de vücûbunu inkâr etmiştir. Mutezile'den ***Isam*** *ile Havâriç'ten bazıları ve başkaları imâmetin vücûbunu büsbütün inkâr edenlerdendir. Bunlara göre, ancak şeriat hükümlerini amelde tatbik etmek vâciptir. Ümmet, adâleti hâkim kılmaya ve yüce Allâh'ın hükümlerini amelde tatbik etmeye karar verir ve bu hususta ittifak ederler ise, imam nasbına lüzum kalmaz ve imam nasbı vâcip olmaz derler. Bunların bu fikirleri ümmetin icmaı ile reddedilmiştir..."*

"... Üstelik imam nasbetmenin vâcip olmadığına dayanarak, hükümdar tâyin etmenin lüzumundan kaçınmaları, onların lehinde bir hüküm teşkil etmez. Çünkü onlar da şeriat hükümlerini tatbik etmenin vâcip olduğuna kaanidirler. Şeriat hükümleri ise, ancak asabiyet, şevket, kuvvet ve kudret ile amelde tatbik edilebilir.

Asabiyet ise, tabiatı ile devlet kurmaya sevk eder. İmam nasbedilmediği takdirde dahî devlet kurulabilir. Bunu onlar da kabul ediyorlar. İmam nasbının, ümmetin icmaı ile vücûbu kararlaşır ise, imam nasbı, farz-ı kifâyeden olup, imam seçmek, akd ve hal ehline, yani imam seçmek hak ve selâhiyetini hâiz olan kimselere âid olur. Bunlar imamı seçerler; bütün halka, bu imama itaat etmek vâcib olur..." (**İbn-i Haldun**- Mukaddime, Tercüme: **Kadiri Ugan**, c. 1, İstanbul, 1954, sh. 513.

olmaz. Bu yüzden birçok değerli İslâm âlimi **"Hilâfet için neseben Kureyş'den olmak şart değildir."** demişlerdir.

Bunlar arasında Kureyş'in eski safvet ve satvetini muhafaza edemeyerek Hilâfet yükünü taşıyabilecek bir durumda olmadıkları devri bizzat idrak etmiş olan **Kadı Ebûbekir Bâkillâni**'yi zikredebiliriz. Yukarıda bahsi geçen **"Havâriç"** ile **"Mûtezile"** de Hilâfet için neseben Kureyş'ten olmanın şart olmadığını iddia ederler. Bu düşüncede olanlar, *"Başınıza geçen habeşli bir köle bile olsa, O'na itaat ediniz!.."* meâlindeki hadîs-i şerifi sened ittihaz ederler. Bütün Dünya'da **"Târih Felsefesi"** ilminin kurucusu sayılan büyük İslâm âlimi **İbni Haldun**, İmam, yani halifenin Kureyş'ten olması şartının hikmeti üzerinde durarak:

"...Kureyş üstün kuvvetiyle halka dilediğini yaptırmaya muktedir olduğu için başkalarının onlara aykırı hareket edeceğinden, cemiyetin dağılacağından korkulmaz... Çünkü bu gibi kımıldama vukûa geldiği takdirde Kureyş, bunu bastırmak ve halkı bundan alıkoymak kudretindedir. İşte bundan dolayı halîfenin onlardan olması şart edilmiştir. Bunlar, kudretli bir asabiyet sahibi oldukları için onların devletin başında bulunmaları ile milletin düzeni son derecede mükemmel ve birlik kuvvetli olacaktı..."[520]

Ve:

"... Biz şâriin hüküm ve kaideleri, yalnız bir kavim ve bir yüzyıl ve herhangi bir ümmet için koymamış olduğunu biliyoruz. Bu incelemelerden, bu şartların her birinden maksad, iktidar ve idâre kuvveti olduğunu anlıyor, bütün bu şartları iktidara hamlederek halifelik için Kureyş'ten olmanın şart edilmesinin illet ve sebebini, Kureyş'te asabiyet, yani devleti korumak için gereken kudretin bulunmasın-

520 **İbni Haldun**- a.g.e., sh. 522-523.

dan ileri gelmiş olduğunu anlıyor. Müslümanların idâresi başında bulunmak için o kavmin asabiyet sahibi ve kendi çağlarında diğer kavimlerden üstün olmasını şart koşuyoruz. Bu takdirde Müslümanların idâresi başında bulunan bir kavim, diğerlerini kendisine boyun eğdirecek ve devleti güzel bir sûrette korumak için birleşecektir. O çağda Kureyş'de bulunan bu kudretin Yeryüzü'nün diğer taraflarında yaşayan başka kavimlerde bulunduğunu bilmiyoruz. Çünkü bunların üzerlerine aldıkları İslâmiyet'i kabule dâvet işi, umûmî olup Arap asabiyeti bu çağrıyı yerine getirmeye yeter derecede idi. Araplar, bu asabiyet kudreti ile diğer kavimlere üstün geldiler.

Bu açıklamamızdan halîfeliğin her asırda Kureyş'e mahsus olmayıp her ülkenin de o çağda kudretli ve üstün asabiyet sahibi olan kavmin elinde olacağı anlaşılır. O kavim, devletin başına geçer. Halifeliğin sır ve hikmetini düşünür isek, hakikat burada anlattıklarımızın öbür tarafına geçmez. Çünkü yüce Allah, kullarını kendi menfaat ve maslahatlarına uygun olarak iş görmeye ve kendilerine zararlı olan işlerden korumak maksadıyla Halifeyi yeryüzünde kendinin nâibi olarak seçmiştir. Halife buna me'murdur, bu hususlarda ona hitab edilmektedir. Yani bu vazife O'na yükletilmiştir. O bundan mes'uldür. Bir vazifeye, ancak o vazifeyi görebilmek kudretinde olan çağrılır..."[521]

İşte İslâm âlimleri arasında **"müftüyü's-sakaleyn"**[522] namıyla şöhret bulmuş olan **İmam Necmeddin Ömer Nesefî** gibi halifenin mutlaka Kureyş'den olması gerektiği, bu

521 **İbni Haldun**- a.g.e., sh. 524-525.

522 **"Müftüyü's-sakaleyn"**; insanlara ve cinlere fetva veren müftü demek olup tarihte mahdud birkaç fakih için kullanılmış bir tâbirdir. **"Sakaleyn"** insanlar ve cinleri birlikte ifâde eder. Bundan dolayıdır ki; Peygamberimize de **"Rasûlü's-sakaleyn"** yani insanlar ve cinlerin peygamberi denilmektedir.

şartı hâiz bulunmayan bir kimsenin imâmetinin câiz olmayacağı re'yinde bulunan kimseler mevcud olmakla beraber, ekseriyet **İbni Haldun**'un yukarıya dercedilen re'y ve mütâlaası üzerinde ittifak etmişlerdir. Filhakika Hilâfet'in tarihi de bu görüşün umûmen kabul ve tatbik edildiğini göstermektedir.

Alevî propagandalarına kapılarak Osmanlı Halifeleri'ne bir de bu cihetle târizde bulunanlar düşünmüyorlar ki, **Osman Gâzi** Hazretleri'nin hanımı, **Şeyh Edibali**'nin kızı **"seyyide"**dir. Kadın diye buna itiraz edilse, hatırlanmalıdır ki, seyyidliğin başı da bir kadın, yani **Hazret-i Fâtıma**'dır!..

Sadece **"Şia"**ya[523] dâhil olanlar, bu şartı daha da da-

---

523 **"Şia"**, lügat mânâsı itibariyle **"arkadaş"** ve **"etbâ"** demek ise de ıstılah olarak kısaca **Hz. Ali** ve O'nun evlâdlarına taraftarlık ifâde eden bir tâbirdir.

Birçok kollara ayrılan ve dînî olmaktan ziyâde siyâsî bir mâhiyeti bulunan **"Şia"**nın hemen bütün kollarında, imam nasbı gibi ehemmiyetli bir meselenin Hz. Peygamber tarafından halledilmeyip ümmetin re'y ve mütâlaasına ve binnetice maslahatın iktizasına terk edilmiş olmayacağı iddia edilir.

Bunlar, imamın **"mâsum"** yani küçük ve büyük günahlardan beri' olmasını da zarûrî addederler. **Hz. Ali**'nin, Peygamber (s.a.v.) tarafından bizzat ve sarâhaten imam tâyin edilmiş bulunduğunu iddia ederler. Bu maksadla birtakım âyet ve hadîsleri tefsir ve te'vil ederek görüşlerini isbat etmeye çalışırlar.

İstinad ettikleri delilleri, O'nun oğullarına da teşmil edenler, **"Şia"**nın **"İmâmiyye"** kolunu teşkil ederler. Kendilerine tercih ederek **Hz. Ali**'ye biat etmedikleri için **"iki ihtiyar"** mânâsında **"Şeyheyn"** diye anılan **Hz. Ebûbekir** ve **Hz. Ömer**'i sevmez ve onların hilâfetini kabul etmezler.

Hâlbuki **Hz. Ali**, Hilâfet'i hiçbir zaman irsî bir mes'ele olarak telâkki etmemiş ve **"şeyheyn"**in hilâfetini de kabul eylemiştir. Ancak kendisinin, imametin şartları bakımından bu makama diğerlerinden daha fazla müstahak olduğu görüşünde bulunarak **Hz. Muâviye** ile harb etmeyi dînî bir vazife saymıştır.

Hâl böyleyken, bunlar arasında **"Gulat-ı Şia"** denilen son derecede

raltarak Hilâfeti, **"İmâmet"** adıyla **Hz. Ali** ve O'nun evlâdlarına âid bir hak olarak kabul etmişlerdir.

Hilâfeti irsî bir mes'ele olarak mütâlea eden ve onu münhasıran Âl-i Resûl'e âid bir hak olarak gören Şia'nın görüşleri, başlangıçta olmasa bile sonradan dînî olmaktan ziyâde siyâsî bir mâhiyet iktisab ettiğinden, biz onu bir tarafa bırakarak daha ziyâde ehl-i sünnetin anlayışını aksettirmeye çalışacağız. Buna göre, Hilâfet Makamı'nı işgal edecek şahısta bulunması gerekli şartları, bir de şöyle sıra-

---

müfrid zümreler görülmüştür. Meselâ **Abdullah ibni Sebe** nâmındaki Yahudi, kasden **"Hz. Ali'nin ulûhiyeti fikrini"** yayarak Müslümanlar arasına fitne ve fesat sokmaya çalışmıştır. Bu sûretle çığırından çıkan **"Şia"**da, Peygamber ve O'nun **"Ehl-i Beyt"**ine taraftarlık, sahte bir perde olarak kullanılmak sûretiyle Şiilik görüşleri içine pek çok **"İsrâiliyat"** sokulmuştur. Bu dâvayı bilâhare benimseyen İran, İslâm tarihinde çok meş'um bir rol oynamıştır. (Tafsilât için bakınız: **Tâhir Harimî Balcıoğlu**- Türk Tarihinde Mezheb Cereyanları, İstanbul, 1940)

"Şia", **Hz. Ali**'den sonra kimin halife olacağı mevzuunda **hâlâ sürüp** giden derin tefrikalara düşmüştür. İmâmeti, **Hz. Ali** evlâdından ehil olup, halkı kendine biate çağırana hasreden görüşte olanlara bu mezhebin kurucusu **Hz. Hüseyin**'in oğlu **Zeyd**'e nisbetle **"Zeydiyye"** denilmiştir.

Zeyd'in şeyheynin imâmetini sahih addetmesine kızarak ayrılanlara **"Râfiza"** adı verilmiştir. Bu şekilde saymakla bitmez fırkalara ayrılmışlardır.

İmâmiyenin bir kolu da **"İsnâaşeriye"**dir. Bunlar, **Hz. Ali** soyundan oniki zâtın imâmetine kaildirler. Kabul ettikleri imamların onikincisi, **Muhammed bin Askerî**'nin ki; bunun lâkabı **"Mehdî"**dir; esrarengiz bir surette kaybolduğunu, kıyâmete yakın tekrar ortaya çıkarak adâletle hükmedeceğini iddia ederler. Bunlara mehdiyi beklemelerinden dolayı **"Muntazar"** adı verilir. Mehdî zuhur edinceye kadar İmâmet Makâmı'nın herhangi bir kimse tarafından işgal edilmesini meşrû addetmezler.

Bu sakat görüşler, yüzyıllarca İran'ın propagandaları sebebiyle Anadolu içlerine girmiş ve bilhassa kuruluşunda Sünnî olan bazı tarikatlara oldukça te'sir icrâ etmiştir. Anadolu **"Türk Birliği"**ni parçalamak maksadına mâtuf siyâsî entrikaların eseri olan bu Şii hareketinin en tipik misâli, **"Bektâşîlik"** Tarikatı'nın sonradan aldığı vahim şekildir.

lamak mümkündür:

1-Müslim olmak.[524]

2-Takvâ sahibi ve âdil olmak.[525]

3-Müctehid olmak.[526]

4-Selâmet-i havâssa sâhib olmak.[527]

5-Erkek olmak.[528]

Bunlardan başka bir de **"tehdîdini îkâa kaadir olmak"**, yani istediği şeyi zorla yaptırabilecek güce sahip olmak gibi bir şart daha vardır. Bu da halîfenin, siyâsî iktidarın başı olarak ona sahip ve mutasarrıf bulunması ile kaimdir. Siyâsî otoritenin teessüsü hususunda usulî bir emredici kaide mevcud olmadığından bütün bu şartları hâiz olan bir şahsın, Hilâfet Makamı'na geçebilmesi için de -Ashâbın ictihad ve tatbikatı ile sâbit olduğu üzere- şer'î ve fiilî dört yol vardır:

1-Seçim

Bu, **"ehl-i hal' ve'l-akd"** denilen seçme ehliyetini hâiz olanlar tarafından gerçekleştirilir. Bunlar müslim, istikamet sahibi, re'y ve ictihadlarına îtibar edilen mütehayyizândan kimselerdir.

Dikkat edilecek olursa, herkesin re'yi aranmamaktadır. Bir kere gayr-i müslimlere bu hususta hiçbir şey sorulmadığı gibi müslümanlardan da ancak belli vasıftaki bir kısmının re'yi alınmaktadır. **Hz. Ebûbekir**'in seçimi böyle olmuş ve Sahâbe'nin kabulü ile bu hususta **"icma"** vâkî olmuştur. Zira emredilmiş bir şeklî kaide mevcud olmadığın-

524 Âl-i İmran Sûresi, âyet 19, 85.

525 el-Bakara Sûresi, âyet 124, 204-205.

526 ez-Zümer Sûresi, âyet 9.

527 el-Bakara Sûresi, âyet 247.

528 en-Nisâ Sûresi, âyet 34.

dan, mes'ele, ictihad için maslahata bırakılmış demektir!..

2-Veliahd Tayini:

Bir halîfenin kendisinden sonra gelecek halifeyi bizzat tâyin edip, halka ona bîat etmelerini emretmesidir. Meselâ **Hz. Ebûbekir**, kendisinden sonra gelecek halifeyi bizzat ve ismen tâyin etmiştir. Bu nevî **"vasiyet"** veya **"tavsiye"**dir. Hatta buna **"veliahd"** tâyini de diyebiliriz. İleride anlatılacağı üzere, son Abbâsî Halifesi **Mütevekkil Alellâh** da Hilâfeti, **Yavuz Sultan Selim**'e bu tarzda devretmiştir.

"Verâset Usûlü" de bir nevî tâyin olmakla beraber ondan bir hayli farklıdır. Bugün daha çok Osmanlı'ya hücum için bu usûlün islâmî olmadığı iddia edilmektedir. Alevî propagandalarının eseri olan bu görüş, tamamen yanlıştır.[529]

---

529 Usûl-i verâset, İslâm'ın men ettiği bir usûl olsaydı, hiç **Hz. Ali** (k.v.) hayatından ümid kesilecek bir durumda bulunduğu sırada taraftarlarının:

"-Senden sonra **Hz. Hasan**'a biat edelim mi?" suâline karşılık olarak:

"-Size bunu ne tavsiye ederim ve ne de yapmayınız derim!.." buyururlar mıydı?

Hele **Hz. Ömer**, ölüm döşeğinde iken:

"-Yerine oğlun **Abdullâh**'ı seçelim mi?" suâline:

"-Hayır, bir evden bir kurban yeter!" cevâbını mı verir, yoksa:

"-Hilâfet, saltanat değildir!.." mi derdi.

Herhâlde şiî ahundlarının İslâm'ı, **Hz. Ali** ve **Hz. Ömer**'den daha iyi bildiğini iddia edecek biri bulunamaz!..

Hiç saltanat İslâm'ın men ettiği bir usûl olsaydı, en mûteber hadis külliyâtından biri olan **"Câmiü's-Sağîr"**de **"es-Sultânü zıllullâhi fi'l-ard..."** ibâresiyle başlayan yedi tane hadis-i şerif yer almış olabilir miydi? Bunlardan birincisinde:

"es-Sultânü zıllullahi fi'l-ardı ve ileyhi'z-zâîfü ve bihî yentasiru'l-mazlûm." Yani, *"Sultan, Yeryüzünde Allâh'ın gölgesidir. İstinadgâhı olmayan zayıf insanlar, O'na iltica eder ve bir taraftan zulüm görenler, haksızlığa mâ'ruz kalanlar da O'nun sayesinde, haklarına vâsıl olur-*

3-Şûrâya Havâle:

Bir halîfenin kendisinden sonra yerini alacak şahsı, ümmete tavsiye etmesi usûlüdür. Bu, bir şahıs olabileceği gibi birkaç şahıs da olabilir. Meselâ **Hz. Ömer**, Aşere-i Mübeşşere'den o sırada hayatta olan altı kişiyi müntehib tâyin ederek, bunları aralarından birini halife seçmek hususunda vazifelendirmiştir.

4. Kılıç Zoru veya İrsiyet (Hakk-ı Seyf)

Bu usûl, Hilâfet Makamı'nın kılıç zoruyla elde edilmesi ve intikalinin irsen sağlanması yoludur. İslâm tarihinde bu yolu ilk olarak ihdas eden, **Hz. Muâviye**'dir. O, bu hususta, evvelemirde yakınları ile istişâre etmiştir. **Muğîre bin Şû'be** de kendisini bu yolda harekete teşvik edenler arasındadır.

Hilâfeti kendisinden sonra muallakta bırakmaktan doğacak mahzurları göz önüne getiren **Hz. Muâviye**, verâset usûlünü şer'î bulduğundan değil, maslahatın iktizâsından dolayı ihdas ve tercih etmiştir.

Zuhûr edebilecek ihtilâflar ve dökülmeye âmâde müslüman kanı hesapsızdı. Gerçekten o devirde mevcud içtimâî şartlar göz önüne getirilir ve az bir müddet evvel bu mes'ele etrafında kopan fırtınalar hatırlanırsa, **Hz. Muâviye**'nin niçin bu yola gittiği daha iyi anlaşılır.

Hz. Muâviye -hiç şüphesiz- bu mülâhazalarla oğlu **Yezid**'i kendisine **"Veliahd"** tâyin etti. Ondan sonra da

---

lar: " buyrulur muydu? (Tafsîlât için bkz: **Ömer Ziyâeddin Dağistânî**-Hadîs-i Erbaîn fî Hukûku's-Selâtîn, İstanbul, 1226. Meşrûtiyet inkılâbı sırasında yayınlanan bu eser, âdil sultanları öven kırk hadîs-i şerîf ihtivâ etmektedir.)

Ayrıca bu hususdaki tafsîlât için şu eserlere bakılabilir: **İmâm Ebû'l-Hasan Mâverdî**- el-Ahkâmu's-Sultâniye, İstanbul, 1976 veya **Dr. Hasan Gümüşoğlu**-İslâm'da İmâmet ve Hılâfet, İstanbul 1999

maslahat iktizâsından doğan bu usûl, hep devam edip gitti. Bu tarz hilâfete **"hilâfet-i sûriye"**, yâni *"şeklî hilâfet"* denildiğinden evvelce bahsetmiştik.

Bu usûle başvurmanın bir sebebi de anarşi ve efkârın bir noktaya cem'indeki fevkalâde güçlüktür. Kuvve-i kaahireye (susturucu kuvvete) başvurmadıkça netice almanın imkânsız görüldüğü ahvâlde müracaat edilen bu usûl, fiilî bir zarûretin îcâbı ve eseridir.

Burada tekrar edelim ki, İslâm'da siyâsî otoritenin ortaya çıkması için emredici bir usûlî kaide mevcud değildir. Bu demektir ki, mes'ele içtihâda havâle olunmuştur. Yukarıda arz olunan usûllerse, hepsi de müctehid olan Ashâb-ı kirâmın ictihad ve fiilen tatbik edişleri ile sâbit ve ümmet için mâbihi'l-tatbik (tatbîki gerekli) olmuştur.

Esas hakkında ise, dört emredici kaide vardır. Bunlar:

1-Ahkâm-ı Şer'iyyenin Tenfîzi: Yani şeriat hükümlerini esas alan ve onların emrettiği istikamette icraatta bulunmak.

2-Emânetin Ehline Tevdii: Yâni âmme selâhiyeti kullanacak olan memurların tâyininde liyakate itibar edip adam kayırıcılık yapmamak.

3-Şûrâ: Tek karar verici olmayıp **"ehl-i hal' ve'l-akd"** olanlarla istişâre etmek. Bunların hepsi âyetle sâbittir.

Bu üç şartı yerine getirenlerin ne sûretle iş başına gelmiş olmalarına itibar olunmayarak idâre edilenlerden **"biat"** alınır. Bu ümmete vâciptir. O hâlde bir şart da idâre edilenler için mevcud demektir ki, bu da **"biat"**tır.

4-Biat: Bu da islâmî idârenin meşrûiyeti için dördüncü bir şarttır ki, munzam bir seçim demektir.

B-Hz. Ebûbekir'in Seçimi ve Devrinin Belli Başlı Vak'aları

a-Hz. Ebûbekir'in Seçimi

Hz. Peygamber, kendisinden sonra kimin kendilerine halef olması hususunda sarih bir beyânda bulunmamış olmasından dolayı, bu iş, Ashâb'ın takdirlerine havâle edilmiş demekti. Ashâb'ın her biri, Peygamber (s.a.v.)'i, O'na îman etmiş olarak görmenin feyiz ve bereketi ile müctehid kabul edildiğinden, farklı görüşlerin ortaya çıkması kaçınılmazdı. Nitekim daha Rasûlullâh defnedilmeden vâkî olan münâkaşalar sonunda ortaya konulan görüşler, üç esasa ircâ edilebilmek sûretiyle şöyle hülâsâ edilebilir:

1-Emâret, yani reislik, ümmetin siyâsî ve dinî işlerini sevk ve idâreye ehil ve lâyık olanın hakkıdır. Bu, umûmiyetle Ensar'dan olanların ileri sürdüğü bir fikirdi.

Bunlar diyorlardı ki:

"-Muhtelif Arap kabileleri, İslâm'a bizim kılıçlarımızın zoru ile boyun eğmiştir. Bu yüzden emâret bizim hakkımızdır..."

Bu düşüncede olan Ensâr'ın namzedi **Sa'd bin Ubâde** idi.

2-Hilâfet için, ümmetin işlerini sevk ve idâreye liyâkat ve kifâyetin yanı sıra **"Kureyş"**ten olmak vasfı da aranmalıdır. Muhâcirîn'den olanların ekserîsi bu re'yde bulunuyordu. Bunların namzedi de **Hz. Ebûbekir**'di. Bunlar da *"el-Eimmetü min Kureyş"* yani "İmamlar Kureyşten'dir!.." hadîs-i şerîfine istinad ediyorlardı.

3-Gayret-i akrabiyye ile düşünenler ise, emâretin, Hz. Peygamber (s.a.v.)'e -kan bağı itibariyle- en yakın olanın hakkı bulunduğunu iddia ediyorlardı.

Benî Hâşim'in ileri sürdüğü ve halîfenin **"Hâşimî"** olmasını müdâfaa eden bu görüşün taraftarlarının namze-

di de **Hz. Ali** idi. Gerçi bu sırada Hz. Peygamber'e kan itibariyle en yakın kimse, amcası **Hz. Abbas**'tı. Fakat O, Muhâcirîn'in en sonuncularındandı. Bu yüzden **"Aşere-i Mübeşşere"**[530] olmak ve Hz. Peygamber'in biricik kızı **Fâtımatü'z-Zehra**'nın kocası bulunmak gibi çeşitli meziyetleri nefsinde cem'eden **Hz. Ali** varken **Hz. Abbas**'ı ileri süremiyorlardı.

Bu bâbda en isâbetli görüş, -hiç şüphesiz- Sahâbeyi Kirâm hazerâtının ekseriyetinin katıldığı ikinci görüştü. Zira Ensar'ın İslâmiyet'e yaptıkları büyük yardım veya Haşimîler'in Hz. Peygamber'e neseben yakınlıkları, fevkalâde hürmet ve riâyete lâyık idiyse de Hilâfet, ne geçmiş hizmetlere bir mükâfat ve ne de akrabaya kalan bir mîrâs gibi telâkki olunabilirdi.[531]

Bu görüşte yer alan **"Kureyş'ten olmak"** vasfı dahî neseb ve sıhriyyetten ziyâde o sırada Kureyş'in Arap kabileleri içinde en kuvvetli ve îtibarlı olmasından ve sultasını (otoritesini) kabul ettirmesi ihtimalinin daha ziyâde bulunmasındandı.

Hakikaten halifenin Kureyş'ten olması şartı üzerinde fikir yürüten müellifler -evvelce bir nebze bahsetmiş olduğumuz üzere- Kureyş'in muhtelif Arap kabileleri üzerindeki rakip kabul etmez otoritesi üzerinde durmuşlardır.[532]

---

530 Aşere-i Mübeşşere, **"Müjdelenmiş on kişi"** demektir ki, bunlar, henüz hayatta iken Hz. Peygamber (s.a.v) tarafından cennetlik olarak tavsif ve ifâde buyrulmuş olan şu şahıslardır:

Ebûbekir Sıddîk, Ömerü'l-Faruk, Osman b. Affan, Ali b. Ebî Talib, Talha ibni Ubeydullah, Zübeyr bin Avvam, Sa'd bin Ebî Vakkas, Said bin Zeyd, Abdurrahman ibni Avf, Ebû Ubeyde bin Cerrah.

531 **A. Cevded Paşa**- a.g.e., c.I, sh.286

532 Son devir müelliflerinden **Abdulaziz Caviş**, Ensar ve Kureyşliler'in mevkî ve nüfûzlarını uzun uzun tahlilden sonra şöyle demektedir:

"Aleyhisselâtü vesselam Efendimiz, senelerce Medîne ahalisi arasın-

Hilâfet Makamı'nı işgalden murâd ise, Müslüman-

da bulunarak halkı İslâm'a dâvet, dinin neşri yolunda onlarla birlikte bunca mücâhede ettiği hâlde Mekke'nin fethi ile Kureyş Müslümanlığı kabul ettikleri zaman olduğu kadar halk, dâvete icâbet hususunda bir hırs ve tehâlük göstermediler. Çünkü Arabın gerek avam sınıfı, gerek mülûk ve ümerâsı Medine ahâlisinden ne bir korku hissediyor, ne de onların te'sirine iktifâ, emirlerine imtisal kaydında bulunuyordu.

İşte Risâletmeab Efendimiz, bütün bu sebepleri gözönünde bulundurduğu için ölümü sırasında Hilâfet'in Kureyş'e (Ensar'a değil) âid olmasını vasiyet etmiş, bir taraftan da Kureyş'e İslâm'ın kökleşmesi yolunda pek güzîde hizmetleri sebketmiş ve üzerlerine harb açan müşriklerin şiddetli savletlerine sırf dinin te'yidi maksadıyla göğüs germek sûretiyle emsalsiz fedakârlık göstermiş olan Ensar'a karşı son derece iyi muâmele etmelerini tavsiye ve ihtardan da hâlî kalmamıştır.

Nitekim şu hadîs-i şerif, irtihal-i Nebevî'den bir ay mukaddem şerefvârid olmuştur:

"-Ey muhacirin cemaati, siz günden güne çoğalıyorsunuz. Ensar ise çoğalmıyorlar. Ensar benim, daraldıkça muâvenetlerine sığındığım bir melce' ve penâhımdır. Onların uslu, akıllılarına hürmet ve ikram ediniz. Fenalığı görünenlerin de kusuruna bakmayınız!.."

Risâletmeab Efendimizin ölümünü müteakip Muhâcirîn ile Medineliler arasında zuhûrundan endişe ettiği hâl, kısmen vukua gelmiş ise de vasiyyet-i seniyye-i Nebeviyye işin had bir şekil almasına, iki fıkranın da mahvını intaç edebilecek azîm bir fitnenin hüküm sürmesine meydan bırakmamıştır.

Yukarıdaki sözlerden anlıyoruz ki, Aleyhisselatü vesselam Efendimiz'in ölüm döşeğinde bu şekilde vasiyyette bulunmasının hikmeti, bütün Arap kabilelerinin Kureyş'e karşı müfrid bir taassup hissi beslemesi, havas ve avam, bütün Araplar'ın Mekke ehline mûti' ve münkad bulunması idi.

Bu bize gösteriyor ki, Arapda unsûrî taassup ruhu, bilâhare zaafa uğrayınca bizzat halifeler bahis mevzuu olan vasiyyet-i seniyyeye imtisal etmeye bir mecburiyet görmemeye başladılar. Bu kabilden olarak ***Ömer İbn-i Hattab*** *ölürken demişti ki:*

"-Muaz ***İbni Cebel*** *sağ olaydı, hilâfeti O'na tefviz ederdim.* ***Huzeyfe****'nin kölesi* ***Sâlim*** *berhayat bulunaydı, O'nu halife yapardım."*

Bunlardan birincisi Medine ahâlisinden, ikincisi bi'l-mükâtebe âzad edilmiş bir köle olup hiç birinin neseben Kureyş ile bir alâkası yoktu.

Yalnız şurasını nazar-ı dikkatten uzak tutmamalıdır ki; Risâletmeab Efendimiz, Hilâfet'in Kureyş'e tefvizini vasiyet ettiği esnâda onların da adl ve istikamet dâiresinde vazife görmelerini şart koşmuş ve bunu söyledikten sonra, ***"Müstakimâne hareket etmezlerse, kılıçlarınızı boynunuza takıp ocaklarınızı söndürünüz. Yapamazsanız hakikaten sersem***

lar arasında sulh, sükûn ve ittihadı sağlamaktır. Bunun ise, kuvvet ve otorite sayesinde gerçekleşebileceğini söylemeye hâcet yoktur. O sırada Ensar'ın nüfuzu, Medine hâricine çıkmıyordu. Hâlbuki Kureyş, eskiden beri Arab Beldeleri'nin her tarafında müthiş bir ihtiram görmekteydi. Bu itibarla Hz. Peygamber'den sonra ümmetin riyâseti mevkiine ancak Kureyş'den olan, fakat liyâkat ve kifâyeti ile de ekseriyetin tasvibine mazhar olabilecek birinin geçmesi en tabiî bir netice idi. Ancak o sırada Kureyş'in en kalabalık ve kuvvetli kolu **"Benî Ümeyye"** idi. Benî Ümeyye'nin reisi de Hz. Peygamber'in kayınpederi **Ebû Süfyan**'dı. Fakat **Ebû Süfyan**, Uhud Harbi'nde Müslümanların pek çok zayiat vermesine sebep olmuş ve Mekke'nin fethi sırasında **"Müellefetü'l-Kulûp"**[533] meyânına dâhil olmuş bir kimse idi. Sonradan çok kuvvetli bir müslüman hâline gelmişse de henüz mâzîsinin tesirleri tamamen zâil olmamış bulunuyordu.

Bu sebeple en evvel İslâm'la müşerref olan ve Hz. Peygamber'in vefatından önce O'nun emriyle cemaate imamlık eden **Hz. Ebûbekir** dururken başka birinin seçilmesi imkânsızdı. Gerçekten, Hz. Peygamber'in vefatı hengâmında **Hz. Ömer** bile telâş ve şaşkınlık içinde kalıp **Ebû Ubeyde bin Cerrah**'a:

"-Elini uzat, sana biat edeyim!.. Zira, Rasûlullâh'ın buyurduğu üzere sen bu ümmetin emînisin!.." demesi üze-

---

*ve bedbahd kimselersiniz!.." buyurmuştur. Bunu **Trablusî ile Taberânî** ruvat-ı sika olan hadîsden ihraç etmişlerdir."* (Bkz. **Abdülaziz Câviş**-Müslümanlıkta Hilâfet, Sebilürreşad, c. 14, sh. 215 vd.)

533 **"Müellefetü'l-Kulûb"**, kalbleri kazanılacak olan bir zümreyi ifade eder ki, bunlar nüfuzlu aşiret reisleri veya henüz ihtidâ etmemiş kimselerdir.

Hz. Peygamber tarafından İslâm'daki kardeşlik ve ictimâî muâvenetin tezâhürüne vesîle olmak üzere kendilerine hazineden bir miktar yardım yapılmış, yani bu sûretle İslâm'a meyillerinin takviye edilmesi düşüncesiyle hareket edilmiştir.

rine muhatabının:

"-Yâ **Ömer**!.. Senin İslâm'a geldiğin günden beri böyle zayıf bir re'yini görmedim. İçimizde **"sıddîk"** ve mağarada **"iki kişinin ikincisi"** olan bir zât varken, bana nasıl biat edersin?!." dediği meşhurdur.

Hakikaten Ashab-ı Kiram hazerâtı, bir yere toplanıp da re'ye müracaat olunsaydı, kaahir bir ekseriyetle **Hz. Ebûbekir** üzerinde birleşileceği muhakkaktı. Fakat ne yazık ki, buna imkân bulunamadı. Şöyle ki:

Hz. Ebûbekir, diğer ileri gelen Ashab-ı Kiram hazerâtı ile Hz. Peygamber'in teçhiz ve tekfini ile meşgul bulunmakta iken, oraya gelen **Mugîre bin Şû'be, Hz. Ömer**'in kulağına eğilip:

"-Ensar, **"Beni Saîde Sakafı"**nda toplandılar. Re'sen bir şeye (yani halifenin kim olacağına) karar verirler ise, aramızda muhârebe zuhûr eder!.." demesi üzerine, **Hz. Ömer,** yanına **Hz. Ebûbekir** ve **Ebû Ubeyde**'yi alarak Beni Sâide Sakafı'na vardı.

Meclise dâhil olduklarında Ensar'ın **Said bin Ubâde**'ye biat etmek üzere olduklarını gördüler. Müzâkerenin, kendileri yokken bir hayli gelişmiş ve tehlikeli bir mecraa sürüklenmiş olduğunu anlamakta gecikmediler. Bunun üzerine söz alan **Hz. Ebûbekir,** Ensar'ın fazîletlerini ve İslâm'a hizmetlerini bir bir güzelce sayıp döktükten sonra Arab kabilelerinin Kureyş'ten başkasına biat ve itaat etmelerini mümkün ve muhtemel görmediğini söyledi. **Hz. Ömer** de O'nu te'yid edince Ensar:

"-Öyleyse bir bizden, bir de sizden emîr (yani halîfe) seçilsin!.." mütalâasını dermeyan ettiler.

Bu ise, üzerine titrenilen vahdet-i islâmiyeyi kökünden sarsacak çok tehlikeli bir yoldu. Bu tarz-ı hareketin vahâmetini, **Ebû Ubeyde** pek müessir bir sûrette izah etti.

Bu müzâkere bir hayli uzamış ve kılıçların sıyrılmasına ramak kalmıştı. **Hz. Ebûbekir** bir eliyle **Hz. Ömer**'i diğer eliyle de **Ebû Ubeyde**'yi tutarak:

"-Size bu iki zâttan birine biat etmenizi tavsiye ediyorum!.." dedi.

Her ikisini de öne doğru çekerek aralarında durdu. Bu tavır, son derecede gergin olan havayı biraz yumuşattı. Fakat **Hz. Ömer**:

"-İçinde **Hz. Ebûbekir** gibi bir yüce zâtın bulunduğu bir cemaate aslâ riyâset edemem!.." diye bağırarak elini uzatıp O'na biat etmekle kopmak üzere olan fitnenin yatışmasına imkân hâsıl oldu.

Gerçekten herkesin **Hz. Ömer**'in kendisi halife olmak istediğini ve bunun için münâkaşa ettiğini sandığı bir anda, O'nun, **Hz. Ebûbekir**'e biat etmesi ortalığı yatıştırmış, O'nu gören diğer ashabın da biatleriyle mes'ele kökünden halledilmiş oldu. Sadece, **Sa'd bin Ubâde** re'yinde mûsır davranmışsa da bu durum, O'nun tek kalması sebebiyle gergin âsabların yatışmasına mâni teşkil etmemiştir.

Bu sûretle en isâbetli bir seçim yapılmış oldu. Zira Hz. Peygamber, bu hususta sarih bir beyânda bulunmamışlarsa da kendilerinden sonra riyâset-i âmme makamını **Hz. Ebûbekir**'in işgal etmesini arzu buyurduklarını, gerek işaret ve gerekse delâlet tarikiyle belli etmekten de geri kalmamışlardır. Bu sebepledir ki, Ashab-ı Kiram hazerâtı, **Hz. Ebûbekir**'e ittifakla **"Halife-i Rasûlullâh"** ünvanını vermişlerdir. Bu ittifak, yani **"icma"**, hem **"Hilâfet"** yani imam nasbının vücûbuna ve hem de **Hz. Ebûbekir**'in hilâfetinin meşrûiyyetine kâfî bir delil ve mesned teşkil etmiştir.

Bu sûretle **Hz. Ebûbekir**, Hilâfet Makamı'na ümmetin icmâı ile geçmiş olmasına rağmen yine de bazı muhâ-

lefetlerle karşılaştı. Beni Saîde Sakafı'ndaki toplantıya **Hz. Ali** ile Hâşimîler'den gayrisi iştirak etmiş ve **Hz. Ebûbekir**, bir tek muhâlife (**Sa'd bin Ubâde**) karşı ittifakla halife seçilmişti.

Hz. Ali ise, bu sırada **Hz. Fâtıma**'nın hânesine çekilmiş ve müstenkif kalmayı tercih etmişti. Orada Benî Hâşim'in ileri gelenleri ile aşere-i mübeşşere'den **Zübeyr** ve ashabın ileri gelenlerinden **Mikdad bin Esved, Selmanı Fârisî, Ebû Zer, Ammar bin Yâsir** ve **Kâ'b** gibi zâtlar içtimâ etmişlerdi. Bunların hepsi de **Hz. Ali**'ye biat etmek istiyor ve mes'elenin Benî Saîde Sakafı'ndaki içtimâda böyle âniden kararlaştırılarak kendilerinin istişâre hârici bırakılmalarına gücenmiş bulunuyorlardı.

Gerçekten bu zâtların hepsinin de böyle mühim bir mes'elede re'yleri alınmak gerekirdi. Fakat ne yazık ki; hâdiselerin gelişmesi karşısında fitneyi önlemek korkusuyla buna imkân bulunamamıştır.

Bunlar arasında bulunan **Hz. Abbas, Hz. Ali**'ye:

"-Gel, ben sana biat edeyim. Nâs da biat eder!.." demesi üzerine **Hz. Ali**, böyle bir hareketin fitne ve fesat doğurmaktan başka bir fayda sağlamayacağı yolundaki bir itirazla O'na mâni olmuştur.

Yeni Müslümanlardan olduğu için câhiliyyet devri alışkanlıklarından kurtulamayan **Ebû Süfyan** ise, **Hz. Ali**'ye:

"-Peygamber'in Hilâfeti'nin Kureyş'in en küçük şûbesine bırakılması ne demektir?! (Çünkü **Hz. Ebûbekir**'in kabilesi, Benî Ümeyye'ye nazaran azlıktı.) Elini uzat, sana biat edeyim!.. Vallahi istersen etrafı atlı ve piyade ile doldururum!.." deyince **Hz. Ali**:

"-Yâ **Ebâ Süfyan!** Sen Müslümanlar arasına nifak mı

sokmak istiyorsun?"[534] karşılığını vermiştir.

Bununla beraber, **Hz. Ali, Hz. Ebûbekir**'e biat işinde bir hayli gecikmiştir. Fakat bunun asıl sebebi, **Hz. Fâtıma**'nın, **Hz. Ebûbekir**'e son derecede kırgın olmasıydı. Bu da Hz. Peygamber'in mîrası meselesinden doğmuş bulunuyordu.[535]

---

534 *"...İçlerinde Benî Hâşim'den ve Ehl-i Beyt-i Nebevî'den Aram-i Nebî (yani Hz. Peygamber'in amcası) **Abbas** ve amcazâdesi **Ali bin Ebî Talib** v.s. gibi zevât bulunduğu hâlde sâir muhâcirîne biat edilmeyip de **Ebûbekir**'e tevcih-i Hilâfet olunması, şâyân-ı nazarı dikkat görülür.*

*Bu hususta gerek **Hz. Ömer** ve gerek sâirler tarafından muhtelif mevâkide vâki olan beyânâta nazaran Benî Hâşim, nûr-i nübüvvet kendilerinden zuhûr etmiş bulunmakla zaten büyük bir makam ihraz etmişlerdi. Bu büyük ve mümtaz mevkie bir de Makam-ı Hilâfet'i ilâve etmek büsbütün fazla olacaktı.*

*İhtimâl ki; İslâmlar, bu hususta Hz. Nebevî'nin eserine iktidâ etmişlerdi. Çünkü Amm-i Nebî (Hz. **Abbas**) bir defa Hz. Nebî'den kendisini bir işe me'mur yapmasını istemiş iken Hz. Nebî, O'nun mes'ulünü is'af etmemişti.*

*Ezcümle **İmam Hasan bin Ali, Muâviye**'ye terk-i hilâfet ettiği zaman:*

"-Cenâb-ı Hak, nübüvvet ve Hilâfet'in her ikisini birden bizde cem etmeyi arzu etmemiştir!.." demişti. (Bkz. **Corci Zeydan**- Medeniyet-i İslâmiye Tarihi, c. 1, İstanbul, 1328, sh. 51)

535 Hz. Peygamber, **"Fedek Bahçesi"** denilmekle mâruf bir bahçeyi hayatta iken kızı **Hz. Fâtıma**'ya bahşetmişti. **Hz. Ebûbekir:**

"-Peygamberler mîrâs bırakmazlar!.." hükmüne istinâden bu bahçeyi Beytü'l-mâle intikal ettirmiş ve **Hz. Fâtıma**'nın itirazını kabul etmemişti.

Bundan bir güceniklik hâsıl olmuş, ihtimal **Hz. Ali** de muhterem zevcesinin hissiyâtına hürmeten **Hz. Ebûbekir**'e biat için tâ **Hz. Fâtıma**'nın vefâtına kadar gecikmişti.

Sahih-i Buharî'de deniliyor ki:

*"... **Ali, Fâtıma** yüzünden herkesten hürmet görüyordu. **Fâtıma** irtihâl ettikten sonra herkesin kendisine karşı yüzünü astığını gördü. Bunun üzerine **Hz. Ebûbekir**'le barışmak ve O'na biat etmek için çâre aradı. **Ebûbekir**'e haber göndererek O'nu dâvet etti ve yalnız başına gelmesini istedi. Çok samimi görüştüler. **Hazreti Ali, Ebûbekir**'in faziletinden bah-*

Ertesi gün herkes Mescid'de toplandı. **Hz. Ebûbekir** minbere çıkarak ilk hutbesini îrâd etti:

"-Ey nâs!.. Sizin en iyiniz olmadığım hâlde sizin başınıza geçmiş bulunuyorum. Vazifemi yollu yolunda îfâ edersem bana yardım ediniz, yanılırsam bana doğru yolu gösteriniz. Doğruluk emânet, yalancılık hıyânettir. İçinizde zaîf, hakkını alıncaya kadar benim nazarımda kuvvetlidir. İçinizde kuvvetli, ondan başkasının hakkını alıncaya kadar zayıftır. Bir millet, Allah yolunda cihaddan fâriğ olursa, o millet zillete dûçâr olur. Bir millette fenâlık revaç bulursa, bütün o millet belâya uğrar. Ben, Allah ve Peygamber'e itaat ettikçe siz de bana itaat ediniz. Ben Allâh'a ve Peygamber'e isyan edersem, sizin bana itaatiniz lâzım gelmez. Haydi namazınıza!.. Cenâb-ı Hak, cümlenizi rahmetine lâyık eylesin!.."[536]

Hz. Ebubekir'in hilâfeti üzerinden aylar geçtiği halde (altı ay) **Hz. Ali**'nin **O'nun** hilâfeti karşısındaki tavrına bir nevî adem-i tasvip mânâsı verenlerin tezvirleri devam etmekte olduğundan **Hz. Ebûbekir**, kâmilâne bir hareketle bu durumu düzeltmek yoluna gitmişti.

Hz. Ali, Hz. Fâtıma'nın vefatı üzerine inzivayı terk etti. Zira **Hz. Ebubekir, Ebû Ubeyde**'yi **Hz. Ali**'ye gön-

---

*setti, yanlış bir zehâba kapıldığını söyledi, îtizar etti. **Hz. Ebûbekir**'in gözleri yaşardı ve Rasûl-i Ekrem'in akrabasına karşı olan büyük hürmetinden bahsetti. Öğle namazından sonra minbere çıktı. Şehâdet getirdi. **Ali**'nin bîat hususunda gecikmesini mevzûbahs ederek O'nun mâzeretini kabul ettiğini söyledi. Sonra istiğfar etti.*

__Ebûbekir__'i müteakip, __Ali__ şehâdet getirerek __Hz. Ebûbekir__'in tâzime şâyân olduğunu söyledi. Bîatta gecikmesinin __Ebûbekir__'e rekabetinden ileri gelmediğini anlattı. Ancak karâbet (akrabalık) dolayısıyle bir hisse sahibi olduklarını, __Ebûbekir__ mâni olunca müteessir olduklarını beyân etti. Bu sûretle __Ali__'nin de __Ebûbekir__'e biatı, Müslümanları sevindirdi."
(Sahih-i Buharî, Cüz: 5, sh: 83, İstanbul tab'ı)

536 **Taberî**- Tarih, II, 234-236.

dererek, biat etmekte gecikmesinin Müslümanlar arasında fitne çıkmasına ve dedikoduların yayılmasına sebep olduğunu, bu işe bir son vermek gerektiğini söyletti. **Hz. Ali** de biat işinde gecikmesinin ve evine kapanmasının **Hz. Ebûbekir**'in hilâfetini tasvip etmediğinden değil, Hz. Peygamber'in vefatından duyduğu büyük teessürden olduğunu bildirdi. Ancak bu hareket tarzının yanlış anlaşıldığına bu sûretle muttalî olunca ertesi gün mescide giderek **Hz. Ebûbekir**'e biat etti. Bu sûretle **Hz. Ebûbekir**'in hilâfeti hakkında ittifak vâkî oldu.

b-Hz. Ebûbekir'in Hilâfeti Zamanı Vak'aları

Hz. Ebûbekir, iki sene gibi pek kısa süren hilâfetinde (632-634) çok mühim işler başarmış, bir taraftan fütuhâta devam ederken, diğer taraftan da her yanda baş gösteren irtidad hareketlerini dirâyetle bastırarak büyük bir fitneyi önlemiştir.

İlk olarak, Hz. Peygamber'in hastalanmadan az önce hazırlattığı, fakat O'nun hastalanması ve arkasından da vefâtı dolayısıyla yola çıkmayıp beklemekte olan **Üsâme** Ordusu'na hareket emri verdi. Bu ordu, Şam yolunu açmak ve Mûte'deki mağlubiyetin intikâmını almak üzere hazırlanmıştı. Bu orduya yirmi yaşında bir genç olan **Üsâme bin Zeyd** kumandan tâyin edilmişti. Çünkü O'nun babası **Zeyd**, **"Mûte Seferi"**nde şehid olmuştu.

Bu ordu hareket etmeden önce, **Üsâme** yerine daha yaşlı bir kumandanın tâyini hususunda bir düşünce ortaya atılmış, bu hususu kendisine teklif eden **Hz. Ömer'e, Hz. Ebûbekir**:

"-Ey **Hattab**'ın oğlu!.. Rasûlullâh'ın tâyin buyurdukları bir kumandanı mı değiştirmemi istiyorsun? Vallâhî bu aslâ olamaz!" cevâbını verdi.

Hz. Peygamber'in hastalığı ve sonra da vefâtı üzerine sağda-solda sahte peygamberlik iddiâsına kalkışanlara dâir Medîne'ye haberler ulaştığından bir kısım Müslümanlar Medîne'nin yeni bir tehdide mâruz kaldığını düşünerek **Hz. Ebûbekir**'e mürâcaatla **Üsâme** Ordusu'nun bu sefere çıkarılmaması talebinde bulundular. Bu talebe karşı **Hz. Ebûbekir**:

"-Bu orduyu hazırlayan Hz. Peygamber'dir; ben O'nun emrine karşı gelemem! Nefsim elinde olan Allâh'a yemin ederim ki Rasûlullâh'ın bağladığı hiçbir düğümü çözmem. Kuşlar bizi kapsa, Medine etrafında yırtıcı hayvanlar dolaşsa, köpekler mü'minlerin annelerini ayaklarından sürüklese bile, yine de Usâme Ordusu'nu gönderirim." cevabını vererek kararından dönmemiştir.

Harekete geçen orduyu bir saatlik mesafeye kadar **Üsâme**'nin ısrarlarına rağmen yaya olarak uğurlamış ve onlardan ayrılırken de kendilerine:

"-Rasûlullâh'ın size emrettiklerini harfiyen yerine getiriniz!.. Hıyânet etmeyiniz, verdiğiniz sözü tutunuz, ganimetten çalmayınız, öldürülmüş kimselerin kulak ve burunlarını kesmeyiniz. Çocukları, yaşlıları ve kadınları öldürmeyiniz. Meyve ağaçlarını kesmeyiniz ve yakmayınız, yemek hâricinde koyun, sığır ve develeri kesmeyiniz. Manastırlarda Dünya'dan el-etek çekmiş kimselere rastlayacaksınız, bunlara ilişmeyiniz." nasihatini yaptıktan sonra geri dönmüştür.

26 Haziran 632 tarihinde, ikinci defa **"Mûte Seferi"**ne çıkan bu ordu, kırk gün sonra hiçbir zâyiat vermeden parlak bir zafer kazanmış olarak ganîmetlerle Medîne'ye geri dönmüştür.

Bu ordunun büyük başarılarla kısa zamanda Medîne'ye dönmesi, aynı zamanda irtidad hevesine kapılanlara bir gözdağı olmuşsa da, yine de bir kısım Arapların Medîne'ye he-

yetler göndererek **"zekât vermemek şartıyla müslüman olarak kalmak istedikleri"** görüldü. Ayrıca sağda-solda bir kısım sahte peygamberlerin zuhûr ederek halkı idlâl etmeye çalıştıklarına dâir mevsuk haberler alınmakta idi.

Bu gibi insanların hâlini Kur'ân-ı Kerîm daha önceden şöyle haber vermiş bulunuyordu:

"Ya Muhammed! Bedevîler; «biz îman ettik» derler. Sen, onlara şöyle de:

"-Hayır! Îman etmediniz. Siz ancak, «Müslüman olduk!..» deyin. Çünkü îman henüz kalbinize girmemiştir."[537]

İşte bu, kalplerine henüz îman yerleşmemiş bulunan insanların bir kısmı namaz kılıp, oruç tutmalarına karşı **"zekât"** vermek istemiyorlardı. Çünkü bunun hikmetini kavramamış bulunuyorlardı. Hâlbuki -daha önce de izah edilmiş bulunduğu üzere- Benî Sakîf kabilesi, Hz. Peygamber'den namazdan afv edilmelerini istedikleri zaman Rasûlullâh (s.a.v.) onlara:

"-Biliniz ki, farzları arasında namaz bulunmayan bir dinde hayır yoktur!.." buyurmuştu.

Şimdi benzer bir teklifte bulunanlara da:

"-Farzları arasında zekât bulunmayan bir dinde de hayır yoktur!.." cevabı verildi.

Bu zayıf îmanlıların bazıları da daha önce kâhinlik eden birtakım sahtekârların arkasına takılarak irtidâda sürüklenmişlerdi. Bunları idlâl eden bu sahte peygamberler şunlardı:

1-Esved-i Ansî

Sahte peygamberlerin ilki olup Yemen'de **"Ans Kabîlesi"**ne mensub olan bir kâhindi. Çeşitli hokkabaz-

537 Hucurât Sûresi, âyet 14-16.

lıklarla Ans ve Mezhiç kabilelerini etrafına toplayarak San'a'ya yürüyüp vâliyi öldürerek burayı ele geçirdi. Üzerine gönderilen **Muaz bin Cebel** başarılı olamadı. Bilâhare bölgedeki kumandanların birlikte hareketi ile öldürülüp adamları dağıtıldı.

2-Müseyleme

Buna **"Müseylemetü'l-Kezzâb"**, yani çok yalancı **Müseyleme** de denir. Sekizinci hicret senesinde Medîne'ye gelip güyâ müslüman olmuştu. Mensup olduğu Benî Hanîfe Kabilesi'nin reisliğini elde edince Peygamberlik dâvâsına kalkıştı. Kendisine vahiy geldiğini iddia ederek güyâ âyetler uyduruyordu. Kendi kabilesi ve Yemâmeliler'den pek çok insanı kandırıp etrafına topladı. Bunun üzerine önce **İkrime bin Ebû Cehil** gönderildi. Fakat başarılı olamadı. **Müseyleme**'nin birçok askeri vardı. **Hâlid bin Velid** kumandasındaki ordu, O'nu mağlub etti. Bu muhârebede vaktiyle **Hz. Hamza**'yı Uhud'da şehid etmiş bulunan **Vahşî**'nin attığı bir okla **Müseyleme** katlolunup fitnesi de bertaraf edilmiş oldu. Fakat müslümanlar bu savaşlarda ikibin şehid verdiler.

3-Tuleyhâ bin Huveylid

Aslen bir kâhin olan **Tuleyhâ**, dokuzuncu hicret senesinde Medîne'ye gelip güyâ müslüman olmuştu. Necid'de oturan Esed Kabilesi'ne mensuptu. Hz. Peygamber'in hastalığını öğrenince peygamberlik iddiasına kalkıştı. **"Zü'n-nûn"** adında bir melek vâsıtasıyla kendisine vahiy geldiğini iddia eden **Tuleyhâ** üzerine de **Hâlid bin Velid** gönderildi. Mağlup olup kaçan **Tuleyhâ**, bilâhare tekrar müslüman oldu ve **Hz. Ömer** zamanındaki Irak Seferi'ne katıldı.

4-Secah

Bu da ıraklı bir kadın kâhin idi. Peygamberlik iddiası ile ortaya çıkıp birtakım sihir ve kehânetlerle etrafına pek çok insan topladı. Halife **Hz. Ebûbekir**, bunun üzerine de **Hâlid bin Velid**'i gönderdi. **Secah** mağlup olunca kaçıp **Müseyleme**'nin yanına gitti. İki sahte peygamber evlendiler. Evlilik hediyesi olarak taraftarlarından yatsı ve sabah namazlarının kaldırıldıklarını bildirdiler. **Müseyleme**'nin bertaraf edildiği esnâda **Secah** tekrar müslüman olup memleketine döndü.

Mürted, tecdid-i îmân ederse (îmânını yenilerse) afv olunur. Aksi hâlde katlolunur. Bu islâmî kaideden istifade etti. Çünkü İslâm'da itibar, zâhiredir, yani dış görünüşedir. Nitekim **Hz. Ebûbekir**, **Üsâme** Ordusu Medine'ye dönüp biraz dinlendikten sonra bu orduyu onbir kısma ayırıp, her birine bir kumandan tâyin edip bunların her birini bir fitne mahalline sevk ederken, onlara:

"-Bütün davranışlarınızda Allah'dan korkunuz; Allah için yapılan savaşta azimli olunuz, mürtedleri savaştan önce İslâm'a dâvet ediniz. Dâvete uyan, güvenlik altında olacak, kabul etmeyenle gerektiği şekilde savaşınız. Allâh'ın emrini kabul edenlere kolaylık gösteriniz, ancak kâfirlerle savaşınız. Dâvete uyduğunu açıklayanın, gizli niyet ve emelleri varsa, bu onunla Allah arasındaki bir iştir. Bunu Allâh'a havâle ediniz. Ganîmetin beşte biri Beytü'l-mâle âiddir, gerisini adâletle gâzilere dağıtınız. Müslümanlara her zaman iyi davranınız ve onların kalplerini kazanmaya çalışınız."[538] tâlimâtını vermişti. Bu tâlimat dâhilinde hareket eden kumandanlar vâsıtasıyla kısa bir zaman zarfında her tarafta sükûnet yeniden tesis olundu.

538 **Taberî**- Tarih, II, 257-258.

Hz. Ebûbekir zamanında yapılan en önemli işlerden biri de **Hz. Ömer**'in teklifi ile **Zeyd bin Sâbit** başkanlığında bir heyet tarafından o zamana kadar deri, kâğıt ve kürek kemikleri üzerine yazılmış olan Kur'ân âyetlerinin bir araya toplanıp **"Mushaf"** hâline getirilmiş olmasıdır. Zira sahte peygamberlerle mücâdele edilirken pek çok hâfız şehid olmuştu.

Bu ilk Kur'ân-ı Kerîm nüshası, **Hz. Ebûbekir**'den **Hz. Ömer**'e, O'ndan da kızı **Hz. Hafsa**'ya ve en sonunda **Hz. Osman**'a intikal edip O'nun zamanında çoğaltılmıştır.

Hz. Ebûbekir'in irtidad hareketleri ve sahte peygamberleri bertaraf edip Arab Yarımadası'nda sulh, sükûnet ve devlet otoritesini yeniden tesis ettikten sonra, zamanı ve imkânları itibariyle çok büyük bir cür'et sayılabilecek bir işe teşebbüs etti: Irak havâlisinin fethi!.. İslâm'ın cihânşümul bir din hâline gelmesini sağlayacak fetihlerin bir ilk adımı olan bu askerî hamle, gerçekten o halîm selîm ihtiyardan beklenmeyecek bir cür'etkârlıktı. Zira Irak havâlisi o zamanın en kuvvetli imparatorluklarından biri olan **"İran Şehinşahlığı"**nın mülkü idi. O zamana kadar ancak otuz bin kişilik bir ordu çıkarabilmiş ve hiçbir tâlimli ve muntazam ordu ile savaşarak tecrübe sahibi olmamış bulunan müslümanlar için, bu harekât hayret verici bir teşebbüstü.

Buna rağmen İslâm orduları burada ard arda pek çok zafer kazandılar. İlk önce Bahreyn'deki mürtedlerle uğraşan kuvvetlere, buradaki işlerini bitirdikten sonra kuzeye hareket etmeleri emri verildi. Bunlar, İran öncü kuvvetlerini yenerek Şattu'l-Arab'a kadar ilerlediler.

Bunu haber alan **Hz. Ebûbekir**, bir taraftan oraya **Hâlid bin Velid**'i gönderirken diğer taraftan da bütün Arab kavim ve kabîlelerini cihâda dâvet etti.

Hâlid bin Velid, birkaç küçük çarpışmadan sonra,

Hafir'de İranlılar'ın meşhur kumandanı **Hürmüz**'le karşılaştı. O'nu mağlub edip kaçmaya mecbur bıraktı. İranlılar, yeniden birçok asker toplayıp Velece'de Müslümanlar'ın karşılarına çıktılar. **Hâlid**, bir kısım askerini pusuya yatırıp bir kısmı ile onlarla savaşa tutuştu. Muhârebenin en kızıştığı bir anda pusudaki askerlerini cepheye sürünce, Müslümanlar'a yeni imdat kuvvetlerinin geldiğini zanneden düşman ordusunda bozgun alâmetleri görüldü ve kaçmaya başladılar.

633 yılının Nisan-Mayıs ayları boyunca ileri harekâta devam eden **Halid bin Velid** kumandası altındaki İslâm ordusu, bölgedeki Hıristiyan Araplar ve Acemler'e karşı daha birçok zafer kazandılar ve Hire, Enbar gibi şehirlerle pek çok müstahkem mevkî fethedildi.

İslâm ordusunun bir koluna kumanda eden **Müsennâ** ise, on bin kişilik bir İran ordusunu mağlup edip dağıttı.

Irak havâlisinde, bu birbirinden parlak zaferler yaşanırken halife **Hz. Ebûbekir** vefât etti. Bununla beraber fütuhât inkıtaa uğramayıp devam etti. Bu Irak havâlisindeki müteselsil zaferlerin derûnî sebeplerini büyük bir vukûfla tesbit eden bir tarihçi şöyle diyor:

*"Roma'nın alaylarıyla galibâne çarpışan İran'ın muhteşem ordusuna, her biri birer kahraman ve nâmlı kumandan olan askerî reislerine, bir avuç müslüman meydan okuyordu. Zamanın harb tekniğinde, her biri birer muvaffak kumandan olan İran kahramanlarına karşı İslâm halifesinin gönderdiği kumandan, henüz muntazam meydan muhârebesi görmemiş, muntazam kuvvetlerle çarpışmamış olan **Hâlid bin Velid**'di. Lâkin Peygamber'in **"Seyfullah"** nâmını verdiği **Hâlid**'i, **Ebûbekir** tamamiyle takdir etmiş ve anlamıştı. Bu lâkabın tazammun ettiği mânayı hakkiyle keşfetmişti.*

***Hâlid bin Velid**, tarihte emsâli pek az görülen büyük kumandanlardan biriydi. Hattâ bu kadar meziyetleri nefsinde toplayan kumandan, beşeriyet tarihinde pek azdır. **Hâlid**, tam mânasiyle bir harb dâhisiydi. Beşeriyet'in diğer büyük kumandanlarına takdîmini îcab eden büyük meziyeti, harb tekniğini kimseden öğrenmemesi, İran ve Roma ordularını perişan eden usûlleri kendisinin îcad etmesidir. **Hâlid**, öyle bir kumandandır ki; asırlardan beri teessüs eden harb usûllerini değiştirmiş, bir inkılâb meydana getirmiştir.*

Irak ve O'nu müteakib Şam'ın fethedilişi, beşeriyet tarihinde müstesnâ bir yer işgal eder. Bu fütuhât, cidden bir hârika, içtimâî bir mûcizeydi. Vâkı'a bazı cihangirlerin beldeleri fetihte aynı sür'atle muvaffak olduğu görülür. Şu kadar ki; onların muvaffakiyetleri ve fütuhâtı, coşkun sellerin hızlı hücumuna benzer, akar, yıkar, geçer ve biraz sonra her şey'in tabiî hâlini, eski şeklini aldığı görülür. İslâm'ın fütuhâtı böyle değildi. İslâmî fütuhât, belâ, felâket getiren bir seylâb değil, siyâsî hastalıklara ilâç, içtimâî rahatsızlıklara devâ idi. Girdiği yeri yıkmıyor, yıkıkları yapıyordu. İlâhî adâlet nâmına kınından çıkan müslüman kılınçları, beşeriyetin sefâletine sebeb olan müstebidleri, ahlâksız hükümdarları, vicdansız gâsıbları, insanları refah ve haklarından mahrum bırakan cânîleri imhâ ediyor ve bütün insanları Şeriat-ı Muhammediye'nin, refah ve saâdet, adâlet ve müsâvât havasını teneffüs ettiren hududları içine idhal ediyordu.

Neresi islâm hükümetinin idâresi altına girerse, oradan zulüm ve sefâlet derhal kalkıyor, yerine islâmî adalet ve refah geliyordu. İslâmî adâlet, o kadar âşikâr ve müncelîydi ki, mağlûb olanların en câhil sınıfı bile eski zâlim hükümet ile yeni âdil hükümet arasındaki farkı görüyor ve kendisinin hayat ve saadetini te'min eden İslâm hükümetine

tam bir sadâkatle bağlanıyordu.

Fetholunan memleketlerden isyan zuhur etmeyişinin en mühim sebebi budur. ***Ebûbekir****'in siyâsî kudret ve dehâsının parlaklığını gösterecek târihî vesikalardandır ki; müşârünileyh, muharebelerde, zamanın iktizâsı olarak mağlûblara isabet etmesi zarurî olan ağırlıkları, yalnız mağlûblârın memur ve asker olanlarına yüklemekte, san'atkâr, ziraatçi gibi âsûde halkı, tamamen masun bırakmaktaydı.* ***Hâlid bin Velid****'e verilen emirlerden biri de harb esirlerini, bu son sınıfa teşmil etmemesine, beldelerin îmarında çalışanları taltif ve teşvik eylemesine dâirdi.*

İslâm'ın yalnız kılınçla intişar ettiğini iddia edenlerin, târihî vak'aları ne derece yanlış telâkki ettikleri, bu vukuâtın bîtarafâne tedkikiyle sâbit olur. Hattâ Emevî ve Abbasî melikleri tarafından fethedilen memleketler ahâlisinin İslâm'ı kabulleri, teşvik veya cebir şöyle dursun, bir nev'i mümânaat-ı mânevîye ile müsâdeme ediyordu. Böyleyken herkes İslâm Dini'nin her müslümana te'min ettiği eşitlikten faydalanmak emeliyle, hele İslâm Dini'nin muhâkemeye ve vicdana aykırı akîdelerden uzak olması sebebiyle İslâm oluyordu. Irak'ın tamamiyle fethi yaklaşmışken ve Şam'ın fethedilmesine muvaffakiyetle devam edilmekte iken, hicretin on üçüncü senesi ***Ebûbekir-i Sıddîk*** *hastalandı.*

Kendisinden sonra büyük hilâfet vazifesini ifâ için ***Ömer****'i münâsib buldu.* ***Abdurrahman bin Avf, Said bin Zeyd, Osman*** *ve Ensâr'ın reisi* ***Esved bin Huzeyr*** *ve daha bazı Kureyş ve Ensâr'ın ileri gelenleriyle istişâre etti. Bazıları* ***Ömer****'in biraz hadîdü'l-mizaç olduğunu söylemekle beraber hepsi meziyetlerini tasdik ve hilâfetini tensib ettiler. Yalnız* ***Talha*** *itiraz etti.*

İmam-ı Ali, Ömer*'in riyâset mevkiine getirilmesine taraftardı, hattâ:*

«-Ömer'den başkasını istemeyiz!» demişti."[539]

Güyâ **Hz. Ali** taraftarı olmaktan dolayı, **Hz. Ömer**'e düşmanlık yapanların kulakları çınlasın! Herhâlde onlar bilmiyorlar ki, **Hz. Ali**'nin, **Hz. Fâtıma**'nın vefâtından sonra evlendiği hanımlarından olan çocuklarından birinin adı **"Ömer"**, diğer birinin ise, **"Ebûbekir"**dir.

II-HAZRET-İ ÖMER'İN HİLÂFETİ

A-Seçilişi

Irak ve Sûriye havâlisinde savaşlar bütün şiddeti ile devam ederken **Hz. Ebûbekir** hastalandı ve onbeş gün Mescid-i Nebevî'ye çıkamadı. Bu müddet zarfında imâmeti **Hz. Ömer**'e havâle etti. Bu durum, O'nun kendisinden sonraki halife olarak **Hz. Ömer**'i belirlemiş olduğuna dâir bir işâretti. Yine bu esnâda bazı ileri gelir sahabe ile istişârelerde bulundu. Meselâ **Abdurrahman bin Avf**'ı çağırıp sordu:

"-**Ömer**'in hilâfeti hakkında ne dersin?"

O da:

"-İstediğinden â'ladır. Fakat biraz şiddeti vardır!.." dedi.

Bunun üzerine **Hz. Ebûbekir**:

"-O'nun şiddeti, benim rikkatimi (yufkalığımı) ta'dil içindir. İş, kendi başına kaldığı hâlde hiddet ve şiddet gibi hâllerden vazgeçer!.." karşılığını verdi.

Sonra **Hz. Osman**'ı çağırdı ve aynı suali sordu. O da:

"-İçi, dışından âlâdır ve aramızda O'nun bir benzeri yoktur!.." cevabını verdi.

---

539 **Filibeli Ahmed Hilmi**- İslâm Târihi, (Sâdeleştiren: **Ziya Nur**), İstanbul, 1982, sh: 224 vd.

Hz. Ebûbekir, başkalarını da çağırıp bu yolda istişârelerde bulununca, bu haber şuyû buldu. Bunun üzerine **Talhâ** (r.a.) gelip:

"-Yâ emîra'l-mü'minîn!.. Sen, **Ömer**'i veliyy-i ahd mi ettin? Sen var iken O'nun halka nasıl muâmele ettiğini gördün!.. Yalnız kaldığı hâlde ne yapmaz?! Allâh, huzuruna vardığında, râiyyeyi (idâre edilenleri) senden sorar!.." dedi.

Sıddîk:

"-Beni kaldırınız!.." diye buyurdu.

Kaldırıp oturttuklarında **Talha**'ya cevâben:

"-Rabbime mülâkî olup da benden suâl ettikte:

«-Yâ Rabbi!.. Kullarının umûrunu (işlerini) onların en hayırlısına havâle ettim!» diye cevab veririm." dedi ve sonra **Osman**'ı, ihzar ile (huzuruna getirterek) bir ahidnâme, yâni vasıyyetnâme yazdırdı.[540]

Bu ahidnâme şöyle başlıyordu:

"Bismillahirrahmanirrahiym.

Âşağıdaki ahidnâme, Muhammed Resûlullah (s.a.v.)'in halîfesi Ebûbekir'in Dünyaca en son ve Âhiretçe en evvel deminde kâfirin îmana ve fâcirin îkana geldiği bir hâlde ettiği vaad ve vasiyettir." Bu girizgâhtan sonra:

"Ben sizin şu şahsa bîat etmenizi istiyorum!.." cümlesini yazdırdı ve O şahsın, adını söyleyemeden bayıldı.

Bu beyânı kaleme almakta olan **Hz. Osman**, O'nun vefat ettiğini sandı. Bu sûretle halîfenin kim olacağını tâyin edilememiş olmasından doğması muhtemel ihtilâfları düşünerek oraya **Hz. Ömer**'in adını bizzat ilâve ederek ahidnâmeyi tamamladı.

Az bir müddet sonra **Hz. Ebûbekir**, **Hz. Osman**'ın tahmini hilâfına ayıldı. Yazıya devam için yazdırdığı kısmı okumasını **Hz. Osman**'a emretti. Okunan metinde yarım

540 **Ahmed Cevded Paşa**- a.g.e., c: I, sh: 335.

kalan kısmın, **Hz. Ömer**'in adı yazılarak tamamlanmış olduğunu görünce pek memnun oldu ve:

"-Yâ **Osman**!.. Sen de halife olmak için bütün şartları hâiz olduğun hâlde oraya kendi adını değil de **Ömer** (r.a.) 'in adını yazman ne büyük bir fazîlettir. Allah senden râzı olsun!.." dedi.

Hz. Osman'a dil uzatan alevî çığırtkanların kulakları çınlasın!..

Hz. Ömer'in bu tâyinine Ashâb-ı Kiram'dan hiç kimsenin îtiraz ettiği görülmedi. Cümlesi:

"-Madem ki, O'nu, **Ebûbekir** (r.a.) seçmiştir. Bizim makbulümüzdür!.." dediler.

Hatta **Hz. Ali** (k.v.):

"-Ömer'den başkasına râzı olmayız!.." buyurdu.[541]

Bu seçime îtiraz, sadece **Hz. Ebûbekir** hayatta iken bir kısım sahabe tarafından vâki olmuştu. Onlar, **Hz. Ömer**'i mîzaç îtibariyle sert bulduklarını söyleyerek itiraz etmişler, fakat **Hz. Ebûbekir** tarafından ikna edilmişlerdi.

Böylece Ashâb'ın içtihadı ile sâbit olmuş bulunmaktadır ki, halîfe nasbı, evvelki halifenin tâyini sûretiyle de olabilirmiş!..

Zira **Hz. Ebûbekir**, kendisi seçimle halife olduğu hâlde, yerine geçecek olanı **"tâyin etme"** yolunu tercih etmiş ve O'nun kabulü üzerine de bu husus **"icmâ"** olmuştur.

Hz. Ebûbekir tercihini bu sûretle ortaya koyduktan sonra 634 tarihinde irtihâl-i Dâr-ı Beka eyleyip Hz. Peygamber (s.a.v.)'in kabr-i şerîfi yanına defnolundu. Radıyallâhu anh.

Böylece saymakla bitmez fazîletlerin sahibi olan **Hz. Sıddîk**, iki sene üç ay on günden beri hasretini çektiği Rasûlullâh'a kavuşmuş oldu.

---

541 **Ahmed Cevded Paşa**- a.g.e., c: I, sh: 336.

B-Devrinin Vak'aları

Hz. Ömer, Hilâfet Makamı'na geçer geçmez, evveliyetle iki icraat yaptı. Bunlardan biri, **"Fedek Bahçesi"**nin Hz. Peygamber'in vârislerine iâde edilmesi, diğeri de Irak ve Sûriye Cephesi'nde üst üste kazandığı parlak zaferlerle -âdeta- efsâneleşen **Hâlid bin Velid**'in kumandanlıktan azlidir.

a-Fedek Bahçesi Mes'elesi

Hz. Peygamber, şahsî malı olan ve **"Fedek Bahçesi"** denilmekle mâruf bulunan bir hurma bahçesini kızı **Hz. Fâtıma**'ya bahşetmişti. **Hz. Ebûbekir**:

"-Peygamberler mîras bırakmazlar!.." hadîs-i şerîfine istinâden bu bahçeyi Beytü'l-mâl'e (hazineye) intikal ettirmiş, **Hz. Fâtıma**'nın bu hususta ki itirazlarını kaale almamıştı. **Hz. Ömer**, bu meselede **Hz. Ebûbekir**'e muhâlefet etmiş, fakat sözünü dinletememişti.

Hz. Fâtıma, bu bahçeyi, Hz. Peygamber'in hayatta iken kendisine vasıyyet ettiğini iddia etmiş ve bu hususta **Hz. Ali** ile iki kadın şâhid göstermiş olduğu cihetle, bu hukûken **"bir ölüme bağlı tasarruf"** demekti. Buna göre, **Hz. Ömer**'in re'yi daha isâbetli idi. Bu sebepledir ki, Hilâfet Makamı'na geçer geçmez bu bahçeyi Hazine'den alıp Hz. Peygamber'in vârislerine iâde etti.

b-Hâlid bin Velid'in Azledilmesi

Hz. Ömer'in ilk icraatlarından biri de **Hâlid bin Velid**'i Sûriye-Irak cephe kumandanlığından azlederek yerine **Ebû Ubeyde bin Cerrah**'ı tâyin eylemesidir. Bu değişikliğin birkaç sebebi vardır:

1-**Hâlid bin Velid**, gerek mürted ve sahte peygamberlere karşı giriştiği savaşlarda ve gerekse Sûriye-Irak

Cephesi'nde kazandığı parlak zaferler sonucunda, âdeta efsâneleşerek kendi başına buyruk kesilmişti. **Hz. Ebûbekir**'in sağlığında Halîfe'den izin almaksızın gizlice hacca gitmişti.[542] Bunu öğrenen Halîfe, O'nu muâheze ederek derhal cepheye dönmesi tâlimâtını vermişti.

2-**Hâlid bin Velid**, irtidad edenlerle birlikte bulunduğu için **Mâlik bin Numeyre** isimli bir şahsı namaz kılmakta olduğu hâlde katlettirmişti. **Hz. Ömer**, bu hâdiseye muttalî olunca, o zaman halife olan **Hz. Ebûbekir**'den **Hâlid bin Velid**'e kısas tatbik edilmesi talebinde bulunmuştu. Lâkin **Hz. Ebûbekir**, irtidad hareketlerini bertaraf ederek İslâm'ı büyük bir belâdan kurtarmış ve hele Hz. Peygamber tarafından kendisine **"Seyfullâh"** (Allâh'ın kılıcı) denilmiş olan bir kimseye sırf mürtedlerle dolaşan birinin katli sebebiyle kısas tatbikini doğru bulmayarak O'na diyet ödettirmişti.

3-**Hâlid bin Velid**'in Sûriye-Irak Cephesi'nde üst üste kazandığı zaferler umûmî efkârı öylesine büyülemişti ki, herkes muvaffakiyeti Allâh'ın lütuf ve kereminden değil de sırf kumandanın askerî dehâsından bilmeye başlamışlardı. Bu umûmî telâkkî de **Hz. Ömer**'in **Hâlid bin Velid**'i azletme sebeplerinden birisi olmuştur.

İşte bütün bu sebeplerle **Hz. Ömer**, **Hâlid bin Velid**'i azledip O'nun yerine **Ebû Ubeyde bin Cerrah**'ı **"Emîru'l-Ümerâ"** (başkumandan) tâyin etti. **Hâlid bin Velid**'i de O'nun emrine verdi. Bu durum, **Hâlid**'e güç gelmedi. Zira **Ebû Ubeyde**, **"aşere-i mübeşşere"**dendi.

*"**Ebû Ubeyde**, ilk hutbesinde nâsı (halkı) Irak gazâsına dâvet etti ve dedi ki:*

«-Hicaz, size makarr olacak (karar kılınacak) yer olmayıp ancak otlak arayacak bir yurttur. Hicaz'ı, ehl-i Hicaz, ancak bu veçhile elde tutabilir, yâni Hicaz'ın mu-

542 **Taberî**, Tarih, II, 326-330.

hafazası için seferler ederek kendilerine mer'a aramaları lâzım gelir. Allâh'ın va'dini incaz edeceği (yerine getireceği) zamanlardır.

Muhacirîn nerede? Allâh'ın size mevrus (mîras) etmek üzere va'd eylediği yerlere yürüyünüz!... Allah Teâlâ, Kur'ân-ı Kerîm'de Din-i İslâm'ı sâir dinler üzerine gaalib kılacağını va'd etmekle dînini izhar ve dîne yardım edenleri berhudar (bahtiyar) edecektir. Allâh'ın sâlih kulları nerede?» deyince, ibtidâ (ilk olarak) ***Ebû Ubeyd bin Mes'ûd es-Sakafî*** *ve ba'dehu (ondan sonra)* ***Sa'd bin Ubeyde el-Ensarî*** *ve ba'dehu (ardından) Ehl-i Bedir'den (Bedir savaşı kahramanlarından)* ***Selît bin Kays****, ayrılıp sâirinden evvel dâvete icâbet eylediler."*[543]

O sırada Irak Cephesi'nde on bin kişilik İran ordusunu yenerek Dicle Nehri havâlisindeki yerleri fethettikten sonra yardım istemek için Medîne'ye gelmiş ve **Hz. Ebûbekir**'in hastalığı sebebi ile cepheye dönmeyi geciktirmiş olan en büyük İslâm kahramanlarından **Müsennâ bin Hârise** de oradaydı. O da ayağa kalkarak:

"-Ey nâs!.. Bu işi o kadar i'zam etmeyiniz (büyütmeyiniz). Biz, ehl-i Fâris ile (İranlılar'la) cenk ettik, zaferyâb olduk, onların mâmur yerlerini aldık. İnşâallah, bundan sonra da meydan bizimdir!.." dedi.

Bunun üzerine pek çok zâtlar, Irak Seferi'ne namzet oldular. Emîrü'l-mü'minîn, ***Ebu Ubeyd Sakafî****'yi,* ***Hâlid bin Velid****'in yerine Irak seraskeri nasb ve tâyin buyurdu.*

Sa'd Ensarî *ile* ***Selit****'i, birer fırka ile O'nun maiyyetine verdi ve* ***Ebû Ubeyd****'e:*

"Ashâb-ı Rasûlullâh'ın nasihatını dinle ve onları ümûrda teşrîk eyle (onlarla işbirliği et)!.." diye tavsiye buyurdu ve hilâfetinin dördüncü günü onları yola çıkardı.

---

543 **Ahmed Cevded Paşa**- a.g.e., c: I, sh: 340.

Radıyallâhü anhüm.

O esnâda İran Devleti, Irak-ı Arab'ın istirdâdı (geri alınması) zımnında tedârikât-ı kaviyyeye (büyük hazırlıklara) teşebbüs etmişti.

***Ebû Ubeyd Sakafî** ve **Sa'd el-Ensârî** ve **Selît** ile **Müsennâ**, Medîne-i Münevvere'den çıkıp Irak'a azimet eylediklerinde, **Müsennâ** ılgar ederek (koşarak) onlardan evvel Hîre'ye gitti ve asker cem'ine ikdam etti (asker toplamaya koyuldu).*

*Ba'dehu (daha sonra) **Ebû Ubeyd, Sa'd** ve **Selît** dahî Irak'a vardılar. Atabek-i İran olan **Rüstem** ise **Caban** nâm serdarı bir ordu ile Fırat **Bâdakley** üzerine ve Kisra'nın halazâdesi olan **Nersî** nâm serdarı Kesker tarafına sevk etmiş ve **Müsennâ** üzerine başkaca fırka göndermiş ve Fırat boyunda olan kurâ ahâlisini nefîr-i âm (köyler halkını seferber etmek) sûretiyle kâffeten ehl-i İslâm aleyhine kıyam ettirmiş idi (ayaklandırmıştı).*

***Müsennâ** bu ahvâlden haberdar oldukta, Hîre'de çıkıp Haffan nâm mevki'e kondu. **Ebû Ubeyd** ile refîkleri (arkadaşları) dahî oraya gelip birleştiler.*

***Câban**'ın yanında külliyetli asker müctemi' (toplanmış) olmakla hemen Nemarık nâm mahalle gelip ordusunu kurdu.*

***Ebû Ubeyd** dahî süvari üzerine **Müsennâ**'yı memur ederek **Câban**'ın üzerine yürüdü."*[544]

Nemarık'ta vâkî olan şiddetli savaşı kaybeden İran ordusu Kesker'e kaçtı ise de takip olunarak imhâ edildi. Bunu haber alan İran saltanat nâibi **Rüstem, Calinos** adındaki bir kumandanla Müslümanlar üzerine yeni kuvvetler gönderdi. **Ebû Ubeyd,** O'nu da bozguna uğratarak sâlimen Hire'ye geri döndü.

---

544 **Ahmed Cevded Paşa**- a.y.

c-Köprü Vak'ası

Calinos, bu mağlubiyet üzerine kaçıp Medâyin'e vardı ve **Rüstem**'e olup bitenleri anlattı. **Rüstem** de kaplan derisinden yapılmış olup çeşitli mücevherlerle süslü ve tılsımlı olduğuna inanılan **"Direfş-i Kaviyânî"** adındaki sancağı, **Behmen Cazaveyn** adındaki kumandana teslim ederek O'nu büyük bir ordu ile Müslümanlar üzerine sevk etti. Bu sancak, İran kisrâsına âid olup ancak çok ehemmiyetli savaşlarda ortaya çıkarılırdı.

İran Ordusu, Medâyin'den hareketle gelip Fırat Nehri kenarında "Nâtif" denilen mevkie yerleşti. İki taraf da Fırat üzerine köprüler inşâ ettiler. İran kumandanı **Behmen**:

"-İster siz bu tarafa geçin, isterseniz biz o tarafa geçelim!.." diyerek İslâm Ordusu'nu muhayyer kılan bir haber gönderdi.

Ebû Ubeyde, birçok kumandanın muhâlefetine rağmen nehrin karşı yakasına geçti. Bu bir hata idi. Zira İran ordusunda birçok fil vardı ki, bunların üzerlerine yerleştirilen askerler, Müslümanları ok yağmuruna tuttular. Arap at ve develeri, fillerden ürktüler.

Ebû Ubeyde ve emrindeki askerler, at ve develerden inerek fillerin hortumlarını ve kolonlarını kesip üzerlerindeki askerleri yere düşürüp öldürmeye başladılar. Bu sırada **Ebû Ubeyde**, hortumunu kestiği bir beyaz fil tarafından çiğnenerek şehid edildi. Ondan sonra arka arkaya kumandanlığı deruhte eden yedi kişi de şehid olunca kumandanlığa **Müsennâ** geçti. Ancak O da başlayan bozgunu önleyemedi. Askerin yığınak hâlinde gerideki köprüye hücumu üzerine köprü çöktü ve dört bin asker, Fırat'ın sularında boğularak şehid oldu. **Müsennâ** da yaralandı.

İran kumandanı **Behmen**, belki de Fırat'ın karşısına

geçip harbe devam edecekti. Fakat Medâyin'de bir ihtilâl baş göstermiş olduğuna dâir bir haber alınca geriye döndü.

Ordusunu kısa bir zamanda derleyip toparlayan **Müsennâ**, üzerine gönderilen bir başka İran ordusunu hezimete uğrattı.

Bütün bu olup bitenleri öğrenen **Hz. Ömer**, halkı, **Müsennâ**'ya yardım etmek üzere cihâda dâvet etti.

Toplanan askerlere **Sa'd bin Ebî Vakkas**'ı kumandan tâyin ederek **Müsennâ** kuvvetlerine yardıma gönderdi. **Müsennâ, Sa'd bin Ebî Vakkas**'a, Kadisiye civarında savaşmasını tavsiye ettikten sonra rahatsızlandı.

Sa'd'ın emrindeki kuvvet, otuz dört bin kişi kadardı. Bunların içinde yetmiş kadar **"Bedir Gâzisi"** ile üç yüz civarında **"Bey'at-i Rıdvân"**da ve **"Mekke'nin Fethi"**nde bulunmuş olan sahabe vardı. **Sa'd bin Ebî Vakkas** ise, **"aşere-i mübeşşere"**dendi.

ç-Kadisiye Meydan Muhârebesi

O sırada İran tahtında **"Kisrâ"** sıfatıyla **III. Yezdicerd** oturmaktaydı. Müslümanların bu ilerlemelerini durdurmak maksadıyla başşehri olan Medâyin'de külliyetli bir ordu toplamaya başlamıştı. Yeniden kapışma mukadderdi. Bunu çok iyi bilen **Sa'd bin Ebî Vakkas**, Kadisiye'ye vardığında ordusunu güzel bir sûrette nizâma soktuktan sonra **Hz. Ömer**'in tavsiyesine uyarak İranlılar'ı İslâm'a dâvet maksadıyla çeşitli kabile reislerinden müteşekkil bir heyeti İran kisrâsı nezdine gönderdi. Bu hey'etin başkanı **Nu'man bin Mukarrin**'di. Kisrâ'ya, **"ya İslâm'ı kabul etmesi veyahud da İslâm Devleti'ne «cizye» adıyla anılan gayr-i müslimlere âid vergiyi ödemesini"** teklif edince Kisrâ **III. Yezdicerd**, elçileri ve onların temsil ettikleri Arapları küçümseyen yüksek perdeden sözler sarfetti. Bu hakaretlere

karşı infiâle kapılan heyet mensuplarından birisi şu karşılığı verdi:

"-Allah içimizden bir peygamber gönderdi. Önce O'na muhâlefet ettik, fakat sonra inandık. O bütün Dünya'yı İslâm'a dâvet etmemizi emretti. İslâm Dini'ni kabul edenler, bizimle aynı haklara sahip olurlar. İslâm'a girmeyip cizye ödemeyi kabul edenler, İslâm'ın himâyesine girerler. Bunlara râzı olmayanlar, kılıçla yüz yüze gelmek mecbûriyetinde kalırlar."

Bu sert karşılık, duruma vâkıf olan İmparator nâibi **Rüstem**'i derin derin düşündürdü ise de, Araplar'daki gelişmenin farkında olmayan **Yezdicerd**, alaylarına devamla müslüman elçilere bir sepet veya zenbil toprak verdi ve:

"-Elçi öldürmek teâmül dışı olmasaydı, sizin hiç birinizin buradan sağ olarak çıkmanıza müsâade etmezdim!.." dedi.

Elçilerden **Âsım bin Amr**, maalmemnûniye bu toprak dolu sepeti alarak geriye geldi ve **Sa'd**'a:

"-Düşman, kendi arzusu ile toprağını (mülkünü) teslim etti. Artık zafer için tebriklerimi kabul edebilirsin!.." dedi.

Yezdicerd, bu hareketi ahmaklık olarak vasıflandırırken, **Rüstem**, bu hareketten teşe'üm ederek (uğursuzluk vehmederek) âkıbetlerinin iyi olmayacağını düşündü. Zira O, ilm-i nücûma (yıldızlar ilmine) vâkıf olduğundan Arapların bahtlarının parlaklığını görüyor, fakat Kisrâ'nın emrine itaatle mükellef olduğundan isteksiz de olsa, harekete mecbur bulunuyordu. Bu yüzden kırk bin kişiden ibâret olan bir kuvveti, **Calinos** kumandası altında öncü olarak yola koyduktan sonra kendisi de altmış bin kişi ile harekete geçti. Bu ordu, bu kadar kalabalık olmasına ilâveten bir de fillerle mücehhezdi. Ancak güzergâhında kendi teb'asına

bile gâyet kötü muâmelelerde bulunan bu ordudan halk nefret ediyordu.

İran ordusu ilerlerken gözcü bir müslüman onlar tarafından yakalanıp **Rüstem**'in huzuruna getirildi. İstintâkında aynen önceki elçilerin ifâdelerine mutâbık sözler söyleyince, Rüstem öfkeyle:

"-Öyle ise Allah, bizi, sizin elinize teslim etmiş desene!.." dedikte:

*«-Sizi bize teslim eden, sû'-i a'mâlinizdir (kötü amellerinizdir). Etrafında gördüğün kalabalığa aldanma!.. Sen, insan ile uğraşmıyorsun. Kaza ve kadere karşı gidiyorsun.» demekle **Rüstem**, tehevvür ederek arabın boynunu vurmuş.*

*O esnada İran asâkiri (askerleri) etrafa yayılarak gasb-ı emval (malları yağma) ve hetk-i ırz ve namus (ırz ve nâmuslara tecâvüz) gibi çirkin işlere giriştiklerinde ahâli feryâd ü iştikâ (şikâyet) etmekle **Rüstem**:*

«-Ey ehl-i Fâris (Ey İranlılar)! O maktul (öldürülen) arab doğru söylemiş!..» deyip o askerlerden ba'zılarını da katl etmiştir."[545]

Ağır aksak, isteksiz bir sûrette ilerleyen **Rüstem**'e -çoğu kendi talebi üzerine- birkaç kere daha elçiler gönderildi. Çünkü O, kan dökmek istemediğini söylüyordu. Fakat her defasında ya İslâm'ı kabul etmek veyahud da cizye vermek teklifi yapılmış olduğundan, bu ard arda tekliflerin reddi üzerine çarpışma kaçınılmaz bir hâle geldi.

Bu sırada **Sa'd bin Ebî Vakkas**, kalça kemiğinden ayak ucuna kadar uzanan sinirin rahatsızlığına ilâveten vücudunda birçok çıban çıktığından doğrulup oturmakta zorluk çekiyordu. Ordunun merkezinde tahtırevan gibi bir köşk yaptırıp, onun üstünde bir yastığa abanarak bu harbi idâre etti.

---

545 **Ahmed Cevded Paşa**- a.g.e., c: I, sh: 355.

Kadisiye'de İran Ordusu'nun nehrin karşı yakasına geçmesiyle başlayan savaş, üç gün sürdü. Birinci gün iran filleri, İslâm ordusuna bir hayli zâyiat verdirdi. O gün beş yüz müslüman şehid oldu. Nihayet okçuların, fillerin arka cihetine geçip çevirme yapmaları ile daha fazla zâyiat verilmesi önlenebildi. Muhârebe gece yarısına kadar bütün şiddeti ile devam etti.

İki taraf birbirinden ayrılınca Müslümanlar şehidlerini defnettiler. Yaralıları tedâvî işini, orduda bulunan kadınlara havâle ettiler. O gün bazı ileri gelir iran kumandanları esir edilmişti.

İkinci gün, savaş başlamadan Sûriye'den bin kişilik bir kuvvetle gelip İslâm ordusuna iltihâk eden **Ka'kaa bin Amr** hakkında **Hz. Ebûbekir**:

"-**Ka'kaa** gibi bir kimsenin içinde bulunduğu bir ordu mağlub olmaz!.." buyurmuşlardı.

Ka'kaa, savaş başlamadan atını mahmuzlayıp er diledi. Karşısına çıkan iran pehlivanlarından **Zü'l-Hacib**'i kısa bir mübâreze sonunda katlederek İslâm mücâhidlerini şevklendirdi. **Ka'kaa** o gün otuz defa mübâreze ile her defasında meşhur bir iran pehlivanı veya kumandanını katletti. Bir evvelki gün fillerin oturak yerleri tahrip edilmiş olduğundan, onlar savaş alanına sevkedilmediler.

O gün **Ebû Mihcen** adındaki mücâhid -her nasılsa- şarabı öven bir şiir okuduğundan **Sa'd bin Ebî Vakkas**, O'nu hapsetmişti. **Ebû Mihcen**, câhiliye devrinde işret ehli idi. Aynı zamanda şâirdi. O zamandan hatırında olan bir şiiri, gayr-i ihtiyârî okumuştu. Hâlbuki O, dehşetli bir muhâripti. **Ebû Mihcen**, **Sa'd**'ın karısı **Selma**'yı iknâ ederek hapisten çıkarıldı.

Selmâ, daha önce, büyük İslâm kahramanı **Müsennâ** ile evliydi. O'nun vefâtı üzerine **Sa'd bin Ebî Vakkas**

ile evlenmişti. **Selma, Ebû Mihcen**'e, kocasının **"Belka"** adındaki atını verdi. **Ebû Mihcen,** o gün akşama kadar düşmanla dalkılıç ve serdengeçti üslûbu ile savaşıp pek çok düşman katletmiş olduğundan afv edildi.

Üçüncü gün savaş, daha şiddetli bir sûrette başladı. Zira İslâm Ordusu'na Sûriye'den yedi bin kişilik bir takviye kuvveti daha gelmişti. İslâm askerlerinin bir kısmı, düşman kuvvetlerinin arkasına sarkarak onları bir çember içine aldılar. Bu arada düşman kuvvetlerini yararak merkeze ulaşmayı başaran **Hilâl bin Alkame, Rüstem**'i öldürmeye muvaffak oldu. Bunun üzerine düşman askeri panikleyip kaçmaya başladı. Pek çoğu öldürüldü veya esir edildi. İranlıların meşhur sancağı **"Direfş-i Kaviyan"** mücâhidlerin eline geçti.

İslâm ordusu, kaçabilen düşman askerini kovalayarak ileri harekâta devam etti. Birçok İran şehri, kısa kuşatmalar sonunda fethedildi. İslâm ordusu, Medâyin'e doğru ilerliyordu. Başta **III. Yezdicerd** olmak üzere Medâyin halkı, yükte hafif pahada ağır her neleri varsa, yanlarına alıp Halvan'a kaçtılar. İslâm Ordusu, Dicle Nehri'ni geçip Medâyin'e girdi. Medâyin, İranlıların başşehri olduğundan buradaki Asurlular zamanından beri biriktirilen hazineye âid kıymetli eşya Müslümanlar'ın ellerine geçti. Hesapsız bir ganimet elde edildi.

d-Celula ve Nihavend Savaşları ile İran Fethinin Sonrası

İslâm Ordusu, İran'ın başşehri Medâyin'de iken kaçıp canını kurtarmış olan **III. Yezdicerd**'in yeniden büyük bir ordu tedârik ederek Celula Şehri'ne gönderdiği haber alınınca, kumandan **Sa'd bin Ebî Vakkas, Hâşim bin Utbe** kumandasında bir kısım kuvveti onlar üzerine sevk

etti. İranlılar fazla mukavemet edemeyerek tekrar mağlub oldular.

Sa'd bin Ebî Vakkas, İran içlerindeki fetihlere devam etti. Bir kısım kuvvetlerle Musul ve Ninova'yı ele geçirdi. Diğer bir kısım asker, Harran ve Urfa'yı fethetti. Bunlar, kuzeye doğru ilerleyerek Ahlat, Bitlis ve hatta Erzurum'u fethettiler.

İran kumandanlarından **Hürmüzan** bir muhâlefet cephesi kurmaya çalıştıysa da, başarılı olamadı. İran içlerindeki Sus Şehri de fethedildi.

İslâm Ordusu'nun bir kaç kısma ayrılarak yürüttüğü bu parlak fetih hareketleri üzerine Hulvan'dan ayrılan İran Kisrâsı, ülkenin doğusuna kaçarak yeniden asker toplayıp bir ordu kurdu.

Müslümanlar bu ordu ile **"Nihâvent"**te karşı karşıya geldiler. Yapılan savaşta İslâm Ordusu'nun kumandanı **Numan** şehid olduysa da binnetice İranlılar tekrar yenildiler. Bu, onların çıkarabildikleri son ordu oldu. Bu yüzden Müslümanlar, Nihâvent fethine **"Fetihlerin Fethi"** dediler.

Bundan sonra İranlılar, ülkelerinin fethine karşı çıkacak bir gücü, bir daha ortaya koyamamış, bu bölgede sadece bazı halk isyanları ile karşılaşılmış ve onlar da kolaylıkla bertaraf edilmiştir.

Artık önünde bir engel kalmayan İslâm ordusu, fütuhâta devamla Taberistan ve Azerbayan'ı ele geçirerek Kafkaslardaki **"Demir kapı"** önlerine dayandılar.

Bu kadar başarılı askerî harekâta rağmen İran Kisrâsı **III. Yezdicerd** bir türlü yakalanıp öldürülememişti. **Abdullah bin Budeyl**, İsfahan'ı fethettikten sonra O'nun peşine düştü. **Yezdicerd**, Horasan'a kaçtı. Orada yakınları arasında çıkan bir ihtilâf dolayısıyla Merv civârında öldürüldü. Bu sûretle târihî **"Sa'sânî İmparatorluğu"** tarihe intikal

etmiş oldu.

Gerçi o zaman Horasan da İran'ın bir parçası sayılmaktaydı. İslâm orduları burada da bazı başarılı fetihler gerçekleştirmişlerdi. Fakat **Hz. Ömer**'in daha ilerilere gitmelerine müsâade etmemesi üzerine fethedilen bunca topraklarda yaşayan halkın kiminin müslüman olması, kiminin de cizyeye bağlanmasından sonra geriye dönülmüştür.

e-Bizans'la Savaşlar

İlk halife **Hz. Ebûbekir**, İslâm Devleti'nin başına geçtiğinde bu devletin hududları Doğu Roma (Bizans) ve İran Sâsâni İmparatorlukları sınırlarına dayanmış bulunuyordu. O gün Dünya'nın en büyük iki imparatorluğu olan bu devletlerin kendilerini tehlikede hissetmeyerek bu islâmî gelişmeye lâkayd kalmaları elbette beklenemezdi. Nitekim bu iki Cihan devleti ile Müslümanlar'ın kapışmaları **Hz. Ebûbekir**'in hilâfeti zamanında başlamış, fakat O'nun ancak iki sene devam eden iktidarı sırasında vâkî olan askerî harekât bir başlangıç safhasını teşkil etmekten ileriye gidememişti. Yarım kalan bu işi bitirmek, O'nun halefi **Hz. Ömer**'e kalmıştı.

Hz. Ömer, -yukarıda anlatılmış olduğu üzere- İran'ın fethini tamamladıktan sonra nazarını Bizans'a çevirdi. Esâsen İslâm ordularının İran ve Irak havâlisindeki müteselsil başarılarını hassâsiyetle takip eden Bizans, çoktan hazırlıklara başlamış ve Filistin'de seksen bin kişilik muazzam bir kuvvet hazırlamıştı. O zaman Sûriye, Filistin ve Mısır, Bizans'a tâbî memleketlerdi. Bizans'ın bu hazırlığını öğrenen **Amr bin Âs**'ın, Halife'den takviye istemesi üzerine **Hâlid bin Velid**'e Irak'tan Sûriye'ye intikal etmesi emredildi.

Hâlid bin Velid, güzergâhtaki Gassânîler'i bozguna

uğrattıktan sonra Bustra'yı ele geçirdi. Bu, bir Bizans şehri olduğu gibi Hıristiyan Arap olan Gassânîler de Bizans'a tâbî idiler.

Bunu haber alan Filistin'deki Bizans ordusu, güneye doğru harekete geçip **"Ecnâdeyn"** denilen yere geldi. Burada Temmuz veya Ağustos 634 tarihinde müthiş bir sûrette hezimete uğradılar. Bizans'ın kaçan askerleri, Ürdün havâlisinde **"Fihl"** nâm mahalde toplanıp ikinci defa olarak savaşa tutuştularsa da kumandanlarının maktül düşmesi üzerine tekrar mağlub olarak Şam'a doğru çekilmek mecburiyetinde kaldılar. Şam yakınlarında yeni bir mukavemet gösterdilerse de tekrar mağlub olduklarından çekilip Şam Şehri'ne kapandılar. Bu sûretle bütün Ürdün'ü ele geçiren Müslümanlar, Şam'ı muhâsara ettiler.

Bu muhâsara tam dört ay sürdü. Şehirde açlık baş gösterdiği bir sırada şehrin doğu kapısını zorlayan **Hâlid bin Velid, "eman"** dileyen bir papazın teklifini kabul ederek şehre girdi. Fakat aynı zamanda **Ebû Ubeyde bin Cerrah** da Câbiye kapısından güç kullanarak girmiş ve bu iki kuvvet şehrin ortasında birleşmişlerdi. Yapılan müzâkere sonunda **Hâlid**'in verdiği eman kabul olunarak bu şehre, sulhen ele geçirme şartları tatbik olunmuştur. 635 Yılı'nın Ağustos veya Eylül Ayı'nda Şam, artık bir İslâm şehri olmuştur.

Şam'dan sonra Humus'un da fethi üzerine Bizans Hükümdarı **Heraklius**, mahallî Hıristiyan Araplar ve Ermeniler'den müteşekkil büyük bir ordu hazırlayarak Sûriye ve Ürdün'ü geri almak üzere harekete geçti.

İslâm ordusu, savaşmak için daha uygun bir yer olduğu düşüncesiyle Şam Şehri'ni terk edip Yermük'e çekilerek mevzîlendi. Burada Bizans ordusu ile azîm (büyük) bir cenk oldu. Başta kumandan **Hâlid bin Velid** olmak üzere

her biri bir cenâhın idâresine memur **Ebû Ubeyde bin Cerrah, Ebu'd-Derdâ** ve **Ebû Süfyân**'ın büyük kahramanlık ve fedakârlıklarıyla Bizans ordusu tekrar mağlub ve perişan edildi. Savaş başlamadan önce **Caraca (George)** isimli bir Bizans kumandanı müslüman oldu ve İslâm askerleri meyânında savaşırken şehid oldu.

O sırada Humus'ta bulunan **Heraklius**'un bu mağlubiyetin haberini alınca, Hıristiyanlar'ın Sûriye'yi ebediyyen kaybettiklerini anlayarak:

"-Ey Sûriye!.. Elvedâ!.." demiş olduğu rivâyet olunur.

Bundan sonra Filistin ve Mısır'ın fethine sıra gelmiş oluyordu. Yermük Harbi'nden sonra Bizans'ın bölgedeki gücü kırılmış olduğundan İran Cephesi'nden Sûriye'ye getirilmiş olan kuvvetler geriye gönderildi. Orada kalanlar, Filistin'deki fetihlere devam ettiler. **Ebû Ubeyde** ve **Amr bin Âs**, kısa zamanda Gazze, Nablus ve Yafa gibi belli başlı şehirleri ele geçirdiler. Dağıtılan Bizans askerleri, Kudüs'e sığındığından burası kuşatıldı. Ahâlî, diğer Sûriye vilâyetlerine verilen **"eman"**ın aynısı **Hz. Ömer** tarafından imzalanıp kendilerine verildiği takdirde şehri teslim edeceklerini bildirdiler.

Bu haber **Hz. Ömer**'e ulaştırılınca, O da **Hz. Ali**'yi Medîne'de yerine vekil bırakarak yola çıktı. Kölesi ile devesine ortaklaşa binerek Kudüs'e geldi. Kendisini karşılayanlar arasında olan **Hâlid bin Velid**'i ipekli gömlek giymekte olduğundan dolayı azarladı. Vaziyeti kumandanları ile istişâreden sonra Kudüs halkına istemiş oldukları emannâmeyi imzâlayıp verdi. Sonraki asırların tatbîkâtında esas ittihaz olan bu emânnâme şöyleydi:

"Bismillahirrahmanirrahim.

Bu ahîdnâme, Mü'minlerin emîri ve Allâh'ın kulu

Ömer'in İlya (Kudüs) halkına verdiği bir emândır. Onların, canlarına, mallarına, kiliselerine, haçlarına, hastalarına ve sağlamlarına ve bütün fertlerine verilen bir emândır. Kiliselerinde oturulmayacak ve yıkılmayacak, içlerindeki haç, tasvir ve diğer eşyaya dokunulmayacak, kimse dînî inançları için zorlanmayacak, zarar verilmeyecek ve onlarla beraber Kudüs'e yahudi yerleştirilmeyecektir.

Buna karşılık Kudüs halkı, diğer şehirler gibi cizye verecek ve orada bulunan Rum ve Sus halkı çıkarılacak, ancak onlar gidecekleri yere kadar canları ve malları korunacaktır. Burada oturmak isteyenler, Kudüs halkı gibi emniyette olacak ve cizye verecek. Burada kalıp hasadını almak isteyen de hasadını alacak ve malını satmak isteyene gerekli kolaylık gösterilecektir. Bu, Allâh'ın ve Rasûlü'nün, halifelerin ve mü'minlerin Kudüs halkına verdiği bir emniyet akdidir.

Şâhidler

Halid bin Velid, Amr bin Âs, Abdurrahman bin Avf ve Muâviye"[546]

Artık sıra Mısır'ın fethine gelmiş oluyordu. Fakat geride henüz tam mânâsı ile itaat altına alınmamış Halep ve Antakya gibi birkaç şehir kalmıştı. **Hâlid bin Velid** kumandasındaki bir kısım İslâm askeri ile buraları da sür'atle fethedilip ahâlisi cizyeye bağlandı.

Bu sırada (m. 639) Hicaz'da büyük kuraklık ve kıtlık zuhûr etti. **Hz. Ömer**, Hz. Peygamber'in amcası **Abbas** (r.a.)'ı beraberine alarak yağmur duâsına çıktı. Bol yağmur yağdı.

Diğer taraftan Halife, kıtlık sebebiyle civar vâlilerden de yardım talebinde bulunmuştu. **Ebû Ubeyde**, bu talep üzerine dört bin deve yükü erzak ve ganimet malı göndere-

546 **Taberî**, Tarih, II, 449.

rek sıkıntıların azalmasına yardımcı oldu.

Yine aynı yılda Sûriye'de ortalığı kasıp kavuran bir **"vebâ salgını"** zuhur etmekle pek çok insan telef oldu. Bunlar arasında İslâm ordusu kumandanı **Ebû Ubeyde, Yezid bin Ebû Süfyan, Hâris bin Hişâm** ve **Muaz bin Cebel** gibi meşhur insanlar da vardı.

Ebû Ubeyde'nin vebâ salgınında ölmesi üzerine yerine geçen **Amr bin Âs,** askeri dağa çekerek bu bulaşıcı hastalıktan onları korudu. Tâun bertaraf olduktan sonra, **Hz. Ömer,** Sûriye ahvâlini tedkik etmek ve aşere-i mübeşşereden olan **Ebû Ubeyde** ve diğer değerli kumandanların ziyâi sebebiyle kuvve-i mâneviyyeleri bozulan İslâm askerlerini tesellî etmek maksadı ile yerine yine **Hz. Ali**'yi vekil bırakarak Sûriye'ye doğru yola çıktı.

*"Eyle'ye vürûdunda (vardığında) gömleği yırtılmış idüğünden (olduğundan) dikmek ve yıkamak üzere onu Eyle piskoposuna verdi. O dahî dikip yıkadıktan başka kendisine bir yeni gömlek dikip verdi. **Hazret-i Ömer**, O'nu kabul etmeyip eski gömleğini giydi ve Şam'a geldi. Namaz vakti oldu. Kendisi imam olup da cemaat-i müslimîne namaz kıldıracak oldukta bazıları:*

*"-Yâ Emîre'l-mü'minîn!.. **Bilâl**'e emretsen de müezzinlik etse!.." deyip O dâhi emretti.*

***Hazret-i Bilal**'in kalbi ise âteş-i firak-ı Nebevî ile dâğidâr (yaralı) ve hazin (hüzünlü) olup o kadar sûzişli (yanık) ve müessir bir ezân verdi ki, hep huzzarın (hazır bulunanların) tüyleri ürperdi ve ashab-ı kiram, **Bilâl**'in sesini işittikleri gibi enîn ve hanîn (inilti ve âh) ile ağladılar ve tâbiîni dahî ağlattılar."*[547]

Hz. Ömer, Sûriye ahvâlini tedkik ve gerekli tedbirleri aldıktan sonra Medîne'ye döndü. Artık kumandan olan

547 **Ahmed Cevded Paşa**- c: I, a.g.e., sh: 391.

Amr bin Âs, O'ndan Mısır Seferi için izin almış olduğundan derhal harekete geçip Ferama'ya geldiğinde burada muhâfız olarak bulunan Bizans askerleri ile savaşa tutuşup onları yendi. (m. 640) Hâlbuki emrinde ancak dört bin kadar mücâhid mevcuddu. Bu kadar az bir kuvvetle Mısır'ın fethine kalkışmak, cidden büyük bir cesâretti. Fakat O, gençliğinde ticâret maksadıyla Mısır'a gitmiş olduğundan oranın zenginliğine vâkıftı. Buranın fethi hususunda çok istekli idi.

Diğer taraftan Mısır'ın yerli halkı olan **"Kıptîler"** Bizans idâresinden bîzâr ve müştekî idiler. Bu sebeple **Amr bin Âs**, Ferama'da Bizans muhâfız kuvvetleri ile savaşa tutuştuğu sırada kıptîlerin **Ebû Meyâmin** adındaki başpiskoposu, cemaatine:

"-Artık burada Rumlar'ın (Bizanslılar'ın) hüküm ve hükümetleri kalmadı. Hemen **Amr bin Âs** ile görüşün ve uyuşun!.." tâlimâtını vermiş olduğundan yerli halkın desteğinden büyük ölçüde istifade olundu.

Hz. Ömer, Amr bin Âs emrindeki kuvvetin Mısır'ın fethi için kifâyetsizliğini nazar-ı itibare alarak Medîne'ye döndükten sonra içlerinde sahabeden pek çok şahsın bulunduğu on bin kişilik bir yardım kuvveti hazırlayarak bunu aşere-i mübeşşereden **Zübeyr bin Avvam** kumandasında olarak cepheye sevk etti.

Bu ordu, ileri harekâta devam eden **Amr bin Âs** kuvvetlerine Fustad mevkiinde mülâkî olup birlikte Aynü'ş-Şems'e geldiler. O zaman Mısır'da vâlî ve kumandan sıfatıyla bulunan **Mukavkıs**, burada bir müdafaa tertîbâtı almıştı. Fakat bu tertîbattan bir netice hâsıl olmayıp kaleye sığınan halkın **"eman"** istemesi üzerine şehir cizyeye bağlandığı gibi müslüman askerin ihtiyacı olan pek çok yiyecek ve giyecek mukabilinde halka eman verildi. **Mukavkıs**'la yapılan bu anlaşmayı kabul etmeyen **Arteban** adındaki Bizans kumandanı

birtakım muhâfız kuvvetleri ile İslâm ordusuna saldırdı ise de az vakitte kendisi öldürülüp askerleri kılıçtan geçirildi.

Mısır'da bu olup bitenleri Bizans imaparatoru **Heraklius**'a rapor eden **Mukavkıs**, O'nun tarafından takbih edildiği gibi karşı koymakla emrolunduğundan önüne çıkan muhâfız kuvvetlerle savaşarak ilerleyen İslâm ordusu, İskenderiyye'ye vâsıl oldu. Burada çok büyük bir mukâvemetle karşılaştı. Şehir, tam üç ay kuşatmaya direndi. Fakat sonunda kendilerine denizden yardım için bir Bizans donanması gönderilmiş bulunmasına rağmen teslim olmak mecburiyetinde kaldılar. (m. 642) Müslümanlar pek çok ganimet elde ettiler.

Amr bin Âs, buraya bir kısım askerle **Abdullah bin Huzâfe**'yi muhâfız olarak bıraktıktan sonra kendisi Fustat'a çekildi. Bizanslılar bu yenilginin intikamını almak üzere - arası çok geçmeden- buraya üç yüz gemilik bir deniz filosu gönderip karaya asker çıkardılar. Mevcudu pek az olan muhâfız İslâm askerlerini katledip şehri geriye aldılarsa da **Amr bin Âs**'ın sevk ettiği onbeş bin kişilik orduya mağlub olup gemilerine binip kaçtılar. Kaçamayanlar kılıçtan geçirildiği gibi, tekrar fethedilen şehrin surları yıkılıp yerle bir edildi. (m. 646)

Bu sûretle İslâm fütuhâtı önündeki iki âlemşümûl devletten biri olan Bizans, İran Sâsânî İmparatorluğu gibi harita-yı Âlemden silinememişse de kolu kanadı kırılmış ve acze mahkûm edilmiş oldu.

f-Hazret-i Ömer'in Şehâdeti

Hz. Ömer'in Hilâfet Makamı'na geçtiğinde nüfusu üç-dört milyonu geçmeyen İslâm Devleti, Dünya'nın Bizans ve İran gibi iki büyük devleti ile karşı karşıya gelmiş bir durumdaydı. Bunlarla müteselsil savaşlara girerek ülke-

sini iki milyar iki yüz elli bin kilometre kare genişletmiştir ki, bu, sadece **Hz. Ömer**'in on sene altı ay devam eden hilâfeti zamanındaki kazançtır. Bu büyük başarı ve sür'atli yayılma, sadece İslâm'ın te'sis ettiği îmân, ahlâk ve adâletin eseri olmuştur.

Dünya tarihinde her şeyden önce idârede tatbik ettiği adâletle hatırlanan **Hz. Ömer**'in dehâsı üzerine ne söylense azdır. O, sadece beldeler fethine âmil olmuş değildir. O, aynı zamanda İslâm'ın idâre ve siyâset sahasına âid olmak üzere va'z ettiği kaidelere harfiyyen riâyet ederek devletin dört başı ma'mur bir sûrette müesseseleşip kökleşmesini sağlamış olan bir dehâdır. İstişâresiz hiçbir iş yapmayan bu büyük adamın hayatını dolduran o kadar adâlet ve islâmî hassâsiyet tezâhürü vak'a vardır ki, bunlar saymakla bitmez. Bunlardan, ummandan bir katre nev'inden birkaç misal zikrederek sözü, O'nun şehâdetine getirmek istiyoruz.

Bir gün:

"-**Muhammed** (s.a.v.)'ı hak peygamber olarak gönderen Allâh'a yemin ederim ki, Fırat Nehri kenarında bir deve kaybolacak veya helâk olacak olsa, Allâh'ın beni bundan mes'ûl tutmasından korkarım!.." buyurmuştur.

İran ve Mısır'ın fetihlerinden sonra Medîne'ye dağlar gibi ganîmet akıp bu iki devletin ahlâken kokuşmuş halkı ile temâsın neticesinde Müslümanlar'ın sâfiyetlerinin bozulmaya başladığını gören **Hz. Ömer**'in:

"-Âh, n'olaydı, İran'la aramızda ateşten dağlar olaydı da oraya gitmeyeydik!.." demiş olduğu pek meşhurdur.

Bu durumu, muâsır bir tarihçi şöyle anlatıyor:

*"**Ömer**, bu hâlin vehâmetini tamamen görmüştü. Lâkin bunun men'edilmesi imkânsızdı. Dünya'nın serveti, Müslümanlar'a akıp geliyordu. Hiç kimse serveti kabulden*

*imtinâ etmiyordu. Yalnız bir fazîlet kartalı, bu altun dağlarının cansız ve kokusuz şâhikalarına tenezzül edip düşmüyor ve makarr edindiği mânevî zenginlikten o mâden kitlelerine hazin bir nazarla bakıyordu. Bu kanaat ve fazilet âbidesi, **Ömerü'l-Fâruk**'tu.*

*İslâm tarihinde, sahâbenin erkânı içinde bu kadar servet ve sâmâna tenezzül etmeyen ve Peygamber'in huzurunda geçirdikleri maîşet şeklini hiç değiştirmeyen, yalnız üç sîmâ görüyoruz: **Ebûbekir, Ömer, Ali**..."*[548]

Aynı tarihçi, şu değerlendirmeleri de yapıyor:

*"**Ömer**, kendinden sonra fitnenin uyanacağını, çünkü Peygamber'in, **Ebûbekir**'in ve kendisinin açtıkları, mutlak adâlet ve kâmil fazîlet çığırının muhafaza olunamayacağını biliyordu. Hatta **İmâm-ı Ali**'ye gönderdiği hutbede bu fitnenin büyüklüğüne işaret ettiği gibi, Kudüs'e azîmeti esnasında yine **Ali**'ye:*

*"-Amcan **Abbas**'ın vefatından sonra, fitne kopacaktır." demişti.*

***Ömer**'in zamanında fitne çıkması ve haktan inhiraf imkânsızdı. Çünkü herkes **Ömer**'den hayâ eder ve korkardı. **Ömer**'in nazarında Hak'tan başka mevcûd yoktu. Şarab için oğluna hadd-i şer'iyi, yâni adâleti ve kanunu harfiyyen tatbik eden **Ömer**'in elinden yakasını kimse kurtaramazdı. Mazlûm bir tebea için vâliyi celbetmiş, şımarık oğlunu da o garib mazluma tokatlatmıştı."*[549]

*"**Hazret-i Ömer**, kendi oğlu **Abdullâh**'a üç bin dirhem takdir eylediği hâlde **Üsâme bin Zeyd**'e dört bin dirhem takdir edince, **Abdullah**:*

*"-Niçin **Üsâme**'nin îtâsını ziyâde kıldın, ben O'ndan daha fazla büyük vak'alarda bulundum!.." diye itiraz edin-*

548 **Filibeli Ahmed Hilmi**- a.g.e., sh: 229.

549 **Filibeli Ahmed Hilmi**- a.g.e., sh: 230.

*ce **Hazret-i Ömer**:*

"-Rasûl-i Ekrem'e O senden, O'nun babası da senin babandan daha sevgiliydi!.." diye cevap verdi."[550]

Adâlet ve fazîlet menkıbeleri cildlerce kitap teşkil edecek bir vüs'atte olan bu büyük adam, topluluklar içinde hiçbir zaman eksik olmayan bir nankör tarafından hançerlenerek şehid edilmiştir. Şöyle ki:

Halk içinde sâde bir vatandaş gibi dolaşıp yaşayan, gerektiğinde kamçısını başının altına koyarak herhangi bir hurma ağacının gölgesinde uyuyabilen **Hz. Ömer**'in -bugünkü mânâda- hiçbir koruması mevcud değildi.

Bir gün Medîne çarşısında dolaşırken **Muğîre bin Şu'be**'nin İranlı mecûsî kölesi[551] **Ebû Lü'lü Fîruz** kendisine yaklaşıp:

"-Yâ Emire'l-Mü'minîn! **Mugîre**, benim üzerime haraç vaz'etti (vergi koydu). Onu tahfif ettir." dedi.

Hazret-i Ömer:

"-Haracın nedir?" dedikte:

"-Yevmiye iki dirhem." demekle:

"-San'atın nedir?" dedi.

Ebû Lü'lü':

"-Tüccarım, nakkaşım, demirciyim." dedikte,

Hazret-i Ömer:

"-Bu san'atlara nazaran haracını çok görmüyorum. Hem de işittim ki sen, yeldeğirmeni yapabilirim demişsin." dedikte O dahî:

"-Evet." demekle,

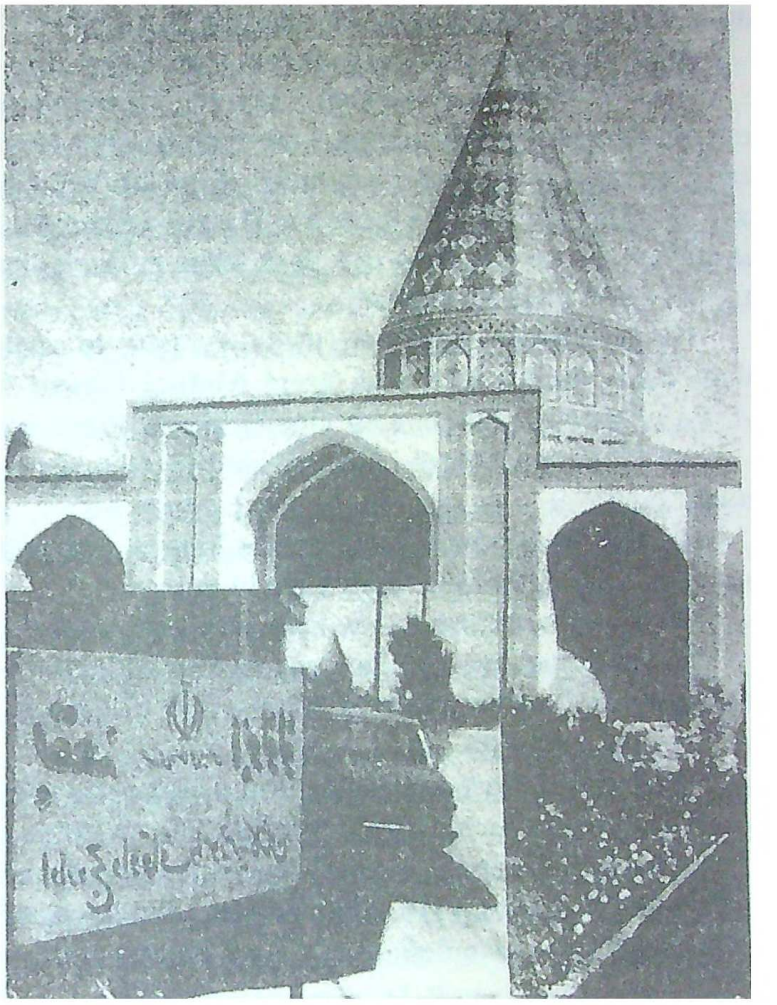
Hazret-i Ömer:

"-Öyle ise bana bir yeldeğirmeni yap." deyip O dahî:

---

550 **Filibeli Ahmed Hilmi**- a.g.e., sh: 231.

551 **Ahmed Cevded Paşa, "hıristiyan"** diyor. (Bkz: a.g.e., c: I,sh: 420)

HZ. ÖMER'İ ŞEHİD EDEN MECÛSÎ EBÛ LÜLÜ ADINA
TAHRAN'DAKİ CADDE VE TÜRBE

Mecûsî EBÛ LÜLÜ, Hz. Ömer'i şehid etmekle bir mârifet mi yapmış ki, adı Tahran'da bir caddeye veriliyor ve kendisine türbe yapılıyor!.. Şeriat getirdiğini iddia eden bugünkü İran idarecileri şu manzaradan rahatsız olacakları yerde mel'unun türbesinin kartpostalının alenen satılmasına göz yumuyorlar!.. (Not: Bu kart bize İran'dan postalanmıştır)

"-Sana bir değirmen yapayım ki; meşrıktan mağribe kadar dillerde destan olsun!.." deyip gitti.

Hazret-i Ömer:

"-Köle, beni tehdid eyledi." diyerek hânesine gitti ve ferdası (ertesi) sabah namazı kıldırmak üzere Mescid-i Şerîf'e geldi. Saflar tesviye olunurken **Ebu Lü'lü'** (içeri) girdi, iki başlı (zehirli) bir hançerle **Hazret-i Ömer**'i altı yerinden yaraladı ve bir kaç zâtı vurup îdam ettikten (şehid ettikten) sonra çıkıp firar eyledi.

Hazret-i Ömer, mecrûhan (yaralı) yere düşüp serilmiş olduğu hâlde namazı kıldırmak üzere **Abdurrahman ibni Avf** (r.a.) Hazretleri'ne emredip O dahî imam olup cemâat ile namazı kıldı ve **Hazret-i Ömer** kaldırılıp hânesine götürüldü.

Hz. Ömer, kendisini hançerleyen kişinin bir müslüman olmadığını öğrenince Allâh'a hamd etti ve:

"-Bu yaradan ölürsem, kaatile kısas tatbik ediniz!.." dedi.

Yaralandıktan üç veya dört gün sonra (3 Kasım 644) vefât etmekle O'nun on yıl altı ay sürmüş olan hilâfeti nihâyete ermiş oldu.

Namazını **Süheyb-i Rûmî** kıldırdı. Techiz ve tekfinden sonra vasiyeti üzerine oğlu **Abdullah**, **Hz. Âişe**'ye:

"-Yâ **Âişe**!.. **Ömer** hücre-i saâdette defnolunmak ister! İzin var mı?" diye sordu. **Hz. Âişe**'nin izin vermesi üzerine **Hz. Ebûbekir**'in yanına defnolundu. Radıyallâhu anh!..

III-HAZRET-İ OSMAN'IN HİLÂFETİ

A-SEÇİLİŞİ

Hz. Ömer, on sene süren ve parlak zaferlerle dolu olan hilâfeti müddetince, Hz. Peygamber'in gelecekte ortaya çıkacağını bildirdiği fitnelerin korkusu ile yaşamıştı. Bir

gün toplu hâlde bulunan Ashâb-ı Kirâma:

"-Rasûlullâh (s.a.v.)'in fitne hakkında olan sözü hanginizin hatırındadır?" diye sormuş, içlerinden **Huzeyfe** (r.a):

"-Yâ emîre'l-mü'minîn!.. Rasûl-i Ekrem'in fitne hakkında olan sözü, ayniyle benim hatırımdadır ki, kişinin *«ıyâl (çocuklar) ve mal ve evlâdından ve komşusundan dolayı fitneye dûçar olmasıdır. Bu misullû günahlara savm (oruç), salât (namaz) ve emr-i bi'l-ma'ruf ve nehy-i ani'l-münker kefâret olur.»*" diye cevap vermiştir.

Hz. Ömer:

"-Muradım o değil, deniz gibi temevvüç edecek fitneyi soruyorum." dedikde **Huzeyfe**:

"-Yâ Emîre'l-mü'minîn!.. Senin için ondan bir beis yok. Senin zamanınla onun arasında kapalı kapı var!.." demiş.

Hz. Ömer:

"-Bu kapı kırılacak mı, yoksa açılacak mı?" dedikte **Huzeyfe**:

"-Kırılacak!.." demekle, **Hz. Ömer**:

"-Öyleyse artık kapanmaz!.." deyip izhar-ı teessüf etmiştir.[552]

Bu fitnenin sebebi, Müslümanlar'ın süratle aşırı zenginleşmesinden başka bir şey olamazdı. Gerçekten **Hz. Ömer**'in hilâfeti nihâyetlerinde **"beytülmal"** denilen devlet hâzinesi tıklım tıklımdı. Halk da o nisbette zenginleşmişti. İslâm tarihindeki ilk büyük fitnenin tohumlarını her şeyden önce bu ölçüsüz zenginlikte aramak lâzımdır. Bu duruma dikkati çeken **Ahmed Cevded Paşa** şöyle demektedir:

"... Bir milletin içinde birden bire bu mertebe servet

552 **Ahmed Cevded Paşa**- a.g.e., sh: 415.

ve gınâ (zenginlik) husûlünden dolayı beynennâs (insanlar arasında) a'raz-ı dünyeviye (dünyevî emeller) hâdis ve bu da ihtilâl ve fitne hudûsuna bâis (ortaya çıkmasına sebep) olmak, bu âlem-i kevn u fesadın muktezâ-yı ahvâlinden (gerektirdiği durumdan) olmakla burası ***Hz. Ömer****'in zihnini tahriş (rahatsız) ediyordu.*

Bir de Rasûl-i Ekrem (s.a.v.) ümmetinin a'dâlarına (düşmanlarına) galebe, Mekke ve Yemen ve Kudüs ve Şam'ı feth ve Kısra ve Kayser'in hazinelerini taksim edeceklerini ve aralarında fitne ve ihtilâl ve nefsâniyetler hâdis olarak mülûk-i sâlife (geçmiş melikler) meslekine gireceklerini beyân buyurmuştu. Ve ***Ömer*** *berhayat (hayatta) oldukça fitne zâhir olmayacağını dahî haber vermişti.*

Her ne kadar ülkenin genişlemesi, işlerin çoğalması, adâlet ve asayişin te'minini güçleştirmiş ise de, ***Hz. Ömer****'in muhatapları üzerinde derin bir haşyet uyandıran mehâbeti ve devlet işlerini takipteki dirâyet ve çalışkanlığı sayesinde içtimâî istikrar az çok sağlanabilmişti.*

Çünkü ***Hz. Ömer****, nâsın derecelerine göre milyonlarca mal taksim ederken kendisi orta hâlde bir muhâcir gibi kemal-i tasarruf ile geçinirdi. Hattâ bir gün hutbe okur iken gömleğinin oniki yerinde yama olduğu görülmüştü."*[553]

Fakat O'ndan sonra işlerin nasıl şirâzesinden çıkmış olduğunu görmeden önce **Hz. Osman**'ın ne sûretle Hilâfet Makamı'na geçtiğini izah edelim. Zira bu da bize, Hilâfet Makamı'na geçişte diğer bir usûl olarak **"Şûraya havâle"**nin, yine Ashab-ı Kiram'ın ictihad ve tatbikatı ile sâbit ve meşrû olduğunu gösterecektir.

Hz. Ömer, hilâfet müddetince koktuğu fitneye karşı bir tedbir olarak kendisinden sonra kimin halife olacağını -aynen **Hz. Ebûbekir**'in yaptığı gibi- belirlemek istiyordu.

553 **Ahmed Cevded Paşa**- a.g.e., sh: 416.

Ashâb-ı kirâm arasında en yüksek itibar sahibi **"Ashâb-ı Bedir"** yani Bedir Gazvesi'nde bulunanlar, bunlar arasında da **"Aşere-i Mübeşşere"** idi. **Hz. Ömer**'in tercihi aşere-i mübeşşereden **Ebû Ubeyde** idi. Lâkin O, Sûriye'de vebâya yakalanarak vefât edince **Hz. Ömer**, diğerleri arasında mütereddid kaldı. Zira O'na göre bunların her birinin Hilâfet Makamı ile bağdaşmayacak bir zaafı vardı. Aşere-i Mübeşşere'den **Said bin Zeyd** âbid, zâhid, duâsı müstecâb (kabul olunur) bir zâttı. Lâkin sırf Âhiret adamı olduğu için **"Emâret"** yükünü taşıyabilecek biri değildi. Aşere-i Mübeşşere'nin bakiyesi **Hz. Ali, Hz. Osman, Hz. Talha, Sa'd bin Ebî Vakkas, Zübeyr bin Avvam** ile **Abdurrahman bin Avf**'dan ibâret olmak üzere altı kişi idi.

Bunlardan **Abdurrahman bin Avf**, harplerde aldığı yaralardan topal kalmıştı. Üstelik oldukça ihtiyardı. **Zübeyr bin Avvam**, ticâretin tadını almış ve aşırı zenginleşmişti. **Hz. Talha** da O'nun gibi zengin olmaktan başka, bir de pek süslü giyinirdi. **Hz. Ömer**'e göre, **Hz. Osman** bile ticâretle zenginleşmiş olduğu cihetle Makam-ı Hilâfet için kifâyetsizdi. **Hz. Ömer**'in bunlar arasında en beğendiği **Hz. Ali** idi. O, âbid, zâhid ve mücâhid, hârika bir zâttı. Lâkin O da bazen mizah ve latîfeye rağbet etmekte idi. Velhâsıl **Hz. Ömer**, bunların her birinde bir noksanlık görüyordu. Bütün namzedler üzerinde istişârede bulunduğu birçok sahabe, O'nun herkeste bir noksanlık bulması üzerine:

"-O hâlde oğlun **Abdullâh**'ı tâyin et!.." dediler.

Hz. Ömer:

"-Bir hâneden bir kurban yetişir!.." diyerek emâretin külfet ve mes'ûliyetini pek güzel ifâde buyurmuştur.

O, kendisi gibi kırk yamalı gömlekle gezecek ve devesine kölesi ile nöbetleşe binebilecek bir halîfe namzedi

arıyordu. Hâlbuki şartlar çok değişmiş, evvelce onbeş-yirmi dirhemlik bir servete sahip olan zengin sayılırken bu defa en fakir Arab'ın bile bundan fazla dünyalığı vardı.

Hz. Ömer, aldığı hançer yarasından öleceğini anlayınca, bu işi, nihayet **"şûra"**ya havale etti: Bu şûra da Aşere-i Mübeşşere'den hayatta olanlardan teşekkül edecekti. Oğlu **Abdullah**'ı da seçilmemek şartıyla bu şûraya dâhil etti. Çünkü Aşere-i Mübeşşere'den o anda sekiz kişi hayattaydı. Bunlardan biri olan kendisi istisna edilince geriye yedi kişi kalıyordu. Bu yedi kişiden biri olan **Said bin Zeyd** uzun yolda seyahatteydi. Müteâkıb altı kişi, bu işi halletmeliydi. Ancak üç kişi bir reyde, diğer üç kişi de başka bir reyde olur da karar çıkmaz korkusu ile yedinci şahıs olarak oğlu **Abdullah**'ı, sırf teknik bir zarûretle, yani sadece müntehib (seçmen) olmak ve selâhiyeti tahdidli bulunmak üzere bunlara kattı.

Şûrâ üyelerini toplayarak onlara vazifelerini anlattı ve birçok nasihatlerde bulundu. Sonra da bu iş için **Mikdad bin Esved**'i komiser olarak tâyin etti ve O'na:

"-Yâ **Mikdad**! Beni kabre koyduğunuzda erbab-ı şûrayı (şûra üyelerini) topla ve bir hâneye kapat. İçlerinden birini intihab edinceye (seçinceye) dek onları orada tut!.." dedi.

Suheyb-i Rûmî'ye hitâben:

"-Yâ **Suheyb**! Üç gün nâsa namazı sen kıldır ve ashab-ı şûrayı bir hâneye kapayıp sen de başları ucunda dur. Beşi ittifak edip de biri ibâ eder ise (kabul etmezse) kılıçla başını vur. Dördü ittifak edip de ikisi muhalefet eylerse, ikisinin de başlarını vur ve eğer tesâvî-i ârâ (re'yler eşit) vuku' bulursa, **Abdullah**'ı hakem nasb etsinler. O'na râzı olmazlar ise **Abdurrahman ibni Avf**'ın bulunduğu tarafla beraber olunuz ve muhalefette ısrar edenleri katlediniz (öl-

dürünüz)!.." diye buyurdu.[554]

Hz. Ömer'in vefatını müteâkiben toplanan şûrada önce kimin **"namzed olmadığı"** soruldu. Üç kişi:

"-Ben namzed değilim!.." diyerek hârice çekilince, ortada diğer üç kişi kaldı.

Bunlar, **Abdurrahman bin Avf, Hz. Ali** ve **Hz. Osman**'dı. **Abdurrahman bin Avf, Hz. Ali** ile **Hz. Osman**'a:

"-Ben de namzed değilim, siz ikiniz kalıyorsunuz!.. Beni aranızda hakem tâyin eder misiniz?!." diye sordu. Onların her ikisi de bunu kabul ettiler.

Esâsen **Hz. Ömer** yaralandığı zaman **Abdurrahman ibni Avf** Hazretleri'ni çağırtmıştı. O, bunun halifelik için olabileceğini düşünerek peşînen:

"-Beni veliahd tâyin etme!.. Ben bunu istemiyorum!.." demiş, **Hz. Ömer** de O'nu, kendi yerine namazı kıldırmak üzere vazifelendirmişti. İşte **Abdurrahman ibni Avf**, bu hususta böyle müstağnî bir zâttı. Taraflardan böylece vekâlet alınca Medine çarşısına çıktı. Günlerce ahâlinin her tabakası ile görüşüp **Hz. Ali** ile **Hz. Osman**'dan hangisinin tercih edildiği hususunda fikirler edindi.

İbn Kesir'e göre, bu yoklamada **"iki kişi"** (evet, sadece iki kişi) müstesnâ herkes **Hazreti Osman**'ı tercih etmiştir.[555] Buna rağmen **Abdurrahman ibni Avf**, Şûra'ya dönerek **Hz. Ali** ve **Hz. Osman** ile tekrar görüştü. Her ikisine de şu suâli sordu:

"-Şayet ben seni seçmezsem, sen bunu gönül rızası ile kabul edip seçtiğim kimseye bîat eder misin?!."

Her ikisinden de müspet cevap aldığı hâlde onlara

554 **Ahmed Cevded Paşa**- a.g.e., sh: 422.

555 Bkz: **Prof. Dr. Muhammed Hamidullah**- İslâm Müesseselerine Giriş, sh: 135.

bir de **"sadâkat yemini"** yaptırdı. Bundan sonra Mescid-i Nebevî'de sabah namazını kıldıktan sonra minbere çıktı ve cemaate:

"-Dağılmaynız, size halifenizin kim olduğunu bildireceğim!.." dedi.

Minberden ve cemaat önünde namzedlerden her ikisine de ayrı ayrı şu suâli sordu:

"-Şayet ben, halife olarak seni seçersem, her zaman Kur'ân-ı Kerim'e, Hz. Peygamber'in sünnetine ve **Hz. Ebûbekir** ile **Hz. Ömer**'in tatbikatına uyacağına söz verir misin?!."

Bu suâle, **Hz. Osman** kayıtsız ve şartsız "Evet!.." dediği hâlde **Hz. Ali**:

"-Kur'ân-ı Kerim ve Hz. Peygamber'in sünnetine «Evet», fakat **Ebûbekir** ve **Ömer**'in tatbikatına uymaya mecbur değilim!.. Ben de müctehidim. Her hususta onlara uymaya mecbur değilim!.." cevabını vermiştir:

Bunun üzerine **Abdurrahman ibni Avf, Hz. Osman**'ı seçtiğini bildirmiş ve O'nu minbere dâvet ederek, ilk biat eden kendisi olmuştur.

İşte bu sûretle halîfe seçilen **Hz. Osman** (r.a.) son derecede halîm bir insandı. Ne yazık ki, bu sırada Rasûl-i Ekrem devrini görmüş ve O'ndan feyz almış Ashâb'ın ileri gelenlerinden pek çoğu ihtiyarlamış ve gitgide çoğalan servet ve ihtişamın dağdağasına karışmamak için bir kenara çekilmiş bulunuyorlardı.

Hâlbuki İslâm Ülkesi'nin hududları alabildiğine genişlemiş, henüz tam mânâsıyla temessül edilmemiş pek çok anâsırı ihtiva eder bir hâle gelmişti. Bunların bir kısmı İslâm hâkimiyetinden çıkmaya can atıyor ve bu vâdide her türlü fitne ve fesada teşne bulunuyorlardı.

Buna rağmen **Hz. Osman**'ın 12 yıllık hilâfetinin ilk

altı yıllık devresi, yine de oldukça huzur ve sükûnet içinde geçmiştir. Fakat müteakip altı yıl, **Hz. Osman**'ın şehâdetine müncer olan ihtilâf ve şikâyetlere sahne olmuştur ki, bunlar ilerde anlatılacaktır.

B-DEVRİNİN VAK'ALARI

a-Kuzey Afrika'nın Fethi

Hz. Ömer zamanında Mısır fethedilmiş, sıra Kuzey Afrika'ya gelmişti. Orada vâli ve kumandan olarak bulunan **Amr bin Âs** bunu yapacaktı. Fakat yeni halife, O'nu azlederek yerine kendi süt kardeşi olan ve **Amr bin Âs**'ın mâiyetindeki kumandanlardan biri bulunan **Abdullah bin Sa'd bin Ebî Serh**'i tayin etti. Gerçi yeni vâli de fethi mukadder olan Kuzey Afrika'da parlak başarılar elde etti. **Hz. Osman**'ın mevkî ve memuriyetlerde hısım-akraba gözetme zaafının ilk tecellîsi olan bu tâyin, bilâhare kendisinin şehâdeti ile neticelenecek olan ihtilâfın bir ilk tohumunu teşkil etti. Bunu anlamak için **Abdullah bin Sa'd bin Ebî Serh**'in daha önceki hayatına kısa bir sûrette bakmak gerektir:

Abdullah bin Sa'd bin Ebî Serh, bir zamanlar **"vahiy kâtibleri"**nden biri idi. Bir gün bu vazifeyi îfâ ederken Hz. Peygamber, henüz telâffuz etmeden, ceninin ana rahmindeki safahâtını -bugünkü tıp ilmine mutâbık bir sûrette- ifâde eden âyetin devamını söyleyiverdi. O'nun bu sûretle okuduğu ibâre:

"Fe tebârakâllâhu ahsenu'l-hâlikîn"[556] idi. Efendimiz, O'nu tasdik buyurarak:

"-Evet, öyle vahyoldu. Aynen bu şekilde yazınız!.." dedi.

---

556 Mü'minûn Sûresi, âyet: 14. Meâl-i Şerîfi: **"Bak, ne şanlı o Allah!.. Yaratanların en güzelidir!.."**

Müdekkik âlimlerimize göre, bu biliş vahyin şavkının O'nun gönlüne aksetmesinin bir sonucu idi. Fakat O, bunu doğru telâkkî edemeyip şımardı. İşi bittikten sonra Medîne çarşısına çıkıp:

"-Ben de peygamber oldum. Bana da vahiy geliyor!.." demeye başladı.

Bunu haber alan Rasûlullâh (s.a.v.) kendisini nezdine çağırttı. O gelmediği gibi, henüz fethedilmemiş olan Mekke'ye kaçtı ve irtidad etti.

Mekke'nin fethi günü **Hz. Osman, Ebî Serh**'in elinden tutup Rasûlullâh'ın karşısına dikildi ve:

"-Yâ Rasûlallâh!.. Bu zâtı afv eyle!.." diye ricada bulundu.

Efendimiz'in bu talepten memnun olmayarak arkalarını dönmeleri üzerine **Hz. Osman** tekrar o cihedden önlerine çıkıp ricâsını tekrarladı. Rasûlullâh bir kere daha cevap vermeyerek önce sağa, sonra da sola dönmüşse de **Hz. Osman**, tekrar be tekrar Rasûlullâh'ın önünde durup bu ricâsını dört kere tekrarlayınca, o mübârek varlık, memnuniyetsizliğini şöyle ifâde buyurdular:

"-**Osman** bu zâtı benim karşıma getirinceye kadar biriniz O'nun kellesini vuramadınız mı?!"

Bu ifâde üzerine herkesin eli kılıcına gitmişse de, Efendimiz:

"-Bırakınız!.. Artık geçti!" buyurduktan sonra, O'nu afv etmekle birlikte:

"-Tamam! Fakat gözüme görünme!.." ihtarında bulundular.

İşte **Hz. Osman**'ın Mısır'a vâli ve kumandan olarak tâyin edip Kuzey Afrika'nın fethine memur eylediği **Abdullah bin Sa'd bin Ebî Serh**'in böyle bir geçmişi vardı. O'nun geleceğinin de pek hayırlı olmadığını ileride göreceğiz. Zira O, Medîne'ye gelerek meşhur Yemen yahudisi

Abdullah ibni Sebe' ile birlikte **Hz. Osman'ı** şehid eden güruh içinde yer alacaktır.

Önce bazı küçük küçük beldeleri ele geçirip cizyeye bağlayan **Ebû Serh**, Kuzey Afrika'nın fethi için Halife'den hem izin ve hem de takviye istedi. **Hz. Osman**, hem O'nun istediği izni verdi ve hem de içlerinde Hz. Peygamber'in iki torunu **Hz. Hasan** ve **Hz. Hüseyin** ile pek çok seçkin sahabînin bulunduğu bir kuvveti Mısır'a sevk etti. Bu kuvvetle Mısır'dan çıkan **Ebû Serh**, Berka'ya vardı. Orada bulunan **Ukbe bin Nâfî** emrindeki mücâhidlerle birleştikten sonra Trablusgarb istikametinde ilerlemeye başladı. O zaman bu havâlî tâ Tanca'ya kadar Bizans'a tâbî idi. Bölgenin merkezi olan Subeytıla'da **Gregoryos** nâmında bir vâli ve kumandan vardı ki, yirmi bin kişilik bir kuvvetle İslâm Ordusu'nun karşısına çıktı. İslâmiyet'i kabul etmek veya cizye vermek hususundaki teklifler reddolununca iki taraf arasında savaş başladı.

Savaş, her gün öğleye kadar devam ediyor, öğlen vakti çarpışmaya ara verilerek her iki taraf da istirahata çekiliyordu. Cepheden uzun zaman haber alamayan **Hz. Osman**, oraya **Abdurrahman bin Zübeyr** kumandasında bir takviye kuvveti daha gönderdi. O'nun teklifi üzerine İslâm ordusu ikiye taksim olunarak bir kısmı harb ederken, diğer kısmı dinleniyor ve **Gregoryus**'un askerleri iyice yorulduktan sonra bu dinlenen grup cepheye sevk ediliyordu. Nihayet düşman kumandanı öldürülerek Bizans Ordusu mağlub edildi. Pek çok esir ve ganimet elde edildi. Onbeş ay süren Kuzey Afrika'daki askerî faaliyetler sonunda bu kıtanın Akdeniz sâhilleri baştan başa fethedildi. Ahâlisi ya müslüman oldu veya cizyeye bağlandı.

Bundan sonra **Hz. Osman**, **Abdullah bin Nâfî**, **İbni Husayn** ve **Abdi'l-Kays** gibi kumandanları Endülüs'ün

fethine memur etti. Bunlar, yerli berberîleri beraberlerine alarak İspanya Kıtası'na geçtiler ve bazı yerleri fethettiler ki, bu Endülüs'ün fethinde bir ilk merhale olmuştur.

b-Kıbrıs'ın Fethi

Hz. Ömer zamanında Şam vâlisi olan **Hz. Muâviye**, bir deniz gücü oluşturarak Kıbrıs Adası'nı fethetmek istediyse de Halife'den bu hususta bir müsaade temin edememişti. Fakat bu uzak görüşlü sahabî, bu emeli gönlünde muhafaza etmiş ve **Hz. Osman**, Hilâfet Makamı'na geçince talebini tekrarlayarak O'ndan istediği izni koparmaya muvaffak olabilmiştir.

Bunun üzerine Mısır vâli ve kumandanı **Ebû Serh** ile temasa geçip kısa zamanda bir deniz gücü oluşturdu. Lâkin **Hz. Osman**, O'nun bu seferi, ancak gönüllülerle yapmasına müsaade etmişti. Bu sebeple herkesi bu sefere gönüllü olarak katılmaya dâvet etti. Bu dâvete icâbet edenler arasında **Ebû Zer, Ebu'd-Derdâ, Übâde bin Sâmit** ile **"Hala Sultan"** olarak meşhur olmuş bulunan **Ümmü Haram** gibi insanlar da vardı. Bunlardan **Ümmü Haram**, kadın olduğu hâlde bu sefere gönüllü olarak katılmış ve katırdan düşüp ölerek şehîde olmuştur.

Bu mübârek kadın, ashâbın ileri gelenlerinden, **Enes bin Mâlik** Hazretleri'nin halası ve Peygamber Efendimiz'in kardeşliği **Ubâde bin Sâmit**'in zevcesiydi. Kendisine böyle bir sefere iştirak edeceği çok evvel Rasûlullâh tarafından müjdelenmişti. Şöyle ki;

Bir gün **Ubâde bin Sâmit**'in evinde uyumakta bulunan Peygamberimiz, gülerek uyanmışlar. **Ümmü Haram**:

"-Niçin güldünüz, yâ Resûlallah!.." diye sorunca şu cevabı almış:

"-Ümmetimden bir cemaat, şerirler üzerindeki mülûk

gibi denizde gidiyorlar gördüm. Taaccüb ettim."

Ümmü Haram:

"-Yâ Rasûlallâh, duâ buyurun ki, Allah beni de onlardan kılsın!..." diye ricâ edince Peygamberimiz:

"-Sen onlarla berabersin!" buyurmuşlar.

Sonra tekrar uyumuşlar ve yine gülerek uyanmışlar. **Ümm-i Haram** tekrar sormuş ve aynı cevâbı almış.[557] Onun şehid olduğu yerde, bilâhare Türkler bir câmi, türbe ve tekke yaptırmışlardır ki, hâlâ **"Hala Sultan"** nâmıyle mâruftur.

Kıbrıs Adası, **Hz. Muâviye**'nin bu teşebbüsü sonunda m. 649 yılında fethedilip cizyeye bağlanmıştır. Bu seferde **Hz. Muâviye**'nin donanma kumandanı tâyin ettiği **Abdüllah bin Kays**, Akdeniz'de elli kadar deniz harekâtı yapmış ve sonunda şehid olmuştu.[558] Bu gazalarda Rodos Adası da fethedilmiştir.

Kıbrıs Adası, Müslümanlar'la yaptığı antlaşmaya bir müddet sonra riâyetsizlik ettiğinden m. 658 yılında yeniden fethedilip itaat altına alınmıştır.

c-Yelkenler Savaşı

Bizans, Kuzey Afrika, Kıbrıs ve Sûriye havâlisi ile tâ Azerbaycan'a kadar Doğu Anadolu'nun elinden çıkması üzerine harekete geçip büyük bir donanma hazırladı. Beş yüz gemiden mürekkep olan bu donanma, **İmparator Konstantin** kumandası altında Akdeniz'e açılıp İskenderiye'ye geldi. Bu kadar kalabalık bir donanma, deniz üstünde âdeta bir yelken ormanı teşkil ettiğinden Araplar buna **"Gazâu's-Savarî"**, yani **"Yelkenler Gazâsı"** demişlerdir.

---

557 **İbn-i Esîr**, el-Kâmil fi't-Tarih, III, 95-98; **Ahmed Cevded Paşa**- a.g.e., sh: 440.

558 **Ahmed Cevded Paşa**- a.g.e., sh: 440.

Milâdî 651 yılında bu donanma ile gelip karaya çıkarılan Bizans Ordusu, başında **Ebû Serh**'in bulunduğu Müslümanlar'la yaptığı savaşı kaybetti. Bizans gemilerinin çoğu batırıldı. Askerlerinin bir kısmı kılıçtan geçirildi. Diğer bir kısmı ise esir edildi. Yaralanan imparator güçlükle kaçıp canını kurtarabildi.

Bu sûretle Dünya'nın o günkü süper gücü olan Bizans da aynen İran ve Sâsanîler gibi yükselen İslâm gücü karşısında mutlak bir acze mahkûm edildi. Bundan sonra Müslümanlar'ın tâ Arabistan'dan kalkıp gelerek bu kadîm imparatorluğun başşehri olan İstanbul'u muhâsara ve tehdid edişlerine şâhid olunacaktır. Hem de birçok kereler!..[559]

ç-Bazı İsyan Hareketleri ve Kuzeydeki Fetihler

Hz. Osman'ın hilâfetinin ilk yıllarında **"Rey"** halkı Müslümanlarla yaptıkları antlaşmayı nakzederek isyan etmişlerdi. Irak cephesinde kumandan olarak bulunan **Sa'd bin Ebî Vakkas**, üzerlerine yürüyüp onları tekrar itaat altına aldığı gibi Deylem'i de fethetti. Fakat O'nunla **İbn-i Mes'ud** arasında çıkan bir alacak-verecek ihtilâfı sebebiyle Halife tarafından azledildi. Yerine **Hz. Osman**, kendisinin anadan kardeşi olan **Velid**'i Kûfe vâlisi tâyin etti. **Velid**, şedid mizaçlı ve içki içmek gibi zaafları olan bir adamdı.[560]

---

559 Arapların İstanbul'u fetih maksadıyla tertipledikleri seferin sayısı yedidir. Bunların hiçbirinde de fetih müyesser olmadı. Bu seferlerin ilki m. 665, ikincisi m. 667, üçüncüsü ise m. 673 yılındadır. Bunların hepsi de **Hz. Muâviye** zamanındadır. Sonra Araplar, Emevî halîfelerinden **I. Velid** zamanında m. 721 yılında dördünce defa olarak İstanbul'u kuşatmışlardır. Bunların beşincisi yine Emevî halifelerinden **II. Yezid** zamanında (m. 722), altıncısı m. 782 yılında Abbâsî Halifesi **Mehdî**, yedincisi ise m. 854 yılında, yine Abbâsî halifelerinden olan **Mütevekkil** zamanında vâkî olmuştur.

560 **Ahmed Cevded Paşa**- a.g.e., sh: 433.

Bu tâyin, bölgede karışıklıklara sebep oldu. Bundan dolayı **"Ehl-i Irak"**, **"Ehl-i Şikâk"** yani ihtilâf, sözü darb-ı mesel olmuştur. Netice olarak içki içtiği sâbit olan **Velid**, **"had cezâsı"** tatbik edildikten sonra azledilip yerine **Sa'd bin Âs** tâyin olundu. O da kavim-kabile asabiyeti güttüğünden münâkaşalar yatışmadı ve bu hususdaki münakaşalara muttalî olan **Hz. Osman**, beldenin bazı seçkin insanlarını Şam'a sürgün etti.

Velid azledilmeden Azerbaycan'da isyan başgöstermişti. Şam vâlisi **Hz. Muâviye**'nin de imdad kuvveti göndermesiyle bu isyan bastırıldı ve Ermenistan'a kadar olan bölge itaat altına alındı. **Velid** birçok ganimetle Kûfe'ye döndü. Ondan sonra da azledildi.

Bu sırada Şamlılarla Iraklılar arasında Kur'ân-ı Kerîm'in okunuşu hususunda ciddî bir ihtilâf çıktı. Güçlükle bertaraf edilen bu ihtilâftan sonra bir büyük Bizans Ordusu'nun Sivas ve Malatya'ya doğru harekete geçtiği haber alınması üzerine **Selman bin Râbia** kumandasında bir kuvvet hazır edilerek kuzeye sevk edildi. **Selman, Hz. Muâviye**'nin gönderdiği kuvvetler ile birleşerek Güney Doğu Anadolu'yu dolaşıp pek çok kale fethetti ve sayısız ganimet alarak geri döndü. Daha sonra **Hz. Muâviye** de bizzat Antakya'dan Tarsus'a kadar geniş bir bölgeyi fethetti.

Hz. Osman zamanında İran istikametindeki fetihler devam edip Horasan, Afganistan ve Türkistan'ın bir kısmı fetholunup İslâm Devleti alabildiğince genişlemişti. Tabiî bu durum zenginleşmeyi de beraberinde getirmişti ki, yakında kopacak olan fitnenin bir sebebi de bu olacaktı.

d-Kur'ân-ı Kerîm'in Yeniden Yazılıp Çoğaltılması

Hz. Ebûbekir'in hilâfeti zamanında vâkî olan Yemâme Savaşı'nda yetmiş kadar hâfız şehid olmuştu. Bu

durumdan gelecek için endişe eden **Hz. Ömer**'in teklifiyle **Hz. Ebûbekir, Zeyd bin Sâbit** başkanlığında bir heyet teşkil ederek o zamana kadar deriler ve hayvan kürek kemikleri üzerine arapça parça yazılmış olan Kur'ân âyetlerini bir araya cem' edip (toplayıp) ilk Mushaf-ı Şerîf'i ortaya çıkarmıştı. Bu Mushaf, **Hz. Ebûbekir**'den **Hz. Ömer**'e, O'ndan da kızı ve Rasûlullâh'ın muhterem zevcesi **Hz. Hafsa**'ya intikal etmişti.

Daha önce ifade edilmiş olduğu üzere, Şamlılarla Iraklılar arasında Kur'ân-ı Kerim'in âyetlerinin sırf telaffuzu itibariyle bir ihtilâf çıkmıştı. Bu ihtilâfa şâhid olanlardan biri de **Huzeyfe bin Yemân**'dı. Bu muhterem sahabî, **Hz. Osman**'a müracaatla:

"-Ey **Osman**! Halk, Kur'ân-ı Kerim'in kıraatinde, hıristiyanlarla, yahudilerin kitablarını okumakta düçâr oldukları ihtilâfa benzer bir ihtilâfa düşmeden evvel, îcâbına bak!.." dedi.

Bu talep üzerine **Hz. Osman, Hz. Hafsa**'ya haber göndererek yanında bulunan Mushaf'ı istetti.

Hz. Hafsa nezdindeki Kur'ân-ı Kerîm geldikten sonra da **Zeyd bin Sâbit, Abdullah bin Zübeyr, Sa'd bin Âs** ve **Hâris bin Hisâm**'ı nezdine celbedip onlara durumu anlattı ve **"Kureyş Lehçesi"**ne itibar etmelerini tembih ederek kendilerine Kur'ân-ı Kerîm'i istinsah edip çoğaltmaları vazifesini verdi. Bunlar, çalışmaya başladılar ve **"tabut"** kelimesindeki **"te"**nin açık mı, kapalı mı yazılması dışında hiçbir ihtilâfa düşmeden işlerini bitirdiler. Bu ihtilâf da Kureyşlilerin bu kelimeyi açık **"te"** ile yazmaları esas alınarak halledildi. Bu sûretle çoğaltılan Kur'ân-ı Kerîm'in birer nüshası, fethedilen her yere gönderilmesi ile bu güne kadar O'nun sıhhati hakkında hiç kimseye söyleyecek bir söz bı-

سورة النورين اثنى وأربعين آية 44

بسم الله الرحمن الرحيم

يا أيها الذين آمنوا امنوا با لنورين أنزلناهما يتلوان عليكم آياتي ويحذرانكم عذاب يوم عظيم* نوران بعضهما من بعض وأنا لسميع عليم* أن الذين يوفون بعهد الله ورسوله في ايات لهم جنات نعيم* والذين كفروا من بعدما امنو بنقضهم ميثاقهم وما عاهدهم الرسول عليه يقذفون في الجحيم* ظلموا أنفسهم وعصوا لوصي الرسول أولئك يسقون من حميم* أن الله الذي نور السموات والارض بما شاء واصطفي من الملائكة والرسل وجعل من المؤمنين* أولئك من خلقه يفعل الله مايشاء لا اله إلاهو الرحمن الرحيم. قد مكر الذين من قبلهم برسلهم فأخذتهم بمكرهم أن أخذي شديد أليم* إن الله قد أهلك عادا وثمود بما كسبو وجعلهم لكم تذكرة فلا تتقون* وفرعون بما طغى على موسي وأخيه هرون اغرقته ومن تبعه أجمعين* ليكون لكم آية إن اكثركم فاسقون* ان الله يجمعهم يوم الحشر فلا يستطيعون الجواب حين يسألون* إن الجحيم مأواهم وإن الله عليم حكيم* ياأيها الرسول بلغ إنذاري فسوف يعملون* قد خسر الذين كانوا عن أياتي وحكمي معرضون* مثل الذين يوفون بعهدك إني جزيتهم جنات النعيم* إن الله لذو مغفرة وأجر عظيم* وإن عليا لمن المتقين* وإنا لنوفيه حقه يوم الدين* وما نحن عن ظلمه بغافلين* وكرمناه على أهلك أجمعين* وأنه وذريته لصابرون* وإن عدوهم إمام المجرمين* قل للذين كفروا بعد ما امنوا طلبتم زينة الحيوة الدينا واستعجلتم بها ونسيتم ما وعدكم الله ورسوله ونقضتم العهود من بعد توكيد ها وقد ضربنا لكم الامثال لعلكم تهتدون* يا أيها الرسول قد أنزلنا إليك ايات بينات فيها من يتوفه مؤمنا ومن يتوله من بعدك يظهرون* فأعرض عنهم إنهم معرضون * أنا لهم محضرون في يوم لا يغنى عنهم شيء ولا هم يرحمون* إن لهم في جهنم مقاما عنه لا يعدلون* فسبح باسم ربك وكن من الساجدين* ولقد ارسلنا موسى وهارون بما استخلف فبغوا هارون فصبر جميل فجعلنا منهم القردة والخنازير ولعناهم الي يوم يبعثون* فاصبر فسوف يبلون* ولقد أتينا بك الحكم كالذين من قبلك من المرسلين* وجعلنا لك منهم وصيا لعلهم يرجعون* ومن يتول عن أمري فإني مرجعه فليتمتعوا بكفرهم قليلا فلا تسأل عن الناكثين* يا أيها الرسول قد جعلنا لك في اعناق الذين آمنوا عهدا فخذه وكن من الشاكرين* إن عليا قانتا بالليل ساجدا يحذر الأخرة ويرجو ثواب ربه قل هل

"Şiîlerin uydurdukları **Sûre-i Nûreyn**"in metni

rakılmamış oldu. Tabiî, Şiîler dışında!..[561]

C-FİTNE ZUHÛRU VE HZ. OSMAN'IN ŞEHÂDETİ

a-Fitne Zuhûru

Hz. Ali'nin hilâfeti hengâmında ayyuka çıkacak olan fitnenin başlangıcı, kendisinin şehâdeti ile sonuçlanmak üzere **Hz. Osman** zamanında zuhûr etmiştir. Bunun sebep-

561 Ehl-i Sünnet âlimleri, Şia'yı iki hususta küfürle, evet küfürle itham ederler ki, onlardan birisi budur. Zira onlar, akıl ve mantık dışı bir iddia ile **Hz. Osman**'ı, **"Ehl-i Beyt"**le ilgili bazı âyetleri, hattâ sûreleri hâriçte bıraktırmış olmakla itham etmektedirler!.. Güyâ **İmâm Câfer-i Sâdık** Hazretleri, **Hz. Fâtıma** (r.anhâ)'ın elinde bir Kur'ân-ı Kerîm bulunduğunu ve O'nun kıyâmete yakın bir zamanda ortaya çıkacağını söylemiş imiş!.. Zehî gaflet!..

Allâhu Azimüşşan:

"İnnâ nahnu nezzelnâzzikra ve innâ lehû lehâfizûn" yani *"Kur'ân-ı Kerîm'i hakîkaten biz inzâl ettik ve O'nu mutlaka muhafaza edecek olan da biziz!.."* (Hicr Sûresi, âyet 9) buyurmuş değil midir?!

Böyle kat'î bir Kur'ânî ifâde karşısında şu iddia, küfürden başka nedir?! Ehl-i Sünnet âlimleri ekseriyetle ihtiyat ederek "Ehl-i kıble tekfîr olunmaz!" hükmüne ittiba etmişlerdir. Bununla beraber Şia'nın şu iddiası ile **Hz. Âişe** (r.anhâ)'ye iftiraya, -âyetle tebrie edilmiş olmasına rağmen- devam etmeleri, îmanla kabil-i te'lif midir?!

Meşhur **Şemseddin Günaltay**, sapıtmadan önce yazdığı bir eserde, bu meseleyi uzun uzun izah ettikten sonra:

*"**Hazret-i Ali**'nin fazl ve rüchânında (fazilet ve üstünlüğünde) gulüv (taşkınlık) gösterenler, suver-i Kur'âniye'den oldukları iddiası ile Arapça birçok ibâreler uydurmuşlardır. Güyâ bu ibâreler, **Hz. Osman** tarafından Kur'ân'dan ihrâç ve ihrâk edilen (yakılan) sûrelermiş!.. Kur'ân'dan olduğu iddia edilen bu ibârelerin ne kadar düşük ve soğuk şeyler olduğunu göstermek için nümûne olarak şu parçayı enzâr-ı kâriîne (okuyucuların dikkatine) arz ediyoruz."* (Bkz: **Şemseddin Günaltay**- Hurâfattan Hakikate, İstanbul, 1332, sh: 104) dedikten sonra **"Sûre-i Nûreyn"** denilen uydurma (apokrif) bir Arapça metni sayfalarına derc etmiş bulunmaktadır.

Aynı uydurmayı nakleden **Prof. Dr. İsmail Cerrahoğlu** imzalı **"Tefsir Tarihi I"** isimli eser, bu mevzûda daha fazla tafsîlât ihtivâ ettiği cihetle isteyenler, oraya (sh: 370 vd.) bakabilirler.

يستوى الذين ظلموا وهم بعذابي يعلمون* سيجعل الاغلال في اعناقهم وهم علي اعمالهم يندمون* إنا بشرناك بذرية الصالحين. وإنهم لأمرنا لا يخلفون* فعليهم مني صلوة ورحمة أحياء أواموانا ويوم يبعثون* وعلى الذين يبغون عليهم من بعدك غضبي إنهم قوم سوء خاسرين* وعلى الذين سلكوا مسلكهم متى رحمة وهم في الغرفات امنون* والحمد الله رب العالمين* آمين، تم.

Aynı uydurma sûrenin nihâyeti

leri şöyle hülâsâ olunabilir:

1-**Hz. Osman** Kureyş'in **"Benî Ümeyye"** kolundandı. Bu kol, Kureyş'in en kalabalık ve îtibarlı kısmıydı. Fakat bunların ekseriyeti İslâm'ı Mekke'nin fethinden ve reisleri **Ebû Süfyan**'ın ihtidâsından sonra kabul etmişlerdi. Bu yüzden ilk muhârebelerde hiçbir hizmetleri geçmemişti. İhtimâl bu sebepten dolayı **Hz. Osman**'ın hilâfetinden önce kendilerine pek fazla me'muriyet verilmemişti. Fakat **Hz. Osman,** oldukça mülâyim ve halûk tabiatlı idi. Bu yüzden onların me'muriyet isteklerini reddetmeyip bol bol is'af eylemişti. Bu durum, zamanla diğer kabilelerin bâhusus Hâşimîler'in rekabet hissini uyandırmakta gecikmemiştir.

2-Genişleyen fetihler sonunda Mekke ve Medine'ye korkunç bir servet akmış, bu da bir kısım insanları takvadan uzaklaştırmıştı. Bu hâl, daha önce yani **Hz. Ömer** zamanında başlamış ve O'nu endişeye garketmişti.

Gerçekten servetin, eninde sonunda mutlaka sefâhati getireceğini hesâb eden bu büyük insanın, bilhassa İran'ın fethinden sonra Medine'ye binlerce devenin sırtında taşınan ganimet yığınlarını görünce, -evvelce de ifâde etmiş olduğumuz üzere:

"-Ah ne olurdu, İran ile bizim aramızda ateşten bir dağ olsa idi de biz oralara varmasaydık!.." dediği rivâyet

olunmuştur.

İşte çeşitli ihtiras ve husûmetlere gebe olan bu müthiş servetin olanca mahzurları, **Hz. Osman** devrinde ortaya çıkıp bu devri dâhilî ihtilâflara garkeylemiştir.

3-İlerleyen zamanla nûr-i nübüvvetten feyz almış insanların pek çoğu, gitgide büyüyen ihtilâflara karışarak kirlenmemek için bir kenara çekilmeyi tercih etmiş bulunuyorlardı.

4-Sür'atle ilerleyen fetihler esnasında İslâm topluluğuna lâyık-ı veçhile temessül edilmeden karışanlar oluyordu. Bunlar, beliren zaaf alâmetleri karşısında baş kaldırmak için fırsat kollamaktaydılar. Hiç şüphesiz, bu gibilerin hissiyâtını istismar ile Müslümanlar arasına nifâk tohumları ekmeye çalışan birtakım kötü ruhluların zuhûru da gecikmemiştir. Bunların en meşhuru, malûm olduğu üzere, Yahudi asıllı **Abdullah İbni Sebe**'dir.[562]

5-**Hz. Ömer**'i hançerleyip şehâdetine sebep olan **Ebû Lü'lü**, hâdiseden bir gün önce Medîne'de yerleşmiş olan İran asıllı **Hürmüzan** ve **Cefne** nâmındaki bir hıristiyanla bir araya gelmişti. **Hürmüzan, Ebû Lü'lü**'nün hançerini temâşâ ederken oradan geçen **Ebûbekir**'in oğlu

562 Çeşitli fırkalara ayrılmış bulunan şia içinde **"Sebeiyye"**nin kurucusu olan **Abdullah ibni Sebe'** aslen San'alı bir yahudiydi. **Hz. Osman** zamanında güyâ müslüman olmuş, fakat dâima perde arkasında kalmayı başararak Müslümanlar arasında sapık fikirlerin yayılmasına önayak olmuştur.

Birtakım gizli mektuplarla çeşitli İslâm beldelerinin halkını birbirleri ve idârecileri aleyhine tahrik etti. Binbir çeşit yalan uydurup yaydı. Nihayet bu tahrikler sonunda milâdî 656 yılında Mısır'dan altıyüz kadar atlı, **"umre zâhiri sebebi"** ile yola çıkıp Medîne'ye gelmişlerdir ki, bilâhare aynı yıl içinde **Hz. Osman**'ın şehâdetine müncer olan karışıklıklar, bunlar ve daha sonra aynı şekilde gelenlerin eseri olmuştur. (Tafsîlât için bkz: **Doç Dr. Yaşar Kutluay**- İslâm ve Yahudi Mezhepleri, Ankara, 1965, sh: 34 vd.)

Abdurrahman, ânîden yanlarında zuhûr edince, hançer, **Hürmüzan**'ın elinden yere düşmüştü. Ertesi sabah sûikast gerçekleşince **Abdurrahman**, bu vak'ayı **Hz. Ömer**'in oğlu **Ubeydullah**'a nakletti. Babası gibi şiddetli bir genç olan **Ubeydullah**, bunların bir evvelki gün sûikast plânı yaptıklarına kânî olarak gidip **Hürmüzan** ve yanındaki birkaç kişiyi katletti. **Hürmüzan**, İran ileri gelir şahıslarından biri olduğu hâlde Medîne'de yerleşmiş olan bir müslümandı. Hatta **Hz. Ömer** kendisine Hazine'den senelik iki bin dirhem atıyye ödemekteydi. Böyle bir adamın sırf bir zanna dayanarak öldürülmesi kısas gerektirmekteydi. Başta **Hz. Ali** olmak üzere herkes bu reyde olduğu hâlde **Hz. Osman**:

"-Dün **Ömer**!.. Bugün de oğlu mu katlolunacak?! Aslâ!.." diyerek diyete hükmetmişti. Hâlbuki bu kararda isâbet olmadığı âşikârdı. **Hz. Osman**'a karşı muhâlefetin diğer bir sebebi de buydu.

6-**Hz. Osman'ın** yukarıdaki hâdise gibi diğer bazı icraatı da fazlaca tenkid edilmekteydi. Meselâ Hz. Peygamber **Hakem bin Ebi'l-Âs** ile oğlu **Mervan**'ı Medîne'den uzaklaştırmış idi. **Hz. Ebûbekir** ve **Hz. Ömer** zamanında Rebze denilen mahalde kalan **Hakem**'i, **Hz. Osman** Medîne'ye geri getirmişti ki, bu da umûmî bir şikâyet mevzuu idi.[563]

---

563 Burada bilâhare IV. Emevi Hükümdarı olarak Hilâfet Makamı'na geçecek olan **Mervan** ve babası **Hakem**'le âlâkalı olarak kısa bir izâhatta bulunalım.

Hakem, Beni Ümeyye'den olup **Hz. Osman**'ın amcası idi. Mekke Devri'nde Hz. Peygamber'e muhalefet edenlerin en önde gelenlerinden biri olduğu halde Mekke'nin fethi sırasında İslâm'ı kabul etmişti.

Fakat bu tarihten sonra da samimî bir müslümana yakışmayacak bir sûrette Hz. Peygamber'in gıyâbında taklidini yapma ve evini gözetlemek gibi nâbecâ (yakışıksız) hareketleri yüzünden **Tâif** e sürgün edildi. O zaman yanında Hicret-i Nebeviye'nin ikinci yılında Mekke'de doğmuş olan oğlu **Mervan** da vardı.

Bu sebeplere, mağlub kavimlerin ruhlarındaki intikam duyguları ile Yahudiler'in cibillî fitneleri de eklenerek düşünülecek olursa, içten içe nasıl bir fitne kazanı kaynamakta olduğu kolayca anlaşılır.

b-Hazret-i Osman'ın Şehâdeti

Evvelce, vahiy kâtipliği yaptığı esnâdaki sâbıkasını nakletmiş olduğumuz **Abdullah bin Sa'd bin Ebî Serh,** eski tıyneti avdet ettiğinden Mısır halkına karşı birçok zulümler irtikab ediyordu. Nihayet bir adamı döverek öldürünce Mısırlılar O'nun hakkında Medîne'ye şikâyetçi bir heyet gönderdiler. **Hz. Osman, Hz. Ali**'nin de tavsiyesi ile **Abdullah bin Sa'd**'ı azletti. Yerine **Hz. Ebûbekir**'in oğlu **Muhammed** tâyin edildi. Fakat eski vâli **Abdullah bin Sa'd**'ı azleden mektup, **Hz. Osman**'ın kâtibi **Mervan** elde edilerek değiştirildi. Bu hîleyi, bilâhare gelişecek olan ih-

Hakem, Hz. Peygamber'in vefatından sonra Medine'ye dönmek için teşebbüste bulunmuşsa da ne **Hz. Ebû Bekir** ve ne de **Hz. Ömer**, buna müsaade etmediler. Çünkü O'nu Hz. Peygamber sürmüştü. Fakat **Hz. Osman** Hilâfet Makamı'na geçince O'nun yenilediği talebini is'af ile Medine'ye gelip yerleşmesine müsaade etti. Bununla da kalmıyarak o zaman yirmi yaşlarında bir delikanlı olan oğlu **Mervan**'ı kendisine kâtip (sekreter) yaptı. **Hz. Osman** bu hareketi sebebiyle ileri gelen Ashab tarafından umûmî bir kınamaya mâruz kaldıysa da buna aldırış etmedi. Fakat **Mervan**'ın kâtip olarak Halife'ye sormadan bazı yanlış işler yapması bu muhalefeti daha da genişletip kuvvetlendirdi. Meselâ -evvelce şahsiyeti izah edilmiş olan- Mısır vâlisi **Abdullah Bin Sa'd Ebi Serh**'in azli ile ilgili mektubu değiştirip sahte bir mektup tanzim ve buna Halife'nin mührünü basmış olması ortaya çıkınca bu muhalefet had bir safhaya ulaştı. Buna rağmen yumuşak huylu **Hz. Osman** O'nu azletmedi. O'da bu skandalın patlak vermesi üzerine Mısır'dan gelen isyancılara karşı **Hz. Osman**'ı müdafaa etti. Âsîler O'nun evini kuşattılar. Çıkan çatışmada **Mervan** yaralandı.

Hz. Osman'ın şehid edilmesinden sonra **Hz. Ali**'ye biat etmeyerek Mekke'ye gitti. Orada **Hz. Osman**'ın kanını dava edip, katillerinin kısas edilmesini isteyen muhaliflere katıldı.

tilâflarda baş rolü oynayacak olan Yahudi asıllı **Abdullah İbni Sebe**'nin bir tertibi olarak değerlendiren **Prof. Hamidullah** diyor ki:

*"... Uzun zaman bu meseleyi araştırdım. Sonuçta edindiğim kanaat şudur ki, bütün bu hâdiseler, Yahudiler'in çevirdiği bir oyun, bir komplodan başka bir şey değildir. **Hz. Osman**'ın katli, **Hz. Ali** ile **Hz. Âişe** ve daha sonra **Hz. Muâviye** ile olan savaşların hepsi, bir Yahudi oyunu (komplo) idi. Ve bu komplonun idârecileri, kendilerine müslüman diyen Yahudiler'di. Taberî Tarihi'nin bu mevzudaki rivâyetleri, dikkatlice okunacak olursa mesele daha iyi anlaşılır.*

*Hz. Peygamber (s.a.v.) zamanında müslüman olmayan, **Hz. Ömer** zamanında ve belki de daha sonra müslüman olan **İbni Sebe** adında bir Yahudi vardı. O'na aynı zamanda **İbn Sevda** da deniliyordu. **İbni Sebe**, müslüman olduktan sonra, İslâm Devleti'nin her tarafına seyahat eder: Suriye, Irak, Mısır, Türkistan, Medine gibi... Gittiği her yerde, kendisine arkadaşlar bulup bunlara belli vazifeler verir. O zamanlar uçak gibi vâsıtalar olmadığı için, **İbni Sebe**'nin seyahati birkaç sene sürer. O aynı zamanda, çok iyi müslüman görünen, namaz kılan, câmiye giden ve fakat içten içe İslâm düşmanı Yahudiler'i seçer ki, bu da kolay bir iş değildi. **İbni Sebe**'nin işi bitince, yani her tarafta, kendisine uygun arkadaşları bulunca, onlara sinyal (işâret) verirdi ve hep beraber, kendilerine verilen işe başlarlardı. **İbni Sebe**'nin başlattığı iş çok enteresandı.*

Mısır'dan, Medine'ye bir mektup gelir. Şüphesiz bu mektup, bir Yahudi'den, diğer bir Yahudi'ye yazılmıştı. Mısır'dan yazan Yahudi, Medine'deki Yahudi'ye şöyle yazıyordu:

"Bizim memleketimiz olan Mısır'da, İslâmiyet nâ-

mına hiçbir şey kalmadı, vâlimiz şarap içiyor, namaz kılmıyor, oruç tutmuyor, zinâ yapıyor, İslâm'ın yasakladığı bütün işleri yapıyor ve birçok müslüman da vâlinin yaptığı şekilde hareket ediyor."

Mısır'dan bu mektubu yazan yahudi, aynı mektubu, Suriye'ye, Irak'a, Basra'ya, Türkistan'a vs. yazıyor. Şam'daki yahudi de aynı meâlde, yani "bizde İslâmiyet kalmadı, vali kâfirdir vs." gibi yazdığı mektupları, bütün İslâm Âlemi'ne gönderir. Aynı şekilde Medine'deki yahudi de her tarafa:

"Halîfemiz kâfirdir, şarap içiyor, namaz kılmıyor..." vs. meâlinde mektuplar yazar.

Böylece, bütün İslâm Devleti'nde aynı haberler dolaşır. Ve bu mektupları alan Yahudiler, onları kendi bölgelerindeki câmilerde okuyorlar. Ve bu, bir sefer olmaz; mektuplar devam eder.

Meselâ; Medine'deki Yahudi, aldığı mektubu namazdan sonra câmide okur ve:

"-Bu ne korkunç şeydir? Halifemiz uyuyor mu?" deyip, halkı kışkırtır.

Ertesi gün, aynı mealdeki mektubu, "Şam'dan aldım", "Basra'dan aldım" şeklinde okur ve işine devam eder.

Her gün aynı haberlerin geldiğini tasavvur edin, neticesi ne olur, ne anlaşılır? Ve neticede de diğer Müslümanlar bu haberlere inanır.

Medine Müslümanlar'ı düşünmeye başlarlar:

"Suriye, Irak, Mısır kâfir olsa da elhamdülillah, bizde hâlâ İslâmiyet var. Herkes ibâdetini yapıyor."

Mısır Müslümanları da aynı şekilde düşünür:

"Elhamdülillah, Mısır Müslüman kaldı, Medine ve diğer yerler kâfir olmuş..."

Ve böylece, her bölge, Müslüman kaldığını düşünme-

*ye başlar. İşte bu, **İbni Sebe**'nin idâre ettiği şeytânî propaganda idi.*

*Bir müddet sonra Medîne Müslümanlar'ı, **Hz. Osman**'a gelerek:*

"-Sen uyuyor musun? Suriye, Mısır ve Irak kâfir oldu, sen ne yapıyorsun?" dediler.

***Hz. Osman**, onlara:*

"-Sizin de güvendiğiniz birkaç kişi seçelim ve bu yerlere gönderelim. Onlar bunun doğru olup olmadığını bize bildirsinler" der.

Bunun üzerine bir heyet seçilir ve İslâm Devleti'nin her tarafına yollanır. Bu heyet, birkaç ay sonra dönerek:

"-Bu söylenenler asılsızdır. Her tarafta İslâm kanunu câri olup, vâliler de çok iyi müslümanlardır; bunun bir tek istisnası var." diye rapor verirler.

*Bu giden heyet içinde, **Hz. Ebû Hüreyre** de vardı. O der ki:*

"-Her tarafta İslâmiyet câridir, vâliler iyidir. Fakat Mısır vâlisinin iyi olmadığını duydum."

*Bu sırada **İbni Sebe**, Mısır'da bulunuyordu."*

*"... **Hz. Osman**, Müslümanlarla müşâvere ettikten sonra, **Hz. Ebûbekir**'in oğlunu Mısır'a vâli tâyin eder ve tâyinine dâir olan mektubu da kendisine verir. Bunun üzerine **Hz. Ebûbekir**'in oğlu, vazifesine başlamak üzere Mısır'a hareket eder. Yolda, aynı istikâmette sür'atle giden birine rastlar. **Hz. Ebûbekir**'in oğlu O'nu durdurarak, kim olduğunu, nereye gittiğini sorar. Bu yolcu şu cevabı verir:*

*"**Hz. Osman**, Mısır'a gidip bu mektubu vâliye vermemi, yeni bir vâlinin tâyin edildiğini, O'na görevi terk etmesini söylememi ve senden daha hızlı gitmemi emir buyurdu."*

*Bunun üzerine, **Hz. Ebûbekir**'in oğlu mektubu ister.*

Hz. Ebûbekir'in oğlu mektubu açar ve kendisini şaşırtan bir cümle ile karşılaşır. Mektupta "size gelince" diye başlayan cümlede nokta konmamış bir kelime ile "Onu kabul ediniz!.." veya "Onu öldürünüz!.." şeklinde okunabilen bir kelimeyle karşılaşır. Bunu bize nakleden Süyûtî'dir.

Tâyin edilen vâli, yani Hz. Ebûbekir'in oğlu, bu kelimeyi, "Onu öldürün!.." şeklinde okur.

Hz. Ebûbekir'in oğlu, hiddetlenerek Medine'ye döner ve doğruca câmiye giderek, Müslümanlara şöyle hitab eder:

"-Siz bu halifeyi görüyor musunuz? Beni Mısır'a vâli tâyin ediyor, arkamdan da öldürülmem için mektup yazıyor."

Bunun üzerine Müslümanlar, Hz. Osman'a gidip durumu sorarlar. Hz. Osman:

"-Vallahi ben böyle bir şey yazmadım, haberim yok!.." diye cevap verir. İşte, Mısırlı olup Mısır tarihi üzerinde mütehassıs olan Süyûtî böyle yazıyor ki, bu böyle olabilir.

Ben şahsen, bu mektubun İbni Sebe'nin ajanları tarafından yazıldığını zannediyorum. Bunlar mektubu yazdıktan sonra özellikle Hz. Ebûbekir'in oğlunun yanına yaklaşıyorlar ki, O, bunların kim olduğunu sorsun ve mektubu istesin.

Gerçekte bu normal bir davranış değildir. Fakat bu, bir yahudi ajanı olursa, böyle yapar ve bu şekilde hareket etmesi normal olur. Eğer o mektubu Halîfe yazdırmış olsa, Hz. Ebûbekir'in oğluna görünmemesi lâzımdı. Ne olursa olsun, bazı Müslümanlar, Hz. Osman'ın yemînine inanıyor, diğerleri inanmayıp O'nun, Hz. Ebûbekir'in oğlunu öldürmek istediğini zannediyorlar.

Bilhassa, İbni Sebe'nin Medine'deki ajanları,

Halife'nin böyle bir şey yapabileceğini, O'nun bir yalancı olduğunu etrafa yayıyorlardı.

Ayrıca, Mısır'da bulunan ***İbni Sebe****, Müslümanlar'ı kışkırtarak:*

"-Halife, bize bir vâli tâyin etmiş, sonra da O'nu öldürme emri vermiş. O iyi bir halife değil, kâfirdir; onu öldürmek lâzımdır." diyerek ve bir isyan ordusu teşkil ederek, Mısır'dan, Medine üzerine yürür. ***İbni Sebe****'nin kumanda ettiği bu ordunun çoğu yahudi idi.*

Mısır ordusu Medine'ye gelip, ***Hz. Osman****'ın evini kuşatır.* ***Hz. Ebûbekir****'in oğlu kışkırtılır ve O'na:*

"-Halife seni öldürmek istedi!" deyip, kandırılır.

Hz. Ebûbekir*'in oğlu, bu isyancılarla* ***Hz. Osman****'ın evine gider. Kapılar kapalı olduğu için merdivenlerle dama çıkıp, Halife'nin evine girerler.* ***Hz. Ebûbekir****'in oğlu,* ***Hz. Osman****'ı öldürmek için sakalından tutar.* ***Hz. Osman****, O'na:*

"-Şayet senin baban hayatta olup, seni bu hâlde görseydi, ne düşünürdü?" der.

Bunun üzerine ***Hz. Ebûbekir****'in oğlu titremeye başlar ve bir şey yapmadan çekip gider. Fakat O'nunla beraber içeri giren Yahudiler, meseleyi hallederler ve Halife'yi öldürürler.*

Ve kaynaklarımız, ***Hz. Osman****'ın o anda oruçlu olup, Kur'ân okuduğunu yazıyorlar. Ve O'nu öldüren şahsın, Kur'ân'a bir tekme vurduğunu belirtiyorlar.*

Hiçbir müslüman bu hakareti yapamaz. Bunu yapanın bir gayr-ı müslim olması lâzımdır. Daha başka şeyler de olur. Teferruata girmek istemiyorum.

Hz. Osman *şehid edilir. Bu Yahudiler,* ***Hz. Osman****'ı öldürdükten sonra, korkmaya başlarlar. Hatta* ***Hz. Osman****'a muhâlif olan müslümanlar dahî:*

*"-**Hz. Osman** nasıl öldürülür?" diye şaşırıp, üzülürler.*

Onun için, suçlunun derhal yakalanıp, kısas tatbik edilmesini isterler. O dönme Yahudiler şöyle düşünürler:

"-Bizi koruyacak bir müslüman bulalım, yoksa Müslümanlar bizi yakalayıp, başımızı vuracaklar."

*İlk önce **Hz. Ali**'ye gidip:*

*"-Halife öldü, müsaade et, sana biat edelim, sen çok iyi bir müslümansın." derler. **Hz. Ali**:*

"-Hayır, istemiyorum" der.

*Daha sonra Yahudiler, **Talha**, **Zübeyr** ve diğerlerine giderlerse de hiç kimse onların teklifini kabul etmez. Yahudiler tekrar **Hz. Ali**'ye gelerek, çok ısrar ederler. Sonunda **Hz. Ali** der ki:*

"-Ben bunu, siz istediğiniz için değil, fakat bütün Müslümanlar isterse kabul ederim."

*Bunlar, şehirde ilân ederek **Hz. Ali**'nin Müslümanlarla konuşmak için câmiye toplanmalarını istediğini söylerler.*

***Hz. Ali**, câmide minbere çıkar ve:*

"-Bizim mâsum Halifemiz öldürülmüştür. Yerine bir halife seçmemiz lâzım. Aranızdan birini seçin!.." der.

*Herkes **Hz. Ali**'nin halife olmasını ister ve kendisine biat olunur. Fakat orada bulunanlar, alelâde insanlardı. Mühim olan şahsiyetler, oraya gelmemişlerdi. **Abdullah b. Ömer**, **Talha**, **Zübeyr** vs. gibi yüksek şahsiyetler, oraya gelmemişti. İsyancı Yahudiler, **Hz. Talha** ve **Zübeyr**'i tevkif ederek onlara:*

"-Şâyet biat etmezseniz, sizi öldürürüz!.." diye tehdidde bulunurlar.

*Bunun üzerine anılan şahıslar, tehdid altında biat ederler. Medine'deki İslâm ordusu, Hac için Mekke'ye gittiğinden, **Hz. Ali**'yi koruma vazifesini, Mısır'dan gelen bu Yahudi ordusu üzerine alır. Bunlar, kısası tatbike izin ver-*

*mezler. Yani **Hz. Osman**'ın kaatilinin yakalanıp, öldürülmesini istemezler. Bunun üzerine ne yapacağını bilemeyen **Hz. Ali** bekler. Yahudiler, bununla iktifa etmeyip, fitne fesatlarına devam ederler.*

İslâm Devleti'nin her tarafına mektuplar yazıp şöyle propaganda yaparlar:

*"Halife öldürüldü. O'nun yerine geçen yeni Halife, yani **Hz. Ali**, kısas tatbik etmek istemiyor; işte bunun için, yeni halifeye isyan etmek lâzımdır. Bu hususa dâir, müşahhas delillerimiz vardır."*

*__Hz. Âişe__'nin ağzından, birçok mektup yazılır. Ve bu mektuplarda, güyâ **Hz. Âişe** şöyle der:*

*"-Ey Müslümanlar! **Hz. Ali**'ye isyan ediniz."*

*Daha sonra **Hz. Âişe**'ye:*

"-Sen böyle mektuplar yazdın mı?" diye sorulduğunda, O:

"-Vallahi, ben hiçbir zaman böyle şey yazmadım." demiştir. Ve böylece aynı komplo devam eder."[564]

Bu fitne kumkuması Yahudi'nin çıkardığı karışıklıklar, hicretin 35'inci yılında halûk mizaçlı **Hz. Osman**'ın bir gece evinde Kur'ân-ı Kerîm okurken şehid edilmesine müncer olmuştur.

Rahmetullahi Aleyh!..

IV-HAZRET-İ ALİ'NİN HİLÂFETİ

A-SEÇİLİŞİ

Hz. Osman'ın fecî bir sûrette katlolunup şehid edilmesi üzerine boş kalan Hilâfet Makamı'na **Hz. Ali** geçirilmiş, fakat işlenen cinâyetin uyandırdığı rûhî ve içtimâî sarsıntının önü bir türlü alınamamıştır. Zîrâ, fitne alabildiğine derinleşmiş, alev bacayı sarmış bulunuyordu. Bu se-

564 **Prof. Dr. Muhammed Hamidullah**, a.g.e., sh: 142 vd.

bepledir ki, **Hz. Ali** (k.v.) Hazretleri'nin devri de baştan başa aynı fitnenin devamı mâhiyetindeki ihtilâflara sahne olmakta devam etmiştir.

O, Hilâfeti, **Hz. Osman**'ı şehîd eden âsîler gürûhunun kendisine biat hususundaki tehâlüklerine rağmen önceleri kabul etmek istememişti. Lâkin az sonra Ashab'ın ileri gelenlerinin ısrar ve ittifakları karşısında daha fazla mukavemet edemeyerek bu makama geçti. Zîrâ zaman fevkalâde nâzikti. Anarşi, Medine'de kol geziyordu. Böyle buhranlı bir zamanda hizmetten kaçılamazdı. Üstelik, Ashâb -**Abdullah ibn-i Ömer, Hz. Talha, Hz. Zübeyr** dışında- kendisi üzerinde ittifak eylemişti. Onlar da daha sonra isyancıların zorlaması ile biat ettiler.

O (**Hz. Ali**), kabul etmese, ihtilâfsız halife seçilebilecek bir başkası da yoktu. Lâkin biri çıkıp da muhâlefet edince, ihtilâf kıvılcımları yeniden parlamış ve **Hz. Ali** (k.v.) Hazretleri'nin şehâdetine kadar gelişerek **"Hûlefâ-yı Râşidîn"** devrinin son bulmasına müncer olmuştur. Bu biri de, Kureyş'ten Benî Ümeyye'nin reisi **Ebû Süfyan**'ın oğlu Şam Vâlisi **Hz. Muâviye**'den başkası değildi.

a-Hz. Muâviye'nin Şahsiyeti

Ehl-i Sünnet itikadına göre, Ashâb-ı Kiram arasında **"tafdil"** yani fazilet ve üstünlük mukayesesi yapmak câiz değildir. Peygamber (s.a.v.) Hazretleri:

"-Ashâbım Gök'teki yıldızlar gibidir!.. Hangisine uyarsanız hidâyete erersiniz!" buyurmuş olduğuna nazaran bizim için ashâbın hepsi de hürmete şâyândır!.. Ancak Hz. Peygamber'in tafdil ettiklerini biz de tafdîl ederiz. Zira bu bize bir cevazdır.

Tafdîli câiz olanlar arasında Bedir'de bulunanlar ve hâssaten Aşere-i Mübeşşere en önde gelir. Buna göre **Hz.**

Ali (k.v.) Aşere-i Mübeşşere'den olduğu cihetle O'nunla **Hz. Muâviye** -şahsiyet ve efdaliyet itibariyle- mukayese edildiğinde **Hz. Ali**'nin üstünlüğünü hiç kimse inkâr edemez. Zira **Hz. Ali**'nin, Hz. Peygamber'in amcazâdesi ve damadı olmak meziyetleri yanında **Hz. Muâviye**, sadece bir müddet **"vahiy kâtipliği"** yapmış olan bir kimsedir. Bu iki İslâm büyüğü arasındaki ihtilâfı bir **"şahsiyetler mukâyesesi"** sûretinde değerlendirmek yanlıştır. Zira onlar arasındaki ihtilâf, içtihad farkından doğmuş olduğu cihetle her zaman büyük olanın görüşünün doğru olacağını iddia etmek, akıl, hikmet ve maslahata aykırıdır. Bir insan, ne kadar büyük olursa olsun, hatadan sâlim olamaz!..

Hz. Ali'nin meziyetlerinin mâlum ve bütün ümmetçe tasdik edilmiş olmasına mukâbil **Hz. Muâviye**, -tamamen hissî olan sebeplerle- târiz oklarına mâruz kalmaktan kurtulamamıştır.[565] Bu sebepledir ki, biz O'nun tarih boyunca temâdî eden Alevî propagandasının kesîf sisleri altında kalan büyük şahsiyeti hakkında kısa bir izahatta bulunmak istiyoruz:

Hz. Muâviye'nin babası **Ebû Süfyan**, Bedir Gazâsı'ndan sonra Kureyş'in reisi olmuştu. Mekke'nin fethini müteâkiben İslâm'ı kabul etmiş ve oğullarıyla birlikte gelip Medine'ye yerleşmişti. Büyük oğlu **Yezid**, Şam vâlisi iken vefât edince yerine O'nun küçük birâderi **Hz. Muâviye** tâyin olunmuştu. Bu esnada halife, **Hz. Ömer**'di. Bilâhare **Hz. Osman** zamanında civardaki yeni fethedilen birçok yerler de Şam vâlisinin idâresine verilince **Hz. Muâviye**'nin sâhib olduğu kuvvet ve servet bir hayli çoğal-

565 Bunun bir sebebi de şudur:

"Emevî hânedânının tarihi, Abbâsîler devrinde yazılmıştır. Abbâsîler devrindeki tarihçilerden, Emevîler hakkında lâyık oldukları insafı göstermiş olmalarını bekleyebilir miyiz?" (Bkz: **Prof. Dr. Hakkı Dursun Yıldız**- Büyük İslâm Tarihi, c. I, İstanbul, 1986, sh: 64)

mıştı. Bizans üzerine re'sen sefer eder ve ülkeler fetheder olmuştu. Bu hâliyle O, Mısır hudûdundan Fırat Nehri'ne kadar hükmü geçen bir **"yarı hükümdar"** durumuna gelmişti.[566]

Hz. Osman'ın vefâtından sonra, Kureyş'in bir kolu olan Benî Ümeyye'nin reisliği de kendisine geçmiş bulunduğundan bahisle esâsen amcazâdesi olan bu büyük şehidin kanını dâvâ etmeye başlamıştır. İşte **Hz. Muâviye**'nin mevcud ihtilâflara karışması böyle başlamıştır.

Tam aksi bir sûrette **Hz. Muâviye**, Medîne'de ihtilâflar ilk zuhûr ettiğinde **Hz. Osman**'a şu teklifi yapmıştır:

"-Benimle birlikte Şam'a sığınınız, orası size itaat üzeredir ve bunu, hücuma uğramadan yapınız!.."

Hz. Osman ise:

"-Rasûlullâh'ın (s.a.v.) civarını bir şeye değişmem!.. Bu uğurda boynum vurulsa da!.." diyerek bunu kabul etmemiş, üstelik **Hz. Muâviye**'nin Medine'ye Şam askeri göndermek hususundaki teklifini de geri çevirmiştir.[567]

Bu demektir ki, **Hz. Muâviye** baş gösteren ihtilâfın neye müncer olacağını **Hz. Osman**'dan önce isâbetle görmüştür.

Ömer Nasûhî Bilmen, İbn-i Haldun'a atfen:

"Hz. Muâviye'nin de hulefâ (râşidîn) âdâdına (adetlerine) dâhil olduğunu hak görüyor ve O (İbn-i Haldun):

«-Hâşâlillâh ki, O, kendisinden sonra gelenlere benzesin!.. O, Hulefâ-i Râşidîn'dendir!..» diyor."[568]

Muâsır bir tarihçi, O'nun hakkında:

*"Muaviye, bu dönemde yaşayan dört Arap dâhîsinden birincisi idi. Bu dâhîlerin diğerleri **Amr, Ziyad** ve*

---

566 **Ahmed Cevded Paşa**- a.g.e., sh: 541.

567 **İbn-i Esîr**- a.g.e., c: III, sh: 155-158

568 **Ömer Nasûhî Bilmen**- Ashâb-ı Kirâm, İstanbul, 1963, sh: 54.

Muğire idiler. Muâviye, bunları kendi etrafında toplamış ve onlardan istifade etmiştir."[569] demektedir ki, bu hüküm bütün ciddî kaynakların ittifakı ile doğrudur.

Hz. Muâviye'nin şahsiyet ve zihniyetini gösteren bir vak'a da şudur:

*"Bu esnâda **Muâviye** bervech-i meşrûh (anlatıldığı üzere) Emîrü'l-mü'minîn'e (**Hz. Ali**'ye) karşı çıkmak üzere azîm tedârikât-ı harbiyye (büyük harb hazırlıkları) ile meşgul iken Kayser-i Rûm'un diyâr-ı Şam'a sefer edeceği mesmûu olunca (haber alınca) Kayser'e tehdidnâme göndermiştir.*

Şöyle ki:

*«Eğer Şam üzerine azîmetin (hareketin) tahakkuk eder ise, sahibimle, yani **Hazret-i Ali** ile musâlâha ederim ve O'na mukaddemetü'l-ceyş (**Hazret-i Ali** ordusunun öncüsü) olarak senin üzerine varırım ve billâhi'l-kerîm, pây-i tahtın olan sisli, dumanlı Konstantiniyye şehrini yıkıp yakıp kapkara kömür ederim ve yerden havuç çekilip koparıldığı gibi seni mülkünden çekip çıkarırım ve seni domuz çobanı ederim.» diye yazmıştır."*[570]

Hz. Ali zamanında dâhilî ihtilâflar sebebiyle duraklayan fetih hareketleri, O'nun zamanında tekrar başlamış ve Türkistan baştan başa fethedildiği gibi İstanbul'a karşı da üç kere sefer tertip edilmiştir. Kuzey Afrika'dan Endülüs'e kadar genişleyen bu fetih harekâtı, O'nun dâhilî ihtilâfları bastıran otoriter idâresi sâyesinde mümkün olabilmiştir.

Hz. Muâviye'nin yetmiş beş yaşında olarak (m. Aralık 679/h. 60 yılında), Şam'da vefât etmeden önce bir hutbe

---

569 **Dr. Nûri Ünlü**- İslâm Tarihi, c: I, İstanbul, 1992, sh: 167. Aynı hüküm, **A. Cevded Paşa**'nın eserinde (a.g.e., sh: 534) de bir dipnot hâlinde mevcuddur.

570 **Ahmed Cevded Paşa**- a.g.e., sh: 537.

îrâd ederek şöyle dediği rivâyet olunmuştur:

"-Ey nâs!

Üzerinizde müddet-i emâretim uzadı. Sizi usandırdım, ben de sizden usandım. Ben sizden iftirâkı (ayrılmayı) arzu eder oldum, siz de benim iftirâkımı arzu eder oldunuz. Lâkin benden sonra size benden hayırlısı gelmez!.. Nitekim evvel gelenler, benden hayırlı idiler. Denilmiştir ki, her kim likaa-i Bâri'yi isterse (Cenâb-ı Hakk'a kavuşmayı isterse) Bârî Teâlâ dahî O'nun likaasını ister. Yâ Rabbi! Ben senin mülâkâtını istiyorum, sen de benim mülâkâtımı irâde buyur ve beni mübârek ve mes'ûd kıl!.."

Sonra da, **Muhammed bin Akabe**'nin anlattığına göre, **Hz. Muâviye** ölüm döşeğine yattığı vakit:

"-Keşke ben Zîtuvâ'daki Kureyş'den bir ferd olsaydım da bu işlere hiç girmeseydim!.." demiştir.

Hatta ölüm döşeğinde yapmış olduğu şu vasiyet dahî, O'nun şahsiyetini anlamak için kâfî bir delildir:

*"**Muâviye**'nin hastalığı ağırlaştıkta:*

"-Rasûlullâh (s.a.v.) Hazretleri bana bir gömlek giydirmişti. Teberrüken onu bugüne kadar hıfzettim ve bir gün kestiği tırnakları bir şişe içine koyup saklamıştım. Vefâtımda o gömleği bana giydiriniz ve o tırnakları sahk ile (öğüterek) gözlerime ve ağzıma koyunuz. Belki onların hürmetine Cenâb-ı Hak beni afveder!.." dedikten sonra:

"-Ben öldüğüm zaman cûd ü sehâ (cömertlik ve ikram) dahî benimle beraber ölür. Ve nice nâsın atıyyeleri (devlet hazinesinden aldıkları tahsisât) münkatı' olur (kesilir). Sâillerin (fakirlerin) elleri boş kalır." dedi ve hayâtından me'yus oldukta:

"-Zîtuvâ nâm mahalde sâkin bir Kureyşî olup da emâret ile meşgul olmayaydım!.." diye beyân-ı teessüf etti ve altmış sene-i hicriyyesi Receb'inde vefât eyledi. Radıyal-

lahü ve afâ anh!"

***Dahhâk ibni Kays**, hemen **Muâviye**'nin kefenlerini alıp minbere çıktı bir hutbe okudu ve dedi ki:*

*"**Muâviye**, Arabın dest-i kuvvet ve kudreti (kuvvet ve kudret eli) idi. Allah Teâlâ O'nunla fitneyi def' eyledi ve O'nu kulları üzerine hükümdar kıldı ve berr ü bahrda (karada ve denizde) askerini yürüttü ve O'nunla nice beldeler fethetti. Lâkin O da Allâh'ın bir kulu idi. Şimdi vefât eyledi. İşte kefenleri budur. O'nu bu kefenler içine sarıp kabre koyacağız ve O'nu ameliyle meşiyyet-i ilâhiyyeye (Allâh'ın dileğine) terk eyleyeceğiz, O'ndan sonra kıyâmete dek Dünya herc ü mercdir (karmakarışıktır)."*[571]

Hz. Muâviye'nin faziletleri bâbında söylenecek söz, pek fazladır.[572] Biz bunlardan sadece bir tekini zikredelim:

Büyük İslâm âlimlerinden **Kâdı I'yaz**'ın **"Şifa-yı Şerif"** adıyle te'lif eylediği eserde denilmektedir ki:

*"Rasûlullâh (s.a.v.) Hazretleri, **Muâviye**'ye memleketlere hâkim olması için duâ buyurmuşlardır. Bu sebeple, **Hz. Muaviye** de Hilâfet Makamı'na nâil olmuştur. **İbn-i Mes'ud** (r.a.), Rasûlullâh'ın bu hususdaki duâsını şöyle rivâyet etmiştir:*

*«Allâh'ım!.. **Muâviye**'ye Kitab'ın ilmini, fıkhını öğret, beldelere hâkim kıl ve O'nu azaptan muhafaza eyle!.."*

*Diğer bir rivâyette ise, «**Muâviye** kat'iyyen mağlûb olmaz!» buyrulduğu rivâyet edilmiştir.*

***Hz. Ali**, bunu duyunca: «Eğer bu hadîs-i şerifi bilseydim, **Hz. Muâviye** ile harb etmezdim!..» demişti."*[573]

---

571 **Ahmed Cevded Paşa**- a.g.e., sh: 635.

572 **Ömer Nasûhî Bilmen** Efendi, adı geçen eserinde mâruf İslâm âlimlerinden bu hususta sayfalar dolusu nakiller yapmış olduğundan tafsîlât için oraya bakılabilir. (a.g.e., sh: 167 vd.)

573 **Kâdı İ'yaz**- Şifâ-yı Şerîf, c: I, sh: 660.

Son olarak muâsır tarihçilerimizden birinin **Hz. Muâviye** hakkındaki şu değerlendirmesini dikkatlerinize arz edelim:

*"Beşeriyetin yetiştirdiği dâhîlerden biri olan **Muâviye**, gerek idâre, gerekse askerlik vesâir işler mevzuunda Şam'ın diğer memleketler üzerindeki üstünlüğünü derhal anlamıştı.*

***Muaviye**, büyük bir plân tâkib ediyordu. Hazreti Peygamber'in zuhûriyle beraber riyâset Emevîler'den Hâşimîler'e geçmişti. Peygamber'in irtihâlinde hilâfet ve riyâset makamına Hâşimî olmayan bir zâtın geçmesi, Hâşimoğulları'ndan emâret imtiyazını almıştı. Şu hâlde riyâset, muayyen ve mukteseb bir hak olmaktan kurtulmuş ve tabiatiyle en çok mahâret gösteren veya hak kazanmış olana geçmek ihtimali hâsıl olmuştu."*[574]

"... Lâkin İslâm'ın merkezinde mümkün olmayan bu şey, muhitte, mülhakâtta fazlasiyle mümkündü. Muvaffakiyet elde etmek için üç şey lâzımdı: Dirâyet, sabır ve metânet.

*Bu üç haslet, **Muâviye**'nin mütemâyiz evsâfıydı. Son derece zekî olan **Muâviye**, Peygamber'in siyâsetini güzelce tedkik etmişti. Bu siyâset, içtimâî bir topluluğu güzelce idareye kâfi iken **Muâviye**, O'na, şahsî ve nefsî telâkkilerinden, fikir ve görüşlerinden daha birçok mâhirâne düstûrlar ilâve ederek cidâle hazırlanmıştı."*[575]

Bu kadar meziyetin yanında acaba **Hz. Muâviye**'de herhangi bir kusur mevcud değil midir? Ne gezer?! Hiç bir insan hatadan sâlim, yani mâsum olamaz. İtikadî olarak peygamberlerde bile "zelle" (gayr-i irâdî hata) kabul ettiğimize nazaran hiç bir insanın mutlak mâsum (günahsız)

574 **Ahmed Hilmi**-a.g.e., sh: 248

575 **Ahmed Hilmi**-a.g.e., sh: 249.

olduğunu söyleyebilmek, dinen ve aklen mümkün değildir. Buna göre, **Hz. Muâviye**'nin de elbette birçok noksanlığı ve hatası mevcuddur. Biz bunlardan birini zikrederek bu bahsi nihayetlendirelim:

Hz. Ali şehid edildiği sırada, O'nun tarafından tâyin edilmiş bulunan **Ziyad bin Ebih**, İran'da vali olarak bulunuyordu. **Hz. Ali**'ye taraftar olan **Ziyad**, aslında **Hz. Muâviye**'nin babası **Ebu Süfyan**''ın nesebi gayr-i sahih olan bir çocuğu idi. Bu sebeple herkes babası ile anılırken, O, "**Ziyad bin Ebih**" yani "babasının oğlu **Ziyad**" adını taşıyordu.

Hz. Muâviye, İran'da otoriter idaresi ile ün yapmış olan **Ziyad**'ı, **Mugire bin Şu'be** vasıtasıyla kendine celbetti. Bununla da kalmayarak O'nun gösterdiği iki yalancı şâhide istinaden **Ebu Süfyan**'ın **Ziyad**'ın babası olduğuna dair itirafını kabul ile O'nun kendisinin kardeşi olduğunu ilan etti. Artık **Ziyad bin Ebu Süfyan** adını alan **Ziyad**'a, İran'a ilaveten Basra, Horasan ve Sicistan valiliklerini de verdi.

Hz. Muâviye, kendisi ve hükümeti aleyhine konuşan hiç kimseye, O fiilen isyan etmedikçe dokunmaz, valilerine de bu yolda tâlimatlar verirdi. Fakat **Ziyad**, bunun tam aksine bir icraat yaptığı halde, O'nu asla men etmemiştir. Mesela Basra'da gece sokağa çıkma yasağı koyan **Ziyad**, geceleyin sokakta kimi görürlerse öldürülmesini emrederdi. Bir gece yakalanarak huzuruna getirilen bir bedevi ile **Ziyad**'ın arasında şöyle bir konuşma geçmiştir:

"-Sokağa çıkma yasağını bildiren ilânı duymadın mı?"

"-Hayır, vallahi duymadım, hayvanımla gelmiştim. Akşam olunca onu bir yere bırakmak mecburiyetinde kaldım ve sabahı bekliyordum. Valinin emrine dâir hiç birşey

bilmiyorum."

Bunun üzerine **Ziyad**:

"-Doğru söylediğine inanıyorum, fakat halkın menfaati için seni öldürmem gerekiyor." dedi ve emir vererek bu adamın boynunu vurdurdu.

Devlet otoritesini ilk olarak bu derecede sağlamlaştıran, **Hz. Muâviye**'nin halifeliğini kuvvetlendiren, kılıcını çekip baş kesebilen ilk kişi **Ziyad**'dır.

Halk, O'ndan son derece korkar ve güven içinde yaşardı. Hatta öyle ki, yoldan giderken bir insanın herhangi bir eşyası tesâdüfen elinden düşecek olsa emniyet vazifelisi gelip ona nezâret edinceye kadar kimse dönüp onu almazdı.

Bunula beraber Hârici olduğunu açıkça söyleyen herkesi katleder, gizleyenlere, durumlarını bildiği halde dokunmazdı.

M. 673 senesinde yakalandığı vebadan ölmüş olan **Ziyad**'ın Irak'a hâkim olmak için tâkip ettiği yolu inceleyenler, **Ziyad**'ın dostu düşmanına, şehirde oturanı kaçana, kendisini kabul edeni etmeyene, itaat edeni başkaldırana bedel olarak cezalandırdığını tesbit etmişlerdir ki, bu, cezayı, yalnız suçu işleyene âid kılan şer'i hukuka aykırı bir tatbikattır. Onun başvurduğu yol, idarecilerin, suçların cezasını hafifletmek ve halkı korkutmak için istemeyerek saptıkları bir yoldur. Bunun sağlayacağı fayda umumiyetle kısa vadelidir. Nitekim **Ziyad**, daha önceleri işlenmemiş olan yeni tür suçlara da cezalar koymuştur. Mezar soyanın oraya diri olarak gömülmesi, gece sokağa çıkanın öldürülmesi gibi. Bütün bunlar, O'nun Iraklılar için uygun gördüğü sert, olağanüstü tatbikatlardır. Ancak burada şunu belirtelim ki, bu tarz uygulama, onların düzelmesini temin etmiş, O'nun zamanında umûmî bir güvenlik sağlanmış, Hâriciler'in ayaklanmalarında azalma olmuştur. Ne var ki, **Ziyad**'ın bu neticeyi alabilmesi için birçok kimse hayatın-

dan olmuştur."[576]

Hz. Muâviye'nin, **Ziyad**'ın yaptıklarına seyirci kalması, şüphesiz bir hata olmuştur. Ayrıca, hatırlatmakta fayda vardır ki bu **Ziyad** "Kerbelâ Fâciası"nın bir numaralı mes'ulü **Ubeydullah**'ın babasıdır.

Buna bir de şunu ilave etmek gerekir ki, **Hz. Muâviye** devrinde başlayan minberlerde **Hz. Ali** ve Ehl-i Beyt hakkında ileri geri birtakım sözlerin söylenmesi, hatta bazılarına göre onlara lânet edilmesine seyirci kalınması da büyük bir hata ve çirkin bir tavırdır.

Birbirlerine kılıç çekecek kadar ileri giden insanların karşılıklı olarak lânetleşmelerini, o derecede bir gerginlik sebebiyle tabii saymak mümkünse de bunu tâ **Ömer bin Abdülaziz**'in mes'ud Hilâfet'i zamanına kadar devam ettirmenin akıl ve maslahatla bağdaşmayacağı muhakkaktır.

Bir ilim, hikmet ve fazilet âbidesi olan **Hz. Ali** ile bize Hz. Peygamber'den eşsiz bir hâtıra olan Ehl-i Beyt'e ihtiram etmek her müslüman için bir iman ve vicdan borcudur. Zira onlar bu ümmete Hz. Peygamber'in birer emâneti idiler.

Böyle olduğu halde, şu çirkin tavrın **Hz. Muâviye** zamanında başlamış olması, O'nun devri için en büyük hatalardan biridir. Bununla beraber bu çirkin tavrın O'nun emriyle ortaya çıkmış olduğunu söyleyemiyoruz. Ancak bunu men etmemiş olması da şüphesiz büyük bir hatadır. Zira bu gibi ahvalde "**men etmek**" yerine "**sükût etmek**" de yapılanı kabul olarak telakki olunur.

b-Hz. Ali ile Hz. Muâviye Arasındaki İhtilâfa Kısa Bir Bakış

Bütün Ehl-i Sünnet âlimlerine göre, bu ihtilâf, sadece bir ictihad farkının eseridir. Bu meseleyi sayısız delille ele

576 **Büyük İslam Tarihi- (Heyet), c: II, sh: 293 vd..**

almış bulunan **Ömer Nasuhî Efendi**, şöyle demektedir:

*"**Hazret-i Muaviye**'ye gelince, bütün Ehl-i Sünnet ulemâsı müttefiktirler ki, O'nun **Hazreti Ali**'ye karşı muhâlefeti, bir ictihad neticesi idi. Şöyle ki; Amcazâdelerinden olan **Hazret-i Osman** mazlûmen şehid edilmişti. Kaatilleri meydanda dolaşıp duruyorlardı. **Hazret-i Osman**'ın evlâdı, babalarının kaatilleri hakkında kısas icrâsını istedikleri hâlde bu hükm-i şer'î yerine getirilmemişti. Bunu yerine getirecek de -Emirü'l-mü'minin olması cihetiyle- **Hz. Ali** idi.*

*Artık bu hususta **Hz. Osman**'ın evlâdına, bilhassa kendi amcazâdelerinin müzâhareti bir vazife teşkil ediyordu. Aksi takdirde bir emr-i dînînin ayaklar altına alınmış olacağı zannedilmişti. Bunun içindir ki, Ümmü'l-mü'minin **Hazret-i Âişe** ile Aşere-i Mübeşşere'den **Hazret-i Zübeyr** ve **Talha** da bu emrin te'min-i icrâsı için muhâlefete geçmişlerdi. Deniliyordu ki:*

*"-**İmam Ali** (k.v.), eğer «**İmâmet-i Kübra**» makamını ihrâz etmiş ise, kuvvet ve satvet sahibi olacağından bu kısası icrâ etmelidir. Ve eğer bunu icrâya muktedir değilse, demek ki henüz İmamü'l-Müslimîn değildir!.. Şâyet bu kısası kasden tatbik etmiyorsa, Hak Teâlâ'ya âsî olmuş olacağından, biz kendisine nasıl tâbi olabiliriz?! Allah Teâlâ'ya ma'siyyeti îcap eden hususta itaat câiz değildir. (Lâ tâate limahlûkin inde ma'siyeti'l-Hâlik: Allâh'a isyan mâhiyetindeki işlerde mahlûka itaat edilmez.)"*

*İşte **Hazret-i Muâviye** de bunları nazara alıyor, bey'attan kaçmıyor, bir hakk-ı şer'înin bir an evvel yerine getirilmesini istiyordu. Biz, bu hususa dâir evvelce de biraz izahat vermiş bulunuyoruz.*

*Filvâkî **Hazret-i Ali** haklı idi, içtihâdında -Allâhü a'lem- musîb idi, fakat **Hazret-i Muaviye**'nin içtihâdı da*

hatâ olsa bile hakkında, afv-ı ilâhînin tecellîsine ve belki de bu yüzden me'cur olmasına kâfi idi.

Binâenaleyh Kur'an-ı Azîm'in ve Peygamber-i Zîşân'ın emirlerine karşı ***Hazret-i Muâvive****'nin riâyetsizlikte bulunmuş olduğu iddiâ edilemez."*[577]

İşte gerçek bir âlimin sözü böyle olur!..

Netice olarak şunu söyleyelim ki, öteden beri üzerinde çok şey yazılmış, söylenmiş bulunan **Hz. Ali-Hz. Muâviye** ihtilâfını tazelemenin Müslümanlar'a hiçbir faydası yoktur. **Hz. Ali**, nefsinde **"Aşere-i Mübeşşere"**, **"cihar- ı yâr-ı Güzin"**, **"vahiy kâtipliği"** gibi en şerefli zümrelere dâhil olmak, Sevgili Peygamberimiz'in amcazâdesi ve damadı bulunmak kabîlinden emsâlsiz şerefleri cem'etmiştir. Bu yüzdendir ki, O'nunla **Hz. Muâviye** arasındaki ihtilâfı, edebe mugâyir olarak bir **"şahsiyetler mukâyesesi"** şekline dökmeyip bir **"içtihad mes'elesi"** telâkki etmek ve Allâh'a havâle eylemek, en doğru yoldur.

Hikmeti tam olarak ancak Cenâb-ı Hak tarafından bilinen bu ihtilâfların **"tasavvufî cereyanlar"**la **"ilmî çalışmalar"**ın başlamasına âmil olmak gibi umulmadık neticeler tevlid etmiş olduğu da târihî bir vâkıadır. Gerçekten bu ihtilâflara karışarak günaha girmekten korkan birtakım zühd ve takvâ ehli tasavvufî bir yaşayışa yönelmiş, bir kısım kimseler de tahaddüs eden kargaşalıklar yüzünden -kaybolacağından korktukları- islâmî esasları tesbite koyulmuş ve bu sûretle islâmî ilimlerin temellerini atmışlardır.

Bununla beraber başta Şia olmak üzere Ehl-i Sünnet'e aykırı birtakım mezheplerin zuhûru da bu ihtilâfların eseridir.

Şunu ifâde etmek lâzım gelir ki, her Müslüman için tabiî ve zarurî olan **Hazret-i Ali** ve **"Ehl-i Beyt"** muhab-

577 **Ömer Nasuhî Bilmen**- a.g.e., sh: 71-72.

betini bir paravan olarak kullanmak sûretiyle bu ihtilâfı körüklemeyi millî siyâset hâline getiren İran, İslâm tarihinde çok meş'um bir rol oynamıştır.

Hakikatte dînî olmaktan ziyâde siyâsî maksadlara bağlı olarak ortaya çıkan bu **"Şia Siyâseti"**, her şeyden evvel Ön Asya Türklüğü ile Orta Asya Türklüğü arasına bir kara kedi gibi girmiş ve Büyük Türk Âlemi'nin parçalanmasına veya en azından birleşmemesine sebep olmuştur. İran, Ön Asya'da kurulan Selçuklu ve Osmanlı Devletleri'nden, kendi ırkî ve millî varlığı için duyduğu endişeyi bertaraf etmek maksadıyla Şia'yı mutaassıbâne bir sûrette benimsemiştir. O kadar ki, Anadolu'nun gizli gizli şiîleştirilmesi husûsundaki gayretlerle iktifâ etmeyerek, Rumeli'ye sıçrayıp Osmanlılar'ı hem önden ve hem de arkadan hançerlemeye çalışarak onların, küfür ve ilhâd âlemi olan Garb'a karşı cansiperâne mücâdelesini zaafa uğratmak için asırlarca çalışmıştır.

İran, Osmanlılar'ın tarih sahnesinden çekilmelerinden sonra da yakamızı bırakmış değildir!.. Bu sinsi düşmanlık hep sürüp gitmiştir ki, hâlâ da devam etmektedir.

Bu bahse son verirken umûmî bir kanaat olarak şunu ifâde etmek isteriz ki, **Hz. Ali** ile **Hz. Muâviye** arasındaki ihtilâfı tazelemek ve bu mes'eleyi bir nevî şahsiyetler mukâyesesi sûretinde ele almak yanlıştır. Gerçekten bu ihtilâfı tazelemekte bugün için hiçbir fayda yoktur. Zira, iki tarafın da Ashab'tan olması ve mürevvicleri arasında Ashâb'ın ileri gelenlerinden pek çok kimse bulunması dolayısıyla mes'eleyi bir **"içtihadlar farkının eseri"** sayıp geçmek lâzımdır. Yoksa şahsiyyet itibariyle **Hz. Ali**'nin üstünlüğü söz götürmez bir gerçektir. Böyle yapmayıp da mes'eleyi falan haklıydı, filân haksızdı sûretinde ifâde etmek, mecbur olmadığımız bir hakemliğe teşebbüsle muhte-

melen günâha girmekten başka hiçbir netice doğurmaz. Bu mevzûda zannederiz en doğru sözü, **İmâm-ı Gazâlî** söyleyerek münâkaşaların yersizliğini ifâde etmiştir. Bu büyük zât demiştir ki;

"-Onlar kılıçlarını kana boyadılar, biz lisânımızı boyamayalım!.."

B-HAZRET-İ ALİ DEVRİ'NİN VAK'ALARI

a-Cemel Vak'ası

Mısır'dan **Abdullah ibni Sebe** ile **Abdullah ibni Ebî Serh** idâresi altında Medîne'ye gelen gürûh, **Hz. Osman**'ı şehid ettikten sonra şehirde altı gün müddetle terör estirdiler. İnsanlar sokağa çıkamaz oldular. Bunlardan bir grup, bir gün yanlarından geçen **Hz. Ali**'yi birbirlerine gösterip:

"-Hüve Rabbüne'l-Azîz!.." yani "O, bizim aziz olan Rabbimizdir!.." dediler.

Hz. Ali, bu sapıklar güruhunun yanına gelip ne söylemiş olduklarını sordu. Onlar:

"-Ente Rabbunel'-Azîz!.." yani "Sen bizim aziz olan Rabbimizsin!.." deyince, **Hz. Ali**, onları istiğfâra dâvet etti ve:

"-İstiğfar edip, doğru yola gelmezseniz, hepinizin kellesini vurur, cesetlerinizi yakarım!.." diye tehdid etti. Bu sapıkların, şu tehdid karşısında:

"-İşte bak, bizi te'yid ediyorsun!.. Hiç -hâşâ- Allah olmasan bizi yakmakla tehdid eder miydin?" demesi üzerine, **Hz. Ali**, onları katletti. Bazılarının da cesedlerini yaktırdı.

Ehl-i Sünnet âlimleri, bunların katledilmelerini doğru, cesetlerinin yakılmasını ise hatalı bulmaktadır. Bilâhare **"gulât-ı şia"** (aşırı şia)dan **"ulûhiye"** kolu, böyle başladı. Bu, Cenâb-ı Hakk'ın -hâşâ- **Hz. Ali**'ye hulûl ettiğine inanmak tarzında en sapık bir görüştür.

Hz. Ali, Yahudi asıllı olan **Abdullah ibni Sebe**'nin adamı olan bu sapıkları, reisleri de dâhil olmak üzere sürgün etti.

Hz. Ali'ye biat etmemiş olan **Hassan ibni Sâbit, Ka'b ibni Mâlik, Mesleme ibni Muhallid, Ebu Saîd el-Hudrî, Muhammed bin Mesleme, Nu'man bin Beşîr, Zeyd ibni Sâbit, Râfî ibni Hudeyc, Fudâle ibni Ubeyd** gibi şahsiyetlerin bu tutumu, gerek Medîne ve gerekse taşra vilâyetlerde tereddüd husûle getirmişti. Bunlar, **Hz. Ali**'den **Hz. Osman**'ın katillerinin kısas edilmesini talep ediyorlardı. **Hz. Ali**, bu haklı isteğe karşı:

"-Ey kardeşlerim sizin bildiklerinizi ben de biliyorum, ancak onlar (yani isyancılar) şimdi bütün güçleri ile bize hâkim durumdadırlar... Sizin köleleriniz ve bedevîleriniz de bunlara katılmış, şu anda istedikleri gibi sizi evirip çeviriyorlar." diyerek kendilerine biraz sabırlı olmalarını tavsiye etmekle yetiniyordu.

Hz. Ali'den kısas talep edenlerden biri olan **Nûman bin Beşir, Hz. Osman**'ın kanlı gömleği ile karısı **Nâile**'nin cinâyet işlenirken kesilmiş olan parmaklarını alıp **Hz. Muâviye**'nin yanına gitti. **Hz. Muâviye**'nin bunları Mescid'e asması ile muhâlefetin merkezi durumundaki Şam'da ahâlî, daha fazla tahrik edilmiş oldu. Bu yüzdendir ki, **Hz. Ali**'nin biat almak üzere taşra vilâyetlerine tâyin eylediği vâlilerin çoğu daha tâyin edildikleri mahalle varmadan yarı yoldan geri çevrildiler. Bunlardan biri de Şam'a gönderilmiş olan **Sehl bin Huneyf** idi. O'nu Tebük'te karşılayan Şamlılar, geri dönmeye mecbur etmişlerdi. O da Medine'ye gelip durumu anlatınca, **Hz. Ali, Hz. Muâviye**'ye kendisine biat etmesini talep eden bir mektup gönderdi. Buna verilen cevap, **"Muâviye'den Ali'ye"** hitâbıyla başlamakla beraber **Hz. Ali**'nin fazîleti

takdir olunuyor ve O'nun Hilâfet Makamı'na geçmeye lâyık olduğu husûsu te'yid ediliyordu. Bununla beraber kısasa dâir talebin rüchâniyeti (öncelikli olduğuna) musirran beyan olunuyordu.

Gerçekten Halife'nin birinci vazifesi olan **"şer'î hükümlerin tatbîki"**, aynı zamanda bir meşrûiyet sebebidir. Bunun içinse Halife'nin **"tehdidini ikaa kâdir"** olması gerekir. Bu ise, fiilî icraat ile sâbit olur. **Hz. Muâviye**, bu lâzımeyi ileri sürüyor, buna karşı **Hz. Ali** de:

"-Şartlı biat olmaz!.. Sen önce bana biat et, ondan sonra bunu benden iste!.." diyordu.

Hâlbuki **Hz. Muâviye**'nin itirazını **"şartlı biat"** olarak anlamak kaabil değildi. O, **"kısas"**ı bir meşrûiyet sebebi olarak görüyordu ki, bizce de bu, daha doğru bir içtihaddır.

Bu sırada âsîlerin zorlaması ile **Hz. Ali**'ye kerhen biat etmiş olan **"Aşere-i Mübeşşere"**den **Hz. Talha** ile **Hz. Zübeyr**, hâlifeden izin alıp Mekke'ye gittiler. Orada Benî Ümeyye'ye mensup bazı muhâliflerle birleştiler. **Hz. Âişe**'nin de iltihâkı ile Mekke'de **Hz. Muâviye**'nin görüşüne paralel bir iddia sahibi kalabalık bir muhâlefet grubu teşekkül etti.

Basralılar, Mekke'ye bir heyet gönderip **Hz. Talha** ile **Hz. Zübeyr**'in **Hz. Ali**'ye âsîlerin zorlaması ile biat etmiş olduklarını anlayınca, onlar da muhâlif bir fırka teşkil ettiler. İş, o hâle geldi ki, Mısır ve Medîne'den başka **Hz. Ali**'ye kayıtsız şartsız bağlı bir yer kalmadı.

Mekke'deki muhâlif grup, önce **Hz. Muâviye**'nin yanına gidip orada toplanmayı kararlaştırmışken daha sonra Basra'ya gitmeyi tercih ettiler. Bu sırada **Hz. Ali** de **Hz. Muâviye**'yi itaat altına almak için hazırlık yapmaktaydı. Bu sırada Mekke'deki muhâliflerin Basra'ya yöneldikleri-

ni öğrenince, m. 666 yılı Ekim Ayı sonlarında Medîne'den yola çıktı. Yolda güvendiği birçok kimseyi, halkı, kendi taraflarına çekmek için önden Kûfe'ye gönderdi. O, harb etmek istemiyor ve meseleyi sulh yoluyla halletmek istiyordu. En son olarak gönderdiği oğlu **Hz. Hasan, Ammar bin Yâsir** ile diğer elçiler, halkı, Kûfe Mescidi'ne toplayıp iknâ etmeye çalıştılar. Bu faaliyet sonunda dokuz bin Kûfeli gelip **Hz. Ali**'nin emrindeki üç bin kişilik orduya iltihak etti.

Fakat ne Kûfe vâlisi **Ebû Mûsâ el-Eş'arî** ve ne de **Hz. Ali**'nin çatışmayı önlemek için sarfetmiş olduğu gayret bir fayda verdi. Zira **Hz. Ali**'nin emrindeki kuvvetin ikibin beş yüzü, **Hz. Osman**'ı şehid eden güruha mensuptu. Hem de başlarında **Abdullah ibni Sebe** ile **Abdullah bin Ebî Serh** gibi iki mel'ûn olduğu hâlde!.. **Hz. Ali**'nin, bu mel'ûn ve onların adamları ile yola girmesi, cidden büyük bir hata idi.

İki taraf arasında gidip gelen elçiler ve yapılan toplantılar sonunda bir sulh zemini olunca, bu mel'ûnlar, **Hz. Ali** tarafından cezalandırılmak korkusu ile gizli gizli birçok toplantı yaptılar ve sulh imkânını bir emr-i vâkî ile ortadan kaldırdılar. Şöyle ki:

Hz. Talhâ ve **Hz. Zübeyr** ile **Hz. Ali**'nin bir araya gelerek anlaşacakları günün bir evvelki gecesi, bir daha toplanan **İbn-i Sebe** grubu, o gecenin şafağında bin kadar tâbîleri ile Basralılar'a karşı bir baskın tertipleyerek savaşı başlattılar. Uyanan herkes silâha sarılıp:

"-Ne oluyor?" diye sorunca da:

"-Basralılar baskın yaptı!.." cevabını verdiler.

Bununla da kalmayıp eline Kur'ân-ı Kerim'i alıp savaşı durdurmaya çalışan Basra kadısı **Kâ'b bin Sûr**'u oklayıp şehid ettiler.

Hz. Ali, İbn-i Sebe ve adamlarını Medâyin'e sürmüşken sonradan onların gelip ordusuna katılmalarına müsaade etmemeliydi. Nasıl ki Hz.Peygamber Uhud'a giderken üç kişi gelip İslam ordusuna katılmak isteyen reisül münâfikin **İbn-i Selül**'ün iltihakını kabul etmeyip O'nu geri çevirmişti. İşte bu hadisede **Hz.Ali** de aynen öyle yapmalıydı.

Bu savaşta **Hz. Âişe** bir deveye binmiş olduğundan buna **"Cemel Vak'ası"** denilmiştir. **Hz. Âişe**, Mekke'den Basra'ya gelen muhâlif grupla birlikte hareket etmiş, fakat yarı yolda pişman olarak geri dönmek istemişti. Şöyle ki:

"Yolda köpek havlamaları duyan **Hz. Âişe**, nerede olduklarını sormuş, **"Hav'eb Suyu"** civarında olduklarını öğrenince, Hz. Peygamber'in zevcelerine hitâben:

"-Acaba hanginize Hav'eb köpekleri havlayacak!.."[578] dediğini hatırlamış ve Efendimiz'in bu hareketi tasvib etmediğine kânî olarak yola devam etmek istememiş ve:

"-Meğer Hav'eb Suyu sâhibesi benmişim!.. Beni geri çevirin, geri çevirin!.." diyerek devesini çökertmişti.

Ancak, O'nun avdeti hâlinde, teşekkül eden ordu dağılacağından etrafındakiler buna imkân vermediler.

Zübeyr bin Avvam, rehberin yerin adını belirlerken hata ettiğini söylemiş ve

"-Belki Allah Teâlâ senin sâyende mü'minlerin arasını düzeltecektir!.." diyerek O'nu yola devama ikna edebilmiştir.

Hz. Osman'ın katillerinin kısas edilmekten kurtuldukları bu savaşta yetmiş Müslüman telef olmuştur ki, **Hz. Talha** ile **Hz. Zübeyr** de bunların arasında idi.

---

578 **Ahmed b. Hanbel**, VI, 52-92.

b-Sıffîn Savaşı

Hz. Ali, **"Cemel Vak'ası"**ndan sonra, **Hz. Muâviye** ile mektuplaştığına dâir bir dedikodu üzerine Mısır vâlisi **Kays bin Sa'd**'ı vazifeden alıp yerine **Muhammed bin Ebîbekr**'i tâyin etti. Yeni vâli orada bulunup da **Hz. Osman**'ın kanını dâvâ edenleri **Hz. Ali**'ye biate dâvet etti. Bunun kabul edilmemesi üzerine burada da karışıklık çıktı.

Basra'da bulunan **Hz. Ali**, buradan **Hz. Muâviye**'ye tekrar bir mektup göndererek O'nu kendisine biat etmeye dâvet etti. **Hz. Muâviye**:

"-Kaatilleri yakalayıp bana teslim edersen, hemen sana biat ederim!.." cevabını verdi.

Birçok Benî Ümeyye mensubu ileri gelenleri ile birlikte **Amr bin Âs, Mugîre bin Şu'be** ve **Ubeydullah bin Ömer** gibi pek çok insan, **Hz. Muâviye**'nin etrafında toplanmış bulunuyordu. Bütün bu insanlar, aynı görüşü paylaşmakta idi. Yani **Hz. Osman**'ın katillerine kısas tatbik etmeyi, **Hz. Ali**'nin hilâfeti için meşrûiyet sebebi addetmekte idiler. **Hz. Ali**'nin ise bu talebi yerine getirmeye o sırada gücü yetmiyordu. Bu sebeple iki taraf da savaşı göze alarak hazırlık yapmakta idiler.

Nihayet iki taraf askerlerinin seksen bin kişilik bir ordu teşkil ettiği muazzam bir mü'min kardeşler topluluğu, Fırat Nehri'nin yakınındaki Sıffîn'de karşı karşıya geldi. Takriben iki ay kadar hareketsiz kaldılar. Zira iki tarafın da vicdanları savaşmaya izin vermiyordu. Üstelik ara bulmaya çalışan birçok itibarlı sahabe ara bulmaya çalışıyordu. Gerçekten birçok âlim, bu kardeş kavgasını önlemek için iki taraf arasında mekik dokudu fakat bu faaliyetten hiçbir netice hâsıl olmadığından, m. Kasım 657 tarihinde savaş, kanlı bir sûrette başladı.

Şam ordusunda bozgun alâmetleri belirince, **Amr bin Âs**'ın tavsiyesi üzerine **Hz. Muâviye** tarafındaki askerler, mızraklarının ucuna Kur'ân-ı Kerîm'in sayfalarını takarak:

"-Niçin birbirimizi öldürüyoruz?! Kur'ân-ı Kerîm'i aramızda hakem yapalım!.." diye bağrışmaya başlayınca savaş durdu.

Hz. Ali, bunun bir hîle olduğunu bildiği hâlde, kendi askerlerine söz anlatamadı. Buna rağmen de o âna kadar -tarihlerin kaydına nazaran- iki taraftan on bin kişi telef olmuştu ki, bunlar arasında birçok seçkin sahabî vardı. Bunlardan biri de **Ammar İbn-i Yâsir**'di. Bu hususta **Cevdet Paşa** diyor ki,

"Resûl-i Ekrem (s.a.v.) Hazretleri; Ya **Ali**!

"-Ben Kur'an'ın tenzili üzerine mukatele ettim. Sen de te'vili üzerine mukatele edeceksin" diye buyurmuştu.

İşte bu kere o hâdis-i şerîfin mânâsı güneş gibi zâhir oldu.

Binâen alâ zâlik **Ammar İbn-i Yâsir** hazretleri:

"-Biz nasıl ki mukaddemâ sizinle Kur'an-ı Kerîm'in tenzili üzerine mukatele ettik ise şimdi de te'vili üzerine mukatele ederiz." diyerek bagîler üzerine hücum ile bir kanlı muharebeye tutuştu.

Kendisini hararet basmakla bir aralık dönüp su istedikte bir hâtun ona bir kadeh sulu süt verdi.

"-Sadaka Resûlullah (Peygamber doğru buyurdu)" diyerek sütü içti ve:

"-Bugün ben yârânıma, **Muhammed**'e ve ashâbına kavuşacağım. Zira Resûlullah sallâllahü aleyhi ve selem bana:

'-Dünyada son rızkın sulu süttür' diye buyurmuştu." deyip gitti ve bâgîler üzerine hücum etti ve bir daha dönme-

yip şehid oluncaya dek döğüştü. Radıyallahü anh !.."[579]

Cevdet Paşa'daha sonra da **Ammar**'la ilgili hadîs-i şerîfin **Hz. Muâviye**'ye hatırlatılması üzerine şunları söylüyor:

"-**Ammar**'ı biz mi katlettik? O'nu ancak buraya getiren katletti" demiş. Müteâkıben birçok halk:

"- **Ammar**'ı buraya getiren katletti." diyerek çadırlardan dışarı çıkmışlar.

"- Bilmem **Muâviye**'nin te'vili mi, yoksa bu adamların sözleri mi daha ziyade acîbdir?" diyerek **Abdurrahman** beyân-ı hayret ve taaccüb etmiştir. Lâkin taaccüb etmemelidir. Zira hubb-i Dünya (dünya hırsı), insanı şaşırtır ve türlü te'vilâta düşürür. Âkıli gafil kılar, gaafili âkıl gösterir."[580]

Varılan anlaşma ile, **Hz. Muâviye**'nin hakemi **Amr bin Âs**, **Hz. Ali**'nin hakemi ise **Ebû Mûsâ el-Eş'arî** tâyin edildi.

m. Şubat 658'de Dûmetu'l-Cendel'de bir araya gelen hakemler, prensip olarak önce kendi namzedlerini azledip sonra da müşterek bir seçim yapmayı kararlaştırdılar.

Önce **Hz. Ali**'nin hakemi **Ebû Mûsâ el-Eş'arî**, parmağındaki yüzüğü çıkararak:

"-Şu yüzüğü parmağımdan çıkardığım gibi **Ali**'yi de Hilâfet Makamı'ndan azlettim!.." dedi.

Bunun üzerine **Hz. Muâviye**'nin hakemi **Amr bin Âs**, hîle yaparak o yüzüğü aldı ve kendi parmağına geçirirken:

"-Bu yüzüğü parmağıma geçirdiğim gibi **Muâviye**'yi Hilâfet Makamı'na geçirdim!.." deyiverdi.

Bunun üzerine her taraftan itiraz sesleri yükselmeye

---

579 **Ahmed Cevdet Paşa**- a.g.e . sh: 560 vd.

580 **Ahmed Cevdet Paşa**- a.g.e . sh: 562

başladı. Bu itiraz edenlerin başını çeken **Abdullah bin Veheb er-Râsibî**:

"-Lâ hükme illâ lillâh!.." yani "Hüküm, ancak Allâh'ındır!.." diyerek **Hz. Ali**'ye isyan etti.

Kendisine uyan oniki bin askeri alarak O'ndan ayrıldı. Yapılan nasihatler sonunda bir kısmı iknâ edilip geri çevrildiyse de büyük bir kısmı inad ve ısrarında devam ettiğinden tarihte bunlara **"Hâricîler"** denilmiştir ki, **Hz. Ali** merhûmu en çok uğraştıran bunlar olmuştur.

Hz. Ali, Hâricîler'in isyanını bastırdıktan sonra Şam üzerine yürümeyi plânlamışsa da emrindeki askerler, yorgunluklarını ileri sürerek buna yanaşmadılar. Fazladan olarak Mısır'a **Muhammed bin Ebûbekir**'in vâli tayin edilmesinden sonra orada çıkan karışıklıklardan istifade etmeyi düşünen **Hz. Muâviye, Amr bin Âs** kumandasında altı bin kişilik bir kuvveti oraya sevk etti. Bu kuvvet, **Muhammed bin Ebûbekir**'i öldürerek, Mısır'ı **Hz. Ali**'nin hâkimiyetinden çıkardı. M. 658 tarihinde Mısır'ın **Hz. Muâviye** tarafına geçmesiyle Medîne'deki İslâm Devleti büyük bir gelir kaybına uğramış oldu.

Hz. Muâviye, Irak, İran, Horasan vs. yerlere bu sûretle hâkim olmak hususundaki faaliyetlere devam ederken **Hz. Ali**'nin **Abdurrahman bin Mülcem** tarafında şehid edilmesi üzerine, **Hz. Muâviye**, Hilâfet dâvâsında rakipsiz bir duruma geldi.

Gerçi **Hz. Ali**'nin vefatından sonra Kûfeliler, O'nun oğlu **Hz. Hasan**'a biat ettiler. fakat Kûfeliler'e güvenemiyen, esâsen harb ve darptan hoşlanmayan **Hz. Hasan** bazı şartlarla Hilâfet'i **Hz. Muâviye**'ye terk ederek Medine'ye çekildi. Bu sûretle **Hz. Muâviye** Temmuz 661'den itibâren ihtilafsız bir sûrette halife oldu.

C-HAZRET-İ ALİ'NİN ŞEHÂDETİ

Hz. Ali ve **Hz. Muâviye** arasındaki bitip tükenmek bilmeyen ve pek çok mâsum kanın akmasına sebep olan ihtilâf, bazı kimselerin canını sıkmakta idi ki, bunların başında Hâricîler geliyordu. Hâricîlerden **Abdurrahman bin Mülcem, Abdullah el-Bûrek et-Temîmî es-Süreymî** ile **Amr bin Bekr et-Temîmî es-Sa'dî** bir araya gelerek bu ihtilâfa son vermek üzere üç şahsı öldürme kararı aldılar. Bu üç şahıs: **Hz. Ali, Hz. Muâviye** ve O'nun hakemi **Amr bin Âs'tı. İbn-i Mülcem Hz. Ali**'yi, **Abdullah el-Bûrek Hz. Muâviye**'yi, **Amr bin Bekr** de **Amr bin Âs**'ı öldüreceklerdi. Bunlar, kılıçlarına zehir sürerek hazırlandıktan sonra Ramazan'ın yedisinde harekete geçtiler.

El-Bûrek, sabah namazına giderken **Hz. Muâviye**'yi öldürmeye teşebbüs etmişse de bunda muvaffak olamamıştır. **Hz. Muâviye**, kasığından yaralanmış, fakat korumaları suikastçiyi tesirsiz hâle getirmişlerdir. Öldürüleceğini anlayan **el-Bûrek**:

"-Size sevineceğiniz bir haber verirsem beni serbest bırakır mısınız?" deyince **Hz. Muâviye**:

"-Söyle bakalım, ne söyleyeceksin?!" diye sordu.

El-Bûrek:

"-Şu anda benim bir arkadaşım, ezelî rakîbiniz **Ali**'yi öldürmüş bulunuyor." dedi.

Hz. Muâviye:

"- İnşallah buna güç yettirememiştir!.." dedi ve ilâve etti:

"-Bundan nasıl emin olabiliyorsun?". Bunun üzerine **El-Bûrek**:

"-Çünkü O'nun, sizin gibi korumaları yoktur!.. O, muhakkak ölmüştür." karşılığını verdi. Buna rağmen öldü-

rüldü.[581]

Amr bin Bekir de **Amr bin Âs**'ı öldürecekti. Fakat o gün namaza gitmediğinden O'nun yerine **Ebî Habîbe**'yi öldürmüş, kendisi de yakalanarak katledilmiştir.

İbn-i Mülcem ise, 17 Ramazan sabahı, sabah namazına giderken **Hz. Ali**'nin önüne çıkıp:

"-Yâ **Ali**!.. Hüküm, senin ve arkadaşlarının hakkı değildir!.." diyerek kılıcını vurup kaçmaya teşebbüs ettiyse de yakalandı. **Hz. Ali**, "eğer aldığı yaradan ölürse, **İbn-i Mülcem**'in kısas edilmesini" emrettikten birkaç gün sonra m. 661'de şehîden irtihal ettiğinden **İbn-i Mülcem** kısas edilmiştir.

Hz. Ali'nin cenazesini **Hz. Hasan, Hz. Hüseyin** ve **Abdullah Bin Câfer** yıkamış, namazını da **Hz. Hasan** kıldırmıştır. Kûfe Mescidi yanına defnedilmiştir.

Hz. Ali'nin binbir gâile ile beş yıl kadar süren hilâfeti, bu sûretle nihayete ermiş oldu.

Hz. Ali'nin şahsiyet ve fazileti etrafında söylenebilecek olan sözler sonsuzdur!.. Eserimizin mahdud hacmi içinde bu hususta tafsîlâta imkân mevcud değilse de, sadece bir tek noktayı îzâh edelim:

Hz. Peygamber'e, Cenâb-ı Hakk'ın bildirdiği hakikatler üç kategori teşkil eder. Bunlarda birinci kategoridekiler, Cenâb-ı Hak ile O yüce varlık arasında **"ebedî bir sır"** olarak kalmıştır.

İkinci kategorideki gerçekler, **"şer'î gerçekler"**dir ki, bunlar umûm mü'minler için olduğundan herkese açıklanmıştır.

Üçüncü bir kategori teşkil edenler ise, sadece **Hz. Ebûbekir** ile **Hz. Ali**'ye bildirilmiştir. Bu kategorideki bilgilere **"İlm-i Ledün"** denilir. Bunlar, derin tasavvufî

581 **İbnu'l Esir** - a.g.e , c III , ah. 402

bilgilerdir. Bundan dolayıdır ki, bütün tarîkat silsileleri ya **Hz. Ebûbekir**'den ya da **Hz. Ali**'den başlar. Belki biraz da bu sebepledir ki bazı tarîkat mensupları **Hz. Muâviye** ile **Hz.Ali** arasındaki ihtilâfa bir "**ictihad farkı**" olarak bakmayıp hissî davranırlar. Bunlardan bazıları, **Hz. Muâviye**'ye biraz soğuk bakarak ne "**hazret**" der ve ne de "**lânet**" okurlar. Fakat diğer bir kısmı ise, O'nun adını lânetsiz anmazlar. Böylelerine **İmam-ı Gazali** Hazretleri'nin "**İhyâ-u Ulûm-ud Din**" adlı muhalled (klâsik) eserindeki "**âfât-ı lisan**" bahsini okumalarını tavsiye ederiz.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
EMEVÎLER

I- UMÛMÎ BİR DEĞERLENDİRME VE SALTANAT MES'ELESİ

A- Umûmî Bir Değerlendirme

Yaklaşık olarak doksan sene süren **"Emevîler Devri"**ni hissilikten âzâde bir sûrette değerlendirebilmek, nâdir tarihçinin başarabilmiş olduğu bir keyfiyettir. Bunun sebepleri, kısaca şöyle sıralanabilir:

1-Evvelce de işaret edilmiş olduğu üzere, Emevîler hakkındaki ilk kaynaklar, kâmilen onların rakibi olan Abbâsîler zamanında yazılmıştır.[582] Bu sebeple onlardan âfâkî (objektif) davranmaları beklenemez. Üstelik **"Emevîler"** ve **"Hâşimîler"** olarak ikiye ayrılmış olan Kureyş'in bu iki kolu arasında, tâ câhiliyye devrinden beri sürüp gelen ezelî

582 Bkz. Büyük İslam Tarihi, (Hey'et), İstanbul, 1986, c.1, sh. 64.

bir rekabet mevcuddu.

2-Emevîler, iktidar olabilmek için harekete geçtiklerinde karşılarında Ehl-i Beyt mensuplarını bulmuşlar ve mecbûren onlarla mücâdele etmişlerdir. Hiç şüphesiz Ehl-i Beyt'in bütün ümmet nezdindeki efdaliyeti şükûh, yani münâkaşa edilmez bir seviyededir. Fakat idârî dirâyet, her zaman böyle faziletlerin bir parçası değildir.

Bir Şâh-ı Velâyet olan **Hz. Ali** (k.v.), beş sene süren hilâfeti hengâmında, İslâm Devleti'nin her tarafında baş gösteren büyük ihtilâfı yatıştırmaya muvaffak olamadığı gibi kendisinden sonra halife seçilen **Hz. Hasan** da halûk mizaçlı biri idi. Bu ihtilâf kumkumasında başarı elde edemeyeceği, altı aylık bir uğraşma sonunda **Hz. Muâviye**'ye biat edip sahneden çekilmiş olmasıyla da sâbit değil midir?!

Böyle umûmî bir ihtilâf karşısında **Hz. Muâviye** gibi uzun bir vâlilik tecrübesi ile otoriter bir siyâsî dehâya sahip olan birine ihtiyaç olduğu âşikârdı. Bununla beraber sekizinci Emevî halifesi **Ömer Bin Abdülaziz** devrine kadar Ehl-i Beyt'e karşı süregelen çirkin bir muhâlefet ve tasvibi imkânsız hareketler, -çoğu kere- aşırı hissîlikte Emevîler'in birçok meziyetlerinin inkârına sebep olmuştur. Bilhassa onların zamanında ortaya çıkan **"Kerbelâ Faciası"**, Emevîler hakkında his galebesi ile değerlendirme yapmanın en müessir bir sebebidir.

3-Emevîler, İslâm Devleti'nin hududlarının bir hayli genişlemiş olmasına ilâveten bir de **Hz. Osman**'ın hilâfetinin son yıllarında başlayıp devam etmekte olan şiddetli ihtilâflar sebebiyle otoriter ve merkeziyetçi bir idâre te'sisine mecburdular. Bu düzen, -İslâm târihinde ilk defa olarak- **"Melikiyet"** veya **"Saltanat"** usûlünü başlatmış olmalarını mecbûrî kılmıştır. Bu, hiç şüphesiz içinde bulunulan şart-

lar muvâcehesinde yeni bir ictihaddı. Böyle olduğu hâlde birçok kimse, İslâm, saltanatı men etmemiş bulunmasına rağmen hissen Emevîler'e karşı tavır almışlardır ki, bu tavrı devam ettirenler, -biraz aşağıda izah edileceği üzere- hâlâ mevcuddur.

Bu sebepler muvâcehesinde Emevî değerlendirilmesi yapan pek çok eser hissîlikle mâlâmâldir.

Hâlbuki gerçek tarihçi, enfüsîlikten (sübjektiflikten) berî olarak hatalar kadar meziyetleri de âfâkî (objektif) bir sûrette ifâde etmek mecburiyetindedir. Buna göre Emevîler hakkında yapılabilecek doğru bir değerlendirme, hülâsâ olarak şudur:

Emevîler, otoriter ve şedîd idâreleri sâyesinde ortalığı kasıp kavuran ve bir Yahudi fitnesi olan ihtilâflar ve bunların neticesi çeşitli isyanları bastırarak huzur ve sükûnu teminle yeniden büyük fetihlerin başlatılmasını te'min etmişlerdir. Tabiî, bunun da bir bedeli olacaktı. **Ahmed Cevdet Paşa**:

*"Filvâkî sâbıkîn-i evvelîn'den (ilk Müslümanlardan) olan Sahâbe-i güzîn (seçkin sahabe) alelhusus Aşere-i Mübeşşere mülk ve saltanat dâiyesinden ırak idiler. **Muâviye** ise, Ashab-ı Kiram'dan olduğu hâlde, bu mertebeye kuvve-i kaahiresiyle gelmişti. Lâkin zaman bunu îcâb ettiriyordu. Nâs, evvelki gibi yalnız halifenin sözüyle kullanılmayıp îcâbına göre kuvve-i cebriye icrasına hâcet mess etmiş (ihtiyaç duyulmuş) idi.*

*Elhâsıl mülk ve saltanat devri gelip o zaman ise bu işe **Muâviye** (r.a.) ehâk ve evlâ idi."*[583] demektedir.

Hz. Hasan'ın, bazı taraftarlarının îtirazlarına aldırış etmeyerek Hilâfet'i **Hz. Muâviye**'ye terk edip Medîne'ye yerleşmesi, ortalığın ancak bir yıl kadar sükûnet bulmasını sağlamış ve bu yıla **"Cemaat Yılı"** veya **"Birlik Yılı"** adı

583 **Ahmed Cevdet Paşa**- a.g.e., sh.603.

verilmiştir.

Bu durum, tıpkı Osmanlı tarihindeki **IV. Murad** devri icraatına benzer. O da sert bir idâre ile bazı canlara kıymış, fakat ancak bu sayede Yeniçeriler'in itaatsizliği sebebi ile ayyuka çıkan anarşiyi önleyebilmişti. O, henüz çocukken saray bahçesine çıkartılan tahtının önünde Yeniçeriler'in Sadrazam **Hâfız Ahmed Paşa**'yı parçalamalarına şâhid olmuş ve bunu unutmayarak devlet dizginlerini eline geçirdikten sonra, sert bir icraat ile devleti tâ o zaman yıkılmaktan korumuştur. Nasıl olup da **IV. Murad**'a hak verenlerin, kol gezen anarşiyi dikkate almadan Emevîleri tenkid ettiklerini anlamak cidden müşküldür!

Emevîler zamanında, İslâm fütuhatı bir taraftan Hind ve Çin hudutlarına, diğer taraftan Anadolu'da Üsküdar ve Marmara sahillerine kadar genişlemiş, tam altı kere İstanbul kuşatılmış, Afrika'nın Akdeniz sahilleri baştan başa ele geçirilerek Sûdan ve Çad Bölgeleri'nde içerilere doğru ilerlenilmiştir.

Bunun yanında birçok idârî düzenleme de İslâm Târihi'nde ilk olarak Emevîler tarafından gerçekleştirilmiştir. Meselâ muntazam bir posta teşkilâtı, muntazam ve dâimî bir ordu teşkili ile muhâfız kıtası kurulması gibi işler de Emevîler'in eseridir.

Emevî Hânedânı'ndan **"melik"** sıfatıyla ondört **"halîfe"** gelmiştir. Bunlar içinde **Ömer bin Abdülaziz** gibi sahabe ahlâkıyla yaşayan şahsiyetler olduğu gibi, **II. Velid** nev'inden fâsıklar da vardır. Gerçekten **II. Velid**, ayyaş, müsrif ve halk önünde haram irtikâbından çekinmeyen bir menfur şahsiyetti. Kur'ân-ı Kerim'den tefe'ül etmiş, fâsıklardan bahseden sahife açılınca da kızaraktan onu havuza atmış, bununla da yetinmeyerek, **"halîfe"** sıfatını hâiz olan bu mel'un, yanındaki muhâfızın yayını alarak Kur'ân'a,

büyük bir cür'etle, ok atmıştır!..

Emevîler'in devrini -eğrisi doğrusu ile- değerlendirirken son olarak şunu da söylemek gerekir ki, bunlar, zamanlarında vâkî fütuhâtla ülkeler ele geçirmekle beraber idâreleri altına aldıkları halkın müslümanlaşması ile iktifâ etmeyerek onları aynı zamanda araplaştırmak gayreti de gütmüşlerdir. Bu zorâki temsil, temessül gayreti yüzünden arabın gayri olan halkların aksülameli (reaksiyonu) ile karşılaşmışlar ve bu sebeple yüz seneyi bile dolduramamışlardır.

B- Saltanat Meselesi

Hilâfetin şer'î mâhiyetini îzah ederken saltanat mes'elesine bir miktar temas etmiş olmakla beraber burada biraz daha izahat vermek istiyoruz. Zira Emevîler'in tenkidi bahsinde en fazla üzerinde durulan mes'elelerden biri de budur.

Bir kere daha tekrar edelim ki, islâmî idârede hiyerarşinin teessüsü için emredilmiş usûlî bir kaide mevcud değildir. Bunun mânâsı, bu mes'elenin maslahata göre hareket edilmek üzere içtihada havâle edilmiş olmasıdır. Ashâb-ı Kiram Hazerâtı'nın ise, hepsi de müctehiddir. Bu itibarla onların tatbikatında tebellür etmiş bulunan her şekil, bir ictihadî rey demektir. Böyle olduğu hâlde, alevî bulaşığı bir kısım adamlar, Sahabe'nin tatbikatındaki şu gerçekleri nasıl da bilmemezlikten gelebiliyorlar:

Evvelce zikretmiş olduğumuz üzere **Hz. Ömer**'e ölüm döşeğinde soruldu:

"-Yerine oğlun **Abdullah**'ı seçelim mi?!."

Cevap:

"-Hayır, bir evden bir kurban yeter!.."

Peki, **Hz. Ömer**, bu teklif karşısında acaba niçin:

"-Hayır, bu iş, babadan oğula geçmek sûretiyle olmaz!.." demiyor!..

Eğer bu usûl, iddia edildiği gibi İslâm'ın ruhuna taban tabana zıd olsa idi, **Hz. Ömer**'in adem-i kabulü, evveliyetle bu sebebe istinad etmesi gerekmez miydi?!. Yoksa O'nun, yükün ağırlığı sebebine dayadığı îtirazı karşısında oğlunu vikâye gayretini, islâmî prensibi korumaya tercih ettiği mi söylenecek!.. Olabilir, Acemler, **Hz. Ömer**'i -ihtimal İran'a İslâm'ı ulaştırdığı için- sevmezler ve böyle söyleyebilirler!.. Peki, şuna ne buyururlar:

Hz. Ali'ye de ölümü yaklaştığı anda sordular:

"-Senden sonra oğlun **Hasan**'a bîat edelim mi?!."

Cevap:

"-Bunu size ne tavsiye ederim, ne de yapmayınız derim!.."

Yine iddia edildiği gibi **"Saltanat belâsı"**[584] onbeş asırlık İslâm tarihinin en büyük yarası ise,[585] **Hz. Ali**, bunu niçin şiddet ve nefretle reddetmemiştir. Şu gerçekler hangi kaynağa bakılsa açıkça görüleceği hâlde, bu nâdânlar ne

584 **Mustafa İslâmoğlu**- İmamlar ve Sultanlar, İstanbul, 1991, sh. 7'de aynen şöyle denilmektedir:

"İslâm ümmetinin bugün geldiği vahim durumun târihteki en büyük nedeni nedir? diye sorulsa, iki sebepten dolayıdır derim:

1-Nebevî hilâfetin saltanata tebdîli.

2-İçtihâdın ortadan kaldırılması.

Bu ikisinin de bir sebebe ircâ edilmesi istense, ikinciyi birinciye ircâ ederek derim ki; ümmetin on beş asırlık târihinin en büyük yarası, «saltanat» belâsıdır. Çünkü «saltanat», «ictihad»ın düşmanıdır. Gece ile gündüz gibi, birinin olduğu yerde diğeri eğleşemez.

İctihad ve saltanat deyince doğal olarak iki zümre akla gelecektir: İçtihadı temsil eden «imamlar» ve saltanatı temsil eden «sultanlar». Ve tabiî, bu ikisi arasındaki târihî mücâdele."

Bu safsatanın yer aldığı diğer bir kaynakta şudur: **Prof. Dr. İhsan Süreyya Sırma**- Hilâfetten Saltanata, İstanbul, 1991, sh. 134.

585 a.y.

cesâretle müslüman mahallesinde salyangoz satabilmektedirler?!.

3-Usûl-i verâseti ihdas eden **Hz. Muâviye** de bir sahâbe değil mi?!. **Hz. Ali** ile vâki ihtilâflarda **Hz. Muâviye**'nin yalnız olduğunu söylemek mümkün mü?! Aşere-i Mübeşşere'den **Hz. Talha** ve **Hz. Zübeyir** de **Hz. Muâviye** kadar **Hz. Ali**'ye karşı çıkıp **Hz. Osman**'ın katillerine kısas yapılmasını istemiş değil midir? Hatta bu yoldaki muhalefetleri sebebi ile **"Cemel Vak'ası"**nda şehîd olmuş değiller midir?!

Bu nâdânlar, galiba Kur'ân-ı Kerim'e de bakmıyorlar!.. Baksalar, Cenâb-ı Hakk'ın takdiri ile bazı peygamberlerin evlâdlarının da peygamber olduğunu göreceklerdi. Peygamberin oğlu, hem de Cenâb-ı Hakk'ın tensibi ile peygamber olabiliyor da acaba halîfenin oğlu niye halîfe olamıyor?!.

Hangi alevîlik kokan esere bakarsanız bakınız, **"Saltanat aslâ Hilâfet değildir!.."** hükmünün, bazan tahkir ve tezyiflerle, bazan da îmâ ve alaylarla ifâde edilmiş olduğunu göreceksiniz!.. Biri çıkıp da neden sormaz: Hilâfet için usûl-i verâseti yasaklayan şer'î bir kaide mi vardır?!. Allah, Allah!..

Hâlbuki Ehl-i Sünnet âlimleri, saltanatın ihdâsından önceki hilâfeti **"kâmil"**, ondan sonrasını ie **"sûrî"** yani şeklî hilâfet olarak isimlendirirler. Kâmil hilâfetin, ancak Hz. Peygamber'in sohbeti bereketi ile gerçekleşebildiğini söylerler. Böyle olduğu hâlde bütün ulemâya ta'rizde bulunarak Hulefâ-yı Râşidîn'den sonrakileri halîfe kabul etmeyen pek çok nevzuhur yazar vardır.[586]

---

586 **Bkz. Vecdi Akyüz**- Hilâfetin Saltanata Dönüşmesi, (Doktora tezi), İstanbul, 1991.

Müellifi bırakın da bu eseri takdim eden yazısında **Hayreddin Ka-**

Bunlara göre Hilâfet, **Hz. Ali**'den sonra Saltanata dönüşmüş, yani Hilâfet olmaktan çıkmışmış!.. Demek ki, Hulefâ-yı Râşidîn'den sonraki tatbikât, islâmî değildir!.. Bütün bu asırlar, kimine göre **"ilkel lâisizm"**[587], kimine göre de **"tam bir lâisizm"**dir.

Bunlar, "Hilâfet'in ilgâsı" zamanında bu görüşü kendilerine gerekçe yapan Kemalistlerle ağız birliği hâlindedirler. O zaman bir fıkıh usûlü müderrisi Seyyid Bey de aynı mantığı kullanmıştı.[588]

Demek ki, İslâmiyet, ancak **"otuz sene"** tatbik olu-

---

raman:

"... Bu kitaplar (yani Ahkâmu's-Sultâniye gibi kitaplar) Kur'an-ı Kerim'in, Sünnet'in, Râşid Halifeler devri uygulamalarının lâfız ve ruhundan hareketle esas teşkilât ve idâre konularında İslâm'ın getirdiği ilkeleri ve hükümleri ortaya koyacak, tartışacak yerde, emr-i vâkîleri (Saltanat ve istibdâdı) kitabına uydurmak ve meşrûlaştırmakla meşgul olmuşlardır." demektedir. Bütün bir ulemâ silsilesini böylesine tahkir ve tezyifin ne dehşetli bir cür'et olduğunu nasıl da düşünemiyorlar?!

Ancak, maslahattan bizzarûre doğmuş bulunan **"Saltanat"**ın, aslâ **"Hilâfet"** sayılamıyacağını iddiada **Vecdi Akyüz** yalnız değildir. Bu mevzû etrafında son zamanlarda yayınlanmış eserlerin hemen hemen tamamında aynı iddiâ mevcuddur. Bunlara umulmadık bir misal, **Mevdûdî**'dir.

Hazret diyor ki:

*"... Yani hem **Muâviye**'nin, hem de kendisinden sonra gelen hükümdarların Padişah veya Emir oldukları, fakat Halife olmadıkları meydandadır."* (Bkz: **Mevdûdî**- Hilâfet ve Saltanat, İstanbul, 1972, sh. 491)

587 **Mustafa İslamoğlu**- a.g.e., sh.26.

588 Bir zamanlar İstanbul Üniversitesi'nde **"Usûl-i Fıkıh"** hocalığı da yapmış olan **Seyyid Bey**'in Hilâfet'in ilgâsının lüzumuna dâir îrâd eylediği bu uzun nutuk, Hilâfet aleyhtarlarını çok fazla meşgul etmiş ve bu mevzuda mükemmel ve muazzam telâkkî olunmuş olacak ki, zabıtlardan ayrı olarak 63 sahifelik bir broşür hâlinde bastırılarak Türkiye'nin her tarafında meccânen dağıtılmıştır. (TBMM'nin 3 Mart 1340 tarihinde Mün'akit 2. İçtimâında **"Hilâfetin Mâhiyet-i Şer'iyyesi"** Hakkında Adliye Vekili **Seyyid Bey** Tarafından Îrâd Olunan Nutuk- Ankara, TBMM Matbaası, 1340)

nabilmiş!.. Tabiî bunların **"imâmet sistemi"** hakkındaki beyânlarına bakılırsa, Şia'yı istisnâ etmek gerekmektedir!.. Bunlar **"köpeksiz köy bulmuş, değneksiz gezen"**lerdir!..

Yoksa koskoca İslâm târihi ve en metin usûl ve esaslarla islâmî ilimleri tedvin eden ulemâ sahipsiz midir?!. Bütün târihi ve ehl-i sünnet ulemâ silsilesini tahkîr eden, onları tamâmen zulme boyun eğmiş gösteren bu nâdânlar, İran'dan başka nereden cesâret alıyorlar dersiniz?!. Ortalığı alevî propagandasının sisine boğanların, eserlerine ilmîlik süsü vermek için dipnotlarda gösterdikleri kaynakları inceleyiniz, müelliflerin çoğu alevî çıkacaktır.

Dikkat olunursa bunlar çoğu kez farsça değil, arapça birtakım kaynaklar gösterirler!.. Sanki eserin arapça olması, müellifin alevî olmasına mânidir!..

Bunlar ya **"maslahat"** nedir bilmeyenler, veyahud da sünnî maskesi takmış alevîlerdir. Yirmi dört milyon kilometre kare bir vatanda, o günün iptidâî şartları ile seçim yapmayan Osmanlılar'ı kınayan ve İslâm'dan inhiraf etmiş olmakla itham edenler, eğer hüsn-i niyetli iseler, zerre kadar iz'an sahibi değildirler. Peki, bir an için usûl-i saltanatı, "Bu İslâmî değildir!.." diyerek bir kenara bırakalım. İhtilâfsız ve hîlesiz bir sûrette halîfe nasbı için ne çâre ve imkân gösterebiliyorlar!.. İmâmet mi? O da bir saltanat değil mi?

Oniki imâmın her biri, babadan oğla teselsül eden bir sülâlenin mensupları değil mi? Yoksa verâset, **Hz. Ali** Hânedanı için normal ve meşrû, başka âileler mevzu bahis olduğunda gayr-i meşrû mu oluyor?!

Bugün, şu küçücük Türkiye'de isâbetli bir seçim yapılamadığını görüp duran bir kısım talihsiz cumhuriyet çocukları, ecdâdlarını, yirmi dört milyon kilometre karelik bir ülkede seçim yapmadıkları için tenkid ederken acaba samimi midirler?!. Eğer böyleyse, bunların câhilliklerine

şaşmamak elden gelmez. Bugünkünün belki binde biri kadar, haberleşme, namzedleri tanıma şansı yokken İslâm'ın Medine ve havâlisine münhasır olduğu zamanın şartlarına göre teessüs etmiş bir usûlün tatbikini beklemek maslahatın ne olduğunu, ahkâmın tebeddülünde ne rol oynadığını bilmemek değil de nedir?!.

Saltanat bu kadar İslâm'a aykırı bir müessese ise, Peygamber -sallâllâhu aleyhi ve sellem- **"adaletle hükmeden sultanlar"**ı neden medh ü sena etmiştir. Bu, adâletle hükmedildiği takdirde saltanatta bir beis olmadığını ifâde etmez mi?!. Hem ne medih!.. Onları **"zıllullâh"** yâni Allâh'ın yeryüzündeki gölgesi olarak tavsîf eden bir medih:

İşte **"Kütüb-ı ehâdis"**ten **"El- Câmiü's-Sagîr"**de münderiç yedi tane hadîs-i şerif: *"Essultanü zıllullahi fi-lard..."* ibaresiyle başlar. Bunlardan birincisinde:

"es-Sultânü zıllullâhi fil ardi ye've ileyhizzâifü ve bihi yentasiru'l-mazlum."

Yani *"Sultan, Yeryüzünde Allâh'ın gölgesidir. İstinadgâhı olmayan zuafâ (zayıflar), O'na iltica eder ve bir taraftan zulüm görenler, haksızlığa mâ'ruz kalanlar da O'nun sâyesinde intikam alırlar, haklarına vâsıl olurlar."* buyuruluyor.

Bu hadîslerden biri de **"es-Sultanü'l-mütevadı zıllullah ve rimhuhû fil ardı yurfeu lehü amelü seb'îne sıddîka."** ibaresiyle[589] Cenâb-ı **Ebûbekir es-Sıddîk** tarafından rivâyet edilmiştir. *"Âdil ve mütevâzî bir sultan, bir reis-i hükümet yeryüzünde Allâh'ın gölgesi ve mezra'ıdır ki; vazifesini îfâ ile geçen her gününde yetmiş sıddîk kadar iş görmüş ve sevab kazanmış olur."* demektedir.[590]

589 el-Câmiü's-Sagîr, c. II, sh. 25-26.

590 **Şeyhülislâm Mustafa Sabri Efendi**- Cühela Marifetleri, Yarın

Üstelik bu mâhiyetteki hadis, zikrettiklerimize münhasır da değildir. Bunlardan kırk tanesini cem' edip risâle hâline getirmiş olanlar bile vardır.[591]

Gerçek şudur ki, İslâm'da şekil değil, ruh emredilmiştir. Zamanın îcâbına göre, İslâm'ın gâyesini gerçekleştirmeye yarayan her şekil, meşrûdur. Zira ictihad ile ictihad nakzolunamaz!.. Demek oluyor ki, halîfe ne sûretle seçilmiş veya iş başına gelmiş olursa olsun, hilâfetinin meşru' addedilebilmesi için şu şartların gerçekleşmesi lâzımdır. Şeriatin aradığı sâdece budur:

1-Ahkâm-ı Şer'iyenin Tenfîzi

2-Emânetin Ehline Tevdii

3-Şûrâ.

Bundan başka bir dördüncü şart daha vardır ki, o da yukarıdaki üç şartı hâiz olan bir idârenin meşrûiyetini kabul ve tasdik mâhiyetinde ve munzam bir seçim demek olan **"biat"**tır. Ehl-i Sünnete göre, bu da ümmete terettüp eden bir vâciptir. Mes'ele bundan ibaret olup gerisi mugâlata ve şiî propagandasından ibârettir.

İslâmî olan durum, bu kadar sarîh iken, bir kısım insanlar da çıkıp sırf -cârî rejim yalakalığı maksadıyla- islâmî idârenin **"Cumhuriyet"** olduğunu söylemekten çekinmiyorlar. Bu gibi eyyâmcılar pek çok olmakla beraber biz bunlardan sırf birine temas ederek bu mes'eleyi izah etmek istiyoruz:

Son zamanlarda **"Ekran Vaizliği"**nde başı çekenlerden biri olan **Zekeriya Beyaz**, sadece Saltanat'ın değil, Hilâfet'in bile İslâm'da yeri olmadığını[592], islâmî idârenin

---

Gazetesi (Gümülcine 1928) sayı 2, sh: 2.

591 Tafsilat için bakınız: **Ömer Ziyaeddin-** Hadîs-i Erbaîn fî Hukûku's-Selâtîn, İstanbul, 1226.

592 **Doç. Dr. Zekeriya Beyaz-** İslâm ve Siyâsî Düzen, İstanbul,

aslında **"Cumhuriyet"** olduğunu[593] iddia etmektedir. O'nun safsatalarından nakiller yaparak okuyucuların midelerini bulandırmak istemiyorum. Sadece şu, islâmî idârenin cumhuriyet olduğuna dâir iddiaya kısaca cevap vereyim.

İslâmî idâre, nevi şahsına münhasır, yani orjinaldir. Ne saltanattır ve ne de cumhuriyet! Buna göre ne saltanat ve ne de cumhuriyeti emretmemiş olduğu gibi men de etmemiştir. Bunlar, maslahat îcâbı ortaya çıkarlar. İdâre şekli, İslâm'da maslahata havâle edilmiştir. O, bir ruh vaz'etmiştir. Yukarıda îzah edilmiş olduğu üzere, üç temel esâsı farz ile tahakkuk eden, bu ruha riâyet şartıyla her şekli idâre meşrûdur.

Bugünkü cumhûrî rejime gelince, iki vasfı ile islâmi esaslara uygun değildir. Şöyle ki:

1-İslâm'da hakikat, mesned-i şer'î ile tahakkuk eder. Cumhuriyet'te olduğu gibi sayı çoğunluğu ile değil,

2-İslâm'da rey hakkı, İslâm Devleti'nde yaşayan müslümanlara mahsustur. Gayr-i müslimlerin âmme selâhiyeti kullanmak, yani memur olmak gibi rey verme hakları da yoktur. Hatta Müslümanlar'ın bile rey verme hakkı, mütehayyizân (seçkinler) yani **"Ehl-i Hal ve'l-Akd"** olanlarına âiddir. Çünkü İslâm, sadece seçilecek olanda değil, seçecek olanlarda da bir liyâkat arar!..

Tıpkı İslâm'daki **"Sosyal Adalet"** anlayışını **"sosyalizm"** sanan gâfiller gibi bazıları da İslâm'ın gâlip vasfı olan içtimâîlik vasfını **"Cumhuriyet"** zannetmektedirler.

Bu bâbda söylenecek söz pek çoksa da eserimizin hacmi müsâid olmadığından bu kadarla iktifâ ediyoruz.

1991, sh. 24 vd.

593 a.g.e., sh. 147 vd.

II- EMEVİ HALİFELERİ

1-MUÂVİYE BİN EBÛ SÜFYAN

a- Şahsiyeti:

Hz. Ali'nin vefatı üzerine O'nun hilâfetine inanıp bağlananlar, bu sefer de O'nun oğlu **Hz. Hasan**'a bîat ettiler. Bu sırada **Hz. Muâviye** ise, Şam'da tam mânâsıyla hâkim bir duruma gelmişti. Civarını ve bilhassa Mısır'ı, kendine tâbî' kılmıştı. Bu bölgenin ahâlisi de **Hz. Hasan**'a yapılan bîatı öğrenince, **Hz. Muâviye**'ye biatlerini te'kid ve tekrar eylediler. Bu târihten itibarendir ki; **Hz. Muâviye**'ye **"Emiru'l-Mü'minîn"** denilir oldu.

Bu sûretle ortada meşrûiyyet iddiâ eden iki halife mevcud olduğundan, çatışma mukadderdi. Kûfe'de bulunan **Hz. Hasan**'ın etrafında kırk bin kadar silâhşör toplanmıştı. Bunlar, **Hz. Muâviye**'nin ordusu ile ilk karşılaştıkları anda dağılıp bîat ettikleri o halûk mîzâçlı insanı yalnız bırakmış ve hatta O'nun şahsî mallarını yağmalamaktan bile hazer etmemişlerdi.

Kûfeli askerlerin bu vefâsızlık ve sebâtsızlığını gören ve esâsen mîzâcı harb ve darbe müsâid olmayan **Hz. Hasan**, borçlarını ödemek üzere Kûfe hazinesindeki beş milyon dirhemin kendisine terk olunması, geçimini sağlayacak bir tahsîsât bağlanması ve kendisinin **Hz. Muâviye** tarafından veliahd tâyin edilmesi gibi şartlarla Hilafeti, **Hz. Muâviye**'ye bıraktı. Âile efradı ile birlikte Medîne'ye gelip yerleşti.

Böylece O'nun hilâfeti, ancak altı ay kadar sürmüş oluyordu. Bu sûretle **Hz. Muâviye**'nin durumu, başlangıçtan itibaren meşrû bir halifeye (**Hz. Ali**'ye) isyankârlık ifade etmekteyse de bu hâdise üzerine meşruiyet kazandığını kabul etmek gerekir.

Ahmed Cevded Paşa, bu durumu şöyle değerlendirmektedir:

*"**Hz. Hasan**, zaten kan dökmeyi sevmez iken askerin böyle yolsuz hareketini görünce muhârebeden bütün bütün nefret eyledi ve böyle râbıtasız askerle harbe girişmekten bir netice-i hasene hâsıl olmayacağını gereği gibi anladı. Çünkü Arab'ın eski sâdedilliği (saflığı, ihlâsı) kalmayıp beyinlerinde (aralarında) ağrâz-ı dünyeviyye (Dünyâ menfaatları) çoğalmış ve türlü ihtilâflar peydâ olmuş ve evvelki gibi yalnız Halife'nin emriyle nâsın zabt-u rabtı kaabil olmayıp **Muâviye** gibi bir hükümdar-ı kaahir'in (zora koşan ve cebreden hükümdarın) vücûduna lüzum görülmüş idi.*

*Bir de Resûlullah (s.a.v.) Hazretleri, **"Benden sonra Hilâfet otuz senedir. Sonra mülk ve saltanat olur."** diye buyurmuş olduğunu, Rasûl-i Ekrem'in âzâdlılarından Sefîne (r.a.) rivâyet eylemiştir.*

*Revîş-i hâl ü zaman (hâl ve zamanın gidişâtı) bu hadîs-i şerifin müfâdına (mânâsına) muvâfık görünmüştür ki; Hulefâ-yı erbaanın (dört halifenin) müddet-i hilâfetleri yirmi dokuz buçuk sene olup **Hz. Hasan**'ın altı ay kadar hilâfetiyle otuz seneye bâliğ olmuş idi."*[594]

Kısa zamanda **Hz. Muâviye**'ye biat etmeyen hemen hemen hiçbir kimse kalmadı. En son bîat eden **Sa'd ibni Ebî Vakkas**'ın kendisine selâmdan sonra:

"-Ey melik!.." diye hitab etmiş olmasına, **Muâviye** aslâ kızmadı. Sadece:

"-«Ya Emire'l-Mü'minîn», desen olmaz mı, yâ **İshak**'ın babası?!" demekle iktifâ etti.

"Halîm ve hamûl (çok tahammül eden) ve müdebbir bir zât idi. Müstecâbü'd-da've (duası kabul) olan bir zâtın tebrîki ise kendisince mûcib-i şeref ve mubâhât (övünme)

---

594 **Ahmed Cevded Paşa** -a.g.e., sh. 600 vd.

*idi. **Hazret-i Sa'd**'ın târizine karşı lûtf ile muâmele ederek rûy-ı iltifat (iltifat çehresi) gösterdi."*[595]

Hz. Muâviye devrinin vakalarını anlatmadan önce, O'nun şahsiyeti üzerinde birkaç söz söylemek istiyoruz. Zira Emevî hükümdarları arasında, oğlu **Yezid**'den sonra hakkında en fazla târizde bulunulan kimse **Hz. Muâviye**'dir. Hem de bu târizlere hiç tahmin edilmeyecek insanların eserlerinde bile rastlanır.

Bunlara misal olmak üzere, sadece bir tek esere işaret edelim: Üslûbu ve muhtevası itibariyle cephemizde umûmî bir tasvibe mazhar olmuş bulunan merhume **Sâmiha Ayverdi**'nin kaleminden çıkmış şu satırlara esef etmemek kaabil midir?!.

"……

*Fakat İslâmiyet'i içinden tehdid eden başka unsurlar da vardı. **Ebû Süfyan**'ın oğlunun beşerî tamah ve hırslarla zehirlenmiş zekâsı, elbette ki, **İmam Ali**'nin ikbal ve devlet hevesinden uzak tab'ı ile pençeleşirken, İslâm, bu mücâdeleden de mânevî haysiyetine ağır bir sille yiyecekti.*

*Bahusus **Muâviye**, bir vakitler Benî Ümeyye'nin efendisi olan babasının, İslâm'dan sonra Benî Hâşim'in iktidarı gölgesinde kalmasının intikamını almak şehvetini iliklerinde duyuyordu. Ancak rakipsiz bir saltanat, O'na bu aşağılık hissini unutturabilirdi. Uzun ve kanlı mücâdeleler sonunda her nâlâyık çareye başvurarak emeline muvaffak oldu. Fakat onbeş yıllık Şam Vâliliği, te'sis ettiği otorite ve edindiği muazzam hazineler gözünü doyurmamıştı. Cerbezeli ve mahâretli politikacılığı ve sonsuz nüfûzu, O'nu küçük adam olmaktan kurtaramadı. Yanar döner zekâsıyla **İmam Ali**'yi de, O'nun evlâtlarını da kılıçtan geçirerek dinin temiz ve saf yüzüne kanlı ve arınmaz lekeler sürmek pahasına devlet*

595 **Ahmed Cevded Paşa** -a.g.e., sh. 602.

reisi oldu..."[596]

Bırakınız, bir sahabî hakkında her müslümanın vazifesi olan edebin şu denlû çiğnenmiş olmasını da, hırs ve hissiyatın insanları ne ölçüde yanılttığına bakınız. Bu satırları okuyan, **Hz. Muâviye**'yi **Hz. Ali**'nin ve hatta evlâtlarının kaatili sanmaz mı?!. *"...İmam Ali'yi de, evlâtlarının da kılıçtan geçirerek..."* diyor!.. Peh, peh, peh!.. Şu kadın, böyle yaptıktan sonra, eser (!..) yazmak cür'etinde bulunan birtakım çoluk-çocuk ne yapmaz!..

Bununla beraber şahsiyet ve fikirleri itibariyle -yine kendilerinden beklenmeyecek bir sûrette- lehte beyân sahipleri de pek çoktur. Bunlardan da sadece bir tek misali zikredelim:

*"**Muâviye**, Arab'ın en büyük dâhîlerinden idi. Şecaat ve cesâreti, idâre-i memâlikteki nüfûz-i nazar ve iktidarı ile temeyyüz eden (seçkinleşen) bu zât, aynı zamanda basîret-kâr bir fikr-i siyâsîye mâlikti. Muâviye, siyâsetini tervic için hiç (bir) fedakârlıktan geri durmazdı. Fezâil-i diniyye (dînî faziletler) üzerine teessüs eden Hilâfeti, Saltanat-ı dünyeviyeye tahvil için bütün mesâisini sarf eden büyük zât..."*[597]

Eserinde **"Emevîler'in Bazı Mezâlimi"** başlığı altında bir bahis bulunan **Ahmed Cevded Paşa** bile **Hz. Muâviye**'den birçok vesîle ile takdirle söz etmiştir. Ezcümle:

*"**Muâviye**, dûrendîş (uzağı gören) bir zât olup dâima ihtiyata riâyet ile kendisine muhâlefet eyleyecek ve aleyhinde söz söyleyebilecek adamları müdârâ ile kullanır ve*

---

596 Bkz: **Sâmiha Ayverdi** -Türk Tarihinde Osmanlı Asırları, c. I, İstanbul, 1993, sh. 20-21.

597 **Ahmed Refik** -Büyük Târih-i Umûmî, c.V, İstanbul, 1328, sh. 101.

beyne'n-nâs ihtilâf vukuundan pek ziyâde sakınır idi."[598] demektedir.

Şu sözler de onundur:

*"**Hz. Muâviye**'nin devri, birçok hatırın kırılmasına, oluk gibi kan akıtılmasına ve bazı aslî islâmî usûllerin çiğnenmesine rağmen, «**Hulefâ-yı Râşidîn**»in bir benzeri"* idi.[599]

"Zira, asrında nice ashâb-ı güzîn ve kibâr-ı tâbiîn berhayattı. Kendisi dahî Ashab-ı Kiram'dan ve iltifat-ı Nebeviye'ye nâil olan ekabir-i Kureyş'ten bir zât idi."[600]

A. Cevded Paşa'nın böyle beyânları çoktur. Ancak O da ekserî tarihçilere ayak uydurarak **"Mezâlim"** serlevhalı bahiste:

*"**Hazret-i Ali**'nin künyesi **Ebu'l-Hasan**'dır. Lâkin bir gün Rasûl-i Ekrem, O'nu toz-toprak içinde görünce: «**Ebû Türab** (Toprak babası)» diye hitab eylemiş olduğundan, **Hazret-i Ali**, kendisine **Ebû Türâb** denilirse memnun olurdu.*

*Ümerâ-yı Benî Ümeyye ise, minberde **Hazret-i Osman**'a duâ ettikten sonra **Ebu Türâb**'a sebbeyler (söğer) ve Alevîlere **"Türâbîler"** tâbir ederler idi. Ehl-i Şam'ın avâmı (halkı), **Ebû Türâb**'ın kim olduğunu bilmezlerdi. Hatta bir gün, bir kimse, ehl-i Şam'dan birine:*

*"-Hatîblerinizin minberde sebbeyledikleri **Ebû Türâb** kimdir?" diye suâl ettikte:*

"-Zannederim ki; bir haydut olmak gerektir." diye cevab vermiş olduğu mervîdir."[601] demektedir.

Hâlbuki onun da **"sövme"** kelimesi ile tavsif ettiği

---

598 **Ahmed Cevded Paşa** -a.g.e . sh. 608.

599 **Ahmed Cevded Paşa** -a.g.e . sh. 607.

600 a.y.

601 **Ahmed Cevded Paşa** -a.g.e., sh. 619.

bu sözler hakkında, **Ömer Nasuhi Efendi** uzun bir izahatta bulunarak diyor ki:

*"**İmâm Ali** (k.v.) Hazretleri'ne, şehâdetlerinden sonra bizzat **Hz. Muâviye**'nin lâ'nette veya sebb-ü şetmde bulunmuş olduğu aslâ iddia edilemez. Zaten elimizdeki mûteber târih kitaplarında ve sâirede de buna dâir bir sarahat yoktur. Ancak Şeyhülislâm **İbni Teymiye**'nin yazdığına nazaran «**Hz. Ali** ile **Hz. Muâviye**'nin taraftarları arasında muhârebe vâkî olduğu gibi telâun (lânetlenmiş)de vâkî olmuştur. Bu iki tâifeden her biri, diğerinin rüesâsına duâlarında lâ'net okumuşlar imiş.» denilmiştir ki: Bu iki tâifeden her biri namazlarda diğerinin aleyhine Kunut'ta, bedduâda bulunmuştur. El ile kıtal ise, dil ile telâundan daha büyüktür. Bunların bu mütekabil hareketleri, ister günah olsun ve ister bir içtihad neticesi olarak, hatâ ve sevap bulunsun tövbe etmiş, mağfiret-i ilâhiyeye ermiş olmalarına mânî değildir yahud evvelce yapmış oldukları hasenât sebebiyle veya uğramış oldukları mesâib dolayısiyle bu hareketlerinin mes'uliyetinden kurtulmuş olmaları da melhuzdur."*

*"Garibi şudur ki: Râfizîler, **Hz. Ali**'ye seb'edilmesini münker gördükleri hâlde kendileri **Hz. Sıddîk**'a, **Hz. Ömer**'e, **Hz. Osman**'a ve daha birçok sahabe-i kirâma ve onlara muhabbet edenlere seb ve şetm etmekten geri durmazlar. **Hz. Muâviye** ve O'nun fırkası, **Hz Ali**'yi aslâ tekfîr etmemişlerdir, bu fazîhayı, Hâricîler irtikâb etmişlerdi. Râfizîler ise daha birçok zevâtı tekfîr ederek Hâricîler'den şerîr bulunmuşlardır."*[602]

*"Evet... Emevîlerden bazılarının hutbelerde **Hz. Ali** hakkında seb etmek fezâhatine cür'et etmiş oldukları, târihlerde mukayyeddir. Bu seb, öyle söğüp saymadan ibaret*

602 Minhâcü's-sünne, c: 2, sh. 225'den naklen, **Ö. Nasûhî Bilmen** a.g.e., sh: 79 vd.

olacağı aslâ tahmin edilemez. Olsa olsa ***Hz. Ali****'nin harekâtını tenkitten, yaptığı muharebelerin yerinde olmadığını beyândan,* ***Hz. Osman****'ın kaatillerine karşı müsâmaha göstermiş olduğu iddiâdan ibaret olabilir. Yoksa büyüklüğü, fazıl ve kemâli, bütün müslümanlarca müsellem olan bir zâta karşı lâ'nette, seb ve şetmde bulunmaları kaabil değildir. Buna ne zamanın, ne de zeminin hâli mütehammil olamazdı."*[603]

Bütün bu mütâlealardan kat'an nazar, **Hz. Muâviye,** bu hutbelerden **Hz. Ali** ve taraftarları hakkındaki ileri geri sözleri men etmemiş olması yönünden hiç şüphesiz tenkid edilebilir ki, bu da pek normaldir.

Son olarak yirmiden fazla ilim adamının uzun çalışmaları sonunda hazırlamış oldukları on beş ciltlik **"Doğuştan günümüze İslâm Tarihi"** isimli eserin ikinci cildinden **Hz. Muâviye**'nin bir günü nasıl geçirdiğine dâir izahâtı dikkatlerinize sunmak istiyoruz.

Bunlar, bir **"Hazret"** kelimesini bile O'ndan esirgedikleri hâlde, bakınız neler söylüyorlar:

"Muâviye'nin Bir Günü

Muâviye*'nin Şam'daki sarayı, baştan aşağı yeşil mermerle döşeliydi. Sarayın orta yerinde yüzlerce fıskiyesi bulunan muazzam bir havuz vardı. Bu havuzun fıskiyelerinden geceli-gündüzlü dâimî sûrette fışkıran sular, havuzun kenarından akarak, en zarif çiçekler ve her çeşit ağaçlarla dolu bir bahçeyi sulardı. O eşsiz bahçedeki ağaçların dallarıyla çiçeklerine konan sayısız kuşlar da, cıvıltılarla bahçeye bir başka güzellik verirlerdi.*

Muâviye *günde beş defa halkı dinlemeği bir âdet hâline getirmişti. Sabah namazından sonra lâyihacısını huzuruna kabul eder ve O'nun getirdiği haberleri dinlerdi; O*

603 **Ö. Nasûhî Bilmen**- a.y.

*çıkıp gittikten sonra **Muâviye**'ye kendi **Kur'ân-ı Kerim**'ini getirirlerdi. **Muâviye**, Kur'an'dan, onun otuzda biri kadar olan bir kısmını kıraat ederdi. Onun ardından kendi odasına çekilir, göreceği işleri görür ve dört rekât namaz kıldıktan sonra memurlarıyla halkın dertlerini dinlediği kabul salonuna geçerdi.*

*Huzura ilk olarak **Muâviye**'nin kendi memurları kabul olunurdu; **Muâviye** onlarla bir müddet sohbet ettikten sonra, devlet işlerini havâle ettiği mühim memurları huzuruna alırdı. Bunlar bir gün evvel zuhûr etmiş ve halifeyle görüşmek istedikleri bir mesele varsa, onu konuşurlardı. Halife, sabah kahvaltısını işte o sırada ederdi. Kahvaltı olarak da kendisine bir gece evvelki akşam yemeğinden kalmış yiyecekler, soğuk kuzu eti, tavuk veya ona mümâsil bir yemek getirilirdi. **Muâviye** bir taraftan kahvaltısını ederken, bir taraftan da memurlarıyla devlet işleri üzerinde uzun uzadıya konuşur, fikirlerini bildirirdi. O fasıl da sona erdikten sonra **Muâviye**, biraz dinlenmek için kendi odasına çekilirdi.*

Odasından çıktığı zaman:

"-Oğlum, iskemleyi hazırla!.." diye seslenirdi.

*Sonra doğruca câmiye giderdi. Câmide abdest aldıktan sonra kendisi için getirilmiş olan iskemleye kurulurdu. Muhâfızları etrafında yerlerini aldıktan sonra **Muâviye**, geri yaslanarak isteyenlerin kendisine yaklaşmasını söylerdi. O zaman fukarâlar, çölün uzak köşelerinden gelmiş göçebe Araplar, kadınlar, çocuklar, yoksullar ve diğerleri halîfenin huzuruna gelirler, O'na dertlerini sayar dökerlerdi. Şikâyetçilerin bazıları, kendilerine yapılan adâletsizlikten şikâyet ederlerdi. O zaman Halife, hemen yapılan haksızlığın tâmir edilmesini emrederdi; bazıları mallarının gaspedildiğinden, taarruza uğramış olduklarından dem vu-*

*rurlardı. **Muâviye**, hemen bu işi yapana mâni olunması için muhâfızlarını gönderirdi. Bir üçüncüsü hakarete uğramış olduğundan bahseder, Halîfe de derhal işin tahkik edilmesini bildirirdi. Câmide huzuruna çıkmak için gelen bütün şikâyetçiler dinlendikten sonra Halîfe, sarayına dönüp tahtına kurulur ve derhal şu emri verirdi:*

"-Rütbe sırasıyla saray erkânını içeri alın. Benim günümü şenlendirecek kim olursa olsun mâni olmağa kalkışmayın!."

O zaman huzura alınanlar umûmiyetle, Halife'yi:

"-Emîru'l-mü'minin bu sabah nasıllar?" yahud,

"-Allah ömrünüzü uzun etsin!" diyerek selâmlarlardı. Halife, bu sözlere:

"-Allah râzı olsun!.." diyerek mukabele ederdi.

*Saray erkânı, **Muâviye**'nin etrafında yerlerini aldıktan ve herkes kendisine ayrılmış olan yere oturduktan sonra **Muâviye** onlara şu şekilde hitap ederdi:*

*"-Herkes, size **«asiller»** diye hitap ediyor. Fakat bu asîl olduğunuz için değil, burada benim huzurumda oturmanıza müsâade edildiği içindir. Bu sebeple huzuruma kabul olunmayanların menfaatlerini gözetmek ve onları korumak vazifesi de size düşer!"*

Dinleyenler arasından biri kalkar ve müşriklerle yapılan savaşta şehid düşmüş falanca yahud filânca şahıstan bahsederdi. Bunun üzerine Halife, şehîdin çocuklarına maaş bağlanmasını emrederdi. Bir başkası kalkıp falanca yahud filânca şahsın şu veya bu sebeple hânesi halkından uzak düşmüş bulunduğunu söylerdi. Bunun üzerine, Halîfe, geçimi müşkil bir hâlde bulunan o âile efrâdının da gözetilmesi, muhtaç oldukları şeylerin verilmesi ve eksikliklerinin tamamlanması için emir verirdi.

Bütün bunlar olup biterken öğle yemeği vakti gelirdi.

Halife, öğle yemeğini yerken kâtibi huzura çıkar ve Halîfenin yanıbaşında ayakta emre hazır bir hâlde beklerdi. Bu sırada herhangi bir talep yahud şikâyetini bildirmeğe gelen bir mü'min olursa, Halife, O'nu huzuruna kabul eder ve içeri gireni sofra başına oturup karnını doyurmağa dâvet ederdi. Bu şekilde kâtip O'nun dilekçesini okur ve ***Muâviye****'nin o mesele hakkındaki hükmünü yazarken dilekçe sahibi de sofra başında birkaç lokma atıştırırdı. Dilekçe sahibinin talebi görüşülüp hakkında karar verildikten sonra,* ***Muâviye****, dilekçe sahibine, dâima:*

"-Allâh'ın kulu, yer aç!" derdi.

Bunun üzerine o kişi kalkardı. Sonra müteakip dilekçe sahibi içeri alınırdı. Bu şekilde birbiri ardısıra bütün dilekçe sahipleri kabul olunurdu. Bazen bir tek öğle yemeği esnasında kırk dilekçe sahibinin kabul olunup işlerinin halledildiği olurdu. Yemek faslı bitip saray mensupları salondan çıkarıldıktan sonra, Halife, kendi odasına çekilir ve öğle namazı vaktine kadar kimse kendisini görmezdi. Öğle ezânı okunduktan sonra, Halife câmiye giderek cemaate namaz kıldırırdı. Namazdan sonra sarayına dönüp kendi dâiresine çekilir ve dört rekât namaz daha kılardı.

Bu namazdan sonra en yüksek rütbeli memurlarını tekrar huzuruna çağırırdı. Mevsim kış ise, bu dâvet esnasında memurlarına, elçilerine, vezirlerine çeşitli hamur işleri, hamurlu tatlılar, kuru meyva ve yazdan ayrılıp saklanmış kış karpuzu ikram ederdi. Vezirler, yine o gün yapılması gereken işler hakkında Halife'nin emirlerini beklerlerdi. Halife'nin huzurunda yapılan bu toplantı da ikindiye kadar sürer ve Halife, ikindi namazını kıldırdıktan sonra yeniden dâiresine çekilir ve bir müddet için kimseyi huzuruna kabul etmezdi.

Muâviye*, akşama doğru tekrar meydana çıkar, tah-*

*tına kurulur ve saray erkânını tekrar huzurdaki yerlerine dâvet ettikten sonra akşam sofrasına oturulurdu. Bu yemek, akşam namazına kadar devam ederdi. Bu yemek esnasında huzura hiç bir dilekçe sahibi kabul olunmazdı. Yemekten sonra sofralar toplanır ve akşam ezânı okunurdu. Bunun üzerine, Halife, akşam namazını kıldırmak üzere tekrar câmiye giderdi. **Muâviye**, akşam namazından sonra sarayındaki dâiresine döndüğü zaman tekrar bir dört rekat namaz daha kılardı. Bu namaz esnasında kendi kendine ve zaman zaman sesinin tonunu yükselterek her rekâtta tam ellişer âyet okurdu. Sonra bir kere daha dâiresine çekilir ve yatsı namazına çağırılana kadar kendisini gören olmazdı. Yatsı namazı için ezân okunduğu zaman tekrar câminin yolunu tutardı.*

*Yatsı namazını da kıldırdıktan sonra, **Muâviye**'nin en yüksek rütbeli memurları, saray erkânı ve vezirler, bir kere daha Halife'nin huzuruna çağırılırlardı. O andan itibaren Halife, geceyi üç kısma bölerdi: Birinci kısımda vezirler, halife ile görüşmeleri gereken mühim ve yapılması acele meseleler üzerinde **Muâviye** ile fikir teâtisinde bulunurlardı. Sonra gecenin ikinci üçte birini Arapların, onların tarihlerindeki meşhur günlerin, yabancı ülkelere, onların hükümdarlarına ve siyâsî manevralarına, çok eski devirlerde yaşamış hükümdarların hayatlarına, yaptıkları cenklere, harplerde kullandıkları tâbiyelere, müesseselere ve geçmiş devirlerin muhtelif hâdiselerine dâir ağızdan anlatılan hikâyeleri dikkatle dinlerdi.*

Bu edebî fasıldan sonra, kadınların dâiresinden Halife'ye fevkalâde itina ile hazırlanmış tatlılar getirilirdi. Halife, bunların içinde en ziyâde helva ile hamur tatlılarından hoşlanırdı.

***Muâviye**, gecenin son üçüncü kısmını uyumakla ge-*

*çirirdi. Uyandığı yahud uyku tutmadığı zaman yatağında doğrulup oturur ve geçmiş devirlerin hükümdarlarının hayatlarına âid fasıllarla dolu kitaplarının getirilmelerini emrederdi. Bu kitaplarda geçmiş devirlerde yaşamış hükümdarların hayatları, târihleri, harpleri ve harplerde kullandıkları gizli tâbiyeler yazılıydı. Sarayda bütün vazifeleri, bu kitapların muayyen ciltlerini ezberleyerek Halife'ye ezbere okumaktan ibaret olan kişiler, Halife'nin sabaha karşı verdiği emirler üzerine **Muâviye**'nin yatak odasına çağırılır ve orada ezberledikleri, ciltlerin muayyen fasıllarını ezbere Halife'ye tekrar ederlerdi. **Muâviye**, her gece tarih kitaplarından veya devlet idâre sanatından bahseden kitaplardan târihî veya biyografik birtakım fasılların kendisine okunmasını isterdi.*

Vakit tamam olduğu zaman da, tekrar yatağından kalkar ve câmiye giderek cemaata sabah namazını kıldırırdı. Halife için yukarıdaki satırlarda anlatılan cinsten faaliyetle dolu bir gün daha başlardı."[604]

b- Devrindeki Fütuhât

Hz. Muâviye, saltanatının ilk yıllarında henüz yatışmamış olan dâhilî ihtilâflar ve isyanlarla uğraşmak mecburiyetinde kalmıştır. **Hz. Ali**'yi, Hilâfeti müddetince uğraştırmış bulunan Hâricîler, **Nevfel el-Eşcâî** kumandası altında beş yüz kişilik bir kuvvetle:

"-Haydi, **Muâviye** üzerine cihada yürüyün!.." diyerek Kûfe civarında isyan bayrağını kaldırdılar.

Hz. Muâviye'nin bunlar üzerine sevk ettiği kuvvet yenildi. Bunun üzerine **Hz. Muâviye**, Kûfelileri tehdid ederek onlarla çarpışmaya mecbur kaldı. Bu defa yenildiler. Hâricîler, bu defa **Havsere ibni Veda**'nın riyâsetinde tekrar

604 Büyük İslam Tarihi- (Hey'et), c.II, İstanbul, 1992, sh. 314 vd.

isyan ettiler. **Hz. Muâviye**, bunların üzerine iki bin kişilik bir kuvvet sevk etti. **Havsele** öldürüldü. Etrafına topladığı kimseler de kılıçtan geçirilip dağıtıldılar. Sonra ise, bütün isyanlardan kurtulmayı başaran **Nevfel el-Eşcâî**, etrafına topladığı Hâriciler ile Kûfe Vâlisi **Muğîre ibni Şu'be**'ye başkaldırdı. Bunun üzerine gönderilen bir süvari kuvveti tarafından öldürülüp O da bertaraf edildi.

Hâricîlerin çıkardıkları isyan ve ihtilâfların biri bitmeden diğer biri başlıyordu. **İbn-i Mülcem**, **Hz. Ali**'yi hançerlediğinde O'nunla birlikte olan **Şebib ibni Becere**, daha sonra Kûfe'ye gitmişti. **Muğîre**'nin vâliliği sırasında, O da Kûfe yakınlarında **"el-Kuff"** denilen yerde, başına topladığı Hâricîlerle isyan etmiş, üzerine gönderilen bir kuvvet tarafından kendisi ve adamları öldürülmüştür.

Daha sonra **Muayn ibn-i Hâricî** isyan etmiş, önce yakalanıp hapsedilmiş, sonra da idam olunmuştur.

Bilâhare **Ebû Meryem** ve O'nun arkasından da **Ebû Leylâ** tarafından çıkarılan hâricî isyanları da kanlı bir sûrette bastırılmıştır. Lâkin bu hâricî isyanları, böyle birer ikişer cümle ile hülâsa ettiklerimizden ibâret olmayıp yer yer daha uzun bir süre devam edip gitmiştir.

Bu kadar dâhilî gâile ile uğraşan **Hz. Muâviye**, bir taraftan da **Hz. Osman**'ın şehâdetinden sonra duraklayan fütûhâtı, üç ayrı istikamette yeniden başlatmıştır.

Fetih hareketinin istikametlerinden biri, Türkistan üzerinden Çin ve Hindistan'a doğru idi. Sicistan Vâlisi olan **Abdurrahman ibn-i Semura**, Kâbil'i fethetmiş, Gazne'ye kadar ilerlemiştir.

Kûfe Vâlisi **Abdullah ibn-i Âmir**'in **Abdullah ibn-i Sevvar** kumandasında Hint Kıt'ası üzerine tertip ettiği sefer sonunda birçok belde elde edilmiş, halkı haraca bağlanmış ve pek çok ganimet ele geçirilmiş ise de kumandanın şehid

olması sebebiyle daha ileriye gidilememiştir.

Hz. Muâviye devrindeki fetih hareketlerinin diğer bir hedefi de Anadolu ve İstanbul'du. O, daha Şam'da bir vâli iken Akdeniz hâkimiyetinin ehemmiyetini kavramış, başta Kıbrıs olmak üzere bazı Ege Adaları'nı fethetmişti. On yıl aradan sonra tekrar bu hedefe yönelen **Hz. Muâviye**, Trablus-Şam sâhillerinde bir donanama inşâ ettirerek Akdeniz'deki fütûhata devam etti. Girit'le birlikte Sisam ve Sakız gibi birçok adayı ele geçirdiği gibi Marmara sahillerinde Kapıdağ Yarımadası'nı fethetti.

Ondan sonra oğlu **Yezid**'in de katıldığı İstanbul kuşatması gerçekleşti. 665 yılındaki bu kuşatma başarısızlıkla neticelendi. Araplar muhkem İstanbul surlarını aşmayı başaramadıkları gibi bu surlardan üzerlerine dökülen **"Rum Ateşi"**nden pek çok zarar gördüler.

Bu muhasara, m. 667 de tekrarlandı ise de yine başarı elde edilemedi. Bu seferle, ihtiyar yaşına rağmen katılmış olan **Ebû Eyyüb el-Ensârî** şehid oldu.

İstanbul muhasarası, **Hz. Muâviye** zamanında üçüncü bir defa daha tekrarlandıysa da (m. 672) yine başarılı olamadı.

Hz. Muâviye zamanındaki fütûhâtın hedeflerinden biri de Kuzey Afrika idi. **Hz. Ömer** devrinde başlamış olan bu fetihlere devam için şecaat ve liyakati ile temâyüz etmiş olan ve Mısır Vâlisi **Amr ibni'l-As**'ın teyzezâdesi bulunan **Ukbe bin Nâfî** kumandan tayin edildi.

Yerli halk, Bizans'ın zulmünden bîzar bulunduğu için Kuzey Afrika'nın baştan başa fethinde müşkilât çekilmedi. Hatta Çad ve Sûdân gibi nispeten iç kısımlarda olan yerler bile ele geçirildi. **Ukbe**'nin, Tanca'yı alıp Atlas Dağları'nı aştıktan sonra sahile ulaştığında atını denize sürüp:

"-Ya Rabbi!.. Önüme şu aşılmaz derya çıkmamış ol-

saydı, ism-i celîlini çok daha uzaklara ulaştırırdım!.." diyerek teessüf ettiği pek meşhurdur.

Fakat ne gam!.. Müslümanlar, çok az bir müddet sonra o deryayı da aşarak İspanya'yı baştan başa fethedecek ve yedi sekiz asır temâdî edecek bir devlet olarak **"Endülüs Emevi Devleti"**ni kuracaklardır.

c-Yezid'in Veliahtlığı

Yezid'in veliahtlığını, **Hz. Muâviye**'nin aklına koyan **Muğîre ibn-i Şu'be**'dir. Bu hususta bütün kaynaklar müttefiktir.

Esâsen **Hz. Muâviye** de, **Hz. Osman**'ın şehâdeti sonrasında yaşanmış olan ihtilâfları ve bu yüzden heder olup akıtılan kanları hesaba katarak kendisinden sonra kimin halife olacağını belirlemek düşüncesinde idi. Fakat anlaşılan o ki, **Muğîre, Yezid**'in ismini ortaya koymadan önce herhangi biri üzerinde karar vermiş değildi. Hatta birçok ileri gelir kimse de halifenin kim olacağının önceden belirlenmesinden yanaydı.

Böyleleri, prensibe değil **Yezid**'in şahsına muhâlif kalarak ve belki de bu makamın babadan oğla intikali husûsunu daha önceki tatbikat muvâcehesinde yadırgamak temâyülünde bulunmuşlardır. Bu, şununla da sâbittir ki, **Hz. Muâviye**, Medine Vâlisi **Mervan ibn-i Hakem**'e, bu hususla ilgili olarak yazdığı mektupta:

"Benim sinnim (yaşım) kemâle geldi, kemiklerim inceldi. Benden sonra ümmet arasında ihtilâf vukuundan havf ediyorum (korkuyorum). Yerimi tutacak birini velîahd eylemek istiyorum. Lâkin seninle müşâvere etmeden bir karar-ı kat'î ittihâzını münâsib görmedim. Burasını hıyâr-i ümmet ile müşâvere et (ümmetin seçkinleri ile konuş). Ne derler ise bana bildir." dedi.

Mervân keyfiyeti nâsa bildirdikte:

*"-**Muâviye** isabet eyler ve umarız ki, hak ve savabı taharrîde (hak ve doğruyu aramada) kusur etmez!.." demeleriyle **Mervan**, keyfiyeti **Hz. Muâviye**'ye arz etti.*

*Onun üzerine **Muâviye** yazdığı emirnâmede oğlu **Yezîd**'i zikretmekle **Mervân**, O'nu nâsa beyan ettikde **Abdurrahman ibni Ebi Bekir**:*

"-Siz hilâfeti, kayserlik hükmüne koymak istiyorsunuz!.." diyerek lisân-ı şiddetle cevab-ı redd verdi.

*Perde arkasında bulunan Ümmü'l-mü'minîn **Âişe-i Sıddîka** dahî Mervan'ı tekdîr etti. **Hazret-i Hüseyin ibni Ali** ve **Abdullah ibni Ömer** ve **İbni Zübeyr** dahî birer birer kalkıp **Muâviye**'nin bu teklifini redd eylediler."*[605]

Bu beyânlardan anlaşılıyor ki, îtiraz veliahd tâyinine dâir olmayıp namzedin şahsına ve O'nun, **Hz. Muâviye**'nin oğlu olması sebebiyle usûl-i verâsete müteallikti. Daha sonraki muhâlefetleri de bu ölçü ile mîzân etmek gerekir ki, bunun tek istisnası **"Hâricîler"**dir.

Hz. Muâviye, bütün vâlilere bir mektup göndererek bunda **Yezid**'in veliahlığinden bahsetmiş ve bu hususta meşveret için Şam'a birer temsilci göndermelerini istemişti. Gelenlerden bazıları muhalif fikirler serdetmişse de ekseriyet, ehl-i ıraktan **Dahhak**'ın şu sözlerine parelel bir sûrette fikir beyân ettiler. **Dahhak** şöyle dedi:

*"Ey mü'minlerin emîri! Bu insanlara sizden sonra onları yönetecek bir halîfe mutlaka şarttır. Birlik ve beraberliği, dostluğu denedik. Bunlar, kan dökülmesine daha çok mâni ve daha emin bir yol oluyor, hayırlı sonuç veriyorlar. Önümüzdeki günler zor olacağa benziyor. Halifemizin oğlu **Yezid**, güzel huyuyla, doğru yoluyla benim bildiğimden daha yücelerdedir. O, ilim ve ahlâk bakımından*

605 **Ahmed Cevded Paşa**- a.g.e., sh. 625-626.

bizim en üstünümüz, en ileri görüşlü olanımızdır. Kendisini veliaht yapınız. Sizden sonra bizim için bir bayrak, bir sığınak olurlar."[606]

Toplantıya başkanlık eden **Hz. Muâviye**, en son olarak **Ahnef ibn-i Kays**'a söz verdi. O da şöyle dedi:

"-Doğru söylesek sizden, yalan söylesek Allah'tan korkuyoruz. Ey mü'minlerin emîri! Siz **Yezid**'i, bizden daha iyi tanırsınız. O'nun gece ve gündüz hayatını, açık ve gizlisini, girdi ve çıktısını bilirsiniz. Eğer O'nu, Allah ve ümmet için uygun görüyorsanız, mesele yok. Başka türlü görüyorsanız, siz Âhirete gitmek üzereyken kendisini Dünya'ya bırakmayınız!.. Bize düşen, ancak size itaat etmektir."

Netice olarak, Şam'a gönderilmiş olan temsilcilerden, beldeler adına **Yezid**'e biat alan **Hz. Muâviye**, yanına bin süvari alarak Hicaz'a gitti. Medine'de bir konuşma yaparak herkesi **Yezid**'e biat etmeye dâvet etti. Bu mes'elede Medine'de üç müzmin muhâlif vardı. Bunlar, **Hz. Hüseyin** ile **Abdullah İbn-i Ömer** ve **Abdullah İbn-i Zübeyr**'di. Bunlar, **Hz. Muâviye**'nin Medine'ye muvasalatından önce Mekke'ye gitmişlerdi.

Hz. Muâviye de Medine'deki işini bitirdikten sonra Mekke'ye gitti. O zaman hac mevsimi idi. Haccını îfâ ettikten sonra, bu üç muhalifi nezdine çağırttı. Onlar, **Abdullah İbn-i Zübeyr**'i sözcü seçtiler. O'nunla **Hz. Muâviye** arasında şöyle bir konuşma oldu:

Hz. Muâviye, onlara:

"-Size karşı tutumumu, âilelerinize olan bağlılığımı, sizi müdâfaa ettiğimi biliyorsunuz. **Yezid**, sizin kardeşiniz ve amca oğlunuzdur. O'na halîfelik ünvanı vermenizi, O'nu gerektiğinde vazifesinden sizin almanızı, O'na emir-

606 **İbnü'l Esir**- c: III, sh: 314-316.

ler vermenizi, servet biriktirip dağıtmanızı istiyorum. O, bu hususların hiç birinde size karşı çıkmaz." dedi.

İbni Zübeyr bu konuşmaya şöyle karşılık verdi:

"-Biz, sizden üç şeyden birini yapmanızı istiyoruz."

Bunun üzerine, **Hz. Muâviye**:

"-Nelerdir?" diye sorunca da:

"-Rasûlallah'ın yaptığı gibi yaparsınız. Hz. Peygamber, vefat ettiği zaman kimseyi yerine veliaht yapmamıştı. Halk daha sonra **Ebûbekr**'i seçti."dedi.

Hz. Muâviye:

"-İyi, ama sizin içinizde şu anda **Ebûbekir** gibi biri bulunmamaktadır." karşılığını verdi.

İbn Zübeyr şöyle devam etti:

"-**Ebûbekir**, bu işi kendi akrabasından olmayan bir Kureyşliye bıraktı, O'nu veliahd yaptı. İsterseniz, **Ömer**'in yaptığı gibi yapınız. **Ömer** de kendisinden sonra kimin halife olacağını, kendi oğlu ve kardeşinin içinde yer almadığı altı kişilik bir şûrâya havâle etmişti."

Bunun üzerine **Hz. Muâviye**:

"-Başka bir diyeceğiniz var mı?" diye sordu. **İbn Zübeyr** ve arkadaşları:

"-Hayır!.." diye cevap verdiler. **Hz. Muâviye** de:

"-Ben sizinle görüşmek istedim. Birini ikaz eden kimse, artık ondan sonra, o mevzûda yaptıkları hakkında mâzûr olur. Ben, daha önce sizinle konuştuğum zaman, bazılarınız kalkıp bana halkın önünde itiraz ediyordunuz. Ben ise, olanları hep hoş görür, afv ederdim. Şimdi bir şey söyleyeceğim: Yemin ediyorum ki, eğer herhangi biriniz, burada bana itiraz edip karşı çıkan bir söz söylerseniz, ikinci bir cümle söylemeye fırsat bulamadan boynu kılıçla vurulur!..." dedi.

Sonra muhâfızlarından ikişer kişiyi onların her biri-

nin başına dikti ve bunların herhangi bir muhâlif beyânda bulunmasına mânî olunmasını tembihleyerek oradan ayrıldı. Sonra minbere çıkıp cemaate, ***"Gâye, vâsıtayı meşrû kılar."*** mantığı ile:

"-Bu arkadaşlarınız (üç muhalif), müslümanların ileri gelenleridirler. Onlarsız bir şey başarılamaz, onlara danışılmadan bir karar verilemez. Şimdi bunlar, kendi rızalarıyla **Yezid**'e bîat etmiş bulunuyorlar!.." dedi.

Onların **Yezid**'e biat etmesini bekleyen halk da, bu açıklama üzerine biat etti. Bundan sonra **Hz. Muâviye**, önce Medine'ye gitti ve oradan da Şam'a döndü.

Rivâyete göre, **Abdullah ibn-i Ömer**, **Hz. Muâviye**'ye:

"-Seninle ümmetin üzerinde ittifak ettiği şeye katıldığıma dâir anlaşıyorum, biat ediyorum. Eğer bu ümmet, Habeşî bir köleyi seçse, onlardan yine ayrılmam!.." demiştir ki, bu da **Hz. Muâviye**'nin minberden söylediklerinin yalan olmadıklarını gösterir.

Evvelce de temas edilmiş olduğu üzere, **Hz. Muâviye**'ye tevcih edilmiş olan târizlerin en esaslı sebebi, bu, oğlu **Yezid**'i **"veliahd"** îlân etmiş olmasıdır. Bu tarizleri en muknî bir tarzda cevaplandıran **Prof. Dr. Muhammed Hamidullah** diyor ki:

*"Bundan sonra **Hz. Muâviye** (r.a.), halife seçiminde kendisinden sonra bir çekişme ve savaş olmaması için oğlu **Yezîd**'i veliahd seçti.*

*Bugün, **Yezîd**'in adını duyduğumuzda, ister Ehl-i Sünnet, ister Şia olsun, O'nu lânetliyoruz. Bunun için, burada biraz duralım ve konuyu inceleyelim:*

1- Şeriat açısından: Babanın oğlunu veliahd ve kendinden sonrası için halife seçmesi konusunda en küçük bir engel yoktur. Kur'ân şöyle buyurur:

"Süleyman, Dâvûd'a mirasçı oldu."[607]

*Hz. Ali'nin oğlu **Hasan**'ı veliahd seçtiği söylenir.*[608] *Hz. **Muâviye**, yeni bir şey ortaya koymadı.*

*2- Hz. **Muâviye**'nin maksadı, sadece İslâm Devleti'nin istikrârıydı. Şayet tamahkâr Müslümanlar, her halifenin ölümünde mücâdele ve savaş yapacak olsalardı, İslâm Devleti zayıflayacak, çevredeki hükümdarlar ve İslâm düşmanları fırsat kollayacaktı. Bunun için, Hz. Peygamber'in, **Muâviye** konusundaki müjdesi gerçekleşince ve halîfe olunca, düşündü taşındı, **Mes'ûdî**'nin belirttiği üzere, Dünya'nın öteki ülkelerinin anayasalarını inceledi, sonunda veliahd tâyininin devletin istikrarı için iyi bir yol olduğu sonucuna vardı. Veliahd işini sağlama almak istedi. Bu yüzden, kendisinden sonra hem veliahdin kardeşleri, hem de başkalarının bir tamaha kapılmalarını önlemek için Müslümanlar'ın veliahde bey'at etmesini istedi.*

*3- Hz. **Hüseyin**'i katlettiği*[609] *için bugün **Yezid**'i lânetliyoruz. Ancak babasının O'nu veliahd seçtiği sırada Hz. **Hüseyin** katledilmemiş, Kerbelâ fâciası da olmamıştı. Öteki Müslümanlar gibi oruç tutan, namaz kılan bir prensti. **Muhammed bin El-Hanefiyye (Hz. Hasan** ile **Hz. Hüseyin**'in **Hz. Fatıma**'dan doğmayan, baba bir kardeşi) şu şâhidliği yapıyor:*

*"-Gece-gündüz **Yezid**'le evinde birkaç ay birlikte oldum. Aslâ gözümden uzaklaşmadı. Şarap içtiğini hiç görmedim."*

---

607 Neml Sûresi, 16. âyet.

608 Evvelce izah edilmiş olduğu üzere, bu hüküm doğru değildir. Bunu yapan **Hz. Ebubekir**'dir. O, **Hz. Ömer**'i veliahd yapmıştı.

609 Bu söz de doğru değildir. İleride izah edileceği üzere **Hz. Hüseyin**'i, O değil, O'nun adamları katletmişlerdir. Hem de O'nun rızası hilâfına olarak.

Yezid'i eleştirenler, O'nun avcılıktan hoşlandığını, av köpekleri bulunduğunu (bunda en küçük bir dînî engel yoktur), namazları ilk vakitlerinde değil, son vaktinde kıldığını söylemektedirler. Hz. Peygamber (s.a.v.), buna izin verdiğine ve mübah gördüğüne göre, bu tenkid de dikkate alınmaz.

4- Hz. Muâviye, Yezid'i sırf oğlu olduğu için değil, bilâkis onda yöneticiliğe elverişli bir meleke gördüğü ve devletin hayrına olduğunu umduğu için seçti. Bu hususta şöyle bir vak'a var:

Bir gün veliahdi Hz. Hasan'ın ölümünden sonra[610] *oğullarını tek tek çağırdı. Onlara şöyle dedi:*

"-Bugün benden ne isterseniz isteyin de size hepsini vereyim."

Târihçi, en gözde karısının en sevdiği oğlunun geldiğini belirtir. Sorudan sonra oğlu:

"-Babacığım!.. Bana binmek için bir eşek ver." dedi. Muâviye, O'na eşeği verdi ve:

"-Onu al, sen de eşeksin!.." dedi.

Sıra Yezid'e gelince, babasının sorusunu dinledikten sonra:

"-Babacığım! Bana biraz süre ver, hemen döner, sana cevap veririm." dedi.

Odasına gitti. İki rekât şükür namazı kıldı, sonra döndü. Babasına:

"-Mü'minlerin emîrini, çocuklarıyla ve onların ihtiyaçlarıyla ilgilenmeye muvaffak kılan Allah'a hamd olsun! Bunun için, öncelikle iki rekât namaz kıldım. Benim bazı ihtiyaç duyduğum şeyler var. Öncelikle, beni,

---

610 Hz. Muaviye, Hz. Hasan'la anlaşarak O'nu kendine veliahd yapmıştı. Fakat Hz. Hasan'ın erken ölümü sebebiyle bu husus unutulup gitmiştir.

*Kostantiniye'ye (İstanbul'a) gidecek ordunun kumandanı yap. Hz. Peygamber'in «**Kostantiniye'ye savaşa gidecek ordu bağışlanır.**» hadîsini duydum. Allâh'ın benim günahlarımı ve hatalarımı bağışlamasını diliyorum." dedi.*[611]

*Bunun üzerine **Hz. Muâviye**:*

*"-İyi." dedi. **Yezid**, sözlerine devam ederek:*

*"-Savaştan dönünce, beni hac emîri yapmanı istiyorum. Bu vazifeyi de yapayım." deyince, **Hz. Muâviye** tekrar:*

"-İyi." dedi.

***Yezid**, bundan sonra:*

*"-İşte bundan sonra, beni kendinden sonrası için istersen veliahd yapmanı istiyorum."dedi. **Muâviye** buna da:*

"-İyi." dedi.

*İşte bu, **Yezid**'in keskin zekâsıdır. Öte yandan, bütün târihçiler, **Yezid**'in cömert ve eli açık, edebiyatçı, iyi konuşan, bilim ve bilginleri seven, çocuklarının öğretimiyle ve yetişmeleriyle çok yakından ilgilenen biri olduğunda görüş birliği ederler. Oğlu **Muâviye bin Yezid**, çağının en büyük bilginlerindendi; tıp, kimya, tabiat bilimleri ve benzerlerine dâir kitapların Yunanca'dan Arapça'ya çevrilmesi için çok para harcamıştır.*

*Her hâlükârda **Hz. Muâviye**, oğlu **Yezid**'i veliahd yaptı. **Yezid** de oğlu **Muâviye**'yi veliahd seçti. **İkinci Muâviye** ise, halîfelik mevzuunda herhangi bir şey yapmadı. O'ndan sonra savaşlar oldu. **Mervan bin el-Hakem** üstün çıktı. **Mervan**'dan sonra oğlu **Abdülmelik**, **Abdullah bin Zübeyr**'le kanlı savaşlardan sonra gâlip geldi.*

Bundan sonra halîfelerin, istikrarı daha fazla sağlamak için birbiri peşinden gelmek üzere ikişer veliahd tâyin

611 Tafsilât için bkz: **İbnü'l Esir**- c.IV, sh. 121.

ettiklerini görüyoruz."[612]

ç- Hazret-i Muâviye'nin Vefâtı

Milâdî 679 senesi sonlarına doğru **Hz. Muâviye** rahatsızlandı. Öleceğini anlayınca o sırada Hıms yakınlarında bir köy olan Huvvarin'de bulunan[613] oğlu **Yezid**'e sunulmak üzere bir vasiyetnâme tanzim etti. Bunda **Yezid**'e şu tavsiyelerde bulunuyordu:

"Oğlum! Senin önüne çıkacak zorluk ve problemleri kaldırdım. Düşmanlarını bertaraf ettim. Arapları itaat altına aldım. Senin için hiç kimsenin yapamayacağı kadar servet biriktirdim. Hicazlılar'a dikkat et!.. Onlar senin büyüklerindirler. Yanına gelenlerine ikram et, gelmeyenlerle ise, dostluk ve iyi münâsebetler kurmaya gayret et!

Iraklılara gelince, şâyet senden her gün bir vâlilerini değiştirmeni isteselerse, yine kabul et, çünkü bir vâliyi vazifesinden almak, sana karşı yüz bin kılıcın çekilerek yürünmesinden daha iyidir.

*Suriye Araplar'ını kendine sırdaş yap, düşmanlarından bir şey gelirse, bunlarla karşı koyarsın. Düşmanını yendiğin zaman, Suriye halkını memleketlerine geri gönder. Çünkü onlar başka yerlerde kalırlarsa, ahlâkları değişir. Halifelik hususunda seninle Kureyş'ten üç kimseden başka birinin ihtilâfa düşeceğini zannetmiyorum. Bu üç kişi **Hüseyin bin Ali, Abdullah bin Ömer** ve **Abdullah bin Zübeyr**'dir.*

Abdullah bin Ömer**, ibâdetle yanıp tutuşan bir kimsedir. Herkes, sana biat edince O da biat eder. **Hüseyin bin

---

612 **Prof. Dr. Muhammed Hamidullah**- İslam Anayasa Hukuku, İstanbul, 1995, sh. 36 vd. Ayrıca bkz: **İbnü'l-Esir**,.c. IV, sh. 123.

613 **Doç. Dr. Ünal Kılıç**- **Yezid bin Muaviye**, İstanbul, 2001, sh. 181.

Ali, heyecanlı bir adamdır. Iraklılar O'na destek olur, O da sana karşı başkaldırır ve sen O'na gâlip gelirsen, kendisini afv et, çünkü O'nun bize akrabalığı, büyük şerefi ve ***Hz. Muhammed****'e yakınlığı vardır. Sana arslan gibi saldırıp, tilki gibi tuzak kuracak olan tek kişi* ***Abdullah bin Zübeyr****'dir. Eğer bu adam, sana karşı bir oyuna kalkarsa, O'na karşı savaş ve gücün yettiğince kendi adamlarının kanını akıttırma!.."*[614]

Şu vasiyet bile **Hz. Muâviye**'nin ne kadar ileri görüşlü ve munsıf olduğunu göstermektedir. **Hz. Hüseyin** hakkındaki beyânı, bu hükmün en aldatmaz bir delîlidir.

Hz. Muâviye, bu vasiyetnâmeyi tanzim ettikten az bir müddet sonra altmışıncı Hicret Yılı'nın Recep Ayı başlarında (m. Nisan 680) vefât etti.

Dahhâk ibn-i Kays, elinde **Hz. Muâviye**'nin kefeni olduğu hâlde minbere çıktı ve:

"-**Muâviye**, Araplar'ın başı, sonu ve dedesiydi. Allah, fitneyi O'nunla ortadan kaldırdı. Memleketleri fethettirdi. O'nu halife yaptı, ne var ki, **Muâviye** öldü ve şunlar da O'nun kefenidir! Kendisini bu kefene sarıp mezarına koyacak, amelleri ile başbaşa bırakacağız!.. Sonra kıyamete kadar süren kargaşa gelecek!.." dedi.

Çok geçmeden bir kehânet gibi gerçekleşecek olan bu sözlerden sonra **Dahhak**, bir taraftan **Yezid**'e haber saldı, diğer taraftan da **Hz. Muâviye**'nin techiz ve tekfinini ikmal ederek cenâze namazını kıldırdı. **Hz. Muâviye** vefâtında yetmiş beş yaşında idi.

Muâviye, uzun boylu, beyaz tenli, heybetli, bir kimse idi. Kendine ilk defa muhafız tutan İslâm hükümdarı **Muâviye**'dir. **Muâviye**, târih-i âlemde nâdir rastlanan büyüklerden birisidir. Büyük emel beslediği hükümeti ele

614 **İbn-i Kesir**- el-Bidâye, VIII, 115.

geçirmek için başvurulacak bütün yollara ve vâsıtalara başvurmuş ve sahip olduğu meziyetler sâyesinde gâyesine ulaşmıştır."[615] Rahmetullâhi aleyh!..

2- YEZİD BİN MUÂVİYE

a-Şahsiyyeti

Emevî halifelerinin ikincisi olan **Yezid**, 647 yılında babasının vâli olarak bulunduğu Şam'da doğmuştur.[616] Anası, Suriye yerli halkının ekseriyetini teşkil eden Kelb Kabilesi'nden **Meysun**'dur. O, hayatını kabîlesinin yaşadığı çölde hür bir sûrette geçirmişti. Bu sebeple saray ve şehir hayatından sıkılmış, çoğu vaktini oğlu **Yezid**'le birlikte çölde geçirmeyi tercih etmiştir. Bu durum, **Yezid**'in fasih Arapça öğrenmesini, atıcılık, binicilik, yüzücülük ve şiir söylemekte büyük bir mahâret elde etmesini sağlamıştır. Bundan başka çölün hür havası, O'nun gönül dünyasında derin tesirler husûle getirmiş ve şâir ruhlu bir şahsiyyet kazanmasına sebep olmuştur.[617]

Hz. Muâviye, oğlunun çölde öğrenebileceği şeylerin mahdud olacağını düşünerek O'nu Şam'a yanına aldırdı. Ve eğitimine husûsî bir sûrette ihtimam gösterdi.[618] Şam'daki en seçkin hocalardan eğitim alan **Yezid**, ilm-i nücûm'a (yıldızlar ilmine) kadar devrinin bütün dînî ve târihî ilimlerini tahsil ederek mükemmel bir sûrette yetişti. **Hz. Muâviye**'nin başka evlatları da olmakla beraber, O, kendisine halef olabilecek vasıfları daha çok **Yezid**'de müşâhede ettiği için, O'nun eğitimine diğerlerinden daha ziyâde îtina gösterdi.

---

615 **Dr. Nûri Ünlü**- a.g.e., sh. 167.

616 **Taberî**- III, 310.

617 **Doç. Dr. Ünal Kılıç- Yezid bin Muâviye**, İstanbul, 2001, sh. 41.

618 Tafsilât için bkz: **Doç. Dr. Ünal Kılıç**- a.g.e., sh. 44 vd.

Hatta O'nu henüz veliahd îlân etmeden önce İstanbul'un muhasarası için gönderilen orduya **"kumandan"** tâyin etti (M.669), daha sonra da **"Hac Emîri"** yaptı.

Yezid'in, bu İstanbul kuşatması esnâsında gösterdiği gayret ve cesâret sebebiyle **"Fete'l-Arab"** yani **"Arap Kahramanı"** ünvânı ile anıldığını söyleyen târihçiler de vardır. Bununla beraber O'nun çocukluğu geçirdiği köyde bir kısmı Hıristiyan olan arkadaşlarından alışarak şarap içtiğini ve aşırı avcılık merakı olduğunu söyleyenler de az değildir.[619] Böylelerine göre **Yezid**, zâlim, fâsık, câhil ve gâsıb bir kimsedir. Acaba gerçek böyle midir?!

Bir kere unutmamak gerektir ki, **Yezid** ve hatta bütün Emevîler devrine âid olmak üzere mevcud olan ilk kaynakların hepsi de -evvelce ifade etmiş olduğumuz üzere- onların amansız rakîbi olan Abbâsîler devrinde yazılmıştır. Bunların, hissîlikten berî oldukları aslâ düşünülemez!..

Bu hususta gerçeğe ulaşmanın güçlüğünü, evvelce zikri geçmiş olan **Ünal Kılıç** çok değerli olan doktora tezinde şöyle ifâde etmektedir:

*"**Yezid bin Muâviye** döneminde gerçekleşen olaylarda yer alan taraflardan birisinin de Hz. Peygamber (s.a.v)'in torunu **Hz. Hüseyin** olması; O'nun öldürülmesinin Şiî ve Alevî kesimlerce propaganda unsuru olarak kullanılması da **Yezid** hakkında doğru bilgilere ulaşılmasını güçleştirmektedir. Şiî tarihçiler ve araştırmacılar, **Hz. Hüseyin**'in ölümünden sorumlu tuttukları **Yezid**'i kıyasıya eleştirirken, O'nun ve döneminde gerçekleşen diğer olaylar hakkında bilgi verirken de benzer yaklaşımlarda bulunmuşlardır.*

Buna karşılık, Sünnî târihçilerden çok azının Şiîlerin bu yaklaşımına karşı çıktığı, çoğunluğunun ise, işin içeri-

619 Meselâ **İbnü'l Esir**- el-Kâmil fi't-Tarih, c. IV, İstanbul, 1986, sh. 121 vd.

sinde kendilerinin de en az Şiîler kadar değer verdikleri ***Hz. Hüseyin*** *ve diğer önemli şahsiyetlerin yer alması, onların, Şiîler karşısında fikirler serdetmelerini de zorlaştırmıştır. Bu sebeple de Sünnî târihçiler,* ***Yezid*** *dönemi olayları hakkında değerlendirmelerde bulunmaktan ziyâde ulaşabildikleri rivâyetleri nakletmekle yetinmişlerdir.*

Diğer taraftan ***Yezid*** *döneminde meydana gelen hâdiseler, O'nun hayatında gerçekleşen diğer olayları, kişiliğini, şahsiyetini vs. gölgede bırakmıştır. Birtakım olaylar, kasıtlı bir şekilde ele alınırken O'nunla ilgili diğer bilgiler görmezden gelinmiştir.*

Oysa ***Yezid****, İslâm Tarihi'nde pek çok yönden ön plânda zikredilmesi gereken şahıslardan biridir. İlk İstanbul muhâsarası, Veliahdlık, Şia'nın dînî bir hüviyet kazanmasına ve İslâm Dünyası'nda pek çok tartışmaya yol açan Kerbelâ vs. O'nun döneminde gerçekleşmiştir.* ***Yezid****, kişilik ve yaşantı itibarıyla da Emevî halifeleri arasında ayrı bir konuma sahiptir. Bununla birlikte* ***Yezid*** *hakkında verilen bilgiler, bazı olaylar dışında sınırlı kalmıştır.*

Yezid *döneminde verilen bilgilerin objektiflikten uzak ve bazı konularla sınırlı kalması, bu dönemde gerçekleşen olaylardan hareketle ulaşılan kanaatlerin de doğruluğunu şüpheye sokmaktadır."*[620]

Böyle olduğu hâlde, şiî propagandası, bir salgın hastalık gibi öylesine yaygınlaşmıştır ki, **Yezid**'in adı, Ehl-i Sünnet mensuplarınca bile küfür ve hakâret makamında kullanılmaktadır. Hatta daha da ileri gidilerek O'nu lânetleyenler de az değildir. Hâlbuki İslâm'da **"Şahs-ı muayyenin tel'îni câiz değildir!"** Zira muayyen bir fiili dolayısıyla lânetlenen bir şahıs, daha sonra tevbe edip doğru yola gelmiş olabilir. Bu sebeple lânet, muayyen bir sıfat zikriyle

620 **Doç. Dr. Ünal Kılıç**- a.g.e., sh. 12-13.

-gayr-i muayyen olarak- câizdir. Meselâ *"Allah, zâlimlere lânet etsin!"* denilebilir.

Bu islâmî prensip ölçü alındığında, **Yezid** hakkında lânet, aslâ câiz değildir. Büyük âlim **İmâm-ı Gazâlî**, bu durumu şöyle ifade etmektedir:

*"**Nuayman** adında biri, defalarca içki içti ve her defasında Rasûl-i Ekrem'in huzurunda cezalandırıldı. Ashâb'dan biri:*

"-Lânet olası, ne çok içiyor!.." deyince:

Rasûl-i Ekrem:

"-Kardeşin hakkında şeytana yardımcı olma!.."

Diğer rivâyette de:

"-Böyle deme, zîra o, Allah ve Resulünü sever!.." buyurmakla içki içen bu adamı tel'inden men'etmiştir.

İşte bu hâdise, muayyen bir fâsıkı tel'inin câiz olmadığını bize göstermektedir.

Hülâsâ, muayyen şahısları tel'inde tehlike vardır. Bundan kaçınmak lâzımdır. Hâlbuki şeytana bile lânet etmemekte bir tehlike yoktur, nerde kaldı başkalarına?

*Şayet, **"Hz. Hüseyin'i katleden veya öldürülmesini emreden Yezid'e lânet câiz midir?"** denirse;*

*Deriz ki: Evvelâ **Yezid**'in **Hüseyin**'i öldürmesi veya öldürülmesini emretmesi sâbit değildir. Bunun için "O öldürdü." veya "O emretti." demek de câiz değildir. Daha lânet nerde kaldı? Çünkü kat'î sûrette bilinmedikten sonra, bir müslümana büyük bir günâhı isnâd etmek câiz değildir.*

*Evet, **İbni Mülcem**'in **Hz. Ali**'yi ve **Ebû Lü'lü**'ün **Hz. Ömer**'i öldürdüklerini söylemek câizdir. Çünkü bunlar, tevâtürle sâbittir. Binâenaleyh, tahkik etmeden, bir müslümânı fısk veya küfürle karalamak câiz değildir. Nitekim Rasûl-i Ekrem (s.a.v):*

"Bir kimse, bir kimseyi küfür veyâ fısk ile itham eder de itham edilen kimse böyle olmazsa, bu itham, itham edene döner." buyurmuştur."[621]

b- Yezid Devri'nin Vak'aları

aa- Kerbelâ Vak'ası

Babasının vefâtı esnasında Şam'da bulunmayan **Yezid**, O'nun ölüm haberini alır almaz hükümet merkezine geldi. Babasının mezarını ziyaretten sonra bir müddet el-Hadrâ Sarayı'nda dinlendikten sonra, halkı, mescide dâvetle onlara bir hutbe îrâd etti. Bu hutbede hamdele ve salveleden sonra şöyle dedi:

"Dilediğini gerçekleştirmeye kaadir olan, istediğine veren, istemediğini de mahrum eden, dilediğini yücelten, dilediğini de alçaltmaya kaadir olan Allâh (c.c)'a hamdolsun!

Ey insanlar!..

***Muâviye**, Allâh (c.c)'ın kullarından bir kuldu. Allah (c.c), O'na nîmet bahşedip yaşattı. Sonra O'nu yanına aldı. O, kendisinden öncekilerden daha aşağı derecede idi. Kendisinden sonrakilerden ise, daha faziletliydi. O'nu, Aziz ve Celil olan Allâh (c.c)'a karşı tezkiye etmiyorum. Allah (c.c), O'nun durumunu daha iyi bilir. Eğer O'nu afv ederse, kendi rahmetiyle afv eder. Eğer O'nu azaplandırırsa, günahı sebebiyle cezalandırmış olur.*

Ben O'ndan sonra idârenin başına geçtim. Maksadımı elde etmek uğrunda hiçbir sıkıntıdan dolayı üzülmem. Bilmediğim bir şeyi yaptığım zaman, sizden özür dilemem. Zaten bilmediğim bir şeyi, bundan sonra öğrenecek de değilim!.. Bana karşı ölçülü (dikkatli) olun. Çünkü Allâh

621 **İmâm-ı Gazâlî**- İhyâ-i Ulumu'd-Dîn, c. III, İstanbul, 2002, sh. 282.

(c.c)'ın dilediği şey gerçekleşir."

Ayrıca:

*"**Muâviye**, sizi, deniz gazasına gönderirdi. Ben müslümanlardan herhangi birini deniz seferine sevk etmeyeceğim. **Muâviye**, sizi, kışın Bizans diyarına gönderip (Şevâtî: Kış seferi) gazâ ettirirdi. Ben, herhangi birinizi böylesi bir sefere göndermeyeceğim. **Muâviye**, sizin maaşlarınızı üç taksitte öderdi. Ben hepsini peşin olarak vereceğim."* dediği de rivâyet olunmaktadır.

*"**Yezid**'in daha ilk konuşmasında Bizans'a karşı tertiplenen yaz (Sevâfî) ve kış (Şevâtî) seferlerine son vereceği vaadine bakılarak müslüman savaşçıların böylesi bir durumdan muzdarip oldukları sonucuna ulaşılabilir. Zîra Rum beldelerinde aşırı soğuk vardı. Ayrıca denizde gemilerle savaşmak da onlara zor geliyordu. **Yezid**, bu durumun farkındaydı. Çünkü Bilâd-ı Rum'a karşı düzenlenen seferlere iştirak etmesi sebebiyle durumdan haberdâr idi."*[622]

Bu konuşmadan sonra, Beyt'ül-Mâl'den (hazîneden) halka bol bol ihsânlarda bulundu. Buna mukabil, Sûriye halkı da, babası zamanında O'na ettikleri biatı te'yid ettiler. Fakat Irak ve Hicaz bölgelerinde farklı bir durum vardı.

Irak'la Suriye arasında eskiden beri ciddî bir rekabet vardı. Bu sebeple burada **Yezid**'in hilâfetine taraftar olanlar kadar aleyhtarlar da azımsanmayacak bir sayıda idi. Böyleleri, daha önceden **Hz. Ali**'ye olan yakınlıkları sebebi ile **Yezid**'e biatten imtinâ ettiler. Bununla beraber **Yezid** için asıl tehlike, Basra'da temerküz eden Hâricîler'di.

Hicaz bölgesine gelince, burada halk **Yezid**'e, babası zamanında ettikleri biate sâdık görünüyorlardı. Muhâlif olarak ileri gelir birkaç kişi vardı. Bunlar, **Hz. Ömer**'in oğlu **Abdullah** ile **Hz. Hüseyin bin Ali, Abdullah İbn-i**

622 **Doç. Dr. Ünal Kılıç**- a.g.e., sh. 187.

Zübeyr ve bir de **Abdullah İbn-i Abbas** başı çekmekte olan dört kişiydi.

Bunlar sayıca az olmakla beraber, son derecede îtibarlı insanlardı. Bu dört kişiden **Abdullah bin Ömer**'le **Abdullah bin Abbas**, pek çok kimsenin **Yezid**'e biat ettiğini görünce onlar da biat ettiler.

Geriye **Hz. Hüseyin**'le **Abdullah ibn-i Zübeyr** kalmış oldu. **Yezid** onların da biatlerini temin etmesini, Medine vâlisi **Velid ibn-i Utbe**'ye bir mektupla emretti. Şiîliğe meyyal kaynaklar, **Yezid**'in, vâli **Velid**'e biatten imtinâ etmeleri hâlinde, boyunlarının vurulmasını emrettiğini iddia ederler.

Hâlbuki bu iddia doğru olsaydı, **Velid**'in bunu yapmış olması gerekmez miydi? Vâli böyle yapmayıp **Mervan ibn-i Hakem**'le istişâreden sonra **Hz. Hüseyin**'le **Abdullah ibn-i Zübeyr**'i huzuruna celbedip onları **Yezid**'e biat etmeye dâvet etti.

Abdullah İbn-i Zübeyr, bu haber üzerine Mekke'ye kaçtığından, sadece **Hz. Hüseyin** geldi. Bu sûrette **Hz. Muâviye**'nin vefât etmiş olduğunu öğrendi ve:

"-İnna lillahi ve inna ileyhi râciûni!.. Allah (c.c), **Muâviye**'ye rahmet etsin! Sana da büyük ecir versin!.. Biat işine gelince; benim gibi birisinin gizlice biat etmesi uygun olmaz. Hem, halkın huzurunda yapılmayan böylesi bir biatı kabul etmeyeceğinizi, yeterli görmeyeceğinizi zannediyorum. Halkı biata çağırdığınızda, bizi de çağırırsınız. Böylece tek iş olmuş olur!..." dedi.

Mervan'ın sertlik yanlısı olmasına mukabil, **Velid** yumuşak tabiatlı bir adamdı. **Mervan**'ın, aksi fikir beyân etmiş olmasına rağmen muhataplarını serbest bıraktı.

Onlar da bundan istifâde ile Medine'yi terk edip Mekke'ye gittiler. Böylece Emevî Hilâfeti'ne karşı, daha önce başlattıkları muhâlefet bayrağını da oraya taşımış

oldular. Bütün âile efradıyla birlikte Mekke'ye giden **Hz. Hüseyin**'in muhâlefetinin temel sâiki, psikolojik olmasına mukabil **Abdullah ibn-i Zübeyr**'inki tamamen şahsî idi. Zira daha önce **Yezid**'in kumandası altında İstanbul Muhasarasına katılmış olan **Abdullah İbn-i Zübeyr**, kendisi halîfe olmak istiyordu.[623]

O, **Hz. Hüseyin**'den önce Mekke'ye ulaşmış ve büyük bir alâka ile karşılanmıştı. Fakat arkadan **Hz. Hüseyin** gelince bütün teveccühler O'na döndü. **Abdullah İbn-i Zübeyr, Hz. Hüseyin** sağ olduğu müddetçe emeline ulaşamayacağına hükmetti. Buna rağmen de O'nunla teşrîk-i mesâîsine devam etti.

"Şehristânî'nin de belirttiği gibi, bu ikisini birleştiren şey, düşmanın ortak oluşuydu. Yoksa bu iki âile, birbirini pek sevmezdi. Ancak aynı düşmandan duydukları korku, eski anlaşamazlıkların bir kenara bırakılmasını ve iş birliğine gidilmesini gerektiriyordu. Bu sebeple de Mekke'de birbirlerini desteklediler."[624]

Hz. Hüseyin, Recep Ayı'nda geldiği Mekke'de Hac sonrasına kadar kaldı. Hacca gelenlerle konuşup görüştü. Umduğu desteği, Kûfe'den gelenlerde bulmuş olmalıdır ki, belki bir zaman tevakkuftan sonra Kurban Bayramı öncesinde oraya gitmeye karar verdi. Fakat babası zamandaki hâdiselerden edindiği tecrübe ile Kûfeliler'e fazlaca güvenemediğinden, önce sâdık adamlarından olan amcazâdesi **Müslim bin Âkil**'i oraya göndererek kendisini dâvet edenlerin samimi olup olmadıklarını anlamak istedi.

Bu sırada **Yezid** de **Hz. Hüseyin** ile **Abdullah ibn-i Zübeyr**'i elinden kaçırmış olan Medine Vâlisi **Velid**'i azlederek O'nun yerine **Said ibn-i Eşdak**'ı vâli tayin etti.

623 **Taberî**- IV, 254.

624 **Doç. Dr. Ünal Kılıç**- a.g.e., sh. 207.

O'nun vazifeye başlar başlamaz **Abdullah ibn-i Zübeyr** üzerine sevkettiği ordu, ağır bir mağlubiyete mâruz kaldı.

Müslim bin Âkil'in, Ramazan Ayı ortalarında Kûfe'ye gelip temaslara başlaması Kûfe'nin bir muhâlefet merkezi olarak daha fazla temâyüz etmesi neticesini doğurdu. Bu sebeple devlet, Mekke'den kat-ı nazar ederek, alâkasını Kûfe'ye tevcih etti. Zira **Hz. Hüseyin**'e mektup üstüne mektup göndererek O'nu Kûfe'ye dâvet edenler, O'na vekâlet eden **Müslim bin Âkil**'e biat etmeye başlamışlardı.

O sırada Kûfe'de vâli, **Nu'man bin Beşir**'di. Bu, halîm-selîm ve ibâdete düşkün bir kimseydi. **Müslim**'in, Ehl-i Beyt taraftarlarından **Hz. Hüseyin** adına biat aldığını öğrenmekte gecikmedi. Fakat şiddete başvurmayıp sadece halkı fitne çıkarmamaları hususunda ikazla yetindi. Fakat oradaki idârecilerin hepsi, O'nun gibi düşünmüyor, kendisini şiddete başvurmaya teşvik ediyorlardı. Hâlbuki O'nun bu tutumu, **Hz. Muâviye**'nin tatbikâtına muvafıktı.

Gerçekten, *"gerek **Muâviye**, gerekse **Yezid** dönemi, Emevî vâlilerinin pek çoğunun sıfatları bu şekildeydi. **Mugîre bin Şûbe**, **Abdullah bin Âmir**, **Velid bin Utbe**, **Nûmân bin Beşir el-Ensârî** ve **Osman bin Muhammed bin Ebî Süfyan** gibi vâliler, sulh ve sükûneti seviyorlardı. İnsanlarla olan münâsebetlerinde gâyet yumuşaktılar. Bu sebeple de onlar, sadece işittikleri bazı şeyler sebebiyle hemen şiddete başvurmuyorlardı. Ancak isyana ve ayaklanmaya dönüşen durumlarda ise, hiç müsâmaha göstermiyorlardı. Belki de vâliler bu türlü bir hareketi, **Muâviye**'den öğrenmişlerdi. **Muâviye** şöyle söylerdi.*

"-İnsanların konuştukları şeyler, birer fiil hâline gelip bizim iktidarımıza zarar verir hâle gelmediği müddetçe beni alâkadar etmez."[625]

625 **Doç. Dr. Ünal Kılıç**- a.g.e., sh. 226 vd.

Şiddet taraftarı olanların, Kûfe'de olup bitenleri Şam'a rapor etmeleri üzerine yumuşak huylu vâli **Nu'man bin Beşir** azledilerek O'nun yerine o zaman Basra Vâlisi bulunan **Ubeydullah bin Ziyad** tâyin edildi. Fakat **Ubeydullah**, Basra'dan henüz ayrılmadan oraya **Hz. Hüseyin** tarafından bir mektup ve bir elçi gönderilmiş bulunduğundan, Basra'da da Kûfe'dekine benzer bir şekilde biat faaliyeti başlamıştı. Fakat **Ubeydullah, Beşir** gibi mülâyim davranmayıp **Hz. Hüseyin**'in elçisini yakalayıp öldürdü. Böylece **Hz. Hüseyin**'in Basra ile ilgili ümitleri suya düştü.

Basra'daki muhâlefeti kırdıktan sonra, Kûfe'ye gelen **Ubeydullah**, sert bir hutbe ile muhâlifleri tehdid etti.

Zira O, babasının oğlu idi. Babası ise, önceleri **"Ziyad bin Ebîhi"** yani "babasının oğlu **Ziyad**" olarak anılırken **Hz. Muâviye**'nin kabulü ile **Ziyad bin Ebû Süfyan** olmuştu. Çünkü O, **Ebû Süfyan**'ın gayr-ı meşrû, yani zinâ mahsûlü oğlu idi. **Hz. Muâviye**'nin 675 yılında Basra'ya vâli tâyin ettiği **Ubeydullah bin Ziyad**, Hâricîler'e karşı babası **Ziyad**'dan daha sert davranmıştır. **İbn Ziyad**, Hâricîlerden elli sekiz kişiyi işkenceyle, birçoklarını da savaşarak öldürdü. İşkence ile öldürülenler arasında **Ebû Bilâl Mirdâs bin Edîye**'nin kardeşi **Urve bin Edîye** de vardır.

En küçük bir muhâlefeti, cezasız bırakmayan bu yeni vâli, ileride görüleceği üzere, **"Kerbelâ Fâciâcı"**nın da en müessir bir âmili olacaktır.

O zamana kadarki gelişmeleri **Hz. Hüseyin**'e rapor etmiş bulunan **Müslim bin Âkil**, bu yeni vâlinin gelişi ile şartların aleyhte değişeceğini anlamakta gecikmedi ve bundan dolayı daha da sıkı bir sûrette saklandı. Fakat kendisini saklayan **Hani** isimli şahıs yakalanıp hapsedilince, **Hz. Hüseyin** taraftarları sıranın **Müslim**'in yakalanmasına geldiğini düşünerek:

"-Yâ **Mansur**, öldür!.." parolası ile O'nun etrafına

toplandılar ve bin kişilik bir kuvvetle Vâlinin Sarayı'nı bastılar. Vâli, az bir muhâfızla yakalanmıştı.

Akşama kadar süren bu çatışma esnasında **Ubeydullah, Müslim**'in etrafında bulunan insanları çeşitli vaad ve korkutma ile dağıtmaya muvaffak oldu. Öyle ki, akşam karanlığı bastığında tek başına kalan **Müslim**, kaçıp bir eve saklandı ise de yakalanıp kendisini evinde gizlemiş olan **Hani** ile birlikte îdâm edildi (10 Eylül 680).

Bu sırada **Hz. Hüseyin, Müslim**'den daha önce gelen raporlara istinâden Mekke'den Kûfe'ye gitmek üzere yola çıktı. Çünkü Kûfe'de **Ubeydullah**'ın gelişinden sonra olup bitenlerden haberi yoktu. Buna rağmen pek çok sahabenin, O'nu, bu yolculuktan vazgeçirmek için yaptıkları nasihatlerin hiç birine kulak asmadı ki, bu şüphesiz bir hata idi.

*"**Hz. Hüseyin**'in isyan etmek maksadıyla Kûfe'ye gitmek istemesine karşı çıkanların gerekçelerinin iki grupta incelenmesi mümkündür:*

Dînî Gerekçelerle Hurûca Karşı Çıkanlar:

***Abdullah bin Ömer** ve **Câbir bin Abdillah** bu grupta yer alan şahıslardır. Rivâyete göre, **Abdullah bin Ömer**, bu hurûcun fitneye sebep olacağını ileri sürerek **Hz. Hüseyin**'i teşebbüsünden vazgeçirmeye çalıştı.*

*Aynı şekilde **Câbir bin Abdillah** da **Hz. Hüseyin**'e:*

«-Allah'tan kork. İnsanları birbirine düşürme! Yemin ederim ki, ben senin bu yaptığını uygun görmüyorum.» diyerek O'nu vazgeçirmeye çalıştı, ancak başarılı olamadı.

Siyâsî Gerekçelerle Hurûca Karşı Çıkanlar:

*Bu grupta **Abdullah bin Abbas, Abdullah bin Mûtî, Ebû Said el-Hudrî, Said bin el-Müseyyeb, Abdullah bin Câfer, Amre binti Abdirrahman, Muhammed bin el-Ha-***

*nefiyye, **Ömer bin Abdirrahman bin el-Müseyyeb** gibi kimseler yer almaktaydı.*

*Kaynaklarda sözü edilen bu şahısların, **Hz. Hüseyin**'i hurûçtan engellemek için ileri sürdükleri sebeplerle ilgili ayrıntılı bilgiler bulunmaktadır. Bunları, şu şekilde sıralamak mümkündür:*

*-Kûfeliler, sözlerinde durmazlar. Nitekim daha önce **Hz. Ali** ve **Hz. Hasan**'a verdikleri sözlerinde de sadâkat göstermediler.*

-Senin ölümün hâlinde, Emevîlere karşı direnecek kimse kalmaz.

-Kûfeliler, zorda kaldıklarında sabredemezler.

-Kûfeliler, seni dâvet ediyorlar, ancak Kûfe'nin yönetimi ve beytu'l-mâli hâlâ Emevîler'in elinde, Kûfeliler, sözkonusu kimseleri başlarından henüz uzaklaştıramadılar.

-Bütün âile fertlerinin bu sefere götürülmesi, muhtemel bir mağlubiyet neticesinde bu âilenin bütün üyelerinin ölümüne, dolayısıyla da Ehl-i Beyt'in ortadan kaldırılmasına sebep olabilirdi."[626]

Hatta amcazâdesi **Abdullah bin Ca'fer**, bu son noktaya işaretle, bütün âilesini yanına aldığı için başlarına bir şey geldiği takdirde soyunun tükeneceği endişesiyle O'nu vazgeçirmeye çalışması da bir fâide hâsıl etmedi. Üstelik **Abdullah**, Mekke vâlisinden O'nun adına bir emân alarak **Hz. Hüseyin**'e verdiği hâlde O, 9 Eylül 680 tarihinde çıktığı bu yolculuktan dönmedi.

Şiî kaynaklara göre **Hz. Hüseyin**, rüyasında Rasûlullâh'ı gördüğü için başladığı işi tamamlamakla emrolunduğunu söyleyerek geri dönmeyi reddetmiştir.

Hz. Hüseyin, yolda karşılaştığı şâir **Ferezdak'a** Kûfe'deki durumu sorunca, şu cevabı almıştır.

---

626 **Doç. Dr. Ünal Kılıç**- a.g.e., sh: 248 vd.

"-Halkın kalbi seninle, kılıçları Benî Ümeyye iledir. İlâhî takdir ise, gökten iner ve Allah dilediğini yapar!.."

Hz. Hüseyin:

"-Haklısın!.." deyip buna rağmen yoluna devam etti. **Hz. Hüseyin**, yola devam ederken Kûfe vâlisi **Ubeydullah da Müslim** ve **Hani**'nin kesik başlarını **Yezid**'e yazdığı bir mektupla birlikte Şam'a gönderdi.

"Yezid, Ubeydullah'a gönderdiği cevâbî mektupta:

"-**Hüseyin**'in Kûfe'ye doğru gelmekte olduğunu öğrendim. Gerekli gözcüleri ve silâhlı adamları yerlerine yerleştir. Şüphelendiğini sorgula ve basit bir itham dolayısıyla tevkif et!.. Ancak seninle savaşmayanları öldürme. Bütün olanlardan beni haberdar et."[627] demiştir.

Bütün kaynaklarda aynen mevcud olan bu mektup, gösteriyor ki, **Yezid, Hz. Hüseyin**'in öldürülmesine dâir en küçük bir îmâda bulunmamıştır. Şiî veya O'na meyyal kaynaklar, bu görüşün aksini iddia etmekte ittifak hâlindedir.

Kûfe'de **Hz. Hüseyin**'in amcazâdesi **Müslim**'in öldürülmesi ile Emevî Hilâfetine karşı başlamış olan muhâlefet, daha doğmadan ölmüş oldu. **Hz. Hüseyin** yola çıktıktan sonra da olsa bu durumu öğrendiğine göre geri dönmesi gerekmez miydi? O, bu noktaya, artık iş işten geçtikten sonra gelebildi ki, bu da zâlim ve hasîs Emevî Kumandanı **Hurr Bin Yezid**'i insafa getirmeye yetmedi.

Müslim Bin Âkil, etrafındaki büyük kalabalıkla Vâli **Ubeydullah**'ı hazırlıksız yakalamışken başarısızlığa uğraması **"Kerbelâ Fâciâsı"**nın bir mukaddemesini teşkil etmiştir. Hiç şüphesiz böyle bir başarısızlıkta, Kûfeliler'in dönekliklerinin de mühim bir rol oynamış olduğunu belirtmek gerekir.

Hz. Hüseyin'in Mekke'den ayrılışını bir rüyâya isti-

627 **Taberî**- Tarih, IV, 285-286.

nad ettirenler olduğu gibi, orada bilhassa Hac Mevsimi'nde bir sûikasda uğrayacağı endişesinden doğduğunu söyleyenler de vardır. Hâlbuki öyle kalabalık bir mekânda, bir sûikasdin mukateleye dönüşmek ihtimali sebebi ile böyle bir riski hiç kimsenin göze alabileceği düşünülemez!..

Bununla beraber **Hz. Hüseyin**'in kendisini bu yolculuğa çıkmaktan men etmeye çalışanlara:

"-Herhangi bir yerde veya Kûfe'de öldürülmem, benim sebebimle Mekke'nin hürmetinin ihlâl edilmesinden daha hayırlıdır!.." demiştir.

Hz. Hüseyin, Sa'lebiyye veya Şeraf mevkiine ulaştığında, Kûfeliler'in döneklik edip amcazâdesi **Müslim**'i yalnız bıraktıkları ve O'nun ölümüne sebep olduklarını öğrenmesine rağmen geriye dönmedi. Herhâlde, hiç kimsenin kendisini öldürmeye kadar varacak bir cür'et gösterebileceğine ihtimal vermiyordu.

*"**Hz. Hüseyin**, yoluna devam etmekten başka bir fikre yanaşmıyordu. Sa'lebiye denile yere gelince, orada **Müslim bin Âkil**'in öldürüldüğü haberi duyuldu. Beraberinde bulunanlardan bazıları:*

"-Allah için buradan geri dön, Kûfe'de senin yardımcın ve taraftarın yoktur. Hatta onların sana karşı tavır almış olmalarından korkarız." dediler.

***Müslim**'in çocukları ileri atılarak şöyle dediler:*

"-Ya intikamımızı alırız veya babamız gibi şehid oluruz. Ama aslâ geri dönmeyiz!.."

Akabe girişine varıncaya kadar yola devam ettiler. Orada karşılaştıkları bir arap da şöyle dedi:

"-Allah için dönünüz!.. Vallâhi, kılıç ve mızrakların üstüne doğru gidiyorsunuz. Şâyet o, gelmen için sana haber gönderenler, savaşa girmeni önleyip işleri düzene koymuş olsalardı ve sen de o zaman gitmiş olsaydın, buna bir di-

yecek olmazdı. Fakat bu durumda, bana kalırsa, yapılacak tek şey dönmektir!.."[628]

Bu söylenenlerin hiçbiri, O'nun geriye dönmesine yetmedi. **Hz. Hüseyin**'in, bu kadar ikaza rağmen geriye dönmemesi, şüphesiz hata idi. Zira, **"cumhûra muhâlefet, kuvve-i hatadır."**

Belki de yetecekti. Fakat Kûfe'de öldürülen **Müslim**'in kardeşleri, intikam arzusu ile yanıp tutuşmakta olduklarından, O'nu yola devama icbar ettiler. Bunlar, **Hz. Hüseyin**'e:

"-Sen **Müslim**'e benzemezsin, Kûfeliler senin yüzünü görünce, tekrar senin tarafına dönerler!.." diyorlardı.

Kûfe Valisi **Ubeydullah, Hz. Hüseyin** ile Kûfeliler'in irtibatını kesmek için dört bin kişilik bir ordu hazırlayarak **Hüseyin Bin Numey** kumandasında, Kadisiye'ye sevk etti. Ayrıca **Hz. Hüseyin**'i takip için de **Hurr Bin Yezid** kumandasında bin kişilik bir kuvveti, **Hz. Hüseyin** üzerine gönderdi. **Hurr, Hz. Hüseyin**'in Kûfe'ye girmesine de, geriye dönmesine de engel oldu. Sadece O'na yeni iltihakların gerçekleşmesine mânî olmadı.

Bunun üzerine güzergâh değiştiren **Hz. Hüseyin**, 2 Ekim 680 (2 Muharrem) tarihinde Kerbelâ'ya ulaşıp burada konakladı.

Vâli **Ubeydullah**, **Hurr**'e bu kâfilenin sarp ve müstahkem yerlere sığınmasına engel olunmasını, susuz ve müdafaası güç bir yerde konaklamaya mecbur edilmesini emretti.

Rey Vâliliği'ne getirilmiş olan **Ömer bin Sa'd bin Ebi Vakkas**'a da ordusuyla **Hz. Hüseyin** üzerine yürümesini ve meseleyi halletmesini bildirdi.

Kaynaklarda ayrıntılı bir şekilde anlatıldığına göre,

628 Büyük İslâm Tarihi- (Heyet), c: II, sh: 327.

Ömer bin Sa'd, önce bu vazifeyi kabul etmek istemediyse de **Ubeydullah**, O'nu, daha önceden vaat ettiği Rey Vâliliği'ne tâyin etmemekle tehdid edince, vâlilik makamını elinden kaçırmamak için bu vazifeyi kabul etti.[629]

O'nun emrindeki dört bin kişi ile **Hurr**'un bin kişisi birleşince **Hz. Hüseyin**'in karşısındaki Emevî gücü, beş bin kişi oldu. Bunu gören **Hz. Hüseyin**, etrafındakilere **"dileyen herkesin ayrılabileceğini, zira durumun, umduğu gibi olmadığını"** söyledi. Bunun üzerine pek çok kimse, O'ndan ayrıldı. Yanında baştan beri beraber olduğu pek az bir kimse kaldı.

Hz. Hüseyin, Ömer bin Sa'd'ın elçisine, *"Kendisini Kûfeliler'in çağırdığını, 18.000 kişinin biat ettikten sonra biatlarını bozduğunu, dönüp gitmek istediğinde **Hurr b. Yezid**'in engel olduğunu ve kendisini buraya kadar gelmek zorunda bıraktığını"* anlattı ve:

"-İzin verin, dönüp gideyim!.." dedi.

Ömer bin Sa'd, Hz. Hüseyin ile çarpışmak istemediği için bu cevaptan memnun kaldı. Fakat bu durumu bildirdiği **Ubeydullah**, O'na, *"**Hz. Hüseyin**'e Yezid'e biat etmesini teklif ile kabul etmemesi hâlinde kâfilenin su ile irtibatını kesmesini"* emretti. O da bunu yaparak kâfilenin su ile irtibatını kesti.

*"**Ömer bin Sa'd** ile **Hz. Hüseyin**'in, gizlice birden fazla görüştükleri ve bu görüşmelerden birinde **Hz. Hüseyin**'in **Ömer bin Sa'd**'a üç teklifte bulunduğu rivâyet edilmektedir. Bu teklifler şunlardır:*

1-Bırak da geldiğim yere (Hicaz'a) geri döneyim.

*2-**Yezid**'in yanına gitmeme izin ver. Ben de O'nun yanına gideyim, elimi, O'nun eline koyayım. O da benim hakkımda dilediği gibi hüküm versin. (Yani O'na biat edeyim)*

629 **Doç. Dr. Ünal Kılıç**- a.g.e., sh. 259.

3-İslâm Serhadlerinden birine gitmeme ve orada cihadla uğraşmama izin ver.

***Hz. Hüseyin, Ömer bin Sa'd**'a yukarıdaki tekliflerde bulunduğunu söyleyen târihçilerin yanında, bazı gerçekler ileri sürerek, bu tür tekliflerin **Hz. Hüseyin** tarafından gündeme getirilmediğini belirtenler de vardır."*[630]

Bu tekliflerin vârid olup olmadıkları mes'elesini bir tarafa bırakırsak, kaynakların çoğunun ittifakı ile sabittir ki, **Ubeydullah**, bu teklifleri önce çok müsaid karşılamıştır. Fakat O'nun yanında bulunan **Şemir bin Zülcevşen, Ubeydullah**'a böyle yapmakla pek önemli bir fırsatı kaçırmış olacağını, çaresizlik içindeki **Hz. Hüseyin**'i isteğine boyun eğdirmesini, buna muvaffak olmazsa da O'nu cezalandırmasını söyledi.

Hayrettir ki, *"bu hâinâne teklifi yapan **Şemir**, **Hz. Ali**'nin hanımlarından birinin kardeşi idi ve Sıffin'de **Hz. Ali**'nin safında çarpışmıştı.*

*Bunun üzerine **Ubeydullah, Ömer bin Sa'd**'a savaşması tâlimatını verdi.*

*Diğer taraftan **Ubeydullah bin Ziyad**'ın tehdidiyle bütün Kûfe halkı, **Hz. Hüseyin**'le savaşmak üzere Kerbelâ'ya döküldü.*

***Hz. Hüseyin**, gerekli savaş hazırlıklarını yaptıktan sonra atına bindi ve önünde bir Mushaf olduğu hâlde, **Ömer**'in ordusuna yaklaşarak "kendisinin buraya geliş gâyesini anlamaları ve hakkında insaflı hüküm vermeleri hâlinde saâdete kavuşacaklarını, bu durumda üzerine yürümelerine gerek kalmayacağını, mâzeretini dikkate almamaları hâlinde ise istediklerini yapmalarını" söyledi.*

*Bunun üzerine **Hurr bin Yezid**, yaptıklarına pişman olarak **Hz Hüseyin**'in safına geçti ve O'nun yanında şehid*

630 **Doç. Dr. Ünal Kılıç**- a.y.

edildi.

***Ömer bin Sa'd bin Ebî Vakkas**'ın sancağıyla gelip ilk oku atması üzerine savaş başladı. Birbirine denk olmayan kuvvetler arasındaki bu savaş, büyük bir dram hâlinde devam etti. **Hz. Hüseyin**'in savaşa başlarken 23 süvari ile 40 piyâdeden oluşan askerleri kısa sürede azaldı.*

*Savaşın sonlarında artık sıcak ve susuzluktan bitkin hâle düşen bu az sayıdaki insanın başında piyade olarak dövüşen **Hz. Hüseyin**'e, **Şemir bin Zülcevşen**'in emriyle her taraftan hücum edildi.*

***Sinan bin Enes en-Nehâî**, önce bir harbe saplayıp **Hz. Hüseyin**'i yere düşürdü. Sonra da atından inerek saçlarını ve daha sonra da mübârek başını kesti. Oradakiler de cesedini soyup her şeyini çaldılar, sonra da çadırları yağmaladılar. Atlarıyla **Hz. Hüseyin**'in mübârek vücudunu parçalayıncaya kadar çiğnediler.*

***Hz. Hüseyin** şehid edildiğinde, 57 yaşına basmıştı.*

*Bu arada **Hz. Hüseyin**'in hasta yatağındaki küçük oğlu **Aliyyü'l-Asğar Zeynelâbidîn** öldürülmek istendiyse de, **Ömer bin Sa'd** buna engel oldu. (10 Muharrem 61/10 Ekim 680)*

Şehidlerin cesedleri, ertesi gün Benî Esed mensuplarının ikâmet ettiği Gâdiriye köylülerince toprağa verildi.

*Şehitler, 87 kişiydi. Bunların 23 tanesi, **Hz. Hüseyin** ve âilesi, 4 tanesi de Ensar'dan idi.*

***Hz. Hüseyin**'in kesik başı ve esirler, **Yezid**'e gönderildi.*

***Hz. Hüseyin**'in katliâmdan kurtulan oğlu **Ali Zeynelabidin**, kızları, kız kardeşi ve Tâliboğulları'ndan diğer esirler, Şam'da birkaç gün tutulduktan sonra, **Yezid** tarafından bir muhâfız birliği refakatinde Medîne'ye gönderildi.*

Kerbelâ cinâyetine katılanlardan hemen hemen hepsi de fecî hastalığa yakalanmış, çoğu da delirmiştir."[631]

İslâm Tarihi'nin -belki de- bu en alçakça işlenmiş cinayeti dolayısıyla **Yezid** hakkında söylenegelen sözler arasındaki en büyük iftirâ, **Hz. Hüseyin**'in Şam'a gönderilen kesik başı ve O'nun sağ kalan âile efradı ile ilgili olanlardır.

Bu kuyruklu yalanlar hakkında söylenecek söz ve gösterecek doğru beyânlar pek çok olmakla beraber, biz bunlardan sadece bir tekini dikkatlerinize arz edelim:

İbn Teymiyye'ye göre, *"**Hz. Hüseyin**'in başının **Yezid**'e taşınması ve O'nun elindeki sopayla başa hakarette bulunması iddiası asılsızdır, yalandır. Bu hususlaki haberler, münkati' senetlerle rivâyet edilmektedir. Aslı yoktur. Bu rivâyetlerin uydurma olduğuna işaret eden hususlar vardır. Çünkü söz konusu rivâyetlerde **Yezid**'in, **Hz. Hüseyin**'in dişlerini çubukla dürttüğü, orada bulunan **Enes bin Mâlik** ve **Ebû Bereze** gibi sahabîlerin bu harekete karşı çıktıkları..." belirtilmektedir. Bu bir iltibas (karıştırma)dır. Zira bunu yapan **Yezid** değil, **İbn Ziyad**'dır. Sahihler ve müsnedlerle nakledilen de bu şekildedir. Bu işin, **İbn Ziyad** tarafından yapıldığını gösteren diğer bir hususu, rivayetlerde adı geçen **Enes bin Mâlik** ve **Ebû Bereze** gibi sahabîlerin Şam'da değil de Irak'ta bulunmalarıdır. Dolayısıyla böylesi bir iddiayı dile getirenler, görüşlerine neyi delil olarak kullandıklarını bilmemektedirler..."*[632]

Buna ilâveten, bir de yukarıdaki beyânları nakleden eserdeki çeşitli kaynaklara atfen ortaya konan şu görüş ve mütâlaayı da arz ederek bu bahse son verelim:

*"Kaynaklarda **Hz. Hüseyin**'in başı ve esirlerin Şam'a*

631 **İbnü'l-Kesîr**- el-Bidâye, VIII, 201-202.

632 **Doç. Dr. Ünal Kılıç**- a.g.e., sh. 267 vd.

*getirilmesi üzerine **Yezid**'in üzüldüğü ve hatta ağladığı ittifakla nakledilir. Ayrıca O'nun kendisine bunları getirenlere müjde vermediği gibi hoşnut kalmadığını gösteren sert ifâdelerde de bulunduğu bildirilir.*

__Yezid__'in olanlar karşısında üzüldüğü ve bütün bunlara sebep olarak gördüğü __Ubeydullah bin Ziyad__'a yönelik sitemlerde bulunduğu görülmektedir. Nitekim __Yezid__'in şöyle söylediği bildirilir:

"-Ben sizin __Hüseyin__'i öldürmeksizin itaatinizden râzı olurdum. Allah (c.c), __Sümeyye__'nin oğluna (__İbn Ziyad__'a) lânet etsin! Şayet __Hüseyin__ bana gelseydi, O'nu kendi hâline bırakırdım. Allah (c.c), O'na rahmet etsin!"

"-Ben, sizin __Hüseyin__'i öldürmeksizin itaatinizden râzı olurdum. Şâyet benimle karşılaşsaydı, suçunu bağışlardım. Allah (c.c) __Sümeyye__'nin oğluna (__İbn Ziyad__) lânet etsin. __Hüseyin__'in benden isteyecekleri, çocuklarımın helâkına sebep olsaydı bile ben elimden geleni O'na verirdim. Ancak elden ne gelir ki; Allâh (c.c)'ın takdir ettiği gerçekleşir ve onu hiç kimse engelleyemez."

"-__Ubeydullah__'ın, __Hz. Hüseyin__ ile akrabalık ve yakınlığı olsaydı, O'nu öldürmezdi."

Rivâyetlerden de anlaşıldığı kadarıyla, __Yezid__, en azından o an için olanlar karşısında üzüntüsünü dile getirerek __Ubeydullah__'ı bu yaptıklarından dolayı kınadı.

Muhtemelen de bu üzüntü ve pişmanlığı hafifletmek için __Hz. Hüseyin__'in hayatta kalan yakınlarına da gayet iyi davrandı. Şam'da kaldıkları sürece onlara izzet-i ikramda bulundu ve kendilerinden gasp edilen mallarını fazlasıyla iâde etti. Ayrıca onların sâlimen Medine'ye gidebilmeleri için gerekli hazırlıkları yaptırdı ve Şam'dan tâyin ettiği şahısların refakatinde yolcu etti."[633]

633 **Doç. Dr. Ünal Kılıç**- a.g.e., sh. 272 vd.

bb- Medîne-Mekke İsyanları ve Harre Savaşı

Kerbelâ Fâciası, İslâm Devleti'nin her tarafında derin aksülameller husûle getirmiş ve bunlar çeşitli isyanlar sûretinde V. Emevî Halifesi **Abdülmelik** (685) zamanına kadar sürüp gitmiştir.

Fakat bunların ilk ve en dehşetlisi, Medine ve Mekke'de zuhûr etmiştir. Bu iki kıyamın bilançosu, hem maddî ve hem de mânevî bakımdan Kerbelâ Fâciası'ndan çok ağırdır. Mânevî bakımdan da ağırdır, zira bu mukaddes iki şehrin kudsiyyet ve mahremiyeti ihlal olunmuştur. Hele Mekke'nin, câhiliye devrinde bile kan dökülmesi memnûiyetine riâyet edilmiş olduğu hesâba katılırsa, buradaki isyana karşı takınılan tavrın ağırlığı daha iyi anlaşılabilir. **Yezid**'in kısacık iktidarında vâkî olan en çirkin hâdiseler, hiç şüphesiz bunlardır.

Yezid'in Şam'da halife olduğu sırada Medine'de vâli bulunan **Osman ibn-i Muhammed ibn-i Ebû Süfyan**, içlerinde **Abdullah ibn-i Hanzala**, **Abdullah ibn-i Ebû Amr** ve **Munzır ibn-i Zübeyr** gibi insanların da bulunduğu bir heyeti, yeni halifeyi tebrik maksadı ile Şam'a göndermişti. **Yezid**, bunları gayet iyi karşılamış ve her birine bol bol ihsanlarda bulunmuştu.

Halk nezdinde gâyet itibarlı olan bu adamlar, Medine'ye döndüklerinde -nâil oldukları bunca ihsâna rağmen- **Yezid**'in aleyhine dehşetli bir propagandaya başlamışlar ve hatta sanki güçleri yetermiş gibi, O'nu Hilafet Makamı'ndan azlettiklerini (!) bile söylemeye başladılar.

Kısa zamanda etraflarına topladıkları insanlar, **Abdullah ibn-i Hanzala**'yı kendilerine reis seçip O'na biat etmeye kalkışınca, hareket, tam bir isyan şekline döndü. Hâlbuki **Yezid**, kendisini ziyarete geldiğinde **Abdullah**

ibn-i Hanzala'ya yüz bin, yanında buluna sekiz oğlundan her birine de onar bin dirhem altın ihsanda bulunmuştu.

Bu durumu öğrenen **Yezid**, önce **Numan ibn-i Beşir**'i Medine'ye göndererek bunları ikaz ettirdiyse de halîm-selîm bir kimse olan **Numan**, hiçbir başarı elde edemedi. O'nun Medine'den ayrılması üzerine isyancılar, daha da ileriye giderek Benî Ümeyye soyundan olan bütün insanları Medine'den çıkarmaya kalktılar. Onlar da **Yezid**'e bir mektup göndererek O'ndan yardım talep ettiler. **Yezid**, bu mektuba verdiği cevapta:

"-Onlar, beni tavrımı değiştirmeye mecbur ettiler. Ben de milletime karşı olan yumuşaklılığımı sertliğe tebdil ettim!.." dedi ve derhal harekete geçerek Medîne'ye **Müslim ibn-i Ukbe** kumandasında, on iki bin kişilik bir ordu sevketti.

Ordu kumandanına şu tâlimâtı verdi:

"-Onları üç kere teslim olmaya çağır. Eğer kabul etmezlerse, onlarla savaşırsın, şayet savaşla gâlip gelirsen onların her şeylerini, mal, silâh, hayvan ve yiyeceklerini yağmalamak için askeri serbest bırak, üç günden sonra bir şeye dokundurma!.. **Ali bin Hüseyin**'e dikkat et, O'na dokunma ve iyi muâmele et. O'nun bana mektubu geldi. O, halkın isyanına katılmamıştır."

Harekete geçen bu ordu, Medine'ye **"Harre Kapısı"**ndan girdiği için bu savaşa **"Harre Savaşı"** denilmiştir.

Müslim İbn-i Ukbe, Medine'ye vâsıl olduğunda isyancılara:

"-Halife, sizin muhterem insanlar olduğunuzu söyledi. Ben de sizin kanınızı dökmek istemiyor, size üç gün süre veriyorum. Eğer pişman olur, afv dilerseniz, sizi bağışlar; buradan ayrılarak Mekke'ye giderim. Ama bu isyanı

sürdürürseniz, başınıza geleceklerden biz mes'ul değiliz!.." diyerek mes'eleyi kan dökmeden halletmek istedi.

Fakat isyancılar, aslâ anlaşmaya râzı olmadılar. Bunun üzerine **Müslim**, üç gün bekledikten sonra onlara hücum emri verdi. Çetin bir savaş oldu. İsyancıların çoğu kılıçtan geçirildi. Pek azı kaçıp canlarını kurtarabildiler; hepsinin malları, üç gün müddetle **Müslim**'in askerleri tarafından talan edildi.

Müslim, Medine halkından **Yezid** adına biat aldıktan sonra **Hz. Hüseyin**'in oğlu **Ali**'nin yanına vardı. **Yezid**'in tavsiyesine uyarak O'na gâyet iyi muamele etti. Kendisinden biat talep etmedi.

Müslim, bu sûretle Medine'deki isyanı bastırdıktan sonra (29-30 Ağustus 683) Mekke'ye hareket etti. Zira burada da **Abdurrahman ibn-i Zübeyr**, aynen Medine'deki **Abdullah bin Hanzala** gibi devlete isyan hâlinde idi. O'nunla da savaşmak üzere yola çıkan **Müslim**, Mekke'ye varmadan hastalandı. Öleceğini anlayınca, **Yezid**'in kendisine daha önce yapmış olduğu tavsiyeye uyarak **Husayn İbn-i Numeyr**'i kumandan nasbetti.

Numeyr, Mekke'ye vardığında (24 Eylül 683), halkın ekserîsi **Abdullah ibn-i Zübeyr**'e biat etmiş bir durumdaydı. Esâsen O'nun öteden beri emeli, halife olmaktı. **Hz. Hüseyin**'in hazîn bir sûrette şehid edilmesinden sonra şartların artık müsâid hâle gelmiş olduğunu düşünerek isyan bayrağını kaldırdı. Birlikte hareket ettiği **Hz. Hüseyin** sağken bu iddia ile ortaya çıkmaya cesâret edememişti.

Abdullah ibn-i Zübeyr, Mekke dışında **Numeyr**'in emrindeki kuvvetlere saldırdı ise de başarı elde edemeden şehir merkezine çekilerek müdâfaa hâli ile şansını denemek istedi.

Numeyr, Mekke'yi kuşattı. Bu kuşatma esnasında

Ebû Kubeys Tepesi'ne yerleşen **Numeyr**, mancınıklarla Mekke üzerine taş yağdırmaya başladı. Atılan taşlar, Kâbe ve çevresine isâbetle tahrîbâta sebep oldu. Yer yer yangınlar çıktı. Pek çok ev ve can telef oldu.

Bu çirkin kuşatma, bir ayı doldurmuştu ki, **Yezid**'in Şam'da vefat ettiği haberi Mekke'ye ulaştı. Bunun üzerine **Numeyr**, kuşatmayı kaldırıp ordusu ile Şam'a döndü.

cc- Yezid Zamanındaki Fetihler

Yezid, babası **Hz. Muâviye**'nin tavsiyesi üzerine, **Ukbe bin Nafi**'yi tekrar vâli ve kumandan sıfatıyla Kuzey Afrika'ya tâyin etti. Bu değerli kumandan, Bizans Orduları'na karşı üst üste zaferler kazanarak Kuzey Afrika'yı, Atlas Okyanusu kıyılarına kadar tamamen fethetti.

Fakat artık kendisine karşı koyacak bir kuvvet kalmadığına hükmederek ordusunun büyük bir kısmını terhis etti. Bu, büyük bir hata idi. Bu ihtiyatsızlığından istifade etmek isteyen Bizanslılar, yerli Berberiler'in de yardımı ile O'nu şehid ettiler. Bununla beraber Müslümanları, Kuzey Afrika'dan büsbütün çıkarmaya teşebbüs edemediler. Zira uğradıkları üst üste mağlubiyetler neticesinde bu bölgede ciddî bir güç olmaktan çıkmışlardı.

Yezid zamanında, babasının başlattığı Anadolu ve İstanbul üzerine mütemâdî seferlerde bir duraklama oldu. Buna mukabil Türkistan istikametindeki fetihlere devam olundu. **Yezid, Selm İbn-i Ziyad**'ı Horasan ve Sicistan vâli ve kumandanlığına tâyin etmişti.

O da **Yezid**'in kısacık (üç buçuk sene) hilâfeti esnasında dâhilî ihtilâfların yoğunluğuna rağmen Buhârâ Havâlisi ile Harezm Bölgesi'ni fethedip buraları İslâm topraklarına kattı.

Bununla beraber **Yezid** dönemi, fetihler itibariyle çok hareketli değildi. Bir kere bu devir, üç buçuk sene gibi kısadır. Bir de *"Muâviye döneminde devletin tabiî sınırlara zaten ulaşmış olmasıdır. Yani devlet, zaten ulaşabileceği en son noktalara kadar ulaştığı için, bundan sonra ele geçirilecek yerlerin korunması, elde tutulması çok zordu. İkinci sebep ise, **Yezid** döneminde fetihler için imkân ve fırsatın olmamasıdır. Çünkü bu dönemde gerçekleşen isyanlarla uğraşan halife ve ordusu, iç savaşın sürdüğü bir ortamda dışarıya çıkıp fütuhât gerçekleştiremezdi."*[634]

c- Yezid'in Vefâtı

Yezid, 10 Kasım 683 tarihinde Şam'a yakın **"Huvvarin"** denilen yerde, normal eceli ile vefat etti. Öldüğünde otuz sekiz veya otuz dokuz yaşında idi. Hilâfeti, üç sene altı ay sürmüştür.

Yezid, târihte en çok kınanan ve tenkid edilen şahsiyetlerden biridir. Bu tenkidlerin bir kısmı tamamen haksız, diğer bir kısmı ise, haklı görünmektedir. Böyle olmakla beraber haklı olan tenkidlerde de aşırı gidilmiş olduğu muhakkaktır.

Meselâ -evvelce izah edilmiş olduğu üzere- **Hz. Hüseyin**'in öldürülmesini emrettiği yolundaki iddiâ tamamen asılsızdı. Böyle olduğu hâlde Peygamber torunu **Hz. Hüseyin**'in, O'nun zamanında ve O'nun askerleri tarafından şehid edilmiş olması, psikolojik bir sâik olarak O'nun hakkında objektif mütâlaa serdini -adetâ- imkânsız kılmıştır. Buna ilâveten bir de salgın hâlindeki şiî propagandasının menfî tesirlerini hesaba katmak gerekir.

Yezid'in en çok itham edildiği mes'eleler, şöyle sıralanabilir:

---

634 **Doç. Dr. Ünal Kılıç**- a.g.e., sh. 366.

1-Şarap İçtiği İddiası: Bu hususta birbirini tutmaz binbir beyân vardır. Fakat O'nun şarap içtiğini söyleyenler arasında tek bir görgü şâhidi bile yoktur. Öyle iddia edildiği gibi, **"içkiye düşkün bir sefih"** olsa, bunu müşâhedesine istinâden nakleden bir kimse bulunmaz mıydı?! O'nun hakkında doktora yapan genç bir âlim şöyle diyor:

*"Ayrıca şu husus da ifade edilmelidir ki, bu kimseler (yani O'nun içki içtiğini söyleyenler), **Yezid** ile sık sık görüşen, O'nun yaşantısını ayrıntılı bir şekilde bilen kimseler de değildir. Nitekim **İbnü'l-Hanefiyye**, Medinelileri bu yönden eleştirir ve:*

"-Siz O'nun kötü meziyetlerini sayıp duruyorsunuz. Ancak ben O'nunla uzun süre bulundum. Onda bu tür fiilleri görmedim. Siz ise, O'nunla beraber olmadığınız hâlde nasıl O'nun bu tür davranışlar içerisinde olduğunu söyleyebiliyorsunuz..." diyerek Medinelilerin isyan tekliflerini reddeder."[635]

2- Avcılığa düşkün olduğu iddiası: Tamâmen mübah olan avcılığa düşkünlüğünü kınayanların, devlet işlerinin yüz üstü bırakılıp ihmale maruz kaldığını ispat etmeleri gerekirdi. Hâlbuki böyle bir beyân mevcud değildir.

3- Şarkı ve Şarkıcılara Düşkün Olduğu İddiası: Bu asılsız iddiaya karşı da şu söylenebilir ki, Arablar'da kadîmen mevcud olan mûsikî, Hz. Peygamber ve Hulefâ-yı Râşidîn devrinde de varlığını sürdürmüştür. Buna göre, o, prensip olarak reddedilmiş değildir! Kullanıldığı yere ve şekle göre değerlendirilir.

4- Şiire Düşkünlüğü İddiası: Artık bu iddia ve itham cevap vermeye bile değmez. Hz. Peygamber'in Şâir **Kâ'b'a** hırkasını hediye edişini hatırlatmak tek başına yeterlidir.[636]

---

635 **Doç. Dr. Ünal Kılıç**- a.g.e., sh. 399.

636 Bütün bu ithamlar hakkında tafsilât için, **Doç. Dr. Ünal Kılıç'ın**

Son söz olarak şunu söyleyelim ki, şiî propagandalarından âzâde bir sûrette, **Hz. Muâviye** ve oğlu **Yezid** hakkında gerçeğe vâkıf olmak isteyenlere bu eserde nakledilenler kâfîdir. Anlayana sivri sinek saz, anlamayana davul zurna azdır!

3- MUÂVİYE BİN YEZİD

Üçüncü Emevî Halifesi olan **Yezid**'in oğlu **II. Muâviye** halîm-selîm, kan dökülmesinden hoşlanmayan bir kimseydi. Üstelik hastalıklı ve pek gençti. Devlet işlerinin yükünü taşıyacak bir durumda değildi. Buna kendisi de takdir ederek Hilâfet Makamı'na geçtikten birkaç gün sonra halkı büyük câmie dâvetle minbere çıkıp hamdele ve salveleden sonra şöyle dedi:

"-Benim size halife olamayacağım, bu vazifeyi üstlenmekte âciz olduğum muhakkaktır. Bunu bilmekle beraber size **Ebûbekir**'in, **Ömer bin Hattab**'ı vasiyet ettiği gibi birini tavsiye edemiyorum. Bütün aramama rağmen böyle birini bulamadım. Altı kişilik şûrâda yer alan şahıslar gibi insanlar aradımsa da onları da bulamadım. Artık siz kendi işinizi daha iyi bilirsiniz. Dilediğiniz birini kendinize halîfe olarak seçin."

Bu sözlerle halîfelikten feragat ettiğini îlân etmiş olan **II. Muâviye**, üç ay sonra öldü. Henüz yirmi bir yaşında idi. Ölümüne kadar kimseye görünmedi.

Böylece, yeniden bir başsızlık (fetret) ve kargaşa dönemi başlamış oluyordu. Böylece **Yezid**'in vefâtı haberi üzerine başlamış veyahud da zaten mevcud olan fitneye daha da müsâid bir zemin husûle gelmiş demekti.

Hakikaten **Yezid**'in ölüm haberini aldığı sırada Mekke'yi muhâsara etmiş bulunan **Ebû Numeyr** tenkîline

---

adı geçen eserinin 397 ve devamına bakılabilir.

memur olduğu **Abdullah ibn-i Zübeyr**'e haber göndererek O'na şu teklifi yaptı.

"-Halîfeliğe sen daha lâyıksın!.. Gel, biz sana biat edelim. Sonra da bizimle birlikte Şam'a gel. Zira şu gördüğün asker, Şam'ın ileri gelenleri ve süvârîleridir. Vallâhî, bir kişi dahî sana biat etmekten çekinmez. İnsanların emniyetini sağlar ve aramızda dökülen bu kanları heder sayarsın!.."

Abdullah ibn-i Zübeyr, O'na güvenmediği için bu teklifi reddetti. Bunun üzerine **Ebû Numeyr** kuşatmayı kaldırıp Şam'a avdet edince, **Abdullah ibn-i Zübeyr** başladığı isyan ve ihtilâle devam için serbest kalmış oldu.

Hicaz bölgesi, **Abdullah ibn-i Zübeyr**'in hilâfet iddiâsı ile çalkalanmakta iken Irak'ta da benzer bir durum ortaya çıktı. Orada vâli bulunan **Ubeydullâh**, **Yezid**'in ölüm haberini alınca bir hutbe îrâd edip halka diledikleri birini halife seçmeye dâvet etti. Onlar kendisini tercih ettiklerini bildirince, **Ubeydullah**, bu teklifi tam üç kere reddettiyse de sonunda kabul edip halktan biat aldı. Fakat Kûfeliler ve Basralılar, O'na biatı reddedince dâvâsını yürütemeyecek bir duruma düştü. Onlar, **Ubeydullah**'a red cevabı ile iktifâ etmeyerek **Abdullah ibn-i Zübeyr**'e biat ettiler.

Bunun arkasından Mısır'da **Abdullah ibn-i Zübeyr'e** biat edince Sûriye'den başka her taraf O'na tâbî bir duruma gelmiş oldu. **II. Muâviye**'nin hilâfetten ferâgatı ve üç ay sonra da vefâtı üzerine, devlet başsız kalmış, bu durumdan istifâde ile **Abdullah ibn-i Zübeyr** her tarafa saldığı adamları vâsıtası ile biatler alıp gün be gün kuvvet ve nüfûzunu artırmaktaydı.

Bu durumda Benî Umeyye'den hiç kimse ortaya çıkıp da halîfeliğini dâvâ etmeye cesaret edemiyordu.

Yezid'in diğer oğlu **Halid**'in yaşı küçük olduğun-

dan hiç kimsenin aklına bile gelmiyordu. O sırada Benî Umeyye'nin reisi durumunda olan **Mervan ibn-i Hakem** bile buna cesaret edemiyor, hatta o bile **Abdullah ibn-i Zübeyr**'e biat etmeyi düşünüyordu.

Hz. Muâviye, Yezid ve **II. Muâviye,** Benî Ümeyye'nin Süfyânîler koluna mensup olarak halife olmuşlardı. **Mervan Bin Hakem** ise, diğer koldan gelmekte olup O halife olursa, Emevîlerde Hilâfet Mervânîler'den devam etmiş olacaktı ki, öyle de oldu.

4- MERVAN BİN HAKEM

Kerbelâ Vak'ası'ndan sonra Medine'de **Abdullah bin Hanzala**'nın isyan hareketi sırasında önce evi muhasara edilmiş, çeşitli hakaretlere mâruz kalmış ve sonra da şehirden çıkarılmış olan, **Hz. Osman**'ın eski kâtibi **Mervan bin Hakem,** Hilâfet Makamı'na geçmeye pek istekli görünmüyordu. Fakat Benî Ümeyye taraftarları, O'nu teşvik ederek:

"-Benî Ümeyye'nin bugünkü reisi ve efendisi sensin!.. Hak senindir!.." diyorlardı.

Nihayet böyle düşünenler, 22 Haziran 684 tarihinde Câbiye'de toplanarak **Mervan Bin Hakem**'e biat ettiler. **II. Muâviye**'nin vefâtı üzerine Şam'da hâkim bir duruma gelmiş olan **Dahhâk, Mervan**'a muhâlifti.

Mervan, Şam civarındaki belli başlı kabilelerden biat aldıktan sonra gençlerinden teşkil eylediği bir kuvvetle O sırada Merc-i Rahit'te bulunan **Dahhak**'ın üzerine yürüyüp O'nu mağlup etti. **Dahhak** öldürüldü.

Bu başarı, **Abdullah ibn-i Zübeyr** taraftarları ve onların te'sirinde kalmış olanların gözlerini korkuttu. Bunlardan biri de Hımıs'ta bulunan **Numan bin Beşir**'di. **Abdullah ibn-i Zübeyr** nâmına, o havalîde propaganda ile

meşgul olan **Numan, Dahhak**'ın öldürüldüğünü duyunca kaçtıysa da yakalanıp öldürüldü.

Kısa bir sürede Suriye'de Emevî hâkimiyetini yeniden te'sis eden **Mervan**, hazırladığı bir ordu ile Mısır üzerine yürüdü. Ciddî bir muhalefet ve mukavemet görmeden Mısır ve Kuzey Afrika'dan biat alıp buraları da **Abdullah ibn-i Zübeyr**'den koparmış oldu. Oğlu **Abdülaziz**'i Mısır'a vâli olarak bırakıp Şam'a döndü.

Bu sırada **"Tevvâbîn"** yani **"Tevbekârlar Hareketi"** denilen bir isyan zuhûr etti. Tevvâbîn, gizli bir cemiyetti. Kûfeliler tarafından kurulmuştu. Bunlar **Hz. Hüseyin**'i, Kufe'ye dâvet ettikten sonra O'nu yalnız bırakarak fecî bir sûrette şehâdetine sebep olduklarından dolayı kendilerini günahkâr addediyor ve bu kusurlarından dolayı akşam-sabah tevbe ediyorlardı. Bu sebeple kendilerine **"tevvâbîn"** deniliyordu.

Bunlar, Kerbelâ'da **Hz. Hüseyin**'in şehâdetinde dahli olanları tâkip edip birer birer öldürüyorlardı. Biraz kalabalıklaşınca, **Süleyman İbn-i Surad** adındaki bir elebaşının kumandası altında Şam üzerine harekete geçtiler. **Mervan**'ın üzerlerine sevk ettiği ordu tarafından **"Aynu'l-Verd"** mevkiinde mağlup edilip kaçmaya mecbur bırakıldılar. Reisleri **Süleyman** katledildi.

Milâdî 624 yılında Mekke'de doğmuş olan **Mervan, Ebû Süfyan**'ın amcazâdesi olan **Hakem**'in oğluydu. **Hakem** de **Ebû Süfyan** gibi Mekke'nin fethinde müslüman olmuştu.

Müslüman olmasına rağmen, Hz. Peygamber'in gıyâbında taklidini yapmak gibi sebeplerle Tâif'e sürülmüştü. **Hz. Osman** zamanında Medîne'ye gelip yerleşmiş, oğlu **Mervan** da Hilâfet kâtibi olmuştu.

Mervan önce **Yezid**'in küçük oğlu **Hâlid**'i kendisine

veliahd yapmış ve O'nun annesi ile evlenmişti. Sonradan **Hâlid**'i veliahdlikten azledip kendi oğlu **Abdülmelik**'i veliahd yapmış ve O'na biat almaya başlamıştı. Buna kızan **Hâlid**'in annesi, bir gece **Mervan**'ı yastıkla boğarak öldürdü. Böylece **Mervan**'ın dokuz aylık hilâfeti son buldu. Yerine beşinci Emevî halifesi olarak oğlu ve veliahdi **Abdülmelik** geçti.

5- ABDÜLMELİK BİN MERVAN

a- Hilâfet Tarihinde İlk Fetret

Milâdî 647 yılında Medine'de doğmuş olan **Mervan**'ın oğlu **Abdülmelik**, M. 685'te Hilâfet Makâmı'na geçtiğinde İslâm Âlemi, dehşetli bir **"fetret"** fitnesi ile çalkalanmaktaydı. Kimin halife olduğunun bilinmemesi veya halîfesizlik ile birden fazla halîfelik iddiasında insanın mevcud olduğu devirlere **"Fetret Devri"** denildiği mâlûmdur. Buna göre **Abdülmelik**'in Hilâfet zamanı başlangıçta tam bir fetretti. Zira ortada halîfe olduğunu iddiâ eden tam **"üç kişi"** mevcuddu. Kendisinden başka Hicaz bölgesi ve hâssaten Mekke'de **Abdullah ibn-i Zübeyr** ile Irak'ta Tevvâbîn artıklarını etrafına toplamış olan **Muhtar bin Ebû Ubeyd es-Sakafî** halifelik iddiasındaydı.

Abdülmelik'in iş başına geçer geçmez en âcil işi, bu iki rakîbi bertaraf ederek birlik ve beraberliği sağlamaktı.

Muhtar, muhteris bir kimseydi. Daha önce Mekke'ye gitmiş ve **Abdullah ibn-i Zübeyr**'e biat etmişti. Sonra Irak'a dönüp tevvâbîn artıkları ile şiîleri etrafına toplamayı başarınca, kendi hilâfetini iddiaya kalkıştı. Bir taraftan **Hz. Hüseyin**'in kanını dâvâ ederken, diğer taraftan da **Hz. Ali**'nin küçük oğlu **Muhammed Hanefî** adına hareket ettiğini iddia ediyordu. Bu iddiaların her ikisi de şahsî hırsını tatmin için kullandığı bir vâsıtadan başka bir şey değildi.

İstismar gâyesiyle kullandığı bu iki iddiâ ile etrafına bir hayli kalabalık toplanınca, Kûfe vilâyet konağını basarak vâliyi kaçırdı. Halkı mescide toplayarak **Hz. Hüseyin**'in intikamı alınıncaya kadar kılıçlarını kınına sokmayacakları husûsunda onlara yemin ettirdi. Üstelik o gün bile zuhûru beklenmekte olan **"Mehdî"** olduğunu îlân etti. Gâyet fasih ve müessir konuşan biriydi. Kısa zamanda bütün muhâlif insanlar, O'nun etrafında toplanmaya başladılar. Bundan cesâret alan **Muhtar**, Azerbaycan, Hemedan, İsfahan ve Musul'a kendi adamlarını vâlî tâyin etti.

Bu gelişmeleri haber alan **Abdülmelik**, evveliyetle Karkısa'da mevzilenen muhâliflerden **Züfer bin Hâris**'in üzerine yürüdü. Fakat daha önceden gizlice **Muhtar**'la anlaşmış olan **Said el-Eşdak**, bu fırsattan istifâde ederek başsız kalmış olan Şam'ı ele geçirdi. **Abdülmelik**, geriye dönüp kendi merkezini kuşattı. Kuşatma başarılı olmayınca **Said el-Eşdak**'ı veliahdlik vaadi ile kandırıp Şam'ı tekrar ele geçirdi. Sonra da **Eşdak**'ı idam ettirdi. Bunun üzerine O'nun oğlu **İbrahim,** kaçıp **Muhtar**'ın yanına gitti ve O'nunla birleşti.

Mervan zamanında tekrar Irak'a vâli tâyin edilmiş olan **Ubeydullah**, yolda **Abdullah ibn-i Zübeyr**'e biat etmiş olan kabilelerle bir yıla yakın bir müddetle uğraşmak mecbûriyetinde kalmış, bu durum da **Muhtar**'a yaramış, yani O'nun Kûfe'de teşkilâtlanıp hâkimiyet tesis etmesini sağlamıştır.

Nihayet **Abdullah ibn-i Zübeyr** taraftarları ve onların başı olan **Züfer bin Hâris**'le uğraşmaktan vazgeçen **Ubeydullah**, Musul üzerine harekete geçti. **Muhtar**'ın öncü kuvvetlerini, 6 Temmuz 686 tarihinde yenmişse de arkadan **Eşdak**'ın oğlu **İbrahim**'in kalabalık bir kâfile askerle oraya yetişmesi üzerine mağlup oldu. Suriye Ordusu,

daha kalabalık olmasına rağmen **Hz. Hüseyin**'in intikamını almak edebiyatı ile tahrik edilmiş olan Kûfeliler, **"Kerbelâ Fâciâsı"**nın en müessir bir âmili olan **Ubeydullah**'ı ve evvelce Mekke kuşatmasını yapmış olan **Husayn Bin Numeyr**'i katle muvaffak oldular.

Daha önce de **Hz. Hüseyin**'e karşı **Sa'd İbn-i Ebi Vakkas**'ın oğlu **Ömer**'i savaşmaya teşvik eden **Şems bin Zilcevşen**'le **Hz. Hüseyin**'in kesik başını **Ubeydullah**'a götürmüş olan **Yezid el-Esbâhî**'yi yakalayıp Kûfe'de katletmişlerdi. Şimdi ise, **Ubeydullah** ve **Numeyr**'i katletmekle iktifâ etmeyerek Emevî askerlerinden esir edilenler arasında kimi buldularsa, en küçük bir zan üzerine katlettiler ve böylece **"Kerbelâ Fâciası"**nın intikamını almış oldular.

Böylece **Muhtar**'ın Irak'ta sağladığı hâkimiyet, Emevî Halifesi **Abdülmelik** kadar Hicaz'da hâkim bir durumda olan **Abdullah ibn-i Zübeyr**'i de rahatsız ettiğinden, **Zübeyr**, orayı tekrar kendine bağlamak maksadı ile kardeşi **Mus'ab**'ı buraya vâli sıfatı ile gönderdi.

Muhtar'ın Kûfe ve civarında pek çok insan katletmesi, mehdîliğini îlân etmesi ve -doğru olmasa da- kendisine vahiy geldiği yolunda iddialar gibi sebeplerle orada kendisine ciddî bir muhâlefet vardı. Muhâlifler, Kûfe'den kaçıp Basra'da **Mus'ab**'ın etrafında toplandılar. Bunlar, Horasan vâlisinden de aldıkları yardımla Kûfe'yi kuşattılar. Uzun süren kuşatmadan bir hurûc hareketi ile kurtulmak isteyen **Muhtar**, katlolunarak fitnenin biri bertaraf edilmiş oldu. (Nisan 687)

Bu sırada Suriye'deki bazı muhâlefet gruplarıyla hesaplaşmakta olan **Abdülmelik**, rahat bir nefes alır almaz, bu defa **Abdullah ibn-i Zübeyr** nâmına Irak'ta hâkim-i mutlak kesilen O'nun kardeşi **Mus'ab**'ın üzerine yürüdü.

Irak ve Suriye orduları, 25 Ağustos 690 tarihinde Dicle Nehri civarındaki Deyr-i Câselik mevkiinde karşı karşıya geldiler. Iraklılar ve Hâricîler, her zamanki döneklikleri-ni burada da gösterip **Mus'ab**'ın ordusundan ayrıldılar. **Mus'ab** mağlup oldu ve katledildi.

Bu sûretle Irak'taki muhâlefeti bertaraf eden **Abdülmelik**, halka ihsânlarda bulunarak yeniden onların gönüllerini fethetti. Suçluların çoğunu afv etti. Irak'ı kendisine bağladıktan sonra, sıra Hicaz'da hâkimiyetini pekiştirmiş olan, asıl ve zorlu rakîbi **Abdullah ibn-i Zübeyr**'e gelmiş oluyordu.

Abdullah ibn-i Zubeyr, "Aşere-i Mübeşşere"den **Zübeyr Bin Avvam**'ın oğlu olmak cihetiyle îtibarlı bir kimse idi. Fazladan olarak tam dokuz yıldır, Mekke'de hâkim bir durumda olduğundan, hac mevsimlerinde her taraftan gelen hacılara Emevîler aleyhine hutbeler îrâd ederek pek çok taraftar edinmişti. Öyle bir zaman olmuştu ki, Suriye hâriç, her taraf O'na biat etmişti. Fakat O, Mekke'ye kapanıp kalarak birçok vilâyetin tekrar Emevîler tarafına dönmesine -adeta- seyirci kalmıştı ki, bu durum, O'nun aleyhine oldu.

Abdülmelik, Irak Harekâtı esnasında kendisinden pek çok istifâde ettiği **Haccac bin Yusuf**'un kumandası altındaki yirmi bin kişilik bir kuvveti, **Abdullah ibn-i Zübeyr**'in üzerine sevk etti. Tarihte zulmü kadar zekâsı ile de meşhur olan **Haccac**, askerlerini Mekke gibi mukaddes bir şehre hücum için yavaş yavaş meylettirmeyi düşündüğünden önce Tâif'e varıp orada konakladı.

Abdullah İbn-i Zübeyr'in öncü kuvveti olan süvari birlikleri ile savaşıp onları yendikten sonra, 25 Mart 692 tarihinde Mekke'yi muhâsara etti. O da aynen **Numeyr** gibi Ebû Kubeys Tepesi'ne mancınıklar kurup mukaddes şehrin

üzerine taş ve tutuşturulmuş yağlı paçavralar yağdırdı. Pek çok ev yıkıldı ve yer yer yangınlar çıktı. Kuşatma uzadıkça şehirde açlık baş gösterdi. Ambarlardaki zahîreyi idâreli kullanmak isteyen **İbn-i Zübeyr**, cimrilik edip halka az yiyecek vermeye başlayınca, birçok kimse kaçıp **Haccac**'a iltihak etti. Adamları git gide azalan **İbn-i Zübeyr**, bir huruç harekâtı yaparak canını kurtarmak istediyse de başarılı olamayıp öldürüldü. (1 Ekim 692)

Bu sûretle Mekke'deki kıyamda bastırılmış ve bir fetret devri daha kapanmış oldu.

b- Haccac'ın Şahsiyyeti ve Kûfe Valiliği

Tarihte Emevî saltanatının her mevzubahs olduğunda, akla ilk gelen **"Kerbelâ Fâciası"** ile bu **Haccac Bin Yusuf**'un zulümleridir. O derecede ki, O, dâima **"Haccac-ı Zâlim"** olarak anılır. Bu **"zâlim"** sıfatı, O'nun adının bir lâzım-ı gayr-i müfârıkı, yani ayrılmaz bir parçasıdır. O, gerçekten kan dökmek ve tahakküm etmekten zevk alan bir şahsiyyettir.

Bununla beraber çok zekî ve bilgili olduğu söylenir. Hatta ana dili Arapça olmayanların Kur'ân-ı Kerîm'i okurken hatâdan sâlim olabilmeleri için O'na **"hareke"** koydurmak da ilk defa O'nun tarafından gerçekleştirilmiştir.

Muhâsara esnasında zarar gören Kâbe'yi yıktırıp yeni baştan inşâ etti. O sırada **İbn-i Zübeyr**'in yüz yaşlarında olan annesi ile görüştü. **Hz. Ebubekir**'in kızı olan **Esmâ** adındaki bu muhterem kadına:

"-Oğlun **Abdullah**'a yaptıklarımı nasıl buldun?!" diye sordu.

Çünkü **Abdullah ibn-i Zübeyr**'in başını kesip Şam'a göndermişti.

Esmâ binti Ebûbekir, O'na şu cesurâne cevabı ver-

di:

"-Kanaatim odur ki, sen, benim oğlumun Dünyası'nı, oğlum da senin âhiretini ifsad etmiştir. Rasûlullâh bize şöyle buyurmuştu; «**Sakif'te bir yalancı ve bir zâlim, gaddar kişi vardır.**» Yalancıyı (**Muhtar**'ı) gördük, zâlim'e gelince, O da sensin!..."[637]

Mekke'den ayrıldıktan sonra Medine'ye giden **Haccac**, orada **İbn-i Zübeyr** taraftarı olmakla itham edilen pek çok kimsenin hatırını kırdıktan sonra Şam'a avdet etti. Halife **Abdülmelik**, O'na, kendisini en zorlu bir rakipten kurtardığı için hoş karşılamakla beraber gaddarlığını da yüzüne vurmaktan çekinmedi.

Gerçekten Kûfe'ye bir vâli tayin edilmek istendiğinde, **Abdülmelik**, devletinin bütün ileri gelir adamlarını huzurunda toplayıp onlara:

"-İçinizden Irak'a kim gitmek ister?!" diye sordu.

İçlerinden hiçbir kimse çıkıp bu işe gönüllü olmak istemedi. Bunun üzerine **Haccac bin Yusuf** ayağa kalktı ve halîfeye:

"-Sizin aradığınız adam benim!.." dedi.

Abdülmelik:

"-Sen otur!.." dedi.

Fakat halife ikinci, üçüncü defa olarak huzurunda bulunanlara aynı şeyi sorduğu hâlde, yine cevap alamayınca **Haccac**, tekrar ayağa kalkarak:

"-Cenâb-ı Hak şâhid, ey mü'minlerin emîri! Bu iş için aradığınız adam benim!.." dedi.

Halîfe Abdülmelik:

"-Sen, bu işin adamı değilsin, zira herkesi eşek arısı gibi sokarsın!.." dedi.

Fakat başka bir tâlip olmaması karşısında, O'nu ker-

637 **İbnü'l Esir**- c: IV, sh: 359.

hen Kûfe'ye vâli tayin etti. Kûfe'ye giden **Haccac**, halkı mescidde toplayıp minbere çıktı ve:

"-Ben burada kopma zamanı gelmiş olgun kelleler görüyorum, onları koparacak da benim!.. Ben diş söken yiğit oğlu, başımdaki amâmeyi çıkarırsam benim kim olduğumu anlarsınız. (Çünkü yüzünü örtmüştü)

Ey Irak ahâlîsi, ey şikâk ve'n-nifâk ve kötü huy sahipleri! Emiru'l-Mü'minîn okdanlığındaki bütün okları döktü, bunları tek tek yokladı, beni en kavî ve kuvvetlisi görünce size gönderdi ve beni boğazınıza sapladı. Yolda gelirken kamçımı düşürdüm, sizi terbiye için kılıç kullanacağım. Sizler azgınlık, muhâlefet, tefrikâcılık ve iki yüzlülük içindesiniz. Uzun zamandan beri kötülük yapıyorsunuz, azgınlığın her türlüsünü gösteriyorsunuz!.."[638] dedi.

Haccac, ondan sonra Basra'ya gitti. Orada da terör estirdi. Birçok kelle koparark yıllardan beri istikrarsız tutumları ve binbir çeşit isyan ve ihtilâle karışarak binlerce müslüman kanının dökülmesine sebep olan Iraklıları itaat altına aldı.

Vâliliği boyunca Hâricîler'le uğraştı ve en sonunda onların da tenkîline muvaffak oldu. Bu devlet terörü, fitneleri ortadan kaldırmak için -belli ölçüde- gerekli idiyse de **Haccac**'ın pek çok ileri gitmiş olduğunu söyleyebiliriz.

c- Kuzey Afrika Hâdiseleri

Kuzey Afrika'daki fetihlerin belli başlı kahramanlarından biri olan **Ukbe Bin Nâfî**'nin, 682 yılında şehid olması ve bu sırada dâhilî ihtilâfların zuhûrundan istifâde eden Bizanslılar, İslâm kuvvetlerini Mısır hududuna kadar çekilmek mecbûriyetinde bırakmışlardı.

Halife **Abdülmelik**, **Abdullah İbn-i Zübeyr**

638 **Taberî**, Tarih, III, 547 vd.

mes'elesini **Haccac** vasıtası ile hallettikten sonra Kuzey Afrika'ya el attı. **Hassan Bin Numan** kumandasında kuvvetli bir ordu hazırlayarak Kuzey Afrika'ya sevk etti. Esâsen Mısır'da vâli bulunan kardeşi **Abdülaziz bin Mervan,** oluşan Berberî-Bizans ittifakı sebebiyle merkezden yardım talep etmişti. Zira sâhiller, kâmilen Bizans'ın eline geçmişti. İç kısımlar ise, yarı müstakil bir sûrette Bizans'a tabi Berberiler'in hâkimiyetinde idi. Bunların reisi olan **Kusayla** Bizans'la birlikte hareket ediyordu.

Daha önce oraya **Zübeyr bin Kays** kumandasında gönderilen kuvvetler, Berberîler'i yenmiş ve **Kusayla**'yı da öldürmüşlerdi. Bunu haber alan Bizans İmparatoru **II. Juntinianus** İstanbul'dan bir donanma göndererek **Zübeyr bin Kays**'ın geriye almış olduğu Kartaca'ya çıkarma yapmış **Zübeyr bin Kays** şehid olmuştu.

Bu gelişmeler üzerine, oraya gönderilen **Hassan bin Numan** kumandasındaki yeni takviye kuvveti, Bizans-Berberi ittifakına rağmen Kartaca'yı geri almaya muvaffak oldu. Bunun üzerine bölgeye ikinci bir Bizans donanması daha gönderildi. Bu sırada **Hassan**, Berberîler'in etrafında toplanmış oldukları **Kâhine** adındaki kadına tâbî kuvvetlerle uğraşıyordu. Bu sebeple Kartaca'nın tekrar Bizanslılar'a geçmesine mânî olamadı. Fakat kısa bir müddet sonra merkezden aldığı takviye ile sadece Kartaca'yı değil, Bizans'ın eline geçmiş olan yerlerin tamamını yeniden fethettiği gibi Berberîler'in reisi **Kâhine**'yi de öldürüp Kuzey Afrika'da baş kaldırabilecek başka hiçbir güç bırakmadı.

Kâhine'nin ölümünden sonra Berberîler başsız kaldılar. **Hassan**'ın müsâmahalı tutumu sâyesinde, kitleler hâlinde Müslümanlığı kabûle başladılar. Böylece Kuzey Afrika, tam mânâsiyle İslâm hâkimiyetine girmiş oluyor ve Bizans ebediyyen burasını kaybediyordu.

ç- Bizans'la Münâsebetler

Abdülmelik, Hilâfet Makâmı'na geçtiği 685 yılında ülkesi dâhilindeki karışıklıklardan dolayı, Bizans'la bir sulh muâhedesi imzalayarak O'nun tecâvüzünden masun (korunmuş) kalmak istedi. Bu anlaşmaya göre, Bizans'a yılda üç yüz altmış bin dinar, üç yüz altmış köle ve üç yüz altmış safkan arap atı vermeyi kabul etmişti. Bu, o sırada ihtiyacı olan sulhü para ile satın almak demekti. Fakat bu anlaşmanın mürekkebi kurumadan Irak ve El-Cezîre uçlarındaki Ermeniler ve Kuzey Suriye'deki Amanos Dağları'nda yaşayan Merdâîler'in bazı tecâvüzleri üzerine, Bizans'la yapılmış olan anlaşmanın yenilenmesi mecbûriyeti hâsıl oldu. Eski şartlar bâkî kalmakla beraber, Kıbrıs, Ermeniye ve Gürcistan'dan alınan vergiler, iki devlet arasında taksim edilecek, buna mukabil Bizans da bir eşkıyâ gürûhu olan Merdâîler'in tecâvüzlerini önleyecekti.

Fakat Bizans'ın kısa bir zaman sonra samimiyetsizliği ortaya çıktı. Şöyle ki, Balkanlarda giriştiği bir savaşta elde ettiği Sırp asıllı esirleri, İslam Devleti'nin sınırlarına sürgün edip yerleştirdi. Aynı şekilde Kıbrıs sâkinlerinden bir kısmını da bu sûretle mecbûrî iskâna tâbî kıldı ki, bu davranış anlaşmaya aykırı idi. Zira Kıbrıs, Müslümanların hâkimiyeti altında idi. Bizans, bu sürgünleri Müslümanlar'a karşı kullanmak düşüncesinde idi. Tabiî bu gelişmeler, aradaki anlaşmanın ihlâl edilmesi demekti.

Fakat *"Bizans imparatoru hesabında yanılmıştı. Zira artık Irak'ta savaş sona ermiş ve halifenin kardeşi* ***Muhammed bin Mervan'ın****, el-Cezire vâlisi olmasından sonra bu bölgede Müslümanların durumu oldukça kuvvetlenmişti. H. 73 (m. 692-693) yılında Sivas yakınlarında cereyan eden savaşta* ***Muhammed bin Mervan****, kendisinden çok*

daha büyük kuvvetteki Bizans ordusunu ağır bir mağlûbiyete uğrattı. İslâm ve Bizans kaynakları, bu savaşta çok sayıda Slâv savaşçının müslümanlar tarafına geçtiğini kaydetmektedirler. Müslümanlar tarafına geçen Slâvlar'dan bir kısmı, Kuzey Suriye'ye iskân edilerek Bizans'a yapılan gazâlarda bunlardan faydalanılmıştır. Bu savaşın cereyanı sırasında, ***Osman bin Velid*** *adında bir müslüman komutan, Bizanslılar'ı Ermeniye bölgesinden çıkardı. Bu sûretle Ermeniye'nin büyük kısmı, tekrar müslümanların hâkimiyeti altına girmiş oldu (693).*

Ermeni reislerinden bir kısmı, Dımaşk'a getirilerek hapsedildi. Bunlardan ***Smpad*** *adlı birisi, ertesi yıl hapisten kaçarak Ermeniye'de bir isyan çıkardı. Bizanslılar'ın da yardımı ile Müslümanları Ermeniye'den çıkarmak istiyordu. Ermeniler'e yardım için gönderilen Bizans kuvvetlerinin başında,* ***II. Justinianus****'u tahttan indirecek olan* ***Leontios*** *bulunuyordu.* ***Abdülmelik****, Ermeniye'de uğranılan bu başarısızlık üzerine tekrar Bizans ile mütareke yapmak zorunda kaldı*

Ancak kısa bir zaman sonra ***Abdülmelik****, Bizans'a ödenen haracı, bastırdığı altın sikkelerle ödemeğe kalkınca, meselenin halli, yine silâhlara havâle edildi. Savaş, Müslümanların zaferi ile son buldu. Bizanslılar, Maraş bölgesini boşaltmak zorunda kaldılar. Ermeniye'nin güney kısımları Müslümanlara terk edildi (695).*

Bu târihten sonra Müslümanlar, her yıl Bizans ülkesine akınlara başladılar. Fakat bu akınlar, bol miktarda esir ve ganimetten başka bir şey sağlamıyordu. H. 79 (m. 698-699) yılında Sûriye'de vebâ salgını baş gösterince, Bizanslılar, bundan faydalanıp Antakya üzerine saldırarak buradaki garnizonu bozguna uğrattılar. Bu taarruz, deniz yoluyla yapılmıştı. Ertesi yıl ***Velid Bin Abdülmelik****,*

*Anadolu'ya başarılı bir sefer yaptı. H. 81 (m. 700-701) yılında ise, **Abdülmelik**'in oğullarından **Abdullah**, Erzurum üzerine bir sefer yaparak burasını yeniden fethetti."*[639]

d- Doğudaki Fetihler

Haccac, Irak'ta isyankâr Hâricîler tehlikesini bertaraf ettikten sonra taltif olunarak Horasan ve Sicistan da O'nun emrine verildi. O da Horasan'ı, Hâricîler'in tenkîlinde yardımını gördüğü **Muhallef**'e bıraktı. **Muhallef**, burada -âdeta- müstakil bir melik gibi hareket etti. 699 tarihinde Belh Nehri'ni geçerek Kiş'e ulaştı. Kiş halkı ile cizye karşılığı anlaştı. Burada iki sene kaldı. Oğlu **Habib**'i, Buhârâ üzerine sevk etti ise de O'nunla Buhârâlılar arasında neticesiz birkaç çatışmadan kayda değer bir netice hâsıl olmadı.

Muhallef, Kiş'te iken Mevr'de bıraktığı oğlu **Muğire**'nin ölüm haberini aldı. Bunun üzerine vâli ve kumandanlığı bir mîras gibi evlâdlarına bırakarak Merv'e döndü ve orada öldü. Horasan'ı oğlu **Yezid**'e emânet etmiş, diğer oğullarına da O'na itaat etmelerini tavsiye etmişti. **Yezid**, burada bazı şehir ve kaleleri fethetti.

Haccac, Sicistan'a ise, önce **Ubeydullah bin Muhammed bin Bekre**'yi tâyin etmişti. O, haraç vermeyen Rutbil halkı tarafından geri dönmeye mecbur bırakılınca, yerine soylu bir âileden gelen **Abdurrahman bin Muhammed bin Eş'as**'ı tâyin etti. Emrine Iraklılardan müteşekkil büyük bir ordu verdi. Fakat çok geçmeden **Haccac** ile **Eş'as** arasında ihtilâf çıktı. Bunda **Haccac**'dan nefret eden Irak'lı askerlerin büyük bir rolü vardı. Bunlar, **Haccac**'ın keyfî davranışları ve zulümlerini, Halife **Abdülmelik**'e bildirerek O'nu azletmesi talep etmişlerse de bu talep kabul edilmeyince isyan ettiler. Üzerlerine gönderilen ordu, 25

639 Büyük İslam Tarihi (Hey'et) c. II. Sh. 374 vd.

Ocak 701 tarihinde yenildi. Zira **Haccac**'a kızan ne kadar insan varsa, onların etrafında toplanmıştı.

Eş'as, önce Basra'ya girdi. Sonra da emrindeki âsî kuvvetlerle Kûfe'ye geçti. Halife **Abdülmelik**, bu durumda **Haccac**'ı desteklemekten vazgeçmiş olmalıydı ki, oğlu **Abdullah** ile kardeşi **Muhammed**'i bir miktar Suriyeli kuvvetle **Eş'as** üzerine gönderip O'nunla pazarlık yaptırdı. Bunlar **Eş'as**'a kayd-ı hayat ile istediği bir vilâyete vâli tayin edilebileceği yolunda bir teklifte bulundular. **Eş'as**, bu teklifi kabul etmedi. Zira etrefında toplananlar, **Haccac**'tan mutlak bir sûrette kurtulmak istiyorlardı.

Haccac'ın emrindeki kuvvetlerle Şam'dan gönderilenler birleşerek âsîlerle savaşmaya başladılar. Bu mücâdele, yüz gününü tamamladıktan sonra Iraklı askerler, fârik vasıfları olan istikrarsızlıkla çözülmeye başladılar. Nihayet 26 Temmuz 701 tarihinde kaçıp dağılmaları üzerine **Haccac** muzafferen yeniden Kûfe'ye girdi.

Eş'as ise, kendisine sâdık kalan bir kısım insanla birlikte kaçıp canını kurtardı. Önce Kirman'a vardı, oradan da Sicistan'a geçti. Orada vâli olan **Zunbil**, O'nu büyük bir hürmetle karşıladı ve kendisini daha emniyetli gördüğü Kabil'de korumaya aldı. Fakat çok geçmeden **Haccac**'ın bir kısım vaadlerine kapılarak tavır değiştirdi. **Eş'as**'ı mahfûzen **Haccac**'ın adamlarına teslime kalkıştıysa da, O, **Haccac**'ın kendisine işkence etmesinden korktuğu için yolda bir uçurumdan aşağı atlayarak intihar etmiştir.

Haccac ise, bir müddet daha kılıcının iki ağzı da kesen bir zâlim olarak Irak Bölgesi'nde bir nevî **"taçsız kral"** gibi hükümran olacaktı. Zira **Abdülmelik** vefat ederken oğlu **Velid**'e şöyle demişti:

"-Oğlum!.. Sakın **Haccac** hakkında kimsenin sözüne kulak asma!.. Çünkü **Haccac** düşmanlara karşı, senin çekil-

miş kılıcındır. Bize bütün bu memleketleri kazandıran ve itaat ettiren O'dur!.. Senin **Haccac**'a olan ihtiyacın, O'nun sana ihtiyacından fazladır. O'nu iltifatından uzak tutma!.."

e- Abdülmelik'in Şahsiyyeti

Abdülmelik, Emevî halîfeleri arasından onların en büyüklerinden biridir. Aynen Osmanlı Tarihi'nde **Sultan Abdülmecid**'in dört oğlu arka arkaya padişah olduğu gibi, bunun da dört oğlu birbiri ardı sıra halife olduğundan, Emevî tarihinde **"Hükümdarlar Babası"** olarak anılır.

O, Hilâfet Makâmı'na geçtiğinde, nüfûzu, Suriye ve Mısır'dan başka hiçbir yerde geçmiyordu. Irak ve Hicaz, başka başka şahıslara biat etmiş bulunuyordu. **Abdülmelik**, bütün bu ihtilâfları bertaraf ettiği gibi tamamen elden çıkmış olan Kuzey Afrika'yı yeniden hâkimiyeti altına almayı başarmıştı.

Yirmi yıl süren hilâfeti sonunda, halefine Atlas Okyanusu'ndan Mâverâünnehir'e kadar idârî ve siyâsî nizamı te'sis edilmiş büyük bir imparatorluk bıraktı. Bunu gerçekleştirebilmek için gerektiğinde sert davranmaktan ictinâb etmemişti. O derecede ki, Hilâfet Makâmı'na göz diken kendi öz yeğeni **Amr Bin Said**'i bizzat katletmiştir.

Haccac gibi târihte zulmü ile meşhur olmuş birini, sonuna kadar desteklediği için bazı târihçilerce tenkid edilirse de, Irak gibi **"şikak"** kelimesiyle tev'em (eş anlamlı) bir yerde huzur ve sükûnu te'min etmenin başka bir sûretle kaabil olabileceği de herhalde iddia edilemez.

O da **Hz. Muâviye**'nin siyâsetini tâkip etmiştir. Nasıl, **Hz. Muâviye**, **Hz. Ali**'nin Irak vâlisi tâyin etmiş olduğu **Ziyad Bin Ebih**'i kendine celbetmiş, babasının gayr-ı meşrû çocuğu olan bu adamı, **Ziyad bin Ebû Süfyan** diye anılır hâle getirip O'ndan Irak isyanını bastırmakta istifâde

etmişse, **Abdülmelik** de **Haccac**'ı aynı tarzda kullanmıştır.

Ayrıca devleti, kendinden evvel mevcud olamayan birçok müessese ile takviye ederek sağlamlaştırmış olduğunu da söylemek gerekir.

O, önce kendisine kardeşi **Abdülaziz**'i veliahd edinmiş, hatta O'na herkesten biat da almıştı. Fakat **Abdülaziz**, kendisinden evvel vefat edince, oğlu **Velid** rakipsiz bir veliahd olmuş ve O, devlet, hiçbir ihtilâfa sürüklenmeden babasının makamına geçebilmiştir.

6- VELİD BİN ABDÜLMELİK

Abdülmelik'in, 8 Ekim 705 tarihinde vefatı üzerine, Hilâfet Makâmı'na ihtilâfsız bir sûrette geçen **Velid**'in (**I. Velid**) on yıl süren hükümdarlığı zamanı, İslâm târihinin en parlak devirlerinden biri olmuştur. Zira İslâm Âlemi'nde birlik sağlanmış ve ihtilâflar ortadan bertaraf edilmiş bulunuyordu. Bu sebeple eski fetih hareketleri yeniden başlayabilirdi.

A- VELİD ZAMANI FETİHLERİ

a- Doğu Cephesi Fetihleri

Babası **Abdülmelik** zamanında Horasan vâliliğine tâyin edilen **Muhallef** ölünce (Ocak 702), yerine oğlu **Yezid** vâli olduysa da kısa bir zaman sonra, evvelâ azledilmiş, sonra da hapsedilmişti. Çünkü O'nun Doğu Cephesine hâkim olan **Haccac**'la arası iyi değildi. Yerine geçen kardeşi **Mufaddal**'ın vâliliği de uzun sürmedi.

705'te Horasan vâliliğine tâyin edilen **Kuteybe bin Müslim**, **Haccac**'ın idâre sahasındaki dirâyeti ile kendi askerî dehâsının müşterek mesâîsi neticesinde, Maveraünnehir Bölgesi'nin gerçek bir fâtihi oldu. O, Horasan

Vâlisi olduğunda, bu vilâyetin iki tehlikeli sınır boyu vardı. Bunlardan birisi, arazisi dağlık Toharistan, diğeri de Mâverâünnehir'di. Toharistan'ın merkezi olan Belh şehri, çoktan beri Müslümanlar'ın fetih hareketine karşı direnmekteydi.

Bu her iki bölgede de Türkler hâkimdi. Lâkin aralarında siyâsî bir birlik olmayıp küçük küçük beylikler hâlinde yaşıyorlardı. Toharistan'daki **"Türkeş Hakanlığı"** da İslâm fütûhâtını durdurabilecek güçte değildi.

Kuteybe, önce Belh üzerine yürüdü. Bu şehrin hâkimi **Nizek Tarhan**, harp etmek istemeyerek sulh teklifinde bulundu. **Kuteybe**, bunu kabul etti. Böylece Toharistan'dan emin olunca, 706 yılında Buhârâ üzerine yürüdü. O sırada Buhârâ dâhilinde iktidar mücâdelesi vardı. Bundan istifâde eden **Kuteybe**, kolayca ilerleyerek Beykent'e geldi ve burasını kolayca ele geçirdi. Bu gelişme, Mâverâünnehir'deki Türk Prenslerini birleşmeye sevk etti.

Bu sebeple **Kuteybe**'nin hareketi yavaşladı. O, ancak 709 yılında Buhârâ'ya karşı harekete geçebildi. Çünkü iki sene evvel gerçekleştirilen birlik, çok sürmeyip dağılmıştı. Bundan istifade eden **Kuteybe** şehri kuşattı. Kuşatma devam ederken, Türkler ve Soğdlar'dan mürekkeb büyük bir ordu, Buhârâ'nın yardımına geldiyse de **Kuteybe** bunları mağlup ederek şehri ele geçirmeye muvaffak oldu. Buhârâlılar, ağır bir haraç mukabilinde Arap hâkimiyetini kabule mecbur oldular.

Kuteybe'nin bu başarısı üzerine, fethedilmek sırasının kendisine geldiğini düşünen Semerkand Emîri **Tarhun** veya **Tarhan Han**, gönüllü olarak Müslümanların hâkimiyetini kabullenmek üzere sulh teklifinde bulundu. Bu teklif, kabul edildi. Buhârâ ve Semerkand'a birçok Arap iskân edildi. Ahâlînin müslüman olmaya teşvik edilmesi üzerine

birçokları ihtidâ etti. Hatta bunların çoğu, İslam Ordusu'na gönüllü asker olarak katıldı. Fethedilen şehir ve kasabalarda birçok câmiler inşâ edildi.

Bu sırada daha önce itaat altına alınmış olan Toharistan Emîri **Nizak Tarhan**, bir isyan teşebbüsünde bulunmuşsa da başarılı olamamış, **Kuteybe** tarafından yakalanarak **Haccâc** nezdine gönderilmiş ve orada îdam edilmiştir.

Toharistan, tam mânâsı ile fethedildiği hâlde, bu bölgenin doğusunda bulunan Zabulistan'ın Türk Emîri **Rutbil (Zunbil)** bir tehlike arz ediyordu. **Kuteybe**, **Haccac**'ın tavsiyesiyle O'nun üzerine yürüdü. **Kuteybe**, Mâverâünnehir üzerindeki harekâtı durdurarak 711'de Zabulistan'a yöneldi. **Rutbil**, tahminler hilâfına olarak savaşmayıp sulh talebinde bulundu. İsteği kabul olunarak vergiye bağlandı.

Ondan sonra, Harezm Hükümdarı, kendisinin isyan hâlindeki kardeşinden kurtulmasına yardımı olduğu takdirde Araplar'a tâbî olacağını bildirmesi üzerine **Kuteybe**, Harezm'e yöneldi. Harezmliler, İslâm Devleti'ne tâbî olmaktan başka, **Kuteybe**'ye on bin askerle iltihâk etmeyi de kabul ettiler.

Bu sırada Semerkand Emîri'nin, **Kutaybe** ile vergi mukabili anlaşıp O'na tâbî olmasını hazmedemeyenlerin bir isyan çıkarmış ve Emîr'i öldürmüş oldukları haberi gelmişti. O'nun yerine Semerkand Emîri olan **Gurek**, bu hareketin cezasız kalınmayacağını hesap ederek bir hayli hazırlık yapmıştı. Buna rağmen **Haccac**'ın da teşvikiyle Harezm seferinden dönen **Kuteybe**, Semerkand üzerine yürüdü.

Gurek, **Kuteybe**'nin ordusunun Semerkand ile Buhârâ arasında Arbincan mevkiinde karşıladı. Fakat tutunamayarak geri çekildi ve şehre kapandı. **Kuteybe** şehri kuşattı. Kuşatma devam ederken **Gurek**'e bazı yardım

kuvvetleri geldiyse de bunlar kolayca bertaraf edildi.

Muhâsaranın uzaması üzerine daha fazla dayanamayacağını anlayan **Gurek**, sulh talebinde bulundu. Bu teklif kabul olunarak Semerkand teslim alındı. Burada bir askerî garnizon kuruldu. Artık Semerkand da kat'î olarak İslâm Devleti'ne katılmış oldu.

713 yılında **Kuteybe**, Harezm ve Buhârâ ahâlisinden teşkil eylediği yirmi bin kişilik bir ordu ile sefere çıkıp fetihlere devam etti. Hocend ve Fergana'nın birçok şehir ve kasabalarını ele geçirdi. Fakat ertesi yıl (714) kendisinin en büyük destekçisi **Haccac bin Yusuf** vefat edince, ileri harekâta devam etmeyip askerlerinin büyük bir kısmını terhis etti.

Halife **Velid** bu durumu öğrenince, O'na bir mektup göndererek vazifesine devam etmesini Horasan'ın Irak'tan tefrîk ile ayrı bir vilâyet hâline getirildiğini, kendisini de bu yeni vilâyete vâli tâyin ettiğini bildirdi.

Bunun üzerine **Kuteybe**, 715 yılında tekrar sefere çıktı. Fergana'ya yerleşen **Kuteybe**, öncü kuvvetleri ile Kâşgar'a karşı akınlar yaptı. Pek çok ganimet aldı. Fakat bu sırada **Velid**'in ölmesi, yerine kardeşi **Süleyman**'ın geçmesi üzerine geriye döndü ve az sonra da –maalesef– öldürüldü.

b- Hindistan Fetihleri

Kuteybe, Mâverâünnehir bölgesinde fetihlere devam ederken yine **Haccac** tarafından vazifelendirilen **Muhammed bin Kâsım**, altı bin kişilik kuvvetle koskoca Hind kıtasını fethe memur edildi.

710 yılında, Sind üzerine hareket eden **Muhammed**, bu bölgenin en müstahkem bir şehri olan Daybul'u kuşatıp ele geçirdi. Oraya dört bin Müslüman iskân etti ve

Hindistan'ın ilk câmi-i şerifini burada inşâ etti. Buranın ahâlisi Zutlar (çingeneler) ve demirci bir kavim olan Maidler idi. Bunların pek çoğu müslüman oldular.

Oradan kuzeye yönelen **Muhammed bin Kâsım,** birbiri ardına zaferler kazanarak birçok Hind şehrini ele geçirdi. Bölgenin hükümdarı **Dahir** mağlup olarak O'nun başşehri olan Brahmanâbâd fethedildi. İleri harekâtına devam eden **Muhammed,** Pencap bölgesine doğru ilerleyerek 713 yılında Multan'ı uzun bir kuşatmadan sonra ele geçirdi. Buradaki zengin hazineler, Müslümanlar'ın eline geçti.

Bu arada **Haccac**'ın ölümü, O'nu da **Kuteybe** gibi hâmîsiz hâle getirdi. Bunun arkasından kendisinden destek gördüğü **Halife Velid** de ölünce **Muhammed bin Kâsım,** önce Sind valiliğinden azledilmiş, sonra da öldürülmüştür.

c-Anadolu Seferleri

Velid zamanındaki fetihlerde, diğer bir hedef de Anadolu ve Kafkaslar'dı. **Hz. Ömer** zamanında Kafkaslara dayanmış olan İslam fütûhâtı, buradaki Hazar Devleti hududlarında duraklamıştı. **Velid**'in halifeliği sırasında İslâm-Hazar mücâdelesi yeniden başladı.

707 yılından itibaren **Mesleme bin Abdülmelik** kumandasındaki İslâm Ordusu, her yıl Hazarlar'a karşı seferler tertiplemişse de sarp Kafkas dağları engeli sebebiyle Derbend'i bir türlü geçemediler. Zira Hazar Devleti, târihinin en kudretli devrinde bulunmaktaydı. Bu sebeple İslâm Ordusu, biraz esir ve ganimet elde ederek geriye döndü ve Anadolu'ya yöneldi. Ankara ve Bursa üzerine yürüyerek birçok yerleri yağmalamış ve karşısına çıkanları bertaraf ederek Kapadokya önlerine gelmişti.

Burada Halife **Velid**'in oğlu **Abbas** kumandasında Anadolu'nun fethine memur edilmiş olan diğer bir İslâm

Ordusu ile birleşerek Tuvana'yı (Dârende) kuşattılar. Uzun süren bu kuşatma esnasında İstanbul'dan gönderilen yardımcı Bizans Ordusu mağlup edilerek kaçmaya mecbur bırakıldı ve şehir 708'de ele geçirildi.

Anadolu'da fetihler yapan İslâm Ordusu'na, ertesi yıl **Velid**'in diğer oğlu **Ömer**'in kumandası altında yeni bir kuvvet iltihâk etti. Bu sırada Bizans imparatoru **II. Juntinianus**'un öldürülmesinden dolayı çıkan kargaşadan istifâde eden Müslümanlar, birçok Bizans şehir ve kasabalarını ele geçirdi. **Abbas**, Antalya'yı fethetmiş, **Mesleme** ise Trabzon ve Amasya'dan Üsküdar'a kadar bütün Anadolu'yu çiğneyip geçerek Bizans'a dehşet salmışlardır.

Bu sırada **Mesleme**'nin mâiyetinde bulunan **Ebû'l-Hüseyin** nâmındaki mücâhidin kahramanlıkları dillere destan olmuş ve O, **"Battal Gâzi"** nâmı ile efsâneleşmiştir. O, otuz-kırk kişilik bir kuvvetle Antakya'dan kalkıp Anadolu'yu baştan başa geçip Kadıköy'e kadar gelmiş, limândaki Bizans gemilerini yaktıktan sonra hiçbir zâyiât vermeden, önüne çıkanları katlettikten sonra pek çok ganimetle **Mesleme** ordusuna iltihâk etmişti.

Artık Araplar'ı küçümsemenin doğru olmadığını kavrayan Bizans, sulh talebinde bulunmak mecburiyetinde kalmıştı.

ç- İspanya'nın Fethi

Velid'in hilâfeti zamanındaki en ehemmiyetli başarı, koskoca İberik Yarımadası (İspanya-Portekiz)'nın üç sene gibi kısa bir müddet zarfında (711-714), baştan başa fethedilmesidir. Bunda, hiç şüphesiz bu ülkedeki dâhilî karışıklık ve huzursuzluğun da payı büyük olmuştur.

Bu yarımadaya, Germen kavimlerinden biri olan

Vandallar'ın buradaki hâkimiyetleri sebebiyle **"Vandalıcıa"** (Vandolasya) denilmiş. Araplar bu kelimeyi **"Endülüs"** sûretinde telaffuz ettiklerinden dolayı İslâm Târihi'nde bu nâmla anılır olmuştur.

Velid, Hilâfet Makâmı'na geçtiği sırada, Kuzey Afrika'daki İslâm Ordusu'nun başında harîs, kıskanç, sert ve buna mukabil mükemmel bir asker olan **Mûsâ bin Nusayr** bulunuyordu. Emrindeki orduyu, artık müslüman olan Berberîler'le takviye eden **Mûsâ**, sür'atli bir ilerleyişle Atlas Okyanusu sâhillerine ulaştı. (706-709).

Berberîler'in sür'atle müslümanlaşması sebebiyle kolaylıkla gerçekleşen fetihlere rağmen Bizans'ın elinde bulunan **"Septe"** mukâvemet hâlindeydi. Burada bir Bizans vâlisi sıfatıyla bulunan **Julianus** -âdetâ- müstakil bir hükümdar durumunda idi. Denizden yardım alabildiği için burayı kuşatan **Mûsâ** başarılı olamadı. Buna rağmen İspanya'ya hâkim olan Vizigotlar'la arası pek açık olduğu için, **Mûsâ** ile anlaşmakla kalmadı, bir de O'nu -donanması ile yardımcı olmak vaadiyle- İspanya'nın fethine teşvik etti.

Vandallar'ı Kuzey Afrika'ya sığınmaya mecbur ederek burada hâkimiyet tesis eden Vizigotlar, O'nun amansız bir düşmanı idi. O'ndan İspanya'daki Yahudiler'in işkencelerle nasıl hristiyanlaştırılmaya çalışıldığını, halkın ağır vergi yükü altında ezildiğini, orada oligarşik bir sistemin insanları canından bezdirdiğini öğrenen **Mûsâ**, **Velid**'e müracaatla, **"İklimi Sûriye gibi yumuşak, toprağı Yemen gibi bereketli, pek çok çeşitli bitki yetişen, dağları mâdenlerle dolu bir memleket olan"** İspanya'nın fethi için izin istedi.

Velid gönderdiği cevapla: **"dikkatli olmasını, ihânete uğramamasını, Müslümanlar'ın hayatını tehlike-**

ye atmamasını" tavsiye ederek, O'nun istediği müsâadeyi verdi.[640]

Mûsâ, Halîfe'ye yazdığı mektupta, İspanya'nın fethinden sonra Kuzeydoğu'ya yönelerek İstanbul'un batı cihetinden kuşatılıp fethedileceğini dahî yazmıştı.

Velid'den beklediği müsaadeyi alan **Mûsâ**, emrindeki kumandanlardan **Târif bin Mâlik**'in emrine verdiği beş yüz kişilik bir kuvveti, 710 yılında İspanya'ya çıkarttı. Bunları **Julianus**'a âid dört gemi, karşı sâhile taşımıştı. Bu keşif kuvveti, hiçbir zâyiât vermeden büyük bir ganimetle geriye döndü.

Bu ilk teşebbüsten iyi bir netice alınınca, **Mûsâ**, bu defa yedi bini Berberî, üç yüzü de Arap olan ikinci bir kuvveti yine **Julianus**'un gemileri ile karşı sâhile gönderdi. Bu kuvvetin kumandanı, kendisinin azaldı kölesi olan **Târık bin Ziyad**'dı. Bütün kaynaklar, O'nun bugün **"Cebel-i Târık"** denilen dağ silsilesinin eteğinde karaya çıktıktan sonra (30 Nisan 711), askerlerini düşmana karşı şecaatlendirmek için kendilerini İspanya sahillerine taşıyan gemileri yaktırmış olduğunu söylemekte müttefiktirler. Ancak -ne yazık ki- bizim de O'nun ayak bastığı bu kıt'ayı fethetmek hususundaki azim ve kararlılığına delil olarak görüp takdir ettiğimiz bu bilgi, çok doğru görünmemektedir.

Zira bu gemiler Müslümanlar'ın değil, **Julianus**'un malı idi. Başkasına âid gemileri neden yaktırsın? Üstelik bu gemiler yakılmış olsaydı, bilâhare **Mûsâ**, sekiz bin kişilik bir kuvvetle İspanya'ya hangi gemilerle çıkmış olacaktı? Hattâ **Târık**, az sonra kendisi de takviye almış ve ordusu on bin veya on iki bine yükselmiştir.[641] Bu da gemilerin o

640 **Ziya Paşa**- Tarih-i Endülüs, sh. 12 vd.

641 **Prof. Dr. S. Muhammed İmâdüddin**- Endülüs Siyâsî Tarihi, Ankara, 1990, sh. 29.

anda yakılmayıp, daha birkaç sefer yaptıklarını göstermektedir. Galiba bu gemileri boş olarak geriye göndermiş olduğu ve bu sebeple ileri harekâta devam ederken askerleri bozulunca:

"-Ey gâziler! Gâfilce nereye kaçıyorsunuz? Önünüz düşman, arkanız deniz!.. Denizde boğulmayı mı, yoksa şehid olmayı mı istersiniz?!" tarzında hitap etmiş olduğuna dâir rivâyet pek meşhurdur.[642]

Târık, İspanya'da ilk olarak fethettiği Rock isimli şehri, bir üs olarak tahkîmden sonra batı sâhili boyunca ilerledi. Bu sırada **Mûsâ bin Nusayr**'ın gönderdiği beş bin kişilik kuvvet de gelip **Târık**'ın emrindeki güce katıldı.

Vizigotların Kralı **Rodrich**, ülkesinin kuzeyinde çıkmış olan bir isyanı bastırmaya veya Pamplona ve Beşkenz gibi şehirlerine saldıran Franklarla savaşmaya giderken, yerine **Teodemir** adında birini vekil olarak bırakmıştı. **Târık**, sahil boyunca ilerlerken **Teodemir**, ülkenin kuzeyinde bulunan Kral **Rodrich**'e acele imdada koşmasını bildirdi. **Rodrich**, büyük bir ordu ile güneye geldi. Onunla **Târık**'ın kuvvetleri, 19 Temmuz 711 tarihinde Guadelete Nehri'nin kenarındaki **"Lakke"** denilen yerde karşı karşıya geldiler. İspanya ordusunun mevcudu, kaynaklara göre çok muhtelif

---

642 Gerçek böyle olmakla beraber, bu yanlış bilgiden kararlılığı ifade etmek üzere **"gemileri yakmak"** tarzında bir tâbir ortaya çıkıp yaygınlaşmıştır. Endülüs'ün fethi ile ilgili olarak bilgi veren en eski kaynakların hiç birinde böyle bir beyân mevcud değildir.

*"Sadece bir yerde, **İdrisî**'nin «Nüzhetü'l-Müştâk» adlı coğrafya-tarih kitabında bu hikâye geçmektedir. Hâlbuki **İdrisî**, kitabını Endülüs'ün fethinden yaklaşık üç asır sonra kaleme almış ve kendisini bu haberi konusunda hiçbir islâmî rivâyet desteklememektedir. Bazı Hıristiyan ve Müslüman târih kaynakları ve araştırmaları da **İdrisî**'den alarak bu haberi yaygın hâle getirmişler, doğru olup olmadığını araştırmamışlardır."* **(Muhammed Abdullah İnân**, Devletü'l-İslâm fi'l-Endülüs, Kâhire, 1997, c. I, 48-49)

sayılarla gösterilmekte ise de yüz bin kişi civarında olduğu anlaşılmaktadır. Lâkin iç ihtilâflar sebebiyle birlik hâlinde olmayan bu kalabalık ordu, on gün süren[643] müteaddid muharebeler sonunda mağlûp edildi. Müslüman mücâhidler, esir ve ganimetlerle geriye döneceklerini sanıyorlardı. Fakat İspanya'yı baştan başa fethetmeyi, hattâ İstanbul'a kadar ilerleyip bu şehri batı cihetinden kuşatmayı düşünen[644] **Târık**, Kurtuba'ya yöneldi.

Bu hareket sırasında **Julianus**, **Târık**'a yol göstericilik yapıyordu. Kral kaçmış veya kaçarken nehirde boğulmuş olduğu cihetle, bir daha ortaya çıkmamıştır. O'nun bu mağlûbiyetinde, hakkı olmadığı hâlde yerine geçtiği eski kral **Vitiza**'nın iki oğlu, mühim bir rol oynamıştır. Onlar böylece babalarının tahtına yeniden kavuşacaklarını umuyorlardı. Bu sebeple **Vitiza**'nın oğulları, **Târık**'a haber göndererek, *"**Rodrich**'in aslında hizmetçileri olduğunu, ama babaları ölünce, tahtı zorla ele geçirdiğini, şimdi bu haklarını geri almak istediklerini"* bildirdiler. **Târık**'a gönderdikleri haberde, savaş başlayınca kendilerine emân vermek şartıyla ordusuna katılacaklarını, buna karşılık olarak da zafere kavuştuklarında babalarının **"Safâyâ'l-mülûk"** denilen toprağını kendilerine vermesini istediler. **Târık** da bunların tekliflerini kabul etmişti.

Rodrich ise, ihtiyatsızlık edip bütün ordu mevcudu ile hareket etmiş, mağlûp olup ortadan kaldırılınca da İspanya müdâfaasız kalmış oldu. **Târık**, şehir şehir ülkeyi fethe devam ederken elde ettiği büyük zaferin tafsilâtını

643 Bu muharebelerin yedi gün sürdüğünü söyleyenler de vardır. Bkz: **Prof. Dr. S. Muhammed İmâdüddin**- a.g.e., sh. 31.

644 **İbn-i Haldun** bu hususta şöyle demektedir:

"Mûsâ, doğuya Konstantiniyye (İstanbul) üzerinden gelmeye karar-lıydı. Yolu üzerindeki yerleri de fethederek batıdan doğuya doğru ilerleyip hilâfet merkezine varmayı düşünüyordu." (a.g.e., c. III, sh. 117)

Mûsâ bin Nusayr'a bildirdi ve elde ettiği ganimetin pek çoğunu O'na gönderdi. Fakat O'ndan gelen cevap hayret vericiydi. O, **Târık**'a **"ileri harekâta devam etmeyip kendisini beklemesini"** emrediyordu.

Târık ise, dağıtılan düşman kuvvetlerinin bir başkasının kumandası altında yeniden birleştirilerek karşısına çıkmalarından endişe ediyordu. Bu kumandanın **Rodrich** bile olabileceğini düşünüyordu. Çünkü o an, **Rodrich**'in hayatta olup olmadığı bile bilinmiyordu.

Bu sebeple **Mûsâ**'nın bu emrini dinlemeyen **Târık**, ileri harekâta devam etti. Ufak tefek mukavemet hareketlerini kolayca bertaraf ederek Kurtuba'yı kuşattı. Şehirde, başta Yahudiler olmak üzere pek çok gayr-i memnun insan vardı. Bunlardan biri olan bir çobanın surlardaki gedikleri göstermesi üzerine iki aylık bir kuşatmadan sonra Kurtuba da kolayca fethedildi.

Çok iyi bir asker olan **Târık**, bu ileri yürüyüşte emrindeki kuvvetleri üçe ayırarak İspanya'yı baştanbaşa fethetmek için mükemmel bir strateji takip ediyordu. Bunlardan Kurtuba üzerine gönderilen kuvvetin kumandanı **Mugis**, bu şehri fethederken kendisi de Toleda istikametinde ilerleyen kolun kumandanlığını deruhte etmekteydi. O'nun bu sür'atli ilerleyişini öğrenenler, Fransa ve İtalya'ya kaçmış olduklarından, Toledo mukavemet etmeksizin teslim oldu. Böylece Vizigotlar'ın başşehirleri de Müslümanlar'ın eline geçmiş oldu.

Târık, böyle canla başla İspanya'nın fethini tamamlarken Afrika'da pasif bir durumda kalmış olan **Mûsâ bin Nusayr**'da kıskançlık duyguları uyandı. Bunu başka sebeplerle îzah eden târihçiler de vardır. Gerçekten **Târık**, 711 yılı sonunda İspanya'nın neredeyse yarısını fethetmiş bulunuyordu. Bu şereften pay almak isteyen **Mûsâ**, Hazi-

ran 712'de on sekiz bin kişilik bir kuvvetle İspanya'ya çıktı. Bu kadar büyük bir orduyu kendi inşâ ettirdiği gemilerle mi, yoksa **Târık**'ın askerlerini taşıyan **Julianus**'un gemileriyle mi İspanya'ya geçirmiş olduğu hususu, târihçiler arasında münâkaşalıdır.

İspanya'ya çıkan **Mûsâ bin Numayr**, ülkenin güneyinden batıya doğru ilerledi. İşbiliye ve Loritanya gibi şehirleri aldıktan sonra kuzeye yönelerek Tuleytula'da **Târık**'la buluştu. O'na emrini dinlememesi sebebiyle tâzirde bulundu. **Târık** da *"İspanya'ya Halife Velid'in emir ve tâlimâtı îcâbı olarak çıktığını, bu sebeple O'nun emrine ittibâ ettiğini ve düşmanın yeniden toparlanmasına fırsat vermemesi icab ettiğini"* söylediyse de, **Mûsâ**, bu haklı itirazı dinlemeyip O'nu hapsetti ve fetih hareketine tek başına devam etti. Fakat **Târık**'ın hapsedildiği haberi, Şam'a ulaşınca Halife **Velid**'in bunu şiddetle kınayan bir mektup göndermesi üzerine serbest bırakıldı.

Bundan sonra **Târık, Mûsâ** ile birlikte fetih hareketine devam etti. Bunlar, 714 yılı nihayetlerinde koskoca İberya Yarımadası'nı baştan başa fethetmiş bulunuyorlardı. Artık zihinlerindeki plân, Avrupa kıtasını baştan başa kat ederek İstanbul'u kuşatmaktı. Fakat bu plânı tatbik mevkiine koymak imkânını bulamadılar. Çünkü **Halife Velid**, bunu gerçekçi bulmadığından onların her ikisini de merkeze çağırdı.

Mûsâ'nın oğlu **Abdülaziz**'i yerlerine kumandan bırakan kumandanlar, Şam'a dönünce, Avrupa'nın bu en batısındaki fetih harekâtı durmuş oldu. Bundan sonra burası **"Endülüs"** adıyla bir Emevî vilâyeti hâlinde tanzim ve idâre edildi.

Tâ Emevî saltanatının yıkılış tarihi olan 750 yılına kadar Şam'dan gönderilen bir vâli ile idare edilen Endülüs,

bu tarihte Abbâsîlerden kaçıp kurtulan Halîfe **Hişam**'ın torunu **Abdurrahman** tarafından devlet hâline konuldu. 750 yılından 1492'deki ortadan kalkışına kadar mâcerâlı bir târihî geçmişe sahip olan **"Endülüs Emevî Devleti"** medeniyet tarihindeki emsâlsiz çehresi ile ileride anlatılacaktır.

B- VELİD'İN VEFÂTI

İspanya fethinin tamamlanmasından az sonra, Halife **Velid**, kırk beş yaşında olduğu hâlde, 23 Şubat 715 tarihinde normal eceli ile vefât etti. Dokuz seneden biraz fazla hilâfet makâmında bulunmuş olduğu hâlde, devri, İslâm ümmetinin en bahtiyar zamanlarından biri olmuştur. Üstelik bir tek gün bile sarayından çıkmak zahmetine katlanmadan!.. Zira babası **Abdülmelik**, kendisine huzuru sağlanmış bir ülke, zengin bir hazine ve değerli kumandanlar bırakmıştı.

Bütün bu imkânları çok iyi bir sûrette kullanmasını bilen **Velid**, vefât ettiğinde nüfûzu Çin'in kuzey kısımlarından batıda Pirene Dağlarına dayanmış bulunuyordu. Gâyet dindar bir insan olan **Velid**, sadece askerî zaferlerle iktifâ etmeyerek idârî teşkilâtlanmayı takviye etmiş ve pek çok imar ve ümran faaliyetlerinde bulunmuştur.

O ölünce, yerine babasının vasiyeti üzerine kardeşi **Süleyman** geçmiş ve halife olmuştur.

7- SÜLEYMAN BİN ABDÜLMELİK

a- Şahsiyeti

Halife **Abdülmelik**, kendi zamanındaki **"Fetret Devri"**ni binbir güçlükle bertaraf ettikten sonra, bir daha benzer hâdiselerin yaşanmaması için dört oğlunun yaş sırasına göre halîfe olmasını istemiş ve bu hususta herkesten biat almıştı. Kendisinden sonra büyük oğlu **Velid** halife olmuş, fakat O, iktidarının son zamanlarında babasının ar-

zusuna uymayarak kardeşi **Süleyman** yerine, kendi oğlu **Abdülaziz**'i veliahd yapmak arzusu ile devletin ileri gelenleri ile istişârelerde bulunmuştu. Bu hususta müspet mütalaada bulunanların başında **Haccac** ile Türkistan fâtihi **Kuteybe** vardı. **Süleyman** bu tavrından dolayı ağabeyine isyan hâlinde idi. **Velid**, O'nu tepelemeye hazırlandığı bir sırada vefat edince, **Süleyman** rahat bir nefes aldı. Fakat kendisinin veliahdlikten azli istikametinde kanaat bildirenleri unutmadı.

Süleyman, Velid'in vefatı sırasında Remle'de bulunuyordu. **Haccac**'la arası bozuk olan ve O'nun azli ile Horasan vâliliğinden uzaklaşmış olan **Yezid bin Muhalleb** de O'nun yanında idi.

Birlikte Şam'a gittiler. **Süleyman**, ihtilâfsız bir sûrette hilâfet makâmına geçti. İşe, kendisine muhâlif olan vâlileri tepelemekle başladı.

Haccac, bir yıl evvel ölmüş olduğu cihetle O'nun hışmından kurtulmuş oldu. Fakat O'na yakın kimseler ve âile efradı kurtulamadı.

Önce **Haccac**'ın baş düşmanı **Yezid bin Muhalleb**'i Irak'a vâli tayin etti. Sonra da **Haccac**'a yakınlığı ile bilinen Medine vâlisi **Osman bin Hayyan el-Mürrî**, Mekke vâlisi **Hâlid bin Abdullah el-Kasrî** azledildiler. Hindistan fâtihi **Muhammed bin Kasım** yalnız azledilmekle kalmadı, bir müddet Vâsıt'ta hapiste kaldıktan sonra idam edildi.

İspanya fâtihi **Mûsâ bin Nusayr**, daha kötü bir muâmeleye mâruz kaldı. Malı, mülkü müsâdere edildi[645] ve

645 *"**Süleyman**'ın gadrına uğrayanların ikisi de Endülüs fâtihleri **Mûsâ** ve **Târık** idiler. **Velid** her ikisini de Şam'a dâvet etmişti. **Mûsâ**, pek çok ganimetle Şam'a geldi ve **Süleyman**'ın huzuruna çıktı. İkisi de Endülüs fâtihleri oldukları hâlde birbirlerini itham ediyorlardı. Tuleytula'da ganimet olarak alınmış murassa bir masayı **Mûsâ** ele geçirdiğini söyleyince **Târık** itiraz etti ve kendisinin aldığını belirterek sakladığı bir aya-*

oğlu **Abdülaziz, Rodrich**'in dul eşi ile evlendi diye idam edildi. **Târık**'ın âkıbeti de **Mûsâ**'dan pek farklı olmadı. O da fakir ve zelil bir hayat sürmeye mahkûm edildi.

Meşhur Mâverâünnehir fâtihi **Kuteybe bin Müslim**, kazandığı zaferler dolayısıyla yerinden atılamayacak derecede kuvvetli idi. Fakat **Yezid bin Muhalleb**'in hîle ve desiselerine kolaylıkla mağlûp oldu. Âsî bir duruma düşürüldü ve Horasan'da **Kuteybe**'ye karşı ayaklanabilecek kuvvetli bir zümre meydana getirildi.

Kuteybe, bunun çok geç farkına vardı. Kendisinin azledildiği ve yerine **Yezid bin Muhalleb**'in getirildiği takdirde silâh kuvvetiyle buna engel olacağını, hattâ **Süleyman**'ı halife olarak tanımayacağını bildirdi.

Tamamen **Yezid bin Muhalleb**'in tesiri altında bulunan Halife, vakit kazanmak için O'na müspet cevap verdi ise de daha O'nun elçisi **Kuteybe**'ye varmadan azledildi.

Bunun üzerine **Kuteybe**, isyan ederek **Süleyman**'ı halîfe olarak tanımadığını ilân etti. Zafer dolu mâzisine güvenerek birliklerini yeni halîfeye karşı harekete geçirmek istedi. Fakat ordusunun büyük bir kısmı, O'nun aleyhine döndü. **Kuteybe**, bu durumda başarı ümidinin tamamen kalmadığını fark etmesine rağmen **Yezid**'in eline geçmektense ölmeyi tercih etti. Çarpışırken ölen **Kuteybe** ve kardeşlerinin başları kesilip Şam'a gönderildi.

Bu sûretle ağabeyi zamanındaki muazzam fetihleri gerçekleştiren büyük kumandanları bertaraf eden **Süleyman**, kendini sefahate verdi. Umûmiyetle Remle'de otururak eğlence âlemlerine daldı. Emevî saltanatının yıkılış

---

*ğını ortaya çıkardı. Buna kızan **Süleyman**, Mûsâ'yı cezalandırdı. O'nun yaşının 70 civarında olmasına bakmayarak kendisini dövdürdüğü, kızgın güneş altında bıraktığı gibi yüz bin miskal altın ödemeye de mahkûm etmişti."* (bkz: **Nûri Ünlü**- a.g.e., sh. 1019)

sebeplerinden biri olarak, eski kavim ve kabile kavgaları, O'nun zamanında yeniden filizlenip ortaya çıktı. Devrinin tek müspet işi, yeni bir İstanbul seferi olmuşsa da ondan da hiçbir netice hâsıl olmadı. Aynı şekilde Irak vâlisi yaptığı **Yezid bin Muhalleb**'e, Horasan vâliliğini de ilâveten verince, O, Cürcan ve Taberistan'ı fethederek **Kuteybe**'yi geçmek istediyse de pek çok kan dökmesine rağmen sadra şifâ bir başarı elde edemedi.

Ağabeyine, babalarının sıralamasını bozdu diye kızan **Süleyman**, kendisi de küçük kardeşi **Yezid**'in veliahdliğini kaldırarak, O'nun yerine kendi oğlu **Eyyüb**'ü veliahd ilân etti. O'nun kendisinden evvel ölümü üzerine, diğer oğlu **Davud**'u veliahd yapmak istiyordu ki, hastalandığından buna imkân bulamadı.

İşte tam bu sırada **Süleyman** üzerinde büyük tesiri olan ve dindarlığı ile tanınan **Recâ bin Hayva**'nın ısrarlı isteklerine boyun eğerek yeğeni **Ömer bin Abdülaziz**'i halef olarak tâyin etti. **Recâ**, halifenin yanından hiç ayrılmadı. O'ndan halefini belirten bir vasiyetnâme bile aldı.

Süleyman'ın, Safer 99 (Eylül 717) târihinde ölümü üzerine, **Recâ** bunu saklayarak Umeyye âilesi mensuplarını Dâbık Mescidi'nde topladı ve onlardan isim zikretmeden **Süleyman**'ın vasiyetnâmesinde bahsedilen yeni halifeye biat etmelerini talep ve bunu temin etti.

Bütün târihçilerin ittifakla belirttiğine nazaran, hilâfeti iki sene, sekiz ay sürmüş olan ve kırk üç yaşında, fazla yemek yediği için vefat eden **Süleyman**, fevkalâde kindar, bazen lüzumsuz yere haşin ve zâlim, sefahate meyyal, kadınlara düşkün ve fevkalâde oburdu. Zamanında süs ve debdebe, şa'şaalı ziyafetler, sefahat ve kadın âlemleri almış yürümüştü. Eğlenceler, O'nun zamanının modası hâline gelmişti. Dindar olmaya çalıştığı, muvaffak olamadığı,

ikaz edilince de müteessir olduğu ve oturup ağladığı rivâyet edilmektedir.

b- İstanbul Kuşatması

Aslında bu sefer, **Velid** zamanında plânlanıp hazırlıklarına başlanmıştı. Fakat O'nun genç yaşta, âni ölümü üzerine ordu harekete geçirilememiş ve bu, tamamlanması gerekli bir iş olarak halefi **Süleyman**'a kalmıştı. Zaten harekete hazır olan ordunun başına kardeşi **Mesleme bin Abdülmelik**'i geçirerek hareket emri verdi.

Bu, Arabların İstanbul'u fethetmek için dördüncü teşebbüsleri idi. Bu defa şehir, sadece karadan değil, denizden de kuşatılacaktı. Eylül 715'te harekete geçen **Mesleme**'yi durdurmak için İstanbul'dan gönderilen **Theodosius**, İmparator **II. Anastaslos**'a isyan ederek kendisini **"Bizans Kralı"** olarak ilân etti. Fakat Anadolu kumandanı **Leon** O'nu tanımadı. **Mesleme**, bu ihtilâftan istifade için **Leon**'la temasa geçti ise de, bundan bir netice hâsıl olmadı. Zira emrindeki kuvvetlerle İstanbul üzerine yürüyen **Leon**, imparator ilân edildi. Yeni imparator, sür'atle şehrin tahkimâtını takviye etti.

Bu yüzden İstanbul'u karadan ve denizden kuşatan Arablar, hiçbir netice elde edemediler. Donanmanın Nâra Burnu'ndan Trakya'ya asker çıkardı. Bunlar, şehri batı cihetinden kuşatırken, donanma da Marmara'yı geçerek Haliç'e girmek istedi. Haliç'i ağzı zincirle kapatılmış olduğundan içeri giremedi. Aksine hem donanma, hem de kara ordusu, kullanılan **"Rum Ateşi"**nden pek çok zarar gördü. Yiyecekleri yakıldı ve pek çok gemileri batırıldı. Bu sırada Mısır ve Kuzey Afrika'dan gönderilen yardıma âid gemiler de, **Leon**'un bir baskını ile batırıldı. O yıl İstanbul'da çok ağır bir kış oldu. Bu da soğuğa alışkın olmayan Arab asker-

lerinden pek çoğunun açlık ve fecî kış şartları dolayısıyla telef olmasına sebep oldu.

Bütün bu olumsuz şartlara rağmen muhasarayı devam ettiren İslâm ordusu, Eylül 717'de Bizans'a yardıma gelen Bulgarlar'ın arkadan hücumuna uğrayarak iki ateş arasında kaldı.

Halîfe **Süleyman** ise, üst üste emirler göndererek muhâsaranın devamını bildiriyordu. Nihayet İstanbul'a bir takviye kuvveti göndermek maksadıyla bulunduğu Mercidâbık'ta vefât edince, bu teşebbüs akîm kaldı. Yerine geçen **Ömer bin Abdülaziz**, orduyu geriye çağırınca, İstanbul'un bu dördüncü muhasarası da neticesiz bir sûrette nihâyete ermiş oldu.

8- ÖMER BİN ABDÜLAZİZ

a- Şahsiyeti

Babası, dördüncü Emevî Halifesi **Mervan**'ın oğlu **Abdülaziz**, annesi ise **Hazret-i Ömer**'in kızlarından **Ümmü Âsım**'dır. **Yezid**'in hilâfeti zamanında 680 yılında Medîne'de doğmuştur. Çocukluğu dayılarının (hâssaten dayısı **Abdullah bin Ömer**'in) yanında Medîne'de geçmiş, burada pek çok sahâbe ve tâbiînden (sahabe görmüş olan) insanlarla tanışıp onlardan feyz almıştır. Çok küçük yaşta hâfız olmuş, mükemmel bir dînî terbiye altında gerekli bütün ilimleri öğrendikten sonra Mısır'da vâli olarak bulunan babasının yanına gitmiştir. Babasının ölümü üzerine kendisini Şam'a dâvet eden Halife **Abdülmelik**, burada O'nu kızı **Fâtıma** ile evlendirmiştir.

Halîfe **Velid**, O'nu Hicaz vâliliğine tâyin etti (706). Burada yedi sene süren vâliliği esnasında, beş kere hac emirliği vazifesini îfâ etti. Medine'nin en önde gelen fakîhlerinden on kişilik bir istişâre meclisi kurdu. Vâli olarak

alacağı her kararı, atacağı her adımı, bu mecliste müzâkere ediyordu. Ayrıca bu meclise dâhil olanların, devlet memurlarını her ân murakabe etme hakkı vardı. O'nun, Hulefâyı Râşidîn devrini hatırlatan mükemmel vâliliği sebebiyle Medîne, **Haccâc** gibi zâlimlerden kaçanların toplanıp barındığı bir yer hâline geldi.

Halîfe **Velid**'in de müsâadesiyle Medîne'de ciddî îmar faaliyetlerinde bulundu. Mescid-i Nebevî'yi ve Hazret-i Peygamber'in içlerinde namaz kılmış olduğu bütün mescidleri tâmir edip genişletti.

Bu sırada Irak Vâlisi bulunan **Haccac**'ın sert icraatini tenkid etmesi, O'nun Medine Vâliliği'nden azlolunup merkeze alınması neticesini doğurdu (712). Buna rağmen O, **Haccac**'ı tenkid etmeye, **Velid**'in Şam'da yaptığı toplantılarda da devam etti. Çünkü halifenin danışma meclisine dâhildi.

Velid'den sonra hilâfet makâmına geçen **Süleyman** zamanında da bu vazifeye devam etti. O'nun Eylül 717'de âni ölümü üzerine -yukarıda anlatılmış olduğu şekilde- halîfe oldu. Bu hususta ki teklifi kabul etmek istemediyse de biat için toplanıp gelen insanların ısrarları karşısında hilâfet makâmına geçmeyi kabul etti.

İlk icraat olarak, mücâhidlerin daha fazla zâyiât vermelerini önlemek üzere İstanbul kuşatmasından vazgeçip orduyu geri çağırdı. Bu ordu zaten tükenmiş bir durumda idi. Dönüşü de meşakkatli oldu. Daha önce ele geçirilmiş olan Dârende'deki Müslüman halk, emniyet mülâhazası ile Malatya'ya nakledildi.

Ömer bin Abdülaziz, bütün târihçilerin ittifakı ile **"ilk dört halifenin beşincisi"** kabul olunmaktadır. Bu da O'nun dâhilî idâresinde görülen adâlet ve mükemmellikle sâbittir.

Kısacık hilâfetinin fârik vasıflarının nasıl olacağı, O'nun ilk hutbesinde söylediği şu sözlerden belli olmuştu:

"Ey İnsanlar! Kur'ân'dan sonra kitap, ***Muhammed*** *-sallallâhu aleyhi ve sellem-'den sonra da Peygamber gelmeyecektir. Biliniz ki ben, kanun koyucu değil, tatbik ediciyim. Bid'atçı değil, tâbî olanım. Hiç birinizden daha hayırlı değilim, ama içinizde yükü, en ağır olanınızım. Zâlimden kaçan kimse, zâlim değildir. Biliniz ki, yaradana isyan hususunda, kula itaat edilmez."*

Bu sözler, O'nun dedesi **Hazret-i Ömer**'in izinden yürüyeceğini gösteriyordu. Nitekim **"Biat Merâsimi"**nden sonra, hâzır olan ihtişamlı saltanat alayını dağıtıp şahsî katırı ile saraya geldi. Buradaki kıymetli ziynet eşyalarını hazineye gönderdi. Köle ve câriyeleri âzâd edip saraydan çıkardı. Kendisine ayağa kalkılmasını yasakladı. Gençliği bir vâli çocuğu olarak debdebe içinde geçen **Ömer bin Abdülaziz** sâde bir insan gibi yaşamayı tercih ederek saltanat ve ihtişam eseri olarak ne varsa lâğvetti.

Bütün malını, Beytü'l-mâl'e bağışladı. O derecede ki, karısı **Fâtıma**'ya babasının hediyesi olan mücevherleri bile hazineye hibe ettirdi. O'nu ya bu mücevherlerden veyahud da kendisinden vazgeçmek mecburiyeti ile karşı karşıya bıraktı.

Kendisine günde iki dirhemlik bir maaş takdir edip vefâtına kadar, bu kadar az bir para ile idâre etme yolunu tuttu. Hayatında **"delilik"** olarak vasıflandırdığı ilk gençlik yıllarından kalma hiçbir iz bırakmadı.

Önce, öteden beri zulüm ve adâletsizliklerinden şikâyetçi olduğu vâlileri azletti. Bunların yerine hakka, hukûka riayetkâr insanları tâyin etti. Sonra da Cuma hutbelerinde **Hazret-i Ali** ve evlâdı hakkında söylenegelen çirkin sözleri men etti. O çirkin sözler yerine şu âyet-i kerîmenin okun-

masını emretti ki, hâlâ devam etmektedir:

"Şüphesiz ki Allah, adâletli davranmayı, iyilikte bulunmayı ve akrabalara yardım etmeyi emreder. Fuhşu, kötülüğü ve zulmü yasaklar. Allah, sizlere düşünüp yapmanız için öğüt verir."[646]

İlk dört halife dışında hiç kimsenin hutbede medhedilmesine müsâade etmedi.

Cuma günlerini, halkın adâletten ayrılan memurlar hakkındaki şikâyetlerini dinlemeye ayırdı. Suçlulara, şer'î esaslar hâricinde muâmele edilmesini ve hâssaten dayak atılmasını yasakladı.

Bir komisyon kurup, Emevî Hanedânı mensuplarının şahsî servetlerini iktisab şekilleri îtibariyle inceletti. Haksız olarak elde edilmiş olan malları, gerçek sahiplerine veya hazineye intikal ettirdi. Bundan dolayı gizli ve âşikâr bir sûrette ölümle tehdid edilmişse de tuttuğu yoldan aslâ dönmedi.

O zamana kadar **"mevâlî"** denilen arap olmayan Müslümanlar, -âdeta- ikinci sınıf sayılıyordu. **Ömer bin Abdülaziz,** bu durumu tamamen ortadan kaldırarak bütün Müslümanlar'ın eşit ve aynı haklara sahip olduğunu ilân ve herkese kabul ettirdi. Aynı şekilde ülkesinde yaşayan Hıristiyanları da şer'î esaslar dâhilinde tamamen serbest bıraktı. Onların şikâyetlerini dinleyip mâruz kaldıkları haksızlıkları giderdi.

Fikir cereyânlarına karşı, asıp kesme yerine iknâ metodunu kullandı. Hâricîlerin pek çoğunu iknâ yoluyla, Ehl-i Sünnet îtikadı zümresine dâhil etti. Kadercilerin lideri **Gaylan ed-Dımeşkî**'yi bile, müzâkere ve münâkaşa yoluyla iknâ etmeyi başardı.

İrşad heyetleri teşkil ederek henüz müslüman olma-

646 Nahl Sûresi, âyet 90.

mış topluluklar nezdine gönderdi. Bu sâyede Berberîlerin yaşadığı bölgelerle Mısır, Hindistan ve Türkistan'da kitleler hâlinde müslümanlaşmalara şâhid olundu.

Mevcud vergi sistemini, şer'î esaslara göre yeniden nizamladı ve keyfî olarak konulmuş birçok vergiyi kaldırdı. Ayrıca hasta, sakat ve yaşlılara, Beytülmal'den maaşlar bağlattı.

Şam'daki ihtişamlı Emevî sarayını terk etmiş, vaktinin çoğunu, Halep civarındaki basit bir evde, kapısı herkese açık olarak geçirmiştir.

10 Şubat 720 tarihinde vefat ettiği zaman otuz dokuz yaşında idi. Ölümünün zehirlenme sonucu olduğunu söyleyen târihçiler de vardır.

O'nun sadece iki yıl, beş ay süren hilâfeti esnasında Çin'in kuzeyinden Pireneler'e kadar uzanan geniş bir imparatorlukta, bu derecede bir huzur, sükûn ve adâletin nasıl olup da temin edebilmiş olduğu kolay kolay izah edilemez. Hem de hiçbir sûrette şiddet kullanmadan!.. Herhâlde idâreci sıfatını taşıyan herkesin, O'ndan öğreneceği pek çok şey ve alacağı pek çok ders vardır.

b-Devrinin Vak'aları

Velid zamanında, doğu ve batı istikametinde baş döndürücü bir sür'atle ilerleyen fetih hareketinin, **Ömer bin Abdülaziz** zamanında hızının kesilmiş olduğu görülmektedir. Bunun sebebi, bu büyük şahsiyetin yeni ülkeler fethetmektense, fethedilen ülkelerin islâmlaştırılmasına daha büyük bir ehemmiyet atfetmesidir. Bu sebepledir ki O, birçok irşad heyetleri teşkil edip bunları Endülüs'ten Çin hududuna kadar her tarafa göndermiştir. Kitleler hâlindeki İslâmlaşmalar dolayısıyla vergi gelirlerinin azaldığı yolunda bir şikâyet mektubu gönderen vâlilere verdiği ce-

vapta **"Allah'ın, Hazret-i Peygamber'i bir vergi memuru olarak değil, hidâyet rehberi olarak gönderdiğini"** bildirmiştir.

Bununla beraber, O'nun şu kısacık hilâfeti zamanında bile bazı askerî harekâtlar vâkî olmuştur. Şöyle ki;

Ömer bin Abdülaziz'in hilâfet makâmına henüz geçtiği bir sırada devletin kuzey komşusu olan Hazarlar, İslâm toprağı olan Azerbeycan'a akınlar tertib edip pek çok müslümanı öldürmüş ve birçoklarını da esir etmişlerdi. Yeni halîfe, hiç tereddüt etmeden, **Hatim bin Numan** kumandasındaki bir kuvveti Hazarlar'a karşı sevk etti. Bu ordu, Hazarlarla savaşıp onları yendi. Hazarlar'ın vergiye bağlanması ile iktifâ olunup geriye dönüldü. Zira devletin hududları alabildiğine genişlemiş bulunduğundan, bunların hazmedilip islâmlaştırılması, yeni fetihlerden daha önemli bir mâhiyet arz etmekteydi.

Hattâ batı cephesinde de bazı fetihler gerçekleştirilmiş, fakat bunlarda da hududları sağlama almak ve mücâvir devletlere bir gözdağı vermek gâyesi ile hareket edilmiştir. Gerçekten Endülüs'teki birlikler, Pireneler'i aşıp Fransa içlerine doğru ilerlemişler, fakat hudud boyundaki Narbonne'yi alıp tahkim etmekle iktifâ eylemişlerdir.

Ömer bin Abdülaziz devrinin en ehemmiyetli vak'alarından biri de hadîs-i şerîflerin unutulup gitmesinin önlenmesi maksadıyla toplanıp tasnif edilmesidir. Dağınık şekilde ellerde ve dillerde dolaşan hadîs-i şerîflerin toplanması için vâlilere emirler göndermiş, dedesi **Hazret-i Ömer**'in Kur'ân'a yaptığı hizmetin bir benzerini de O, hadîsler için gerçekleştirmiştir. Kendisi de iyi bir muhaddis olan ve pek çok hadîs rivâyeti ile hadis ricâlinden biri olan **Ömer bin Abdülaziz**, bir hadîs-i şerîfi doğru tesbit için çölde yaşayan bir râvî duysa, hemen O'nun nezdine bir me-

mur göndermiştir. Rahmetullâhi aleyh!..

9- II. YEZİD BİN ABDÜLMELİK

a-Şahsiyeti

Ömer bin Abdülaziz'in vefatı üzerine, **Abdülmelik**'in vaktiyle yaptığı sıralamaya göre, O'nun üçüncü oğlu **Yezid**, hiçbir muhâlefetle karşılaşmadan Hilâfet Makâmı'na geçti (720).

"II. Yezid" diye anıldığı gibi, **I. Yezid**'in kızı olan annesi **Atîka**'ya nispetle **Yezid bin Atîka** diye de isimlendirilmiştir. **Yezid**, bu makama geçmeden önce, **Haccac**'ın yeğenlerinden biriyle evlenmiş ve hattâ O'ndan olan çocuklarından birine **Haccac** adını vermişti.

II. Yezid, hafifmeşrep bir insandı. Sarayında eğlencelerle vakit geçirip idâreyi vâlilere bıraktı. Silik bir şahsiyet olan **II. Yezid**, dört sene hilâfet makamında kaldıktan sonra m. 724'te normal eceli ile vefât etti.

b-Muhalleb'in İsyanı

Evvelce anlatılmış olduğu üzere, yedinci Emevî Halifesi **Süleyman**, **Haccac**'a yakınlığı olan bütün kumandanları bertaraf etmiş ve O'nun âilesi efrâdına da yapmadık zulüm bırakmamıştı. Bu icraatlarda kullandığı vâsıta ise, **Haccac**'ın düşmanı **Muhalleb**'di.

Adâleti ile cihan tarihinde ün salmış olan **Ömer bin Abdülaziz**, **Muhalleb**'i hapse attırmıştı. O'nun vefâtı ile neticelenen hastalığı esnâsında hapisten kaçmayı başarmış olan **Muhalleb**, Basra'ya gitti. **Haccac** âilesinin damadı olan **II. Yezid**, başa geçince O'nun kendisini cezalandıracağını düşünerek gizli gizli bir isyan hazırlığına koyuldu.

Basra'da merkeze bağlı kâfi derecede asker bulunmamasından ve Arap kabileleri arasındaki ihtilâflardan

istifade ederek kısa zamanda etrafına büyük bir kalabalık toplamayı başardı. Ezd ve Rebîa kabilelerini kendine bend etti. Buna mukâbil Temim ve Kays kabileleri, O'na karşı çıkarak Kûfe vâlisinin yanında yer aldılar.

Ortaya çıkan ilk çatışmada **Muhalleb** taraftarları gâlip geldi. Kûfe vâlisi **Adî bin Ertad** esir alındı. Bundan sonra cesâreti artan **Muhalleb**, merkezî hükümet aleyhine olarak, halka **"umûmî bir cihad"** dâveti yaptı.

O sırada Kûfe'de bulunan meşhur İslâm âlimi **Hasan-ı Basrî** hazretlerinin isyan ateşini söndürmek için sarfettiği gayretten bir netice hâsıl olmadı. İsyan ve ihtilâllere teşne olan Basra halkı, büyük bir ekseriyetle **Muhalleb**'in etrafında toplandı. Kısa zamanda Ahvaz, Fars ve Kirman bölgeleri halkı da O'na katıldı. Horasan ise, merkeze bağlı kaldı.

Muhalleb, Kûfe (Necef) üzerine yürüdü. Kûfelilerin pek çoğunun da O'na iltihâkı ile isyan bir hayli genişleyip yayılmış oldu. Bunun üzerine **Mesleme bin Abdülmelik** kumandasında büyük bir Suriye ordusu bölgeye gönderildi. Bu iki kuvvet, 24 Ağustos 720 tarihinde Kûfe yakınlarında karşı karşıya geldiler. Suriye ordusu karşısında tutunamayan isyancılar, kurt düşmüş koyun sürüsü gibi dağıldılar. **Muhalleb** de kardeşleri ve âile efradı ile birlikte kaçıp Basra'ya geldi. Buradan gemilerle Hindistan'a kaçmak isterlerken yakalanıp kılıçtan geçirildiler. **Muhalleb** âilesinin kadınları ise, esir pazarında satıldı.

c-Devrindeki Fetihler

II. Yezid, Ömer bin Abdülaziz'in kurduğu esası değiştirip Arab olmayanlardan -müslüman oldukları hâlde- yeniden vergi alınmasını emretti. Bu yüzden Berberîler, Afrika'ya vâli olarak tâyin edilmiş olan **Yezid bin**

Müslim'i öldürdüler. O'nun yerine eski vâliyi geçirerek vergi vermekten imtinâ ettiler. **II. Yezid**, bu emr-i vâkii kabul etmek mecburiyetinde kaldı.

Kuteybe'den sonra Türkistan istikametindeki fetihlerde bir duraklama başlamış ve hattâ üstünlük bu fetihlere direnenlere geçmişti. Türkeş Kağanlığı, Arab hâkimiyetini kabul etmiş olan bazı beylikleri de isyan ettirip beraberine alarak Semerkand üzerine askerî bir harekâta girişti (720-21).

Horasan Vâlisi **Saîd bin Amr**, bunlara karşı başarılar elde etmişse de netice olarak ağır bir hezimete uğradı. Buna rağmen de Türkeşleri geri püskürttü. Fakat onlarla işbirliği etmiş olan mahallî beyliklerin halkını ağır bir sûrette cezalandırdı.

Saîd azlolunarak O'nun yerine **Müslim** tâyin olundu. **Müslim**, 723-724 yıllarında bu bölgede bazı başarılar elde ederek Afşina'ya kadar ilerledi. Fergana'ya doğru ilerlerken Halife **II. Yezid**'in ölümü ve yerine **Hişam**'ın geçmesiyle patlak veren karışıklıklar üzerine **Müslim**, ileri harekâtı durdurdu.

II. Yezid zamanında en çetin mücâdele, kuzeydeki Hazar Devleti ile olmuştur. Hazarlar, ülkelerinin hududuna dayanan İslâm fütûhâtının kendi ülkelerine sıçramasından endişe ederek çoktan beri Emevî Devleti'nin iç karışıklıklarından istifâde ile tecâvüzlerde bulunuyorlardı. **II. Yezid**, onları, gözlerini korkutup sindirmek gâyesiyle üzerlerine **Süheyl el-Nahiranî** kumandasında kuvvetli bir ordu sevk etti.

Bu ordu, -o sırada en güçlü bir zamanında bulunan- Hazarlar'ın otuz bin kişilik kuvveti karşısında mağlûp oldu. Bunun üzerine **II. Yezid**, oraya **Cerrah bin Abdullah el-Hakemî** kumandasında daha büyük bir ordu gönderdi.

Cerrah, Hazarları gâfil avlayarak müthiş bir sûrette mağlûb etti. Birçok Hazar şehir ve kasabasını fethederek onların en mühim şehirlerinden biri olana Belencer'i kuşattı. Kışın yaklaşması sebebiyle daha kuzeye gitmeyi doğru bulmayarak güneyde Ermeniye'ye çekildi. (724) Burada tekrar toparlanan Hazarların hücumuna mâruz kaldıysa da bunu kolaylıkla geriye püskürttü.

II. Yezid zamanında, Anadolu üzerine yapılmakta olan seferlere devam olunmuşsa da birkaç şehir ve kasaba ele geçirmekten başka bir netice elde edilememiştir.

720-721 yılında **II. Yezid**'in emriyle Sicilya Adası'na karşı bir sefer tertip olunmuştur ki bu, târihte bir ilkti. Aynı şekilde İspanya fütûhâtı da Fransa içlerine doğru şümûllendirilmek istenmiş, fakat pek başarılı olunamamıştır.

10- HİŞÂM BİN ABDÜLMELİK

a-Şahsiyeti

Hişam, Abdülmelik'in halife olan dördüncü evlâdıdır. **II. Yezid**, babası **Abdülmelik**'in vasiyeti îcâbınca kardeşi **Hişam**'ı birinci, kendi oğlu **II. Velid**'i ise ikinci veliahd tâyin etmişti. Bu sebeple **Hişam**, ihtilâfsız bir sûrette 724 yılında hilâfet makâmına geçti.

6 Şubat 743 tarihindeki vefâtına kadar, yirmi yıl müddetle bu makâmda kalmasına rağmen, devri pek parlak olmamış, Abbâsîlerin propogandalarına müsâid bir zemin olmuştur. En büyük kusuru, servet toplama hırsı idi. Devleti, -âdetâ- gelir getiren bir çiftlik addediyordu. Şu sebeple, O'nun devrinde en başarılı olan müessese, mâliye müessesesi idi.

Dindarları rencide edecek hiçbir davranışı görülmemiştir. Zira debdebe ve ihtişamdan hoşlanmayan ve mütevâzî yaşamayı seven bir şahsiyeti vardı. Bu sebeple

Şam'daki meşhur Emevî sarayını terk ederek Rusafe'de basit bir sûrette ikamet tercih etmiştir.

Gayr-i müslimlere de müsâmahalı davranan **Hişam**, çok çalışkan, dürüst ve dindarâne yaşayan biri olduğu hâlde, halk tarafından aslâ sevilmemiştir. Sevilmemesinin birinci sebebi, -hiç şüphesiz- ağır vergi yükü idi. Vâlilerin vergi toplarken yaptıkları zulümlere aslâ müdâhale etmemiştir. Bu sebeple O'nun bu uzun saltanatı, geniş halk kitleleri için büyük bir ümitsizlik ve bedbinlik devri olmuştur.

b-Devrinin Vak'aları

aa- Irak İsyanı

Hişam, iktidara geçer geçmez, ağabeyi **II. Yezid**'in tâyin ettiği vâlilerin çoğunu vazifeden uzaklaştırdı. Bunlardan biri de kabileler arası kavgalarda tarafgir davranan Irak Vâlisi **Ömer bin Hubeyre** idi. O'nun yerine **Haccac**'ın yetiştirmelerinden biri olan **Hâlid**'i tâyin etti.

Daha önce Mekke Vâliliği yapmış olan **Hâlid**, **Halife Süleyman** tarafından **Haccac**'a yakınlığı sebebiyle tasfiye olunmuştu. **Hâlid**, Irak'ta on beş sene vâlilik yaptı. Bu müddet zarfında orada vaktiyle **Haccac**'ın temin ettiği huzur ve sükûnu yeniden tesis etti. Çok geniş îmar faaliyetlerine girişti. Su kanalları açarak, bataklıkları kurutarak ziraati geliştirip gelir artışı sağladı. Fakat artan gelirin bir kısmını kendine aldığı için zamanla pek çok düşman sahibi oldu. Bunların uğraşması sonunda 738 yılında azledildi. Yerine **Yusuf bin Ömer** tâyin edildi.

Bu yeni vâlinin tâyininden kısa bir müddet sonra, Irak'ta büyük bir isyan patlak verdi. Şöyle ki;

Hazret-i Ali'nin torunlarından **Zeyd bin Ali bin Hüseyin**, bir vesile ile Kûfe'ye gelmiş ve Şiîler'in eline düşmüştü. Bunlar, Emevî saltanatına baş kaldırmak için

her an bir bahane arıyorlardı. **Zeyd**'i bu maksadla kullanabileceklerini düşünerek harekete geçtiler. Evvelâ **Zeyd**'i Emevî hilâfetinin yıkılacağı zamanın gelmiş olduğuna, Kûfelilerin bu gâye için yüz bin asker çıkarabileceğine, az miktardaki Suriye ordusunun buna karşı koyamayacağına inandırdılar.

Zeyd'in, burada kaldığı on ay zarfında yürütülen gizli bir faaliyet neticesinde on beş bin kişi, teşekkül ettirilen gizli orduya kayıt yaptırdı. Yeni vâli **Yusuf bin Ömer**, önceleri bu çalışmadan haberdâr olamadıysa da sonunda yakalanan iki ihtilâlcinin itirafları üzerine duruma vâkıf oldu.

Vâli, bu itirafçılardan, **Zeyd**'in 6 Ocak 740 Çarşamba günü harekete geçeceğini öğrenince, bir gün evvel isyanın elebaşılarını, az sayıda Suriyeli askerle tevkif etti.

Zeyd, ertesi gün bunları kurtarmak için harekete geçtiyse de başarılı olamadığı gibi kendisi de bir ok isâbeti ile vefat etti. Bu sûretle büyümek istidadında olan Irak İsyanı kolaylıkla bertaraf edilmişse de daha sonra Mâverâünnehr ve Kuzey Afrika'da da benzer isyanlar çıkmış ve bunlar **Hişam** devrinin belli başlı gâileleri olmuştur. Çünkü **Ömer bin Abdülaziz**'in Arablarla Arab olmayan arasındaki farkları kaldırıp bütün Müslümanları vergi vesâir hususlarda eşit kılan tatbikatı kaldırılarak eski usûllere dönülmüştü. Bu ise, ırkan Arab olmayan Mâverâünnehir ve Kuzey Afrika gibi bölgelerde müthiş bir huzursuzluk doğurmuştu.

Hişam, askerî bir karaktere sahip olmamasına rağmen devlet otoritesine karşı böyle baş kaldırmaları en kanlı bir sûrette bastırmakta aslâ tereddüt etmemiştir.

bb- Mâverâünnehir'deki İsyan ve Fetihler

Hişam zamanında bilhassa vergi adaletsizliği ola-

rak Arab'ın gayrisi insanlara karşı icrâ edilen zulümlerin bir reaksiyonu (aksülameli) da Türklerle meskûn olan Mâverâünnehir'de ortaya çıkmıştır. Burada vâli olarak bulunan **Eşres bin Abdullah**'ın vergi tahsilinde tatbik ettiği şiddet kısa zamanda yaygın bir isyana sebep oldu.

Semerkand Hükümdarı **Gurek**'in de katılması ile isyan büyüyüp her tarafa yayıldı. **Eşres**, bir taraftan Buhârâ'yı kuşatırken, bir kısım birliklerini de civardaki isyancılar üzerine gönderdi. Bunlardan biri, Türkeş Hakanı tarafından imhâ edildi. Fakat bu sırada İslâm ordusuna **Cüneyd bin Abdurrahman** kumandasında yardımcı bir kuvvet geldiğinden, Türkeş Hanı, kuşatma altındaki Buhârâ'ya yardıma cesaret edemedi. Bu sebeple uzun bir muhâsaradan sonra Buhârâ 729 yılında yeniden itaat altına alındı.

Cüneyd, Mâverâünnehr'e **Eşres**'in azli fermanıyla gelmişti. O, her tarafta mantar gibi zuhûr eden isyanlarla uğraşırken, Türkeş Hakanı **Su-lu**'nun Semerkand'ı kuşatmaya kalkışması üzerine o tarafa yöneldi. Güzergâhta Türkeş Hakanı'nın adamları tarafından pusuya düşürülüp pek çok zâyiat vermesine rağmen Semerkand'ı kurtarmaya muvaffak oldu.

Burada başarı elde edemeyen Türkeş Hakanı **Su-lu**, bu defa Buhârâ'yı kuşattı. Fakat Buhârâ'nın imdadına koşan **Cüneyd**, Türkeş Hakanı'nı kaçırmayı başardı. 734 yılında **Cüneyd**'in Horasan vâliliğinden azli üzerine **Hâris bin Sureye**'nin Toharistan'daki isyanı ile karşılaşıldı.

Yeni vâli **Esed bin Abdullah**, O'nunla mücâdele ederken **Hâris**'le birlikte hareket eden **Huttal**'ın Türkeş Hakanı tarafından desteklenmesi üzerine bu defa onun üzerine giden **Esed**, pek çok zâyiât verdi. Karluk Yabgusu'ndan (hükümdarından) da destek alan Türkeş Hakanı **Su-lu**, **Esed**'i takibe koyulduysa da 19 Aralık 736 tarihinde vâki

olan karşılaşmada öldürüldü.

739 yılında, bölgedeki muhârebelerde eski bir geçmişi olan **Nâsır bin Seyyar**, Horasan Vâlisi tâyin edilince Arablarla Arab olmayanlar arasındaki vergi adaletsizliğini kaldırdı. Bu sebeple bölgede sulh ve sükûn sür'atle tees-süs etti. Böylece bölgenin asayişinden emin olan yeni vâli, 740 yılı sonlarında Uşrusana ve Şaş üzerine akınlar yaparak fetih hareketini tekrar canlandırmaya muvaffak oldu. Fergana üzerine yürüyerek burayı da sulh yoluyla devlete bağlamaya muvaffak oldu.

cc- Hazarlarla Mücâdeleler

Hişam zamanındaki en büyük askerî gâile, devletin kuzey komşusu Hazarlar'la olan mücâdelelerdir. **Hişam,** bölgeye selefi **II. Yezid** tarafından tâyin edilmiş olan kumandan **Cerrah bin Abdullah**'a yardımcı kuvvetler göndererek O'ndan Hazarları mutlak olarak itaat altına almasını istedi.

Hazarlar, böyle bir hareketi tahmin ettiklerinden dolayı komşu devletlerden bu müşterek İslâm tehlikesine karşı destek temin etmiş olduklarından hazırlıklıydılar. Bu sebeple **Cerrah,** Hazar ülkesine yaptığı akınlarda başarılı olamadı. Bu sebeple azlolunarak yerine **Mesleme bin Abdülmelik**, yani Halife'nin kardeşi kumandan olarak tayin olundu.

Mesleme'nin **Saîd bin Amr** kumandası altındaki öncü kuvvetleri muvaffakıyetle Hazar içlerine ilerlediler. Ardından gelen asıl ordu, ileri harekâta geçerek Barda'a üzerinden el-Bâb'a geldi ve burasını fethetti. Hazarlar, bunun intikamını almak için Azerbaycan'a saldırdılarsa da başarılı olamayıp geriye püskürtüldüler.

Mesleme, Hazarlara karşı başarılı savaşlar yapar-

ken görülen lüzum üzerine geriye çağrıldı. Yerine tekrar **Cerrah** tâyin edildi. **Cerrah** daha süratle hareket ederek Hazarlar'ın başşehri El-Beyde'ye kadar ilerledi. Kışın yaklaşması üzerine Azerbaycan'a çekildi. Bundan istifâde eden Hazarlar, bir Azerbaycan şehri olan Erdebil'e kadar sarktılar. Komşularından yeni yeni takviyeler almış olan Hazarlar, buradaki İslâm ordusunu yenip başta kumandanları **Cerrah** olmak üzere pek çok mücâhidi şehid ettiler.

Bu cephede tâ **Hazret-i Ömer** zamanından beri sürüp giden muharebelere bir son verebilmek için daha büyük bir kuvvete ihtiyaç olduğunu düşünen **Hişam**, oraya amcazâdesi **Mervan bin Muhammed**'i vâli ve kumandan olarak tayin etti. Emrine de yüz bin kişilik kuvvetli bir ordu verdi. **Mervan**, buralarda büyük başarılar kazandı. 737 yalında iki koldan Kafkasları geçerek Hazarların başşehri El-Beyde'ye kadar her yeri fethederek ilerledi. Bütün karşılaşmalarda mağlûp olan Hazarlar'ın hakanı, ülkesinin kuzeyine kaçmıştı.

Buradan muhâsara altındaki başşehrini kurtarmak üzere Hazar **Tarhan** kumandası altında kırk bin kişilik bir yardım kuvveti göndermişse de bu ordu **Mervan** tarafından müthiş bir sûrette mağlûp edilince, sulh istemek mecburiyetinde kaldı. O'nun teklifinin, ancak kendisi Müslüman olursa, kabul edilebileceği bildirilince de kerhen ve mecbûren İslâm'ı kabul etti ve eski başşehrine dönmesine müsâade edildi.

çç- Anadolu Gazaları

Anadolu üzerine periyodik seferler âdeta bir an'ane hâlini almışken, Halife **Süleyman**'ın başarısız İstanbul kuşatmasından sonra kesintiye uğramıştı. **Hişam**'ın hilâfet makamına geçmesiyle her yaz tekrarlanan bu gazâlar

yeniden hızlandı. **Hişam**, Bizans hudûdundaki kale ve garnizonları takviye etmeye büyük ölçüde ehemmiyet verdi. 726 yılında **Mesleme bin Abdülmelik** kumandasındaki kuvvetler, Kayseri'ye kadar ilerlediler. Ertesi yıl İznik'e kadar gelip birçok başarılı muharebeler sonunda külliyetli ganimetler elde ettiler. Bu seferde Halife **Hişam**'ın iki oğlu **Muâviye** ve **Süleyman, Mesleme**'nin emrinde birçok yararlılıklar gösterdiler. Meselâ **Muâviye**'nin Kapadokya'da bazı kasabaların alınmasının asıl müessiri olduğu bilinmektedir.

Fakat her yıl tekrarlanan bu Anadolu gazâlarında asıl temâyüz eden şahsiyet, daha sonra ismi âdeta efsâne hâline gelecek olan **Abdullah el-Battal**'dır.

Bu, devamlı yapılan sefer ve gazâların biri de 740 yılında gerçekleşmiştir. Bu seferde Müslümanlar Afyonkarahisar yakınlarında Akrainos'ta yapılan bir savaşta mağlûp oldular. Pek çoğu kılıçtan geçirildi ki, **Battal** da onlar arasında idi. **Battal Gâzi**, Osmanlı'da bir askerî sınıf olan akıncı teşkilâtının kurucusu veya babası sayılsa, gâliba doğrudur. Rahmetullâhi aleyh...

dd- İspanya'daki Hadiseler

Ömer bin Abdülaziz zamanında idarî düzenlemeler için İspanya'ya gönderilen **Semh bin Mâlik**, bazı îmar faaliyetleri yanında savaşlar yapmaya da mecbur kaldı. Zira ülkenin kuzeyinde isyan vardı. **Semh**, bunlar üzerine bir sefer tertip edip Astorya dağ bölgelerini ele geçirdi. Narbon (Narbonne)'u aldıktan sonra Tulos (Toulouse)'u kuşattı ise de **Semh**'in şehid düşmesi yüzünden (721), İslâm ordusu geri çekildi. Yerine **Süheym el-Kelbî** vâli tayin olundu. Yeni vâli, üç-dört sene bir hazırlık yaptıktan sonra fetih hareketini yeniden başlattı.

Güney Fransa istikametinde ilerleyerek Karkason (Carcassonne) ile Nim (Nimes) şehirlerini fethettikten sonra Ron (Rhone) Vâdisi boyunca ilerledi. Sonra kuzeye yönelerek Burgon (Bourgogne) bölgesine girdi. Fakat O'nun âni bir sûrette ölümü üzerine, bu başarılı fetih hareketi sekteye uğradı.

Bununla da kalmayıp Berberîler arasında karışıklıklar çıktı. Bunun sebebi de **Ömer bin Abdülaziz**'in Arablarla, Arab olmaya Müslümanları her türlü hak ve vecîbelerde eşitleyen âdil tatbikâtından vazgeçilmiş olması idi. Kendilerine esir muâmelesi yapılan Berberîler isyan ettiler.

İsyancıların lideri **Munaza**, Hıristiyanlarla işbirliği ederek ülkenin kuzeyinde istiklâlini ilân etti. İspanya'ya üst üste vâli tâyin edilen **Yahya**, **Huzeyfe**, **Osman** ve **Heysem**'den hiç biri başarılı olamadı. Zira Arablar, aralarına sızan Bâtınî görüşler sebebiyle birbirleriyle ihtilâf hâlinde idiler. Bu karışıklık, oraya **Abdurrahman bin Abdullah el-Gâfikî**'nin vâli olarak gönderilmesine kadar devam etti. Bu değerli kumandan, dâhilî isyan ve ihtilâfları kolayca bastırdıktan sonra (728), fetih hareketlerini yeniden başlattı.

Fransa içlerine doğru batı istikâmetinde harekete geçen **Gâfikî**, Bordo (Bordeaux) önlerinde kendisini karşılayan Fransız kuvvetlerini mağlûp ederek burayı ele geçirdi. O'nun niyeti de aynen **Mûsâ bin Nusayr**'ınki gibi, bütün Avrupa'yı baştan başa çiğneyip geçerek Bizans'ı batı yakasından kuşatmaktı. Böylece Hilâl'in iki ucunu İstanbul üzerinde birbirine kavuşturmak istiyordu. İlerlemeye devam eden **Gâfikî**, Burgonya'yı ve Lion'u alıp Sen Nehri'ne ulaştı.

Fethettiği yerlerde garnizonlar kurup buralara kâfî miktarda asker yerleştiren **Abdurrahman el-Gâfikî**,

Paris'e yöneldi. Fakat hesapsız ganimet elde eden müslüman askerlerin çoğu daha ileri gitmeyip geri dönmek istiyorlardı. **Abdurrahman**, onları ikna etmeye çalışırken Fransızlar da Austrasia dukası **Charles Martel**'e baş vurarak O'ndan yardım istediler. O da civar dukalıkları harekete geçirerek büyük bir kuvvetle, Polters'e kadar ilerlemiş olan İslâm ordusunun karşısına çıktı.

Burada Ekim 732 tarihinde birkaç gün süren çarpışmalarda Müslümanlar -maâlesef- mağlûp oldular. Çünkü isteksiz çarpışıyorlardı. Kumandanları **Abdurrahman el-Gâfikî**'nin şehid olması sebebiyle geri çekildiler. Avrupa'nın kaderini değiştirecek olan bu savaş, **Charles Martel**'in değil de Müslümanlar'ın zaferiyle neticelenseydi, durumun ne olacağını meşhur İngiliz tarihçisi **Gibbon** şöyle ifade etmektedir:

*"Eğer Müslümanlar, Poetie'de gâlip gelmiş olsalardı, bugün Oxford'da Kur'ân tefsirleri okutulacak ve sünnet edilmiş milletin önünde minberlerde **Muhammed**'in dininin kudsiyeti ve doğruluğu isbat edilecekti. Franklar'ın Hıristiyan Avrupa için gördükleri iş büyüktü."*

Bir başka tarihçi de:

"Müslümanların Poetie'de mağlûp olmaları, ilim ve medeniyetin Avrupa'ya girişini sekiz asır geri bırakmıştır." demiştir.

Bu savaşta Müslümanlar, kumandanlarının şehid olması sebebiyle geri çekilmişlerse de **Charles Martel**, onları tâkibe cesaret edememiştir. Üstelik Halife **Hişam**, Franklarla mücâdeleye devam edilmesini istiyor ve bu hareketi ısrarla destekliyordu. **Abdurrahman el-Gâfikî**'den sonra oraya tâyin edilen **Abdülmelik bin Katan**, âtıl davranması sebebiyle Halife **Hişam** tarafından muâheze edildiğinden dolayı harekete geçmişse de Pirenelerdeki Hıristiyanlar ta-

rafından durdurulunca azledilmiş, yerine **Ukbe bin Haccac** tayin edilmiştir.

Ukbe, harekete geçip Saragossa'ya geldiğinde Kuzey Afrika'da patlak veren yeni bir Berberî isyanını bastırmakla vazifelendirilmiş ve bu sebeple İspanya'daki ileri harekât nihayete ermiştir.

11 - II. VELİD BİN II. YEZİD

Halîfe **II. Yezid**, hilâfeti kardeşi **Hişam**'a vasiyet etmiş ve bu vasiyette oğlu **Velid**'i de O'nun veliahdi ilân etmişti. **Hişam**, zevk ve eğlence düşkünü olan bu yeğenini veliahdlikten azletmek istedi ise de akrabalarının muhâlefeti sebebiyle bu emelini gerçekleştiremedi. Fakat amcasının baskılarına tahammül edemeyen **Velid**, Filistin'in doğusunda tenhâ bir çöle çekilerek istediği gibi sefih bir hayat sürmeye başladı. **Hişam**'ın 743 yılında vefâtı üzerine Şam'a gelerek hilâfet makâmına geçti. Hâlbuki halifeliğe hiç de lâyık bir kimse değildi.

İlk icraat olarak, gerek sarayda ve gerekse taşra vilâyetlerinde **Hişam**'ın işbaşına getirdiği insanları tasfiye etti. Yerlerini, kendisi gibi ayyaş ve zâlim insanlarla doldurdu. Etrafına topladığı sarhoş ve dalkavuk insanlarla tekrar halkın gözünden uzak olan çöle çekildi. Kendi tâyin ettiği insanların maaşlarını artırdı ve **Hişam**'ın doldurduğu hazineyi, kısa zamanda çeşitli israf hareketleriyle tam takır bir hâle getirdi.

Av köpeklerini ve atları pek sever, sık sık dalkavukları ile av partileri tertip ederdi. Elinde kadeh olduğu hâlde âyet okur, hocalarla dînî münakaşalara dalar, istediği gibi cevap vermeyenlere hakaretler ederdi. Bir gün yine sarhoş kafa ile Kur'ân-ı Kerîm'den tefe'ül etmiş, kendisi gibi fâsıkları kınayan bir âyet çıkınca, elindeki kitabı havuza fır-

latmış, bununla da hırsı dinmeyince havuzdaki Kur'ân'a ok atmış olması, O'nun ne derecede fısk ve fücur ehli olduğunu göstermeye kâfî bir misaldir.

Bu kötü ahlâkı ile Emevî saltanatının yıkılışını hazırlayan **II. Velid**, kısa zamanda herkesin nefretini celbetmiş olduğundan, bu makamdan azli çareleri aranmaya başlanmıştır. Bulunan namzed de **I. Velid**'in oğlu **Yezid** oldu. Kısa zamanda tamamen gayr-i memnun olan halk, O'nun etrafında toplandı.

II. Velid, çölde sâzendeler, hânendelerle içki âlemlerinde vakit geçirmekteyken, O, taraftarları ile Şam'a gelip buradaki mahdud olan muhâfızları bertaraf edip sarayı ele geçirdi. Herkes gelip O'na biat etti.

Sıra **II. Velid** üzerine gitmeye gelince, ancak iki bin kadar gönüllü bulunabildi. Fakat bu kadarcık bir kuvvet bile **II. Velid**'i alaşağı etmeye kâfî geldi. O, gayet kuvvetli bir insandı. Yiğitçe vuruştu. Sonra kaçıp bir kaleye sığındı ve bu dengesiz adam, burada Kur'ân okumaya başladı. Kale basılarak 17 Nisan 744'te öldürüldü. Emevîlerin târihinde ilk defa bir darbe ile halife değişikliği gerçekleşmiş oldu. Bu darbeyi yapan da **"III. Yezid"** ünvânı ile O'nun yerine halîfe oldu.

12- III. YEZİD BİN I. VELİD

III. Yezid, 17 Nisan 744 tarihinde halktan biat aldıktan sonra onları büyük câmie toplayarak uzun bir hutbe irad etti. Bu uzun hutbenin hülâsâsı, O'nun kendisini **Ömer bin Abdülaziz**'i örnek ittihaz ederek hareket edeceği tarzında idi. O'nun takvâ ve adâletle yürüttüğü idârenin hususiyetlerini sayıp döktükten sonra o sûretle hareket edeceğini bildirdi ve:

"-Eğer bunları yapmazsam, beni azledebilir veya

cezalandırabilirsiniz. Benden daha lâyık bir kimse varsa, başınıza getirin; O'na ilk biat edecek kişi ben olacağım." diyerek nutkunu bitirdi.

Böyle söylemesine rağmen, tâyinlerde tarafgirlik yaptı. Her tarafa istinadgâhı olan Kelb Kabilesi mensuplarını tâyin etti. Etrafında Kays Kabilesi'nden hiç kimseyi barındırmadı.

Buna rağmen Mısır, Irak, Horasan, Sicistan ve Sind gibi birçok vilâyet, ihtilâfsız bir sûrette O'na biat edip bağlılıklarını bildirdiler. Azerbaycan gibi bazı vilâyetler ise, biat etmemekle beraber isyana da teşebbüs etmediler. İdârî tatbikatı görmek üzere beklemeye koyuldular. Fakat fazla beklemelerine lüzum kalmadı. Zira **III. Yezid**, 25 Eylül 744 tarihinde normal bir ecel ile öldü. O'nun beş aylık iktidar döneminden sonra, yerine veliahdi olan kardeşi **İbrahim** geçti.

13- İBRAHİM BİN I. VELİD

III. Yezid'e biat etmeyip beklemeyi tercih etmiş olan Azerbaycan vâlisi **Mervan bin Muhammed, İbrahim**'in hilâfet makâmına geçmesiyle isyan bayrağını kaldırdı. On iki yıldan beri Kafkaslar'da Hazarlarla mücadele etmekte olan **Mervan**'ın emrinde kuvvetli bir ordu vardı.

O, **II. Velid**'in öldürülmesini protesto etmiş, fakat fazla ileri gitmeyip beklemeyi tercih etmişti. Ancak boş da durmamış, bir taraftan ordusunu nizam ve intizama sokup takviye ederken, diğer taraftan da kıyam için pek çok kimse ile irtibata geçip hazırlığını tamamlamıştı. **İbrahim bin Velid**'in hilâfet makâmına geçişini fırsat bilerek **II. Velid**'in mirasçılarını korumak gibi basit bir bahane ile isyan etti.

Ordusu ile Suriye üzerine harekete geçti. Güzergâhta kendilerini mağdur hisseden Kays Kabilesi mensupları da

O'na katıldılar.

Merkez-i hükümet adına hareket eden eski halife **Hişam**'ın oğlu **Süleyman**'ın emrindeki kuvvetlerle yaptığı savaşı kazanan **Mervan**, 7 Aralık 744 tarihinde Şam'a gelerek halifeliğini ilân etti. **Mervan**, ondördüncü ve son Emevî halifesi oldu. **Süleyman**, **İbrahim**'le birlikte Kelblilerin merkezi olan Tedmür'e kaçtı.

14- II. MERVAN BİN MUHAMMED

II. Mervan, halife olur olmaz, hükümet merkezini Harran'a nakletti. Burası Kays Kabilesi'nin çoğunlukta olduğu bir yerdi. Bu durumu fırsat bilenler, **Sâbit bin Nuaym** reisliğinde büyük bir isyan başlattılar. Kısa bir zaman zarfında bütün Suriye halkı, bu isyana katıldı. Temmuz 745'te âsîler üzerine yürüyen **Mervan**, onları kolaylıkla bertaraf etti. Reisleri **Sâbit bin Nuaym**'ı öldürerek Suriye ve Filistin'i tekrar itaat altına aldı.

Irak bölgesi, **Mervan**'ın halifeliğini kabul etmemişti. Onları da itaat altına almak üzere harekete geçen **Mervan**, emrindeki orduya ilâveten on bin civarındaki Suriyeli askeri de Irak üzerine sevk etti. Bunlar Rusafe'den geçerken, orada inzivaya çekilmiş olan **Süleyman bin Hişam**'ı başlarına geçmeye iknâ ettiler. O'nun da kabulü üzerine halife olarak O'na biat ettiler. Kısa zamanda **Süleyman**'a katılanların miktarı, yetmiş bin kişiye ulaştı. Kûfe'ye doğru ilerlemekte olan **Mervan**, bu durumu öğrenince geriye döndü ve **Süleyman**'ı mağlûp ederek adamlarını dağıttı.

Bu sırada Suriye'de bir isyan patlak verdi. Kûfe Vâlisi, **Mervan**'ın halifeliğini kabul etmemiş olan, **Ömer bin Abdülaziz**'in oğlu **Abdullah**'tı. İsyancılar, **Hazret-i Ali**'nin kardeşi **Cafer**'in neslinden gelen **Abdullah bin Muâviye**'yi imam ilân edip O'na biat ettiler.

Vâli, bunlara karşı önce müsamahakâr davrandıysa da **Abdullah bin Muâviye**, başına toplananlarla bir kaleyi ele geçirince, üzerlerine asker sevketmeye mecbur kaldı. Mağlûp olan **Abdullah bin Muâviye** kaçtı. Faaliyetlerine gizli gizli devam ettiğinden İsfahan, Ahvaz ve Kirman gibi şehirlerin halkı, O'na biat ettiler. Etrafı günbegün kalabalıklaşmaktayken üzerine sevk edilen kuvvetler tarafından tekrar mağlûp edildi. Kaçıp Horasan'a gittiyse de burada **Ebû Müslim Horasanî** tarafından öldürülerek ortadan kaldırıldı.

Mervan, kendisine biat etmemiş olan Vâli **Abdullah**'ı azledip yerine **Said el-Haraşî**'yi tâyin edince, eski ve yeni bu iki vâli arasında kavga çıktı. Yemenli kabileler Kelb ve Kudâ, **Abdullah**'ı destekliyor, vâliliği yeni tâyin olan **Haraşî**'ye devretmemesini istiyorlardı. Bunlar birbirleri ile dört ay kadar çarpıştıktan sonra karşılarında müşterek bir düşman olarak Hâricîler zuhûr edince anlaştılar. Hâricîler, bu iki vâlinin müşterek kuvvetlerini yenerek Kûfe'yi ele geçirdiler. Sonra Musul üzerine yürüdüler. Reisleri **Kays el-Şeybanî** idi.

Bu sırada Suriye'deki isyanı bastırmakla meşgul olan **Mervan**, Hâricîler üzerine oğlu **Abdullah** kumandasında bir kuvvet gönderdiyse de bunlar yapılan savaşta yenildiler. Bunun üzerine Suriye'deki tenkil hareketini tamamlayan **Mervan**, alelacele Hâricîler üzerine yürüdü. Eylül 746'da onları mağlûp ederek reisleri **el-Şeybanî**'yi öldürdü. Bu sûretle artık rahat bir nefes alacağını zanneden **Mervan**, Emevî Hânedânı'nın sonunu getirecek olan daha büyük bir isyanla karşılaştı.

Horasan Vâlisi **Nasr bin Seyyar**, bölgesinde Abbâsîlerin bir isyan hazırlığında olduklarını **Mervan**'a bildirmiş ve yardım talep etmişti. Fakat **Mervan**, devlette bir hâne-

dân değişikliğine müncer olacak bu tehlikeyi önemsememiş ve talep edilen yardımı yapmamıştı.

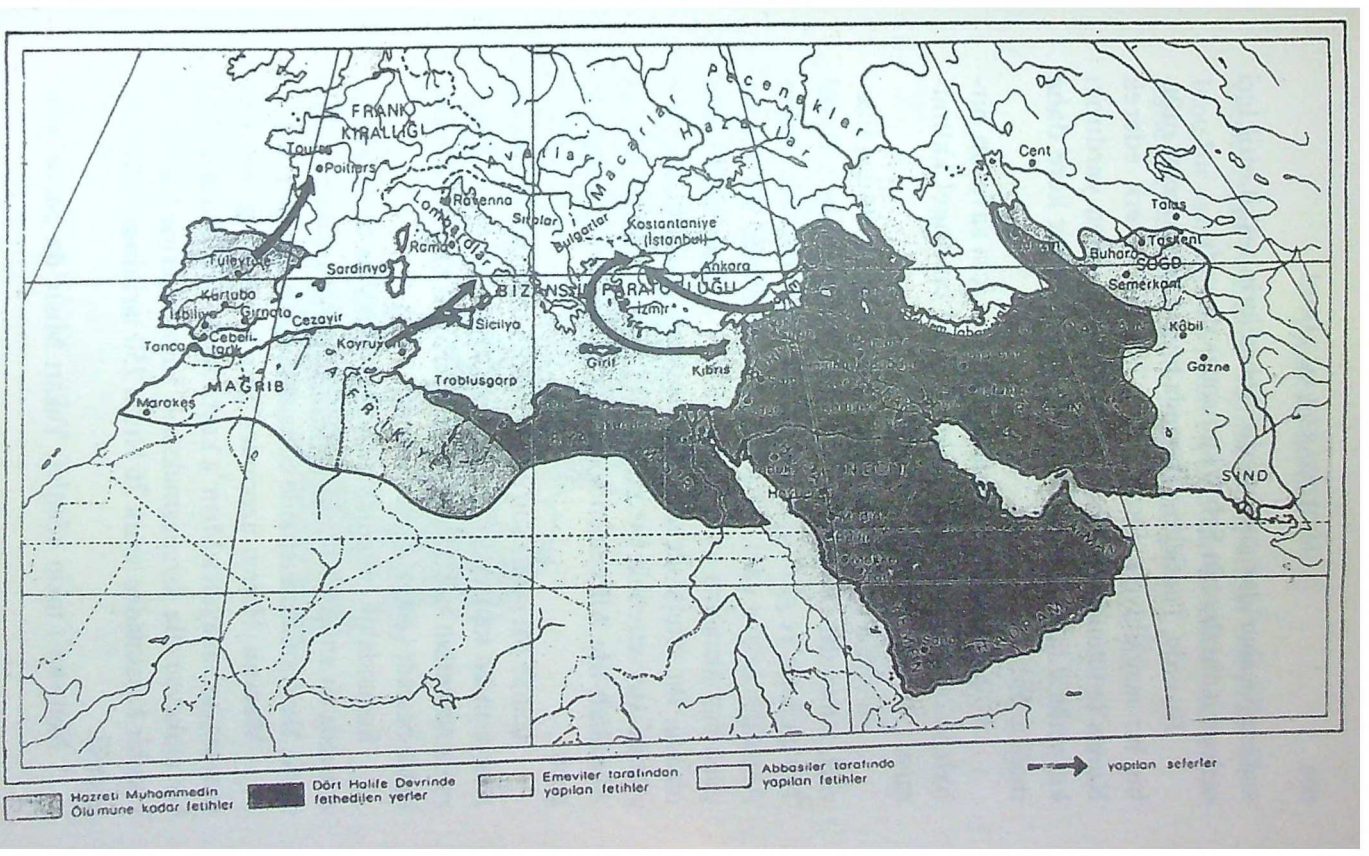
Bu sırada **Mervan**'ın batıdaki meşguliyetinden istifade ile Horasan'daki Arab hâkimiyetinin düşmanları, çeşitli ırk ve dinî görüşe sahip olmalarına rağmen müşterek düşman saydıkları Emevîlere karşı birleşmişlerdi. Abbasîler ise, Horasan'da Emevîlere karşı duyulan bu düşmanca hisleri kendi menfaatleri için kullanmasını bildiler. Şiîlerin kendilerine reis seçtikleri **İmam İbrahim bin Muhammed**, gönderdiği dâîler (dâvetçiler) vasıtasıyla her tarafı isyana hazır bir hâle getirdikten sonra, 746 yılında aslen Arab olmayan en güvendiği kumandan **Ebû Müslim**'i Horasan'a gönderdi.

Nihayet 15 Haziran 747 tarihinde Abbâsî taraftarlarının toplu hâlde bulundukları Sikazenç'te **İmam İbrahim**'in gönderdiği siyah bayrak açıldı ve Ramazan Bayramı'na tesâdüf eden aynı günde Abbasîler nâmına hutbe okundu.

Ebû Müslim, çoğunluğunu Arab olmayanların oluşturduğu taraftarlarını Kur'ân ve Hazret-i Peygamber'in sünneti üzerine yemin ettirerek herkesin üzerinde ittifak edeceği Hazret-i Peygamber sülâlesinden birine biate dâvet ediyordu. Kısa zamanda kuvvetlerinin tehlike arz edecek hâle gelmesi, Merv'de birbirleriyle mücâdele etmekte olan Arab kabilelerini birleşmeye sevk ettiyse de uzun zamandan beri süregelen düşmanlıklar, her şeye rağmen yekvücud hâlinde harekete geçmelerini önledi.

Bundan istifâde etmesini bilen **Ebû Müslim**, fazla zorluk çekmeden Merv'e gitmeye muvaffak oldu. Emevî Vâlisi **Nasr bin Seyyar** ise, artık ihtilâlcilere karşı bir şey yapacak durumda değildi.

Ebû Müslim, kısa zamanda Merv, Merv el-Rûd, Herat ve Nesa şehirlerine hâkim oldu. **Nasr bin Seyyar** ise,

FRANK KIRALLIĞI
Tours
Poitiers
Ravenna
Sicilya
Lombardlar
Ramile
Sardinya
Fuleyrine
Kartuba
İşbilye
Cebeli Tarık
Tanca
Cezayir
Kayruvan
Sicilya
MAĞRIB
Marokeş
Troblusgarp
BİZANS İMPARATORLUĞU
Kostantaniye (İstanbul)
Bulgarlar
Ankara
İzmir
Girit
Kıbrıs
Macarlar
Hazarlar
Peçenekler
Cent
Talas
Taşkent
Buhara
SOĞD
Semerkant
Kâbil
Gazne
SİND
MISIR
HİCAZ
YEMEN
Hazreti Muhammedin Ölümüne kadar fetihler
Dört Halife Devrinde fethedilen yerler
Emeviler tarafından yapılan fetihler
Abbasiler tarafında yapılan fetihler
yapılan seferler

sadece Nişabur'da tutunuyordu. Abbâsîlerin teşkil ettikleri orduya **Kahtaba bin Şebib** kumanda ediyordu.

Bu ordu, Tus Şehri yakınında Emevî birliklerini müthiş bir mağlûbiyete uğrattı. Vâli, Nişabur'u terk ederek Kumis'te tutunmaya çalıştıysa da Irak'tan gelen yardımcı kuvvetlerle birlikte 1 Ağustos 748 tarihinde bir kere daha mağlûp oldu.

Artık Abbâsîlerin iktidara gelmeleri için savaşan birliklerin batıya doğru ilerlemeleri önünde bir engel kalmamıştı.

Bu çarpışmalarda **Kahtaba bin Şebib**'in ölmesi üzerine, kumandan olan oğlu, ileri harekâta devamla 2 Eylül 749'da Kûfe'ye girdi. İşte o ânda nâmlarına hareket edilen Abbasîler ortaya çıktı. 28 Kasım 749 tarihinde bir Cuma günü biat merasimi tertiplenerek **Ebû'l-Abbas** halîfe îlân olundu. Bu sûretle alenîleşen hânedân değişikliği üzerine Abbâsî kuvvetlerinin bir kolu Irak üzerine, diğer kolu da **Abdullah bin Ali** kumandasında Suriye üzerine harekete geçti.

Halife **Mervan**, son bir ümitle Suriye ve el-Cezîre Arablarından topladığı bir ordu ile Büyük Zap Suyu kenarında **Abdullah**'ın karşısına çıktı. Harb, 16 Ocak 750 tarihinde başladı ve on gün devam etti.

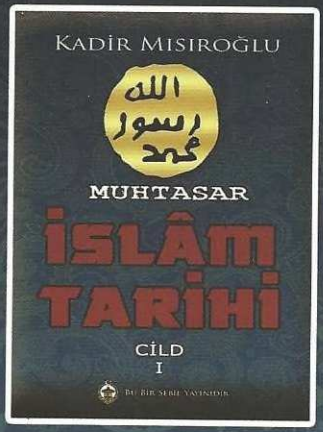
Sonunda iyi bir kumandan olan **Mervan**'ın birlikleri arasında bir anlaşmazlık çıktı. Harb, aynı zamanda bir tâlih işidir. Bu durumdan istifade eden **Abdullah**, gâlip geldi.

Mervan, Harran üzerinden Şam'a, orada da tutunamayacağını anlayınca Mısır'a kaçtı. **Abdullah bin Ali** hiçbir mukavemetle karşılaşmaksızın Şam önlerine geldi ve kısa bir kuşatmadan sonra 26 Nisan 750 tarihinde şehri ele geçirdi.

Mervan'ı takip edenler, Yukarı Mısır'da Busir adlı

yerde O'na yetiştiler. Yapılan savaşta **Mervan** öldü. Böylece bir asırdan beri İslâm Devleti'nin kaderine hâkim olan Emevî Hânedânı, tarihe intikal etmiş oldu.

DEĞERLİ OKUYUCU !...
BUGÜN MİLLETLER -ŞAPLA ŞEKERİ BİRLEŞTİRMEK KABİLİNDEN- BLOKLAŞMALARLA ÜSTÜN BİR GÜCE ULAŞMA GAYRETİ PEŞİNDE KOŞMAKTAYKEN İSLAM ÜMMETİNİN -TABİİ VASFI OLMASI LÂZIM GELEN -BİRLİK VE BERABERLİKTEN MAHRUM BULUNMASI HAZİN BİR TECELLİDİR!...
BU DURUM HİÇ ŞÜPHESİZ, ONDOKUZUNCU ASIRDAN İTİBAREN "ÜMMET ŞUURU"MUZUN ZAAFA UĞRATILMASINA MÂNİ OLAMAYIŞIMIZIN TABİİ BİR NETİCESİDİR.

İSLÂM'DAN MATLUB OLAN GÂYENİN KÂMİL BİR SÛRETTE GERÇEKLEŞEBİLMESİ İÇİN BU ŞUURUN İHYA EDİLMESİ İLK VE EN MÜHİM BİR LÂZİMEDİR.
ÜMMETİN PARÇALANMIŞ OLMASININ BİR NETİCESİ OLARAK DÜNYA'NIN BİR ÇOK YERİNDE MÜSLÜMANLAR'IN ZULME MÂRUZ BULUNMASI İLE SÂBİTTİR Kİ BU LÂZİME EN ACİL BİR İHTİYAÇTIR !..
BUNU GİDERMENİN EN MÜESSİR ÇÂRESİNİN İSE, İSLÂMÎ TARİH ŞUURUNUN CANLANDIRILMASI OLDUĞU MUHAKKAKTIR.

İŞTE BU ESER, BÖYLE BİR ZAMANDA VE BÖYLE BİR FÂİDE TEMİNİ MAKSADIYLA YAZILMIŞTIR !
SANA O'NU BEREKETLİ BİR MÜESSİRİYETE MAZHAR OLMASI DİLEĞİ İLE SUNMAKTAN DERİN BİR BAHTİYARLIK DUYMAKTAYIZ !

9 789755 800530

Sebil Yayınevi